ئوممەتی موسوڵمان

واتا و پێکهاتە و بنەماکانی

نووسینی:

د. ماجد عرسان الكيلاني

وەرگێڕانی:

مامۆستا کرێکار

١٤٤٢ک - ٢٠٢١ز

ئوممەتی موسوڵمان

واتا و پێکهاتە و بنەماکانی

نووسینی: دکتۆر ماجد عرسان الكيلاني

وەرگێڕانی: مامۆستا کرێکار

بۆ پۆلی سێیەمی ئامادەیی ئامەدی ئیسلامی

ساڵی: ١٤٤٢ك - ٢٠٢١ز

زانکۆی ئازادی دراساتی ئیسلامی زادی

ماڵپەری زادی
www.zadyreman.com

فەیسبووک
www.fb.com/zadyreman

تویتەر
twitter.com/zadyreman

ئیمەیل
Zadyreman@gmail.com

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰه وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢﴾ آل عمران: ١٠٢

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١﴾ النساء: ١

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١﴾ الأحزاب: ٧٠ - ٧١

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيثِ كِتابُ اللهِ، وَخَيرَ الهَدِي هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَمَ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثاتُها، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ.

رەزامەندی لەسەر چاپی کتێبەکە
الموافقة على ترجمة كتاب

Saturday, 26 February, 2005 10:29 AM

From:"Majid Al-Kaylani" <majid@sharjah.ac.ae>
To:danasaaid@yahoo.co.uk

الأخت الفاضلة دانا سعيد

تحية طيبة وبعد

شكرا على ترجمتك لكتاب الأمة المسلمة ويسرني أن أوافق على نشره مباركا جهودكم الكريمة .

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته .

د. ماجد عرسان الكيلاني

....

خوشکی بەڕێز دانا سعید

سڵاوێکی گەرم .. پاشان

سوپاس بۆ وەرگێڕانی کتێبی (ئوممەتی موسوڵمان) و خۆشحاڵم کە رەزامەندی دەردەبڕم لەسەر بڵاو کردنەوە ، پیرۆزی رەنجە بەنرخەکانتم داوایە ..

والسلام علیکم و رحمە اللە و برکاتە

دکتۆر ماجد عرسان ئەلکیلانی

نامەی یەکەمی مامۆستا ماجد عرسان الکیلانی کە لە رێی پۆستی ئەلیکترۆنییەوە لە 2005/2/26 ناردی دەربارەی وەرگێڕانی کتێبەکەی (ئوممەتی موسوڵمان) بۆ زمانی کوردی لە لایەن کاك دانا سەعید بەرزنجیەوە کە مامۆستای بەڕێز وای زانیبوو وەرگێڕەکە ئافرەتە (چونکە دانە لە زمانی عەرەبیدا ناوی مێیینەیەو بە مانای دانەی مرواری دێت) ..

پێشكەشە بە

بەو موسوڵمانانەی باوەڕیان وایە كە
ئیسلام دینی ئوممەتێكە
بە بزاڤێكی شیاو جاهیلییەت دەگۆڕێت
تا خوا پەرستی و داد پەروەریی
لە دارالاسلامێكدا بچەسپێت ..

نوسەر كێ یە ؟!

* كەسایەتی و خوێندنی :

ـ دكتۆر ماجد عرسان الكيلانی لە گوندی الششەجەرەی پارێزگای ئیربدی وولاتی ئوردون لەدایک بووە .

ـ دكتۆرای لە زانكۆی پیتسبۆرگی ویلایەتی پێنسلڤانیای ئەمریكا لەسەر بنەماكانی پەروەردە وەرگرتووە .

ـ ماجستێری زانكۆی ئوردون لە بنەمای پەروەردەدا وەرگرتووە .

ـ ماجستێرێكی دیكەی لە زانكۆی ئەمریكایی لە بەیرووت لە مێژووی ئیسلامیدا وەرگرتووە .

ـ بڕوانامەی لیسانس (بەكالۆریۆس) ی لە مێژوودا لە زانكۆی قاهیرە وەرگرتووە .

ـ خولی تایبەتی لەسەر هەڵسەنگاندن و پێوان لە زانكۆی ئەمریكایی لە قاهیرە بینیووە .

* پسپۆڕی و وەزیفەكانی :

ـ ئێستا مامۆستای زانكۆی شاریقەیە لە دەوڵەتی ئیماراتی عەرەبی .

ـ مامۆستای پرۆفیسۆری پەروەردەو پەروەردەی ئیسلامی بوو لە كۆلیجی كچان لە زانكۆی ئوممولقورا لە مەككەی پیرۆز .

ـ سەرۆكی بەشی پەروەردەی ئیسلامی و پەروەردەی بەراوورد بوو لە كۆلیجی پەروەردە لە زانكۆی مەلیك عبدالعەزیز / لقی مەدینە .

ـ بەڕێوەبەری مەڵبەندی دیراساتی ئیسلامی و توێژینەوە بوو لە رابیتەی جیهانی ئیسلامی لە نەتەوە یەكگرتووەكان .

ـ مامۆستا بوو لە زانكۆی پیتسبۆرگ لە ئەمریكا .

ـ بەڕێوەبەری فێرخوازیی وراهێنانی وەزارەتی ئەوقافی ئوردون بوو.

ـ سەرۆكی بەشی پەروەردەیی لە وەزارەتی پەروەردەی ئوردون .

*** پسپۆڕی هونەریی :**

ـ بەشدار بووە لە نەخشەوانی بەرنامەی زانكۆكانی وولاتانی عەرەب .

ـ بەشداری دەیان كۆنگرەی پەروەردەیی لە وولاتانی عەرەبی و ئیسلامی و ئەمریكاو ئەوروپا كردووە ،

ـ ئەندامی ئەنجومەنی (مەڵبەندی باس و دیراساتی پەروەردەیی و دەروونناسی) بووە لە زانكۆی ئوممولقورای مەككەی پیرۆز .

*** ئەندامێتی ئەكادیمی :**

ـ ئەندامی كۆمەڵەی دیراساتیرۆژهەڵاتی ناوەڕاستە لە ئەمریكا .

ـ ئەندامی كۆمەڵەی مێژووەوانانی پەروەردەییە لە ئەمریكا .

ـ ئەندامی پەیمانگای دیراساتی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستە لە واشنتۆن .

*** بەرهەمەكانی :**

1ـ تطور مفهوم النظرية التربوية .
2ـ فلسفة التربية الاسلامية .
3ـ الفكر التربوي عند ابن تيمية .
4ـ أهداف التربية الاسلامية .
5ـ مناهج التربية الاسلامية والمربون العاملون عليها .
6ـ التربية و الوعي و التجديد .
7ـ اتجاهات معاصرة في التربية الاخلاقية .
8ـ الامة المسلمة ، مفهومها ، مقوماتها ، إخراجها .
9ـ مقومات الشخصية المسلمة أو الانسان الصالح .
10 ـ هكذا ظهر جيل صلاح الدين و هكذا عادت القدس (**كراوە بە كوردی**) .
11ـ التعليم و مستقبل المجتمعات الاسلامية .
12 ـ الصنمية و الاصنام في ثقافة العصبيات القبلية .
13 ـ رسالة المسجد .
14 ـ رسالة المسلم في المجتمع الامريكي .
15 ـ مقدمة في فلسفة التربية (**وەرگێڕاوە**) .
16 ـ الاصول التربوية لمشكلات الناشئة في الاسرة .
17 ـ رسالة مفتوحة الى الفتاة المسلمة .
18 ـ دەیان بەحسی دیكە كە لە گۆڤاردا بڵاو كراونەتەوە .

پێشەكی وەرگێڕ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله الامين محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

ساڵی 1999 بوو لە كتێبخانەیەكی ئەستەمبوڵ نوسخەیەكی شڕۆڵەو خۆڵاوی ئەم كتێبەم دی ، هەرچەندە چاپی كتێبەكەش 1991 بوو ناوی نووسەرەكەشیم زۆر نەبیستبوو ، كابراش هەر ئەو نوسخەی لا بوو .. دڵم بە كڕینیەوە نەبوو ! دوای دوو دڵیم ووتم كابرایەكی توركی دینداری ریشداری عەرەبی نەزان ! لە ئەستەمبووڵێكی بازاڕی بازرگانیدا و لە كتێبخانەیەكی گەورەی وادا كە هەموو كتێبەكانی توركین ، جگە لە هەندێك كتێبی سەرچاوەی كۆنی شەرعی هیچی تری بە زمانی عەرەبی لا نییە ، گوناحە بۆ تەشجیعیش بێ با لێی بكڕم .. كڕیم .. بەڵام دوای ئەوەی لە ئوتێلەكە پێشەكی و چەند لاپەڕەیەكیم خوێندەوە ، دیم كتێبێكە بە راستی لە ئاستی كتێبی (معالم في الطريق) ەكەی سەیید قوتب بەرزتر نەبێت نزمتر نییە .. بۆ دوو سبەی گەڕامەوە لای كابرای تورك . زۆر گەڕا هی تری پێ پەیدا نەكرا . خۆشمی بۆ چەندین كتێبخانەی تر نارد ! بەڵام نوسخەی ترم دەست نەكەوت .. جارێ سێ نوسخەم لێ كۆپی كردەوە تا نەفەوتێ ، نوسخەیەكم بە برایەكدا ناردەوە كوردستان و نوسخەیەكیشم لە توركیا لای دۆستێك جێ هێشت و نوسخەی سێیەمم بۆ خۆم هەڵگرت ..

ئینجا وێڵ بووم بە دوای نووسەرەكەیدا ! تا بزانم كێیەو خەڵكی كوێیەو ئاراستەی فیكری و سیاسی چییە ؟! لە زۆر شینە ئیخوانی وەك دكتۆر كەمال هەلەباویم پرسی ، ووتیان نایناسین .. تا جارێكی تر لە بەهاری ساڵی دوو هەزارو دوودا لە كتێبخانە ئاوەدانەكەی مزگەوتی وەقف لە كۆبنهاگنی دانمارك ، برایەكی فەلەستینیم لە هاورایانی

مزگەوت دی خەریکی لیست کـردنی کتێـبە .. لێـم پرسـی ئەگـەر ئـەو کتێبێکی ئاوای دیووە یان نوسەرەکەی دەناسێت ..

ـ بە بایەخێکەوە پرسی : بۆچیتە ؟!

منیش ـ کورد بدوێنە شەرحی حاڵی خۆی دەکات ـ حاڵ و مەسەلەم بـۆ گێڕایەوە

ـ ووتی : نوسەرەکە خزممەو مانگێک لەمەو بەر لای بووم لە ئـەردەن و سێ کتێبی خۆشی بە دیاری داومـەتێ ، یەکێـکیان چـاپی نوێـی (الامة المسلمة) یـە ! هەسـتا چـوو هـەر سـێ کتێـبەکەی هێـنا .. هـەمووی پەروەردەیی .. نایاب ..

ـ ووتم : کاکە برا .. دەشزانم ئەمە دیاری نوسەرەو خۆشـە خـەڵک بـۆ یادگاریش بێ دەیەوێت هەیبێت ، بەڵام ئەم پیاوەتیە لەگەڵ منـدا بکـەو بیاندە بە من !!.. پارەکەشیم بە دوو قات و سێ قات لێ بسـەنەو منـیش مەمنون !! ئەو لاپەڕانەی نوسەر بە خەتی دەستی بـۆ تـۆی نووسـیوە ، بۆت لێ دەکەمەوەو دەتدەمەوە .. یـان ژمـارە تەلـەفۆنی نوسـەرەکەم بدەرێ بەڵێنت بۆ لێ وەردەگرم نوسخەی ترت بداتەوە .. گەر واسیتەش قبوڵە با مدیری وەقفی ئێرەشت بکەم بە گژدا . ماڵی ئاوەدان بێت لەگەڵ ئێوەدا ، زۆر بە سینە فراوانیەوە دایمنێ ..

بەڵام لەبەر کێشەی ئەملاولا خێرم لێ نەبینین !

ناچار هاتمەوە سەر کۆپی نوسخە خۆڵاویەکە ! کە لەو کاتەوە هەمەو نەموێراوە لەگەڵ خۆمدا بیگێـڕم !! پێـش تـەواو کـردنی خوێـندنەوەی هەمووی ، کاتێکی باشم بۆ وەرگێڕانیم رەخسا ئیدی کەوتمە وێزەی .

شەوێکیش بە دیار بەرنامەیەکی پـەروەردەیی کـەناڵی تەلـەفزیۆنی (الشارقە) وە دانیشتبووم ، دیتم یەکێک لـە بەشـدار بـووە چـالاکەکان نوسەری (الامة المسلمة) ەکەی منە !! هەر خێرا ئیمیلێکم بۆ شارقە کردو ئەوانیش پەیوەندییەکەیان گەیاندە دکتۆر ماجید عرسان الكيلانی . پاش

ماوەیەک ئیمیلێکی بەڕێزیانم پێ گەیشت و هەواڵم دایێ کە ئەو کتێبەی دەکەمە کوردی ، زۆری پێ خۆش بوو ، بە (پۆستی زۆر خێرا) لە شاریقەوە نوسخەیەکی چاپی نوێی (الامة المسلمة) ەکەی بۆ ناردم و ئەمەی بەردەستی بەڕێزتان وەرگێڕاوی ئەو چاپەیە .. خوا بکەم هەمووومان خێری لێ ببینین .. ئامین

مامۆستای نوسەر کتێبی پەروەردەیی زۆرن و الحمد لله بۆ خۆشی لقە مەدرەسەیەکی پەروەردەیی گۆشە نیگا فراوان و بە تەجروبەیە ، هەر کەس کتێبەکانی تری دیبێت ئەم راستیەی بۆ دەردەکەوێت ، پێش ئەم کتێبەی ئێمەش کتێبی (هكذا ظهر جيل صلاح الدين) لە لایەن کاک ێادق عیمان عارف ەوە کرا بە کوردی و پەیمانگای جیهانیی فیکری ئیسلامی / لقی کوردستان لە ساڵی 2001 دا بڵاوی کردەوە . بەڕاستی جێی خۆیەتی کتێبەکانی تریشی بکرێنە کوردی (بۆ خۆشم دەرفەتم هەبێت درێغی ناکەم) چونکە بۆچوونەکانی دکتۆر ماجید رەسەنێتی فیکری ئیسلامی تێدایەو نوێ کردنەوەی سەردەمیشی لە خۆ گرتووە ..

ئەمما دەربارەی وەرگێڕانەکە : هەر ئەوەندە هەیە بیلێم کە هەندێ پشێوی لە ژمارەی ئایەت یان سەنەدی حەدیسەکان دەکرێت کە دکتۆر کردوونیەتە بەڵگەی بۆچوونەکانی بۆیە منیش زیاتر حەدیسەکانم توێژیونەتەوەو هەندێ زاراوەش ـ کە پێویست بوو بێت ـ لە داوێندا راڤەم کردووە یان روون کردنەوەم نووسیووە بەڵام لەبەر زۆریی تەخریجی فەرموودەکان پیتی (و) م لە لاوە نەنووسیوون ، دەتوانم بڵێم پەڕاوێزەکان هی منەو ئەوانەی نوسەری بەڕێز لێم نوسیوە : نوسەر .. بۆ بەشکردنی بابەتەکانی کتێبەکەش دوای پێشەکیەکان کراون بە دوو بەشی گەورەوە بە ناوی کۆبەندی یەکەم و کۆبەندی دووەم ، ، کۆبەند چەند بەندێکە ، بەندیش چەند بەشێکە ، بەشیش دەبێتەوە بە چەندی باس ، لە باسیش بچوکتر بڕگەیە .. کۆبەندی یەکەم سێ بەندی کورتی

لە خۆ گرتووە کـە یەکـەمیان لەسـەر واتـای ئوممـەتی موسـوڵمانەو دووەمیان سەرەتای پێکەوەنانی ئوممـەتی موسـوڵمانەو سێـیەمینیان دەربارەی گرنگی هێنانە دی ئوممەتی موسـوڵمانە .. ئینجـا کۆبەنـدی دووەم دێت کە دەربارەی شـەش تـوخمی پێـکهاتەکانی ئوممەتەکەیـە ، دەشێت بڵێن هەموو کۆبەندەکە تەفسیری چوار ئایەتی ئەخیری سورەتی ئەنفالە کە لەسەر (باوەڕ وکۆچ و جیهادو داڵدەدان وپشتگیریی ووەلاء) ە کە هەر یەکەیان بۆتەوە بە بەندێکی سەربەخۆی کۆبەندی دووەم . بۆیـە کۆبەندی دووەم شەش بەندیان باسی ئـەو شـەش توخمـەی پێـکهاتنی ئوممەتەکە دەکات و حەوتەم بەند بەراووردێک دەکات لـە نێـوان دیـدو تێڕوانینی ئیسلام بۆ پێداوویسـتیە سـەرەکیەکانی مـرۆڤ (Maslow) لەگەڵ تیۆرە دەروونناسیەکانی سەردەم ، بە تایبەتی تیۆری ماسلۆ بـۆ پێداوویستیە سەرەکیەکانی مـرۆڤ کـە پێـی دەوترێـت (سـایکۆلۆجی هیومانستیک Humanistic Psychology) .. ئەوەش ماوە بڵێـن کـە ئـەم کتێبە بەرگی یەکەمی هـەموو کتێـبەکەیە ، بـەرگی دووەمـی دەربـارەی زیندەیی و نەخۆشی و مەرگی ئوممەتان دەکات کە ئەویشیان زیـاتر لـە دووسەد لاپەڕەیە .. ئومێدەوارین تا خوێـنەری کـوردی ئـەم بەرگـەیان دەخوێنێت و دەخوێنێتەوە بەرگەکەی دیکەشی بکەوێتە بەردەست ..

خوای گەورەش یارمەتیدەر بێت ..

والحمد لله رب العالمين ..

دانا

شاری ئاغوس/ دانیمارك

ئابی 2008

پێشەکی نوسەر

پێکەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان مەبەستی دووەمی پەروەردەی ئیسلامییە ، ئەگەر رەنجی تەواوو بایەخی تەواو بە هێانە دی ئەم مەبەستە نەدرێت و مرۆڤی پەروەردەی ئیسلامی بۆ بەرهەم نەهێنرێت ؛ هەر رەنج و هەوڵێکی تر کە بۆ دارشتنەوەی شەخسەیەتی موسوڵمان دەدرێت هێندە گرنگ و کاریگەر نابێت ! چونکە (دارشتن و بەرهەم هێنانی پیاوچاکان و ئەندامانی سالح لە کۆمەڵگەدا) بە تەنها بەس نییە .. دارشتنەوەی کەسێتی موسوڵمان توخمێکە لە توخمەکانی پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵمان .. چونکە دەبێت پەیوەندی نێو ئەندامانی چاکی کۆمەڵگە لە پەیکەرێکی کۆمەلایەتی واقیعی وادا گۆش بکرێن ، بتوانرێت پێداوویستیەکانی کۆمەڵگە بهێنرێتە دی و هەموو ئەو کۆسپانە تەخت بکرێن کە بەربەرەکانێکانی ژیان دەیانخوازن .. لەم روانگەشەوەیە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم دەفەرموێ : (إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا)[1] واتە : موسوڵمان بۆ موسوڵمان وەک ریزە خشتی خانوویەکی رێکە ، هەر یەک ئەوی تر دەبەستێتەوە .. یان (مَثَلُ المؤمنينَ في تَوادِّهِم وتراحُمِهم وتعاطُفِهم مَثَلُ الجَسَدِ اذا اشْتَكَى مِنْهُ عضوٌ تَداعَى لَهُ سائِرُ الجَسَدِ بِالسَّهَرِ والْحُمَّى)[2] واتە : نموونەی موسوڵمانان لە ناو خۆیاندا لە خۆشویستن و بەزەیی و سۆزیاندا دەرهەق یەکتر وەکو جەستەیەکن ، ئەگەر ئەندامێکی ئازاری گەیشتێ سەراپای جەستە ، تا دای دەگرێت و شەونخوونی دەکێشێت ..

هەر وەکو چۆن خانوویەکی رێک بریتی نییە لە کۆمەڵە بەردێکی کەڵەکە کراو ، بەڵکو پێکهاتەی چەند دیوارێکی راست و رێکەو بە بلۆک یان بەردی پتەوو نەقارِی هەڵچنراوەو هەر یەکەیان بە چیمەنتۆو شیشی ئاسن ، بە پێی

---

[1] البخاري : الصحيح / كتاب الصلاة ــ تشبيك الاصابع / رقم **459** ، مسلم / كتاب البروالصلة / رقم **4684** ، سنن الترمذي / كتاب البر والصلة / **1851** ، النسائي / الزكاة / **2513** ، مسند احمد **18798**

[2] مسلم : الصحيح ــ بشرح النووي / كتاب البر **16**/ ل**140** ژمارە (**4685**) .هەروەها مختصر صحيح مسلم / المنذري رقم **1782** ، البخاري /كتاب الادب / باب رحمة الناس والبهائم / **5552** هەروەها **5665** ، مسند احمد **17648** .

نەخشەیەكی ئەندازیاری پێكەوە چەسپێنراون ، ئەم خانووە هەموو شتێكی بە پێی نەخشەیە : پایەكانی ، پردی پەیوەست و گرێ و تێهەڵكێشی سەربان و كۆڕنیش و لاشیپانی ، قووڵی و پانی بنەپایەو ئەستوری بناغەو پایەو دیوارو رادەی بڵندیان ، هەروەها هەموو حساباتێكی تین و قورسی و بارودۆخی كەش و سەرماو گەرماو ئاڵ و گۆڕی هەواو .. هتد .

دیسان چۆن جەستەش ، ئەگەر ئەندامێكی نەخۆش كەوت ، تا دای ناگرێت و جەستەش شەونخوونی بۆ ناكێشێت ئەگەر جەستەكە خۆی تەواوو زیندوو نەبێت ، دەبێت ئەو جەستەیە خەوو خۆراكی رێك وپێك بن ، دڵێكی زیندووی چوستی تێدا بێت ، مێشكێكی ساغ سەرپەرشتی بكات و فەرمانی گونجاوی بۆ دەركات ، دەبێت هەموو كۆئەندامی هەرس و هەناسەی لە كاردا بن ، شاخوێنبەرو خوێن هێنەرو دەمارو دەزوولە خوێنینەكان ساغ و سەلیم بن و هەڵسورێن ، حەتمەن دەبێت خوێنەكەش پاك وپاڵفتە كراو بێ پێكهاتەو رێژەی توخمەكانی ناوی پارسەنگ بن

ئوممەتیش هەر وایە .. ئەمیش كۆمەڵە جەستەیەكی ـ باش یان خراپی ـ كەڵەكە كراو نییە ، بەڵكو چنراوێكی كۆمەڵایەتییە ، دەبێت بە پێی یاساو رێسای بنیاتنانی ئوممەتان بێت ، بە پێی ئەو رێسایانەش زیندووی و نەخۆشی و مەرگی ئوممەتان دەزانرێت ، دەبێت فەحسی هەموو بەشێكی پێكهاتەی جەستەی ئەو ئوممەتە بكرێت تا بزانرێت ئایا هەمووی ساغن ، ئینجا ئایا هەمووی پێكەوە كار دەكەن و لەگەڵ یەگ سازاوو گونجاون ؟! سەرەنجامی ئەم ناسین وزانین و فەحسە ووردەكاریە دڵنیا بوونە لە سەلامەتی جەستەكە ، بەڵام بۆ كاریگەرێتیەكەی حەتمەن دەبێت سەرنج لە بەرهەمی بدرێت ، بزانین داخۆ ئوممەتی موسوڵمانی وەبەرهەم هێناوە یان نا ؟ ئایا ئەو ئوممەتەش لە ئاستی پێداوویستیەكانی كات و جێدان ؟!

بە هەردوو قۆناغەكە (قۆناغی پەروەردەی تاكی موسوڵمان و قۆناغی بەرهەمهێنانی ئوممەتە موسوڵمانەكە) ئینجا كۆرسەكە تەواو دەبێت ، قۆناغی یەكەم پێشەكی قۆناغی دووەمە ، هەردووكیشیان لازم و مەلزومی یەكن و هیچیان بێ ئەوی تریان نابێت . لەبەر ئەم خاڵەیە كە لە ماوەی قۆناغی

مەككە ئاڕاستەكان بە چڕی تەرخان كرا بوون بۆ پەروەردە كردنی تاكی موسوڵمان ، یان (مرۆڤی چاك و چاكساز) كەچی دەبینیت لە قۆناغی مەدینەدا ئاڕاستە پەروەردەییە عەمەلیەكان بۆ وەبەرهەم هێنانی ئوممەتی موسوڵمان چڕ دەبنەوە .[3]

لە توێژینەوەی سەرچاوە ئیسلامیەكانەوە ئەوە روون دەبێتەوە كە (ئوممەت) بە درێژایی مێژووی ئیسلامی بە دوو واتا هاتووە :

واتایەكی تیۆری كە لە قورئان و حەدیسدا هەیە : ئەمیش ئەو نموونەیە كە دەبێت ئوممەتەكە لەو شێوەدا بنیات بنرێت ، ئەمەشیانە كە من لەم باسەمدا ناوم لێناوە(ئوممەتی موسوڵمان)

واتایەكی عەمەلی : ئەو قەوارەیە كە لە سەردەمی پێغەمبەرەوە صلى الله عليه وسلم تا ئێستا بە درێژایی چاخە جیاوازەكانی مێژووی موسوڵمانان لە واقیعدا هەبووە ، ئەمەشیانم ناو ناوە (ئوممەتی ئیسلامی) .

لاپەڕەكانی مێژوو ئەوە دەسەلمێنن كە واتا عەمەلیەكەی ئوممەت بۆ ماوەیەكی زەمەنی كورت لە گەڵ واتا تیۆریەكەدا پڕاوپڕ لە واقیعدا هاتنە دی ، ئەویش سەردەمی پێغەمبەرو دوو جێنشینەكانی بوو ئەبو بەكری سددیق و عومەری كوڕی خەتتاب ـ خوا لێیان رازی بێت ـ چونكە دوای ئەوان ئەو دوو واتایە بەرە بەرە لێك دەترازان ودوور دەكەوتنەوە ، تا كار گەیشتە لێك جوێ بوونەوەی تەواو ، هەر وەكو كە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم خۆی فەرموو بووی :

ـ (تَدورُ رَحَى الاسلامِ لِخَمْسٍ وثلاثينَ او سِتٍّ وثلاثين او سبعٍ وثلاثين ، وإنْ يَقُمْ لَهم دينُهم يَقُمْ لهم سبعين عاماً)[4] واتە : دەستاڕەكەی ئیسلام (مەبەستی چەسپاندنێتی بە

---

[3] لەگەڵ ئەم كتێبەدا كتێبی (مقومات الشخصية الاسلامية) ش بخوێنەرەوە كە لە زنجیرەی (كتاب الامه / رقم 29) لە قەتەر دەردەچێت تا بە هەردووكیان ستراتیژی كاری ئیسلامیت لا روون كەنەوە . (نوسەر)

[4] سنن ابي داود ب4 ل 98 ژمارە 4254 ، عون المعبود 362،364/11 ، ومسند احمد 290/1ــ292 ، وصححه الالباني . حەدیسێكی تری بەناوبانگیش هەیە كە ئەبو داوودو وئبنو نوعەیم و

ڕێک و پێکی) تا سی و پێنج ساڵ ، یان سی و شەش ساڵ ، یان سی و حەوت ساڵ دەگەڕێت ، ئەوجا ئەگەر دینەکەیان بۆ پیادە ببێت ئەوا بۆ حەفتا ساڵ بۆیان پیادە دەبێت ..

ـ هەروەها : (خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ .. ثُمَّ إِنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمًا يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ وَيَخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمَنُونَ وَيَنْذُرُونَ وَلَا يَفُونَ وَيَظْهَرُ فِيهِمْ السِّمَنُ) [5]

واتە: چاکترین سەردەم سەردەمی منە ، پاشان ئەوانەی بە دوویاندا دێن ، پاشان ئەوانی بە دووی ئەوانیشدا دێن .. پاشان کۆمەڵە خەڵکی تری وا دێن خۆ لە شاهیدی هەڵ دەقورتێنن بێ ئەوەی کەس داوای شاهیدی دانی لێ کردبن ، لە جێی دەستپاکی خیانەت دەکەن ، نەزر لە خۆ دەگرن و نایبەنە سەر ، دیاردەی قەڵەوییان لێ دەردەکەوێت (مەبەست لە گەدەبەلی و زێدەڕۆییە لە خواردندا ، واتە هەر بایەخ بە ورگیان دەدەن) واللە اعلم.

کەوا بوو بە شاهیدی پێغەمبەرەکەی خوا صلی اللە علیە وسلم (ئوممەتی ئیسلامی) لە هەموو ماوەکانی مێژوودا (ئوممەتی موسوڵمان) و ڕاشیدە نەبووە ، بەڵکو هەر لە زووەوە لە نموونە قورئانیەکەی قورئان و حەدیس

ئیبنو ئەبی دونیاو تەبەرانی لە مەعازی کوڕی جەبەلەوە ـ خوا لێی ڕازی بێت ـ گێڕاوێتیەوە ، کە پێغەمبەر صلی اللە علیە وسلم دەفەرموێ : (ألا إنَّ السُلطانَ و القرآنَ سَيَفْتَرِقَانِ ، فَالْزِمُوا الكتابَ . ألا و إنَّهُ سَيُوَلِّى عَلَيكُمْ أُمَرَاءٌ ضَالُّونَ مُضِلُّونَ ، إنْ اتَّبَعْتُمُوهمْ أَضَلُّوكُمْ ، وإنْ خَالَفْتُمُوهُمْ قَتَلُوكُمْ ، قَالُوا فَمَاذَا نَفْعَلُ يَارَسولَ الله ؟ قالَ : كَمَا فَعَلَ أصْحَابُ عِيسَى شُدُّوا عَلَى الْخَشَبِ و نُشِروا بِالْمَنَاشِيرِ فَوَالذي نَفْسُ محمدٍ بِيَدِهِ لَمِيتَةٌ فِي سَبِيلِ الله خَيرٌ مِنْ حَياةٍ في مَعْصِيَتِهِ) رواه أبو نعيم في دلائل النبوة ، الطبراني / المعجم الصغير ژمارە **749** ، المعجم الكبير **9/20** ، ومسند الشاميين **658** ، ومجمع الزوائد **428/5** ..)

[5] متفق عليه بلفظ : (خَيرُ القُرُونِ قَرْنِي ، ثُمَّ الذينَ يَلُونَهُمْ ، ثُمَّ الذينَ يَلُونَهُمْ) : صحيح البخاري / المناقب ـــ فضائل اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم ژمارە **3377** ، مسلم **/2535** ، الترمذي ، النسائي ، وابن ابي شيبة : المصنف **177/12** ، احمد **267/4** ، **276** ، **277** . **ڕیوایەتێکی تری موسلیم لە دایکە عائیشەوە ـ خوا لێی ڕازی بێت ـ :** (سَأَلَ رَجلٌ النبيَّ : أيُّ النَّاسِ خَيرٌ؟ قالَ : الْقَرْنُ الذي انَا فيهِ ، ثُمَّ الثَّاني ثمَّ الثَّالِثُ) .

لایداوە تا گەیشتۆتە ئەوەی کە هەر بە تەواوی لەو دابڕاوەو پێچەوانەی بۆتەوە ! چونکە دەزگاکانی ئاڕاستەو پەروەردەی ئیسلامی لە هەموو سەردەمەکانی دوای قۆناغی پێغەمبەرایەتی و خیلافەتی راشیدەوە وازی لە (فقه اخراج الامة المسلمة) هێنا ، یان بەزۆر وازیان پێ لێهێنا ، واتە : ناچاریان کرد هەقی نەبێت بەسەر ئەو رێسا پەروەردەییانەوە کە ئوممەتەکە بە (امة مسلمة) رادەگرێت . ئێ ئەو رێسایانەشن کە سیستم و یاساو شێوازو دەزگای وا دێننە کایەوە کە ئوممەتەکە لە دەسەڵاتی بە خورتی سەپاندن و هۆکارەکانی نەخۆشی و دژواری مەرگ دەپارێزن . ئینجا کە ئەم ئامانجە گرنگە فەرامۆش کرا هەموو بایەخەکان لە پەروەردە کردنی تاکی موسوڵماندا گیری خوارد . لەمەشدا بووە مایەی پەروەردەکردنی تاکی چاکی غەیری چاکساز ! لەوانەی کە هەر لە منداڵیانەوە وا گۆش دەکرێن بەرەو قیامەت بکەونە رێ و هەقیان بەسەر دنیاوە نەمێنێت ! بەو ئیعتیبارەی پیاوی موسوڵمان هەر چاوی لە قیامەتەو دنیای مەبەست نییە ! هەتا ئەم زەمانەی ئێستای ئێمەش دەزگاکانی پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی سەردەم هەر بەم نموونەی پەروەردە کردنە لاسەنگەدا دەڕۆن و هێشتا هەر برەو بەوە دەدەن کە (اذا صلح الفرد صلحت الامة : ئەگەر تاک چاک بوو ئوممەتەکەش چاک دەبێت) لەگەڵ ئەوەشدا کە واقیعەکە ئەوە دەسەلمێنێت کە ئەمە وا نییە ، کەچی دەزگا کلاسیکیەکانی پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی و گروپ و بزاڤە ئیسلامیەکانی ناو ساحەی گۆڕانکاری کۆمەڵ ، وا پێوەی پابەندن ، لێیان بۆتە بەڵگەنەوویست و لێی لانادەن ، دەڵێی ئایەتی قورئانە !! لە کاتێکدا ئەمە تەنها تیۆرە ، دیدە ، بۆچوونی مرۆڤە .. ئیحتیمالی هەڵەو راستی هەیە .. لە تاقیگەی کارو بزاڤی دەروون وواقیعیدا دەردەکەوێت کە ئیحتیمالە وا بێت و ئیحتیمالیشە هەر وا نەبێت . سەرەنجامی ئەم دیدە لێڵ و بۆچوونە ئاڵۆزو لاسەنگەیە ئاوا موسوڵمانان دەبینیت دەڵێی لیژنە داری کەڵەکە کراوو کەف و پوش و پەڵاشی لافاوو تۆپەڵ و دومەڵی کۆمەڵگەن ! هیچ بۆچوونێکی زانستیانەی واقیعیان دەربارەی بنیاتنانی ئوممەتان نییە ! دیدێکی روونیان دەربارەی بە گەڕ خستنی ئەو هەموو ووزە ماددی و بەشەریەی کۆمەڵگەکانیان

نییە ! هەر لەبەر ئەمەشە دەبینیت موسوڵمانان دەبنە تۆپی سووکی گەمەو گورزی ململانێی دەستی ئەم ئیحتیلال و ئەو زلهێزی ناوەکی و دەرەکی تا بە کەیفی خۆیان و بۆ مەرامی خۆیان لە لەتک و پەتکی ئوممەتەکەمان ، قەوارە وکیانی لێک جوداو دوور ، دروست دەکەن و ناوی دەنێن : (ئوممەتە ئیسلامییەکان) ! بۆ هەر لەتێکیشیان رەگەزنامە (الجنسیە) و (کلتوورو کەلەپوور) و (دۆستایەتی و دوژمنایەتی) ی بە گوێرەی دەیان رەگەز پەرستی و تیرەگەری و تەنگدیدی دیاری دەکەن !! کە هەر یەکەیان لە ئاوازێک بخوێنێت و بە شێوازێکی لێک جوداو دوور کاروباری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئیداری خۆی ببات بەڕێوە ! لە ناو خۆشیاندا وابن کەس نامەی کەس نەخوێنێتەوە !!

کۆتا بەرهەمی ئەم نەزانین و پەی پێ نەبردنەی دەزگاکانی پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی بەو حەقیقەتە گەورەو گرنگەیە - کە تا ئێستاش هەر سوورن لەسەر مانەوەو راپەڕاندنی ! - کە وای کردووە تاکی موسوڵمانی چاکی غەیرە چاکسازی ئاوا نا کامڵ و لاسەنگ وەبەرهەم دێنن و فڕێی دەدەنە نێو گۆنگەڵی کەش و بارودۆخ و کۆمەڵگەی چەوت وناپەسەندەوە کە هەموو چاکەو باشیەکانیان دەبنە سووتەمەنی ململانێ و ناکۆکیەکی خراپ و نابەرابەری کۆمەڵایەتییەوە تا سەرەنجام یان دەفەوتێن ، یان لە رەوشت و رەفتارو هەڵس و کەوتیاندا تووشی ئیزدیواجییەت دەبن (دوو جۆر کەسێتی لە یەک کەسدا) ، یان دەکەونە خۆخۆری و گلەیی و گازاندەو لۆمە ، تا ئارامیان نامێنێت و دەبنە قوربانی هەنگاوی هەڵەشەی رق و قین و تووڕە بوون و کارو کاردانەوەی نابەرابەر.. یان دەکەونە جیهادێکی شەفەیی بێ بەرنامەو پلان ، کە لەوانەیە لایەنێکی تر بۆ بەرژەوەندی خۆی رایان کێشێتە ناو دەبەڕێک راچوونی سەرپێیی و هەموو ووزە کۆکراوەکەیان بۆ خۆی و مەرامی بخاتە گەڕو ئەمانیش هەر بهاڕڕێن ، تا بە هیوابڕاوی (گەرچی نییەت

پاكیشن) تووشی خۆبەكۆمەڵ كوژی دەبن [6] ئیتر كە دەبەزن ، بەزینەكەشیان دەبێتە تێكشكانێكی دەروون و رەشبینیەكی كوشندەو رمان .. بۆ ئەوەی كەسیان لە پێدا چوونەوەیاندا ، یان لە گەرمەی گلەیی و گازاندەو بۆڵە بۆڵ و رەخنە لەم و لەو گرتنیاندا ، لا بكەنەوە بە لای ئەم خاڵە گرنگەی كە ئێستا لە باسیداین ، كە تێگەیشتنەوەیەكی نوێ و زانیاریەكی نوێیە لە چۆنیەتی بنیاتنانەوەی ئوممەتی موسوڵمان و هۆكارەكانی ساغی و نەخۆشی و ژیانەوەو مردنی دا

بیرۆكەی نووسینی ئەم كۆمەڵە باسە لەم زەرورەتەوە هات ، بەو هیوایەی لە گۆشەیەكەوە بەشداری خۆ دۆزینەوەو كەشف كردنەوەیەكی نوێی (رێسای بنیاتنانی ئوممەتی موسوڵمان) بكات و بتوانێت تیشكی تەواو بخاتە سەر بابەتەكە و بیكاتە مایەی هاندانی نوسەرانی تریش كە بێنە ئەو مەیدانەوەو لەبەر رۆشنایی ئاراستەكانی قورئانی پیرۆزو سوننەتی پاكی پێغەمبەردا صلى الله عليه وسلم بتوانن داهێنانی نوێ بخەنە بەردەست بەرپرسانی پەروەردەو ئاراستەی دەروون و بزاڤی كۆمەڵكاری ..

خوای گەورەش بە رێنمایی خۆی سەرپەرشتیمان كات ، ئێمە هیچ نازانین ئەوە نەبێ كە خۆی فێری كردووین ، لە هیچیش باش تێنەگەیشتووین مەگەر ئەوەی ئەو تێی گەیاندبین ..

---

[6] لە وولاتانی رۆژئاوا كە تاكێكی كۆمەڵگەكەیان لە ژیاندا شكست دێنێت و دەرەقەتی كێشەكانی نایەت خۆی دەكوژێت ، بەڵام لە جیهانی ئیسلامیدا تاكی شكست خواردوو بە كۆمەڵ خۆكوژی كۆمەڵایەتی دەكەن ، بەوەی كە لە ژیان دەكشێنەوەو چوست و چالاكیە كۆمەڵكارییەكانیان دەپوكێتەوە ، ئیتر چاوەڕوانی مەرگی بە كۆمەڵ و پاداشتی رۆژی دواییان دەكەن . دەرچەی ژەهرینی ئەم خۆكۆمەڵ كوژیەش ئەوەیە كە ئیتر ئوممەتەكە توانای بەرگری ستەمكاری ناوەو دەستدرێژی دەرەوەی پێ نامێنێت و كۆڵ دەدات ، هەر وەكو شەكەتێكی ناو ئاو كە بێ هیوا دەبێت ئیدی تەسلیم بە مۆنجی دەریا دەبێت و لێ دەگەڕێ مۆنجی بێ ئامان بۆ كوێی دەبات با بیبات و بە چی دەكێشێت با پێی كێشێت ! ئوممەت ئاوا دەبێتە كەف و كوڵی دەریا و بێ تین و لاواز دەكەوێت و رقی لە هەموو جۆرە خەبات و قوربانیدانێك دەبێتەوە !! (نوسەر)

کۆبەندی یەکەم

ئوممەتی موسوڵمان

واتاو پێکهێنان و گرنگێتییەکەی

بەندی یەکەم : واتای ئوممەتی موسوڵمان

بەندی دووەم : سەرەتای پێکەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان

بەندی سێیەم : گرنگی هێنانەدی ئوممەتی موسوڵمان

بەندی یەکەم

واتای ئوممەتی موسوڵمان

ماناى ئوممەت :

ئوممەت زاراوەیەکە وەکو زاراوەکانی نوێژو زەکات و حەج و کوفر .. بە هاتنی پەیامی ئیسلام لەدایک بووە ..

ئوممەت لە رووی زمانەوانییەوە بە مانای : (کۆمەڵە خەڵکێک کە رووەو شوێنێکی دیاری کراو دەڕۆن)[7] دێت ، لە رووی زاراوەییشەوە ـ لە زۆر جێگای قورئان و حەدیسدا بە کۆمەڵێک مانای پەیوەندیدار هاتووە ، گرنگترینیان :

مانای یەکەم : ئوممەت : مرۆڤ و پەیامە :

پەیام : لێرەدا بریتییە لەو نموونە جوان و مەزنەی وا لە کۆتا پلەی ئاستی پێشەوایەتی شوێن کەوتن و ئیقتیدا پێ کردن لە هەموو لایەنەکانی خێرخوازی رەفتارو رەوشت بۆ تاک و کۆمەڵ ، تا هەموو خەڵکی وەری گرن و پێوەی پابەند بن و لەو رێیەوە بەختەوەر بن . هەروەها هەموو لایەنەکانی شەڕخوازی دەروونی و رەووشتی بۆ تاک و کۆمەڵ روون دەکاتەوە تا هەموو خەڵکی خۆیانی لێ لادەن و توخنی نەکەون ، تا لەم رێیەشەوە دیسان ئاسەواری دژوارو خراپەیان نەیەتە رێ . قورئانی پیرۆز لە چەندین جێیدا ئاماژە بە پەیام دەکات و بە ناوی فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە دەیناسێنێت ..

ئەمما مرۆڤ :

ـ لەوانەیە یەک کەس بێت ، وەکو سەییدنا ئیبراهیم ، کە خوای پەروەردگار دەربارەی دەفەرموێ : (إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) النحل/120 واتە : ئیبراهیم بە تەنها خۆی ئوممەتێک بوو ، بۆ خوا سوڵحاوو ، لایەنگری حەق ە دینی پاک ، هەرگیز لە ریزی موشریکان هەر نەبوو ..

---

[7] قورتوبی : الجامع لاحكام القران : ب127/2

پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم دەربارەی زەیدی کوڕی عەمری کوڕی نوفەیل دەفەرموێ : (يبعث أمة وحده لانه لم يشرك في دينه أحدا)[8] ئەو وەکو ئوممەتێک بە تەنها زیندوو دەکرێتەوە ، چونکە لە دینەکەیدا هاوەڵی بۆ خوا بڕیار نەداوە .

یان وەکو ئەو وەسفەی مەعازی کوڕی جەبەل کە عبداللەی کوڕی مەسعود ، کردوێتی ، کە فروە الاشجعی لێوەی دەگێڕێتەوە ، دەفەرموێ : لای ئیبن مەسعود دانیشتبووم ، فەرمووی : مەعاز ئوممەتێک بوو بۆ خۆی ، ملکەچ و گوێ ڕایەڵی خوا بوو ، قەت لە ریزی موشریکان هەر نەبوو .. ووتم: ئەی ئەبو عبدالرحمن ، خۆ خوای گەورە دەربارەی سەیدنا ئیبراهیم فەرموویەتی : (إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) ! ئەویش دیسان رستەکەی پێشووی خۆی فەرمووەوە ، ئیدی زانیم قسەکەی پێشووی هەر بە ئەنقەست و هەر بەو مانایە کرد .

پاشان هەر خۆی فەرمووی : دەزانیت ئوممەت چییەو ملکەچی چییە ؟!

ووتم : خوای گەورە دەزانێت .

فەرمووی : ئوممەت ئەو کەسەیە کە خەڵکی فێری خێرخوازی دەکات و ئەوانیش ئیقتیدای پێ دەکەن ، ملکەچیش ئەو کەسەیە کە گوێڕایەڵی هەموو فەرمانێکی خوایە ، مەعازی کوڕی جەبەلیش ـ خوا لێی رازی بێت ـ مامۆستای خێرخوازی بوو ، گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەری خوا بوو[9].

ـ لەوانەشە (مرۆڤەکان) کۆمەڵێک زاناو شەرعناس بن ، لەوانەی بانگەوازی پەیامێکی ئیسلاحییان هەڵگرتووە ، وەکو کە خوای گەورە دەرهەق کۆمەڵێک لەوانەی ناو بەنو ئیسرائیلی دەفەرموێ : (وَمِن قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ) الاعراف/159 واتە : لە ناو قەومەکەی موسادا ئوممەتێک هەبوون رێنمایی حەق و حەقخوازیان وەرگرتبوو ، دادپەروەریشیان پێ بڵاو دەکردەوە .. یان دەفەرموێ : (وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ

[8] هەمان سەرچاوە

[9] تەبەری : جامع البيان 190/14

الْمُنكَرِ) آل عمران/104 واتە : با لە ناو خۆتان ئوممەتێک پێک بێت کە خەڵکی بۆ خێرخوازی بانگ کەن و فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە بکەن .

ـ لەوانەشە (مرۆڤەکان) بەرەبابێک بن ، یان تیرە هۆزێک بن ، کە خاوەن بیروباوەڕو دیدو بۆچوون و ڕێبازی تایبەتی خۆیان بن ، وەک خوای گەورە دەربارەی تیرەو بەرەبابەکانی بەنو ئیسرائیل دەفەرموێ : (وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا) الاعراف/160 واتە : کردمانن بە دوازدە ئەممەتی بەرەبابییەوە . یان : (وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الأَرْضِ أُمَمًا مِّنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ) الاعراف/168 واتە : لەسەر زەمیندا کردمانن بە چەندین ئوممەتەوە ، ئیدی هەیانبوو پیاوچاک دەرچوون ، هەشیانبوو وا دەرنەچوون .

ـ لەوانەشە (مرۆڤەکان) نەوەیەکی مرۆڤایەتی بن کە هەموویان لەسەر یەک بیروباووەڕ بن ، لەسەر یەک شێوازی شارستانێتی بن ، یەک جۆر داب و دەستوری کۆمەڵایەتییان هەبێت ، وەک خوای گەورە دەفەرموێ : (تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلاَ تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ) البقرة/134 واتە : ئەوانە ئوممەتێک بوون پێش ئێوە هاتن و چوون ، ئەوی کردوویانە وا بە گەردنی خۆیانەوە ئاوێزانە و ئێوەش ئەوەی کردووتانە وا بە گەردنی خۆتانەوە ..

پێغەمبەری نازداریش صلى الله عليه وسلم کە بەرامبەر نەوەی یاوەرە ئازیزەکانی ـ کە خۆی پەروەردەی کرد بوون ـ دەفەرموێ : (إن لكل أمة أجلا وإن لأمتي مائة سنة فإذا مرت على أمتي مائة سنة أتاها ما وعدها الله)[10] واتە : هەر ئوممەتێک ئاکامێکی هەیە ، ئاکامی ئوممەتەکەی منیش سەد ساڵە ، ئەگەر سەد ساڵ بەسەر ئوممەتەکەی منیشدا تێپەڕی بەڵێنەکەی خوای بەسەردا دێتە دی ..

ـ لەوانەشە (مرۆڤەکان) کۆمەڵە کەسێک بن بەو پەیام و ڕێبازەی گرتوویانەتە بەر جیاوازتر بن خەڵکی ، وەکو خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

---

[10] كنز العمال 193/14 لە ئیمامی الطبراني وەرگیراوە لە کتێبی المعجم الكبيرەکەیەوە

(كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ) آل عمران/110 واتە : ئێوە باشترین ئوممەتێک بوون لە ناو خەڵکیدا وەبەرهەم هاتن ، کە فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە دەکەن و باوەڕیشتان بە خوا هەیە ..

بە هۆی ئەم جیاوازییەوە بوو کە عومەری کوڕی خەتتاب ـ خوا لێی رازی بێت ـ کە ئەو ئایەتەی لا خوێندرایەوە فەرمووی : (ئەمە بۆ نەوەی یەکەممانە نەک بۆ نەوەکانی دواییشمان ..

ئیبنو عەبباسیش ـ خوا لێی رازی بێت ـ لە ناساندنی ئەو ئوممەتەدا کە لەو ئایەتەدا ئاماژەی بۆ کراوە ، دەیفەرموو : ئەوانە ئەو کەسانەن کە لە مەککەوە کۆچیان کرد بۆ مەدینە[11].

مانای (مرۆڤ) لەمانەش بەرفراوانتر دەبێت ، تا دەکاتە هەموو کۆمەڵگەو نەوەی مرۆڤایەتی ئەگەر لەسەر بیروباوەڕو بەرنامەیەک کۆبوونەوە .. وەک خوای پەروەردگار دەفەرموێ : (وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلاَّ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُواْ) یونس/19 واتە : هەر هەموو خەڵکی یەک ئوممەت بوون ، دواتر لێک جودا بوونەوە .. یان : (وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فَضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ) الزخرف/33 واتە : ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە کە خەڵکی هەموو لەسەر رێبازی کوفر دەبوونە یەک ئوممەت ، هەر کەس باوەڕی بە خوای میهرەبان نەهێنایە ، سەقفی خانووەکانیانمان بۆ دەکردنە زیوو و هۆکاری شیاویشمان بۆ تەرتیب دەکردن تا پێیدا سەرکەون ..

مانای دووەم : رێبازو بەرنامەی ژیانە :

یەکێکی تر لە ماناکانی ئوممەت بەرنامەو رێبازو پەیڕەوو پرۆگرامی چیانە بە هەموو عەقیدەو کلتوورو دیدو تێڕوانین و داب و نەریتێکەوە کە لە خۆیان دەگرێت ، بەم مانایەشە کە خوای گەورە دەفەرموێ : (إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ) الزخرف/22 واتە : ئێمە باب و باپیرانی خۆمان لەسەر داب

[11] تەبەری : جامع البيان 4/43ـ44 .

و نـــەریت و بەرنامەیـــەک دیـــووە ، ئێـــمەش لەســـەر ئـــەو بەرنامـــەی ئـــەوان دەمێنینەوەو ئەوانیش دەکەینە سەرمەشق و ڕێنمامان ..

<u>مانای سێیەم : کات و وەخت</u> : ئوممەت بە مانای وەمانێـکی دیـاری کـراویش هاتووە ، وەکو خوای گەورە دەفـەرموێ : (وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّــةٍ) یوسف/45 واتە : ئەو کابرایەیان نکە ڕزگاری بـوو ، لــە دوای زەمانێـک بـیری کەوتەوە ..یان : (وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَّعْــدُودَةٍ) هود/8 واتــە : ئەگــەر سزاکەیان بۆ ماوەیەکی دیاری کراو لەسەر هەلگرین ..

<u>مانای چوارەم : کۆمەڵە خەڵکێکی خاوەن پیشە :</u>

وەکو خوای گەورە باسی ئەهلی مەدیەن دەکات و دەفـەرموێ : (وَلَمَّا وَرَدَ مَــاء مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ) القصص/23 واتە : کـە هاتــە ســەر ئاوەکـەی مەدیەن دیـتی وا کۆمەڵــە خەلکێـکی شـوانکارە وان لەســەری و دەیانەوێـت ئاژەڵەکانیان ئاو دەن

<u>مانای پێنجەم : ڕەگەزی ئاژەڵ و گیانلەبەرانی تر :</u>

وانە توخمی گیانەوارانی وەکو ئاژەڵ و باڵندەو حەشەراتی وەکـو هـەنگ و ئەوانی تر کە هەر یەکەیان سەر بە توخم و ڕەگەزێـکی سـەربەخۆیە ، وەکـو خوای پەروەردگار دەربارەیان دەفەرموێ : (وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ طَائِرٍ يَطِــيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلاَّ أُمَمٌ أَمْثَالُكُم) الانعام/38 واتە : هەرچی گیاتلەبەر هەیەو بەسەر زەویـدا ڕێ دەکات ، یان باڵندەیەو بە باڵەکانیان بـە ئاسمانـدا دەفـڕن ، هـەموویان ئوممەتی وەکو ئێوەن ..

زانستی ئاژەڵناسی ئێستا ئەوە دەسەلمێنێت کـە هـەر پۆلــە گیانلەبەرێـک زمانێکی تایبەت و نەریتێکی تایبەت و شێوازی ڕێکخستنی تایبەتی خۆیان بۆ پێکەوە ژیان ولێک حاڵی بوون و کۆبوونەوەو ئیدارەی خۆیان هەیە !!

لێکدانەوەو مانا کردنی زاراوەی ئوممەت لەلایەن ئەوانـەوە کـە قورئانیـان تەفسیر کردووە هەر وا لە ڕیزی ئەو تەوەرە مانایانـەوە کـە هێـنامانەوە ، ئەوەتــە ئیمــامی تەبــەری دەفــەرموێ : (ئوممــەت کۆمەڵــە خــەڵکی

زەمانێکن)[12].هەروەها دەفەرموێ : ئوممەت (دین و ملة)[13]واتە : دین و نەتەوەکەیە . هەروەها دەشفەرموێ : (ئەو خەڵکەن کە لەسەر دینێک بوون و دواتر لێک جودا بوونەوە) .. (ئەو پێشەوایەیە کە لەسەر خێرو رێگای چاکەخوازی شوێنی دەکەون)[14].دیسان بە مانایەکی تری دەفەرموێ : (رێبازە)[15] : چونکە دەفەرموێ : كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ واتە : ئێوە ئەهلی چاکترین رێباز بوون ئیمامی قورتوبیش دەفەرموێ : (ئوممەت بریتییە لە زەمانێکی دیاری کراو کە ئوممەتێکی تێدا دێت و ئوممەتێکی تری تێدا دەڕوات)[16].

لە هەموو ئەمانەی سەرەوە دەربارەی ماناو واتاو چەمکی ئوممەت لە ـ بە دیدی ئیسلام ـ دەگەینە چەند تێبینییەک :

تێبینی یەکەم : مانای تەواوی زاراوەیی (ئوممەت) چوار توخم دەگرێتە خۆ : یەکەم : توخمی مرۆڤەکان ، دووەم : توخمی دیدو بیر ، سێیەم : توخمی کۆمەڵایەتی ، چوارەم : توخمی کات . چونکە ئوممەت : لە کۆمەڵێک مرۆڤ پێک هاتووە ، کە پەیامێکی شارستانێتی بەسوودیان بۆ مرۆڤایەتی هەڵگرتووە ، خۆشیان بە پێی تەعلیماتی ئەو پەیامە سازاون .. هەر کۆمەڵێک ئەم سیفەتانەی بەردەوام لە خۆدا هێشتەوە وەسفی ئوممەتی بەسەرەوە دەمێنێت ، بەڵام ئەگەر ئ لەم سیفەتانەی بزر کرد ، هەر بە ئوممەتی لەوانەیە بمێنێتەوە بەڵام پێناسەی (نموونەی ئوممەتی موسوڵمان) ی بەسەردا نابڕێت . هەر وەکو زاراوەی دینەکە ، بۆ هەموو دینێکە بەڵام ئەوە زاراوەی تایبەتە بەو دینەوە کە لای خوا قبووڵە ..

تێبینی دووەم : توخمی سەرەکی مانای ئوممەت توخمی (پەیام)ە ، ەواتە ئەوەی ئەو کۆمەڵە خەڵکە بە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەبەخشن تا توخمی

---

[12] تەبەری : جامع البیان 563/1

[13] هەمان سەرچاوە 60/25ـ61

[14] هەمان 334/2 و 336

[15] هەمان 46/4

[16] قورتوبی : الجامع لاحکام القران 2/ 137 تەفسیری 128 ي البقرة .

مرۆڤ هەر لە گەشەو نەش و نماو زیاد بوون دا بێت و بەرەو ئاسۆی ئاسوودە تر بەرز بێتەوە .

تێبینی سێیەم : مەرج نییە لە تـوخمی یەکـەمی پێـکهاتەی ئوممەتـدا ـ کـە توخمی مرۆڤەکانە ـ پەیوەندی خوێن و خزمایەتی ، یان پەیوەنـدی ناوچـەی جوگرافیایی و نیشتیمان یان چەندێتی و زۆرێتی ژمارەیـان پێـکەوە هەبێـت . چونکە لەوانەیە ئەم توخمە یەک مرۆڤێک بێت و پەیامێکی هەڵ گرتبێت ، یـان کۆمەڵێک مرۆڤی ناوچەیەکن ، یان نـەوەی سەردەمێـکن ، یـان هـەر هـەموو ئەندامانی مرۆڤایەتین ، ئەمانـە گـرنگ نـین ، گـرنگ پەیامەکەیانـە ، دیـدو بۆچوونەکانی خۆشیان گرنگە بەرامبەر خودی پەیامەکەیان ، کە خۆیان چـۆن لێی حاڵی بوون و چـۆن چەسـپاندوویانەو چ شێـوەیەکی سیسـتم و یاسـاو رێسایان لێوە وەرگرتـووە بـۆ رێکخسـتنی ژیـان و کۆمەڵگەکـەی خۆیـان ، نموونەی دیدو بیرو پەیامەکەیان کامەیە کە بە تەمان بە هـەموو کۆمەڵگـەی مرۆڤایەتی بگەێنن ، تا گەشەو نەش و نماو زیاد بوونی هەر بـەردەوام بێـت و بەرەو لوتکەیەکی بڵندتری ئاسوودەیی بەرز بێتەوە ؟!

تێبینی چوارەم : ئوممەت ـ وەکو جەستەی مرۆڤ ـ قۆناغ بە قۆنـاغ نـەش و نما دەکات ، چۆن لەشی مرۆڤێک یەکـەم جـار تۆوێـک بـووە ، دواتـر بۆتـە زەروویەکی وەکو سەرەمێکوتە و ئینجا بۆتە کۆرپەو لـەدایک بـووە ، پاشـان گەورەتر بووەو بۆتە هەرزەکارێک ئینجا گەنجێکی بەخۆو ئیتر بـەرەو پـیری شۆڕ دەبێتەوە .. هەروەها چۆن لەش و لاری مرۆڤێـک کـە تـەواو دەبێـت لـە رووی جەسـتەیی و دەروونی و فیکرییشـیەوە بـەرەو تەواێـتی دەچێـت و ئەرکەکانی خۆی بە رێک وپێکی جێـبەجێ دەکـات ، ئوممـەتیش هـەر وایـە : سەرەتا بە کەسێک دەست پێ دەکات ، ئینجا دەبنە پێرێک ، ئینجـا کۆمەڵێـک ئینجا تیرەیەک ، هۆزێک ، گەلێک ، تا هەموو بازنەی کۆمەڵگەی مرۆڤایـەتی دەگرێتەوە .. ئوممەتی پێگەیشتوو موتەکامیلیش ئەو کۆمەڵەیە کە گەیشـتۆتە پلەی باڵغ بوونی شارستانێتی. دیـارترین و زەقتـرین نیشـانەی ئـەم بـاڵغ بوونـە شارستانێـتییە ، بریقـە دانـەوەی پەیامـە شارستانێـتیەکەی ئـەو

ئوممەتەیە لە بانگەوازو خەباتی خێرخوازی و بەرهەڵستیکاری و رووبەڕوو بوونەوەی شەڕەنگێزاندا ..

تێبینی پێنجەم : جۆراو جۆری گەل و تیرە هۆزو جیاوازی رەنگ و پیشەو ناوچەو زمان ، یەکێتی ئوممەتی بالغ و پێگەیشتوو لاواز ناکەن و هیچ زیانێکیان بۆی نابێت ، بەو مەرجەی هەموویان لەو کارو ئەرکەی خۆیان دەرنەچن کە بریتییە لە یەکتر ناسین و هاوکاری کردنی یەکتری و مادام دۆستایەتی و دوژمنایەتییان لەسەر هەڵوێست لە پەیامەکەیان دیاری دەکەن ، نەک لە کەسایەتی و شتی تر . هەروەها مادام ئەم هەموو پۆلە جیاوازو جۆراو جۆرانە وەکو دەزگایەکی ئیداری دائیرەیەک کار دەکەن . کارەکان بە پێی تایبەتمەنی و پسۆڕی و شارەزایی دابەش دەکرێت بەڵام ووزەی هەموان رووی لە هێنانەدی یەک مەبەستە ..

تێبینی شەشەم : ئوممەت قەوارەیەکی دەستکردە ، دەکرێت بینا بکرێت و دەشکرێت لێک هەڵوەشێتەوە ، ئوممەت بۆ فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە دروست دەکرێت ، ئەمەش رەنجێکی زۆری دەوێت تا دێت کایەوە : رەنجێک بۆ پەروەردەکردنی تاک ، یەکی دی بۆ پێشخستنی دەزگا ئیداری و تەنزیمیەکان ، یەکی دی بۆ لێکۆڵینەوە پلان دانان و نەخشەرێژی .. وە هەروەها . چونکە دروست کردن و گەشەدان بە ئوممەت و بەروە پێش بردنی بەرەو ئەو ئاست و توانایەی شیاوی ئەوە دەرچێت کە پێداویستییەکانی کات وشوێنی نەوەی نوێ کارامانە بهێنێتە دی ، تا ئەوەندە لێوەشاوە دەرچێت شایانی ئەو پلەو پێناسە خواییە ببێت کە دەفەرموێ : (وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) آل عمران/104

واتە : با لە ناو خۆتاندا ئوممەتێک پێک بێت کە بانگێشتی خێرخوازی بکات و فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە بکات ، لە راستیدا ئەوانە سەرفرازو سەرکەوتوون .

تێبینی حەوتەم : بەردەوام بوون و ژینی ئوممەت پەیوەستە بە بەردەوام هەڵگرتنی پەیامەکەیەوە ، بە بریقە دانەوەو چەسپاندنی یاساو رێساکانیەوە

کـه لـــه دیــدو بیرییـــەوە هـــەڵی هێــنجاون و کارگێــڕی ئوممـــەت و ژیـــان و کۆمەڵگەکەیانی پێ دەبات بە ڕێوە ، هەر کاتێک ئوممەت ئەم کۆڵەی دانا ، یان لە چەسپاندنیدا لاواز بوو، کاریگەرێتی بانگەوازو هەبوونی خۆی لاواز دەکـات تا دەیوەستێنێت . ئیدی لە جێی ئەو ئوممەتێـکی تـر بـە جـۆش و خـرۆش و ووره‌یەکی بەرزەوە دێتە کایەوە . ئوممەتێکی دس نوێ ، کە پەیوەندی بەسەر ئوممەتە کۆنەکەوە نامێنێت ، با لـە لایەنـەکانی زمـان و نەتـەوەو ناوچـەو کلتورو رۆشنبیریشیاندا هەر یەک بن !! ئەمە ئەو تێگەیشتنە بوو کە یاوەرانی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم رەفتاریـان لەگەڵیـدا دەکـرد ، ئـاوا لـەو ئایەتـە تێگەیشــتبوون : (کنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَـنِ الْمُنكَـرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّهِ) آل عمران/110 واتە : ئێوە باشــترین ئوممەتێـک بـوون لــە نــاو خەڵکیدا وەبەرهەم هاتن ، کە فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە دەکەن و باوەڕیشتان بە خوا هەیە ..

عومەری کوڕی خەتتاب ـ خوا لێی رازی بێت ـ جەخت لەسەر ئەم تێگەیشتن و دیدە دەربارەی ئوممەت دەکاتەوەو لەسەر ئەو ئایەتەی پێشوو دەفـەرموێ : گەر خوای گـەورە حـەزی بکردایـە هـەموان بخاتـە ریـزی ئـەو ئوممەتـەوە دەیفەرموو : (أنتم خير أمة) ئەوسـاتە هـەمووومانی دەگرتـەوە ، بـەڵام ئـەو فەرمووی : (کنتم) بۆ ئەوەی یاوەرە تایبەتییەکانی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بگەیێنێت ، هەروەها ئەوانەش کە رێی ئەوان دەگرنـەوە بـەر ، چـونکە ئـەوان باشترین ئوممەت بوون لە ناو خەڵکیدا وەبەرهەم هاتن ، کـە فـەرمانیان بـە چاکەو بەرهەڵستیان لە خراپە دەکرد ..

لە بۆنەیەکی تردا هەر سەییدنا عومەر فەرمووی : (کنتم خير أمة أخرجت للناس) بۆ موسوڵمان بووانی ئەوەڵمانە نەک بۆ ئەوانەی دوایی .

جارێکی تریش لە حەجـدا ئـەم ئایەتـەی بـۆ خەڵکەکـە خوێـندەوەو پێـی فەرموون : هۆ خەڵکینە ، ئەوی دەیەوێت بچێـتە ریـزی ئـەو ئوممەتـەوە بـا مەرجەکانی خوا جێبەجێ بکات ..

ئيبنو عەبباسيش ـ خوا لێـيان رازی بێـت ـ لــە تەفسـيری ئــەم ئايەتــەدا فەرمووی : ئەم ئوممەتە ئەوانەن كە لە مەككەوە كۆچيان كرد بۆ مەدينە .

ئەبو هورەيرەش ـ خوا لێی رازی بێت ـ هەر دەربارەی ئەو ئايەتە فەرمووی : ئێوە باشترين ئوممەتن چونكە خەڵكی بە زنجيرەبەندی دێـنن و دەيانخەنـە بازنەی ئيسلامەوە تا بچنە بەهەشتەوە[17].

تێبينی هەشتەم : بەرفراوانی بازنەی ئوممەت بە دوورو نزيكی پەيوەنـدی و پێك گەيشتن دياری دەكرێت ، كە تەكنۆلۆژيای سەردەم رەنگی دەڕێژێت ! لــەو سەردەمانەدا كە خەڵكی بە پێ دەڕۆيشتن و دەم بەدەم بانگەوازييان بــە يــەكتر دەگەياند و لە نزيكەوە لاشە بەلاشە دەگەيشت سنووری بازنەی ئوممەت ئــەو ناوچە جوگرافياييانە بوو كە دەيانتوانی بيگەنێ ، دواتر كە بە ســواری گــوێ درێژو ئەسـپ و ووشـتر سـەفەريان دەسـت پــێ كــرد ، بازنــەی ئوممەتەكـە بەرفراوانتر بوو ، لە سنووری ئەم گونــدو ئــەو گونـد تێـپەڕی .. دواتــر كــە گاليسكەو عەرەبانە هاتە كايەوە كە ئەسپ رايدەكێشان ، هــەروەها كــە پيـت وهێمای نووسين داهات ، سنووری بازنەی ئوممــەت گەيشـتە كيشـوەرەكان .. ئيدی كە گەيشـتە سـەردەمی فڕۆكــەو تەلــەفۆن و فــاكس ، پــەيامی ئيسـلام سنووری بازنەی ئوممەتی وا بەرفراوان كرد كە بگاتە هەموو مرۆڤايەتی[18]..

ئــەم پێشـڕەفتە جوگرافياييــەی ئوممــەت ، پێشڕەفتێـكی تـری تــەريبی كۆمەڵايەتيشی پێوە پەيوەسـت بـووە ، كــە ئــەميش بازنــەی داب و نــەريتی قۆناغە جياوازەكانی رابـوردوو بــەرفراوانتر دەكــات ، ئــەميش لــە نــەريتی خێزانی و خانەوادەييەوە دەيكات بە نەريتی تيرەو هۆز ، پاشان بــە نــەريتی گەل ، ئينجا بە نەريتی نەتەوايەتی و دواتـريش بــە نــەريتی جيهــانی. وەك

[17] تەبەری : التفسير 4/43ــ44

[18] بێ گومان ئەم سەردەمی ئينتەرنێتی سەدەی بيست و يەكەمە سنووری هەر نەهێشت و ئوممەت و پەيامەكەی بردە هەر هەمووماڵێك لەم سەر زەمينە بەرفراوانەی كە بۆتە گوندێكی ئەليكترۆنی .

ئاماژە بەم ڕێسایەیە کە پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم دەیفەرموو کە پێــغەمبەران هەر یەکەیان بۆ گەلی خۆیان هاتوون بەڵام ئەم بۆ هەموو خەڵکی نێرراوە

بــەڵام کێشــەی ســەرەکی تێگەیشــتنی ئــەم پێشــڕەفتە لەوەدایــە کــەزۆر لەکۆمەڵگەکانی مرۆڤایەتی ـ ئێستاش هەیە هەر وایە ـ نەیدەتوانی هاوشانی ئەم ڕەوتە ڕێ کات ! ئیدی خۆی دەخستە دوو کەندەڵانەوە :

یەکەمیان ئەوە بوو کە خەڵکانێکی زۆر هەبوون ڕەفزیان دەکردەوە بکەونە نێو ئەم کاروانەوە ، نەیاندەوویست لە نەریتی قۆناغێکی کۆنــەوە ـ کــە زەمــانی بەسەر چوو بوو ـ بچنە نەریتی قۆناغەکەی دواتر کە هاتبووە جێی کۆنەکە .

دووەمیان : ئەو تەماع و چاوچنۆکی و گیانی شەڕخوازی و خۆپەرستییەی لــە بیرو دیدو کەسێتی هەندێک کەسدا چەکەرەی کرد بوو ، کــە بــە بەرژەوەنــدی سامان و دەسەڵاتەوە گرێدرا بوو ـ کە ئێستاش هەر وایــە ـ بــەردەوام مانــاو واتاو چەمکی ئوممەتەکەی دەشێواند ، جەوهەری بیرو ناوەڕۆکی پەیامەکــەی لە تەوەرەی سەرەکی ژیانەوە دەکــردە پەراوێزێــکی هاکــەزایی کــەم بایــەخ ! ئینجــا پەیوەندییــەکانی خوێــن و خزمایــەتی و نیشــتیمان و بەرژەوەندییــە ماددیەکانی بەسەردا زاڵ دەکردەوە ، تا بچوک و کەمی بکاتەوە ! بۆیە دیتت کە زاراوەی ئوممەت بە پێی قورئان و حەدیس ـ تــا ئێســتاش ـ لــە کۆمەڵانێــک دەنرێت کە شایانی نین و سیفەتی ئوممەتییان تێــدا نەچەســپیووە ، چ جــای ئەوەی تێیاندا ببریقێتەوە ..

لەم ڕوانگەشەوەیە کە دەڵێین : لــە بەرپرســی هــەرە گــەوەری دەزگاکــانی پــەروەردەی ئیســلامی ئەوەیــە کــە هــەموو نەوەیــەک پێداچــوونەوەیەک و هەڵسەنگاندنەوەیەکی باشی ئەو ماناو واتاو چەمکانە بکــات کــە لــە بــاب و باپیرانییەوە ـ دەربارەی ئوممەت و پێکهاتەو پەیوەنــدی نێــوان تاکــەکانی ـ بۆی ماونەتەوە ، تا بزانێت و بتوانێت دیدو هەڵوێستەکان نوێ کاتــەوە ، بــێ ئەوەی خۆی تووشی نوقسانی و شێوان و پشێوی بکات ..

.... * * * ....

بەندی دووەم

سەرەتای پێکەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان

سەرەتای ئامادەسازیی پێکەوەنانی (ئوممەتی موسوڵمان) دەگەڕێتەوە بۆ پەیامی سەییدنا ئیبراهیم کە خوای گەورە لە قورئاندا بەوە وەسفی کردووە کە : (إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ) النحل/120 واتە : ئیبراهیم بە تەنها خۆی ئوممەتێک بوو ، بۆ خوا سوڵحاوو ، لایەنگری حەق و دینی پاک ، هەرگیز لە ریزی موشریکان هەر نەبوو ..

زاراوەی _ ئوممەتی موسوڵمان) ئاڵقەیەکە لە زنجیرەی پەیامە ئاسمانییەکان کە لە گەڵ قەبارەو پێشکەوتنی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی گەشەی دەکرد . ئەو زەمانەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بریتی بوو لە خێزان و خانەوادەی سەییدنا ئادەم ، خوای گەورە پەیامی پێغەمبەرێتی سەییدنا ئادەمی بەقەدەر قەبارەو پێداوویستی ئەو کۆمەڵگە بچووکە نارد . کە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لەوەوە فراوانتر بوو ، چووە قۆناغی بەرە باب و تیرەو هۆزەوە ، خوای گەورە پەیامی هۆزەکی و ناوچەیی وەکو پەیامەکانی سەییدنا ساڵح پێغەمبەرو سەییدنا هود پێغەمبەری بۆ ناردن . کە لەو قەبارەشەوە فراوانتر بوون و چوونە قۆناغی قەومەوە خوای گەورە پەیامی وەکو پەیامی سەییدنا نوحی بۆ ناردن .

زاراوەی قەوم کە لە ئینگلیزیدا پێی دەووترێت : (People) مانای خوێن و خزمایەتی و بەرەبابی دەگەێنێت ، چونکە ئەو زەمانەی قەوم دروست بوو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە بازنەی ئینتیمای خوێندا گەشەی دەکرد ، ژیان ژیانی شوانکارەیی مرۆڤایەتی و گەڕۆکی تاک و خێزان و تیرە بوو هەموو ئەندامانی هۆزو بەرەبابێک پێکەوە دەهاتن و دەچوون و سەریان بەسەری یەکەوە دەنا ، لێرە دەژیان و لەوێ دەڕۆیشتن ..

زاراوەی گەل (الشعب) یش کە لە ئینگلیزیدا پێی دەووترێت : (Nation) واتایەکی جوگرافیایی هەیە ، ئینتیمای ناوچەو خاک دەبەخشێت ، دروست

بوونی ئەم زاراوەش لەو زەمانەدا بوو کە تیرەو هۆزەکانی مرۆڤایەتی چوونە قۆناغی چاندنەوە ، ئیدی دەبوو بە زەوی و زارەکانیانەوە ببەسترێنەوە ، دەبوو لە نزیک زەویەکانیانەوە نیشتەجێ بن تا واریدات و بەرهەمەکانیان بچننەوە ، دەسەڵاتی گەلانیش بە زۆری ئەندام و پتەوی پەیوەندی و گیانی شەڕو جەنگاوەرییان جار بۆ جار لای ئەم گەل و لەو ناوچە زیادی دەکرد ..

گواستنەوەو گۆڕانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە قۆناغێکیەوە بۆ قۆناغێکی تری ، جاری وا هەبوو ساڵانێکی زۆر تولانی دەوویست ، شەڕو شۆڕێکی زۆریشی لەسەر بەرپا دەبوو ، داب و نەریتی هەر قۆناغێک و هەر کەلێک هەڵوەشان و لاواز بوون و نەمانی بە خۆوە دەدیت . باوو داب و دەستوورینەوەکانی پێشوو نەدەمان ، چونکە داب و نەریت و باوی نەوەکانی نوێ دەهاتنە جێی و لەگەڵ هەموو قۆناغێکی پێشکەوتنی مرۆڤایەتیدا دیدو پێناسەی نوێ بۆ شتەکان دەهاتنە کایەوە .. بۆیە ئەرکی سەر شانی پێغەمبەران و تەعلیماتی پەیامەکانیان دەبووە چوارچێوەی چارەسەری ئەو پشێوی و ململانێیەی لەو کۆمەڵگایانەدا دروست دەبوو ، پەیامی پێغەمبەران دەبووە تەرازووی کێشانی ئەو هەڵوێستانەی ئەم و ئەو دەیانگرتە بەر ، لەگەڵ هەموو روداوێک و هەنگاوێکی گۆڕانکاریشدا ئەو پەیامە پیرۆزانە هەڵەکانیان راست دەکردەوەو کۆمەڵگەکەیان پارسەنگ رادەگرت ..

* * *

بەشی یەکەم

داڕشتنی زەمینەی ئوممەت

ئینجا کە سنووری ناوچەکان ڕوخا ، تیرەو قـەوم و گـەلان تێـکەڵ بەیـەک بوون ، قۆناغی (ئوممەت) هاتە کایەوە ، هەرچـەندە ئـەو تێـکەڵاو بوونـەی گەلان زۆرجار بە هۆی دەستدرێژی و شەڕو شۆڕو داگیر کردنی خـاک و وولآت و جەسـتەو ژێریـو سـەروەت و سـامانی یـەکترەوە دەبـوو ، وەکـو شـەڕی دەسـەڵاتی فیرعەونـەکان و ئاشـووری و کلدانیـەکان و ئـەوانی تـر .. بۆیـە دەبینیت پەیامی پێغەمبەرانیش کە لەو سەردەمانەدا دەهات ، لەگەڵ ئەو بـارو دۆخ و قۆناغە نوێیانەدا دەسازا ، چونکە دیسان بۆ پێناسەی راسـتی شـتەکان وروون کردنەوەی دیە لێڵەکان و راست کردنەوەی هەڵوێستە هەڵەکان دەهـات .. مەگەر نابنیت واتای (ئوممەت) کـە مانایـەکی فیکـری ـ دەروونییـەو لـە عەقیدەەیەکەوە هەڵقوڵاوە کە پەیوەنـدی بـە هـیچ گـەل و قـەوم و ناوچـەو خاکێکەوە نییە ، چۆن ئەم دیدو تێگەیشتن و ئینتیمایە لـە پـەیامی سـەییدنا ئیبراهیمی کلدانییەوە دەست پێ کرد ؟!

پێش هەڵبژاردنی سەییدنا ئیبراهیم بۆ پەیامی (ئوممەت)ی نوێ و دروسـت کردنی ئوممەتی موسولمان دەبوو تواناو لێهاتوویی سەییدنا ئیبراهیم تـاقی بکرێتەوە ، تا شیاوێتی و لێوەشاوەیی بۆ هەڵگرتنی ئەو پەیامـە بسەلمێـت ، تا ئامادەباشی خۆی بە تەواوی نیشان دا کە دەیەوێت و دەتوانێت و ئامادەیـە تەکالیفەکانی خـوای پـەروەردگار بـۆ قۆنـاغی داهـاتوودا هەڵگرێـت ، ئـەم ئامادەباشیەیە کە قورئانی پیرۆز ئاماژەی پێ دەکات کە دەفەرموێ : (وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِي قَالَ لاَ يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ) البقرة/124 واتە : خوای پەروەردگار ئیبراهیمی بە چەندین هەڵوێست تاقی کردەوە ، ئەویش هەموویانی بڕی و دەرچـوو ، فـەرمووی : بـۆ خـەڵکی دەتکەمە پێشەوا ، ئەویش فەرمووی : ئەدی نەوەو وەچەکانم ؟ فەرمووی : ئـەم پلەو ڕێزە ستەمکاران ناگرێتەوە .

ئەو هەڵوێستانەی بوونــە مــاددەی تــاقی كردنــەوەی ســەییدنا ئیــبراهیم و سەركەوتووانە تێیاندا دەرچوو ، بریتی بوون لە :
یەكەم : ئامادەیی تەواوی بۆ خۆ بە قوربان كردنی پەیامەكەی .
دووەم : ئامادەیی هیجــرەت كــردن و واز هێــنان لــە هــەموو پەیوەســتییەكی خانەوادەیی و تیرەو خوێنی خزمایەتی و نیشتمان .
سێیەم : ئامادەیی تەواوی بۆ بــەرەو ڕوو بوونــەوەی هــەموو ئــەو عەقیــدەو بیروباوەڕانەی لەو سەردەمەدا هەبوون ، هــەروە هــا بــۆ ریشەكێــش كــردنی هەموو هێمایەكی رۆشنبیری جۆراو جۆری ئەو سەردەمە .
چوارەم : ئامادەیی بۆ قوربانی دان بە كوڕە تاقانەكەی و خێزانەكەی .

ئایەتە قورئانیەكان ئەو شایەتییە دەدەن كە سەییدنا ئیبراهیم لــە هــەموو تاقی كردنەوەكانیدا بە پلەی بەرزی ئیمتیاز دەرچوو ، بۆیە بــە لێوەشــاوەیی خۆی ــدوای فەزڵی خوا ــ شایانی ئەوە بوو كە ببێتە پێشــەوای خــەڵكی ، كــە داوای ئەوەی كرد ئەو پلەو رێزە بۆ نەوەكانیشی بێت ، وەڵامەكەی بە بەڵێ بــۆ درایەوە بەڵام بە لەبەرچاو گرتنی ئەو مەرجە كە (لاَ يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ) واتە : ئەم پلەو رێزە ستەمكاران ناگرێتەوە . چونكە ئەو كەسانەی كە داواكاریەكانی پێشەوایەتی ناگرنە بەر و لە تاقی كردنەوەكانیدا دەرناچن شایانی ئەو پلــەو رێزە نابن ، با لە وەچەو نەوەی پێغەمبەرانیش بن ..

پاشان سەییدنا ئیبراهیم بۆ رەنگ رشتنی بنیــاتی (ئوممــەتی موســوڵمان) ماڵ و منداڵی هەڵگرت و كەوتە رێ . پێش هەموو شتێك جارێ گــەڕا لــە دووی ئەو بستە خاكەی دەبێتە جێ سوكنای ئەم ئوممەتــە و دەزگاكــانی . بــۆ ئــەم مەبەســتەش ناوچــەیەكی لــە دووڕێــیانی كــاروانی بازرگــانی و ئــاڵوگۆڕی شارستانیەكاندا هەڵبژارد كە كــەوتبۆوە نێــوان میســرو فەلەســتین و وڵاتی حیجازەوە .. ئینجا دوو دەزگای بۆ پەروەردە كردن و ئاڕاستە كردن دامەزرانــدا : یەكەمیان بۆ پەروەردەكردن و پێگەیشتن بوو كە بریتییە لە كەعبەو مزگەوتی حەرام ، دووەمیشیان بۆ بانگەوازو بڵاو كردنەوەی خواوویستی كە بریتی بــوو لە مزگەوتی ئەقسا (لە فەلەستینی ئێستا) . ئینجا خێزانەكەی خــۆی كــردو

دوو بەش ، تا هەر بەشێکیان لە ناوچەی خۆیدا سەرپەرشتی یەکێک لــەو دوو دەزگایەی پێ بسپێرێت . تا هەردوو لایان کەش و هەواو بــارودۆخی بیرۆکــەی (ئوممەت) ی نوێ بسازێنن . قورئانیش ئاماژە بەم ئامــادەکردن و پێــگەیاندنە دەکات بەوەی کە دەفــەرموێ : (وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلاَ تَمُوتُنَّ إَلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ) البقرە/132 واتە : جا ئیبراهیم و یــەعقوب ئەم وەسێتەیان بۆ کوڕەکان و نەوەکانیان کرد (هەر یەک لەوان دەیفەرموو) : رۆڵەکانم بە راستی خوا هەر ئەم دینەی بۆ ئێوە بڕیارداوەو هەڵی بــژاردووە ، ئیتر ئێوەش هەوڵ بدەن بە موسوڵمانی نەبێت ، مەمرن (تــا دوا هەناســەتان پەیڕەوی لێ بکەن .

ئینجا یەکەم هەنگاوی پێکهێنان و وەبەرهەم هێنانی (ئوممەتی پــەیام) بــە پەیامەکەی سەییدنا موسا دەستی پێ کرد کە پێشتر پێشــەکیەکی بــۆ داڕێــژرا بوو بە گەشتەکەی سەییدنا یوســف و خانەوادەکــەی ســەییدنا یــەعقوب بــۆ میسرو دامەزراندنی زەمینەو بارودۆخی رۆشنبیری گونجــاوی ئوممەتیانــە .. ئینجا هەنگاوی دواتر هیجرەت بوو ، بە کۆچ کردن و هاتنە دەرەوەی ئوممەتی پەیام لە میسرو چوونیان بەرەو ناوچەی ئەقسا تــا وولاتەکــە کــە ئیــبراهیم سنووری بۆ دیاری کرد بوو ، پاک کەنەوەو ئامادەی بکەن بۆ ئــەو (ئوممــەتی پەیام) ەکە و بلاو کردنەوەی بانگەوازە خواوویستیەکە ..

ئەم کۆمەڵە موهاجیرە سیفەتی جیهانێتی فرە رەگەزی لە خۆ گرتبوو ، ئــەو رایە راست نییە کە دەڵێت هەر قەومێکی یەک خوێنی تایبەت بوون ، کە گوایــە تەنها بەنو ئیسرائیلیەکان بوون ! ئەوەتا قورئانی پیرۆز ئاماژە بەوە دەکــات کە شوێن کەوتووانی سەییدنا موسا خەڵکی تری غەیری بــەتو ئیسرائیلیشــی تێدا بووە ، وەکو ئەو کابرایەی کە لــە قــەومی فیرعــەون بــوو بــەلام شوێــن کەوتووی دین و ئوممەتەکەی سەییدنا موسا بوو ، کە هاتە خزمەتی و هەواڵی دایە کە فیرعەون و دەســتەو حاشیــەکەی خــەریکی پیلانێــکن بــۆ کوشــتنت ، دواییش بەرگری لە موساو بانگەوازە خواوویستیەکەی دەکــات ، وەک خــوای گەورە دەفەرموێ : (وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُــولَ

رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ وَإِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ . يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِن بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جَاءنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ) غافر/28ـ29 واته : پیاوێکی ئیماندار لە خزمەکانی فیرعەون کە تا ئەو کاتە ئیمانەکەی شاردبۆوە ، ووتی : ئایا ڕەوایە پیاوێک بکوژن کە هەموو تاوانەکەی ئەوەیە کە دەڵێت پەروەردگار خوامە ؟! لە کاتێکدا کە چەندین بەڵگەو نیشانەشی لە لایەن پەروەردگارتانەوە بۆ هێناون و نیشانی داون ! ئێ خۆ ئەگەر درۆزن بێت درۆکەی هەر بە زەرەری خۆی تەواو دەبێت ، ئەگەر ڕاستگۆش بێت هەندێکتان لەو بەڵاو موسیبەتانە هەر بەسەر دێت کە پێی ڕاگەیاندوون ، ،بە ڕاستی من لەوە دڵنیام کە خوای گەورە هیدایەت و ڕێنمایی کەسانی زیادڕەوو درۆزنان ناکات . هەروەها ووتی : هۆ گەلی خزمانم ، ئەمڕۆ ئێوە دەسەڵاتتان بەسەر ئەم ناوچەیەدا هەیەو بە ئارەزووی خۆتان فەرمانڕەوایی تێدا دەکەن ، جا بیر کەنەوەو تێ فکرن ئەگەر تۆڵەو سزای خوای گەورە بەرۆکی پێ گرتین و هاتە سەرمان کێ دەتوانێت بێت بە هانامانەوەو ڕزگارمان کات لێیان . فیرعەون قسەکەی پێ بڕی و نەڕاندی : من تەنها ئەو ڕاو بۆچوونە بە چاک دەزانم و لام پەسەندە کە پێم ڕاگەیاندن ، منیش هەر ڕێگای چاک و دروست و ڕەواتان نیشان دەدەم ..

هەروەها قورئان باسی ئەو سیحر بازانەشی فەرمووە کە پێشتر پیاوانی ڕاگەیاندنی فیرعەون بوون ! بەڵام کە بەڵگەو نیشانەکانی مەزنی خوای گەورەو پێغەمبەرایەتی موسایو هارونییان دی ، ڕوو بەڕووی فیرعەون وەستانەوەو هەر چەند ئەو زۆری هەڕەشەی مردن و ئیعدام و دەست و قۆڵ بڕینی لێ کردن بەڵام ئەوان هەر نەترسان و بێ باکانە ڕایان گەیاند کە بانگەوازی خوایان قبوڵ کردووەو تەحەمولی هەموو ئەنجامێکیشی دەکەن ، قورئانی پیرۆز دەگێڕێتەوە : (قَالُوا لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَى مَا جَاءنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا) طە/72 واتە : ووتیان : سوێند بێت بەوەی دروستی کردووین ، تازە ئیدی فەزڵی تۆ نادەین بەسەر ئەم هەموو

بەڵگەو نیشانانەدا کە بۆمان هاتووە ، تۆش چیت لەدەست دێت درێغ مەکەو بیکە ! خۆ هەرچی تۆ لە دەستت دێت هەر ئەوەیە کە ئەم دنیایەمان لێ بسەنیت ..

دیسان قورئان باسی ئەوەش دەفەرموێ کە بانگەوازەکەی موسا چووە ناو کۆشکی سەرۆکایەتی فیرعەونەوەو ژنەکەی ئەویشی هێنایە ریزەوە ! ئەو ئافرەتە بەهێزو لەخۆ بوردەی کە وازی لە هەموو نیعمەت و ئاڵ و والایی کۆشک و تەلاری ژێر سایەی فیرعەون هێناو داوای لە وای خۆی کرد لە جیاتی ئەوە لای خۆی لە بەهەشتدا کۆشکێکی تایبەتی پێ ببەخشێتەوە .

لەو لاشەوە ـ وەکو قورئان بۆمان روون دەکاتەوە ـ نەک هەر لە نێو ریزی خوارەوەی پێڕی فیرعەونیشدا ـ کە ئەوەندە سەرسەختانە دژی بانگەوازەکەی سەییدنا موسا وەستانەوە ـ بەڵکو لە ناو دەستەی سەرکردایەتی فیرعەوندا ، دەوڵەمەندی خواردەلەمیشی بەناوبانگی تێدا بوو کە لە خزم و خێشی موساش بوو ، وەکو قاروون ، کە لە ریزی فیرعەون و دژی موساو بانگەوازەکەی وەستا بۆوە : (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ . إِلَى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ) غافر/23ـ24 واتە : ئێمە موسامان بە کۆمەڵێک بەڵگەو نیشانەی ئاشکراوە نارد بۆ فیرعەون و هامان و قاروون ، بەلام ئەو ستەمکارانە ووتیان : جادووگەرێکی درۆزنە ! لە شوێنی تریشدا قورئان بە دوورودرێژی باسی قاروون دەکات ، وەک دەفەرموێ : (إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ . وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ . قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِندِي ..) القصص/76-78 واتە : بێگومان قاروون لە قەوم و خێشانی موسا بوو کەچی ـ بە هۆی ماڵ و سامانیەوە ـ خۆی گیف دەکردەوە بە سەریانداو فیزی بەسەردا دەکردن ، ئەوەندە ماڵ و سامان و داراییمان پێ بەخشیبوو ، کە بە راستی کلیلی گەنجینەو قاسەکانی بە چەند کەسێکی بە هێز بە زەحمەت هەڵدەگیرا ! هەندێک ئیماندارى خزمی خۆی پێیان ززت : خۆ بە

کەشخەییەوە با مەدەو بەم سامانەت لە خۆت بایی مەبە ، چـونکە خـوا ئـەو کەسانەی خۆش ناوێت کە فیزو تەکەببور بە سەروەت و سامانیانەوە بە سەر خەڵکی تردا دەکەن و لە خۆیان بایی دەبن .. هەوڵ بدە بـەو مـاڵ و سـامانەی خوا پێی بەخشیوویت ماڵی قیامەت و بەهەشتی بەرین بکڕەو بەشی خۆشت لە دنیادا بە حەڵاڵی فەرامۆش مەکە ، چاکە لەگەڵ بەندەکانی خوادا بکە هەر وەک خوا چاکەی هێناوەتە ڕێت . نەکەیت هەوڵی فەسادو گونـاح و تـاوان بـدەیت لەسەر زەویدا ، چونکە خوا ئەو کەسانەی خـۆش ناوێـت کـە تـۆوی خراپـە دەچێنن .. بەڵام قاروون ووتی : مـن ئـەم سـامان و داراییـەم هـەر بـە هـۆی ئازایەتی و زانستی خۆمەوە پەیدا کردووە ..

قورئانی پیرۆز بۆمان باس دەکات کە هەڵوێستی قـاروون هـەر ئـەوە بـوو هەر وا مایەوە تا سەری نایەوە ، تا خوای گـەورە خـۆی و کۆشـک و تـەلارو سەروەت و سامانی بە ناخی زەویدا بردە خوارەوە ..

قورئانی پیرۆز کە ئەوانەی لەگەڵ سەییدنا موسادا هیجرەتیـان کـرد ، نـاو دەنێت (بەنو) یان (ئـال) بـە مانـای شوێـن کـەوتووی عەقیـدە بـەکاریان دەهێنێت ، نەک بە مانای خزمایەتی .. وەکو ئیمامی تەبەری لە تەفسیرەکەیدا لە یاوەران و تابعینەوە نەقڵ دەکات کە ئەوان فەرموویانە : (آلُ الرَّجُلِ هم اتباعُهُ) واتە : ئالی کابرا یەعنی شوێـن کـەوتووەکانی . هـەر تەبـەری لـە ئیبنـو عەبباسەوە ـ خوا لێیان رازی بێت ـ دەگێڕێتەوە کە فەرموویـەتی : ئـال لـە قورئاندا شوێن کەوتووانە وەکو ئالی ئیبراهیم و ئالی عیمران و ئالی یاسـین و ئالی محمد ، چونکە خوای گەورە دەفەرموێ : (اِنَّ أوْلَى النَّاسِ بـابراهِيمَ الـذينَ اتَّبَعُوهُ) واتە : ئەوی شایانەو هەقە بە کەسی ئیبراهیم بژمێررێت ئەو کەسانەن کە شوێنی کەوتوون .[19]

---

[19] الطبري ، التفسير ب2 /234 . لە هەموو قۆناغەکانی مێژوودا دەوڵەمەندە مشەخۆرەکان هەر لە ریزی ئەو کەسانەدا بوون کە دژایەتی بانگەوازی دادو چاکسازییان کردووە ! لە فێڵ و تەڵەکەبازیشیان ئەوە بووە کە زاراوەی پەیام و بانگەوازەکانیان گۆڕیووە بۆ زاراوەی قەبەو فش و فۆڵی خزمایەتی و تیرە گەری و

دوای ئامادە کردنی ئوممەتی پەیام و دیاری کردنی ناوچەکەیان و فــەرمانی کۆچ کردنەکەیان خوای گەورە ، ئەو بەرنامەی بۆ روون کردنەوە کە پێویســتە بیکەنە رێبازی ژیانی نوێیان لــە (ناوچــەی ئوممەتــە موســوڵمانەکە) وەک دەفەرموێ : (وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُواْ هَــذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُواْ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَداً وَادْخُلُواْ الْبَــابَ سُجَّداً وَقُولُواْ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ) البقرە/58 واتە : یــادی ئــەو نیعمەتانە بکەنەوە کە ووتمان : بچنە ئەو شارەوە (قودس) لەوێ حەزتان لە هەرچییەک بوو تێرو تەسەل بیخۆن ، هەر کە لــە دەروازەی شــارەکە چــوونە ژوورەوە بە ڕێزو کڕنووشی پێــزانینەوە بچــنە نــاوەوەو بڵێــن : خوایــە لــە تاوانەکانمان ببورە ، جا ئێــمەش لــە هەڵــەو تاوانــەکانتن دەبــورین ، ئێــمە پاداشتی چاکەخوازان بە زیادەوە دەدەینەوە .. فــەرمانی : (وَادْخُلُواْ الْبَابَ سُجَّداً : بە ڕێزو کڕنووشی پێزانینەوە بچــنە نــاوەوە) ئاماژەیــە بــۆ رۆشــنبیری و مومارەسەو ئەو شێوازی ژیانەی کــە دەبێــت لەناوچــەی ئەقســا کــە وولاتی (ئوممەتی موسڵمان) ەکەیە ، خووی پێــوە بگــرن و بیکەنــە داب و دەســتووری خۆیان ئەویش ئەوەیە کە هەمووی هەر لە ماناکانی کڕنووش بۆ خوا بردن و خواپەرستی وەرگیراوە . کە لێرەدا مەبەست لە بۆ خوا ملکەچ بوون و خــۆ بــە کەم زانینە بەرامبەر بە خــەڵکی . ئــەمما (وَقُولُــواْ حِطَّــةٌ : بڵێــن : خوایــە لــە تاوانەکانمان ببورە) بریتییە لە نوێ کردنەوەی رۆشنبیری و رەخنەو رەخنــە لە خــۆگرتن ، یــان بــە زاراوەی قورئــانی تۆبــە کــردن . واتــە ئامادەباشــی ئوممەتەکە کە هەمیشە ئەوەی لە دیددا بێت واز لەو کۆت و زنجــیری نەریتــە کۆمەڵایەتییە بەدان بهێنێت کە بە میرات بۆ نــەوەی نوێــی ماونەتــەوە ، ئــەو

نەتەوە پەرستی ، ئینجا ئەم تیرەو نەتەوانەیان بەرداوەتە گیانی چاکسازان و کردوویانن بە گژ هەر کەس و کۆمەڵێکدا کە چاکەو خێرخوازی خواستبێت ، ئیدی هەر شەڕی بێ ئامانەو بەردەوام دەبێت ! تا ئەو زەمانەی ئەم دەوڵەمەندە گەندەڵ و سیاسەتمەدارە فێلاویانە لەوە دڵنیا دەبن کە مەیدان لەوانەی بانگەوازی پاکسازی و چاکسازی دەکەن پاک بووەوە ، ئەوجا بە زمانی لووس و وەکو ناوبژیوان و ئاشتیخواز دێنە پێش و داوای ئەمان و ئاشتی بۆ جەماوەر دەکەن !!

کۆت و پێوەندانەی رێ لە پێشکەوتن و نەش ونماو ئەو نوێ بوونەوانە دەگرن کە وویستی خوای بەرداوام دایدەهێنێت . بۆیە تەبـەری دەفـەرموێ : (وَقُولُـواْ حِطَّةٌ) یەعنی ئەوە بڵێن کە گوناحتان پێی هەڵ دەوەرێت ، کە بریتییە لـە لا الە الا الله و راپەڕاندنی ، مانای : (نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ) یش ئەوەیە : لـەو کەسـانە ناگرین کە سوجدەکەیان نەبرد بەو مەرجەی داوای لێـبوردن بکـەن و بێـنەوە سەر رێ . (وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ) یەعنی : نیعمەتی خۆمان لەسەر ئـەو کەسـانە زیاد دەکەین کە پیاوچاکن ، ئێمەش لە پاداشتیاندا دابین بـوون و ئاسـوودەیی تریان زیاتر پێ دەبەخشین ..

بەڵام ئاسەواری ئـەو بـارودۆخ و کەشـە کۆمەڵایـەتی وفیکرییـەی شوێـن کەوتووانی سەییدنا موسای تێدا ژیا ـ کە بـارودۆخی رۆشـنبیری فیرعـەونی بوو ـ هەر لە سـەرەتای بزاڤـی ئوممەتـە پەیامییەکـەوە کاریگـەری سـلبی دەرکەوت ! لەوانە :

ـ لەو کاتەدا کە ئوممەتەکەی موسا لە خزمەتیدا بەرەو خاکی پیرۆزو وڵاتی ئوممەت و پەیام لە کۆچ کردنەکەیاندا بوون ، لە رێگا ـ چـونکە زۆر لـە ژێـر کاریگەری کۆمەڵگەی فیرعەنیدا بوون ، کە لە جێی خـوا پەرسـتی گوێـرەکەی ئەبیسـیان[20] دەپەرسـت ـ ئـەمانیش داوایـان لـە سـەییدنا موسـا کـرد کـە گوێرەکەیەکیان بۆ دیاری بکات تا بیپەرستنەوە !!

ـ هەروەها چونکە لە وڵاتی چـاندن و کشـت وکـاڵی میسـری فیرعەونـەوە هاتبوونە دەرێ و بەرەو وڵاتێکی تر کۆچیان کرد بـوو ، سـۆزی زەوی و زارو کشت و کاڵ لەسەر ی دانەوەو حەزیان هاتەوە سەر حەسانەوەی بەر سێـبەرو راخسـتنی سـفرەو خـوانی پاقلـەو نیسـک وسـیرو پیـاز ! هـەر وەکـو کـە میسرییەکان عادەتیان وا بوو !

ـ دیسان کاریگەری ژیانی بندەستی و ستەمدیووی و زەلیلییان هەر بەسەرەوە نابوو ، هەر حەزیان لە خۆ لـە خەتەر لادان بـوو ، گـرنگ بـە لایانـەوە هـەر سەلامەتی بوو با لـەسەر حسابی رێـزو ئـازادی و عێزەتیشـیان بێـت ، بۆیـە

[20] د. احمد فخري ، مصر الفرعونية چ 3 قاهيرة / مكتبة الانجلو المصرية 1971 .

ئامادەی قوربانی دان نەبوون ، ئامادەی رووبەڕوو بوونەوەی ئەو دوژمنە سەرسەختەی خۆیان نەبوون !! هەر خۆیان لە بەرپرسی رادەپسکاندو خۆیان لە تەکالیفی ئازادی دەبوێرا !!

ـ لەوانەش دژوارتر ، کە هەر پێیانەوە لکاو نەوە بە نەوە لەگەڵیاندا تا ئەم زەمانەی ئێستای خۆشمان هەر لەگەڵیاندا ماوە ! ئەوە بوو کە (رەگەزپەرستی) فیرعەونی لە مۆخ و ئێسقانیان کاری کرد بوو ! چونکە لە کاردانەوەی ئەو رەگەزپەرستییە فیرعەونیەدا ئەمانیش دووچاری رەگەزپەرستییەکی تایبەت بە خۆیان بوو بوون ! بە شێوەیەکی وا ئەوەندە کاری لە بیرو دیدو بزاڤیان کرد کە بواریان بۆ برایەتی عەقیدە نەهێشتەوە ، نەیانتوانی بێنە سەر ئەو نەریتەی قۆناغی نوێ دەیخوازێت ، هەر لەسەر ئەو راو بۆچوونە مانەوە کە نابێت خەڵکەکەیان لەسەر غەیری پەیوەندی بەرەبابی و خزمایەتی و خوێن دابمەزرێت ! ئەمەش هەر ئینتیما قەومییە کۆنەکەی جارانیان بوو بەڵام بە رووکەشێکی دینی سواغیان دابوو ! بۆیە ناوی خۆیان نا (شعب الله المختار) واتە : **گەلی هەڵبژاردەی خوا** ! بەمەش دەرگای ئینتیما لە غەیری خۆیان داخرا ، و دەزگا پەروەردەییەکانیشیان لە ئەرکی دینی خۆیان لە وڵاتە پیرۆزەکەی ئەقسا پەک خست .

پاش ماوەیەک سەییدنا عیسا هات ـ سەلامی خوای لێ بێت ـ ئەویش بۆ ئەوە بووە پێغەمبەر تا ئەو کەلێنانە چاک کاتەوە کە لە کرۆکی ئوممەتە نوێکەدا دروست بوو بوون ، بۆ ئەوە هات تا سەر لە نوێ هەوڵیان لەگەڵدا بداتەوەو لە ئینتیمای (قەوم People) ەوە بیانهێنێتەوە بۆ (جیهانێتی ئوممەتی پەیامەکە) ، ئەوجا چەند کەسانێک لەوانەی وازیان لەو چەمکی (گەلی هەڵبژاردەی خوا) هێنا بوونە یاوەری لایەنگری . لەگەڵ ئەودا کەوتنەوە سەر رێبازی جیهانیانەی بانگەوازەکە ، بەڵام هەر تاک بوون ، هێشتا نەببوو (ئوممەت) . ئەمما کۆمەڵانی تری خەڵکی ئیسرائیلی بەو کۆت و زنجیری کۆمەڵایەتی و فیکریەی خۆیانەوە دامان کە بارودۆخی وڵاتی فیرعەون لێی کرد بوونە نەریتی ئاسنینی نەگۆڕ . جار بۆ جار حیبرو پیاوە

دینییەکانی تریان بەرفراوان و پێناسەی دینی نوێیان بۆ دەکرد تا بە یکجاری پۆشاکی تەوراتییان لەبەر کردو کەوتنە دژایەتی هەر کەس پێوەی پابەند نەبێت ، بۆیە ئاوا بە سەرسەختی دژی سەییدنا عیسا و بانگەوازو یاوەرانی وەستانەوە ، تا سەرەنجام بوونە دوو بەشو ناویان لێ نرا (جولەکە) و (دیان: مەسیحی) .

بەڵام چۆن ئاسەوارو بارودۆخ و کەشی فیرعەونی کاری لە بانگەوازەکەی سەییدنا موسا کرد ، بارودۆخ و کەشی دەوڵەتی ڕۆمانیش ئاوا کاری سەلبی لە مەسیحێتی کرد !

دژوارترین خاڵی خراپی کارتێکردنی دەوڵەمەندی موتریف و کاربەدەستی موستەکبیری ڕۆمانیەکان لە مەسیحێتی ئەوە بوو کە ئینتیماو دۆستایەتی و هۆکاری کۆبوونەوەو سەرخستنیان لە دینداری و (پەیام) ەکەوە گۆڕی بۆ (کەسێتی) ئەو کەسەی کە پەیامەکەی هێنا بوو ! ئینجا ئەو سیفەتانەی کۆمەڵگەی ڕۆمانی لە بتەخواکانی خۆیان نابوو ، لە سەییدنا عیسایان ناو بانگەوازەکەشیان لە بزاڤێکی گۆڕانکاری فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپەوە کرد بە باوەڕ هێنان بە نادیارێکی شێواوو پشێوو کە پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە هەر نەبێت !!

ئەمە لقێک بوو لە خانەوادەی سەییدنا ئیبراهیم (لقی سەییدنا ئیسحاق).

. . . .

بەشی دووەم

مەڵبەندی بانگەوازی ئەقسا

لقەکەی تری ئەو خێزانە بەڕێزە (لقی سەییدنا ئیسماعیلی کوڕی) شی هەر کەوتە ژێر کاریگەری ئاسەوارو بارودرخی سەحراو بیابان و ناوچەی چۆڵەوانی .. ئەوانیش لە (ئوممەتی پەیام و پەروەردە) ەوە کە گیان وماڵیانەوە خۆیان بە قوربانی پەروەردە کردنی ئەو کەسانە دەکرد کە رووی تێ دەکردن ، ئەمانیش لەم ئەرکە پیرۆزەیانەوە بوون بە کۆمەڵێک زێوان (سەدەنە)ی کەعبەو بت و بتخانە ! پەیامەکەی ئەمانیش بووە پارەبەرهەم هێنانی سیاحی ! بووە پێشوازی کردنی گەشتیارانی ماڵی خواو بتە داتاشراوەکان کە بەراستی بۆیان بووە مایەی پلەی بەرزو پارەی زۆر ..

پاش ئەمە گەشانەوەو هەستانەوەی عەمەلی دووەم هاتەوە کایەوە کە محمد صلی الله علیه وسلم پێی هەستا ، محمدی سەرقافڵەی لقی بەرەباب و خێوانی پیرۆزی سەییدنا ئیبراهیم ، کە لە دەورو بەروی مزگەوتی حەرام (کەعبە) نیشتەجێ بوون . لە بانگەوازەکەی ئەمەوە زاراوەی (ئوممەت) هاتەوە دی ، ئەمجارەیان زاراوەکە بووە دروشمی پەیامەکە و بە ووشەیەکی قورئانی وا داڕێژرا کە قابیلی وەرگیران نەبێت بۆ هیچ زمانێکی تر . زاراوەی ئوممەت لە پەیامی محمددا صلی الله علیه وسلم مانای تری بەخشی وەک (الامامه) و (الامام) ی نوێژو سیاسەت وحوکم . یان یقتیدا کردن : (آمِّينَ البيتَ الحرام) واتە ئیقتیدا کردنی حەج لەبەر ئەوەیە کە نابێت ئەم زاراوەیە لە ئەسڵە عەرببیەکەی خۆیەوە بۆ هیچ زاراوەو ووشەیەکی تری عەربی یان غەیری عەرەبی بگۆڕرێت

جەوهەری پەیامەکەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بریتی بوو لە راست کردنەوەو دروست کردنەوەی ئەو خوارو خێچی و نوقسانیانەی کەوتبوونە ناو ئەو بەرنامەو پرۆگرامەی کە سەییدنا ئیبراهیم پێغەمبەر رەنگی رشت و سەییدنا موساو عیسا دەستیان پێ کرد . ئینجا بەردەوام بوونەوەی کاروانی خواوویستی ئوممەتەکە لەسەر ئەو رێبازو بەرنامە نوێیەی بۆی دادڕێژرێت ،

تا ئەو زەمانەی ئامانجە گەورەکانی دێتە دی . بۆیە ئاڕاستەی پەیامە نوێکە لە چەند خاڵێکدا دەردەکەوت :

1ـ چاک کردنەوەی ئەو خوارو خێچییەی کەوتبووە ناو بەرنامەکەی سەییدنا ئیبراهیمەوە : ئەمەش بەوە بوو کە هەموو رۆڵەکانی بەرەباب و تیرەکانی رەچەڵەکی قورەیشی بانگ کرد کە واز لەو سیفەتە نوقسانە بێنن کە گوایە ئێوە (ئوممەتی زێوان) ی بت و بتخانەن ! واز لە بازرگانی بە دین بهێنن ، هەروەها لەو شێوازی تیرەپەرستی و ر هۆزخوازیە بهێنن کە خستوونیەتە شیرک و بتپەرستیەوە . ئینجا بانگهێشت کردنی نەوەکانی ئیسحاقیش (جولەکەکان) کە ئەوانیش با واز لەو خۆپەسەندی و زاراوە ناقۆلایە (گەلی هەڵبژاردەی خوا) بهێنن و عەقیدەکەیان راست کەنەوە ، با چیدی دینەکەیان نەخەنە خزمەت مشەخۆری موتریف و دەسەلاتداری موستەکبیری خاوەن پلەو پارەوە .. ئینجا بانگ کردنی هەردوو لایان کە وەرن با لە (ئوممەتی پەیامەکە) دا کۆبینەوەو ئەرکە سەرەکیەکەی سەرشانمان دەست پێ بکەینەوە کە فەرمان کردنە بەچاکەو بەرهەڵستی کردنە لە خراپە و سەلماندنی ئیماندارییە لە نێو خەڵکیدا ..

2ـ ریشەکێش کردنی ئەو جوداگەری و ناکۆکییەی لە رۆڵەی نەوەکانی سەییدنا ئیبراهیمدا روویداوەو بۆتە لەت بوونی ناوکی (ئوممەتە موسوڵمانەکە) و کردوونی بە جولەکەو دیان ، کە لەوانیشەوە دابڕ دابڕ بوونی تر داهات و پارت و کۆمەڵی زۆری تر پەیدا بووە ، ئەمەش پێچەوانەی هیواو ئاواتەکەی سەییدنا ئیبراهیمە کە هەر هەوڵی ئەوەی دەدا هەموو مرۆڤایەتی لە بازنەی (ئوممەتی پەیامەکە)دا کۆ بکاتەوەو هەموویان بخاتە سەر یەک راستە رێبازو سەر یەک دیدو فیکرو پەیوەندی نێوانیان بکاتەوە بە پەیوەندی عەقیدەو دین تا هەموویان وەکو جاران ببنەوە یەک ئوممەت و یەک خوا بپەرستنەوە ..

بۆ هێنانە دی ئەم مەبەستەشە ئەوەندە ئایەتی قورئان دەبینین کە ئەهلی کیتاب بانگهێشت دەکات بۆ رێکەوتن لەسەر پەیمان و بەڵێنێک (الی کلمة سواء) بۆ بەرنامەیەکی پاک و بێ گەردو راست کە بناغەکەی بانگەوازەکەی

سەییدنا ئیبراهیم بێت : (ملة ابراهيم حنيفا) ، وەک دەفەرموێ : (قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ . يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتِ التَّورَاةُ وَالإنجِيلُ إِلاَّ مِن بَعْدِهِ أَفَلاَ تَعْقِلُونَ . هَاأَنتُمْ هَؤُلاء حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِ عِلمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَاللّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ . مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلاَ نَصْرَانِيًّا وَلَكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ . إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَـذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَاللّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ) آل عمران/64-68 واته : ئەی محمد ، بڵێ : ئەی ئەوانەی پەیامی خواییتان بۆ هاتووە ، وەرن بەدەم بانگهێشتی بەرنامەیەکەوە کە لە نێوان ئێمەو ئێوەدا هاوبەشە ، ئەویش ئەوەیە کە جگە لە الله هیچی تر نەپەرستین ، هیچ جۆرە شەریکێکی بۆ بڕیار نەدەین ، هیچ لایەکمان لایەکەی ترمان ـ لە مەزنی و پیرۆزی و حاکمێتیدا ـ لە جێی خوای گەورەدانەنێت .. جا ئەگەر سەرپێچیان کردو بەدەم ئەم بانگەوازەتەوە نەهاتن ئەوا پێیان بڵێ : کە ئێوە بە شایەت بن ئەوا ئێمە موسوڵمانین و ملکەچیشمان تەنها بۆ خوای پەروەردگارە .. ئەی خاوەن کتێبە ئاسمانیەکان ، ئێوە بۆچی وا قسە لەسەر ئیبراهیم دەکەن کە هەر یەکەتان دەڵێ هی ئێمەیەو ئێمە سەر بەووین ؟! خۆ تەورات و ئینجیل دوای ئەو هاتوونەتە خوارەوە ، ئەوە بۆ ئەقڵتان ناخەنە کارو بیر ناکەنەوە ؟! ئەوا ئێوە باس و موجادەلەو شەڕە قسەتان لەسەر ئەوە کرد کە زانیاریەکتان دەربارەی هەبوو ، ئەدی بۆچی باس و موناقەشەی شتێک دەکەن کە هیچ زانیاریەکتان دەربارەی نییە ؟! خۆ ئاشکرایە کە خوا دەزانێت و ئێوە نازانن .. ئیبراهیم نە جولەکە بووە نە دیان ، بەڵکو هەمیشە سەر بە دینی حەق و موسوڵمانێکی گوێڕایەڵ و فەرمانبەردار بووەو قەت لە ریزی موشریکاندا نەبووە .. ئەوی شایەنی ئەوەیە لە ئیبراهیمەوە نزیک بێت و سەر بەو بێت ئەو کەسانەن کە شوێن کەوتووی ئەون ، هەروەها ئەم پێغەمبەرەش خۆی و ئەوانەش کە باوەڕیان هێناوە، بێ گومان خوا یارو یاوەرو پشتگیری موسوڵمانانە ..

هەروەها دەفــەرموێ : (وَقَالُواْ كُونُواْ هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُواْ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ . قُولُواْ آمَنَّا بِاللّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْــرَاهِيمَ وَإِسْــمَاعِيلَ وَإِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ وَالأسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لاَ نُفَرِّقُ بَــيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ . فَإِنْ آمَنُواْ بِمِثْلِ مَا آمَنتُم بِهِ فَقَدِ اهْتَدَواْ وَّإِن تَوَلَّوْاْ فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ . صِبْغَةَ اللّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَــهُ عَابِدونَ . قُلْ أَتُحَآجُّونَنَا فِي اللّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَــالُكُمْ وَنَحْــنُ لَــهُ مُخْلِصُونَ . أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَــقَ وَيَعْقُوبَ وَالأسْبَاطَ كَــانُواْ هُــودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ أَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَادَةً عِندَهُ مِنَ اللّهِ وَمَا اللّهُ بِغَافِلٍ عَمَّــا تَعْمَلُونَ . تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلاَ تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ) **البقرة/135-141 واته :** ئەوانە دەیانووت : وەرن ببنە جولەکەو دیان ، تا بکەونە سەر ڕێنمایی خوایی ! ئەی محمد تۆش پێیان بڵــێ : نەخێــر ، ئــەوە ناکــەین ، چونکە ئێمە خۆمان شوێن دین و بەرنامەی ئیبراهیم کەوتووین ، کە پاک و بێ گەردو درووستە ، ئەویش هەمیشە خواوویست بووەو هــەرگیزاو هــەرگیز لــە ڕیزی بتپەرستاندا نەبووە .. ئێوە پێیان بڵێن : ئێمە باوەڕمان بە خوا هێناوەو بەو قورئانەش کە بۆ خۆمان هاتۆتە خوارەوەو بەوانەش کــە بــۆ ئیــبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب ونەوەکانی یەعقوب هاتووە ، هــەروەها بــەو پەیامەی بۆ موساو عیسا هاتووەو بە هەموو ئەو پەیامانــەی تــریش کــە لــە لایەن خوای گەورەوە بۆ پێغەمبەران بە گشتی ڕەوانە کراوە ، ئێــمە جیــاوازی ناخەینە نێوان هیچ یەکێک لەو پێغەمبەرانەوەو خۆمــان تەسلیمی فــەرمانی خوا کردووەو موسوڵمانی ئەوین .. جا ئەگەر ئەوان ـ بەو شێوەیەی خۆتــان ـ باوەڕیان هێنا ئەوە مانای وایە ڕێگای ڕێنمایی خواییان دۆزیوەتەوە ، ئەگــەر پشتیان هەڵکردو گوێیان نەدایێ ، ئەوە حەتمەن دەکەونە دوژمنداری نــاوخۆو دووبەرەکی ناو خۆیانەوە ، خوای تۆ بۆیان بەسەو بۆ ئەوی لێ گــەڕێ ، ئــەو تۆ لە پیلان و فێڵیان دەپارێزێت ، چونکە خوا بیســەرو زانایــە .. ئــەم دیــن و دینداریيە نەخشەیەکە خوا دایڕشتووە ، کێ هەیە لە خوا چــاکتر نەخشــە بــۆ شت داڕێژێت ؟! لە هەموو بارودۆخێکدا ئێمە هەر پەرستیاری ئەوین و ڕوومــان

هەر لەوە .. پێیان بڵێ : ئایا ئەمە ڕەوایە ئێوە ئاوا دەربارەی خوا ، موجادەلەو شەڕە قسەتانە لەگەڵمان ؟! خۆ ئێوە خۆشتان چاک دەزانن کە ئەو خوایە پەروەردگاری ئێمەش و ئێوەشە ، کارو کردەوەی خۆمان بۆ خۆمان و کاروکردەوەی خۆتان بۆ خۆتان (چونکە نە ئەوەی ئێوە ئەوەیە کە ئێمەی لەسەرین ، نە ئەوەی ئێمەش ئەوەیە کە ئێوەی لەسەرین) ئێمە تەنها ملکەچی وگوێڕایەڵی خواین وبەس ، یان دەڵێن: ئیبراهیم وئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و کوڕەکانی جولەکەو دیان بوون !! پێیان بڵێ : چما ئێوە چاکتر دەزانن یان خوا ؟! کێ لەو کەسە ستەمکارترە کە شایەتییەکی خوایی لە لایەو پەنهانی دەکات ؟! خۆ خوای گەورە بێ ئاگا نییە لەوکردرو ڕەفتارەی ئەنجامی دەدەن . ئەوە ئوممەتێک بوو ، هات و رابورد ، ئەوی کردوێتی وا لە ئەستۆی خۆیدایەو ئێوەش ئەوی دەیکەن هەر وا بە ئەستۆی خۆتانەوە، خۆ ئێوە لەسەر کارو کردەوەی ئەوان موحاسەبە ناکرێن ..

3ـ هەڵهێنانەوەی هەنگاوی عەمەلی وا کە ئەم یەکگرتنەوە ئاسانتر بکات ، بەڵکو لە ناو تاوێرە بەردی ئیختلافاتی دوای سەییدنا ئیبراهیمدا هیوای کانیاوی یەکبوونەوەیەک هەڵقوڵێت .. بۆ هێنانەدی ئەم مەبەستەش بوو یەکەم جار ئەو ماڵە کرایە قیبلە کە سەییدنا ئیبراهیم لە ئەقسا دروستی کرد بوو ، کە پێشتر زیارەتی ئەو دەزگا پەروەردەیی جیهانیە دەکرا .. دیسان روداوی ئیسراو میعراج کە لە کەعبەوە بەرەو مزگەوتی ئەقسا کرا ئینجا لەوێوە بۆ ئاسمانەکان ، هەر بەو ئومێدە بوو کە پەیوەندی نێوان هەردوو مزگەوتەکە توندو تۆڵ بکرێتەوەو هاریکاری و لێک حاڵی بوونەوەکە هەڵداتەوە ، تا هەردوو مزگەوتەکە بکەونەوە سەر ئەو رۆڵەی بۆی بنیاتنراون ، رۆڵی پەروەردەو بانگەوازو فێرکردنەوە ..

بۆ رەسەن کردنەوەو جێگیر کردنی ئەم مانایە بوو کە قورئان لەسەرەتای سووەرتی ئیسرائدا ئاوا بە دوورو درێژییەک باسی ئەو ناوچەی مزگەوتی ئەقسا دەکات و حەزەرێکی زۆر بە (ئوممەتی پەیامەکە) دەدات : کە ئاگادار بە ، نەکەویتە ناو ئەو سەپێچیانەوە کە پێشتر ئوممەتەکەی موسای کەوتنە ناو ! ئەو زەمانەی خۆیان لەو مەبەستە گەورەیە گێل کرد کە لەبەر خاتری ئەوە

کۆچیان پێ کراو بە سەلامەتی گەێنرانە ئەو ناوچەیەی بۆیان دیاری و ترخان کرا ! بەڵام ئەوان هەوەسبازانە کەوتنە بەدبەکار هێنانی خێرو بەرەکەتی ناوچەکە بۆ رابورادن و کەیف و سەفای خۆیان ، هەموو دەسکەوتەکانی ناوچەکەیان بە کار هێنا بۆ شەڕو شۆڕو خراپەکاری ململانێ ! ئیدی موستەحەقی ئەوە بوون خوای گەورە کەسانێکی بەندەی خۆییان لەو ئازاو بەجەرگانە (عبادا لنا اولي بأس شديد) بۆ بنێرێت ، تا وولاتیان ژێر دەستە کەن و خۆیان زەلیل و شوێنی سەماو هەوەسبازیەکانیان وێرانە کرێت ، کە هۆشی لێ سەند بوون و لەبەر خاتری ئەم مەلەززاتانەی خۆیان وازیان لە بانگەوازی خواوویستی و پەیامی دادی خوایی هێنا بوو تا ئەو جەنگاوەرە ئازایانە هاتن و (فجاسوا خلال الديار) ..

زبانە ئەبوبەکری سددیق ـ خوا لێی رازی بێت ـ چەند چاک لەم دەرسە تێگەیشتبوو، کە ئیتراری دەدایە ئەوسوپا ئیسلامییەی کە بۆ ئەو ناوچەی مزگەوتی ئەقساو دەروەربەری دەناردن ، پێی دەووتن کە ئامانجی پەیامە ئیسلامیەکە نەگۆڕن ، پێی فەرموون : (ئێوە وا روو دەکەنە شام ، شام ناوچەیەکی بە پیت و بەرەکەتە ، خوای گەورە هاوکاریتان دەکات و یارمەتیتان دەدات و دەچنە ناوی و دەسەڵاتی بەسەردا دەگرن ، تا مزگەوتی تێدا دروست کەن ، وا نەتان بینێت کە کەوتبنە دروست کردنی جێ رابورادن و خۆ مەشغوولْ کردن و بێ ئاگایی ، ئامان ئاگاتان لە خراپەکاری بێت)[21]

4ـ داڕشتن و روون کردنەوەی پەیکەری رێکخستنی (ئوممەتی پەیامەکە) بە شێوەیەکی دوورو درێژ ، بەدیاری کردن و ئاشکرا کردنی دەزگاکانی ، بە دیاری کردنی سیاسەت وکاروباری کۆمەڵایەتی وئابوری وهەموو چالاکیەکانی تری ناوەوەو دەرەوە ، پەیوەندی نێوان ئوممەت وخەڵکی دی .

---

[21] عبدالله بن المبارك المروزي ، كتاب الزهد والرقائق ، توێژینەوەی عبدالرحمن الاعظمي / بيروت / مؤسسة الرسالة / بێ مێژوو . لا 141 .

خاڵێکی کاریگەر

کاریگەری تیرەخوازی عەربی
لەسەر چەمکی ئوممەت دوای سەردەمی راشیدین

هەقە ئەوە بووترێت کە چۆن ئاسەوارو بارودۆخی میسری سەردەمی فیرعەون کارتێکردنی لەسەر بانگەوازو ئوممەتەکەی سەییدنا موسا هەبوو ئاسەوارو بارودۆخی ناوچە عەرەبیەکەش هەر ئاوا کارتێکردنی خۆی لەسەر ئوممەت و بانگەوازەکەی سەییدنا محمد صلى الله عليه وسلم هەبوو ، جا چۆن لەولاکارتێکردنەکە ئیجابی وسەلبی هەبوو ، لەملاش هەروا بووە .

لایەنی ئیجابی باشی ناوچە عەرەبیەکە سەرکەوتنی بانگەوازەکەی پێغەمبەری صلى الله عليه وسلم ئاسانتر دەکرد ، چونکە زۆر چاک توانی مرۆڤی موسوڵمان وا پەروەردە کات ، شەیدای بە هاو رەهەندە بەنرخەکانی کۆمەڵ بێت و بێ باکانە خۆی لە پێناو بیروباوەڕەکەیدا بکاتە قۆچی قوربانی ، زۆرێک لەم دیدو بەهاو مانایانە لە میسری فیرعەوندا نەبوو ، ئەوەی لەولا هەبوو زۆرینەی هەر بارقورسی بوو ، عەقیدەو بەهاو نەریتی تلیسانەوەو خۆ کڕ کردن بوو ، دەست بە کڵاوی خۆتەوە بگرەو با نەیبات! ئەمانە هەموو وەکو کۆت و زنجیر بوون و شوێن کەوتووانی سەییدنا موسایان هێندەی تر بەرەو دنیا رادەکێشا .. دیسان لە نیوەدۆرگەی عەرەبدا چاندن و کشت و کاڵ نەبوو ، باری ئابوری زۆر لەسەرەوە نەبوو ، وا نەبوو کۆمەڵگەکە فێری گەدەبەلی و زێدەڕۆیی بکات ئەمە جگە لە سیفەتەکانی جوامێری و سەخاوەت و گیانی قوربانی دان و لەسەر کردنەوەو گوێ نەدانە کۆسپی رێ ، چ سروشتی بوو بن ، چ هی خەڵکی ..

لایەنە سلبییە خراپەکەشی ئەوە بوو کە ئەو دەمارگیری تیرەخوازییە وای لە عەرب دەکرد دۆستایەتی و دوژمنایەتی بە گوێرەی هەڵوێستی هۆزەکەی دیاری بکات ، ئەمەش نەیدەهێشت بابای نەو موسوڵمان زوو بەرەو کۆمەڵگەی نوێی جیهانی پێ هەڵگرێت ، چونکە تۆڕی پەیوەندیە تیرەگەرییەکەی نەیدەهێشت پەیوەندی خۆی بەرفراوان کات ، هەمیشە دەبوو هۆشی لەو

سنوورانە بێت کە تیرەکەی خۆی بۆ پەیوەندی ئەندامانی کێشاوێتی ! دەبوو هەر بەو چاوەوە بڕوانێت کە هەر کەس لە تیرەکەی خۆی نییە بێگانەیەو هیچ پەیوەندییەکی بەم و بە تیرەو هۆزەکەی ئەمەوە نیە ! ئەمانەش هەموو دەبوونە کەندەڵان و کۆسپی سەر ڕێی پەیوەندی بەستنی جیهانییانەی کۆمەڵگە ئیسلامییەکە . ئەمەش بێ گومان کاریگەری خۆی دەخستە سەر داهاتووی ئوممەتە موسوڵمانەکەو نەیدەهێشت نە گەشە بکات نە بەئاسانی دەزگا پەروەردەییەکانی واڵاتر کات ! هەر کاتێکیش ئەم بەهاو ڕەهەندە تیرەخوازییانە بە ئیسلام نەدەوێران و نەیاندەتوانی خۆیان بدەنە بەر شەڕە پاڵی ئیسلام پەنایان دەبردە بەر (دیاردەو رواڵەت) ی ئیسلامیانەو خۆیان لە (جەوهەری کردار) ی ئیسلامی دەبوارد ! نوێژیان دەکرد بەڵام بە سستی ، یان هەر لەبەر چاوی خەڵکی ، یان بە تەنها دەیان کرد و نەدەهاتنە جەماعەت ! دەیانبەخشی بەڵام هەر لە بازنەی تیرەو هۆزەکانی خۆیاندا ، یان هەندێکیان قاڵبە جاهیلییەکەی خۆیان دەکردە قاڵبی ئیسلامی ! بۆیە دەبینیت خوای پەروەردگارو کارجوان خاوەنی ئەو دیدو ڕەفتارو هەڵوێستانەی ناو نا ئەعراب و دەرهەقیشیان فەرمووی : (الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُواْ حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللّهُ عَلَى رَسُولِهِ) التوبة/97 واتە : ئەعرابەکان کافرترین و دووڕووترین کەسن ، چاکتر وایە سنووری ئەوانە نەزانن کە خوا بۆ پێغەمبەری ناردۆتە خوارەوە .. چونکە ئەعراب ئەو ئامادەباشی و توانا هۆشییەیان نەبووچەمکی بەهاو نرخی ئەو ئەحکامانە بە گرنگ بگرن کە خوای گەورە ناردوێتیە خوارەوە ، ئەوەندەشیان ئیدراکی کۆمەڵایەتی و شارستانێتی نییە تا پەی بەو سیستم و یاساو ڕێسایانە ببەن کە بۆ پێشخستنی جیهان پێویست بوون کە لە قۆناغێکدا پەک خرا بوون و کەنار کرا بوون ، ئەوانەی ئێستا ئیسلام بۆیان هاتۆتەوە تا سەر لەنوێ بیانخاتەوە کارو ئاڕاستەی جیهانیانی پێ بکاتەوە ..

لەبەر ئەوە بوو کە کێشەی سەرەکی ڕێی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لەدوای کۆچ کردنی بۆ مەدینە کە دەبوو ئوممەتێکی جیهانی وا بنیات نێت کە هەموو

رەگەز و قەوم و قیلەیەکی تێدا بـژی . ئـەو کۆسـپە سـەختەی دەمـارگیری و هۆزپەرستی و تیرەخوازیە بوو کە ببووە نـەریتی پـیرۆزو رێسـای نـەگۆڕی کۆمەڵگەی عەرەبەکان ..

جا پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم کۆمەڵێک هۆکارو هەڵوێست و پلانی بـۆ لاواز کردن و نەهێشتنی ئەم کۆسپە سەختە نا ، لەوانە :

هۆکاری یەکەم : پاڵفتە کردنەوەی ئەندامانی ئوممەتی نوێـی موسـوڵمان لـە هەموو هەست و نەستێکی دەمارگیری تیرەخوازی و ئیعتیبار کردنی بـە لاکـە تۆپیووی بۆگەن و نەریتە کۆنەی جاهیلییەت ، کە کەڵکی سەردەمی نوێی پێوە نیە و دەبێت تووڕ هەڵدرێت ، لە جێی ئەو دەبێـت بـەهاو رەهەنـدی تـەقوا و پارێزکاری ببێتە تەرازوو پێـوەری کۆمەڵایـەتی و هەڵسـەنگاندنی خـەڵکی ، چونکە ئەمەیان لەگەڵ ئەم پێشکەوتنە جیهانییە نوێـیەدا دەتوانێـت هـەڵکات نەک ئەو دەمارگیرییە ناڕەسەنە ..

هۆکاری دووەم : ئاگادار کردنەوەو ئیترار کردنیان لە گەڕانـەوە سـەر بـەهاو نـەریت و پێـوەری تیرەخـوازی ودەمارگیرییـە کۆنەکـەی جاهیلییـەت . وە ئیعتیبار کردنی ئەم هەست و رەفتارەش بە یەکێک لە گوناحە گـەورەکان کـە بکەرەکەی شایانی مانەوەی هەتا هەتایی دۆزەخ دەبێت[22] .

---

[22] صحيح البخاري : باب الفتن ، صحيح مسلم : باب الامارة ، مسند احمد : ب1 لا 409 و 430 ، سنن النسائي : كتاب البيعة وكتاب الزينة .. بۆ زانینی دەقی هەندێک حەدیس کە گوناحە گەورەکان بە حەوت یان بە دە حسێب دەکات ، کە یەکێک لەوانە بە ئەعرابی بوونەوەیە دوای کۆچ کردن ! یان مورتەدد بوونەوەیە دوای کۆچ کردن بڕوانە حەدیسی ژمارە 13 ی الجامع الصغيري سيوطي کە لە ئیمامی نەسائیەوە دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی:(آكِلُ الرِّبا ومُوَكِّلُهُ وكاتِبُهُ اذا عَلِمُوا بِذلكَ . والواشِمَةُ والمُسْتَوشِمَةُ لِلْحُسْنِ ، ولاوي الصَّدَقَةِ ، والمُرْتَدُّ أَعْرابياً بعدَ الهِجرةِ مَلعونونَ علَى لِسانِ محمدٍ يومَ القيامةِ) واتە : ئەوی سوود (فايز /ريبا) دەخوات و ئەوی وەکالەتی وەردەگرێت و ئەوی نوسەری مامەڵەکەیەتی ـ ئەگەر زانیان حەرامە ـ و ئەو کەسەی خاڵ دەکوتێت و ئەوی بۆی دەکوتن و ئەوی رێ لە خێرو خێرات دەگرێت و ئەوی دوای کۆچ کردن پاشگەز دەبێتەوەو دەگەڕێتەوە سەر ئەعرابێتی ، ئەمانە هەموویان دوورن لە

هۆکاری سێیەم : سڵ کردنەوە لەوەی کە لە ئەم هەستی تیرەخوازی و دەمارگیرییە خێڵەکییە لە داهاتوودا رۆڵی زۆر سەرەکی دەبێت لە کارەسات وشەڕو وێرانکاری و فیتنە و کێشەی زۆری لێ دەکەوێتەوە .. ئەمانەش هەموو وەکو حەزەرو ئیترارو هەڕەشە هەموویان لە حەدیسی پێغەمبەردا زۆر هاتوون ، هەر کتێبێکی حەدیسی بگریت ، بەشێکی تێدایە بە ناوی کتاب یان باب الفتن کە ئەو دژوارییانە بەیان دەکات کە دەمارگیری خێڵەکی دەینێتەوە ..

بۆیە دەبوو هەر لە سەرتاوە کۆمەڵگەکەی مەدینە لە هەستی تیرەخوازی و دەمارگیری خێڵەکی و ئینتیمای هۆزایەتی پاک بکرێتەوە و بەرەو بەهای تەقوا ی جیهانیانە هەڵنرێن ، دەبووهەر لەو سەرتای ئیسلامەتیەوە ، لە خوا ترسان و پابەند بوون بە ئیسلامەکەوە ببێتە تەوەری سەرەکی پەروەردەو پێوەری هەڵسەنگاندنی ناو خەڵکی .

حەزەرو ئیترارو هەڕەشەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە هەستی خێڵەکی و دەمارگیری تیرەخوازی و سۆزی تایەفەگەری یەکێک بوو لە توخمە سەرەکیەکانی بەرنامەی ئاراستەو پەروەردەی پێغەمبەر ، تەنانەت لە ووتارەکەی رزگار کردنی مەککەیدا ، جیهادەکەی خۆی کردە دژایەتی ئاشکراو بێ ووچانی جاهیلییەتی عەربی !چونکە فەرمووی : (يا مَعْشَرَ قُريشٍ إنَّ اللهَ قَدْ أذْهَبَ عَنْكُمْ نَخْوَةَ الجَاهِلِيَّةِ وَتَعْظِمَهَا بِالآبَاءِ ، النَّاسُ مِنْ آدَمَ وآدَمُ خُلِقَ مِنْ تُرَابٍ)[23] واتە : هۆ خەڵکی قوڕەیش ، خوای گەورە دەمارگیری جاهیلییەت وشانازی کردنی بە باب و باپیرانەوە لە ناودا نەهێشتوون ، خەڵکی هەمووی لە ئادەمن و ئادەمیش لە خاکە.

بەڵام دوای خیلافەتی راشیدین (کلتور) ی دەمارگیری و بەهاو نەریتی تیرەخوازی هاتەوە مەیدان و دەسەڵاتی کۆمەڵگەی خستەوە ژێر رکێفی خۆی . بە تایبەتی دوای نەمانی نەوەی یاوەرانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم کە خۆی

رەحمەتی خواو لەسەر زمانی محمد صلى الله عليه وسلم و لە رۆژی قیامەتدا لەعنەتیان لێ کراوە . دواتر باسی ئەم خاڵە دەکەین .

[23] ابن هشام ، السيرة ب4 (القاهرة : مكتبة الكليات الازهرية ، بێ مێژووە) لا41 .

پەروەردەی كردبـوون .. ئیـدی لـە كۆمەڵگـەی ئیسـلامیدا چـەندی شێـوازی پێچەوانە و دژوانگە (تناقضات) دەركـەوت ، لـەملاوە ئیسـلام هـەموو گـەل و میللەتانی بە یەک چاو سەیر دەكردو هەمووی بە یەكسان دادەنان لەولاشـەوە واقیعێكی تر هەبوو كە بە ناوی ئیسلامەوە لە سیاسەت و باری كۆمەڵایـەتی و ..هتد موسوڵمانانی دەكردە دوو چین ! عـەرەب و مـەوالی (عەجـەم) ئەمـەش بووە هۆی پارچە پارچە بوونی ئوممەتەكەو گەڕانەوە سەر ئەو سۆزو نـەریت و بەها جاهیلییانەی لە تایەفە گەری و دەمارگیری تیرەو هۆزدا دەردەكـەوت ، بەمەش داب و دەستوورە ئیسلامییە جیهانییەكە كەوتە پاشە كشە ..

ئەم سەرهەڵدانەوەی دەمـارگیریی و تیرەخوازیـە بـەوە هاتـەوەناو كلتویـو رۆشنبیری و بەهای هەندێكەوە چونكە ئەمەوییەكان كە دەوڵەتی ئیسـلامییان كەوتە بەردەست ـ وەكو ئیبنو تەیمییـە دەفـەرموێ[24] ـ پاشـایەتیان هێـنایە جێی خیلافەتی ئیسلامی . ئیدی ئوممەتەكەش هەروا بـەرەو نوشوسـتی نـزم دەبۆوە تا گەیشتە ئەوەی كە زاراوەی (ئوممەتی موسوڵمان) نەک هـەر هـیچ ماناو واتایەكی ئەسڵی نەدەگەیاند ، هەر سـڕرایەوە ! چـونكە هـەموو جـۆرە ئینتیمـا جاهیلیـەكانی تـر هاتنـەوە شوێـنی : هۆزایـەتی ، تایەفەگـەری ، تیرەخوازی ، نەتەوەیی ..هتد بەمەش ئوممەتەكە ـ وەک خـەڵكی پەیامەكـە ـ نەماو دابڕ دابڕ بوو ، دەروازەی فیتنەو شەڕو شۆڕ كەوتە سەر پشت ..

لە لایەكی ترەوە هەر ئەم هەست و هەڵوێسـتی تیرەخـوازی و دەمـارگیری خێڵەكییە بوو نەیهێشت دەزگا سیاسی و ئیـداری و یاسـادانانەكانی دەوڵـەت هاوڕێ و هاوكات لەگەڵ پێشكەوتنە جیهانیەكانـدا بـڕۆن ! هـەر ئـەم سـۆزە پەڕیدە بوو نەیهێشت شورا خۆی بگرێت ، نەیهێشت سەركردایەتی كۆمەڵكاری بێتە دی ، نەیهێشت بەرپرسی حاكم بەرامبەر ئوممەتەكە بچەسپێت ، نەیهێشت بەشدار بوونی ئوممەت لە بڕیاری سیاسی و ئابووریدا خۆی بگرێـت و ببێـتە نەریتێكی سیاسی و رێسایەكی دەستووری . لە جیاتی هەموو ئـەم جوانیانـە حوكمی سیاسی تاكڕەوو دەسەڵاتی كول فی كولی ئـابوری حـاكم و فـەرمانی

---

[24] ابن تيمية ، مجموع الفتاوى / كتاب قتال اهل البغي ب35 لا19-20 .

شەفەیی و سەرپێیی چارەنوسسازی جەنگ وئاشتی بووە سیفەتی حوكم ..
ئیدی ئەو تیرەخوازی و دەمارگیرییە مونحەریفە هەر هەموو جومگەكانی حوكم و دەزگاكانی ئاڕاستەو مومارەسەی رۆژانەی رەسمی گرتەوە ..

ئەم گەڕانەوە سەر تیرەخوازی و دەمارگیرییە خێڵەكیە كارتێكردنی خۆی لە دەزگاكانی پەروەردەو ئاڕاستە ئیسلامیەكەش كرد ! ئەمانیشی لە ئامانجی (پێكهێنانی ئوممەتی موسوڵمان) و پێشخستن و هاوشان رۆیشتنی پێداوویستی و داواكاریەكانی قۆناغەكان و بەربەرەكانێكانی واقیعەوە هێنایەوە بۆ ئاستەكانی خوارێ ! گەڕاندنیەوە بۆ پلەكانی یەكەم دوو دیاردەی تر لە جێی ئەم گەشەو بەرز بوونەوەیە دەركەوتن:

<u>دیاردەی یەكەم</u> : دەزگا رەسمیەكانی ئاڕاستەو پەروەردە كردن ـ نەیانكرد بە گوێرەی بنەماكانی ئیسلام كە لە قورئان وسوننەتدا رۆشن بوون ـ روو بكەنە ئەو زانستی و لێكۆڵینەوانەی خزمەتی ئیدارەی ئوممەت و پەیوەندییەكانی دەكات ، بەڵكو بە پێچەوانەوە چونكە كەوتبوونە ژێر كاریگەری سۆزی خێڵەكی و هەستی جاهیلیی تیرەخوازی خۆیانەوە ، گەڕانەوە سەر (كلتور) و پێوەری خێل و هۆز و كەوتنە پیا هەڵگوتن و مەتح و سەنای (كەسایەتی) یە بەهێزەكان ! لە جیاتی ئەوەی ئوممەتەكە بەرەو ئاستی پەیامەكەو داخوازیەكانی ئاڕاستە كەن ، دەهاتنەوە دواوەو بە كاریگەری دیدو پێوەری جاهیلیی خۆیان بچوكتر دەكردەوە ، ئینجا كە كەوتنە سەر خولگەی كەسایەتی و لە دەوری كەسە بەهێزەكان گەڕان ، كەوتنە تەبریر هێنانەوە بۆ كردەوەی ناهەموارو ناشەرعی ئەو كەسایەتییە بەهێزانە ! ئیدی كەوتنە پینەچێتی و بەهانەدۆزی ئەوان !

<u>دیاردەی دووەم</u> : ئەو دەزگایانەی لە خولگەی رەسمێتی دەوڵەتدا هەڵ نەدەخولان و لای ئەو جێیان نەدەبۆوە ، یان بە یەكتر رازی نەبوون ، مەشغووڵ بوون بە (پەروەردەكردن)ی تاكی بێ كارو پەراوێز كراوەوە ! هەموو ئاڕاستەو شێوازی پەروەردە كردنی ئەم دەزگا غەیرە رەسمیانە هاتە سەر پەروەردە كردنی (دەروێش و سۆفی) ی داماو ! لەوانەی خۆیان لە رووبەڕوو بوونەوەی تەوژمەكانی ژیان لادابوو ، دەرەقەتی ململانێی

دەسەڵاتداران نەدەهاتن ، ئیدی قەناعەتیان هاتبووە سەر خەڵوەت و نەفس پەروەردەکردن ! کە بە درێژایی ژیانی خۆیان ، بە هیوای دادی خواوویستی لای خوای گەورەو بەهەشتەکەی ، ئارامیان لەسەر ئەو هەموو ناسۆرو مەحرووم بوون و دەستکورت کردنە دەگرت !

ئەنجامی ئەو جۆرە ئاڕاستەو پەروەردەیە و گۆشەگیریی و گیردانی کاری دەزگاکانی پەروەردە و فێرخوازی ، ئەوە بوو کە هەموو رەنجەکان لە (**فقه العبادات**) دا خرانە کار ! هەر شەرعناسێک دەهات لەسەر رێساو ئەحکامەکانی پەرستنی دەنووسی ، هەر نەوەیەکیش کە بە دوای نەوەیەکی تردا دەهات هەر لەسەر ئەم ئەحکامانەی دەنووسی ! یەکێک پەڕاوێزی بۆ دادەنا ، یەکێکی تر راڤەی دەکرد ، یەکێک کورتی دەکردەوە یەکێکی دی ناوی دەنا **مطول** !! بۆیە دەبینیت هەزاران بەرگە کتێب لەسەر (تارات و دەستنوێژ) نوسراون هەزاران لەسەر حەیزو نیفاس و تەڵاق و عیددە هەن ! کەچی ئەوەی لەسەر (فیقهی سیاسی) و (فیقهی کۆمەڵکاری) و (رێساکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی) و (سیستمی ئیداری و یاسا دانان) و (پەیوەندی نێوان دەسەڵاتدارو دانیشتوان) و (چۆنیەتی دابەش کردنی سامانی گشتی) نوسراون ناگەنە ژمارەی پەنجەکانی دەست مەگەر کتێبێکی وەکو (الاحكام السلطانية) ی ماوەردی کە ئەویش پڕە لە خاڵی لاواز ، چونکە هەر بۆ هەنجەت گەڕاوە بۆ دەسەڵاتدارانی بهێنێتەوە کە دەبێ لە حاکم بگەڕێن بە گوێرەی دیدو راو بۆچوونی خۆی حوکم بکات ! یان قەیدی نییە لە یەک کاتدا چەند چەوڵەتێک و چەند سەرکردایەتییەک هەبێت ! یان هەر کەس بە زۆر یا بە فێڵ چووە سەر حوکم ـ مادام دەیەوێت ئیسلام راپەڕێنێت ! ـ بۆی هەیە بمێنێتەوە !!

.... ❋ ❋ ❋ ....

بەندی سێیەم

گرنگی هێنانە دی ئوممەتی موسوڵمان

ئەو چوار چێوەی کە سنوری گرنگی پێکهێنانی ئوممەتە موسوڵمانەکە دیاری دەکات و پێکهاتەکانی دەناسێنێت ، ئەو فەرمایشتەی خوای پەوەردگارە کە دەفەرموێ : (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ آوَواْ وَّنَصَرُواْ أُوْلَـئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَلَمْ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلاَيَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُواْ وَإِنِ اسْتَنصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلاَّ عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ . وَالَّذينَ كَفَرُواْ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ إِلاَّ تَفْعَلُوهُ تَكُن فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ . وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ آوَواْ وَّنَصَرُواْ أُولَـئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ . وَالَّذِينَ آمَنُواْ مِن بَعْدُ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ مَعَكُمْ فَأُوْلَـئِكَ مِنكُمْ وَأُوْلُواْ الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) الانفال/72-75 واتە : بەڕاستی ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کۆچیان کردووەو لە پێناوی خوادابە گیان و سامانیانەوە جیهادیان کردووە ، هەروەها ئەوانەی کە پێشوازییان لە کۆچکەرەکان کردوو (چوون بە دەنگیانەوەو) لە ماڵ و حاڵی خۆیاندا جێیان بۆ سازدان و داڵدەیان دان و پشتیوانیان لێ کردن و سەریان خستن ، ئا ئەوانە هەندێکیان سەرپەرشتیارو پشتی یەکترن ، ئەوانەی کە باوەڕیان هێنا بەڵام کۆچیان نەکرد ، هەقتان بەسەریانەوەنەبێت ، خۆ ئەوان مافی لایەنگری و سەرپەرشتیاری و پشتیوان لێ کردنیان نییە ، تا ئەوانیش کۆچ دەکەن ، بەڵام ئەگەر هانای بۆ هێنان و داوای یارمەتی و لایەنگیرییان لێتان کرد لەبەر ئەوەی بە هۆی دینەکەیانەوە گیرۆدەی هێزێکی شەڕانی بوون ، یان دەیانەوێت دینەکە سەرخەن ، بچن بە دەنگیانەوە و سەریان خەن ، مەگەر دژی کۆمەڵێک بووبنەوە کە کە پەیانیان لەگەڵ ئێوەدا هەبێت ! (واتە پەیمانەکە بپارێزن و مەیشکێنن) خوای گەورەش بەو کارو رەفتارانەی دەیانکەن بینەروو بینایە . ئەوانەی کە بێ باوەڕیشن، ئەوانیش هەندێکیان هەر لایەنگرو پشتیوانی ئەوانی تریانن ، ئەگەر ئێوەی ئیماندار

کۆمەکی یەکتری نەکەن و نەچن بە هانای یـەکترەوە حەتمـەن لەسـەر زەوی ناسۆرو پشێوی و تاوانی گەورە ئەنجام دەدرێت . (یەعنی ئێوە دوایی تووشـی دەردەسەری و کەندو کۆسپ دەبن) . ئەو کەسـانەی باوەڕیـان هێـنا ، ئینجـا کۆچیان کردو ، ئینجا جیهادەکەیان لە پێناوی خوادا کرد ، هەروەها ئەوانـەی کە ئەوانیان لە خۆگرت دالـدەیان دان و سـەریان خسـتن بەڕاسـتی ئەوانـە موسوڵمانی راستەقینەی ساغن ، بۆیە لێخۆشـبوون و رزق و رۆزییـەکی زۆر رازاوەو شایستەیان پێشکەش دەکرێـت .. ئەوانـەش کـە دوای کۆچـی یەکـەم باوەڕیان هێناو کۆچیان کردو لە ریزی خۆتاندا جیهادەکەیان کرد ، ئەوانـەش هەر لە خۆتانن و پلەو پایەکەی ئێوەیان هەیە ، ئەو کەسانەش کـە سـەرەڕای پەیوەندی ئیمانداری ، پەیوەندی خزمایـەتی و کەسـایەتییان لەگـەڵ یـەکتر هەیە ، شایستە ترن ببنە سەرپەرشـتیارو پشـتیوانی یـەکتری ، لەبەرنامـەی دینی خواشدا ئەوان هی یەکترن و میراتی یەکتری دەگرن ، خواش بـە هـەموو شتێک زاناو ئاگایە.

لـە ئایەتەکـەی یەکەمیانـەوە (ژمـارە 72) دەردەکەوێـت کـە مەبەسـتی پەروەردەی ئیسلامی هەر بـە پـەروەردەکردنی (تـاکی موسـوڵمان) کۆتـایی نایات ، چونکە پەروەردەکردنی ئەم تاکە موسـوڵمانە دەبێـتە وەسـیلەیەک ، هۆکارێک بۆ ئامانجێکی تر ، بە پێشەکیەک بـۆ دروسـت کـردن و بنیاتنـانی (ئوممـەتی ئیمانـداران) کـە پەیوەنـدی تاکـەکانی بـە تۆڕێـک پەیوەسـتی کۆمەڵایەتی پێکەوە دەبەسترێنەوە ، ئەمەش لە زاراوەکاندا دەردەکەوێت ، کـە هەر یەکەیان ماددەیەکی ئاڕاستەو پێگەیاندنە . وەکو کۆچ کردن ، جیهاد دالدە دان و بەخەمەوە هاتن ، پشت گرتن و سەرخستن .. کـە لـە کۆتاییـدا دەبێـتە وەلایەت ، واتە هەر ئەندامێک هەستی بەرپرسی وای تێدا دەڕوێت کە دەبێت بە خەمی براکانیەوە بێت و سەرپەرشـتی کاروباریـان بکـات .. ئـەمما ئەندامـە موسوڵمانەکانی کە کۆچیان نەکردووە و هێشتا لە دەرەوەی سـنووری (پـەنا کۆچ ـ المهجر) ەکەی ئوممەت دەژین ، هەر موسوڵمانن بەڵام نەبوونەتە تاکی فیعلـی ئوممەتەکـە ! چـونکە هـیچ کـارو کارتێکردنێـکیان نییـە ، بـاوەڕو دیندارێتیەکەیان هیچ کاریگەرییەکی عەمەلی نییە ، هیچ پەیوەندیەکی ئیمانی

بەهێزیان لەگەڵ ئوممەتەکەدا نییە ، بۆیە هیچ وەلایەتێکیش لە نێوان ئەوان و (ئوممەتە موسوڵمانەکە) دا نەهاتۆتە دی . تا کۆچیش نەکەن نایاتە دی .. !

گەرچی ئەو ئایەتانەی سەرەوە وەکو ووتمان باس لە گرنگی پێکەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان دەکەن ، پێکهاتە سەرەکیەکانی ئەممەتەکە لە خۆ دەگرن ، بەڵام ئێمە لەم بەشەدا هەر قسە لەسەر گرنگی پێکەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان دەکەین ، ئەمما توخمە سەرەکیەکانی کانی پێکهاتەکەی لە بەندی دووەمدا باس دەکەین . دیاردەی ئەو گرنگیەش بەم شێوەیەی خوارەوەیە :

<u>**گرنگی یەکەمی واتای ئوممەتی موسوڵمان**</u> : ئەوەیە کە ئایەتەکەی دووەم (ژمارە 73) ی سورەتەکە باسی ئەو زیانە گەورەیە دەکات کە لە پێک نەهێنانی ئوممەتی موسوڵمان پەیدا دەبێت ! کە لە دوو دیاردەی گەورەدا زیاتر دەردەکەوێت :

زیانی یەکەم : داب و دەستورو نەریتی کوفر غەڵەبە دەکات و ئەو دەسەڵات لەسەر زەوریدا بۆ خۆی دەپچرێت ، کە (ئوممەتی کوفر) یش زاڵ بوو ، وەکو تاک تاکی کافر رەفتار ناکەن ، بەڵکو هەموویان لە بازنەی کۆمەڵکارییەکدا کۆدەبنەوەو پشتی یەکتری تێدا دەگرن . کەوا بوو ئەگەر ئوممەتی باوەڕ سەرکردایەتی و سەروەری بەدەستەوە نەبێت حەتمەن ئوممەتی کوفر دەیگرێتە دەست ، ئیتر ئەوسا ئەو ئاڕاستە دەکات و پلان و نەخشە ئەو دایدەڕێژێت و ئەو بڕیار لەسەر هەموو کاروبارێکی شەڕو ئاشتی دەدات ..

زیانی دووەم : نەقل بوونی سەرکردایەتی و ئاڕاستە کردن بۆ ئوممەتی کافران سەر دەکێشێت بۆ بەکار هێنانی هەموو خێرو بێری زەوی و دەسکەوت و کەسابەتی کۆمەڵگەو رەنجی خەڵکی و هۆکاری وەبەرهەم هێنان و خودی بەرهەمەکان و سوودو قازانجیان هەمووی هەر دەچێتە ژێر رکێفی کافرانەوەو ئەوانیش لە رێگای هێنانە دی حەزو ئارەزووەکانی خۆیانیدا خەرج دەکەنەوە ! بە مانایەکی تر : هەموو سەروەت و سامانی مرۆڤایەتی بۆ فیتنەو دژایەتی و خراپەکاری بەکار دێتەوە .. فیتنەو ئاشوبی مەیدانی سیاسەت ، خراپەکاری کۆمەڵایەتی ، ململانێ و دەبەڕێک راچوونی شەڕی ناوخۆیی و شەڕە پاڵی بوون و تێکگیرانی بەرژوەندی دەرەکی ، ئینجا لەگەڵ داڕوخانی بەهاو

ڕەوشتە بەرزەکاندا ، داوێن پیسی و ڕەوشت نزمی گاگەلی و شەڕە قۆچی ئاغەڵ و پاوەنیش پەرە دەستێنێت ! هەر هەمووشی دەفەلسەفێندرێت ! یاساو ڕێسای ڕێز گرتن و پاراستن و هاندانیشی دەردەچێت !

گەر تەماشای ڕوداوەکانی مێژوو بکەین ، کە خۆی لە خۆیدا ئایات و نیشانەکانی خوای گەورەن کە لە دڵ و دەروون و ناخی خەڵکیدا هەن (ایات الانفس) هەموویان ڕاستی و واقیعێتی ئەم هاوکێشەیە دەسەلمێنن کە ئایەتەکە ئاماژەی پێ کردووەو بە ڕێسایەکی گۆڕانکاری کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی داناوە : ئەو ئەنجامانە دەخاتە ڕوو کە ئەگەر ئوممەتی موسوڵمان نەهاتە پێش ئوممەتی کافران زاڵ دەبن .. کە ئوممەتی موسوڵمانیش دێتە پێشەوەو دەسەڵات دەگرێتە دەست و پەیوەندی دینداران لەسەر وەلایەت (دین و ئوممەتی پەیام) دادەمەزرێت ، ئیدی ئوممەتانی کوفر هەرچەند بەهێزیش بن ـ وەکو فارس و ڕۆمی ئەو زەمانە ـ هەر تێک دەشکێن و زەمین و دەسەڵات بۆ ئوممەتی پەیامەکە چۆڵ دەکەن .. ئەو زەمانەی ئەو ئایەتانەش هاتنە خوارەوە ئەم ڕێسایەیان لە واقیعدا پێ جێبەجێ کرد .. ئەمما کتێک پەروەردەی ئیسلامی گرمۆڵە بوو و هەموو لایەنێکی ئاڕاستەکە هاتە سەر پەروەردە کردنی (تاکی موسوڵمان) دوور لە پێکەوەنانی ئوممەتی پەیامی ئەو تاکانە ، دوای ئەوەی کە موسوڵمانان لە ناو خۆیاندا واتای ئوممەتی موسوڵمانیان خستە کەنارو ئیهمالیان کرد پێکهاتەکانی ئوممەتیان فەرامۆش کرد ! ئیدی شیرازەی ئەو ئوممەتە موسوڵمانەی پێکیانەوە نابوو پسا !بەمەش ئوممەتانی تری غەیرە موسوڵمان هاتنە سەر تەخت و دەسەڵاتی ئاڕاستەو حوکمی جیهانیان گرتە دەست و کەوتنە تاوانکاری و (فەساد) ، تا گەیشتە ئەم حاڵەتە نامۆیەی ئێستا ، کە موسوڵمانان ڕوو دەکەنە (ئوممەتانی کافر) تا لە دەزگاکانی ئەوانەوە ، ئەوە فێر بن ئوممەتان چۆن بنیات دەنرێن و کۆمەڵگا چۆن ئاڕاستە دەکرێت ! ئەوانیش هەر بەو شێوەیان فێر دەکەنەوەو کە فێر بوون و شارەزا بوون و تەعین بوونیان خزمەتی ئیپریالیست دەکاتەوە ! ئەوەیان فێر دەکەن کە چۆن بەرنامەی فیتنەسازی دادەڕێژن وتۆوی خراپەکاری چۆن دەچێنن !! هەزار حەیف ..

گرنگی دووەمی واتای ئوممەتی موسوڵمان: ئەوەیە کـە ئایـەتی سێـیەم (ژمـارە 74 ی سورەتەکە) ئاماژەی پێ دەکات ، کە بریتییـە لـەو سـوودو قازانجانـەی لـە پێکەوەنان و دەرکەوتن و دەسەڵات وەرگرتنی (ئوممەتی موسوڵمان) دا دێـتە دی : کە سێی سەرەکین :

سوودی یەکەم : باوەڕ لە (رەگەزنامە) یەکی جوداو (ناسنامە) یەکی تایبەت دا خۆی دەبینێێـتەوە. خـۆی لــە شارستانیەتێـکدا نیشـان دەدا کـە کلتـورو رۆشنبیری تایبەتی خۆی هەیە ، سیستمی کۆمەڵایـەتی خـۆی هەیـە ، دیـدی خۆی بۆ هەموو شتێک هەیە کە هەر بە شێوازی خۆشی لە بوارەکانی رەفتـارو رەوشت و داب ونەریت و لە هەموو کات و شوێنێـکدا دەیچەسپێنچـت .. هـەر لەبەر ئەوەشە دەبینیت کە خـوای گـەورە دەفـەرموێ ئەنـدامانی (ئوممەتـە موسوڵمانەکە) ئەوانە بوون کە هەم موجاهید بوون وهەم داڵـدەیان داو هـەم پشتگیریشیان بۆ یەکتر دەربڕی و هەمووشیان هەر لەیەک پەناکۆچ (مەهجەر)دا بوون ، ئەمانەشن موسوڵمانی پاک و چاک و سەر راست (أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا) ، ئەمما ئەو کەمایەتییە موسوڵمانانەی پەراگەندەو پەرش و بـڵاوی ئـەم شوێن و ئەو جێن ، ئەوانە ناچنە ریزی (أُولَـئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُـونَ حَقًّـا) ! چـونکە ئەوانە ناتوانن باوەڕەکەیان بکەنە رەگەزنامەو ناسنامەیەک کە پێوەی بـژین و پێوەی بناسرێنەوە، کە بتوانن بیکەنە رێسـاو سـیمای کۆمەڵایـەتی جـوداو تایبەت بە خۆیان ، کە کلتورو رۆشنبیری و زمان و نەریت و سیستمی سیاسـی و ئابوری و پەروەردەیی خۆیان بە جیا بێت و بشـتوانن پارێـزگاری بکـەن و کۆمەڵگەکەیان بە گوێرەی ئەو پەیامەی خۆیان پـەروەردە کـەن !! ئایـا ئـەو کەمایەتییە دینییانەی وان لە ناو زۆرینەیەکی کوفری بەدەسـەڵاتدا دەتـوانن بوونی سەربەخۆی خۆیان بسەلمێنن ؟!! دەتـوانن ببنـە ئوممەتێـکی خـاوەن حوکم و دەسەڵاتێک کە سبەی شارستانێـتییەک بهێـننە کایـەوە کـە مـۆرکی خۆیانی پێوە بێت ؟! دەتوانن هەبوونی خۆیان وا لێ بکەن خەڵکی تامـەزرۆی سەردان و هاتنە خزمەتیان بێت تا لێیانەوە فێر بن ؟! ئایـا ئـەو کەمایەتییـە موسوڵمانە بێ سـەروەرییەی نـاو ئوممـەتی کـافر دەتوانێـت بـە رێسـای

پەروەردەیی خۆی و سیستمی ئاڕاستەی تایبەتی خۆی ئەوەندە کۆمەڵگەکـەی ئاڕاستە بکات کە نەک هەر خۆی بپارێزێـت ، بـەڵکو وەچـەی مرۆڤایـەتیش بپارێزێت ونەوەکانیشی بەرەو ئاستێکی بڵندتر بەرزکاتـەوە؟!! ئایـا ئەمانـە دەتوانێت ؟! بێ گومـان : نـەء .. بـە پێچـەوانەوە : ووزەی ئـەم کەمایەتییـە موسوڵمانانەی ناو کۆمەڵگەو دەسەڵاتی ئوممـەتانی کـوفر هـەر بـە هـەدەر دەڕوات ! هەموو رەنجێکی رۆژانەیان ، هەموو تەمەنیان هەر دەڕژێتە رێـژگەی (ئوممەتانی غەیرە موسوڵمان) ەوە ! تا هەر خۆشـیان دوای نەوەیـەک ، یـان دوو ، یان سێ لەو ئوممەتە غەیرە موسـوڵمانانەدا دەتوێـنەوەو بوونەکـەی خۆشیان پێ پارێزگاری ناکرێت .. بۆیە ژیانی (کەمایـەتی) موسـوڵمان وەک زەروورەتێـکی ناچـاری ئەوەنـدە قبووڵـە تـا کۆمەڵکارییـە ئیسـلامییەکە سەردەکەوێت و پەناکۆچ (مەهجەر) یک سـاز دەکـات بـۆ کـۆچ و نیشـتەجێ بوونی (ئوممەتی ئیمانداران) . هەر بەوەندەی ئـەو پەناکۆچـە ئامـادە بـوو ئیدی ژیانی هەر کەمایەتییەک کە رازی بێت بـە ئیسـتیزعافی ووڵات و لاوازی نێو کۆمەڵگەی کافران وزەلیلی بندەستی دەسەڵاتی کافران ، ئەوە زوڵمـەو لـە نەفسی خۆ دەکرێت ، ئەوە بەرەو کزبوونی باوەڕو خۆ دۆڕاندن چوونە ! بۆیـە شایانی ئەو رقەی خوای گەورەیەو سزاکەشی لای ئەو زاتە ئەوەندە سەختە .

لەبەر گرنگی ئەم خاڵەیە کە بەشی دووەمی ئایەتی یەکەم ئەو پەیوەندییـە دیـاری دەکـات کـە لـە نێـوان (ئوممەتـە موسـوڵمانەکە) و (کەمایەتییـە موسوڵمانەکە) هەیە ، کە ویاتر نییە لە برایەتییەکی ئیمانی دوور ، دوور لـە هەموو وەلایەت و وەلائێک ! بە مانایەکی تر : ئوممەتی موسـوڵمان بـەرپرس نییە لەو کەمایەتییە موسوڵمانانەی لەدەرەوەی سنووری ئەم دەژیـن ، ئـیللا مەگەر بە هۆی دینەکەیانەوە وبچەوسێنرێنەوەو هانا بـۆ ئوممەتەکـە بێـنن ، ئەمان ئەو کاتە دەبێت بچن بە هانایانەوە بەڵام ئەمیش بە مەرجێکە : ئەویش ئەوەیە ئەو کەسانەی ئەو کەمایەتییە موسوڵمانە دەچەوسێننەوە پـەیمانیان لەگەڵ ئوممەتەکەدا ئیمزا نەکردبێت ، گەر کردبێتیان ، ئوممەتەکە بـۆی نییـە راکات بەدەمیانەوەو لەسەریان بکاتەوە با موسوڵمانیش بن !!

مرۆڤ كه سەرنجی ئــەم خاڵــه دەدات و لــەو پەیوەندییــە باریــك و لاوازه دەكۆڵێــتەوه كــه لــه نێــوان (ئوممەتــە موســوڵمانەكەو) و (كەمایەتییــه موسوڵمانەكه) دا ماوه ، هەست بەو حاڵەته دەروونیه پشێوه دەكات كــه ئــەم سووكه پەیوەندییه له ریزی كەمایەتییه موسوڵمانەكەیدا دەیخولْقێنێت ، كــه وای لێ دەكات له خۆی بپرسێتەوه كه ئاخر بۆچی كۆچ ناكــات ؟ بۆچــی نــاو كوفر بەجێ ناهێڵێت ؟! بۆچــی ناچێــته ریــزی (ئوممەتــە موســوڵمانەكه) ؟! ئەگەر راست دەكات و خۆی بەوان و ئەوان به هی خۆی دەزانێت !!

سوودی دووەم : ئەو جێـگیری و دابــین بــوون و ئاســوودەییه كۆمەڵایــەتی و سیاسیەیه كه (لَّهُم مَّغْفِرَةٌ) ئاماژەی بۆ دەكات . چــونكه جۆرێــكی لێــبووردنی خوای گەوره ئەوەیه كه ئەم ئوممەته له چارەنووسی هەڵەی ئوممەتانی تری پێشوو لابدات ، زۆر شێوەی سزای ئوممەتان له قورئاندا باس كراوه ، یەكێــك لەوانه شالاوی رق و قین و بوغزاندنی یەكتره كه ســەر دەكێشێــت بــۆ شــەڕو شۆڕی ناوخۆ ، یان بۆ لاواز بوونی كۆمەڵگەو هێرشی داگیر كەرانی دەرەكــی !! وەكو ئەوەی كه خوای پەروەردگار دەفەرموێ : (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعاً وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ) **الانعام/65** واته : پێیان بڵــێ هــەر خوایــه كــه بــه توانایەو دەتوانێت سزای سەختتان لەسەرووتانەوه بۆ بنێرێت ، یان لــه ژێــر پێتانەوه ، یان بتانكاته پۆشاكی ناسۆری پارچەپارچەییتان بكــات بەبــەردا و تالاوی توندو تیژی هەندێكتان بكات به گەرووی هەندێكی ترتاندا ، تەماشــاكه چۆن چەند بەڵگەی جۆراوجۆریان بۆ دەهێنینەوه تا تێبگەن و حاڵی ببن !!

یان : (بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَا أُوْلِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُواْ خِلاَلَ الدِّيَارِ) **الاسراء/5** واتــه : ئەی جووەكان ، دیتتان چۆن ئاوا بەندەی تایبەتی خۆمان ناردە ســەرتان كــه هەموو ئازاو بەجەرگ و خاوەنی تواناو دەسەڵات بوون و به هەموو جێ و رێی وولاتدا جەولانیان دەكرد .

سوودی سێیەم : ئەو گەشه ئابوریەیه كــه لەگــەڵ تۆكمــه بــوونی پەیوەنــدی كۆمەڵایەتی و توندو تۆڵ بوونەوەی برایەتی نێوان چین و توێــژو تاكــەكانی

ئوممەتدا دێتە دی ، کە سەرەنجامی پاراستنی ڕێزی ئوممەتەکەو بەها کانی خوو نەریتی ناوەکی خۆیدا گەشە دەکات ، کە سومعەو پارسەنگی و ڕێزی کەسێتیشی لە دەرەوە لە پلەو مەنزیلەی سیاسی ورۆڵی مێژوویی دەولیدا خۆیدا دەبێت .. چونکە ڕۆزی و بژێوی (ئوممەتی موسوڵمان) ڕۆزی و بژێویەکی حەڵاڵ و پاکە (رزق كريم) ، ڕێزی کەسایەتی تاکەکانی خۆی دەپارێزێت ، ناهێلت بۆ پاروە نانێک وا ئاتاج ببن خۆ زەلیل کەن ، لە ڕێی پارە پەیدا کردنیاندا بۆ هەموو ئاستێکی کۆمەڵگەکە بێنە خوارەوە ، چونکە ئوممەتی موسوڵمان بۆ سامانی (بوجەی قەومی ووڵات) پەلاماری ئەم ووڵات و ئەو ووڵات نادات ناکەوێتە لەشکرکێشی داگیر کردن ، چونکە ئەوە لە سومعەی شارستانێتی ئەو ئوممەتە موسوڵمانە ناوەشێتەوە ، بۆ بژێوی کۆمەڵگەکەی خۆی بڕوات خەڵکانی تر بڕووتێنێتەوە !! ئینجا بۆ سەرگرتنی ئەمە هەزار فێڵ و فریوو بگرێتە بەر ، هەزار وادەو پەیمانی مۆرکراو بشکێنێت ، یان بکەوێتە فرت و فێڵ و پیلانی ژێر زەمینی دژی ئەم دۆست و ئەو خاوەن پەیمان ! لە ناوەوەش هەر رزق و ڕۆزی و بژێوی پاک و حەڵاڵ (رزق كريم) دەکات بە گەرووی دانیشتوانیدا ، ڕێزی کۆمەڵایەتی و بەهای خەڵکەکەی خۆی دەگرێت ، بۆ پارە ــ بە ناوی سیاحەت و گەشت و گوزار ــ ئافرەتانی کۆمەڵگەکەی نافرۆشێت ، ناشهێڵێت خەڵکی ــ چ لە موحتاجیدا چ لە هەواو هەوەسی مونحەریف و لاپەڕیدەدا ــ لەش فرۆشی بکەن ، بۆیە ڕێ بە شانۆی سەماو سالۆنی زیناو ساحەی ئاهەنگ و گۆرانی نادات وناهێلت ــ نە با رەسمی و ئاشکرا ، نە بە دزی و پەنهانی ــ پەنا پەسیووی زیناو قومارو حەرامی زیانبەخش بکرێتەوە ، حەتمەن دەبێت ڕۆزی هەر حەڵاڵ و پاک بێت تا خوای پەروەردگاریش ڕێزی ئوممەتەکە بگرێت و ئەو پلەو پایە ماددی ومەعنەوییە دنیایی و قیامەتییەی پێ ببەخشێت کە شایانێتی ..

<u>**گرنگی سێیەمی پێکەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان**</u> : ئەوەیە کە ئایەتی چوارەم (ژمارە 75 ی سورەتەکە) ئاماژەی پێ دەکات (کە باسی خودی ئوممەتە موسوڵمانەکە دەکات) کە ئەم ئوممەتە کۆمەڵگەیەکی کراوەیە ، گۆشەگیرو

داخراو نییە ، دەرگای کۆچ بۆ کردنی هەمیشە کراوەیە ، هەر کەس دەیەوێت بێتە ریزی با بفەرموێت بەڵام بەو مەرجەی باوەڕ بهێنێت و ئەویش بەشداری هەڵگرتنی کۆڵی پەیامەکە بکات ، لەگەڵ بایەخدانی بە خزمایەتی و کەسایەتییەکەی خۆشی ، چونکە پێویستە کەسێتی کۆچکەرەکان هەر وەکو خۆیان بمێنێتەوەو ناچاری توانەوە نەکرێن ، خوای گەورە خۆی شارەزای یاساو رێسای کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییەو دەزانێت رێسای ساغ کاریگەر لە ناو کۆمەڵگەی پارسەنگ و سەر راستدا چۆن دەپارێزرێت ، دەرئەنجامی هەموو پارسەنگی و لاسەنگیەکی دەزانێت ..

پیاوانی یەکەمینی ئەم ئوممەتە دەیانزانی ئەم خاڵە لە پێکەوەنانی ئوممەتەکەدا چەند گرنگ و کاریگەرە ، هەروەکو کە ئەو مەرجانەشیان دەزانی کە دەبێت لە ئوممەتەکەدا (وەک تاک و وەک کۆمەڵیش) هەبن تا سیفەتی ئەندامێتی ئوممەتەکەیان پێ بدرێت ، فەرمایشتەکەی عومەری کوڕی خەتتاب ـ خوا لێی رازی بێت ـ ئەوەی روون کردەوە کە دەربارەی ئایەتی (كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) فەرمووی : (يا أيها الناس ، مَنْ سَرُّه أنْ يكونَ مِنْ تلكُمْ الأمَّةِ فَليؤدِّ شَرْطَ اللهِ فيها)[25] واتە : ئەوی حەز دەکات لە ریزی ئەو ئوممەتە بێت با ئەو مەرجانەی خوای گەورە لە خۆیدا بهێنێتە دی کە بۆ ریزی ئەو ئوممەتەی داناوە ..

<u>**گرنگی چوارەمی واتای ئوممەتی موسوڵمان**</u> : کە پەروەردەی ئیسلامی دەیخاتە بەردەست ، لای ئەو کەسانە بەهای زۆرە کە بەرپرسی ئاراستەو پەروەردە کردنی سەردەمن ، ئەوانەش کە پلانی پێشخستنی شێوازە پەروەردەییەکان دادەڕێژن ، ئەوانەش کە سیستمی پەروەردەیی نێو دەوڵەتی دیاری دەکەن ! غافڵ بوون لەم سەرچاوەو رێسا گرنگانەی ئیسلام و نەزانینیان ، دەرفەت و ووزەیەکی زۆری کاربەدەستانی ئەو دەزگا گرنگە پەروەردەییە نێو دەوڵەتیانە (Global Education) لە ناو دەبات ! کە شەووڕۆژ خەریکی داڕشتن و بڵاو کردنەوەی رێسای پەروەردەن . چونکە ئەو سیستمە پەروەردەیی و رێسایانەی

[25] الطبري ، التفسير ب4 لا 43-44 .

ئیسلام بۆ ئاڕاستەی (ئوممەتە) ەکەی داڕشتووە زۆر شیاوی ئـەو قۆناغەیـە کە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی ـ لە زەمانی هاتنی پێـغەمبەردا صلی الله علیە وسلم ـــ گەیشتبوویە ، بۆ ئەم قۆناغەی ئێسـتای کۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتیش پڕاوپـڕە ، چونکە زەمـانی گەیانـدن و خێـرایی پەیوەنـدی و تەکنۆلۆژیایـە ، زەمـانی قەومییـەت (People) و گەلێـتی (Nation) نـەما .. سـنووری وولاتـان هەڵوەشـایەوە ، پەیوەنـدی خوێـن و خزمایـەتی کـۆن بـوو ، کۆمەڵگـەی مرۆڤایەتی بە هۆی ئەم هەموو ئاسانکاری سەفەرو دواندن و گەیاندنـەوە بـە شێوەیەکی وا تێکەڵ یەک بوون ، دەڵێی لە یەک شوێنن ، بازرگانی کردنییـان دەڵێی لە یەک بازاڕدایە ، ئاڵوگۆڕی کلتورو دیدو رایان دەڵێی لە کۆڕی دیوانە هاوسەرێتی و داخوازی و یەکتر بینین دەڵێی لە ژووری میوانیماڵەکەدایە ![26] ئاهەنگی ژنهێنان بۆتە شایی گەڕەک ! ئەوەتا هەموو کۆمەڵگەکان خۆیان بێ جوگرافیا دەبیننەوە ، ئەو دیدو تێڕوانینانەی لە گەڕەکێک یان لە شارێک یان لە وولاتێکدا هەیە بۆتە جیهـانی ، ئـەوی جیهانیشـەو لەوسـەری دنیـا بـە زمانێکی تر دەربڕراوە بۆتە جێباسـی وولات و شـارو گەڕەکـەکان ! تەنانـەت کۆشک و تەلاری هەندێک گەڕەک و شار وەکو پاسی قەدیمی لێ هاتووە ، ئـەو دێتە ناوی و دوای ماوەیەک یەکێکی تر لە قەومێکی نر لـە کلتورێـکی تـر لـە زمانێکی تر دێتە ناوی ..

لەم بارو دۆخە نوێیەدا مرۆڤ هەست بەوە دەکات کە پێویستی بـە (بـرا) ی نوێ هەیە ، لە جیاتی برای تیرەو هۆزەکەی کۆنی ، لە جیـاتی بـرای قـەوم و گەل و ناوچەکەی پێشووی ، چونکە ئەم برایەتیانە هیچـی نـەماون هـەمووی هەڵوەشا ، چونکە ئەو زەمانەی ئەم برایەتیانەی تێـدا زەروور بـوو ، نـەما ، ئەوانە برایەتی زەمانی چاندن و کشت وکاڵ و ئەو کۆمەڵگە بچوکانە بـوو کـە هەر دەبوو ئەدامان و تاکەکان ئەوە بخۆن کە خۆیـان بەرهـەمی دێـنن ، ئـەو زەمانە بوو کە ناوچەکان بە سنوورێکی پۆلایین دیـاری دەکـران ، ئێسـتا تـۆ

[26] وەک پەیوەندی و موناقەشەی کەناڵەکان و وژوورەکانی پاڵتۆک (چات) ..

بەرهەمی کابرایەکی تر دەخۆیت لەو سەر ی جیهانە . ئـەویش کـار دەکـات و پارەی مووچە وەردەگرێت ،

شتێکی سروشتیشە لە کاتێکدا پەیوەندییە کۆنـەکان نامێـنن ، ئـەو بـەهاو نەریت و پێوەرانەش نامێنن کە بەوانەوە پەیوەست بـوون [27] . بۆیـە ئێسـتا مرۆڤایەتی کەوتۆتە سەر دووریانێک : یان ئەوەیـە بگەڕێـتەوە بـۆ زەمـانی ئەشکەوت و یاسای دارستان و هەرکەس ئازا بێت ببات ! یان دەبێت سـەر لـە نوێ بە پەیوەندییەکانی خۆیدا بچێتەوەو لەم (گوندی گۆی زەمین) ەدا رێ بە ئاڵوگۆڕی هەموو بیرو دیـدەکان بـدات ، ئەمـەش بـوارە بـۆ حـاڵی بـوونی مرۆڤایەتی لە ئوممـەتی موسـوڵمان و ناسـین و پـەی بـردن بـە بەرنامـەی پێکەوەنان و توخمی پێکهاتەکانی ، باوەڕیشمان وایە کە حەتمەن مرۆڤایـەتی هـیچ پەیوەندییـەک شایسـتەتر لـە پەیوەنـدی (ئوممـەتی موسـوڵمان) نادۆزێـــتەوە ، حەتمـــەن کاتێـــک لـــە رووی فیکـــری ودەروونی و بـــاری کۆمەڵایەتییەوە شارەزای ئوممەتی موسوڵمان دەبێت ، و هەسـت دەکـات کـە تیۆرو پراکتیکی ئەم ئوممەتە پڕاوپـڕی بەرژەوەنـدی و گەشـەو نـەش و نمـا جیهانیەکەیەتی ، ئەوجا گەر ئازادی تەواوی بدرێـتێ حەتمـەن غـەیری ئـەو هەڵنابژێرێت ..

.... *** ....

[27] ئەو زەمانە لەسەر کردنەوە پیاوەتی بوو ، جوامێری بوو ، ئێستا کابرا لە فینلەندا لێی بقەومێت دادگای نێو دەوڵەتی لاهای لە هۆڵەندا لەسەری بە جوابە .

کۆبەندی دووەم
پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵمان

بەندی چوارەم : توخمی یەکەم : تاکی موسوڵمان

بەندی پێنجەم : توخمی دووەم : کۆچ و پەناکۆچ

بەندی شەشەم : توخمی سێیەم : جیهادو پەیام

بەندی حەوتەم : توخمی چوارەم : داڵدەو مەئوا

بەندی هەشتەم : توخمی پێنجەم : پشتگیریی

بەندی نۆیەم : توخمی شەشەم : سەرپەرشتیاریی

بەندی دەیەم : توخمەکانی ئوممەت و دەروونناسی

چوارچێوەی پێکهاتەکانی ئوممەتی موسوڵمان

ئەو چوارچێوە گشتیەی کە پێکهاتە سەرەکیەکانی ئوممەتی موسوڵمان لەخۆ دەگرێت ئەو ئایەتەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ : (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ آوَواْ وَّنَصَرُواْ أُوْلَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ .) الانفال / 72 واتە : ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوەو کۆچ و جیهادیان لە پێناوی خوادا کردووە ، هەروەها ئەوانەی کە داڵدەیان داوەو پشتگیرییان کردووە ، ئا ئەوانە سەرپەرشتیارو خەمخۆری یەکترین ..

ئەم ئایەتە ئەو توخمانە باس دەفەرموێت کە بۆ پێکهاتەی ئوممەتە موسوڵمانەکە پێویستن ، کە بریتین لە : باوەڕ ، کۆچ ، جیهاد ، داڵدەدان و پشتگیریی[28] ..

دەتوانین ئەم پێکهاتانە بەم هاوکێشە وێنە کەین :

تاکە موسوڵمانەکان + کۆچ و کۆبوونەوە لە پەناکۆچێک + پەیام و جیهاد + داڵدەدان + پشتگیریی = ئوممەتێکی موسوڵمان کە وەلائیان بۆ یەکتریە ..

دەشێت ئەم هاوکێشەیە بەم وێنەی کە دێت ڕۆشنتر کەینەوە :

---

[28] **لە زۆر شوێنی تری قورئانی پیرۆزدا ئاماژە بەم توخمانەی پێکهاتەی ئوممەتە موسوڵمانەکە کراوە ، بۆ نموونە لە سورەتی الحجدا دەفەرموێ : (وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ) الحج / 78 واتە لە پێناوی خوادا جیهادێکی ڕاستەقینە بکەن ، خوای گەورەیە کە ئێوەی بۆ پەیامەکەی خۆی هەڵبژاردووەو هیچ گرێ و گۆڵێکی لە دینەکەدا بۆ دروست نەکردوون ، ئێوە میللەتی باوکە ئیبراهیمتانن ، ئەو پێشتر ناوی ناون موسوڵمان ، تا پێغەمبەر صلی الله علیه و سلم دەرهەق ئەوە (باوەڕو دینداریی و بانگەوازەکەی) ببێتە شاهید لەسەرتان و ئێوەش ببنە شاهید لەسەر خەڵکی ، دەی سا ئێوەش نوێژبکەن و زەکات بدەن و بە دینی خواوە پابەند بن ، خوای گەورە سەروەرتانە ، خوای گەورە چەند سەرپەرشتیارێکی بەسۆزو پشتیوانێکی دڵسۆزە ..**

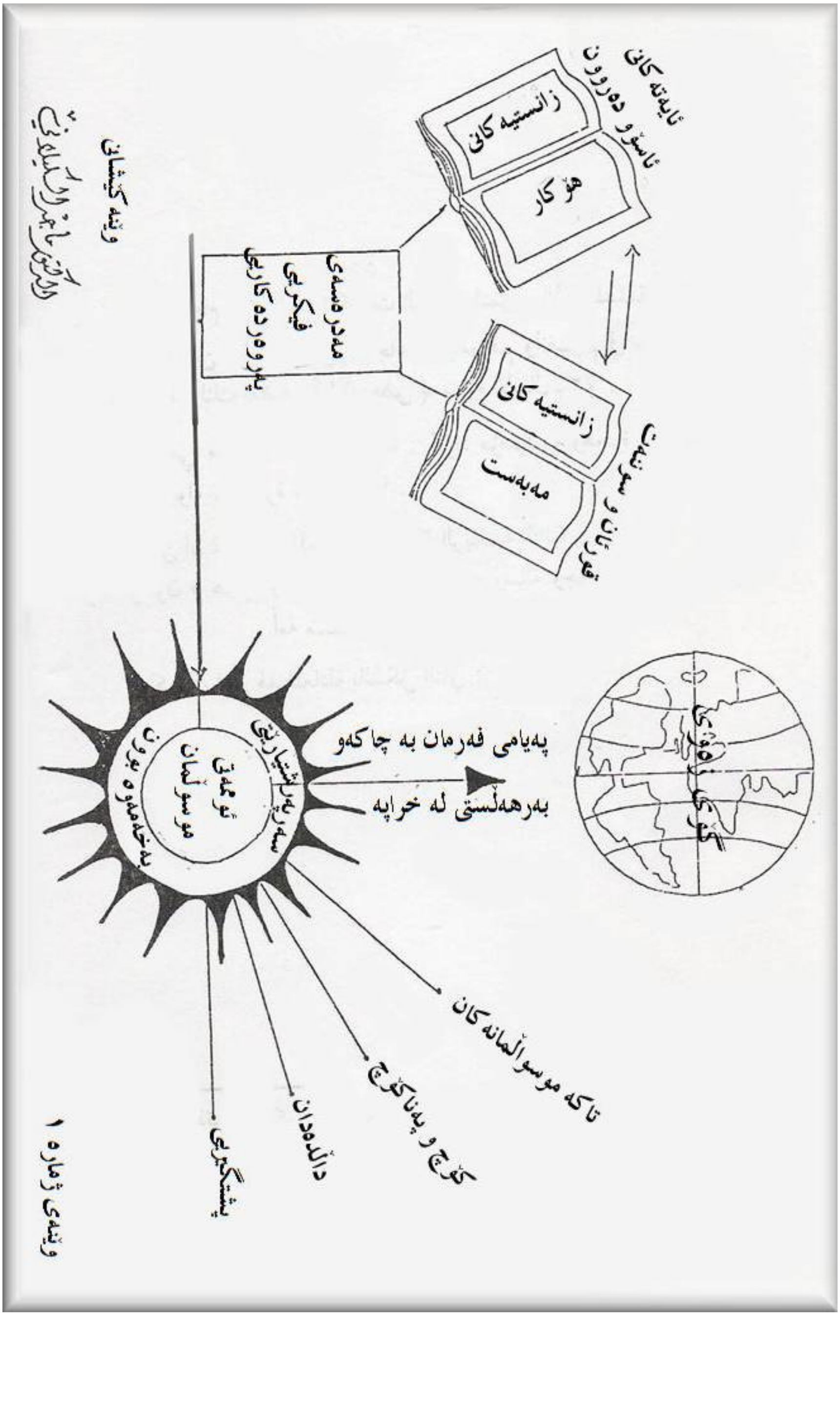

وێنەی ژمارە ١

بەندی چوارەم

توخمی یەکەم : تاکی موسوڵمان

بەشی یەکەم

گرنگی تاکە موسوڵمانەکان

بەشی دووەم

گرنگی سێگۆشە ئیمانیەکە

بەندی چوارەم

توخمی یەکەم : تاکە موسوڵمانەکان

ئەم بەشە باسە دەربارەی تاکە موسوڵمانەکانە ، بەڵام بەو ئیعتیبارەیان نا کە (کۆمەڵەخەڵکێکی خاوەن عەقیدەن و دیدو بیروباوەڕی تایبەتی خۆیان دەربارەی خواو دروست بوون و ژیان و چارەنووس هەیە) وەکو کە لە کتێبەکانی ماددەی عەقیدەدا لە زانکۆکانی دیراساتی ئیسلامی و کۆلیژەکانی شەریعەتدا دەخوێنرێت ، بەڵکو بەو ئیعتیبارەیانە کە توخمێکن لە توخمەکانی پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵمان ، کە لەگەڵ ئەم پێشڕەوتەی قۆناغی سەردەمدا دەگونجێت ، مەبەستم لەو قۆناغی جیهانێتییەیە کە پەیامی ئیسلام بووە ئاڵای پێشەنگ و کاروانی پێشڕەوانی ، تا دیدو نەریتی نوێ ، و تۆڕێکی نوێی پەیوەندی کۆمەڵایەتی بە خەڵکانی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی ببەخشێتەوە ، لەوەی کە نەک هەر یارمەتی مانەوەی وەچەو تۆوی مرۆڤایەتی لەسەر زەمین دەدات ، بەڵکو بەرەو ئاسۆیەکی بڵندترو ئاستێکی پێشکەوتووتر بەرزیان دەکاتەوە ..

لەم روانگەوە ئەم بەشە لە سێ بابەت بە چڕوپڕی دەکۆڵێتەوە : یەکەم : گرنگی تاکە موسوڵمانەکان وەک توخمێکی پێکهاتەی ئوممەتەکەیان ، دووەم : گرنگی (رەگەزنامە) و (ناسنامە / هەوێ) و (کلتور) ی ئیمانی لەم سەردەمەدا ، سێیەم : رۆڵی پەروەردە لە داڕشتنی تەوەری رۆشنبیری دینداری لە پێگەیاندنی (مرۆڤی پەروەردەی ئیسلامی) لەسەری ..

* * *

بەشی یەکەم

گرنگی تاکە موسوڵمانەکان

وەك توخمی پێکهاتەی ئوممەتەکەیان

گرنگی تاکە موسوڵمانەکان

گرنگی (تاکە موسوڵمانەکان) لەوەدا دەردەکەوێت ، کە ئەم جۆرە خەڵکە دەتوانن پارسەنگی کۆمەڵایەتی و تەندروستی دەروونی ئوممەتەکە راگرن ، چونکە سروشتی دروست بوونی دەروونی مرۆڤ - وەکو قورئان شی دەکاتەوەو مومارەسەی مرۆڤ خۆی دەیسەلمێنێت - وەکو سروشتی دروست بوونی جەستەی وایە . ئەویش وەکو ئەم توخمی پێکهاتەی هەیە ، هەر توخمێکیش رێژەی رادەو بڕی خۆی هەیە ، هەر دەزگایەکیشی بەرهەمێک دەدات ، کە باری تەندروستی یان نەخۆشی حاڵەتە دەروونیەکە دەردەخات . بۆیە ئەگەر رادەیو بڕی ئەم پێکهاتانە لە رێژەی ئاسایی خۆیان زیاتر یان کەمتر بوون ، باری دەروونەکە ئاڵۆز دەبێت و خاوەنەکەی تووشی نەخۆشی دەروونی دەکات . هەموو حاڵەتە دەروونیەکانی مرۆڤ لە سێ تەوەردا کۆ دەبنەوە : حاڵەتی پارسەنگی میانڕەوی ، حاڵەتی دەستدرێژی و ئاغایەتی ، حاڵەتی کۆیلەیی و زەلیلی . حاڵەتی یەکەم دەروون ساغییە کە مرۆڤ دەگەیێنێتە ئاشتی و ئاسودەیی . بەڵام دوو حاڵەتەکەی تر دیاردەی دەروونی نەخۆشن و هەڕەشەی سەلامەتی مرۆڤەکە خۆشی دروست دەکەن . لەو دوو حاڵەتی نەخۆشیەدا مرۆڤ لە لاوازی خۆیەوە خۆی پێ کۆنترۆڵ نەکراوەو لاسەنگ بووە ، بۆیە قورئانیش کە ئاماژە بەو لاسەنگیە دەکات باسی لاوازیەکەی مرۆڤ دەکات ، کە دەفەرموێ : (وَخُلِقَ الإِنسَانُ ضَعِيفًا) النساء/28 واتە : مرۆڤ بە لاوازی دروست کراوە .

باوەڕ هێنان بە خوای گەورە - وەکو ئیسلام داوای کردووە - هۆکارێکی سەرەکی ئەو پارسەنگی یان لاسەنگی بارودۆخەی دەروونە کە ئاماژەی پێ کرا ، چونکە باوەڕو هەستی کابرای موسوڵمان بەوەی کە لای خوای گەورە بەرپرسەو ئەو زاتە بە دەسەڵاتە لە هەموو شتێکی - چاك و خراپی -

دەپرسێتەوەوای لێ دەکات هەمیشە پارسەنگی میانڕەوێتیەکەی خۆی بپارێزێت و نەبە لای دەستدرێژی ئاغایەتیدا لاسەنگ ببێت ، کە وای لێ بێت هەر کە خۆی بە بەهێز بینی لە سنووری خۆی دەرچێت و بکەوێتە پێشێل کردنی مافی ئەم و ئەو ، نە بە لای زەلیلی کۆیلەیەتیشدا ، کە خۆی بە زەلیل بینی و نیشاندا ! ئیدی رێ شل کات بۆ هەرچی و پەرچی و ستەمکاران بێنە سەری و بە کەیفی خۆیان هەرچی هەیەتی بە حەڵاڵی خۆیانی بزانن !

ئەگەر باوەڕهێنان بە خوای گەورە ـ وەکو ئیسلام داوای کردووە ـ لە کەسێکدا یان لە خەڵکانێکدا نەما ، ئیدی ئەو خەڵکە لە نێو لن لاسەنگی ئاغایەتی و لاسەنگی کۆیلەیەتیدا دێن ودەچن ، یان دەهێنرێن و دەبرێن ! ئەوی ئاغای بەدەسەڵاتە خۆی وا دەبینێت کە پێوویستی بە کەس نییەو هەر بە هێزی خۆی دەتوانێت کار لە گۆڕانکاریەکانی نەک کۆمەڵگە بەڵکو لە هی گەردوونیش بکات !!! ئیدی دووچاری دەیان نەخۆشی هەڕاڵی (غرور) و لووت بەرزی و موتریفی و خۆ هەڵکێشان دەبێت ، لاف و گەزافی زانستی و زانیاری و زیرەکی و توانایی و دانایی لێ دەدات ! ئەمما لە حاڵەتی نەخۆشی و لاسەنگی زەلیلی کۆیلەییەکەیدا دووچاری دەیان نەخۆشی کوفرو رەشبینی و گەندەڵی و بودەڵەیی وورەبەردان و بەزیووی دەبێت !!

خوای گەورە لە دەیان ئایەتی قورئاندا حاڵەتی لاسەنگی مرۆڤایەتی ـ چ وەک تاک چ وەک کۆمەڵ و کۆمەڵگە ـ باس فەرمووە ، لەوانە :

ـ (وَإِذَا مَسَّ الإِنسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرٍّ مَّسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ) یونس/12 واتە : ئەو مرۆڤەی بە چاکی باوەڕ لە دڵیدا جێگیر نەبووە ، کە زیان و دەردە سەریەکانی تووش دێت بە راکشاو بێت یان دانیشتوو ، یان بە پێوە بێت هەر هاناو هاوار بۆ ئێمە دێنێت و دەکڕوزێتەوە تا تا لەسەری لادەین ، کەچی هەر بەوەندەی زیانەکەی لێ دوور دەخەینەوەو لەسەری ناهێڵین ، دەکەوێتەوە بارودۆخەکەی جارانی و دەڵێی هەر ئەو کەسەش نییە کە لێمان

دەكوڕوزایەوەو هانای دێنا تا دەردە سەریەكانی لەسەر لادەین ! بەڵێ ئیدی ئەوانەی لە سنوور دەردەچن كارو رەفتاریان ئاوا لا جوان و شیرین دەكرێت !

ـ (وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى الإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَى بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُوسًا) الاسراء/83 واتە : كە نازو نیعمەتی خۆمان بە مرۆڤ (ی بێ باوەڕ) دەبەخشین ـ چونكە هەر بە خەمی خۆیەوەیەتی ـ روو وەردەگێڕێت و فیز دەكات و لە خۆی بایی دەبێت ! كەچی كە ناخۆشی خراپەكارییەكی دێتە رێ (كە تووشی تەنگانەیەك دەبێت) خەمبارو رەشبین و هیوابڕاو ر دەبێت !

ـ (فَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) الزمر/49 واتە : كە زیانێك دێتە رێی مرۆڤ ، تینی بۆ دێت و هاناو هاوار بۆ ئێمە دێنێت ، كەچی كە نازو نیعمەتی خۆشمانی پێ دەبەخشین ، دەڵێ : ئەمە رەنجی شانی خۆمەو لە زیرەكی خۆمەوەیە ! نەخێر وانییە ، ئەو بەخشینە هی تاقی كردنەوەیە ، بەڵام زۆریان پەی بەم راستییە نابەن و نایزانن ..

ـ (كَلَّا إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَى . أَن رَّآهُ اسْتَغْنَى) العلق/6-7 واتە : مرۆڤ هەر بەوەندەی هەستی كرد پێویستی نەماوەو بێ نیاز بووە ، سەركەش دەبێت و دەكەوێتە ستەم و دەستدرێژی !

ـ (قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ) عبس /17 واتە : ئەم مرۆڤە چەند سپڵەو بێ دینە ، هەی سەرت بە فەتارەت چێ هەی .. (يةعني ض ئاساوصكي هةية بوَ كافر بووني ؟)

ـ (إِنَّ الإِنسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ) ابراهيم/34 واتە: مرۆڤ زاڵم و سپڵەو بێ وەفایە !

مێژووی مرۆڤایەتی هەموو ئەم سیفەتانەی مرۆڤی ـ كە قورئان باسیان لێوە دەكات ـ سەلماندویەتی و خستوێتیە روو .. ئەو ئوممەتانەی كە لە تاكی وا پێك هاتن كە نوقسانییان لە باوەڕ بە خواهێناندا هەبوو ـ هەڵبەت بەو شێوەیەی كە ئیسلام داوای كردووە ـ دووچاری دەیان لەو نەخۆشیانە بوون كە قورئان بە لاسەنگی ناساندوون . لە حاڵەتەكاتی هەبوونی سامان و هێزو دەسەڵاتدا تاعوونی دەستدرێژی و ستەمكاری تەشەنەی دەكرد : لەم تاعوونەشەوە شتی تری ناقۆڵاو نامۆ دەردەكەوت ، وەك ئەوەی كە لە

ئەوروپا باوەڕیان وابوو کە پاشاکان و نەوەکانیان خوێنیان شینەو لە خوێنی ئەو خەڵکە جودایە ! یان دسەڵات و جیابوونەوەی سپی پێست ! یان قەناعەت کردن بەوەی کە خۆیان گەلی هەڵبژاردەی خوان ! یان لە هیندستان و چینەکانی ، یان جیهانی لاسەنگی ئەمڕۆو چینی ئەرستۆکراسی و ئاغاو دەرەبەگ ، یان نازێتی و فاشیزم ، یان بیرۆکەی کۆمەڵایەتی داروینیزم وگیانی ئیستیعماری و ئیمپریالیزم !!

لەو لاشەوە ، لە حاڵەتی زەلیلی کۆیلەیەتیەکەشدا دیسان دەیان تاعوون و سەقەتی دەروونی دروست دەبوو ! چینی کۆیلە ، پرۆلیتاریا ، رەش پێست چۆدرای هیندستانی و قەرەج .. هتد .

هەر حاڵەتێکی لادەر لەمانەش دەزگای خۆی هەبوو ! یانەو مەڵبەندی رۆشنبیری خۆ ی بۆ دروست دەبوو ، ئاڕاستەوانانی هەردوولا لاسەنگیەکەی خۆیان دەفەلسەفاند ! ، بەڵام نەخۆشانی هەردوولا هەر مەترسی نەمانیان لەسەر بوو ، هەڕەشەی فەوتانیان هەبوو ، لە واقیعی ژیانیشیاندا مەحروم بوون لە خۆشەویستی و دڵنیایی ، مەحروم بوون لە ئاسوودەیی ویژدان و زەمیر ! مەگەر لەو قۆناغانەدا کە باوەڕ بە خوای گەورە دەبووەوە سەنگی مەحەک و پارسەنگی هاوکێشەکەی دیسان راست دەکردەوەو رایدەگرتەوە . بە تایبەتی لای ئەوانەی لەسەر کوێرەوەریەکانی رێ ـ لەبەر خاتری خوا ـ ئارامیان دەگرت و لەسەر پابەندی حەقناسی و خێرخوازی دەمانەوە ، ئاماژەش بەوانە کە خوای گەورە دەفەرموێ : (وَالْعَصْرِ . إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) العصر/1-3 واتە : سوێند بێت بە زەمان ، هەموو مرۆڤەکان زەرەرمەندن مەگەر ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کارو کردەوەی چاکە دەکەن و هەمیشە ئامۆژگاری پابەندی و خۆگرین .

بەڵام باوەڕ بە خوا هێنان کاتێک دەتوانێت ببێتە هۆکاری پارسەنگی دەروون ساغی میانڕەوی و ناکەوێتە تای لاسەنگی (دەستدرێژی) و یان تای (زەلیلی) کە لە تەفاعولی رۆژانەی لە کۆمەڵگەیەکی مرۆڤایەتیدا بکات ، کە

داواکاریەکانی لە ناو جەرگەی کۆڕێکی مرۆڤیدا بچەسپن ، وەکو کە لە ناو جەرگەی تاک تاکی ئیمانداران دەچەسپن . کاتێک باوەڕ دەبێتە سەنگی مەحەک کە لە واقیعێکی ئینسانیدا هاتۆتە دی و لە سێ دیاردەدا دەدرەوشێتەوە :

ـ لە (ناسنامە/هەوێ) ی حەقیقەتی مرۆڤدا .

ـ لە یەک (رەگەزنامە) ئیمانیدا .

ـ لەو (کلتور) ە خاوەن دەزگایەدا کە دەبێتە سەرچاوەی پەروەردەو رۆشنبیری و ئاڕاستە .

* <u>ناسنامە/هەوێ</u> : بۆ ناسین و دارِشتنی (ناسنامە/ هەوێ) ی ئەسڵیی مرۆڤ ، خوای پەروەردگار ئاڕاستەوانانی پەروەردەو پێگەیاندن وا دەکات کە سروشتی هەموو ئینسانێک خێرخوازی و چاکەسازییە ، یەعنی هەموو مرۆڤێک بەو دوو خەسڵەتە سروشتییەوە لەدایک دەبێت ، بەڵام لەبەر ئەوەی ئەم سروشتە لەگەڵ لەدایک بوونی مرۆڤەکەدا بە ناسکی دەردەکەوێت ، زوو تووشی نەخۆشی دەروونی دەبێت ، زوو دەکەوێتە حەزی خراپەکاری و خوێنڕێژی ، بۆیە دەبێ زوو دەرزی مەناعەتی بۆ پەیدا کرێ و وەک ڤاکسین پێی تەلقیح بکرێت ، چونکە ئەو کاتە مەناعەتە ئیمانییەکە بۆی دەبێتە خڕکەی سپی یان شورای قەڵا ..

زانستی دەروونناسی تا گەیشتە ئەم حەقیقەتەلە سروشتی مرۆڤدا زۆری چێشت ، زۆر ماندوو بوو ، زۆری تەجروبەو تاقی کردنەوە کرد ، گەرچی هێشتاش هەر بەردەوامەو هێشتاش هەر وا لە قۆناغەکانی دۆزینەوەو تیۆر ڕێکخستنی ، گەرچی تازە دەرکی پێ کردووەو ئیعتیرافی لە رووی تیۆرییەوە بە کاریگەرێتییەکەی کردووە یەڵام هێشتا نەیخستۆتە مەیدانی عەمەلییەوە بەتایبەتی لە مەیدانەکانی پەروەردەو سیاسەت و کۆمەڵایەتی و ئابوری ..

ئەبرەهام ماسلۆ (Abraham Maslow) کە پێشەوای پسپۆڕانی دەرونناسی مرۆڤایەتییە و باس و لێکۆڵینەوەی زۆر زۆری لەو بوارەدا کردووەو زۆر لایەنی شاراوەی دەرخستووە ، گەیشتە ئەو قەناعەتەی ، کە پێویستە لە زۆر

لایەنی دەرونناسییدا گۆڕانکاری بکرێت بەتایبەتی ئـەوەی دەربـارەی خـودی ئینسان خۆیەتی .

کە دیققەت لە ئەنجامی لێکۆڵینەوەو ڕەنجەکانی ماسلۆ دەدەین و تەماشای قورئان دەکەین ، دەبینین گەیشتۆتە پێناسەی ئیسلام بۆ ئینسـان و هـەنگاوە سەرتاییەکانی ناسینی مرۆڤ لە قورئاندا ! ماسلۆ دەڵێ :

(هەڵەکەی فرۆید (**Frued**) کە ئێستا ئێمە خەریکی ڕاست کردنـەوەیین زۆر گەورەو زەقە ، کە دەڵـێ : ژێـری نـاوەوە (**العقل الباطن**) شـەڕخوازەو هـیچ تۆوێکی خێرخوازی لەخۆ ناگرێت ! چونکە ژێری نـاوەوەی هـەموو مرۆڤێـک ڕەگی داهێنان و زەمینەی لـەزەت لـە ژیـان و حـەزی خێـرخوازی و ڕێسـای سروشتی ڕەوشت بەرزی و مرۆڤدۆستی تێدایە .. ئێمە ئێستا ــ لەم سەردەمەی خۆماندا ــ گەیشتووینەتە ئەوەی کە مرۆڤی وا هەیە ژێـری نـاوەوەی سـاغ و خێرخوازە ، هـی واش هەیـە نـەخۆش و شـەڕخوازە . بۆیـە مەدرەسـەکانی ئەمڕۆی دەروونناسی نوێ لەم ڕوانگەیەوە سەرلەنوێ لە مرۆڤ دەکۆڵنـەوەو گشـتگیرانەتر دەیخەنـەوە بـەر بـاس و لێـکۆڵینەوە ، پزیشـک و تەندروسـتەوانانی تـریش ماوەیەکـە لـەم زەمینـە نوێـیەی مرۆڤناسـی و دەروونناسیەوە چارەسەری نەخۆشەکانیان دەکەن ..)[29] .

ماسلۆ تیۆرەکەی خۆی خستۆتە چوارچێوەی ئەو زانیاریانەی دەروونناسی دەربارەی سروشتی مرۆڤایەتی گەیشتوێتێ ، کە لەم خاڵانەدا دەردەکەوێت :

ـ سروشتێکی سەرەکی بایالۆجی لە نـاخی هـەموو کەسێـکدا هەیـە کـە تـا ڕادەیەکی زۆر کەسێتی خاوەنەکەی و جۆری جەوهەری دیاری دەکات کەقابیلی گۆڕین نییە .

ـ هەموو سروشتێکی ناوەکی هەر مرۆڤێک لە لایەکـەوە لـە هـی خـەڵکی تـر جودایە ، لە لایەکی ترەوە لەگەڵ توخمی هەموو مرۆڤێکی تردا هاووێنەیە

ــ خوێـندن و لێـکۆڵینەوەی ئـەم سروشـتە کارێـکی مومکینـەو دەشکرێـت شی کرێتەوەو بناسرێت .

29 Abraham Maslow , The Farther Reaches of Humman Nature.P 167 .

ـ وا دیار نییە کە ئەسڵی سروشتی مرۆڤ شەڕخوازی بێت ، بەڵکە ئەوی ڕەفتاری دەگۆڕێت ، پڕ بوون یان بەتاڵ بوونەوەی پێداوویستییە سەرکیەکانێتی ، تێر بوون یان ئاتاجی سۆزە سەرکیەکانی ژیانی مرۆڤێتیەتی بەگەڕ خستن یان پەک خستنی ووزە شاراوەکانێتی ، ئەگینا لە ئەسڵدا هەموو کەسێک پۆزەتیڤ و خێرخواز لەدایک دەبێت . ئەمما حەز بە زیانی خەڵکی و گیانی شەڕخوازی و (سادیزم)ی ورق لێبوونەوەو بوغزاندن ، ئەمانە هیچیان سیفەتی سەرەکی سروشتی ئینسانی نین ، ئەمانە کاردانەوەن ، کاردانەوەی سەرنەکەوتن و بەزین و بێ ئومێدین لە هێنانەدی پێداویستییە سەرەکیاکاندا.

ـ لەبەر ئەوەی ئەم سروشتە ناوەکیە ئینسانییە خۆی لە خۆیدا خێرخوازە یان بێ لایەنە ، چاکتر وایە هەوڵی ئەوە بدرێت بخرێتە کار ، هان بدرێت ، نەک مت بکرێت و ڕێ لە سەرهەڵدانی بگیرێت ، چونکە ئەگەر ئاوا بواری تەواو بۆ ئەو ووزە ناوەکیە خێرخوازانە بکرێتەوە هەموومان تەندروست و ساغ و بەختەوەرو بەبەرهەم دەژین ..

ـ ئەگەر ئەم جەوهەرە ناوەکیەی مرۆڤ تینی کەوتە سەر و بواری خۆ سەلماندنی گیرا ، یان ڕەفز کرایەوە ، حەتمەن خاوەنەکەی تووشی نەخۆشی دەروونی ئاشکرا ـ یان شاراوە ـ دێت ، کە بە جۆرێک لە جۆرەکانی کاردانەوە دەستبەجێ یان دواتر دەردەکەوێتەوە ..

ـ ئەم سروشتە ئینسانییە سەخت و سەرکەش نییە ، یاخی نییە ، لە هەڵەو پەڵەش دوور نییە ، بە پێچەوانەوە زۆر ناسکە ، لاوازە ، زۆر ئاسان کۆنترۆڵ دەکرێت ، زۆر زوو دەکەوێتە ژێر کاریگەری داب و دەستوورو خوو نەریت و فشاری کلتورو ئاڕاستەی هەڵەوە ..) [30].

مێژووی ژیانی مرۆڤایەتی لە هەموو قۆناغەکانیدا ئەوەی سەلماندووە کە ئەم سروشتە خێرخوازیەی مرۆڤ بە باوەڕ هێنان بە خوای گەورەو دینداری ڕاست نەبێت ناخرێتە گەڕ . چونکە تەنها باوەڕ هێنانە بە خوا کە ئەو ووزە خێرخوازییەی پێ دەکاتە ئەنجامدانی عەمەلی و ڕاپەڕاندنی واقیعی ..

[30] Abraham Maslow, Toward a Psychology of Being, pp.3-4

* رەگەزنامــە : قورئــان ڕاشــكاو و ئاشــكرايانە ئــەوە روون دەكاتــەوە كــە رەگەزنامە لەو(فيكر)ەوە دێت كە مرۆڤەكە بە خولگەكانيدا دەخولێتەوە ئــەو كەسانەی بە دەوری فيكری (پــەيامی ئيســلام) دا خــول دەخــۆن و رەنــج لــە بيروباوەڕەكەيدا سەرف دەكەن پێيان دەوترێت (موسوڵمان) ، ئەو كەسانەش كە باوەڕە سروشتيەكەيان بە دين ، پەردە پــۆش دەكــەن و دەيشــارنەوەو بــە خولگەی فيكرێكی يان كۆمەڵە فيكرێكی هەڵەدا خول دەخۆن ، پێيان دەوترێت : (كافر) چونكە ئەمانە هەر ئەوەيان لا گرنگ دەبێت كــە ئايــا دەتــوانن چــەند حەزو ئارەزووەكانيان لە وێستگەی دنيادا بەم فيكرە هەڵەی خۆيــان دەهێــننە دی . ئەمما ئەو جۆرە كەسانەی فيكرەكــان دەخەنــە خزمــەتی (كەســايەتی) و (شت) ەوە ، پێيان دەوترێت: دووڕوو (مونافيق) .

نموونەی يەكەمينيەكان (موسوڵمانەكان) ئەوەيە كە (رەگەزنامە) ەی مرۆڤــە موسوڵمانەكەی لێوە وەردەگيرێت ، ئەمەش ئەوەيە كە پــەروەردەی ئيســلامی دەيكاتە جێ مەبەســتی پــەروەردەكردن و پێــگەياندن ، قورئــانی پــيرۆز زۆر تەئكيد لەم رەگەزنامە دەكاتەوە كە پەيوەستی دەكاتەوە بەو مەبەســتەوە كــە دەيەوێت لە پێكەوەنانی ئوممەتی موسوڵماندا بيهێنێتە دی تا ئــەو ئامانجــە بێتە دی كە هەموويانی بۆ پــەروەردە كــردووە . بــە مانايــەكی تــر : قورئــان جەخت لە رەگەزنامەی موسوڵمان دەكاتەوە بــەو ســيفەتەی هەســت كــردن و ئينتيمايە بۆ ئوممەتە موسوڵمانەكەی لەسەر فيكرە ئيســلامييەكە پــەروەردە بووە .. خوای گەورە دەفــەرموێ : (وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُــونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ) الحج/78 واتە : هەروەها بەردەوام بن لەســەر جيهادو تێكۆشان لە پێناوی خوادا بەو شێوە جيهادەی كە شايستەيە ، خــوای گەورە بۆ ئەوەی هەڵبژاردوون ، هيچ گرێ و گۆڵ و گرانييەك لە دينەكەدا نييە ، ئەمە رێبازو ئوممەتی باپيرە ئيبراهيمتانە ، ئەو پێشتر ناوی موسوڵمانێــتی لێ ناون ، هەروەها لەم قورئانەشدا (وا ناو نراون) تا پێــغەمبەر صلى الله عليه

وسلم ببێتە شايەت بەسەر ئێوەوەو ئێـوەش ببنــە شــايەت بەســەر خــەڵكانی ترەوە ، كەوا بوو نوێژەكانتان بكەن و زەكاتەكە بدەن و پشت بە خوا ببەسـتن ، هەر خواش يارو ياوەرو سەرپەرشتيارتانە ، ئــای چــەند سەرپەرشتيارێـكی چاكەو چەند پشت و پەنايەكی بەهێزە ..

ئەوی پاشكۆی (رەگەزنامە) كەشە (چين)[31] ی كابرای موسوڵمانە لــە نــاو ريزی ئوممەتە موسوڵمانەكەدا ، ئــەم چــينايەتيەش پەيوەنــدی بــە غــەيری تەقواوە نييــە ، واتــە پەيوەســتە بــەوەوە كــە: تــا چ رادەيــەک ئــەم كــابرا موســوڵمانەی رەگەزنامــەی ئوومەتــە موســوڵمانەكەی وەرگرتــووە خــۆی پاراستووە لە نەخۆشی لادان و چوونە ريزی ئاغای ستەمكارەوە يــان ريــزی كۆيلەی زەليلەوە .. ئەم مەبەستەشە كە خوای گەورە ئاماژەی پێ دەكات ، كــە دەفەرموێ : (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ) الحجرات/13 واتە : بەڕزترتان لای خــوا ئەو كەسەيە كە بەتەقواترە ..

بەم پێوەرە لە كۆمەڵگەكەی پێغەمبەردا چــينەكانی خــەڵكی و پۆلــەكانيان دياری دەكران ، ئەوە چينی كۆچكەرەكانن ، ئەوە چينی پشــتيوانەكانن ، ئــەوە چينی ئازادكراوانی مەككەن ، ئەوە چينی دووڕووەكانن .. ئــەم پێــوەرە وەكــو دەيبينيت پەيوەندی نە لە نزيک و نە لە دوورەوە بەو هێزو دەسەڵاتەوە نييــە كە لە خزمەتبی (كەسايەتی) دان ، پەيوەنديشی بە هيچ جۆرێک بە ســەروەت و سامانەوە نييە ، بە (مادده) وە .. بەڵكو ـ ئەمە خۆپاراســتنە لــە لاســەنگ بوون بەلای دەستدرێژی يان بە لای زەليليدا ، كە خولانەوەن لە سەر خولگــەی (فيكر) ی پەيامی ئيسلامی ..

---

[31] ئەم (چين) ە ئاستی كۆمەڵايەتی ناو موسوڵمانانە نەک بارودۆخی ئابوری و دەوڵەمەندی و هەژاريی ، ئەم چينايەتييە بە گوێرەی زۆری و كەمی تەقواو لە خوا ترسان و پابەند بوونە بەشەرعەوە ، بڕوانە نوسەر ـ خوا پاداشتی بداتەوە ـ چەند جوان پەيوەستی كردۆتەوە لەگەڵ پاراستنی دڵ و دەروون (باوەڕ) لە لاسەنگ بوون ، لە كەوتن بەلای موستەكبيرە ستەمكارەكاندا يان بەلای موستەزعەفە زەليلەكاندا !

مێژووی شارستانێتی ئیسلامی ئەوە دەسەلمێنێت کە هەر کاتێک مرۆڤی موسوڵمان (رەگەزنامە) ەکەی لە (هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمينَ) وەرگرتبێت ، ئوممەتەکەشی بۆ پەیامەکەی ژیاوەو مەشخەڵی ئەوی هەڵگرتووەو بە دنیای دەرێی گەیاندووە . (چینی باڵا) ی سەرکردایەتی ئوممەتەکەش کراوە بووە بۆ هەر کەسێک کە (اتقی) ایە ، بۆ هەر کەسێک کە ئاستی دینداریيەکەی لە هاوشانانی بەرزترە . واتە بۆ ئەو کەسانەی کە پارسەنگ ماون و بە لای یەکێک لەو نەخۆشی دەستدرێژی یان زەلیلییەدا نەکەوتوون ئەمما کاتێک کە (رەگەزنامە) ەکە بووە دۆستایەتی (کەسایەتی) حاکم و کاربەدەستان و (ناوچەگەری) و (ماددێتی) ئوممەتەکە مەشخەڵی پەیامەکەی دانا ، بە ماڵ و پلەو پایەی دنیاوە خەریک بوو ، ئینجا چینی تر و بە پێوەری تری غەیری تەقواو دینداری هاتە کایەوە : نەجیبزادە ، مەمالیک ، مەوالی ، سەیید ، مسکێن ..

.... --- ....

* کلتور : مەبەست لە کلتوری موسوڵمان لێرەدا بەهاو خوو نەریت و رەوشت و رەفتارو سیستەمەکانی ژیان و شێوازی ئیدارەو ئەو لایەنانەی هونەرن کە رواڵەتی ئیمانداری و ئیسلامەتی بە چالاکیەکانی ژیانی موسوڵمان دەبەخشن ، ئەو لایەنانەن کە رۆشنبیری ئوممەتەکە دەناسێنن قورئانی پیرۆز زۆری بایەخ بە کلتوری موسوڵمان (بەم پێناسەیەی) داوە وەک دەفەرموێ :

ـ (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ . الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ . وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ . وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ . وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ . إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ . فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ . وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ . وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ . أُوْلَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ . الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) المؤمنون/1-11 واتە : بەڕاستی ئەو موسوڵمانانە سەرکەوتوو سەرفراز بوون . ئەوانەی کە لە نوێژەکانیاندا ملکەچ و دڵ ئارام و دڵ دامەزراوو خواوویستن . ئەوانەش کە لا ناکەن بە لای کرداری بێ کەڵک و

رەفتاری نابەجێوە . ئەوانەش کە زەکاتی سامانەکانیان دەدەن . ئەوانەش کە داوێنی خۆیان پاک رادەگرن (پەیوەندی لەگەڵ توخمەکەی بەرامبەردا ناکەن) مەگەر لەگەڵ هاوسەرو کەنیزەکی حەڵاڵی خۆیان ، ئەوەش جێی لۆمەو سەرزەنشت نییە . جا ئەو کەسەی جگە لەو سنووورە دیاری کراوە ، رێگای تر بگرێتە بەر ، ئەوە یاخی و سنوربەزێنە . هەروەها ئەوانەش سەرفرازن کە چاودێری راسپاردە دەکەن و پەیمان ناشکێنن (نە خیانەت نە غەدر) . ئەوانەش کە پابەندی نوێژەکانن و لە کاتی خۆیدا بە رێک و پێکی دەیکەن و هۆشیان لێیەتی . ئا ئەوانە میراتگرن . بەهەشتیان پێ دەبڕێت و دەبنە ئەهلی فیردەوس و بۆ هەتا هەتایی بە نەمری تێیدا دەمێننەوە .

ـ (وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا . وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا . وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا . إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا . وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا . وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا . يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا . إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا . وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا . وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا . وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا . وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا . أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا . خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا) الفرقان/63-76 واتە بەندەکانی خوای میهرەبان ئەو کەسانەن کە زۆر بە سالاری و سەنگینی بەسەر زەویدا دەڕۆن ، هەر کاتێکیش نەفام و جاهیلیەکان بە قسەو قسەلۆکی ناشیرین تانەو تەشەریان لێدەن ئەمان لە وەڵامیاندا دەڵێن : سڵاوتان هەر لێ بێت ، (رەوشتی بەرزی خۆیان تێک نادەن) . ئەوانەی بۆ خواپەرستی و لە خۆشەویستی خوادا شەونخوونی دەکێشن و بە سوجدە بردن شەوارە دەڤرن . ئەوانەی کە دەڵێن : خوای لە سزای دۆزەخ لامانده ، چونکە سزاکەی پێوە دەلکێت و لە کۆڵ نابێتەوە . بە راستی ئەو دۆزەخە جێ نیشتەجێ و جێ

سرەوتێکی ! زۆر ناخۆش و نا هەمواره . هەروەها بەندەکانی خوای میهرەبان ئەوانەن کە کاتێک ماڵ و سامانیان دەبەخشن و خەرجی دەکەن ، نە زیادەڕەوی تێدا دەکەن و بەزایەی دەدەن ، نە دەست نوقاوو ڕەزیلیش دەکەن ، بەڵکو ڕاست و پارسەنگ وان لەو نێوانەدا . هەروەها ئەوانەی هیچ جۆره خوایەک لەگەڵ خوای پەروەردگاردا ناپەرستن و کەسێ ناکوژن خوا خوێنی حەرام کردبێت مەگەر بە هەق ، هەروەها زینا ناکەن و توخنی ناکەون ، جا ئەو کەسەی ئەو جۆره کارانه دەکات ئەوە تووشی سزاو ئازارو ڕیسوایی دەبێت لە قیامەتیشدا ئەو ئازارو سزایەی بۆ چەندین بەرابرە دەکرێتەوەو بە زەلیلی و خەجاڵەتی و شەرمەزاریەوە دەبێت ژیانی تێدا بەسەر ببات . مەگەر ئەو کەسەی کە پەشیمان دەبێتەوەو تەوبە دەکات و باوەڕ دەهێنێت و کارو کردەوەی چاک ئەنجام دەدات و ئەوانە خوای گەوره کارو کردەوه خراپەکانیشیان بۆ بە چاکە دەنوسێت ، خواش لێبوردەو میهرەبانە . ئەو کەسەی کە تۆبە دەکات و کارو کردەوەی چاک ئەنجام دەدات و هەر بە هیوایە خوا تۆبەکەی لێ قبوڵ کات ، ئەوە بێ گومان سەرڕاستانە گەڕاوەتەوە بۆ لای خوای گەورەو تۆبەکەی لێ گیرا بووە . هەروەها بەندەی خوای میهرەبان ئەوانەشن کە شایەتی ناهەق بۆ کەس نادەن و ئامادەش نین لە شوێنێکدا بن کە شایەتی ناهەقی تێدا دەدرێت ، کە بە لای گاڵتەو گەپی دنیایی جاهیلیەکانیشدا تێپەڕ دەبن هەر بە هێمنی و لەسەرخۆیی رادەبورن و سەنگینی خۆیان دەپارێزن . هەروەها ئەوانەشن کاتێک بە ئایەت و فەرمانەکانی خوای گەوره دەگەن رادەچەنن و هۆشی دەدەنێ و بێدار دەبنەوه ، بە کەڕو کوێری بەسەریاندا ڕەت نابن ! دیسان ئەوانەشن کە دوپاڕێنەوەو دەڵێن : خوای گیان ، لە هاوسەرو نەوەکانمان کەسانی وامان بۆ ئیجاد کە و پێ ببەخشە کە ببنە مایەی چاو ڕوونی و دڵشادیمان هەمووشمان بۆ ئیمانداران و پیاوچاکان بکە بە پێشەواو پێشەنگی کاروانی خواناسان . ئەو جۆره کەسانه (باسکراوان) پاداشتیان ژووره ڕازاوەکانی بەهەشتە ، شایەنی خۆگری و ئارامگریەکانیانە ، جا لەوێ بە ڕێزو سڵاوەوه بەخێرهاتنیان لێ

دەكرێـت و ئیـدی لـەوێ ئاسـوودانە نیشـتەجێ دەبـن وبـۆ هـەتا هـەتایی دەحەوێنەوە ..

حەدیسـەكانی پێـغەمبەر صلی الله علیه وسلم سـوننەتە عەمەلیـەكانی ، لیستەیەک لەو رەفتارو رەوشتە پەسەندانە دەناسێنێت كە كلتورو رۆشـنبیری ئیسلامی ئوممەتەكە دیاری دەكەن ، لیسـتەكە دەگاتـە شەسـت و قسـور یـان حەفتاو قسور لق (كە بریتین لە لقەكانی بـاوەڕ) بـە هـەموویان كلتورێـكی ئیمانی كاریگەر پێک دەهێنن كە ئاڕاستەی هەموو هەڵس و كـەوت و رەفتـارو كارو كردەوەكان دەكات و تۆڕی پەیوەندییە كۆمەڵایەتیەكان رێک دەخات ، تـا ئوممەتە مسوڵمانەكە دەگەێنێتە پلەی یەک جەستەیی ، یەک بـەدەنی ، یـەک لەش ولاشەی وا كە ئەگەر ئەندامێكی ئازاری پێ گەیشت هـەموو ئەندامـەكانی تریشی دێنە ژان و بەرزو تا دایان دەگرێت[32] ..

قورئانی پـیرۆز سـنورەكانی ئـەم (كلتـور) ە ئیمانیـەی زۆر وورد دیـاری كردووەو زۆر توندو سەختیشی گرتووە ، نەیهێشتووە لەگـەڵ (رەگەزنامـە) و (كلتور)ی خەڵكی تردا تێكەڵ ببێت ، چونكە رەگەزنامـەی خـەڵكانی تـر ، هـی ئینتیمای قەومی و نەتەوەیی و ناوچەگەری و بەرژەوەنـدی مـاددین . بڕوانـە ئەم ئایەتانە :

ـــ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ آبَاءكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاء إَنِ اسْتَحَبُّواْ الْكُفْرَ عَلَى الإِيمَـانِ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُوْلَـئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ . قُلْ إِن كَـانَ آبَـاؤُكُمْ وَأَبْنَـآؤُكُمْ وَإِخْـوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللّهُ بِأَمْرِهِ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَـوْمَ الْفَاسِقِينَ) التوبة/ 23-24 واتە : ئەی ئەو كەسانەی باوەڕتـان هێـناوە ، ئەگـەر باوک و براكانتان كـوفرو بـێ دینییـان لا خۆشەویسـتترە وەک لـە بـاوەڕو دینداری ، مەیانكەنە سەرپەرشتیاری خۆتان ، ئەوی دۆستایەتییان بكات ، یان سەریان خات یان بە سەرپەرشتیاری خۆییان دانێ ئەوە ستەمكارە . پێیان بڵێ

[32] بۆ زیاتر شارەزایی بوون لە لقەكانی باوەڕ بڕوانە : كتێبەكەی ئیمامی بەیهیقی (شعب الايمان) یان (كتاب الايمان) ي ابن مندة .

: ئەگەر باوک و باپیرو رۆڵەو نەوەو براو هاوسەرو عەشرەت و هۆزەکانتان و ئەو سامان و ماڵەی کۆتان کردۆتەوەو ئـەو بازرگـانی و مامەڵەیـەی لەبـەر دەستتاندایە و دەترسێن زەرەر بێنێت و ئەو کۆشک و تەلارانـەتان کـە دڵتـان پێـیان خۆشـە ، ئەگـەر ئەمانـەتان لا خۆشەویسـتترە وەک لـە خـواو پێغەمبەرەکەی و جیهادی رێی دە چاوەڕوان بن (هەڕەشەیەکی سـەختە) تـا ئەو ساتەی خوای گەورە بـە تۆڵـەی خۆیـەوە بۆتـان دێـت ! خـوا رێـنمایی کەسانی یاخی وسەرپێچ و سنوور بەزێن ناکات .

....

بەشی دووەم

گرنگی سێگۆشە ئیمانیەکە لەم سەردەمەدا :

(ناسنامە) و (ڕەگەزنامە) و (کلتورو ڕۆشنبیریی)

تیۆرییە کۆنەکانی (ناسنامە : هەوێ) ی مرۆڤ ، وەکو (داروینیزمی کۆمەڵایەتی) و (دابەشبوونی نەتەوەیی) و (ئەو دینانەی باوەڕیان وایە کە خەڵک بە چینایەتی دروست بوون) ململانێ و شەڕو ئاژاوەیەکی زۆریان بۆ مرۆڤایەتی نایەوە ، چونکە هەموو باوەڕیان هاتبووە سەر ئەو دیدەی داروین کە دەڵێ : (مانەوە بۆ بەهێزەکانە) ئیتر ئەو هەموو شەڕو شۆڕی ئستیعمارێتی و چەسانەوەی چینایەتی و نەمانی یەکسانی و کۆیلەیی و دەست بەسەراگرتنی سەرچاوەکانی خێرو بێری زەوی و مەحروم کردنی خەڵکی لێیان و ... ئەم ڕەفتارو کردەوانەی کە تا ئێستاش هەر بەردەوامن ، کە هێشتا هەر زاڵن بەسەر ڕەوشتی مرۆڤایەتی و بنەماکانی پەیوەندی و نێوان تاکەکان لە ناو خۆیانداو ، هەروەها لە نێوان کۆمەڵگاو دەوڵەتاندا ، ئەمەشە کە بۆتە سەرچاوەی پشێوی و کوێرەوەری و ئاڵۆزی دەروون و نەمانی ئاسوودەیی ..

هەر وەها هۆکارەکانی سەختی پەیوەندی و پێک گەیشتن و کورتی ماوەکانی سەفەرو داخراوی بازنەی گەڕان لە رابوردوودا هەموو بوونە هۆی پەیدا بوونی سنووری ناوچەو نەتەوەکان . بە شێوەیەکی گشتی مرۆڤەکان نەیاندەتوانی لە دەرەوەی سنووری ناوچە یان نەتەوەکەی خۆیان بگەڕێن ، چونکە هەر تاکێک لە کۆمەڵگە بچووکە داخراوەکەی خۆیدا بە تیرەگەری و خێڵەکیی و پەیوەستی خزمایەتی و یان قەومییەتەکەی خۆی تێر دەبوو ، لە هەستی ئینتیما داخراوەیدا ـ کە زۆر بە پیرۆزو گرنگی دەزانی ـ دەمایەوە ! بۆیە هەر ئەم ئینتیمایانەش بوون کە ببوونە مایەی دیاری کردنی (ڕەگەزنامە) و شێوازی (کلتورو نەریت) ی تایبەت بەو تاک و کۆمەڵگەیە ، لەدایم بوون و چیان و مانەوە لە بازنەی ئەو ئینتیما بە خاک یان بە گەل دیاری کراوانەدا جۆرە ڕەفتارو نەریتێکی تایبەتی لەسەر خەڵکی دروست دەکرد لەوەی کە پێی

دەڵێین : نەریتی خۆسازدان (قيم المصانعة)[33] ، ئەمە ئەو نەریتەیە کــە خــەڵکی لەبەر عەیبەو هەست بە شەرم و شـورەیی کـردن ناوێـرن هەندێـک شـت لــە کۆمەڵگەکەدا بە ئاشکرا بکــەن . یـان لەبــەر هەندێـک ئیعتیبـارات و بــەهای کۆمەڵایەتی دەست لە هەندێک خراپەکاری وەکو دزی و داوێن پیسی و شـتی وا دەگرنەوە ، هەر ئەم بەهایانەی نەریتــە چەسپاوەکەشــە کــە دەبێــتە یاســاو رێسای داوەری و چارەسەری زۆربەی کێشە و ناکۆکیەکانی نێو کۆمەڵگەکــە ، چونکە کە ئیختیلافاتێک لە نێو بۆ نموونــە دوو خێــزان یــان دوو بەرەبابــدا دەردەکەوێت ، ریش سپی و پیاو ماقوڵان بە بەیەرێــاو گــرتنی هەندێـک داب و نەریتی نێو خۆیان چارەسەری دەکەن .. ئەم بەهایانەی نەریت لە هەندێ جــێ و کاتدا کاریگەرییان لەسەر پەسەندی ناپەســەندی زەوقــی گشــتیش هەیــە .. زۆربــەی جیاوازییــەکانی نێــو گــەلان لــەم داخــران و بــەها تایبەتییانــەی کۆمەڵگەکانەوە دەهاتن ..

بەڵام کە ئەم سەردەمەی ئێــمە هــات ، ســەردەمی تــەکنۆلۆژیاو گونــدەگۆی زەوی ، دوو دیاردەی زەق بوونە رواڵەتی هەموو لایەک :

یەکەم : مرۆڤی هەموو شوێنێک کۆمەڵێک ئالیات و ئامێری نوێی چنگ کــەوت کە بە هۆیانەوە دەیتوانی بەرگری لە مرۆڤایەتی خۆی و ژیانی خــۆی بکــات ، یان ببێتە مایەی لێ سەندنەوەی ئاسوودەیی و ژیانی خەڵکانی تــر .. بــاوەڕ بوون بە خواش لە هەردوو حاڵەتەکەدا هۆکاری کاریگەری هەر کــام لــەو دوو بەکارهێنانەیە ..

دووەم : رمان و کەلێن تێکەوتنی سنووری نێــوان وولات و گــەل و رۆشــنبیری هۆزو خێڵ و تیرەو تایەفــە نــەمان ، بــەرەباب و خانــەوادەکان هەڵوەشــان ، پەیوەندی خوێن و خزمایەتی و ناوچەگەری پووکایەوە ، مەگەر لــەو ناوچــە شاخاوی یان بیابانیانەی کە هێشتا هەر خۆ بە پاک دەزانن ! بۆیــە دەبینیــت

[33] ئەوەی کە کورد بۆ تەبریری دەیووت : من لەگەڵ عام یان عام لەگەڵ من ؟ ، کە چوویتە شاری کوێران دەبێت دەست بەچاوتەوە بگریت ، حیزیش لەگەڵ خەڵکی عەیب نییە !! و .

كۆمەڵگەكانی مرۆڤایەتی تێكەڵ بوون ، بەڵام تێكەڵ بوونێكی بێ سەرو بەرەو نەساز ! لە جێی گونجانی رۆشنبیری جەبلەیەكی بێ رێژەی كلتورو داب و نەریتی پێك نامۆ تێكچڕژان ! ئیدی پەیوەندییەكان زیاتر لێك هەڵوەشان ، هەستی یەكبوون و زەوقی پێكەوە مانەوە ، لاواز بوو ، سینەفراوانیی و لێبوردنەكەی قەدیم بوو بە ئەنانێتی هەركەس بۆ خۆی ! تا گەیشتۆتە ئەوەی هەندێك كۆمەڵگە وا هەست بە خۆی دەكات كە خۆی دۆڕانووەو هیچی نەبردۆتەوە !! چونكە خەڵكەكەی بۆتە جمهوری تۆپێن و نەریتە رەسەنەكانی بوونەتە كەڵەكە كلتورێكی هەڵرێژراوی لاكۆڵان ! هەموو پەویەندییە كۆمەڵایەتییەكەو هەرچی كە كەسێك بە كەسانی ترەوە دەبەستێتەوە هەر بەرژەوەندییە كی پچڕ پچڕی ئابووری ، یان حەزو ئارەزوویەكی كاتی تێركردنی سێكسێكی لاڕێی سەركەشە !!

ئەم گۆڕانكارییە تێكچڕژاوانە سێ قەیرانی خستەوە :

تەنگژەی یەكەم : نەگونجانی (ناسنامە) نوێكە بۆ مرۆڤایەتی مرۆڤ :

ئەو ناسنامە نوێیەی داروینیزمی كۆمەڵایەتی بۆ مرۆڤی هێنایە پێشەوە، كە لەسەر قاڵبی قەڵبی (مانەوە بۆ بەهێزەكانە) داڕێژرابوو ، ئەو هەموو كوشتن و كوشتارو تاوانكاریانەی پێ قبووڵ بوو كە تاكەكانی كۆمەڵگەیەك بەرامبەر بە یەكتری دەیان كرد ، یان ئەو هەموو خراپەكاریانەی پێ یاسایی بوو كە چین و توێژو دەوڵەتێك بەرامبەر بە مرۆڤایەتی مرۆڤی تر دەیكرد ! دژواری و ناهەمواری ئەم رێسایە هەر لە جیهانی سێیەمی دواكەوتووی تەكنۆلۆجیدا نەبوو ، بەڵكو جیهانە پێشكەوتووە تەكنۆلۆجییەكەشی گرتبۆوە ، ئەمان زۆر زیاتر پێی پەرێشان بوون ، چونكە ئامێری وێرانكاری و نەخشەی كاولكاریی زیاتریان شك دەبرد !! لە دیدی خێچی ئەم رێسایەوە بوو كە (ئەمریكایی و ئەوروپایی) ەكان بە لەشكری عەرەمرەمی پڕ چەكی كوشندەوە ـ بۆ دزین و راووڕووتی بەروبوومی وولاتان و دەست بەسەراگرتنی سەرچاوەكانی ووزە ـ دەكەوتنە پەلاماری (ئاسیایی و ئەفریقایی) ەكان ، ئینجا كە دەوڵەمەند دەبوون و گیرفان و كیسەباخەڵیان لێ پڕ دەكرد ، لە ئەمریكاو ئەوروپاكەی

خۆیاندا دەکەونەوە پەلاماری یەکترو شـەڕی بنبڕییـان دژی یـەکتری بـەرپا دەکرد ..

تەنگژەی دووەم : نەگونجانی (رەگەزنامە) کلاسیکییە ناوچەییەکە :

رەگەزنامە کۆنەکەی ناوچە ، بووە کۆت و داخزایە گەردنی خەڵکی ، ئـازادی لێ گرتنەوە ، دەروازەی سەربەستی بیرو سەربەستی رادەربڕین و هەڵبژاردنی لە ناو وولاتـانی خۆیانـدا لەسـەر داخسـتن ! لـە بەرامبەریشـدا ئـازادی و سەربەستی چوونە دەرەوەو گەڕان و کارو ژیانی وولاتـانی تـری بـۆ خسـتنە سەر پشت ..

لە ناو وولاتدا پەیوەندی ئەو کۆمەڵـە بەرەبابـەی سـەر بـە هۆزێـک یـان خێڵێک بوون ، یان هی نەتەوەیەک بوون ، یان عایدی ناوچـەیەکی وولاتەکـە بوون ، سەریان نا بەسەری یەکەوەو پەیوەستییە یەکـەی خۆیـان بەهێـزتر کردو بوونە یەک کوتلە و ئینجا هەرچی لێیان دەترسـا یـان تـەماعی لەژێـر دەسەڵات و سایەیاندا هەبوو، لێیان هاتە پێش و بەمـەش کوتلەکـە گـەورەتر بوو ، ئینجا بەهۆی هێزێکی شەڕانی ناوەکی خۆیان هاوکـاری دەرێ چـوونە سەر حوکم و هەرچی خێروبێری وولات هەیە خسـتیان ژێـر رکێـفی خۆیـان و کەوتنە دروست کردنی هێزی تایبەت بە خۆیان بە ناوی سـوپای نیشـتمانی و موخابەراتی ئاسایش و دەیان دائیرەی تریان بۆ پاراستنی خۆیان پێـکەوەنا ، بەمەش خەڵکەکەی غەیری ئـەوان ـ کـە هەسـتی دەکـرد لـە هـەموو شتێـک مەحرووم دەبێت ـ و دەشچەوسێنرێتەوە ، کەوتە دەریای بێ بنی گومانبردن و متمانە نەمان و ترس و پلان و پیلانی دژ ، ئیتر لـەولاوە دەزگـای داپلۆسـینی دەوڵەت و لەملاوە فاک و فیکی ژێر زەمینی .. دەسەڵاتی سـەپاو لای خۆیـەوە کەوتە سـەرباری کوشـتن و جاسووسـی و ویـژدان کـڕین ، بـە زۆرو زێـڕ ، جەماوەرە مەحرومەکەش بووە گڕکـانی قـینی بـن تاوێرەشـاخ و چاوەڕێـی دەرفەتی گونجاوی دەکرد ..

لە دەرەوەش ، دەبەرێک راچوونی نێو دەوڵـەتی پـەرەی دەسـەند ، ژیـانی سیاسی و دیبلۆماتی بووە پلان و پیلان و فێڵ و فریوو ، بـووە ئـاگری بنکـای

نهێنی ، ئینجا بووە ڕووبەڕوو بوونەوەی ئاشکراو پێکدادان و شـەڕی بـەرەیی دەوڵەتان و کۆدەتای فیتی عەسکەروقین و چەپۆکی سەربازی !!

لە بواری ئابووریشدا (ڕەگەزنامە) ی خێـڵەکی و ناوچەگەرێـتی و قـەومی جیهانی گەیاندە مۆنۆپۆڵ و پارە سەریەکنان و گەدەبەلی هەندێکی دەسەڵاتدار لەسەر حسێبی هەژار بوونی نەداران و دەستکورت کردنی مەحرومان !! لە لای ئیستیکبارو سەرمایەدارانەوە دیاردەی ئیستیعمارو داگیر کردن و رووتانەوەی میللەتان و ڕاووڕووتی گەلان دەرکەوت و گەلانی دنیای سێیەم ئەوەنـدەی تـر رەش و رووت کەوتن ، ئینجا ئیستیکبارانی ئیستیعمار هەر لـە نـاو خۆیانـدا رێیان لە سەفەرو بواری بەرهەمێنان و مانەوە لەو وولاتانـەدایان لـە یـەکتر دەگرت ، چونکە هەر یەکەیان سوور بوو لەسەر ئەوەی بـە کـەم تـرین مـاوە زۆرترین سامان بۆ خۆی بە تەنها ڕاپێچێت !!

لەبەر ئەم دیدە خوارو رێسـا نالەبارەیـە کـە ماوەیـەکی تـەواوە جیهـان پێوویستی بە چەمکێکی نوێی (ڕەگەزنامە) هەیە ، چەمکێکی نوێ کـە رێسـای ڕەگەزنامە لە قاڵبی خێڵەکی و ناوچەگەریی و نەتوەیی و بەرژەوەندی مـاددی دەربهێنێت .. لە دادو ئینسافە کە دان بەوەدا بنێین کە لەو کاتـەی میللـەتانی ئەوروپاو ئەمریکا توانیویانە بەربەستەکانی سەفەرو ئیقامەو کـارکردن لـە (ڕەگەزنامە) کانیان بکەنەوەو بیانکەنە مایەی یەکتر ناسین (تعارف) و لێـک نزیک بوونەوە ، هەر وەک چەسپاندنی ئەو ئایەتـە بێـت کـە خـوای گـەورە دەفەرموێ : (وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا) الحجرات / 13 واتە : کرمانن بە گـەل و هۆز تا یـەکتری بناسـن ..لـەم کاتـەی ئـەمان توانیویانـە ئەمـە بکـەن ، یاساناسانی ! پاشاو سەرۆک و سوڵتانەکان) شێوازی تریيـان داهێـناوە بـۆ زیندانی (ڕەگەزنامە) ەی خێڵەکی و نەتەوەیی و ناوچـەگەرییەکەی خۆیـان ! ئەوەندەی تر پەییان بە ڕێگاو هۆکـاری تـری شـەیتانی بـردووە تـا سـەدان لەمپەری تر لە ڕێی ئوممەتی ئیسلامدا دانێن ! ئوممەتێک کە بە داخەوە خـۆی لاڕەشەیەتی و لەسەر لێواری گۆڕ دەناڵێنێت !!

<u>تەنگژەی سێیەم</u> : روخاندنی (کلتورو بەها) کلاسیکیە کۆنەکە :

زانایانی کۆمەڵناسای دەڵێن : مرۆڤی سەردەم دووچاری کۆمەڵێک کێشەی تەپینی دەروونی بوون ، بۆ نموونە بێ ئومێدی و رەشبینی کە پێی دەڵێن (Frustration) ، هەستی غەریبی (Alienation) و هەستی بێ دەسەڵاتی (Powerlessness) و کڵۆڵی نەسازان و نامۆو سەیر رەفتار کردن (Normlessness) .

لە جێی ئەو نەریتە داڕوخاوو پواوانە نەریتی نوێ هاتە پێش کە دەشێت ناوی لێ بنرێت (نەریتی بەرژەوەندیی) ، کە هەمووی لە دەسرێکی کاغەز دەچێت کە کەسێک بۆ کارێکی یان بۆ ماوەیەک بە کاری دەهێنێت و پاشان دەیخاتە تەنەکەی خۆڵەوە ! لەبەر ئەمەیە کە کۆمەڵگەکانی ئەمڕۆ دوژتری شیرازە پسان و لێک هەڵوەشان بوون ، خەڵکەکە تووشی بێ بایەخی و گوێنەدان بوون ، دۆستایەتی نەماوە ، تا یەکێک پەیوەندی لەگەڵ یەکێکی تر دەبەستێت هەزار حساباتی بۆ دەکات ! ئێ ئەم پەویەندییەش پێویستە بۆ هەست کردن بە ئینتیما ، بە تەقدیر کردن ، بە رێز لێنان و جێ دیاریی نێو کۆمەڵگە ، دیسان بۆ زانینی بڕی ئەمن و ئەمانێک کە باڵی بەسەردا کێشاوەو ئەم لە گەشت و دابین بوونیدا هەستی پێ دەکات ..

ئەو رێگاچارەی پسپۆڕان و شارەزایان دەربارەی تەنگژەو قەیرانی (رۆشنبیریی و نەریت) پێشکەشی دەکەن ، هێشتا هەر کەم و کورت هەڵدێنێت ، نەک هەر ئەوەندە بەڵکو هەندێک لەو رێچارەو نەخشانە کێشەکان ئاڵۆزترو بارەکە سەنگین تر قوڕەاوەکە خەست تر دەکەنەوە ..

بۆ نموونە ئەو نەخشەیەی کە ئالڤین تۆفلەر (Alvin Toffler) دایڕشتووە کە یەکێکە لە بەناوبانگترین بیرمەندانی داهاتوو ، لە کتێبەکەیدا راچەنینی داهاتوو (Future Shock) کە لە ساڵێکدا نۆ جار چاپ کرایەوەو بڕی 27 ملیۆنی لێ چاپ کراو وەرگێڕرایە سەر گەلێک زمانی دنیاو بە هەموو جیهاندا بڵاو بۆوە .. تۆفلەر چارەسەرێکی دیاری کردووە بۆ ئەو گۆڕانکارییە رادەرەی تەکنۆلۆژیای نوێ و ئەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتیانەی لەسەر زەمینەی ئەو بنیاتنراون کە لەسەر ئاستی ناوچەو هەرێم و جیهان کاریگەربوون .. ئەو هەوڵی زۆری داوە تا کۆمەڵێک شێواز و ئەتەکێتی پەیوەندی نوێ بۆ نەوەو

کۆمەڵگەکانی داهاتوو دیاری بکات ، لە دیاری کردنی دیاردەو رواڵەتی خاڵە لاوازەکاندا وورد بۆی چووەو سەرکەوتوو بووە ، بە هەستێکی زۆر ناسکەوە دەسنبشانی کردوون ، بۆ نموونە جوان بۆی چووە کە دەڵێ تەکنۆلۆژیای نوێ کۆمەڵگەکانی ئەمڕۆی مرۆڤایەتی کردووە بە دەشتەکی خێڵەکی نوێ (The New Nomads) ! کە لە جیاتی ووشتر سواری فڕۆکە دەبن و لە جیاتی دیوەخان و ژێر دەوار لە فڕۆکەخانەکان دادەبەزن و لە جیاتی ژێر چادر لە ئوتێلی دلگیر دەحەوێنەوەو لە جیاتی خەرارو گونیەو رەشکەش جانتایان پێیە .. وە هەروەها شتی تریش .. بەڵام رێچارەکەی کە بۆی داناوە هەر خۆی نەخۆشی تری کوشندەی لێ دەبێتەوە ! چونکە ئەو بۆ نموونە پێوەرێک بۆ نەریت و رەفتارو رەوشت پێشنیار دەکات کە ناوی دەنێ (رێژەیی رەها : النسبة المطلقة) زۆر دژوارە ، ئەو دەڵێ با هەرچی ئەوەی پێی دەوترێت ئینحیراف و بەد رەوشتی ـ مادام خزمەتی بەرهەم هێنان دەکەن ـ با هەر بمێنن ، ئەوانەی وەکو رەوشتی نامۆیە یان لادانە یان شیرازە پسانی خێزانە یان پسانی پەیوەندیی کۆمەڵایەتیەکانە یان داهێنانی دەزگاکانی دایەنگەیە یان منداڵ لەدایک کردنە بە کۆمەڵ ! یان هاوسەرێتی کاتیی و رەحم بە کرێدانە ، یان فرۆشتنی مەنی و رێدانە بە نامۆیی سێکسیی خێزانی ، یان دۆستایەتیی کاتی یان .. با ئەمانەو هاوشێوەیان هەر بمێنێت بەڵام با لە خزمەتی بەرهەم هێنان و کارکردندا بن ..[34] .

ئەگەر لە ئەلڤین تۆفلەر بترازێین و بێینە سەر نەخشەو پێشنیاری بیرمەندە بەناوبانگەکانی تریش وەکو تیۆدۆر رۆزاک و دانیال بیل و فریتز شۆماخەرو دێڤید بیربەڵ و رینێ دۆبۆ .. هەر دەبینین چارەسەرەکانیان کەم و کورت بینە ! هەموویان لە ناساندنی خاڵە لاوازەکان و سیمای دیاردە ناقۆڵاکانی تەنگژەو قەیرانی (رۆشنبیریی و نەریت)دا سەرکەوتوون ، بەڵام لە هەموو چارەسەرەکانیان هەر هاوارو ئیترارو ئاگادار کردنەوەو بانگهێشت کردنی بەرپرسانی کۆمەڵگەکانە بۆ رەنج یەکخستن و هاریکاریی زیاتری نێو خۆیان

[34] Future Shock ,p.p.95-265 . : Alvin Toffler

تــا شێــوازی نوێــی پەیوەنــدی كۆمەڵایــەتی بدۆزنــەوەو لەبــەر رۆشــنایی رۆشنبیریی نوێ ناسینی رۆشنبیری گــەلان و ئامادەباشــییان بــۆ وەرگــرتنی بەدیل (ئاڵتەرناتیڤ) ی شیاو بۆ كۆمەڵگاكانیان نەخشە داڕێژن ..[35] .

دەستەی سێیەمیش لەو نێوانەدا هەیە ، كە بــە (واقیعییــەكان) دەناسرێــن ئەمانە لەو روانگەوە كە مانەوە بۆ بەهێزەكانەیان لە روانگەی ئەوە كــە پێــی دەوترێت (داروینیزمی كۆمەڵایەتی) دەڵێن : ململانێی نــاوەكی و شەڕوشــۆڕو جەنگی دەرەكی شتێكی سروشتییە ، بۆیە بەردەوام هەنجــەت بــۆ شەرعێــتی و هەقیانەتیی دەهێننەوە ، لە دیدی فەلەسەفی ئەمانــەوە ململانــێ و جــەنگ و كوشتارو وێرانكاریی شتێكی ئاســایین ، بۆیــە لــە روانگــەی ئەمانــەوە ئــەو كەسەی لاواز بووە ، جا لە شەڕدا بەزیووە یان توشــی كارەســاتی سروشــتی وەكو لافاوو بومەلەرزە بووە یان بە شكست و زیانێــكی ئــابوری لاواز بــووە ، ئەوە چارەنووسێتی و پێویستە پێی قبووڵ بێت و تەسلیمی ئــەو بەســەرهاتە واقیعیەی ببێت ..[36]

كە بە ووردی سەرنج دەدەینە نەخشەی فیكریی جیهانی ســەردەم ، جیهــانی گوندەكەی گۆی زەمین كە كیشوەرەكانی بوونەتە گــەڕەكی گونــد و نەتــەوەو گەلەكانی بوونەتە خێزان و وولاتەكانی بوونەتــە خــانوو و مــاڵی گونــدیی ! رێیەكی دەربازبوون غەیری بــاوەڕ بــە خــوا هێــنان بــە پێــی دیــدی ئیســلام نابینینەوە تا ئەم مرۆڤایەتیە (ناسناو) ی خۆی و (رەگەزنامە) ی خــۆی و (رۆشنبیریی و كلتوری) خۆی لێوە وەربگرێت .. تەنها ئیســلام هەیــە نــەریتی پارسەنگی تەقوا بۆ ئەو دەشــتەكییە خێــڵەكیە نوێــیانەی ســەردەم فەراهــەم بهێنێت و لە هەر شوێنێك لایاندا لێی وەرگرن و پێــی تێــر بــن ، تــا بــە رۆح پاكیەوە بەرەو ئاستی بالایان ببات و وایان لێ بكات هەست بــەوە بكــەن كــە خــوای كردگــارو كارزانیــان هەمیشــە لەگەڵدایــەو ئــەو چاودێــری هــەموو

[35] بڕوانە چاپی دووەمی (فلسفة التربية الاسلامية) ی نوسەر لا 57 ـ 63 و 258..
[36] بڕوانە (أهداف التربية الاسلامية) ی نوسەر لا 269 ، 271 ..

ساتێکیانە ، کە پێویستە ئەمانیش ئەو هەست و هۆشەیان هەمیشە لە ناخدا بێت کە خوای گەورە چاوی لێیانەو هەموو رەفتارێکیان لەسەر حسێب دەکات.
ئەو خوایەی کە پێیان دەفەرموێ :
(وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ) الحديد/4 واتە : لە هەر کوێ بن خوای گەورەتان هەر لەگەڵدایە . یان : (وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ) ق/16 واتە ئێمە لە رەگی لا ملی لێی نزیکترین ..
سێیەم : رۆڵی پەروەردەکردن لە داڕشتن و بەرهەمێنانی تاکی موسوڵمان و گەشەپێدانی گیانی هێنانە دی داواکاریەکانی باوەڕ لە کێشەکانی (ناسنامە) و (رەگەزنامە) و (رۆشنبیریی و کلتور) :
لە مێژوی پەروەردەی ئیسلامیدا دوو رێگا هەیە بۆ داڕشتن و بەرهەمێنانی تاکی موسوڵمان و گەشەپێدانی گیانی هێنانە دی داواکاریەکانی باوەڕ لە کێشەکانی (ناسنامە) و (رەگەزنامە) و (رۆشنبیریی و کلتور) دا :
یەکەم : شێوازی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و رێبازی ئاڕاستەی خولەفای راشیدین .
دووەم : شێوازی قاڵبی فیکریی و پڕ کردنەوەی بیرو مێشکی موسوڵمانەکە بە ئاڕاستەیەکی نەزەریی دوور لە کۆڕو کۆبوونەوەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی ، واتە دوورەپەرێز لە هەڵس و کەوت و رەفتاری تاکەکان و پەیوەندیە گشتیەکانی ناو کۆمەڵگەکە ..
شێوازی یەکەم بە پێی وەحیی خوایی بوو کە هەنگاو بە هەنگاو ئاڕاستەی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و یاوەرانی دەکرد کە چۆن سەرنج دەدەنە کارو ئاسەواری کارەکانی خوای گەورەو شارەزای رێساکانی گەردونی دەبن و جاربۆجار خۆی لەگەڵ دەسازێنن ، تا بۆیان دەبێتە دیدروونی و چاوکرانەوە ، ئینجا یاریدەدەریان دەبێتەوە لە داڕشتنی رێسای ئاڕاستە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی کۆمەڵگەکەیان .. ئەم شێوازە دڵ و دەرونی وەرگرەکەی ئامادە دەکرد کە لەگەڵ بەڵگەو نیشانەکانی خوای گەورەدا (ئەوانەی هی ئاسۆو دەروونن ـ الآفاق والأنفس) رەفتاری رۆژانە بکات ، بەردەوام لە رەدو بەدەڵدا

بێت تا بەرهەمەکەی کە (یەقین) ە بەدەست دەهێنێت ، ئینجـا دەکەوێـتە سـەر هێڵی (ئیمان) بەو وەحیەی کە بۆی دێت .. پوختەی ئـەنجامی ئـەم رەفتارانـە وەک لە دڵ و دەروونەدا کۆدەبوونەوە لە واقیعـی کۆمەڵگـە مرۆڤایەتیەکەشـدا دەبوونــە زەخیرەیــەکی ئــەزموونی ســەرکەوتوو کــە پەیوەندیــە کۆمەڵایەتیەکانیان لەسەر بنیات دەنـرا ، ئـاوا مەیـدانی فیکـرو رۆشـنبیریی وسیاسەت وئابوری وهونەرو بیناسازیی کۆمەڵ ئاڕاستە دەکرا ، دەرئەنجامـە کۆتاییەکەی ئەم ئاڕاستەو رەنجـە دەبـووە ئـەو چـەپۆکە عەمەلییـەی بـتی زەمانەی پێ تێک دەشکێنرا .. ئەو بتانەی لـە پێـناوی برژەوەنـدی خۆیـان و خانــەوادەو چــین و تــیرەو هــۆزو ناوچــەو نەتەوەکانیانــدا ، یاریــان بــە چارەنووسی مرۆڤ دەکردو (رەگەزنامە) یان بۆیان دیاری دەکـردن و ئاسـتی (چین) و (کلتور)یان بۆ خوەنێتی و پلەوپایەو هەبوون یان نـەبوونی خـەڵکی کۆمەڵگەکان دادەڕشت!

باوەڕهێنان بە خوای تاک و پاک بۆ ئـەوە بـەو شێـوەیەی هـات تـا ئـەو قەناعەتە لە ناخی خەڵکەکەدا بچەسپێنێت کە هەرخوای گەورە پـەروەردگارو سەرپەرشتی جیهانیانە ، هەر ئەو خاوەنیانە ، هەر ئەویش رێـنمایی خـەڵکی بەرەو ئەو رێبازە راستەی خۆی دەکات کـە هـەر هـەموو خـەڵکی ئیمانـداری دەگەیێنێتە ئاسودەیی و هێمنیی .. بـۆ ئـەوە بـەو شێـوەیە هـات تـا دەسـتی دەسەڵاتداریی ئەو بتانە ببڕێت کە خۆیان کردووە بە خاوەن و سەرپەرشتیاری دیاری کردنی (رەگەزنامە) و (چین) و (کلتور) ی بتپەرستیی ! بـۆ ئەوەبـەو شێوەیە هات تـا نەهێڵێـت ئـەو ئایـدیۆلۆژیا بتپەرسـتیانە یاسـاو رێسـاو دەستورو سیستمی سیاسی و تـەونی پەیوەندییـە کۆمەڵایەتیـەکان بـە پێـی بەرژەوەندی خۆیان وا رایەڵ کەن ، رێ بدرێن تەدەخول بکەنە هەموو گۆشـەو کەنارێکی ژیانی خەڵکەکەوە ، تەدەخول بکەنە چۆنیەتی چـین و چارەنوسـی هەموویانەوە ، ئینجا بە کەیفی خۆیان و بە گوێرەی حەزو رقـی خۆیـان ئـەم بەرز کەنەوەوئەو داگرن ، یان ئـەم لــە نـازو نیعمـەت هەڵکێشـن و ئـەویش نابووت یان (بە پێی دیدی کورت و لێڵی خۆیان) ئەم بژێنن و ئەو بمرێنن ..

باوەڕ هێنان بە فریشتە بۆ ئەوە بەو شێوەیە هات كە لــە نــاخی تاكەكانــدا هەست بە چاودێریی ناوخۆیی بكەن ، تــا قەناعــەتیان لا دروســت ببێــت كــە فریشتانێكی خوای گەورە هەن بەردەوام سۆراغیان دەكەن ، بــە دوویانــەوەن ، هەر گوفتارو كردارێك ئەنجام بدەن ئەمان لەسەریان تۆمــاری دەكــەن ، هــەر چالاكیەكی چاك یان خراپیان لێ دەركەوێت لەســەریان دەنوسرێــت و دوایــی یان پاداشتیان لەسەر وەردەگرنەوە یان سزایان لەسەر وەردەگــرن .. ئەمــەش هەستێكی ناخیی ئان و ساتیی تێدا خەلق دەكردن كە لە ئاشكراو پەنهانیانــدا ئاگاداربن و بە ئاڕاستەی ئیمانەوە پابەند بن ..

باوەڕ بە كتێــبە ئاسمانیــەكانیش ئــەوەی لــە ناخــدا دەڕوانــدن كــە هاتنــە خوارەوەی ئەم پەیامانە چەند پێویست بووە بۆ راســت رۆیــی كۆمەڵگــەكان ، چەند گرنگیشن لە ئاڕاستە كردنی رەفتاری هەمەجۆری رۆژانەی تاكەكاندا .

باوڕ بە پێغەمبەران ئەوەی لا دروست دەكردن كــە هــەبوونی ئــەو پێــغەمبەرە بەڕێزانە لە ناو ئەو كۆمەڵگانەدا چەند پێویست بوون ، چەند نموونە بوون بۆ ئەوەی چاویان لێ بكرێت و شوێن پێــیان هەڵگیرێــتەوە ، پەیامــەكانیان وەك ئەو زاتانە هێناویانەو چەسپاندوویانە وەربگیرێت و خەڵكی لەسەر پەروەردە بكرێتەوە ، ئەمە بۆ مانەوەی وەچەی مرۆڤایەتی خۆی گرنگ و پێویستە ..

باوەڕ هێنان بە رۆژی دوایی بۆیە بەو شێوەیە هات تا هەستی مەسئولیەت لە ناخی تاكی موسوڵماندا بڕوێنێت ، تا هەمیشە هۆشی ئەوەی لا بێت كە لــە داهاتوودا لێی دەپرسرێتەوە ، لە هەموو ئــەو راســپاردانەی پێــی دراوە ، لــە هەموو ئەو فەرمانانەی بەسەریدا دراوە ، لە هەموو ئەو بەرهەڵستیانەی لێــی كراوە ، لێی دەپێچرێتەوە ، لەسەر هەموو ئــەو مەســئولیەتانەی لــە ژیــانی دنیایدا خرانە سەرشانی موحاسەبە دەكرێتەوە ..

باوەڕ هێنان بە قەزاو قەدەر بەو شێوەیەی كە ئیسلام هێنای ، بۆ ئەوە بــوو تاك و كۆی موسوڵمانان ئەوەیان لــە ناخــدا بچەسپێــت كــە دەبێــت لەگــەڵ سیستمی گشتی و رێسای خوایی گەردونیدا هەڵكەن .. تا هەســت بــە (بــیری یاساو رێسایی) هەبوون بكەن و نەكەونەوە ژێر كاریگەریی دیدی لێڵ و بــیری وێڵی بتپەرستیی و هاوەڵ بۆ خــوا پەیــدا كــردن ، تــا زێــوانی بتــەكان ووزەو

ئارەزووی ئەمان دەستەمۆ نەكەن و بۆ خۆیان و بتەكانیانی بەگەڕ نەخەن ! تـا لەوە دڵنیا ببن و قەناعەتیانی لەسەر بنیاتنێن کـە هـەموو شتێـک بـە پێـی زانست و وویستی خوای گەورەیەو هەموو شتێکی بە پێی قەدەری خـۆی (کـە یاساو ڕێساییە) دروسـت کـردووە .. ئـەم شێـوە بـاوەڕو قەناعـەت کردنـە خاوەنەکـەی دەخاتـە سـەر بـیر کردنەوەیـەکی زانسـتیانەی پارسـەنگ و بەرنامەڕێژیەکی گونجاو بۆ هەموو هەڵس و کەوت و ڕەفتارەکانی ڕۆژانـەی ، بۆ هەموو بڕگەیەکی دەستورو سیستمی سیاسی و ئابوری ، بۆ هـەموو بەنـدو خانەیەکی هەڵسەنگاندن و نەخشەو پلانی تاک و کـۆ .. تـا ئـەوە لـە دیـدو قەناعەتیاندا بچەسپێنێت کە ڕەفتاری باش دەرئەنجامی کۆمەڵایەتی باشی لێ دەکەوێتەوە ، ڕەفتاری خراپیش دەرئەنجامی خراپی لێ دەکەوێـتەوە ، یـەعنی هـەموو دیـاردە چـاک و خرایـەکانی تـاک و کـۆی هـەر کۆمەڵگەیـەک لـە ڕەفتارەکانیانەوە دێت ، حەق ئاوایە ، نەک ئەوەی خاوەن دەسەڵات و پارەدارە ملهوڕەکان دەیلێن و دەیانەوێت لە ناخی خەڵکیدا بیکەنە قەناعەت کـە ئـەوان هۆکارو خـاوەنی دەرئەنجامـە چـاکەکانن ! ئـەوان هۆکـاری گۆڕانکـارین و ئاسودەیی بەوانەوە بەندە ! نەخێر .. دەبێ بە پێـی بـاوەڕ هێـنان بـە قـەزاو قەدەر وەکو کە لە پێناسەی ئیسلامەتیدا هەیە قەناعەت لەسەر ئەو حەقیقەتە دامەزرێت کە هەر کاتێک دەسـەڵات و سـنوری ملـهوڕان بـە یاسـو ڕێسـایی گەردوون کە خوا بۆی داناون کێشرا ، دەرئەنجامەکە نەهامەتی و کوێرەوەریی و زیان و سەرنەکەوتن دەبێت ..

ئەمما شێوازی دووەم : شێوازی قاڵبی فیکریی و پڕ کردنەوەی :

واتە : لـە قاڵبـدانی بـیرو دیـدو تێـڕوانینی خـەڵکی ، بـە دەر لـە کـۆڕو کۆمەڵکاری و بزاڤی بەشەرییانە ! ئەمەش لەو زەمانەدا روویـدا کـە پیـاوانی سیاسەت و دەسەڵاتدارانی حوکم ، پیاوانی شـەریعەتیان خسـتە ژێـر ڕکێـفی خۆیانـەوە ، یـان کـەنارگیرییان کـردن و نەیانهێشـت دەزگـا پەروەردەییـە ئیسلامیەکان ڕۆڵی خۆیان لە ئاڕاستەی کۆمەڵگەدا ببیـنن ، بـە تایبـەتی لـە مەیـدانی سیاسـەت و سـامانی گشـتیدا ، ئیتـر لـەو زەمانـەوە دەزگـا

فێرخوزایەکانی ئوممەت خەلْکی تەلْقین دادەدەن کە موسولْمان کێیەو ئیسلام چیەو حاکم کێیەو حوکم چییە ! ئەو فیرقەیە کێیەو ئەو ئیعتیقادە لە دیدی ئیسلامدا چۆنە ! تا وای لێ هات کە ئەم پێناسەو حوکمەی ئەو سەردەمی لەقالْبدانە بووە پێناسەو حوکمی ئەو کەس و دیدو فیرقانەی کە لەو سەردەمانە و لە زەمانەکانی دواییدا هاتن و دروست بوون ! لەو شوێنەو لە هەموو وولاتانی تری موسولْمانان بووە حوکمی نەگۆڕ !! ئەم شێوازی ئاڕاستە کردنە تەلْقینییە هیچ ئیعتیمادێکی بە درێژایی مێژوی خۆی نەکردە سەر تەجروبەو تاقی کردنەوەی ئاسۆو دەروون (الآفاق والأنفس) ، بەرهەمی ئەم ئاڕاسە کردنەش ئەوەیە کە دەبینیت پێناسەیەک یان رایەکی عەقائیدی چەسپاوی نەگۆڕ دەربارەی کەسێک ، دیدێک ، گروپێک دروست بووەو بووە بە بەلْگەنەویست و قابیلی پێداچوونەوەو ئالْوگۆڕ نەماوە !! ئینجا کۆکراوەی ئەم جۆرە پێناسەو حوکمانە لە دوو توێی کتێبدا کۆکرانەوەو پێیان ووترا (باسەکانی عەقیدە) ! ووشەی عەقیدەش ئەو مانایە دەچەسپێنێت کە ئەم باس و بابەتانە موسوللەماتێکن کە باس و خواسی تر هەلْناگرن و بوون بە بەلْگەنەویستی دینداریی دروست و رەسەن و بواری موناقەشە کردنیان نەماوە ! هەرچەندە ووشەی عەقیدە نە لە قورئاندا هاتووە نە لە سووننەتدا .. چونکە قورئان باس لە باوەڕ دەکات ، ئینجا کە زۆر دەچەسپێت و دەبێتە بەلْگەنەوویست ناوی دەنێت یەقین (کە لە کوردیدا کراوە بە دلْنیا بوون) .. یەقین و ووشە داتاشراوەکانی تر لێی 28 جار لە قورئاندا هاتوون ، بۆ نموونە :

ـ (قَدْ بَيَّنَّا الآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ) البقرة/ 118 واتە : بە تەئکید بۆیە ئەم بەلْگەو نیشانانەمان روون کردۆتەوە تا ئەو خەلْکە لێی دلْنیا ببن ..

ـ (مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلاَّ اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا) النساء / 157 واتە : ئەوانە بەراستی هیچ زانیاریەکیان دەربارەی نیە ، هەر گومان پێ بردن ورەملْ لێدانە ، ئەگینا بە دلْنیاییەوە دەلْێین کە ئەوان نەیانکوشتووە . (مەبەست لە جولەکەکانە کە سەییدنا عیسایان نەکوشتووە وەکو باوەو باس دەکرێت ..) .

ـ (وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُــوقِنِينَ) الانعام / 75 واتە : ئێمە هەر بەو شێوەیەش دیاردە گەردونیەكانی ئاسمان و زەوی نیشانی ئیبراهیم دەدەین تا بچێتە ریزی ئەو كەسانەوە كە یــەقینی تــەواویان هەیــەو دڵنیا بوونەتەوە ..

ـ (يُفَصِّلُ الآيَاتِ لَعَلَّكُم بِلِقَاء رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ) الرعد/2 واتە : نیشــانەو بەڵگــەكان بــە دورودرێژی باس دەكات تا یەقینتان بە دیدای خوای گەورە لا دروست ببێت

جیاوازیەكی زۆر هەیە لە نێــوان (ئیعتیقــاد یــان عەقیــدە) و (یــەقین) .. ئیعتیقاد : قبوولٚ كردنی بیروباوەڕو تەسلیم بوونە بە راستی ئەو بیروباوەڕە ، هۆی دروست بوونیشی پێكەوە گونجانی شێوازێكی (تێگەیشــتن) و (حــەز) ێكی خاوەنەكەیەتی ، جا ئیتر حەزەكە لەو شێوازە تێگەیشتنە سلبی بێت یــان ئیجابی ، لەمەوە بیروباوەڕێكی سلبی یــان بیروباوەڕێــكی ئیجــابی دروســت دەبێت ، دەشێت ئەم وەسف و باسە بەم هاوكێشە زیاتر روون بكەینەوە :

بیروباروەڕێكی (ئیجابی) + شێوازێكی تێگەیشتن = حەزێكی ئیجابی

بیروباروەڕێكی (سلبی) + شێوازێكی تێگەیشتن = حەزێكی سلبی

كەوابوو تەسلیم بوون بە ئیعتیقادێك یان وەرگرتنی بیروباوەڕێــك بریتیــە لە حەزێكی دەروون لــەو بــاس و بابەتانــەی كــە ئــەو ئیعتیقــادە یــان ئــەو بیروباوەڕەی پێ پێناسە كراوە ، بێ گوێدانە هەبوونی بەڵگەو بێ ســەلماندن ! ئەو وەلائە مەزهەبی و تائیفیانەی كە لە خەڵكیدا دروست بوون لــەم روانگــەو زەمینەوە بوون ، پاڵنەری وەرگرتن و وا باوەڕ كــردن كــە بەڵگەنەوویســتن و موناقەشەیان نابێت لەسەر بكرێــتەوە بــە هــۆی حــەزی نەفســەوەو بــووە ، ئێستاش ئەو جۆرە مەیل و حەزەیە كە كارتێكردنی لەســەر وەلائــی ئەنــدامی گروپ و حزب و كۆمەڵە ئیســلامیەكانی ســەردەم هەیــە .. چــونكە زۆرینــەی ئەندامی ئەو گروپ و حزبانە بێ روون بوونەوەی بەڵگەو بێ سەلماندن بــوون بە ئەندام و كەوتوونەتە رێ !!

بەرهــەمی كۆتــایی ئــەم ئیعتیقــادو بیروبــاوەڕەش ئەوەیــە كــە مرۆڤێــك وەبەرهەم دێت كە پێشتر پێناسەو حوكمێكی بــێ بەڵگــەو ســەلمان لەســەردا

خەزن كراوەو لێی كراوە بە موسوڵلەمات و لــە روانگــەی ئــەوەوە دەڕوانێــتە دەوروبەری خۆی ! بینایی خۆی پێشتر بەسـتووەو ئینجـا دەڕوانێـت ، گوێـی خۆی ئاخنیوەو دەشیەوێت شتی نوێ ببیستێت ! ئیـدی حەتمـەن دژی هــەموو راو بۆچــوون و پێناســەو حوكمێــك دەوەستێــتەوە كــە پێچــەوانەی ئــەو ئیعتیقادەی خۆی بێت كە لە مێشكیدا چەسپیوە ، ئەمەش یەعنی گوێ نــەگرتن لە راوبۆچوونی بەرامبەرو مانەوەی ئیختیلافات و راجوێیی و سەركێشان بـۆ ناكۆكی زیاترو پەرتەوازەیی زۆرترو تەعەسسوبی زیاتری مەزهەبی وحزبی .

ئەمما یەقین و دڵنیایی: رازی بوون و قەناعەت كردنی نــاخی دڵ و دەروونــە كە لە ئەنجامی پێــكەوە گونجــانی وەحــی خــوایی لەگــەڵ تــاقی كردنــەوەو ئــــەزموونی بەرجەســــتەی مەیدانــــەكانی ئاســــۆو دەروون (الآفـاق والأنفس) دەچەسپێت ، ئەمیش دەتوانین بەم هاوكێشە روون كەینەوە :

تێڕوانینی ژیریانەی ئایەتی وەحی + ئەزموونی ئاسۆو دەروون = یەقین

كەوابوو دڵنیــابوون (یــەقین) بەرهــەمی تێــپەڕاندنی كەسێــكە بــە راڕەوی پەروەردەیی (پەروەردەكارێكی پسپۆڕ) كــە لەوێــدا هەســت بــە مــوعجیزەی گەردوونی دەكات ، لە هەمان كاتیشدا ئاڕاستەی دەروونی دەكرێت بۆ رەفتــارو خەملانی كۆمەڵكاریی ! ئینجا هەموو دیدو تێڕامان و هەموو هەڵوێستێكی بــە ئایەتەكانی وەحی خوایی كە لــە قورئانــدا هــەن بــۆ هەڵدەسەنگێنرێــت تــا حەقیقەتەكانی بوون و ژیان و گەردوونی بۆ روون دەبێتەوە ..

ئەمەش یەعنی لەو كاتەی قورئان ئاڕاستەی دەكــات ، نیشــانە گــەردوونی و دەروونیەكان ، یەقینی لا دروست دەكەن ، هەروەها لــەو كاتــەی لــە نیشــانە گەردوونی و دەروونیەكان دەكۆڵێتەوەو دەگاتە شتێك ، ئایەتــەكانی قورئــان بۆی هەڵدەسەنگێنن كە ئەو شتەی ئــەو گەیشــتۆتێ حەقیقەتــە یــان ماوێــتی بیگاتێ !! ئەو ئاستە كۆتاییەی كە یەقین دەیەوێت و خەڵكی بۆ بەرز دەكاتەوە ، ئەوەیە كە مرۆڤێكی ئیماندار وەبەرهەم بێت كە (یەقین) ی لا دروســت بــووە كە ئەوانەی باوەڕی پێ هێناون حەقیقەتی گەردوونین ، ئینجــا بــەم بــاوەڕو یەقینەوە دەتوانێت لە هەموو كات و شوێنێكدا هــەڵكات و بــژی .. لــەم تاكــە دڵنیایانەشەوە ئوممەتێكی موسوڵمانی خــاوەن یــەقین پێــك دەهێنرێــت كــە

یەکیان گرتووەو پەیامێکی خواییان ناوەتە سەر شان و بە مرۆڤایەتی دەگەێننەوە .. [37]

لە روانگەو زەمینەی ئەم رەسەنکردنەوەی ئیمان و یەقینەوەیە کە دەڵێین: بۆ ئەوەی سەر لە نوێ تاکی موسوڵمانمان بۆ بەرهەم بێتەوە ، دەبێت پەروەردەی ئیسلامی و ئاڕاستەوانیمان ئیعتیمادی تەواو بکاتەوە سەر رەسەنکردنەوەی دیدو تێڕوانیەنەکان ، ئەمیش چەندین شێوازو مەیدانی خۆی هەیە لەوانە :

1ــ رەسەنکردنەوەو داڕشتنەوەی (ناسنامە) ی مرۆڤ سەرلەنوێ و دۆزینەوەو بەگەڕ خستنی خێرخوازیەکەی ناخی ، لەگەڵ سوود وەرگرتن لە بەرهەمەکانی دەروونناسی ئەمڕۆ کە هەموویان نیشانەکانی دەروون پێناسە دەکەنەوە ، هەر وەکو لە پێشوودا باس کرا ..

2ــ رەسەنکردنەوەو داڕشتنەوەی سەرلەنوێی شێوازەکانی چۆنیەتی پەروەردەو ئاڕاستەی تاکی موسوڵمان بە شێوەیەکی وا کە لە رەفتارو تەفاعولی رۆژانەدا بێت لەگەڵ ئایەتەکانی قورئانی پیرۆزو تا لە هەمان کاتدا هەست بە سازاوی و گونجاویی ئەو ئایەتە ئاڕاستەوانیانەی قورئان بکات لەگەڵ نیشانەو بەڵگە گەردونیەکان و دەروونیەکان ، لەگەڵ بەرەو پێشچوونی زانستی سەردەم و داهێنان و دۆزینەوەکاندا ، هەست کردن بەم دوو جۆرە نیشانەو بەڵگانە (ئەوانەی قورئان و ئەوانەی ئاسۆو دەروون) زیاتر دەبن و یەقین باشتر لە ناخی موسوڵماندا دەچەسپێنن ، لەم دوانەشەوە یەقینی تەواو دروست دەبێت بەوەی کە ئەم قورئانە شیاوی هەموو کات و شوێنێکە ..

---

[37] ئەو ئیعتیرافە بۆ خوێنەری بەڕێز دەکەم کە جویَ کردنەوەی یەقین لە عەقیدە لەم باسەمدا جیاوازی هەیە لە کتێبەکانی ترمدا کە پێشتر لەسەر عەقیدە نووسیوبوومن ، هۆیەکەشی ئەو (تۆبەی فیکریی) ەمە کە ماوەی چەند ساڵێکە تێیدا دێم و دەچم کە گەیاندومێتیە ئەوەی بە زۆر لە (چەمک) ەکاندا بچمەوە ..

3ـ رەسەنكردنەوەی سەرلەنوێی باوەڕو بـاوەڕ هێـنان تـا ببێـتەوە مایـەی گەشەو نەشونمای خواپەرسـتی و كۆمـەڵكاریی ، تـا بـۆ كۆمەڵگەكـە ببێـتە ووزەیەكی ئیجابی گۆڕانكاریی ، تـا بـە تـەنها لـە دروشمـە پەرسـتنەكاندا گیرنەخوات و وا بزانرێت خواپەرستی هـەر ئـەو دروشمانـەن .. نـا ، دەبێـت باوەڕو یەقین ببنـە تـەوەری خولیـای كۆمەڵگەكـەو وورەو ووزەی رۆژانـەی رەفتاریـان ، نـەبادا ببێـتە باسـو خواسێـكی غـەیبی دوور لـە كۆمەڵگـەو تەفاعولاتی رۆژانەی ، تا لە قۆناغەكانی ئەم مرۆڤایەتیـە كـە بـەرەو خـوای گەورەیە دانەبڕێت ..

4ـ داڕشتن و رێكخستنەوەی ئـەو هاوكێشـە عەمەلیانـەی كـە كارتێـكردنیان لەسـەر بـاری كۆمەڵایـەتی مـرۆڤ هەیـەو پێـیان ئاراسـتە دەكرێـت و هەڵسەنگاندنەوەیان بە (كلتور)ی ئیمانی ، لەگەڵ لەبەرچاو گرتنی بارودۆخی سەردەم و پێداویستیەكانی كات و شوێنی نوێ ، چونكە ئاراستە ئیسـلامیەكان هەرچەندە ئاراستەی گشتین ، بەڵام بواری تەواویان بۆ بـیرو ژیریـی مـرۆڤ هێشتۆتەوە تا نیعمەتەكانی خوای گەورە درک پێ بكات لە ئیجتیهاد كردنیـدا لە لێكدانەوەی ئیمانیانەی هاوكێشەكاندا ! مـادام بـە شێـوەیەكە كـە بـاوەڕ زیاتر دەچەسپێنێت ، ئیسلام دەیەوێت ئەو ئیجتیهـادە ببێـتە داب و نـەریت و سیستمێـكی سیاسـی و ئیـداری و ئـابوری و كۆمەڵایـەتی و رۆشـنبیریی و سەربازیی و لە هەمان كاتیشدا دەزگاو دائیرەی تایبەت بە هەر لایەنێـكیانەوە بۆ دابمەزرێت تا بتوانرێت ئەو ئیجتیهـادە مرۆڤییانـە بخرێـنەوە خزمـەتی كۆمەڵگەكـە ، بـەڵام مەرجـە لـە سـەرەتاوە (ناسـنامە) و (رەگەزنامـە) و (رۆشنبیریی و كلتور) و (تەوەری وەلاء) ی مرۆڤەكە بـە شێـوەیەكی رۆشـن دیاری كرا بێت كە لەگەڵ قەدەری خـوادا یـەكیان گرتبێـتەوە لەگـەڵ یاسـاو رێساكانی ، واتە لەگەڵ قورئان و سوننەتدا ، بێ ئەوەی هیچ رەگەزپەرسـتی و دەمارگیریی و هیچ جۆرە شانازی و خۆهەڵكێشانێـک هەبێـت بـە بنەماڵـەو رەنگی پێست و نەتەوەو ناوچەو بەرژەوەندیەكی ئابوریەوە ..

5ـ پەروەردە كردنەوەی گەنجـەكان و غـەیرە گەنجـەكانیش بـە شێـوەیەكی عەمەلیی لەسەر (ناسنامە) ی ئیمانداریێتی و (رەگەزنامە) ی ئیمانداریێـتی و

کلتوری (ئیمانداریّتی) ، ئەوەش بەوە دەبێت کە دەزگا فێرخوازیەکان چـالاکی و هاوکێشە کردەوەییەکانی باوەڕو یەقین بخەنە بەرنامـەی ژیـانی ڕۆژانـەی فێرخوازان تا وەکو ژیان مومارەسەی بکەن و لەسەری گەورە ببن و پەیوەندی کۆمەڵایەتی ناو خۆیانی لەسەر دابڕێژن ، تا نەوەی نـوێ ئـەم چـەمکانە لـە واقیعێکی زیندوودا ببینێت و لە لایەنی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئیداریی خۆیدا بە جێبەجێ کراوی بیانبینێت .. دەزگاکـانی پـەروەردەکردن حەتمـەن دەبێـت هەسـتی بەرپرسێـتی دەربـارەی داواکـاری و داخوازیـەکانی (ناسـنامە) ی ئیمانداریّتی لە ناخی ئاراستەوانانیاندا ئەوەندە تێروتەسەل بچەسپێـنن کـە ئەوانیش بتوانن گەشە بە فێـرخوازەکانی بەردەسـتیان بـدەن و لــە کـەش و هەوایەکی ئیمانداریّتی وادا پێـیان بگەیـنن کـە لەوانیشـدا گەشـەی بـیری و بەڵگەی ژیریی وا بچەسپێـت هەسـت بـە مـەزنی دیمەنـەکانی (ناسـنامە) ی ئیمانداریّتی بکەن و ئەوەندە سوور ببن لەسەر پێوە پابەند بوون پێوەی تا لە هەموو هەڵسـو کـەوتی ژیانیانـدا وا عـەکس دەبێـتەوە کـە دەبێـتە مـۆرکی ناسینەوەیان ..

دەبێ لێرەدا تەرکیز بکەینە سەر ئەوەی کە نەهێـڵین پـەروردە کردنەکـە لـە ئاڵقەیەکی تیۆری بئاخنرێت و هیچ چالاکیەکی عەمـەلیی هـاوڕێ نەخرێـت ! چونکە ئەمە ئەو جۆرە پەروەردەیە کە زانایانی ڕەفتارو دەروونناسان ناویـان لێناوە فێرخوازیی مەرجانە (التعلم الاشراطي) ئەویش لەو ئەزموونەوە هات کە ئەو زانایانە تێبینی سەگێکیان کرد کە مریشک هەر بـە زینـدوویی دەخـوات ، ئینجا ئەوان مریشکێکی مردارەوە بوویان بە گەردنەوە هەڵواسی کە بـەردەوام بۆگەنەکەی بەسەرو لووتیدا بڕوات ، بە شێوەیەکیش بوو کە نـەدەیتوانی لـە کۆڵ خۆی کاتەوە نەدەشیتوانی لە بۆگەنەکەی رزگار بێت ، ئەمە وای لێ کـرد مریشک خواردنی بە زیندوویی و بە مردارەوەبوویی بەرچاو بکەوێت ..

پەروەردەی تیۆریی بێ چالاکی عەمەلییش وایە ، بۆگەنە ، پێچەوانەی ڕاست و دروست ئاراستە کردنە چونکە وا فێرخوازەکە دەگەیێنێتە بێـزاریی و مەلـەل گرتن ، دەیگەیێنێتە ڕەشبینیی و بێ ئومێدی ، تـا وای لـێ دێـت بـاوەڕی بـەو بانگەوازانە نامێنێت کـە خـەڵکی بـۆ ئیمانـداریی و تـەقواو چـاکەخوازیی و

خێرەومەندیی بانگ دەکەن ، ئاخر لەبەر ئەم دژواریی ئەم پەروەردەو ئاڕاستە نوقسانەیە کە خوای پەروەردگار دەفەرموێ : (كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ) الصف / 3 واتە : گەورەترین شتێک کە رقی خوای گەورە هەستێنێت ئەوەیە کە شتێک بڵێن و خۆتان کاری پێ نەکەن ..

6ـ دەرخستنی گرنگی کامڵبوونی تاکی موسوڵمان بە (ناسنامە) و (رەگەزنامە) و (کلتورو رۆشنبیریی) و روون کردنەوەی ئەوەی کە جوێ کردنەوەیان لە یەکتریی و لە ئاڕاستە کردنی تاکی موسوڵمان زۆر ئەستەمە لێکدابڕانی هەر یەکێکیان یان بایەخ پێ نەدانی پەروەردە کردنەکە لاسەنگ دەکات ، چونکە ئوممەت دەبێت (ناسنامە) ی مرۆڤ و (رەگەزنامە) ی مرۆڤ بۆ تاکەکانی لەسەر بنەماکانی باوەڕو دینداریی دیاری بکات ، ئینجا هەر دەبێت (کلتورو رۆشنبیریی) ەکەشی لەو دیدو تێڕوانینەیەوە بێت ، چونکە رۆشنبیریی ئوممەتەکە یەعنی بەهاو نەریتەکانی ، یەعنی رەفتارو رەوشتی یەعنی سیستم و یاساو رێساکانی ، یەعنی پێناسەی خۆی بۆ چاکەو خراپە یەعنی هونەرو فەلسەفەی جوانیی و جوانکارێتی ، یەعنی ئەو خەت و رێیەی پەیوەندیە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی خۆی لەسەر دادەمەزرێنێت ، یەعنی زۆر شت و لایەنی تر کە هەموویان هەر دەبێت مۆرک و سیمای باوەڕدارێتی و تەقوایان پێوە بێت و تەنها لە سەرچاوە ئیماندارێتیەکەی خۆیەوە هەڵهێنجرابن ..

ئەمما ئەو ئوممەتەی (رەگەزنامە) کەی بە گوێرەی تیرەگەریی یا بە پێی ناوچەگەرێتی یا بە پێناسەی نەتەوایەتی و قەومێتی دیاری دەکات ، ئەوە (کلتورو رۆشنبیریی) ەکەشی هەر لە جوغزی ئەو دیدە تەسکەیدایە ، ئەمەشە تەفسیرو لێکدانەوەی ئەو هەموو تەنگژەو فەرق و جیاوازیانەی کە لە هەموو وولاتە ئیسلامیەکاندا لە نێوان موسوڵمانانەدا دەبینرێت ! مەگەر لە هەموویاندا ئەو دژایەتیەی نێوان نابینیت ؟! کە لە لایەکەوە ئیسلام وەکو دینی خۆیان رادەگەێنن کەچی لە هەموو چالاکیەکانی تری لایەنەکانی تری ئیداری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و رەفتارو رەوشت و پەیوەندیەکانی

نێوانیاندا پێچەوانەی ئاڕاستەی ئیسلامەکە رەفتار دەکەن ! هەر ئەم دژایەتیەیە کە بۆتە دوژمنداریێتی نێوان حکومەتانی ئەو وولاتانەو کۆمەڵە ئیسلامیەکانیان ..

7ـ بەرهەڵست کردن و رادانی هەر چالاکیەکی تاک یان کۆمەڵگەکە کە پێچەوانەی (ناسنامە) و (رەگەزنامە) و (کلتورو رۆشنبیریی) یە ئیمانداریێتیەکە بکاتەوە ، وەکو پێناسەی رەگەزنامەو جۆری کلتورو رۆشنبیرییەکانی ئێستا لە وولاتی موسوڵماناندا بە هان دەدرێت و بە نامۆیی تەشەنەی پێ دەکرێت ! هەروەها هەرچی لەسەر بناغەو بازنەی ئەویش دادەمەزرێت وەکو کاری ئیداریی و هەڵوێستی سیاسی و کێشەکانی سنوورو کاروباری ئیقامەو کۆچ کردن و سەفەرو کارو مافی خاوەنێتی و سەدان شتی تر کە هەر یەکەیان جۆرێک فیتنە لە ناو موسوڵماناندا دروست دەکات و ئوممەتەکەشیان (لەت و پەت) دەکات ..

راستیش ئەوەیە کە لە کاتی بەرهەڵست کردن و رادانی ئەم هەڵانەدا ئاڕاستە بە پێزەکانی پێغەمبەری نازدار صلی الله علیه و سلم رەچاو بکرێت لە چۆنیەتی رادانی (رەگەزنامە) ی جاهیلی و (کلتورو رۆشنبیریی) جاهیلیدا کە هەمووی خستونەتە ریزی گوناحە گەورەکان (کەبائیر) ەوە[38] ، دیسان دەبێت بەردەوام تەرکیز بکرێتەوە سەر ئەو رۆڵە پڕ ئاشووبە روخێنەرەی سیستمی فێرخوازی و بەرنامەی کتێب دانان و دەزگاکانی راگەیاندن و دار اللنەشرەکان و رۆژنامەگەریێتی لە جیهانی ئیسلامیدا لە ماوەی سەدو قسور ساڵی رابوردوودا بینیان ! کە بە هەموویان هەوڵیان دا (رەگەزنامە) و (کلتورو رۆشنبیریی) هێزە ئیستیعماریە کافرەکان لە وولاتی موسوڵمانان و بەسەر کۆمەڵگە موسوڵمانەکاندا بچەسپێنن ! ئەوانەش کە هەر ئەوان هەوڵیان دا تیرەگەریی و ناوچەگەریێتی و نەتەوەپەرستی شوێنی (رەگەزنامە) ی ئیمانداریێتی و (کلتورو رۆشنبیریی) ئیماندارانەی ئیسلام بگرێتەوە !! کە دواتر وای لێ هات

---

[38] هەموو ئەوانەی بە پاشگەزبوونەوە لە ئیسلام و ئەعرابی بوون ناساندووە وەکو لە بەشی داهاتوودا روون دەکرێتەوە ان شاء الله ..

موسوڵمان لە ژێر ئاڵایانـدا بوەستێـت و نـەک هـەر سـرودی تـیرەو هـۆزو ناوچەگەرێتی و نیشتیمان پەروەرییان بـۆ بڵێـتەوە ، بـەڵکو بۆشـیان ببێـتە سەربازو لە پێناویشیاندا گیـان ببەخشێـت !! لەسـەر ئـەم ئینحیرافەشـەوە ئەوەندە گێلانە حاڵی بوو بێت کە گیان بەخشینەکەی لە پێناوی خوادایە !!

بەراستی ئەم (رەگەزنامـە) و (کلتـورو رۆشـنبیریی) یـە ئیسـتیعمارییە نامۆیانە کاریگەریی (ناسنامە) و (کلتورو رۆشنبیریی) ئیسلامیان نەهێشـت ! لە مەیدانی ئاڕاستەو پەروەردە کردنی تاک و کۆدا کار کـەناریان کـرد ، لـە میدانەکانی تری ئیداریی و سیاسی و وەلائی عەقائیدیـدا سـڕییانەوە !! هـەر هەموو دیدو تێڕوانینە ئیمانداریێتیەکانیان کردە تیۆر و لە قاڵبیاندان ، ئینجـا لەسەر رەفەو تاقدا دایـان نـان تـا ئـەو کاتانـە بیانهێـننەوە پێشـەوە کـە دەیانخەنەوە خزمەت (رەگەزنامە) و (کلتـورو رۆشـنبیریی) تـیرەو هـۆزو نیشتیمان و نەتەوایەتی جاهیلیی خۆیان !! ئەو کاتانـە وەک ووزەی کاریگـەر دەیانخەنەوە کار کە سەرخستنی کەس و خانەوادەو هۆزو مەزهەب و ناوچـەو نەتەوەکانیان دەخوازێت !!!

.... ❋ ❋ ❋ ....

بەندی پێنجەم
توخمی دووەم : کۆچ و پەناکۆچ

بەشی یەکەم
مانای کۆچ کردن

بەشی دووەم
گرنگی کۆچ کردن

بەشی سێیەم
ڕۆڵی پەروەردە لە داڕشتنەوەی روکنی کۆچ

بەندی پێنجەم

توخمی دووەم : كۆچ و پەناجێی (الهجرة والمَهجَر)

روكنی دووەمی پێكهاتەكانی ئوممەتی موسوڵمان كـۆچ (هیجـرەت) كردنـە لە كۆچ و پەناجێدا ئەو شێوازە نموونەییەی كۆمەڵگەی ئیسلامی دەردەكەوێت ، كە موسوڵمانان لە واقیعدا دەیهێننە دی . ژیانی كۆچ و پـەناجێ بەرهـەمی سروشتی ئازاد بوونی موسوڵمانە لە كۆت و زنجیرە رۆشنبیری و كۆمەڵایەتی و بەربەستە ماددیەكان كە نەیاندەهێشت موسوڵمانان ژیانێـكی ئیسـلامی لـە كۆمەڵگەیەكی موسوڵمانانەی خۆیاندا دامەزرێنن ..

بەشی یەكەم

ماناكانی كۆچ كردن

كۆچ كردن یەعنی گواستنەوە . ئەمیش بە دوو جۆرە : گۆڕانكاری دەروونی و گۆڕانكاری جەستەیی .

جەسـتەییەكە یـەعنی گواسـتنەوە لـە كۆمـەڵگاكانی كـوفرو شـیركەوە بـۆ كۆمەڵگەی باوەڕ . گۆڕانكاری دەروونی یەعنی گواسـتنەوە لـە كلتـورو داب و نـەریت و رۆشـنبیری كۆمەڵگـەی ناموسـوڵمان بـۆ كلتـورو داب و نـەریت ورۆشنبیری باوەڕ .. واتە : واز هێنان و خۆڕاپسكان و داپچـڕان لـە عەقیـدەو رەوشت و نەریت و داب و رەسمی ئەو كۆمەڵگە كافرانـەو وەرگـرتنی بـاوەڕو پابەند بوون بە دیاردە باوەڕییەكان و جێبەجێ كردنی داواكارییەكانی باوەڕ .

بەم مانایەشە كە خوای گەورە دەفەرموێ : (وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) المدثر/5 واتە : دوور كەوەرەوە لە بت وسووریش بە لەسەر وازلێهێنانی ، هەروەها : (وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا) المزمل/10 واتە : ئارام لەسەر ئەوە بگرە كە دەیڵێن و بە رەفتاری جوان لێیان جوێ بەرەوە ..یـان : (فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي) العنكبوت /26 واتە : لوط علیه السلام باوەڕی پێ هێنا (بـە سـیدنا ابـراهیم ـ علیه السلام ـ) و ووتی : من كۆچەری رووەو خوام .

ئەعرابییەک [39] دەربارەی کۆچ کردن لە پێغەمبەری صلى الله عليه و سلم پرسی ئەی نێرراوی خوا ، باسی کۆچمان بۆ بکە با بزانین ئایا بۆ لای جەنابتە لە هەر کوێیەک بیت ، یان بۆ لای خەڵکێکی ترە ؟یان بۆ جێیەکی دیاری کراوە؟ وە ئایا ئەگەر جەنابت مردیت ، ئیتر کۆچ کردنیش کۆتاییی پێ دێت ؟ پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم ماوەیەک بێ دەنگ بوو . پاشان پرسی : (أينَ السَّائِلُ) ؟ واتە : کوا کابرای پرسیار ؟ ووتی : ئا ئەمەتا ئەی پێغەمبەری خوا . ئینجا پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم فەرمووی : (الهجرةُ أنْ تَهْجُرَ الفَواحِشَ ما ظَهَرَ منها وما بَطَنَ ، وتُقِيمَ الصَّلاةَ وتُؤتِيَ الزكاةَ ثُمَّ أنتَ مُهاجِرٌ وإنْ مُتَّ في الحَضَرِ) [40] واتە : کۆچ کردن ئەوەیە کە واز لە گوناح و خراپەکاری بهێنیت چ ئەوانەی ئاشکران ، چ ئەوانەی پەنهانن . هەروەها نوێژ بکەیت و زەکات بدەیت ئاوا ئەگەر لە شاریشدا نیشتەجێ بیت هەر بە کۆچەر (موهاجیر) حسابیت .

لە جێیەکی تریشدا دەفەرموێ : (الُمهاجِرُ مَنْ هَجَرَ السُّوءَ فَاجْتَنَبَهُ) [41] واتە : کۆچەر ئەو کەسەیە کە وازی لە خراپە هێناوەو توخنی ناکەوێت . هەروەها: (

---

[39] زۆر کەس بە هەڵە ئەعرابی بە (عەرەبی بیابان یان عەرەبی دەشتەکی) تەرجومە دەکات . ئەمەش هەڵەیەکی زۆر گەورەو زاڵمانەیە . چونکە قورئان کە باسیان دەفەرموێ وەکو چۆن دووڕووەکان وا باس دەکات کە پۆلە خەڵکێکن و سیفەتی تایبەتی خۆیان هەیە ئەعرابیش وا باس دەفەرموێ کە پۆلە خەڵکێکن وخاوەنی چەندین سیفەتی تایبەتی خۆیانن . خۆ هەموو دەشتیەک ئەعرابی نییە و هەموو شارنشینێکیش موسوڵمان نییە .

[40] مسند احمد / الساعاتي/ب224/2 ومورواه البزار ورواه الطبراني . بەڵام شێخی ئەلبانی بە زەعیفی داناوە بڕوانە (الضعيفة : 2383) . البزار ریوایەتێکی تری بە بێ (وان مت في الحضر) دێنێت و دەفەرموێ : احد اسنادي احمد ، حسن .کە ئەمەیە : (الهجرة أن تهجر الفواحش ما ظهر منها وما بطن وتقيم الصلاة وتؤتي الزكاة فأنت مهاجر) . مجمع الزوائد ب 5 ژمارە (9289) .

[41] هەمان سەرچاوە /ل 206 .هەموو حەدیسەکە بەم شێوەیە : روى الإمام أحمد في مسنده عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول :

لا تَنْقَطِعُ الهِجْرَةُ حتَّى تَطْلُعُ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبها) [42] واتە : کۆچ کردن تەواو نابێت تا ئەو زەمانەی خۆر لە خۆر ئاواوە هەڵدێت ..

پیاوێک لە پێغەمبەری پرسی صلی الله علیه و سلم: کام کۆچ لە هەموان چاکترە ؟ فەرمووی : (أنْ تَهْجُرَ مَا كَرِهَ رَبُّكَ وهُما هِجْرَتانِ : هِجْرَةُ البادِي وهِجْرة الحاضِرِ . فهي أَشَدُّهَا وأعْظَمُهَا بَلِيَّةً) [43] واتە : کۆچ ئەوەیە دوور بکەویتەوە لەو شتانەی خواکەت دەیبوغزێنێت . ئەوەش دوو جۆرە : کۆچی لادێ و کۆچی شار . ئەمەی شاریان قورسترو پڕ کێشەو دەردەسەری ترە ..

ئیمامی رازی ئەم پەیوەستییەی نێوان هەر دوو جۆری کۆچ کردنەکەی باش روون کردۆتەوە کە فەرموویەتی [44] : (کۆچ کردن بەوە ئەنجام دەدرێت لە دار الکفرەوە بچێتە دار الاسلام . جاری واش هەیە هەر بریتییە لە وازهێنان و دوور کەوتنەوە لە کردەوەی کوفرو ئەنجامدانی کردەوە ئیمانییەکان هەر وەکو کە پێغەمبەر صلی الله علیه و سلم دەفەرموێ : (المُهاجِرُ مَنْ هاجَرَ ما نَهَى اللهُ عَنهُ) واتە : کۆچەر ئەو کەسەیە کە لەو کارو رەفتارانە دوور کەوتۆتەوە کە خوای گەورە بەرهەڵستی لێ کردوون . ئەو زانایانەی لەم حەدیسە کۆڵیونەتەوە فەرموویانە : هەم ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە لە دار الکفرەوە هاتوونەتە

أَتَدْرُونَ مَنْ الْمُسْلِمُ ؟ قالوا : اللهُ ورسولُهُ أعلمُ . قالَ : المسلمُ مَنْ سَلِمَ المسلمونَ مِنْ لِسانِهِ وَيدِهِ ، قالَ : أتدرونَ مَنْ المؤمِنُ ؟ قالوا : اللهُ ورسولُهُ أعلمُ قالَ : المؤمِنُ مَنْ أَمَّنَهُ المؤمنونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وأَمْوَالِهِمْ ثُمَّ ذَكَرَ المهاجرَ فقَالَ : والمهاجِرُ مَنْ هَجَرَ السُّوءَ فَاجْتَنَبَهُ .وەکو ئەویش حەدیسی : (والمهاجِرُ مَنْ هَجَرَ الخطَايا والذُّنوبَ) **الالباني : سلسلة الاحاديث الصحيحة ژمارە (549) .**

[42] هەمان سەرچاوە / ب4 ل99 وە لا تَنْقَطِعُ الهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوبَةُ، ولا تَنْقَطِعُ التَّوبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا (رواه أبو داود والنسائي، صححه الالباني في صحيح الإرواء **1208**) سنن الدارمي ب 4/ باب السير

[43] **مسند احمد ب 4 / ل191 ، ابو داود لە معاویەوە 4 / 99 ،کە ئەلبانی لە ارواء الغلیل (لە ژێر ژمارەی 1308) دا بە صحيحي داناوە . هەروەها : النسائی .**

[44] الرازي/ التفسير الكبير ب **221/10ــ222** ، **هەروەها** تفسيرالقرطبي (**346/5**) وتفسير ابن كثير (**542/1**) **هەروەها بۆ حەدیسی تر بڕوانە** (فتح الباري **8/ 263**) .

دەرەوەو هەم ئەو كەسانەش دەگرێتەوە كە وازيان لە دروشم و ديياردەی كوفر هێناوە . خوای گەورە كۆچ كردنەكانيشی بە نيازو مەبەست (نييەت) ەوە پەيوەست كردۆتەوە ، كە حەتمەن دەبێت (في سبيل اللـه) بێت . چونكە لەوانەيە كۆچ كردنەكە لە دار الكفرەوە بێت بۆ دار الاسلام يان لە دروشم و دياردەو رواڵەتی كوفرەوە بێت بۆ دروشم و دياردەو رواڵەتی ئيسلامی بەڵام بە مەبەستی دنيايی ئەنجام درا بێت ! بێگومان ئەو كۆچە پەسەندە كە خاليسەن لەبەر خاتری خوای پەروەردگار ئەنجام دراوەو وەكو بەجێ هێنانی فەرمانێكی خوا راپەڕێنراوە .) [45] .

كەوا بوو پێناسەكانی پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم زۆر بە جوانی ئەوە روون دەكاتەوە كە كۆچ (هيجرەت) كردن دوو بەشە : كۆچێكيان جەستەييە بە لاشە ئەنجام دەدرێت . ئەوی تريان دەروونييە . ئەگەر كۆچە جەستەييەكە دەروونييەكەشی لەگەڵدا نەبێت ؛ ناتەواوە ، بۆيە وەرناگيرێت . چونكە كۆچی جەستەيی راستی و ساغی كۆچی دەروونی دەسەلمێنێت ..

ئەگەر كەسێكی موسوڵمان ، يان كۆمەڵێك موسوڵمان لە بارودۆخ و كەشێكی نائيسلاميدا بە شێوەيەكی وا دەژيان كە نەياندەتوانی بە گوێرەی نموونەی موسوڵمان (واتە موسوڵمانانە) بژين و ژيانيان بە پێی ئەحكام و تەعليماتی

---

[45] بۆ زياتر رۆشن بوونەوەی ئەم مانايە بڕوانە ئەم حەديسە : (عن عَمرو بن عَبْسَة ــ رضي الله عنه ــ قال : قال رَجلٌ : يا رسولَ اللهِ ما الاسلامُ ؟ قال : (أن يُسْلِمَ قَلبُكَ للهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وأن يُسْلِمَ المسلِمونَ مِن لِسانِكَ ويَدِكَ) قال : فأي الاسلامِ أفضلُ ؟ قالَ : (الايمان) . قال : وما الايمانُ ؟ قال : (تؤمِنُ باللهِ وملائكَتِهِ وكُتُبِهِ ورُسُلِهِ والبعثِ بَعْدَ الموتِ) قال : فأيُّ الايمانِ أفضَلُ ؟ قالَ : (الهِجْرَةُ) قالَ : فما الهِجْرَةُ ؟ قال : (تَهْجُرَ السُّوءَ) قال : فأيُّ الهجرَةِ أفضَلُ ؟ قال : (الجهادُ) قال : وما الجهادُ ؟ قال : (أنْ تُقَاتِلَ الكُفَّارَ اذا لَقِيتَهُمْ) قال : فأيُّ الجهادِ أفضلُ ؟ قال : (مَنْ عَقَرَ جَوادُهُ وأُهْرِيقَ دَمُهُ) قالَ رسولُ اللهِ : (ثُمَّ عَمَلَانِ هُمَا أفضلُ الاعمالِ إلَّا مَنْ عَمِلَ بِمِثْلِهِمَا : حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ أو عَمْرَةٌ مَبرورةٌ) قال الدِّمياطي في المتجر الرابح /ص 285 : رواه احمد 114/4 وهذا لفظه باسناد رجاله رجال الصحيح) بڕوانە سلسلة الاحاديث الصحيحة للالباني /551 والحديث أصله في مسلم

ئیسلام رێک بخەن ؛ ئەرکی یەکەمی سەرشانیان کۆچە جەستەییەکە دەبێت ، کە فەرز دەبێت لەسەریان . ئەوجا دوای بە جێ هێنانی ئەم کۆچەو پێوە لکانی موسوڵمانانی تر پێیانەوەو کۆبوونەوەی هەموان لە پەناجێ (مەهجەر) ی نوێیان ؛ کۆچە دەروونیەکە لەسەر تاک و کۆی کۆمەڵگە نوێکەیان فەرز دەبێت و حەتمەن دەبێت ئاساری کۆچە دەروونییەکە بە هەموویانەوە دیار بێت . دەبێت هەموو موسوڵمانانی تریش کە دەتوانن کۆچ بکەن ؛ لە ئاسەوارو بارودۆخ و کەشە نائیسلامییەکەی یەکەمجاریان دەرچن و خۆ قوتار کەن .ئینجا لە پەناجێی نوێیان کۆچە دەروونیەکەیان لە دیدو بیرکردنەوەیاندا .. لە هەست و هۆش و لە هەموو رەفتارو رەوشتیاندا ، بدرەوشێننەوە ..

لەمەوە دەردەکەوێت کە کۆچ (هیجرەت) بە مانا مەعنەویەکەی خۆپەروەردەکردن (تەزکیە) یە واتە : خۆ گۆڕین . یان بە زاراوەی قورئان (تغيير ما بالانفس) ئەمیش ئەو خاڵە تەوەرەییەیە کە هەمیشە قورئان جەختی لێ دەکاتەوە و دەیکاتە جێ بایەخی ئان و ساتی رۆژانەی تەمەنی موسوڵمان . مەبەستیش لەم خۆ گۆڕین و هیجرەتە دەروونییە ، واز هێنان و لەبەر خۆ داماڵینی ئەو بیروباوەڕو رۆشنبیری و کلتورو داب و نەریت و رەفتارە هەڵانەیە کە هی زەمانی کۆنن و لە ئیسلام ورەفتاری موسوڵماناندا جێیان نابێتەوە . پراکتیزە (عەمەلی) کردنی ئەم دیدو تێڕوانینەش لەوەدا دەردەکەوت کە کەسێک لە سەرتای هاتنی ئیسلامدا موسوڵمان دەبوو ، دیاردەی ئەو کۆچە دەروونییەی بە ئاشکرا پێوە دیار دەبوو . بەوەی کە وازی لە بیروباوەڕو کلتورو داب و نەریت و رەگەزپەرستی تیرەو هۆزو عەشایرگەرێتی دەهێنا . ئەو داب و نەریتە نامۆیەی کەزەمانی پێش ئیسلامەتییەکەی زۆر لای پیرۆز و بە بەها بوو ، کە لە دڵ و دەروونیدا بببوونە بت ؛ تووڕی هەڵ دەدان و تەبەڕای لێ دەکردن ! ئەوی موسوڵمان دەبوو ، کۆچێکی لە ناخ و دڵ و دەرووندا دەکرد . چونکە بیروباوەڕو کلتورو داب و نەریتی خوایەکپەرستی (التوحيد)ی وەردەگرت .. پێغەمبەریش صلی الله عليه و سلم هەمیشە هەڕەشەی ترس و حەزەری لە موسوڵمانان دەکرد کە : نەکەن بگەڕێنەوە سەر بیروباوەڕو کلتورو داب و نەریتی جاهیلیی ..سەر دیدو

چەمكی عەشیرەتگەرێتی . چونكە ئەوە دیاردەیەكی پاشگەز بوونەو (الردة) یـە .. تاوانێكی گەورەیەو خاوەنەكەی بە (**نەمر لـە ئـاگری دۆزەخ**) دا سـزا دەدرێـت هەر وەكو كە لـەو حەدیسـەدا دەردەكـەوێت كـە پێـغەمبەر صلى الله عليه و سلم فەرموویەتی : (آكِلُ الرِّبا ومُوَكِّلُهُ وكاتِبُهُ اذا عَلِمُوا بذلكَ . والواشِمَةُ والمُسْتَوشِمَةُ لِلْحُسْنِ ولاوي الصَّدَقَةِ ، والمُرْتَدُّ أَعْرابياً بعدَ الهِجرةِ مَلعونونَ علَى لِسانِ محمدٍ يومَ القيامةِ)[46] واتە : ئەوی سوود (فایز /ریبا) دەخوات و ئـەوی وەكالـەتی وەردەگرێـت و ئـەوی نوسەری مامەڵەكەیەتی ــ ئەگەر زانیان حەرامە ــ و ئەو كەسەی خاڵ دەكوتێت و ئەوی بۆی دەكوتن و ئەوی رێ لە خێرو خێرات دەگرێت و ئـەوی دوای كـۆچ كردن پاشگەز دەبێتەوەو دەگەڕێـتەوە سـەر ئەعرابێـتی ، ئەمانـە هـەموویان دوورن لە رەحمەتی خواو لەسـەر زمـانی محمـد صلى الله عليه و سلم لـە رۆژی قیامەتدا لەعنەتیان لێ كراوە

ئیمامی طَبَري لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا : (إِن تَجْتَنِبُواْ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّـرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ) النساء/31 واتە : ئەگەر خۆتان لەو گوناحە گەورانە بپارێزن كە بەرهەڵستیتان لێ كراوە لێیان و توخنیان نەكەون ؛ لە گوناحەكانتان خـۆش دەبین . لە محمدی كوڕی سەهلی كوڕی ابو حثمةوە لە باوكیەوە دەگێڕێتەوە[47] كە فەرموویەتی : لە مزگەوتی كوفە بووم ، عەلی كوڕی ابو طالب ــ خـوا لێـی رازی بێت ــ لەسەر مینبەر بوو ، ووتاری دەدا ــ فەرمووی : خەڵكینە ، گوناحە گەورەكان حەوتن .

---

[46] مسند احمد / تحقيق احمد شاكر ب5 ژمارە/3881 ، 4090.سنن النسائي / كتاب الزينة / 25 ، سنن البيهقي 19/9 . لە حەدیسێكی تردا پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم دەفەرموێ : (ثلاث من الكبائر .. والتعرب بعد الهجرة) بڕوانە : ابن الاثير / النهاية 202/3 .

[47] هەروەها ئەم حەدیسە : (قالَ عَلَيه الصَّلاةُ والسَّلامُ : الْكَبَائِرُ سَبْعٌ : الاشْرَاكُ بِالله ، وَقَتْلُ النَّفْسِ التي حَرَّمَ اللهُ الَّا بِالْحَقِّ ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَةِ ، وَالْفِرارُ يَومَ الزَّحْفِ ، وأَكْلُ الرِّبَا ، وأَكْلُ مَالِ اليَتيمِ ، والرُّجُوعُ الَى الأَعْرَابِيَّةِ بَعْدَ الْهِجْرَةِ) رواه الطبراني في الاوسط عن أبي سعيد الخدري وحسنه الالباني في صحيح الجامع الصغير برقم 4482

خەڵکیش بێ دەنگ بوون . پاشان سێ جاری دووپات کردەوە . پاشان فەرمووی :

ـ ئەرێ بۆچی لێم ناپرسن چین ؟!

ـ ووتیان : ئەی ئەمیری موسوڵمانان ، ئەوانە چین ؟

ـ فەرمووی : شەریک بۆ خوا بڕیار دان ، کوشتنی نەفسی مرۆڤ کە خوا حەرامی کردووە ، تۆمەتبار کردنی ئافرەتی مێردردار بە تاوانی زینا ، خواردنی سامانی هەتیوو ، خواردنی سوو (فایز : ریبا) ، هەڵاتن لە رۆژی غەزاو کاتی رووبەڕوو بوونەوەی دوژمن ، گەڕانەوە سەر ئەعرابێتی دوای واز لێهێنانی .. ووتم : بابە گیان ، گەڕانەوە سەر ئەعرابێتی ، بۆچی کەوتۆتە ریزی ئەمانەوە ؟! ووتی : شتێکی زۆر گەورەیە . چۆن کابرایەک کۆچ بکات و بەشە غەنیمەتی خۆی بۆ دابین کرا بێت و جیهادی لەسەر فەرز بوو بێت ؛ ئەو بەیعەت و بەڵێنە هەر وا سانا لە گەردنی خۆی داماڵێت و واز بهێنێت و ببێتەوە بە ئەعرابی ؟!! . ئیمامی تەبەری لە عوبەیدی کوڕی عومەیریشەوە گێراویەتیەوە کە فەرموویەتی : گوناحە گەورەکان حەوتن ، هەر یەکەیان ئایەتێکی قورئانی لەسەرە .. پاشان گوناحەکانی هەژماردو کە گەیشتە (**التعرُّب بعد الهجرة**) واتە : گەڕانەوە سەر ئەعرابێتی دوای کۆچ کردن ، فەرمووی : ئەوەیە کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ : (إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى) محمد/25 واتە : ئەو کەسانەی کە دوای ئەوەی رێنمایی و رێبازی خواییان بۆ روون بووەوە ، پاشگەز بوونەوە .. [48]

دەبینیت کە گەڕانەوە سەر عەشایرێتی و تیرەپەرستی (کە بە ئەعرابی بوونەوەی دوای کۆچ کردن ناسێنرا) پاشگەز بوونەوەیەکی دژوارەو تاوانێکی زۆر گەورەیە . چونکە ئەمە نسکۆیە . زەبرێکەو بەر سیستمی نەریتی ئیسلامی دەکەوێت و رێسای ناهەمواری (هێز لەسەرو شەریعەتەوەیە) زاڵ دەبێت و خاوەن هێز باز بەسەر یاسادا دەدات و وەلائی عەشایرێتی خۆی لا گەورەترو بەرێزتر دەبێت وەک لە وەلائی ئوممەت . بەمەش ئەو لە رێ لادانە تەشەنە

---

[48] الطبري / التفسير ب37/5ـــ38 وة الطبراني / المعجم الكبير ب 124/6 ژمارە (5636) .

دەكات كە دەسەڵاتی سەرۆک عەشیرەت و وویست و حەزو ئیرادەكەی ئەو جێی شەریعەت و وویست و ئیرادەی خوا دەگرێتەوە .. ئەمەش گەڕانەوەیە بۆ بت و بتپەرستییەكەی پێشوو . ئەمەش زاڵ كردنی گیـانی تـاكڕەوی خۆپەرسـتی و سـتەمی كۆمەڵایـەتی و گەڕەلاوژێـیە بەسـەر دڵسـۆزی بـۆ خـەڵک و دادی كۆمەڵایەتی و گۆڕانكاری و گیانی كۆمـەڵكاری و سیسـتم دەگرێـتەوە .. لـەم دیدەوەیە كە خوای گەورە دەفەرموێ : (الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُـواْ حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللّهُ) التوبە/97 واتە : ئەعرابیەكان ، كوفرو دووڕووییان توندتر و سەختترە . بۆیە باشتر وایە سنوری رێـبازە خواییەكـە نـەزانن .. هـەر لـەم دیدەو بەم پێناسە بوو كە پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم دەربـارەی كـۆچ كـردنی دەشتەكی (بەدوو) ەكان فەرمووی : (هجرةُ البادي الطاعةُ)[49] واتە : كۆچ كـردنی خەڵكی بەدوو (دەشتەكییەكان) گوێ رایەڵی و مـل كەچـی (السمع و الطاعة) كردنیانە . واتە : گوێ رایـەڵی شـەریعەتەكەی خـوای گـەورەو مـل كەچـی دەربڕین بۆ سیستمەكەی [50] .

---

[49] هەمان سەرچاوە .

[50] وا دیارە (ئەعرابی بوونەوە دوای كۆچ كردن) لای كۆچەری و پشتیوانەكانی مەدینە روون و ئاشكرا بوو بێت . بەڵام هێشتا لای ئەوانەی نەو موسوڵمان بوون (پێیان دەوترا ئازاد كراوەكانی مەككە ، ئەوانەی دوای فەتحی مەككە موسوڵمان بوون) رۆشن نەبوو . لە ریوایەتی بوخاری و مسلمدا هاتووە كە سەلەمەی كوڕی الاكوەع كە چووە بۆ لای حەجاجی كوڕی یوسفی سەقەفی . حەجاج لێی پرسی : (يا ابنَ الاكوع ، اِرْتَدَدْتَ علَى عَقِبَيكَ تَعَرَّبْتَ ؟) واتە : ئەرێ كوڕ ئەكوەع ، ئەوە دوای موسوڵمان بوونت پاشگەز بوویتەوە بە ئەعرابی بوونەوەت ؟ فەرمووی : نەخێر . بەڵام پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم رێگای پێداوم بچمە لای دەوار نشینـان .. ئەمە دوای ئەوە بوو كە فیتنەی یەكتری كوشتن لە نێوان موسوڵماناندا روویدا ، سەلەمەی كوڕی الاكوەع گۆشەگیر بوو . چووە بیابان و لای دەوارنشینان جێگیر بوو . دیارە حەجاج مانای ئەعرابی بوونەوەی بە مانا ی (كۆچ كردن لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێكی تر) و (كۆچی سیاسی . واتە دەرچوون لە ژێر دەسەڵاتی سیستمێكی سیاسی) دەزانی . بۆیە ئەو تێگەیشتنەی بۆ حەجاج راست كردەوە كە ئەعراب

بەشی دووەم

گرنگی کۆچ کردن

کۆچ کردن روکنێکی سەرەکی وتوخمێکی کاریگەرە لە پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵماندا ، تا کۆچ بەردەوام و جێ بایەخ لە دیدو بۆچوونی ئوممەتدا بمێنێت . بەردەوامی و زیندوو راگرتن و لەش ساغی و تەندروستی ئوممەتەکەش بەردەوام دەبێت و دوور دەبێت لە نەخۆشی و مەرگەسات . ئەو گرنگییەش لە دوو خاڵدا دەردەکەوێت :

<u>یەکەم</u> : لە لایەکەوە رزگار کردنی موسوڵمانانە لە دەسکورتی و هەژاری و قوتار کردنیانە لە پشێوی و ترس و دڵە راوکەو نائەمنی . لە لایەکی تریشەوە رێدان و بوار کردنەوەیە بۆ گەشەو نەش و نمای هێزو دەسەڵاتی بەرگری لە خۆ کردن و زیاد کردنی تواناکانی بەرهەم هێنان .تا لە هەر دوو حاڵەتی ئاشتی و جەنگدا بتوانن هەم ئەمنیەتی خۆیان بپارێزن ، هەم پەرەپێدانی رۆزی و توانای ئابووری خۆیان بەهێزتر کەن . ئەمەش ئەنجامێکی کۆچ کردنەکەیە . نابینیت خوای گەورە ئاماژەی پێ دەکات و دەفەرموێ : (وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّهِ يَجِدْ فِي الأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً) النساء/100 واتە : هەر کەس لەبەر خاتری خوا کۆچ بکات ، دەسەڵاتی بەهێزو رۆزی بەرفراوانی دەداتێ . ئەمەش دوو باڵە :

ـ <u>باڵی یەکەم</u> : دەسەڵات و هێزی بەرگرییە : کە بە هۆیەوە دوژمنان ناچار دەکات واز لە چەوساندنەوەی موسوڵمانان بهێنن و موسالیمانە لەگەڵیاندا رەفتار بکەن و چیدی شەڕیان پێ نەفرۆشن .کە پێشیان فرۆشتن ، ئەوەندەیان هێزو توانا هەبێت بەرپەرچی پەلامارەکەیان بدەنەوەو خۆیان بپارێزن . ئەمەیە مانای (مُرَاغَمًا كَثِيرًا) . رۆزی و سەروەت و سامانی زۆریش (سَعَةً) ەکەیە .

بوونەوە ، مەسەلەیەکی فیکرییە و گەڕانەوەیە بۆ داب و نەریت و عەشایرێتی و رەگەزپەرستی تیرەو هۆز .

لە زۆر جێگای تری قورئاندا باسی ئـەو کـۆچ کردنـە دووپـات دەبێـتەوە . چـونک هێـزی بـەرگری و کـاری شارسـتانیانەی پێـوە پەیوەسـتە . وەکـو دەفەرموێ : (وَالَّذِينَ هَاجَرُواْ فِي اللّهِ مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُواْ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَـنَةً وَلَـأَجْرُ الآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ) النحل/41 واتە : ئەو کەسانەی لەبەر خاتری خـوا ـ دوای ئەوەی ستەمیان لیٚ کرا ـ کۆچیان کرد ؛ ئێمە حەتمەن پلەو جـیٚ و ریٚـی چاکیان لە دنیادا بۆ دابین دەکـەین و پاداشـتی دواییشـیان گـەورەترە ، گـەر هەستی پیٚ بکەن ..

چونکە کۆچ (هیجرەت) کردن زۆر هۆکاری هێـزو دەسـەڵات دەهێنێـتە دی . وەکو پێکەوەنانی پەناگەو جیٚ داڵدەی مەحکەم و ڕێدان بە ووزەو تواناکان تـا لە خزمەت کۆمەڵگە موسوڵمانەکەدا بخرێنە گـەڕو پێداویسـتیەکانی خۆیـان وەبەرهەم بهێنن . خوای گەورە هەڵوێستی ئەو کەسانە ئیدانە دەکات کە کـۆچ ناکەن و هەر وایان پیٚ چـاکە لـە ریـزی کۆمەڵگـە ناحـەزو دوژمنەکانیانـدا بمێننەوە ! بۆیە هەڕەشەی توندیان لیٚ دەکات و دەفەرمویٚ: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّـاهُمُ الْمَلآئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالْوَاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا فَأُوْلَـئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَـنَّمُ وَسَـاءتْ مَصِـيرًا) النساء/97 واتـە : ئەوانەی کە فریشتەکان گیانیان کێشان ـ کە ستەمیان لە نەفسی خۆیـان کـرد بوو ـ پێیان ووتن : ئێوە چی بوون ؟ چ کارە بـوون ؟ ووتیـان : ئێـمە لەسـەر زەمیندا موستەزعەف کرا بووین ، بیٚ دەسەڵات مابووینەوە . پێیان دەوترێـت : ئەدی ئەو سەر زەمینەی خوا هێندە بەر فـراوان نـەبوو جێـگای ئێـوەی تێـدا ببێتەوە . ئەدی بۆچی کۆچتان نەکرد و نەچوونە ناوچەیەکی تر ؟! ئـا ئەوانـە هەر دۆزەخ جیٚ پەنایانەو چارەنووسیان زۆر سەختە ..

لە عبد الله کوڕی عەبباسەوە دەگێڕنەوە [51] کە خەڵکێکی موسوڵمان هەبوون کە لە مەککە مابوونەوەو کۆچیان بۆ مەدینە نەکرد بوو ! پاشان موشریکەکانی

[51] تەفسیری ابن كثير : 481/1 دا هەیە و لێرەدا لە صحيح البخاري/ كتاب تفسير القران: ژمارە 4230 وەرگیراوە کە ئیبنو عەبباس دەگێرتەوە کە : أَنَّ نَاسًا مِنْ الْمُسْلِمِينَ

قورەیش ئەو موسوڵمانانەیان پێش خۆیان داو هێنایاننە شەڕی موسوڵمانان جا کە هەندییێیان لە شەڕەکەدا پێکران ؛ موسوڵمانانی مەدینە بە حەسرەتەوە دەیانووت : ئەوانە برای خۆمان بوون و بە زۆر هێنرا بوون . بۆیە داوای لێ خۆش بوونیان لە خوای گەورە بۆ دەکردن .. ئینجا ئەم ئایەتە لە وەڵامی هەڵوێستی ئەو موسوڵمانانەدا لە مەدینە هاتە خوارەوە [52] .

کە تەماشای مێژووی ئیسلام دەکەیت دەبینی کۆچ کردن کاریگەریەکی گەورەی هەبووە لەسەر زۆر لەو بزاڤە چاکە خوازیانەی سەرکەوتوو بوون لە قوتار کردنی جیهانی ئیسلامی لە لاوازی و بێ دەسەڵاتی و بێدەستی . . وەکو ئەو بزاڤەی کە نەوەی صلاح الدين ی ایوبي هێنایە بەرهەم . یان بزاڤی مُرابطون لە مەغریب . بزاڤی یەکەم کە نەوەی صلاح الديني پێ گەیاند لەوەوە بوو کە وازی لە تەقلیدو مەزهەبگەرایی و دەمارگیری عەشایرێتی زەمانی خۆی هێنا بوو . هەروەها وازیشی لە کێشە ئاڵۆزەکانی کۆمەڵگەی خیلافەتی بەغدا هێنا بوو و چوو بووە پەناجێی (مەهجەر)ی خۆی لە ناوچەی نێوان موسڵ و باکوری سوریا تا دەگاتە میسر و حیجاز [53] . کە لەوێوە گەشەو نەش و نمای دەکرد . بزاڤی مورابیتونیش لە رۆژئاوای ئەفریقاوە سەری هەڵداو بووە هێزێکی کاریگەری وا کە مەغریب و ئەندەلوسی بۆ ماوەی چەندین سەدە بوژاندەوە .

كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكَثِّرُونَ سَوَادَ الْمُشْرِكِينَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي السَّهْمُ فَيُرْمَى بِهِ فَيُصِيبُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ أَوْ يُضْرَبُ فَيُقْتَلُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ : (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ) .

[53] بڕوانە کتێبی (هكذا ظهر جيل صلاح الدين) ی ماجد عرسان الكيلاني (کراوە بە کوردی بە ناوی : سەرهەڵدانەوەی صلاح الدين و گەڕانەوەی قودس وەرگێڕانی صادق عثمان عارف ـ لە بڵاو کراوەکانی نوسینگەی تەفسیر وچاپخانەی نازە / هەولێر 2001) .

ـ <u>باڵی دووەم</u> : کۆچ (هیجـرەت) بــە مانــا دەروونی و هەسـتییەکەی لەگــەڵ یەکێک لەو حەقیقەتە نەگۆڕانەدا یەک دەگرێتەوە کە ئیسلام دەربارەی بوون و ژیان دەیخاتە روو . کە بریتییە لە بەردەوامێتی خەڵق بوون و نویێ کردنەوە .. واتە ئەم گەردوونە هەمیشە و هەردەم شتی تری نوێی لێ دەخولقێـت : (وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ) القصص/68 واتە : پەروەردگارت هەرچــی پــێ خــۆش بێـت دروستی دەکات و هەڵی دەبژێرێت . ئەم دروست کردنی نوێیەش شتی نوێ بــە دوای خۆیدا دەهێنێت . چ لە جیهــانی دیــدو تێــڕوانین و بۆچــووندا ، چ لــە جیهانی کەسایەتی و شتی ماددیدا . ئەم جیهانە نوێیانەش پەیوەندی نوێــیان دەوێت . پەیوەندیش سیستم و داب و نــەریتی نوێــی دەوێــت . کــە پێویســتە دەزگاکانی ئاراستەو پەروەردە کــردن دەســتورو یاســاو رێســاو سیاســەت و هەڵوێستی رەسەن و پەسەنیان بۆ داڕێژن (كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ) الرحمن/29 واتە : هەموو رۆژێک ئەو لە کاروبارێکی نوێدایە ..

ئەو کەسانەی پەی بە بەردەوامێتی و خەڵق بوونی نــوێ و نــوێ بوونــەوە نابەن ؛ ناشزانن ئەم نوێ بوونەوەیەش چ جۆرە پەیوەنــدی وداب و نــەریت و یاساو رێسای نوێ و دیدو تێڕوانین و پێناسەی نــوێ دێنێــتە کایــەوە . پــەی بەوەش نابەن کە سەرچاوەی هەموو ئەمانەش کۆچ کردنەکەیــە . بۆیــە هــەر بەرەو ئاراستەی پێچەوانەی مێژوو دەچن و دەکەونەوە ناو هەمان هەڵــەکانی رابوردوو . دەکەونەوە ناو سەرگەردانی و وێڵی و پشێوی : (بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّــنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ) ق/15 .

کۆچ کردن بە مانا بەرفراوانەکەی بریتیە لە نەفس و هەست راهێنان لەگــەڵ روداوە بەردەوامــەکانی خــەڵق بــوون . ئەمــەش بزاڤێــکی نــوێ بوونــەوەی بەردەوامە .. لە لایەکەوە پیاوچاکەکانی نەوەی نوێــی هەڵبــژاردووەو جوێــی کردونەتەوەو بەم دیدە پەروەردەیان دەکات ، لە لایــەکی تریشــەوە وا رایــان دەهێنیت کە قۆناغی نوێی نەوەکە دەخوازێت . بەم پەروەردە بوونــە (کــە بــە دیدو راهێنانەکەیە) ئەو نەوەیە ئامــادە دەکرێــت کــە هــەڵگرتنی بانگــەوازە ئیسلامیەکەی دەخرێتە سەر شان ، بەو هیوایەی کۆمەڵگەکــە بــەرەو ئاسـۆی

بڵندی ئامانجی دینەکە بەرز کاتەوە ، تا گەشەو پێشکەوتنی مرۆڤایـەتی هـەر بەردەوام بێت ..

جێی داخە کە لەم زەمانەی سەدان برگـە یاسـای کـۆچ و پەناهێـندەیی لـە وولاَتانی رۆژئاوادا دەبینین کەچی ئێمەی ئەهلی ئیسلام لە (ئەحکامی شـەرع و شەرعناسی رەگەزنامەو هاووڵاتێتی) هیچمان نییە کە لەسـەر بنچـینەکانی کۆچ کردن (هیجرەت) دارێـژرا بێـت . بڕوانـە یاسـاکانی پەناهێـندەیی لـە وولاَتێکی وەکو ئەمریکا چەند کاریگەرە ؟! رۆڵی چەند گرنگی لە کۆکردنـەوەی پسپۆڕو شارەزاو هەڵکەوتووانی سەر زەمیندا دیووە بڕوانـە چـۆن ووزەیـان دەگرێتە خۆو ئازادی و بوارو ئامرازو هەلی تایبەتییان بـۆ دەڕەخسێنێـت تـا هەرچییەکیان پێ بەرهەم بێـت ، بەرهـەمی بهێـنن !! ئاشکراشـە ئەمانـە لـە پێشخستن و بە هێز کردنی ئەمریکادا چەند کاریگەرن ؟ دیققەت بدە ، چۆن ئەو ووزە پەرتەوازانـەی وولاَتـان ، یـان (دزراو) ی وولاَتـان ئـەو پێشـەوایەتییە کاریگەرەیان بە ئەمریکا داوە ..

واقیع بینانەیە گەر بلێین بە ئەنقەستە کە ئەقڵی هاوچەرخی ئیسـلامی لـەم کاتەدا ـ لە تێگەیشتنی ئەو رێسایەی باسمان کرد ـ دوور دەخرێـتەوە . دوور دەخرێتەوە لە یەکخستنەوەی پەیوەندی نێوان خوڵقاندن و کۆچ کـردن (الخلق والهجرة) کـە لــەش سـاغی و تەندروسـتی میللـەتانی پێـوەیە . . بـیری هاوچەرخی رۆژئـاوا چـاک هەسـتیان بـەو راسـتیە کـردووە بۆیـە هـەموو سیستمەکانی ژیانی خۆیان بـە گوێـرەی ئـەو دیـدە دارشـتووە .. بـەلاَم لای ئەوانیش لاسەنگییەکی دژوار هەیە . لاسەنگی ئەو پەیوەندییە خراپـەی نێـوان بیرمەندان و کلێسەکانیان . (واتە لێک ترازانی بیرمەندان و دین لـە یـەکتر) کە ئەنجامی ئەو نەسازان و جەنگە دوور خایانەی نێـوانیان بـوو . کـە ئیتـر بیرمەندان قەناعەتیان هاتە سەر ئەوەی کە لە رووی ئایدیۆلۆژیـەوە نکـۆڵی لەوە بکەن کە گەردوون دروست بـوو بێـت .. چـونکە وا دەبیـنن کـە هـەموو گەردوون لە دامەزراندن و گەشەو پەرەسەندن (التطور والارتقاء) ەوە هاتووە ! واتە گەردوون و ژیان پێویستییان بە خوا نییە هەڵی سوڕێنێت و گەشەو نەش و نمای پێ بدات . چونکە خۆی لە خۆیدا ئەو گەشەو نەش و نمایـە دەکـات ..

بۆیە رۆژئاوا دیدو تێڕوانین و بۆچوونیان لە دوو مەدرەسەدا دەرکەوتووە : یەکیان باوەڕی وایە کە ژیان و گەردوون سەرەتایان هەبووەو خوای گەورە دروستی کردوون . ئەمەش پێی دەوترێت : خەلق بوون (**Creationism**) ئەوی تریشیان باوەڕی وایە کە هەر نەش و نماو گەشەی ناوخۆیی ژیان و گەردوونە بەردەوامی بە ژیان و گەردوون دەبەخشێت . ژیان و گەردوون ئەزەلین و سەرەتاو کۆتاییان نییە ! ئەمەشە کە پێی دەڵێن : گەشەو نما (**Evolution**) .

جێی خۆیەتی و لە دادپەروەرییە ، ئەو شایەتیە بدەین کە کە ژیری و بیری ئیسلامی لە ماوەکانی رابوردوودا لە گرنگی و بەردەوام بوونی کۆچ غافڵ نەبووە . هەمیشە باسی کردووەو تیۆرو رێسای بۆ داناوە . ئەوەتا ئیمامی ابن تیمیة - رحمە الله ـ لە باس و لێکۆڵینەوەی ئایەتەکانی کۆچەرو پشتیوانان (المهاجرون والانصار) دا ـ کە چوار چێوەی پێکهاتەکانی ئوممەتە موسوڵمانەکەن کە لە ئیمانداران پێک هاتبوو ـ دەفەرموێ [54] : کۆچەرەکان: ئەوانەن کە وڵاتی خۆیان بەجێ هێشت و چوونە مەدینە . پشتیوانەکانیش: ئەوانەن کە پێشوازیان لە کۆچەرەکان کردو داڵدەیان دان ئەو ئەعرابیانەی کە کۆچیان نەکرد حوکمێکی تریان هەبوو .. هەیان بوو کۆچ کردنی لێ قەدەغە کرا بوو . چونکە گەورەکانیان نەیاندەهێشت مەککە بەجێ بهێڵن . . حوکمی ئەم جۆرە پۆلێن و پۆلانە تا رۆژی قیامەت هەر هەن و هەر دەمێنن و خەڵکیشیان هەر بەسەردا دابەش دەکرێت . قورئانیش ئاماژە بەو کەسانە دەدات کە شوێن کەوتووی ئەم رێبازو بەرنامە دەبن : (وَالَّذِينَ آمَنُواْ مِن بَعْدُ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ مَعَكُمْ فَأُوْلَـئِكَ مِنكُمْ) الانفال/75 واتە : ئەو کەسانەش کە دوایی باوەڕیان هێناو کۆچیان کردو هاتنە ریزتانەوەو جیهادیان لەگەڵدا کردن ؛ ئەوانەش هەر لە ئێوەن .

---

[54] ابن تيمية : مجموعة الفتاوي / **39/11** .

بەڵام ئەو گیانی بابسالارییەی کە لە کلتوری تیرەپەرستییەوە دروست بوو بوو ، هەمیشە هەوڵی ئەوەی دەدا بۆیاخێکی ئیسلامی لە رووی خۆی بدات و شەرعییەتێک بۆ ناخە نامۆکەی بخولقێنێت . بۆیە هەمیشە کۆچ و نوێ کردنەوەی رەفز دەکردەوە . هەر دەم لە هەڵمەتی تۆقاندنی دەسەڵاتیدا بوو بۆ سەر ئەو بیرو ژیرانەی داوای نوێخوازیان دەکرد . ئەو تەقلیدییە تیرەپەرستییە هەمیشە دنەی حاکمەکانی دەدا تا بیرئازادو نوێخوازەکان پەراوێز کرێن وبچەوسێنرێنەوەو بواری ئازادی رایان نەدرێتێ ! بەمەش هەموو ئوممەتەکە بە داخەوە لە بەرهەمی بیرکردنەوەو لێکۆڵینەوەی ئەو جۆرە زاناو بیرمەندانە مەحروم دەبوو !

* * *

بەشی سێیەم

ڕۆڵی پەروەردە كردن لە داڕشتنەوەی روكنی كۆچ

تاك تاكی كۆمەڵگە بە تەنها ناتوانن كۆچ بكەن ، بە تایبەتی كۆچی دەروونی . بەڵكو حەتمەن دەبشت دەزگای تایبەتی پەروەردەیی هەبێت كە بە ئاڕاستەیەكی ڕێك و پێكی وا هەستێت . ئەو دەزگا پەروەردەییانەش هەر دەبێت پسپۆڕ بن . دەبێت شارەزاییەكی تەواویان لە یاساو ڕێسای گۆڕانكاری كۆمەڵگاكاندا هەبێت . دەبێت ئاگاداری گۆڕانكارییە فیكری و ئیداری و ڕەوشتییەكان بن .. لەگەڵ بوونی ئەم جۆرە دەزگا تایبەتمەندانەدا ؛ چەندین هۆكاری تریش هەن كە پاڵپشتی ئەو پەروەردە كردنە دەبن . دوو هۆكار لەوانە :

1ـ هەبوونی ژمارەیەكی گونجاو لە پسپۆڕو شارەزایانی پەروەردە ، لەوانەی پەی بە گۆڕانی بیرو دەروون دەبەن . (وەكو دیدو بۆچوون و بیروباوەڕو ئایدیۆلۆژی جیاواز و .. هتد) دەبێت خۆشیان لە خوو نەریت و ئاڕاستەو مومارەسەی چەوت ڕزگاریان بوو بێت . تا بتوانن ئەوانەی بەردەستیان لەو چەوتیانە دوور خەنەوە .

2ـ دۆزینەوەی ناوچەیەك و پێهێنانی كەش و بارودۆخێكی گونجاو بۆ دابین كردنی كۆچی دەروونی و جەستەیی . دەبێت ئازادی و سەربەستی گەورەترین و كاریگەرترین هۆكاری سەرخستنی ئەو ناوچەیە بن . چونكە كۆچ كردن ، ئازادی بیرو بیركردنەوەو هەڵاوێردن و هەڵبژاردنە . ئاشكراشە ئەوانەی توانیان لە مەككەوە بۆ مەدینە كۆچ بكەن هەر ئەوانە بوون كە پێشتر ئازاد بوون لە بیرو بیركردنەوەو هەڵبژاردنی بیرو دیدی دینی نوێ . بەڵام ئەوانەی ئەم ئازادییەیان نەبوو ، هەر لە جێی خۆیان و هەر لەسەر بیركردنەوەی تەقلیدی خۆیان مانەوەو ڕەفزی بارودۆخ و قۆناغی نوێیان كرد ! چونكە هێشتا هەر پابەند بوون بەو میراتە فیكری و كلتوری و داب و نەریتەی باب و باپیرانیانەوە كە خوویان پێوە گرتبوو ، تا سەریشی بە فەتارەت دان !!

ئەگەر ئەم هاوكێشەیە لە دڵ و دەروون و بیری و ژیری مامۆستاو ڕێبەرو بەرپرساندا نەچەسپا ؛ كۆچ كردن ئەو كاریگەرێتییە گرنگەی نابێت بێت . یان تا دەزگاو دائیرەو ئۆرگانە تایبەتمەندەكانی بەرنامەو سیاسەت و كارگێڕی بە بەهای ئازادیخوازی ئامادە نەبووبن . ناتوانن دوایی ئازادی بە خەڵكی تر بدەن .. ئازادی زۆر گرنگە چونكە دوو دیاردە دەخاتە بەر دەست :

یەكەم : گەشەو نەش و نماو فراوان بوونی بیرتیژی و زوو پەی بردن و ئەقڵ بە شت شكان . ئەمەش وا دەكات ئەندامان توانای هەڵاوێردنی راست و چەوتیان زوو بۆ دروست ببێت .

دووەم : وویست و ئیرادەو چاونەترسی پێ دەگات .خەڵكی ئازا پەروەردە دەبێت كە خەمی سەرەكی سەرخستنی حەق دەبێت .خەڵكی بوێر دێنە پێش و ڕێ لە ناهەقیەكان دەگرن ..

بەڵام ئەگەر ئەو ئازادییە نەهێنرایە كایەوە ، یان تەسک كرایەوە ، بیر كول دەبێت و توانا ژیرییەكان دەخەسێ و وویست و ئیرادە شل دەبن و حەزی گۆڕانكاری نامێنێت .. بەمەش ئوممەت جورئەتی داهێنانی دەپووكێتەوەو نامێنێت . ئیتر حەتمەن لە دنیادا بەرەو لاوازی و ئیستیزعاف دەڕوات و لە قیامەتیشدا حەتمەن بەر سزای خوای گەورە دەكەوێت ..

جا بۆیە حەتمەن ، هەر دەبێت ئاڕاستەو پەروەردە كردن دوو شت بەرهەم بێنن :

1ـ ئەو مرۆڤەی بە پەروەردەی ئیسلامی گۆش دەكرێت ، دەبێت مەشقی لەسەر موراجەعەو هەڵسەنگاندن و پێدا چوونەوە پێ بكرێت . دەبێت جورئەتی ئەوەی تێدا بروێنرێت كە بوێرانە رەخنە لە هەڵەكانی ئەو كەلەپوورە رۆشنبیری و كۆمەڵایەتییەی لە باپیرانەوە بۆی ماوەتەوە ، بگرێت . ئەوجا تواناكان هان بدرێن بۆ دۆزینەوەی ئەو خاڵ و تەوەرانەی ئێكسپایەر بوون وكارتێكردنیان نەماوە . هەروەها هان بدرێن بۆ توێژینەوەی ئەو بۆچوونانەی هەڵەو ناقۆڵاییان لەم زەمانەدا دەركەوتووەو سەلمێنراوە كە كەم و كورت بوون ، چ لە تێگەیشتن چ لە چەسپاندن و راپەڕاندندا .. پاشان جورئەتی هەڵسەنگاندن و لادان و رادان و سڕینەوەی هەڵەكان و

ئاسەوارەکانیشیان (بە مانای کۆچ کردنەکە) دەبێت لە پسپۆڕان و ئەهلی تایبەتمەندێتی و رۆشنبیراندا بە گشتی بدرێت تا بتوانن و بزانن و بوێرن ئەو گۆشەو تەنافانەی خوار بە کارهێنران و دیاردەی دزێوو ناقۆڵای لە کلتورو رۆشنبیری و داب و نەریت و خوورەوشت و سیستم و هونەرو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی نەوەکانی پێش ئێمەدا دروست کرد ؛ چۆن راست بە کار دەهێنرێتەوەو دەبێت بە پێی چ نەخشەو پلانێک بن ..

کۆچ ـ لێرەداو بەو مانایانە ـ دیمەنێکی تۆبە کردنە لەو رۆشنبیری و نەریتە چەوتەی زەمانی بەسەر چووە . ئەو جۆرە بیرکردنەوەیەی کە ئەو هەموو چەوتی و ناهەقی و نالەبارێتییەی لێوە دروست بوو . چ لە سیستم و شێوازی راپەڕاندن و مومارەسەدا . چ لە دەزگاو دائیرەو کارمەنداناد .. پێغەمبەریش صلى الله عليه و سلم ئاشکراو راشکاوانە تۆبە کردن بە کۆچ کردنەوە دەبەستێتەوە . وەکو کە دەفەرمویَ : (لا تَنَقطِعُ الهِجرةُ حتَى تنقطعُ التوبةُ . ولا تنقطعُ التوبةُ حتى تَطْلُعُ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِها) [55] واتە : کاتێک کۆچ کردن کۆتایی دێت کە تۆبە کۆتایی هاتبێت . تۆبەش کاتێک کۆتایی دێت کە خۆر لە خۆرئاواوە هەڵ بێت

کەوا بوو کۆچ تۆبە کردنەو تۆبە کردنیش کۆچ کردنە . هەردووکیشیان واز هێنان ودوور کەوتنەوەیە لە هەڵەو چەوتی و دواکەوتوویی (لە تاوان و ئینحیراف کردن) هەروەها خۆ قوتار کردن و هەڵاتن و دوور کەوتنەوەشە لەو ناوچانەی کە ژیانیان بۆ موسوڵمان تێدا سوختەو لەبەر تاوان و خراپەکاری دیندارێتییەکەیان نەش ونما تێیدا ناکات ورێزی ژیانێکی ئازادیان لیَ نەماوە.

2ـ مەشق پیَ کردنی مامۆستاو رابەرو بەرپرسانی پەروەردەو ئاڕاستە کردنەکانیش لەسەر تێگەیشتن و ئیستیعاب کردنی (پۆلی نموونەیی) .. واتە وایان لیَ بکرێت کە وا هەست بکەن کە دەبێت حەتمەن پۆلێک ، کۆمەڵێک ، کۆمەڵگەیەک دروست بکەن ، نموونەیی بن :

---

[55] سنن الدارمي / دار احياء السنة النبوية /240/2 بڕوانەرەوە پەڕاوێزی ژمارە (10) .

ـــ زۆر بـــە ووردی و دوورو درێــژی هــەموو شتێــکیان دەربـــارەی پۆلـــە نموونەییەکەیان دەرک پێ کردبێت .

ـ خەڵکی زەمانی خۆیان بن . نەهێڵرێت بە لاشە لەم زەمانەدا بژین ، بەڵام بـە بیروهۆش و جۆری بیرکردنەوەو تێڕوانین ، پیاوی تەقلیدی چـەندین سـەدەی رابوردوو بن !

واتە لەو جۆرە بن کە سیدنا عەلی کوڕی ابو طالب ـ خوا لێـی رازی بێـت ـ وەسێتی دەکرد کە تواناو شیاوێتی داهاتوویان هەبێت . نەبادا لە پـڕ بکەونـە هەڵوێستی واوە کە بیریان لێ نەکردبێتەوە . یان لە گۆڕانکاریەکاندا تووشـی سەدمە ببن و بکەونە دڵە راوکێ و راڕایی و هەر رۆژە لەسەر زەمینەیەکی لـەق ولەرزۆک ، یان بیرو دیدی کـاڵ کرچـۆک ، یـان نەفـەس کـورت و ترسـنۆک پەروەردە بـن . وەکـو هەڵوێسـتی لـەرزۆکی ئـەو کافرانـەی خـوای گـەورە ئاماژەیان پێ دەکات : (بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ) ق/15 واتە / هەر رۆژەو لە پشێویەکی نوێی خولقاندان ..

هەر رۆژەو لەسەر پەتێکن . یا کلک و سایەی کەسیکن !! مێشکیان بە تەقلیـد جەمانەو نوێخوازیی لایان حەیرانە !

.... * * * ....

بەندی شەشەم

توخمی سێیەم : جیهادو پەیام

بەشی یەکەم

مانای جیهاد

بەشی دووەم

مانای پەیام

بەندی شەشەم

توخمی سێیەم : جیهادو پەیام

جیهادو پەیام توخمی سێیەکی پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵمانن ، کۆکردنەوەی هەردووکیان پێکەوەو ناونانیان بە یەک توخم لەبەر ئەوەیە کە لە قورئان و سوننەتدا چونکە وەسیلەو ئامانجن هەمیشە پێکەوە دێن ، پەیامی بێ جیهاد ، نەک هەر خوای گەورە خۆشی ناوێت بەڵکو زۆریشی دەبوغزێنێت و رقی لێی هەڵدەستێت ، جیهادی بێ پەیامیش هەر گەلەکۆمەکێی جاهیلیەت و سەرخستنی رەگەزپەرستی و خزمەتکردنی هەواو هەوەسە بۆیە دەبێتە مایەی سزای خوای گەورە ..

باسی ئەم پوختەیەی سەرێ بەم شێوەیە :

بەشی یەکەم

مانای جیهاد

جیهاد لە رووی زمانەوانیەوە مانای رەنجدانە ، لە رووی زاراوەییەوە بریتیە لە سەرف کردنی هەموو ووزەو توانایەک لە کاتی ئاشتی و جەنگدا بۆ هێنانە دی ئامانجەکانی پەیامی ئیسلام لە هەموو بوارەکانی فیکرو کۆمەڵکاری و کۆمەلایەتی و ئابوری و زانستی و سەربازی و بوارەکانی تری ژیان ، ئەمەشە کە قورئانی پیرۆز لە زۆر شوێنیدا جەختی لێ دەکاتەوە ، وەکو کە دەفەرموێ : (وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ) الحج / 78 واتە : سەرڕاستانە لەبەر خاتری خوا جیهادەکە بکەن ئاخر خۆ ئەو هەڵیبژاردوون ، لە دینەکەشدا هیچ کێشەو گرفتێکی بۆ پێش نەهێناون .. بە مانایەکی دیکە یەعنی ئەو جیهادەی کە خوای گەورە ئێوەی بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردووە بوارو شێوازەکانی ئەوەندە تەنگ و تەسک نیە نەتوانن هیچی لێ ئەنجام بدەن ! ئەو بە شێوەی جیاوازی وا لەسەری فەرز

کردوون کە لەگەڵ ئەو ووزەو تواناو دەسەلاتەی خۆتاندا دەگونجێت کە خوای گەورە لە خۆتانیدا فەراهەم هێناوە[56] ..

پێغەمبەری نازدار صلی الله علیە و سلم چوارچێوەیەکی بەرفراوان بۆ جیهاد لە دوو خاڵدا دەخاتە روو :

ـ لە دەرخستنی هاوکێشە کردەوەییەکانی جیهاد کە لە مەیدانێکی ئیجابی کارو چالاکیدا دەبێت .

ـ هۆشدان و حەزەردان لە هەموو ئەو چالاکی و هەڵوێستانەی دژی چالاکیە کردەوەییەکانی جیهاد دەبنەوە ، هەروەها پەنا گرتن بە خوای گەورە لە سستی و تەممەڵی و نەخۆشی و قەرزاریی و ژێردەستەیی دەسەلاتداران .[57]

لەم رووەوەیە کە جیهاد تەکنۆلۆژیای ئیسلامە ، لە کاتی ئاشتیدا کارو بەرهەم فەراهەم دەهێنێت و لە کاتی شەڕیشدا روەڕووی دەستدرێژیەکان دەبێتەوە ، لە هیچ یەکێک لەم دوو کاتەشیدایە کار بۆ ئەوە ناکات ئابوری دامەزراوو بژێوی بەرزو پلەی سیاسی بۆ رەگەزێکی دیاری کراوی مرۆڤایەتی بهێنێتە دی ، یان گەلێک بالادەست کات بەسەر گەلێکی دیکە یان گەلانی دیکەدا ، یان ئیمتیازاتێک بۆ خەڵکێکی دینی دوور لە ئەهلی دینی تر مسۆگەر کات ، نەخێر ، ئیسلام لە هەموو هەوڵ و تەقەلاکانی خۆیدا مەبەستی پەروەردە کردنی کۆمەڵێک مرۆڤە کە شیاوی ئەوە بن ئەم پەیامە خواییە هەڵگرن و بە جیهانی بگەیەنن ، بۆیە ئەوەی ئێستا وولاتانی پێشکەوتووی پیشەسازو زاناو ئیداریەوان دەیکەن جیهادی بێ پەیامە ! بۆیە دەبینیت جیهان کەوتۆتە تەنگژەی ئەوەوە کە گەلێک دژی گەلانی تر جیهادێکی بێ پەیام دەکات ، یان لەملاوە میللەتێکی تری خاوەن پەیام دەبینیت کە لە خەونێکی قورسی سەوزیدا پرخەی دێت و دڵی هەر بەوە خۆشە کە دەقی پیرۆزی پەیامەکەی

---

[56] تەفسیری تەبەری ب17 / لا 205

[57] لە حەدیسی سەحیحی بوخاری و موسلیمدا هاتووە کە پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم لە زیکرەکانیدا دەیفەرموو : (اللهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ الْهَمِّ والْحَزَنِ ، وأعُوذُ بِكَ مِن العَجْزِ والكَسَلِ ، وأعُوذُ بِكَ مِن الجُبْنِ والبُخْلِ ، وأعُوذُ بكَ مِن غَلَبَةِ الدَّينِ وقَهْرِ الرِّجَالِ)

هێشتا لەبەرەو لە دەزگا پەروەردەییەکانیدا دەخوێنێتەوە بۆ ئەوەی جیهادی لە پێناودا بکات و کارامانە هەڵیگرێت و بیگەێنێتەوە بە جیهانیان !!

لەم روانگەوەیە کە دەبێت بایەخێکی قوڵتر بە مانا شارستانێتیەکەی جیهاد بدرێت ، چونکە یەکێک لە واتاکانی ئەوەیە کە جیهاد (ئەمنیەتی ئیسلامی) مسۆگەر دەکات ، بە مانایەکی رۆشنتر : ئیسلام دەیەوێت بە جیهادەکە پەیامەکەی بگەێنێتە گەلانی تر تا ئەمنیەتی فیکریی و ماددی و دەروونی شوێنکەوتووانی خۆی راگرێت ، تا مانەوەی توخم و رەگەزی نەوەی مرۆڤایەتی و پێشکەوتوو باڵاچوونیان دابین کات ، چونکە ـ بە پێی دیدو تێڕوانینی ئیسلامی ـ ئەوەی کە جێی مەترسیەو هەڕەشەی ریشەکێش کردنی توخم و نەوەکانی مرۆڤایەتی دەکات جۆری (بەهاو نەریت) ی کوفرە ، کە یاساو رێساکانی خەلق و گەشەو نەشونماو چارەنوس سازیی لە خەڵکی دەشارێتەوەو ناهێڵێت وەکو خۆی پەی پێ ببرێت و رەفتاری ژیرانەی لەگەڵدا بکرێت .. چونکە بەهاو نەریتی کوفر بە ئومێدی لەزەتی زیاتر لە ژیان و حەزەکانی هەموو پاڵنەرە دەرونیەکانی وەکو حەزو ترس لە هەواو هەوەسکاریی ململانێ و شەڕە پاڵی خودی مرۆڤایەتیدا دەخاتە گەڕ ! ئیتر هەموو شێوەی بیر کردنەوەو هەست و هۆش و مومارەسەو رەفتارو هەڵسوکەوت و پەیوەندیەکانی کۆمەڵگاکان لەم دیدو بۆچوون و تێڕوانینە کوفرانەوە سەرچاوە دەگرن ! ئەمەش کۆتا پلەی دژوارییە ، چونکە دەرچوون و لادانە لە رێساکانی گەردوون و ژیان .. ئیسلام پێی وایە ئەگەر ئەهلی کوفر لە ناوچەیەکدا دەسەڵات بگرنە دەست ، پڕی دەکەن لە ستەمکاری و ناهەقی و زوڵمی سیاسی و فیکریی ، پڕی دەکەن لە ئاشوبی کۆمەڵایەتی ، شیرازەی هەموو پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان دەپسێنن و خەڵکی دەبەنەوە زەمانی شەڕەشۆقی دارستانی و یاسای دواکەوتوویی (دەسەڵاتدار دەیبات و بێ دەست تەماشای دەکات) !! .. ئەمەش نەمانی پارسەنگی هاوکێشەی ژیانی مرۆڤایەتیە ، بۆیە ئیسلام شوێن کەوتووانی هان دەدات خۆبەخت کەن لە پێناوی رادانی بەهاو نەریتی کوفرو سەندنەوەی دەسەڵات لە دەزگاو نوێنەرو کەسایەتیەکانی کوفرو دیسان و لە هەمان کاتدا و لە بەرامبەریشدا هەموو

رەنجێکی خۆیان بخەنە کار بۆ بڵاو کردنەوەی بـەهاو نـەریتی ئیمانـداریی و خێرو خێرات کردن بۆ خزمەتی خوێندکارانی شـەرع و هـەڵگرانی بانگـەوازی بـەهاو نەریتـەکانی ئیسـلام و لـە پێـناو پیـادەکردنی حـوکمی ئیسـلام و دامەزراندنی دەسەڵات و دەزگاکانی ، تا ئاشتی وئەمنیەت بۆ هـەموو خـەڵکی بێتە دی .. ئا ئەوەشە تەفسیری ئەوەی کە دین بۆ خواو بێت وبـەس (وَيَكُـونَ الدِّينُ لِلّهِ) البقرة/193 .

ئەم چەمکە ئیسـلامیەی ئەمنیـەت و ئاشـتی زۆر جیـاوازی هەیـە لەگـەڵ زاراوەی ئەمنی قەومی کە لە کۆمەڵگەکانی ئەمڕۆدا باس دەکرێن ، کـە دەبنـە مایەی جۆرەها ستەمکاری و دەستدرێژی لە یەکتر کردن ..

پێناسەی جیهاد بەو شێوەیەی سـەرەوە کـە روون کرایـەوە وا دەکـات کـە تەرجومە کردنی جیهاد وەکو زاراوەیەک بۆ زمانێکی تـر کارێـکی زەحمـەت و زیانبـەخش بێـت ، ، کارێـکی زەحمەتـە ، چـونکە بـە زەحمـەت دەتوانیـت ووشەیەکی وای بۆ بدۆزیتەوە کە ئەو ماناو واتایانە بگەێنێت ، زیانبەخشیشە چونکە واتاو مانا عەرەبیەکانی دەشێوێنتێت .. نابینیت کە بە ئینگلیزی کراوە بە (Holy War) چەند زیانی گەیانـدووە ؟! نابینیـت کـە تـەنها مانایـەکی بەخشیووە کـە گوایـە جـەنگی پـیرۆزەو بـەس ؟! جەنگـە پیرۆزەکـەش کـە زاراوەیەکی دینی مەسیحێتیە هەر راسـت ناکەوێـت کـە وابزانرێـت پڕاوپـڕی جیهادی چەکدارییە ! ئەدی کوا ماناو واتاکانی تری جیهاد ؟ !

لێرەدا پێویستە ئاماژەیەک بەوە بکەین کە هەندێک ئاسەواری کلتوری پێش ئیسلامەتی گەلانی موسوڵمان کاریگەرییەکی خراپیان خستە ناو واتای زاراوە ئیسلامیەکانەوە ، یەکێک لەوانە جیهادە .. بۆ نموونە هەندێک لە عەرەبـەکان وا لە جیهادەکە حاڵی ببوون کە هەر وەکو ئەو غـەزاو شـەڕانەی نـاو تـیرەو هۆزەکـانی خۆیـان وایـە کـە پێـش ئیسـلامەتیەکەیان دەیـانکرد ! یـان موسوڵمانێکی پاکستانی وا لە زوهدو خواناسیەکەی ئیسلام تێگەیشت کە هەر وەکو تەقەشوف و خۆ هەژارو کەساس کردنی هندۆسیەکەی کۆنی خۆیانە کـە لە جاهیلییەتی خۆیدا لەسەری بوو !! ئەمەش لە خراپ حاڵی بـوون و هەڵـە

لێکدانەوەیە کە لە جیاتی ئەوەی لە دیدی خودی ئیسلامەوە لێکبدرێنەوە لە دیدی کلتوریی پێشووی خۆیانەوە لێکی دەدەنەوە ، گۆڕین و راست کردنەوەی ئەم جۆرە دیدو تێڕوانین و پێناسانەش ئەرکێکی تری جیهادی پەروەردەکردن و ئاڕاستە کردنی دەزگا ئیسلامیەکانە کە دەیانەوێت موسوڵمانان راست لە دینەکە تێبگەنەوەو دروست پێوەی پابەند ببنەوەو باش پراکتیزەی بکەنەوە

* * *

مەیدانەکانی جیهاد

حەتمەن جیهاد ناتوانێت رۆڵی پەروەردەیی خۆی بە تەواوی - وەکو ئیسلام دەیەوێت - ببینێت تا پەروەردەی ئیسلامی رۆڵی خۆی بە تەواوی لە رەسەنکردنەوەی چەمک و دیدەکاندا نەبینێت و کرۆک و رواڵەتی ئەو جیهادە بە گوێرەی کات و شوێن بە تەفسیل روون نەکاتەوە ، پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی بۆ رەسەن کردنەوەی تێگەیشتنی زاراوەی جیهاد پێویستی بە سێ هۆکار هەیە :

یەکەم : پلەو ئاستی پێشبردی مرۆڤایەتی .

دووەم : جۆری ئەو هێزانەی لە ناوەوەو دەرەوە بەربەرەکانێ دەکەن .

سێیەم : سڕینەوەی رواڵەتی جیهادەکە یان رێنەدان بە سڕینەوەی ..

لە زەمینەی ئەم سێ هۆکارەوە دەتوانین بڵێین کە جیهاد سێ مەیدانی ناوەکی لە خۆ دەگرێت کە جێی هەر هەموو کاروبارو چالاکیەکانی موسوڵمانیان تێدا دەبێتەوە ، چونکە ئەو بمەیدانانە لەگەڵ نوێ بوونەوەدا دەکشێن وزیاتر رێ بە شێوازو هۆو پەیوەندی و دەزگای دیکە دەدەن کە کات و شوێن دایان دەهێنێت : ئەو مەیدانانەش بریتین لە :

1ـ <u>مەیدانی جیهادی پەروەردەکاریی</u> : ئامانج لە پەرەورەردە کردنی تاکی موسوڵمان لەم مەیدانەدا داڕشتنی کەسایەتیەکەیەتی تا لە (أَسْفَلَ سَافِلِينَ) التين / 5 واتە : کۆتا پلەی خوارێ ، لە هیچ و پووچیەوە بیگۆڕێت بۆ ئاستی (أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ) التين / 4 واتە باشترین شێوازی سەڕراستی .. تا لەو ئاستەیەوە کە

ملکەچی هەواو هەوەسی خۆیەتی و هەڵپەکاریی دووی هێنانەدی حەزەکانی خۆیەتی و بە ئاڕاستەی پاڵنەرە دەرونیەکانی خۆیدا دەڕوات کە هەموو یان کاتی و ساتین یان کاردانەوەی ئینفیعالی تاکرەوی خۆی و خۆبەسەریین ، بۆ ئاستی سەلماندنی هەبوونی خۆ (تحقیق الذات) کە مرۆڤ لەو ئاستەیدا هەبوونی حەقیقی و کاریگەریی خۆی دەچەسپێنێت چونکە بە پێی ژیریی و بیری خۆی دەڕوات و هەنگاوەکانی لەبەر رۆشنایی ئەو دەرسانەدا هەڵ دەهێنێتەوە کە لە ئەزمونەکانی ژیانی خۆیەوە فێربووە .. ئەوی گەیاندوشیەتیە ئەم ئاستە ئەو دیدو بیرو هۆشەی بوو کە زانی کردگار کێیەو گەردوون چیەو مرۆڤ بۆچی لەسەر زەمینەو ژیان بەرەو کوێ دەڕوات ..

جیهادیش بەو شێوەی باس کرا کارێکە دەبێ پشت بە نەخشەکارییەکی وورد ی زانستیانە ببەستێت و ئامادەباشیەکی تەواوی بۆ ساز کرێت ، پێویستە دەزگاو پسپۆڕی خۆی هەبێت ، دەبێ بازنەی کارو شێوازو چۆنیەتی خۆی هەبێ ، دەبێ کەسانی پەروەردە کراوو پەروەردەکاری خۆی هەبێت کە تایبەتمەندی بوارەکانی بن ، مەگەر نابینیت چۆن پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم کاربەدەستان و تایبەتمەندانی جیهادی پەروەردەکاری و زانستیشی گەیاندۆتە یلەو ئاستی جیهادی گۆڕەپانی جەنگ و (مداد العلماء ودماء الشهداء) مەرەکەبی پێنووسی زانایان بە خوێنی شەهیدان چواندووە[58].

---

[58] نوسەری بەڕێز ئاوا ئاماژەی داوە کە ئەوە حەدیسە ، بۆیە لە پەڕاوێزەکەدا نوسیوێتی بڕوانە کتێبی (فیض القدیر شرح الجامع الصغیر ب 6 القاهرة - دار الفکر 1391 / 1972 لا 466 ژمارە 10026) بۆ ساغ کردنەوەی زۆر گەڕام ، گەیشتمە ئەوەی کە زۆرینەی ئەوانەی بەکاریان هێناوە شیعەن ، چونکە لە سەرچاوەی حەدیسی ئەهلی سوننەتدا ، وەکو کتێبی المقاصدەکەی ئیمامی سەخاوی بەو دەقەی کە دەفەرموێ : (یوزن مداد العلماء بدماء الشهداء فیرجح مداد العلماء) بە قسەی شێخ حەسەنی بەسری زانیووەو هەر واشی ناساندووە ، بەڵام خەتیبی بەغدادی بە ریوایەتی (وزن حبر العلماء بدم الشهداء فرجح علیه) گێڕاوێتیەوە کە حەدیسەو لە ئیبنو عومەرەوە گێڕراوەتەوە بەڵام دەربارەشی فەرموویەتی : (وفي إسناده متهم

لێرەدا دەبێ ئاماژە بەو شێواندنەش بکەین کە لە سەردەمەکانی تەقلیدگەرایی و نوێ نەکردنەوەو وەستانی ئیجتیهاددا لە مەیدانی جیهادی پەروەردە کردندا روویداوە ، وەکو ئەو بەش بەش کردن و دابڕ بوونەی خرایە نێوان تەوەرەکانی پەروەردەی ئیسلامی و مەیدانەکانیەوە بۆ نموونە ئەم شێواندن و پشێویە بوو کە وای کرد پەروەردە کردنی نەفس و خۆڕاهێنان لەسەر پابەندیی دروست بە ئیسلامەوە ببێتە بەرپرسێتیەکی تاک کەسی و هەر موسوڵمانەو خۆی بەرپرسی پەروەردەکردنی نەفسی خۆی بێت ! بەمەش ئەم موسوڵمانە دەکەوتە ململانێ و دەبەڕێک راچوونێکی سەختی خۆی لەگەڵ خۆی ! زۆرانبازی رقنی دینداریەکەی بەرامبەر پاڵنەری نەفس و حەزو ئارەزووەکانی ، تا سەرەنجام بووە دەروێشێکی داماوی وازهێن لە دنیا ، کە هەژاری و چڵکنی پێ باشتر بێت وەک لە رێکخستنی ژیان و بەهرەمەند بوون لە جوانیەکانی بوون و گەردوون !!

2ـ <u>جیهادی رێکخستن</u> : مەبەستی ئەم جیهادەش رێک و پێک کردنی تواناو ووزەی ئوممەتەکەو بەگەڕ خستنێتی لە کات و شوێنی گونجاوی خۆیدا ، کە بە پێی زاراوەی قورئانی بریتیە لە (وِسْع) .. واتە توانای کەرەستەیی و واتایی و مرۆڤین (ماددی و مەعنەوی و بەشەریی) و رێکخستنیان بە پێکەوە سازاندن و گونجاندنیان لەگەڵ یەکتریدا بۆ ئەوەی بهێڵرێت هیچ لە هیچیان بە هەدەر بڕوات یان خوارو خێچ بڕوات ، یان ناهەموار بەکار بهێنرێت ، تا هەموویان ببنە تەواوکەری یەکتریی و بە هەموویان ببنە مایەی هەڵگرتنی پەیامەکەو هێنانە دی ئامانجەکانی .. قورئانی پیرۆز ئاڕاستەی (ئوممەتە

بالوضع) واتە لە سەنەدەکەیدا لاوازی تێدایە (کە محمد بن جەعفەرە) کە بە حەدیس هەڵبەستن ناسراوە بۆیە فەرمویانە حەدیسێکی زەعیفە ! لە ریوایەتی تریشدا هەیە وەکو کە شیرازی لە ئەنەس و مەوهیبی لە عیمرانی کوڕی حەسین و ئیبنو عبد البەڕ لە ئەبود دەرداءو ئیبنول جەوزی لە العلل لە نوعمانی کوڕی بەشیرەوە گێڕاویانەتەوە بەڵام المەناوی دوای باس کردن لە هەمووی فەرموویەتی : سەنەدەکانیان زەعیفە بەڵام بەیەکتری بەهێز دەبن ..

موسوڵمانەکە)ی وا دەکات کە ئەگەر ئەقڵیان بەو هاوکێشەیە شکاو توانیان بە رێک و پێک کردن و پارسەنگ کردنی بیخەنە کارو ئارامیش بگرن ئەو کاتە رێژەی (تاکە ئیماندارەکان) بەرامبەر کافرەکان دەبێتە (1ـ 10 یەک بۆ دە) !! ئەمەش هۆی راست بەگەڕ خستنی جیهادی رێکخستنی موسوڵانانە ، سەرەنجامی تێگەیشتنی موسوڵمانانە لە هاوکێشەکەو نەفامی کافرانە لێی ، چونکە ئەمان بە فێرکردنی خوای گەورە پەییان بەو هاوکێشەیە بردووە بەڵام کافرەکان هێشتا نازانن ، ئەقڵیان پێی ناشکێت ، بە زارەوەی قورئان (قَوْمٌ لاَّ يَفْقَهُونَ) ، سەرەنجامی هەر تێکچڕژان و رووبەڕوو بوونەوەیەکی مەیدانی جیهادی چەکدارییش تێکشکانی کافرەکان و سەرکەوتنی موسوڵمانان دەبێت بەو مەرجەی موسوڵمانان باش لە هاوکێشەکە حاڵی بوو بن و چاکیش ووزەو تواناکانیان رێک خستبێت ، بۆیە دەفەرموێ : (إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُواْ مِئَتَيْنِ ، وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّئَةٌ يَغْلِبُواْ أَلْفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَّ يَفْقَهُونَ) الانفال / 65 واتە : ئەگەر ئێوە دە کەسی بە ئارامتان تێدا بێت ، دووسەد کەس دەبەزێنن وە ئەگەر سەد کەستان هەبێت زاڵ دەبن بەسەر هەزار کەس لەوانەی باوەڕیان نەهێناوەو کافرن ، چونکە ئەوان تێناگەن و پەی بە هاوکێشەکان نابەن ..

ئەوان پەی بە هاوکێشەی رێکخستن و ئامادەکاریی رۆحی و دەروونی و ماددی نابەن ، ئەوان لە شێوازی رووبەڕوو بوونەوەکە حاڵی نابن و سوود لە ستراتیژێتی شوێن و ئاڕاستەی مەعنەوی و گرنگی ئامانجێک کە خۆی لە پێناودا دەبێ بۆ بدرێت بە کوشت نابەن ، ئەوان نازانن ئەو ئامانجە کامەیە کە لە حەقیقەتدا دەبێ ئەو هەموو ووزەو توانا مادی و مەعنەوی و بەشەرییەی بۆ بخرێتە گەڕ !!

جیهادی رێکخستن بەم مانایەی کارێکی تاک کەسی نیە ، بەرپرسێتیەکی تاک تاکی ئەندامانی ئوممەتە موسوڵمانەکە نیە ! نەخێر ، ئەمە کارێکی ستراتیژیی ئوممەتەکەیە کە دەبێت دەزگای پەروەردەیی و زانستی و تەتبیقی بۆ فەراهەم بهێنێت ، دەبێ مەرکەزی لێکۆڵینەوەو پسپۆڕانی بۆ ئامادە بکات ، دەبێ شێوازو کەرەستەی پێویستی بۆ بسازێنێت و ئاسانکاریی بۆ ئەو دەزگاو

پسپۆڕانەی بكات تا سەرەتا ئەم هاوكێشەیە ئیستیعاب بكەن ، ئینجا رەفتاری لەگەڵدا بكەن و نەخشە ستراتیژێتیەكەی داڕێژن و ووزەی هەموانی بۆ بخەنە گەڕ .. بۆیە هەر لە سەرەتاوە پێویستە ئاستی رەسەنێتی قورئانی و رۆشنبیریی واقیعیانەی خودی پەروەردەوانان وئاڕاستەوانان و رێبەران بەرز بكرێتەوە و زەمینەی گەشەیان بۆ ئامادە بكرێت و ئیمكاناتیان بخرێتە بەردەست ، تا بتوانن پلان بۆ بە عەمەلی كردنی ئەو چالاكیانە داڕێژن كە هاوكێشەكە دەیخوازێت ..

3ـ <u>جیهادی چەكدرانە</u> : ئامانجی ئەم جیهادە لابردنی ئەو بەربەست و كۆسپانەن كە دێنە سەر رێی مانەوەو گەشەی توخمی مرۆڤ ، ئەمیش لەو كاتانەدایە كە هەموو شێوازەكارەكانی دیكەی پەروەردەیی و ئاڕاستەی تەنزیمی دەرەقەتی ئەو بەربەستانە نایەن و هێنانە دی ئەم ئامانجە بەرزەی مانەوەو گەشەی توخمی مرۆڤ و مرۆڤایەتی زەحمەت تر دەبێت، ئەوەی لەم خاڵەدا زۆر جێی سەرنجە ئەوەیە كە ئامانجی جیهادە چەكداریەكە ـ چونكە دەبێ لە چوار چێوەی رێسا عەقائیدی و ئەحامە شەرعیەكانەوە ئەنجام بدرێت كە هەموو پێوەی پابەند بوون و دەبن ـ هەر ئامانجی پەیامە ئیسلامیەكەیەوبە هیچ شێوەیەک و لە هیچ قۆناغ و هەنگاوێكیدا لە ئامانجی پەیامەكە دوور ناكەوێتەوە .. بۆیە كاتێک كە ئامانجی پەیامەكە پێش جەنگ یان لە كاتی شەڕی چەكداریدا دێتە دی ، شەڕ دەوەستێت و لە رووی شەرعیەوە ناهێڵرێت كەس لەخۆوە بیكات ! نمونەی ئەمەش لە رێ و رێبازی پێغەمبەری نازداردا صلى الله عليه وسلم زۆرە لەوانە :

ـ ئوسامەی كوڕی زەید خوا لە خۆی و باوكی رازی بێت گێڕایەوە فەرمووی : (بَعَثَنَا رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلى الحِرقةِ مِن جُهَينَة قال : فَصَبَّحْنَا القَومَ فَهَزَمْنَاهُم قال : ولَحِقْتُ أنا وَرَجُلٍ من الأنصارِ رَجُلاً منهم ، قال : فَلَمَّا غَشَيَنَاهُ قال لا إله إلا الله ، قال : فَكَفَّ عَنهُ الأنصاري ، فَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ ، قال : فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم ، قال : فقال لي : (يا أسامة أَقَتَلْتَهُ بعدَ ما قالَ لا إله إلا الله) ؟ قال : قلتُ : يا رسولَ الله ، إنَّمَا كانَ مُتَعَوِّذَاً قال :(أَقَتَلْتَهُ بَعْدَمَا قال لا إله إلا الله)؟ قال : فَمَا زالَ يُكَرِّرُهَا

عَلَيَّ حَتَى تَمَنَّيتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذلكَ اليومَ)[59] واتە : پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ناردینی بۆ ناوچەی حیرقەی هۆزی جوهەینە ، بەرەبەیان دامان بەسەریاندا و شکاندمانن ، من و پیاوێکی پشتیوانەکان (ئەنساری) کەوتینە سەر کابرایەکیان ، کە گرتمان ، هاواری کرد لا اله الا الله پشتیوانەکە لێی گەڕا بەڵام من رمەکەم کرد کرد بە سکیداو کوشتم ، کە هاتینەوە خزمەت پێغەمبەر صلى الله عليه و سلم بۆمان گێڕایەوە ، پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمووی : (ئەرێ ئوسامە کوشتت دوای ئەوەی ووتی لا الــه الا الله ؟!) ووتم : ئەی پێغەمبەری خوا لە ترسی کوشتنی خۆی ووتی ، بەڵام ئەو هەر دەیفەرموو : (ئەرێ ئوسامە کوشتت دوای ئەوەی ووتی لا الــه الا الله؟!) ئەوەندەی دووپات کردەوە خۆزگەی ئەوەم دەخواست تا ئەو رۆژە موسوڵمان نەبوومایە ..

ـ میقدادی کوڕی عەمری کیندی خوا لێی رازی بێت کە یەکێکە لەوانەی بەشداری غەزای بەدری کردووە ، فەرمووی لە پێغەمبەرم صلى الله عليه وسلم پرسی : (يا رسول الله أرأيت إن لقيت رجلاً من الكفار فقاتلني فضرب إحدى يدي بالسيف فقطعها، ثم لاذ مني بشجرة، فقال: أسلمت لله، أفأقتله يا رسول الله بعد أن قالها؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تقتله "، قال: فقلت يا رسول الله إنه قد قطع يدي ثم قال ذلك بعد

[59] ئەمە ریوایەتی بوخاریە لە تجريد الصحيح ب 2 غزوة مؤتة ل 83 لە ریوایەتی موسلیمیشدا لە جوندبی کوڕی جونادەوە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە ئوسامەی پرسی : بۆچی کوشتت ؟! ئوسامەش فەرمووی : ئاخر زۆری زیان بە موسوڵمانان گەیاند ، فلانی کوشت ، فلانی کوشت چەند ناوێکی ئاوا فەرموو ، ئیتر کە من هەڵمەتم کردە سەری لە ترسی کوشتنی خۆی ووتی لا اله الا الله ، پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمووی : (أَقَتَلْتَهُ ؟) واتە : کوشتت ؟ فەرمووی : بەڵێ ، ئەویش فەرمووی (وكيف تصنع بلا إله إلا اللّه إذا جاءت يوم القيامة؟ واتە دەی چی لە لا اله الا الله کە دەکەیت کە لە قیامەتدا دێتەوە پێش ؟! ئوسامە فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خوا داوای لێبوردنم بۆ بکە ، بەڵام پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم هەر دەیفەرموو (وكيف تصنع بلا إله إلا اللّه إذا جاءت يوم القيامة؟)

أن قطعها، أفأقتله؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :" لا تقتله فإن قتلته فإنه بمنزلتك قبل أن تقتله، وإنك بمنزلته قبل أن يقول كلمته التي قال)[60] واتە : ئەی پێغەمبەری وا ئەگەر بووم بە تووشی کابرایەکی کافرەوەو کەوتینە کوشتاری یەک ، ئەو دەستێکی منی بە شمشێر پەڕاندو لێی کردەوە ، پاشان خۆی خست پاڵ پەدی دارێک و ووتی موسوڵمان بووم ، دوای ئەوەی وای ووت بیکوژم ؟! پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمووی : نەخێر ، ووتم : ئەی پێغەمبەری خوا خۆ ئەو قۆڵی لێ کردوومەتەوەو ئینجا پەنای بردۆتە بەر قەدی درەختەکەو وای ووتووە !! پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمووی : مەیکوژە ، ئەگەر کوشتت ، ئەوا ئەو دێتە شوێنەکەی تۆ واتە پێش ئەوەی بیکوژیت ! تۆش دەچیتە شوێنەکەی ئەو واتە پێش ئەوەی ئەو قسەیەی بکات کە کردی ..

ئاڕاستەی ئیسلام لەوەش دوورتر دەشێت ، چونکە دەیەوێت ئامانجی جیهادەکە لەگەڵ ئامانجی خودی پەیامەکە بسوڕێتەوە بۆیە ئوممەتە موسوڵمانەکە وا پەروەردە دەکات کە لێبوردەو سینەفراوان بێت ، تا ڕێی تۆڵە نەگرێتە بەر ، تەنانەت دەیەوێت کاتی سەرکەوتن و بە دەسەڵاتێتی بە دوای ئەو سامانەشیدا نەڕوات کە موسادەرە کرا لێی و زەوت کرا !! تا ئامانجە بەرزەکەی ئیسلام وجیهادەکەی بۆ دوژمنان دەرکەوێت و بە کردەوە بسەلمێت .

شورەیحی کوڕی زەبیعەی کیندی لە یەمامەوە هاتە خزمەت پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم ، کە گەیشتە نزیکی مەدینە ، ئەسپەکەی لە دەرەوەی شار بەستەوەو خۆی بە پێ هاتە ناو شارو چووە خزمەت پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم و لێی پرسی : خەڵکی بۆ لای چی بانگهێشت دەکەیت ؟! فەرمووی : (إِلَى شَهادةِ أنْ لا إلهَ إلا اللهُ وإقامِ الصلاةِ وإيتاءِ الزكاةِ) واتە بۆ شایەتی دان کە تەنها الله خوایەو شایانی پەرستنەو بۆ نوێژکردن و زەکاتدان.. کابرا ووتی : چاکە ، بەڵام من هەندێک پیاوماقوڵی خۆمانم لەگەڵدان کە بە بێ ئەوان هیچ کارێک ناکەم

---

[60] متفق عليه ، لای بوخاری ب 4 ژمارە (7246) و لای موسلیم ب 2 لا 98 ژمارە (95 ـ 155) لای ئیمامی ئەحمەدیش سەحیحە (مسند أحمد / شرح الساعاتي ب1 ژمارە 70 لا 101) ..

بەڵكو من موسڵمان دەبم و ئەوانیش بـۆ ئیسـلامەكە بانگهێشـت دەكـەم و بـە موسوڵمانێتی دەیانهێنم .. كە رۆیشت پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم بە یـاوەرانی فەرموو : (دَخَلَ بوجهٍ كافرٍ وخَرَجَ بِعُقْبَى غادِرٍ وما الرَّجُلُ بِمُسْلِمٍ) واتـە : وەک كـافر هاتە ژووریَ و وەكو ئەهلی غەدر چووە دەریَ ، ئەمە موسـڵمان نییـە ! ئینجـا شورەیح كە بەرەو دەروەی شار گەڕایەوە مەڕو ماڵاتێكی بینی پێش خۆیـدان و دزینی ، كە موسوڵمانەكان زانیان بە دوایاندا چوون بەڵام نەیانگەیشتنیَ ..

ساڵ هات و چوو كە پێغەمبەر صلى الله عليـه وسـلم دوای پـەیمانی حودەیبییـە تەشریفی بردە مەككە بۆ حەج بینی ئەوە شورەیحەو هەموو مەڕوماڵاتەكەشـی پێیە كە پار دزیـنی !! بـەڵام وا هـاتوون كـە دیاریـان بـۆ كەعبـە هێـناوە !! پێغەمبەر فەرمووی : (هذا شريح دونكم) واتە : ئەوە شورەیحە بیگـەنیَ .. كـە موسوڵمانەكان خۆیان بۆ گرتنی ئامادە كرد ئەو ئایەتە دابەزیە خواریَ : (يَـا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللّهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا) المائدة / 2 واتە : ئەی ئەو كەسانەی باوەڕتان هێناوە رێگرتن لە دروشمەكانی خواپەرستی (كە خەڵكانێک ئەنجامی دەدەن) بۆ خۆتان بە رەوا مـەزانن و پەرسـتنەكان هەڵمەوەشێـننەوە ، هـەروەها لـە مانگە حەرامەكاندا (رەجەب و زولقیعدەو زولحیججـەو محـەڕەم) دا كێشـە مەنێنەوەو ریَ لە قوربانی مـەگرن كـە خـەڵكی دەیكـات ، ئـەو ملوانكانـەش دامەكەنن كە خەڵكی دەیكاتە ملـی مـەڕو ئاژەڵانێـكیان كـە وەک نیشـانە بـۆ قوربانی كردنیان دیاریان كەن !! (یەعنی با هی خۆشتان بن تازە شـورەیح و كۆمەڵە دزەكەی كردوویانەتە قوربانی !!) ریَ لە تەوافكارانەی مـاڵی خـواش مەگرن نەبادا ئەمنیەتی ماڵی خوا تێک چێت !! ئەوی دێتە ماڵی خوا هەر چـی بێت هەر بە ئومێدی رەزامەندی و فەزڵی خوای گەورە دێتە ئەویَ .. [61]

---

[61] نوسەری بەڕێز ئاماژەی بە سەرچاوەكەی نەكردووە بەڵام لە هەندێک لە تەفسیرو كتێبی هۆی هاتنەخوارەوەی ئایەتەكانی قورئاندا ئەو رووداوە كراوە بە هۆی هاتنە خوارەوەی ئەو ئایەتە وەكو ئیمامی قورتوبی ب6 لا 43 ..كەمێک بە لەفزی جیاواز هێناوێتیەوە ..

ئیتر پێغەمبەرصلی الله علیە وسلم غەیری گوێڕایەڵی دەربڕین بۆ خوای پەروەردگارو جێبەجێکردنی فەرمانە خواییەکە هیچی تری نەکرد و ڕێی نەدا نە شورەیح بگرن نە مەڕەکانیشی لێ بستێننەوە !

هەموو هەڵوێستە جوانەکانی پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم لەگەڵ دوژمن و ناحەزەکانیدا هەر وان ، هەمووی نموونەی گەورەیی و لێبوردەیی و پێشەوایەتیە ، هەموو جێبەجێکردنی ئاراستە خواییەکانە کە مەبەستی جیهادەکەو ئامانجی پەیامەکەی لێک جوێ نەکردوونەتەوە .. پێغەمبەر صلی الله علیە وسلم زۆرترین نارەحەتی و ئازارو ناسۆری دەخرایە رێ ، بەڵام هەمیشە خۆی کۆنترۆڵ دەکردو گەورانە رەفتاری دەکرد ، خەم و ناسۆرو توڕەبوونەکانی خۆی دەڕەواندەوەو نەیدەهێشت لای ببنە گیانی تۆڵە .. هەموو جیهان ئەو هەڵوێستە نمونەیی ئەوی بینی لە وەحشی کوڕی حەرب کە حەمزەی مامی لە ئوحوددا بەو شێوە دڕندانە کوشتبوو کە جەرگ و دڵی دەرهێنابوو ! کەچی لێشی خۆش بوو لە خۆشی نزیک کردەوە !! لە هیندی ژنی ئەبو سوفیان خۆشبوو کە نەک هەر نەخشەدانەری پلانی کوشتنەکەی حەمزەی مامی بوو، بەڵکو جەرگ و دڵەکەشیان کە بۆ دەرهێنا دایە بەر قەپاڵ وویستی بیخوات بەڵام بۆی نەخورا !! لە ئیبنو ئەبی سەرح خۆش بوو کە بە ناوو فەرمانی ئەوەوە خراپترین درۆی هەڵبەست .. دوای فەتحی مەککە نەیهێشت یاوەرە چەوساوەکانی خانوو و بەرەکانیان لە قوڕەیش و ئەهلی مەککە بسێننەوە کە لە کاتی کۆچکردنی ئەماندا بۆ مەدینە ئەوان موسادەرەیان کردبوون و بۆ خۆیان زەوت کردبوون !! وە هەروەها ..

پەروەردەی ئیسلامی پێویستی بە هەر سێ مەیدان و شێوازەکەی جیهاد هەیە ، هەمووشیان دەبێت بە گوێرەی فقهێکی رەسەن و واقیعی ئاراستەیان بکەن و ئاگاداری ئەحکامەکانی ناسخ و مەنسوخ بن [62]..

---

[62] ئیمامی ئیبنو تەیمییە تێگەیشتنێکی ووردەکارانەی لە مەسەلەی ناسخ و مەنسوخدا هەیە کە پوختەکەی ئەوەیە کە نەسخ هەر بە مانای سڕینەوە نایات ، بەڵکو جاری وا هەیە بە مانای لابردن ، کەنار دان ، وەستانی کاتیی ، وەستانی

کەوابوو جیهادە چەکداریەکە دەبێتە هەنجەتی بەکار لەو کاتانەدا کـە بــەهاو نەریتی کوفر کۆمەڵگەیەک دەخاتــە ژێــر رکێــفی خــۆی و دەکەوێــتە زوڵــم و دەستدرێژیی و دەبێتە مەترسیەک بۆ نەهێشتنی توخمی مــرۆڤ و مرۆڤایــەتی یان بۆ رێگرتن لە گەشەو نەشونمای .. بەڵام لەو کاتانەدا کە رێی دایــالۆگ و پێکەوە دوان و لە یــەکتر حــاڵی بــوون مەیســەر دەبێــت ئــەحکامی جیهــادە چــەکداریەکە دەوستێــت یــان بڵێــن نەســخ دەبێــتەوە .. ئیــدی دەزگاکــانی پەروەردەی ئیسلامی دەکەونە پەرورەدە کردن و پێگەیاندنی کەســانی شــیاوو لایق بــە دایــالۆگ و هونــەری گــرەو بردنــەوەی گفنوگــۆ ، لەمەشــدا نابێــت ووتووێژو تەوەرە باسەکان ببنە جنێوو قسەی ناشیرین و ئینفیعال .. بــەڵکو پیاوانی بەرەی ئیسلامی لە دایالۆگەکەدا دەبــێ بگەنــە ئــەو ئاســتە بــەرزەی

خولییانە بەکار دێنێت .. کە هەر یەکەیان بە گوێرەی کات و بارودۆخ دەگۆڕێن ، لەوانەیە لە سەردەمێکدا حوکمێکی شەرعی نەسخ ببێتەوە بەڵام لەوانەیە بارودۆخێکی نوێ دێتە پێشەوەو ناچار دەکات نەسخەکە لادات و حوکمە شەرعیەکە بگێڕێتەوە ، نوسەری بەڕێزیش ئەم بۆچوونەی ئیمامی ئیبنو تەیمیە دەگرێتەبەر و پێی وایە ئەم بۆچوونەیە کە لەگەڵ هەمیشەیی و بەردەوامێتی دەقە قورئانیەکاندا یەک دەگرێتەوە ، چونکە ئایەتی قورئان بۆ هەموو کات و شوێنێکە .. بڕوانە مقدمة التفسیر / ابن تیمیة .. (نوسەر)

لە دەستورو یاسای سەردەمی ووڵاتانی رۆژئاوادا زاراوەیەک هەیە پێی دەڵێن یاسا مردووەکان ، ئەمەش ئەو یاسایانەیە کە ماوەی دەساڵیان بەسەردا دەڕوات و بەکار نایەن ، دوای ئەو دە ساڵە بۆ بەکارهێنانەوەیان (یان بڵێین بۆ گەشانەوە یان زیندوو کردنەوەیان) دە هەرزار بە ئیمزاو ناوی زانراوی خۆیانەوە داوای بەکاربردنەوەی ئەو بڕگەیە دەکەنەوە کە مردووە .. گومانی تێدا نیە کە هەندێک ئەحکامی ئیسلامیش وایە ، بۆ نموونە ئەحکامی کۆیلە ئازاد کرد ، کە ئێستا کۆیلەیەتی لە زۆر ووڵات نەماوە چی و چۆن ئەحکامەکانی جێبەجێ دەکرێن ، کەوابوو هەر ئەوەیە کە بە هەڵپەسێرراوی دادەنرێت تا کاتێک ئوممەتەکە لە بارودۆخێکی وەکو ئەو کاتانەدا پێویستی پێی دەبێتەوە ..ئەمەش ئەو بۆچوونەی ئیمامی ئیبنو تەیمیە کە بۆتە جێ لایەنگیریی نوسەر. (وەرگێڕ)

جیهادی فیکریی دەیخوازێت ، تا بتوانن بە راقیترین شێوەی موناقەشە (یجادلوا) ی ئەهلی کوفری جیهانی بکەن و چاکترین (أحسن) ناوەرۆک و چاکترین بەرهەم بخەنە روو کە لەگەڵ حەقیقەتەکانی گەردووندا یەک دەگرنەوەو قەناعەت بە بەرەی بەرامبەر دەکەن کە خێرخوازی مرۆڤایەتی وا لەمەی ئەماندا [63]..

پێ هەڵگرتنی مرۆڤایەتی لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی تری ، بۆ نموونە کە لە قۆناغی یەکە ناوچەییەکانیەوە یان لە نەتەوایەتیەوە پێ دەنێتە قۆناغی کوتلەکاریە گەورە نێو دەوڵەتیەکانەوە کە لەسەر ئاستی کیشوەرە گەورەکانی دنیا دادەمەزرێن وەکو ئەوانەی ئێستا هەن ، ئەوە دەخوازێت کە دەزگا پەروەردەییەکان هەر چیان لە توانادایە بیخەنە کار تا مامۆستاو پیاوانی واجیهەی خۆیان وا شیاو پەروەردە کەن کە توانای جیهادی رێکستنی تەنزیمی و ستراتیژێتیان هەبێت و بتوانن تۆڕێکی بەرفراوانی لێوەشاوە بۆ پەیوەندی بەستن بسازن کە یارمەتیدەریان بێت لە روون کردنەوەی دیدو تێڕوانینی خۆیاندا .. دیسان بۆ ئەوەی بتوانن زەمینەی زۆر لەبار ئامادە بکەن کە هەموو ووزەی هەموو ئوممەتەکە زۆر زیرەکانە بخەنە گەڕ تا پێ بنێنە قۆناغی تری پێشکەوتنەوە ، تا لە قۆناغەکانی (خێڵەکی و عەشایرێتی) و (ناوچەگەریی و هەرێمایەتی) و (نەتەوایەتی) دەرچن ، چونکە ئەم قۆناغانە کاتێک ئوممەتی دینداریی تێ دەکەوێت کە یاساو رێسای خواییان لە گەشەی کۆمەڵگەدا بیرچووبێتەوەو خوای گەورەش بەرژەوەندیەکانی خۆیانیان لە بیر دەباتەوە ، لەوەی کە چۆن دەتوانن ئەو قۆناغە پاشکەوتووانە ببڕن و بچنە قۆناغی ئوممەتیانەی نێو دەوڵەتی و جیهانێتییەوە کە ئامانجی سەرەکی پەروەردەی ئیسلامیە لە پێکهێنانی ئوممەتی موسوڵماندا ..

---

[63] **ئاماژەی نوسەرە بە ئایەتی : (ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ) النحل / 125 یان : (وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ) العنكبوت / 46 یان : (وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ) فصلت / 33 ..**

كورتەی باس ئەوەیە كە لادان و هێنانەوە پێشی هەندێك ئەحكامی شـەرعی بە پێی بارو دۆخە نوێكان وەكو كـە بەسـەر ئەحكامـەكانی مامەڵـەدا دێـن ، بەسەر جیهادیشدا دێن ، بارودۆخی ئاشتیخوازانە شێـوازی ئاشـتیخوازانەی جیهادەكەی دەوێت ، ئەمەش لە سیاقی هەموو ئایەتەكانی جیهاددا هەست پـێ دەكرێت .. كە لە سەرەتاوە بە خۆ ئامادە كردن و بە سامان بەخشین دەست پێ دەكات ، ئەگەر بەشی نەكرد ، جیهادی بیركاریی و ژیربێژیی و تەنزیمی كـارو ووزەكـانی دەخرێـتە سـەر ، ئەگـەر هـەردووكیان بەشـیان نـەكرد یـەعنی مەبەستەكان بە ئاڕاستەی پـەروەردەیی بانگەوازەكـەو سـامان بەخشـینەكە نەهاتنە دی ، جیهادە چەكداریەكە دێتە پێش ..لـە هـەمان كاتیشـدا دەروازەی دایالۆگ و گفتوگـۆی ئاشـتیانە هـەر كـراوە دەمێنێـتەوە تـا زووتـر هـەلی تەقەبەس و شەڕ وەستان فەراهەم بێتە بەردەست و ئاشتی بگەڕێتەوە ..

گرنگی جیهادی چەكداریی لە هەموو مێـژووی مرۆڤایەتیـدا لـەوەوە زیـاتر روون دەبێتەوە كە بیروباوەڕو تیۆریە فیكری و سیاسیەكانی جیهانی ئەمڕۆی غـەیری موسـوڵمانان دەبیـنین ، بـە تایبـەتی رۆژئـاوا ، وازی لـە حـەزی دەسدرێژی و كوشتارو تاڵان كردنی میللەتانی دیكە نەهێناوەو والله اعلـم تـا قیامەتیش هەر وازی لێ ناهێنێت ، هەر لە رەنجی ئـەوەدا دەبێـت میللـەتانی دیكە ژێردەست كات ، دواكەوتوویان كات ، تا بە پێی ئەو رێساو دیدەی خـۆی كە دەڵێ : (ناكۆكی و مانەوە بۆ بەهێزو چاكترینە) كۆنترۆڵیان كات خۆشـی لە عەقڵی دەستەجەمعی خۆشیدا بە بەهێزو چاكتر دادەنێت .. ئەم رێسایەشـی بەلاوە بەڵگەنەویستێكی ئەوەندە راستە كـە نایەوێـت موناقەشـەی بكـات !! چجای پێداچوونەوەو گۆڕینی ! ئاخر لەم روانگەوەیـە كـە تەماشـای شـەڕو جەنگ و دەبەرێك راچوون دەكات بە پێداویستیەكی بایۆلۆژی ژیانی دەبینێت بۆیە بەرپا كردن و بەردەوام كردنیشی بە پێداویستی ژیان دەزانێـت !! چـونكە هەر لەو روانگەوە پێی وایە ئەو توخمانەی لاوازن نابێت بمێنن ، نابێـت جـێ بگرن ، پێویستە بە شەڕو شۆڕ لە بەرژەوەندی بەهێزەكاندا لەناو چن !! هـەر بۆیە رۆژئاوا ئەو هەموو بایەخە بە سەربازی و چەك و تفاقی سەربازی و خۆ بەهێز كردن دەدات .. ئەمە دیدێكی فەلسـەفی رۆژئاوایـەو لەمێـژە بـە رەگـی

فیکری باب و باپیانیاندا رۆچووە[64] و ئێستاش ئەو روانگەو دیدە فەلسەفیە تەوەرەی سەرەکی جیهانبینیانە ، لەم سەدانەی دواییدا ئەم دیدە زیاتر بۆ هەموو دنیا ئاشکرا بوو چونکە رۆژئاوا بە شێوەی ئیستیعماری سەربازی و فیکری زۆر بە جیددی تیۆری خۆی بەسەر گەلاندا چەسپاند ، ئێستاش بایەخی سیاسی و عەسکەریکەری خۆی هەر لەو دیدو بۆچوونە فەلسەفیەوەیە .. [65]

---

[64] موسوڵمانان زۆر پێویستە شارەزای ئەقڵیەتی رۆژئاوا بن و شێوەی بیر کردنەوەو روانگەی بەها داڕشتن و بەڵگەنەوویستی فیکریی و شێوازی بیرکردنەوەو بۆچوون و هەڵسەنگاندنیان شارەزا ببن ، هەر وەکو چۆن رۆژئاوا پلانی بەرامبەر موسوڵمانان کاتێک داڕشت کە شارەزای دیدو تێڕوانین و بەڵگەنەوویستی فیکریی و رەفتارو رەوشت و بەاهو نەریتی موسوڵمانان بوو ، شارەزای ئەمان بوو ئینجا کەوتە کار لەسەر کردنیان ، تا توانی موسوڵمانانیش بەگەڕ خات بۆ هێنانە دی ئامانجەکانی خۆی ! هەموو جیهانی بەکارهێنا تا ئاوا خۆی پێ گەیاندو خۆی بەهێز کردو دەسەڵات و نفوزی گرتە دەست !! تەوەری سەرەکی جیهانبینی رۆژئاواش ئەو رێسای (ناکۆکی و مانەوە بۆ بەهێزو چاکترینە) یە ، ئەم رێسایە بە لایانەوە وەکو تەوحیدەی ئێمەیە ، لەو دیدەوە هەموو فیکرو بیروباوەڕێکیان داڕشتووە نەک لە دیدی دینی ئاسمانیەوە ، یان لە رەوشت بەرزی و بەهای بە نرخی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیەوە .. رۆژئاوا بە تایبەتی ئەمریکا فیکرەی ململانێی بە لاوە پیرۆزە وەک ئینجیل ! بۆیە ئەوەندەش بایەخی بە دەروونناسی (علم النفس) داوەو دەدات ، ئەمەش وەنەبێت زانستیەک بێت بۆ روون کردنەوەو ناساندنی حەقیقەتی شت بخرێتە گەڕ بەڵکو بۆ ناسینی هەست و رەفتاری تاک و کۆی خەڵکی دەخوێنرێت و بەکار دێت تا بزانرێت بە چ شێوازێک هەموو گەلان دەخرێنە ژێر بار ، تا بزانرێت چۆن خەڵکی تر دەکرێنە پردی پەڕینەوە بۆ کلتورو رۆشنبیرییان تا بەکار بهێنرێنەوە بۆ هێنانە دی بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاو زەرووەکانی ..

[65] بۆ ناسینی راو بۆچوونی ئەو رۆژئاواییانەو زیاتر شارەزابوون لێیان دەتوانیت بگەڕێیتەوە بۆدوو کتێبی نوسەر : کتێبی (فلسفة التربية الاسلامية) چاپی دووەم لا 156 ـ 159 ، هەروەها کتێبی (أهداف التربية الاسلامية) لا 269 ـ 270

لە بەرامبەر ئەم عەقڵیەتە غەیر موسڵمانەدا کە ئیعتیمادی سەرەکی خۆی دەکاتە سەر ململانێ و دەبەرێک راچوونی شەڕو ئەو دەکاتە بنەمای پەیوەندیەکانی دەرەوەی بە کۆمەڵگەکانی تری مرۆڤایەتیەوە کە هاوبەشی ژیانی ئەم سەر زەویەنی ، گرنگی و زەرورەت و رۆڵی جیهاد دێتە پێشێ ، وەکو بەربەستێکی دەستدرێژیی رۆژئاوا ، وەکو بەهۆش هێنانەوەی ئەقڵیەتی رۆژئاوا کە بە حەزی شەرخوازی ئاخنراوە .. ئالێرەدایە کە بە شێوەیەکی کاتیی جیهادە چەکداریەکەی ئیسلام دێتەوە پێشێ .. مەبەستیش لێی عەمەلیات کردنە ! لێکردنەوەی ئەو ئەندامە نەخۆشانەی بەدەنی مرۆڤایەتین ، ئەو موتریف و گەندەڵانەی گەر بۆیان بلوێت هەر هەموو دنیا دەکەنە گۆڕەپانی خوێنڕێژیی و جەردەیی و وێرانکاریی .. جیهادی چەکداریی بۆ ئەمە پێویستە بێتە پێشێ تا لاسەنگیەکەی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی و هێزەکانی ناوی راست کاتەوەو پارسەنگی دروست کاتەوە ، چونکە وەکو هێزێکی پاسەوان هەر کاتێک دیترا دنیا بەرەو تێکچوون دەچێت پێویستە بێتەوە پێشێ تا دادپەروەریی و یەکسانی و ئازادی و برایەتی و مافی خاوەنێتی و پەیوەندی ساغ و پارسەنگ بۆ هەموو کەس مەیسەر ببێتەوە .. ئەمانەش ئەو بەها بەنرخانەن کە خوای گەورە جیهادەکەی لە پێناودا فەرز کردوون ، نابینیت نیەتی جیهاد کردنەکەش ئەگەر لەمانە ترازا جیهادەکە بەتاڵ دەکاتەوە ؟! لەو روانگەوەیە کە لە پێغەمبەری پێشەوایان صلی اللہ علیه وسلم پرسی کە یەکێک لەبەر ئازایەتی خۆی دەچێتە غەزا ، یەکێکی تر لەبەر خزمایەتی و تیرەگەرێتی دەچێت ، یەکێکی تر بۆ دەسکەوتی جەنگ دەچێت ، یەکێکی تر بۆ ناو دەرکردن ، یەکێکی تر بۆ ریابازیی ، غەزای کێ لەمانە لە پێناوی خوادایە؟ پێغەمبەر صلی اللہ علیه وسلم وەڵام ئاوا دەداتەوە کە هەر کەس لە پێناوی بەرزکردنەوەی ووشەی خوادا بچێت ئەوە غەزای فی سبیل اللە کردووە [66] ..

---

[66] سەحیحی موسلیم بە شەرحی نەوەوی ب 13 لا 49 ـ 50 كتاب الاماره (چاپی دار الكتب العلميه) وێ : ئەبو موسای ئەشعەری ـ خوا لێی رازی بێت ـ دەگێڕێتەوە کە (أنَ أعرابياً أتى النَبيَ صلى الله عليه وسلم فقالَ يا رسُولَ اللهِ ، الرجُلُ يُقاتِلُ لِلمَغْنَمِ والرَجُلُ يُقاتِلُ

دەستەواژەی : هەر کەس لە پێناوی بەرزکردنەوەی ووشەی خوادا یـەعنی بـۆ چەسـپاندنی ئـەو پەیامـە شارستانێـتیە راقیـەی کـە ئیسـلام هێاوێـتی و موسوڵمان هەڵیگرتووەو دەبێت بە هەموو جیهانیـانی بگەێنێـت ، تـا تـۆوی مرۆڤ بمێنێت و کۆمەڵگەکەی بە ئاسودەیی گەشەو نەشونما بکات .. ئەمـەش هەموو هێنانە دی هەندێک لایەنی تـری خواپەرسـتین .. ئـاخر شارستانێـتی ئیسلامی ئا لەم دیدە خواپەرستیەیەوە مۆرک و سیفاتی پەیامەکەی خـۆی بـە جیهان دەگەێنێت .. ئـەمما تەفسـیلاتی پەیامەکـە ئـەوە بریتیـە لـە مانـای پەیامەکە کە لە بەشی داهاتوودا باسی دەکەین ان شاء الله .

* * *

لِيُذْكَرَ ، والرَجُلُ يُقاتِلُ لِيُرَى مَكانَهُ وفي روايةٍ : يُقاتِلُ شَجَاعَة ، ويُقاتِلُ حَمِيَة ، فَمَنْ في سَبيلِ اللهِ ؟فقالَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مَنْ قاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللهِ هيَ العُليا فَهوَ في سَبيلِ اللهِ) مُتفق عليه

واتە : ئەعرابییەک هاتە لای پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و لێی پرسی : ئەی پێغەمبەری خوا کابرایەک بۆ دەسکەوتی شەڕ (غەنیمەت) دەجەنگێت . یەکێکی تر بۆ ناو دەر کردن دەجەنگێت ، کابرایەکی دیش بۆ ئەوەی شوێن دەستی دیار بێت (تا ببێتە فەرماندە) لە ریوایەتێکی تردا هاتووە : بۆ ئازایەتی دەجەنگێت . هەشە بۆ عەشیرەت گەرێتی دەجەنگێت .. ئەمانە کامیان لە پێناوی خوادایە ؟ فەرمووی : ئەوی لە پێناوی بەرز کردنەوەی ووشەی خوادا (واتە دینی خوا) دەجەنگێت ، ئەوە لە پێناوی خوادایە .

بەشی دووەم

مانای پەیام (الرسالە)

ووشەی الرسالە والرسول لە قورئاندا لە سەدان شوێـنی قورئانـدا دووپـات دەبنەوە ، ئەمما لەو ئايەتەدا كە بۆتــە چوارچێـوەی توخمــەكانی ئوممــەتی موسوڵمان ، ئاماژەيـەک بـە پەيامەكـە دەكرێـت لـەوەدا كـە خـوای گـەورە دەفەرموێ : (فِي سَبِيلِ اللهِ) واتە لە پێناوی خوادا ، ناوەرۆكی پەيام دەبێـت بـە سێ بەشی سەرەكيەوە :

1ـ فەرمانكردن بە چاكە ، كە تەوەرەكـەی بريتيـە لـە بانگهێشـت كـردن بـۆ خۆسازاندن لەگەڵ ياساو رێسای خوای گەورە تـا لەگـەڵ رێسـا گەردوونيـە هەستپێكراوەكان و قەدەريەكانيدا يەک بگرێتەوە ، ئەمەش لەبەر ئەوەيـە كـە مانەوەو بەردەوام بوونی مرۆڤی پێوە بەندە ..

2ـ بەرهەڵستيكردن لە خراپە ، تەوەرەی ئەميش هۆشيار كردنەوەی خــەڵكی و ئيترار كردنيانە لەوەی نەكەن بە ياساو رێسا گەردونيە خواييــەكان يـان بـە رێسا قەدەريەكانی ئەو بكێشرێن ، چونكە ئەوە يەعنی نــەمان و زەرەرمەنــدی دنياو ئاخيرەتی مرۆڤ ..

3ـ باوەڕ هێنان بە خوای گەورە ، تــەوەری ئەميشـيان بريتيـە لــە قەناعــەت كردنی تەواو بە تواناو دەسەڵاتی بێ سوری خوايی ، بەوەی كە ئەو خاوەنــەو مافی رەفتار كـردنی بـە پێـی حـەزی دانـايی خـۆی هەيـە ، بەرهــەمی ئــەم باوەڕهێنانەش ئەوەيە كە لــە لايەكـەوە مرۆڤايـەتی لـە شـاڵاوی خوايـەتی ساختەيی مرۆڤی وەكو خۆی رزگار دەكات ، مل بۆ كەسانێكی وەكو خـۆی بـەو سيفەتەی بووبن بە خوا كەچ ناكات .. لە لايەكی تريشەوە بـواری تـەواو بـۆ توانــا ژيريــی و دەروونی و جەســتەييەكانی دەكاتــەوە تــا هەرچــی لـــەم گەردوونەدا بۆی مەيسەر كـراوەو دەكەوێـتە بـەر دەسـتی بـۆ بەرژەوەنـدی مرۆڤايەتی بێ بەربەستی ترس و بيم بەكاريان بهێنێت ..

ئەم سێ توخمە سەرەكيەی سـەرەوە كـە پێـكهاتەی پـەيامی خـوايين لــەو ئايەتدا هاتوون كە دەفــەرموێ : (كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَــأْمُرُونَ بِــالْمَعْرُوفِ

وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ال عمران / 110 واتە : ئێوە باشترین ئوممەت بوون لە نێو خەڵکیدا خرانە بەرچاو ، بەوەی فەرمان بە چاکە دەکەن و بەرهەڵستی لە خراپە دەکەن و باوەڕتان بە خوا هەیە ..

یاوەری بەڕێز ئەبو هورەیرە ئەم ئایەتە راڤە دەکات دەفەرمویێ : ئێوە بۆیە بوونەتە باشترین ئوممەت کە خەڵکی بە زنجیرو کۆت کێش دەکەن تا بە بەهەشتیاندا دەکەن ! ئەمەش بەوەیە کە موسوڵمانان گیان و ماڵیان لە جیهاددا خەرج دەکەن تا سوود بە خەڵکی بگەێنن ، ئیدی حەتمەن باشترین ئوممەتن ، خەڵکیش رەعیەتی خوای گەورەن ، ئەو کەسەش زیاتر خۆشەویستە کە زیاتر بە پەرۆشی ئەو رەعیەتەی خوای گەورەیە[67].

ئەو چاکەیەش کە ئایەتەکە ئاماژەی بۆ دەکات ناوێکی گشتگیری کۆکەرەوەیە کە هەموو شتێکی سوودمەند دەگرێتەوە کە بۆ مرۆڤ و کۆمەڵگەکەی بخرێتە گەڕ ، بۆ ئاڕاستە کردنی رەفتارو پەروەردەکردنی رەوشتیان ، بۆ پتەوکردنی پەیوەندی نێوانیان ، بۆیە دەبینیت کە کابرایەک لە پێغەمبەری صلی الله علیه وسلم پرسی چاکە چیە فەرمووی : (لا تَحْقِرَنَّ مِنْ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً ، وَلَو أَنْ تُعْطِيَ صِلَةَ الْحَبْلِ ، وَلَو أَنْ تُعْطِيَ شَسْعَ النَّعْلِ ، وَلَو أَنْ تَنْزِعَ مِنْ دَلْوِكَ فِي إِنَاءِ الْمُسْتَسْقِي ، وَلَو أَنْ تُنَحِّيَ الشَّيْءَ مِنْ طَرِيقِ النَّاسِ يُؤْذِيهِمْ ، وَلَو أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ وَوَجْهُكَ إِلَيهِ مُنْطَلِقٌ ، وَإِنْ سَبَّكَ رَجُلٌ بِشَيْءٍ يَعْلَمُهُ فِيكَ وَأَنْتَ تَعْلَمُ نَحْوَهُ فَلَا تَسُبَّهُ ، فَيَكُونَ أَجْرُهُ لَكَ وَوِزْرُهُ عَلَيهِ ، وَمَا سَرَّ أُذُنُكَ أَنْ تَسْمَعَهُ فَاعْمَلْ بِهِ ، وَمَا سَاءَ أُذُنُكَ أَنْ تَسْمَعَهُ فَاجْتَنِبْهُ) رواه احمد[68]

واتە : هیچ کارێکی باش بە بێنرخ مەزانە با پەتکێکیش بێت بیدەیت ، با ئاغزوونەو قەیتانی پێڵاوێک بێت ، با ئەو ئاوە بێت کە لە دۆلکەکەتدا ماوەتەوەو دەیدات بەو کەسەی هاتووە ئاو هەڵکێشێت ، با لادانی شتێک بێت لەسەر رێی خەڵکی کە ئازارێکیان پێ دەگەێنێت ، با دیداری براکەی خۆت بێت وبەڕووی خۆشەوە بیبینیت ، ئەگەر کەسێک جنێوێکی پێدایت کە دەربارەت

---

[67] ابن تيمية : الفتاوی / علم السوك ب10 لا 59 .

[68] مسند احمد / تصنيف الساعاتي ب 19 لا 201 . ئەو یاوەرە بەڕێزەش کە لێی پرسی ناوی (ئەبو جوریین ئەلهەجیمی) یە ..

دەیزانی تۆ جنێوی بەوە پێ مەدەرەوە کە لەودا دەیزانیت ، تۆ پاداشـتی ئـەوە وەردەگریت و ئەویش تاوانەکە ، هەرچی بە گوێتدا چوو پێت باش بوو بیخەرە کار ، هەرچی بە گوێتدا چوو خراپەبوو توخنی مەکەوە ..

گومانی تێدا نیە کە ئەو پێناسەی پێـغەمبەری نـازدار صلى الله عليه وسلم بـۆ چاکە هەموو باشەیەک ناگرێتەوە ، چونکە ئەو موراعاتی کابرای کـردوەو بـە پێی ئاستی ئەوو بارودۆخ و کەشی دەوروبەری و سەرنجدانی ئـەو ئاڕاسـتەی بۆ هەندێک لەو چاکانە کردووە ، بـەڵام لـە سـەرجەمی قورئـان و حەدیسـی پێغەمبەردا صلى الله عليه وسلم (چاکە) و (خراپە) بە شێوەیەکی بەرفراوان باس دەکرێن و شیرازەی کۆمەڵایەتی نێوان تاکـەکان و پەیوەنـدی کۆمـەڵگاکانیش دەگرنەوە ، پەیوەنـدی گـەلان و دەوڵـەتانیش ، چـونکە هەرچـی رەفتارێـک گونجان و پێکەوەسازان لەگـەڵ یاسـاو رێسـای خواییـدا دروسـت کـات ـ چ ئەوانەی لە گەردووندان چ ئەوانەی لە رێبازەکەیدان ـ هـەموو دەچـنەوە نـاو بازنەی (چاکە) وەو هەرچی رەفتارێکیش بـەو یاسـاو رێسـایانە بکێشرێـن دەچێتە بازنەی (خراپە)وە ..

پێناسەی پەیام بەم شێوەیە ، پێچەوانەی دیدو تێـڕوانینی هەندێـکە کـە وا بانگهێشت بۆ ئیسـلامەتی دەکـەن کـە هێزێـکی رادەرو توانایـەکی رابـوون و راپەڕین و بنیاتنانی سیاسی و سـەربازی و ئـابوری موسـوڵمانانە .. ئەمـە دانانی ئامانجە لە شوێنی هۆکارە دانانی هۆکارە لە شوێنی ئامانج .. راسـتە ئیسلام شوێنکەوتوانی بۆ بەرزی و پێشکەوتن هەڵدەنێ بەڵام ئەمە ئامانج نیە ، ئەمە هۆکارو ئەنجامە ، ئامانج بڵاو کردنـەوەی پەیامەکـەی ئیسـلام و بـە خەڵکی گەیاندنێتی ، کە رێزی موسوڵمانان و تواناو هێزو دەسەڵاتیان وا لـەم هەڵگرتنی بانگـەوازە خواییـەو گەیاندنیـدا بەمەیـە کـە دەگەنـە تـەمکین و ئاسودەیی .. ئەمەش مەبستی خوای گەورە کە دەفەرموێ: (إِنَّ اللّهَ اشْـتَرَى مِـنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الجَنَّةَ) التوبـة / 111 واتـە :خـوای گـەورە گیـان و ماڵی موسوڵمانان دەکرێت لێیان بەوەی کە بەهەشتیان بۆ دەبێت ..

پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم هۆشداریی دەداتە موسوڵمانان کە لێیان تێک نەچێت ئامانج لە شوێنی هۆکار دانێن و هۆکاریش لە شوێنی ئامانج .. بۆیە دەفەرموێ : (إذا ضَنَّ الناسُ بالدينارِ و الدرهَمِ و تَبَايَعُوا بالعِينَةِ و تَبِعُوا أذنابَ البَقَرِ و تَرَكُوا الجهادَ في سبيلِ اللهِ ، أدْخَلَ اللهُ تعالى عليهم ذُلًّا لا يَرْفَعُهُ عَنهم حتَّى يُراجِعُوا دينَهُم) رواه احمد[69] واتە : ئەگەر خەڵکی پسشکەو چروک بوون لە بەخشینەوەی دینارو درهەمێکداو کەوتنە سوداو مامەڵەی گۆڕینەوەو دەستیان بە کلیکی گاوە گرت و وازیان لە جیهاد کردن لە پێناوی خوادا هێنا خوای گەورەش دەیانخاتە ناو زەلیلیەکەوە تا نەگەڕێنەوە سەر دینەکەیان لەسەریان لانابات ..

هەروەها دەفەرموێ : (إنَّ اللهَ بَعَثَني نَبيًّاً مَرْحَمَةً ومَلْحَمَةً ولَمْ يَبْعَثْني تَاجِراً ولا زَارِعَاً وإنَّ شِرَارَ هذهِ الأمةِ التُّجَار والزارعونَ إلا مَنْ شَحَّ علَى دِينَهِ)[70] واتە : خوای پەروەردگار کە منی کردووە بە پێغەمبەر بە ڕەحمەت ناردوومی و کردوومی بە هۆکاری جیهادو کوشتاریش ، نەیکردووم بە بازرگان و جوتیار ، با بزانن کە خراپترینی ئەم ئوممەتە بازرگانەکانێتی مەگەر ئەو کەسانەیان کە زۆر ئاگایان لە دینەکیە خۆیانە و ئیهمالی ناکەن ..

گومانی تێدا نیە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە بەهاو نرخی ئابوری کەم ناکاتەوەو ئەو پیشانە بە کەم ناناسێنێت ، بەڵام هۆشداریی ئەوە دەدات کە چەند دژوارە پەیامەکە ببێتە کاری بازرگانی !! چەند خەتەرە دینەکە ببێتە مایەی پارەپەیدا کردن و پێ خواردن ! یان بکرێتە هۆکارێک بۆ بەرزکردنەوەی پلەو پایەی خەڵکی ! هەر وەکو کە فەلسەفەی ئەمڕۆ داوای دەکات[71] ..

---

[69] مسند احمد ب 2 لا 84 هەروەها ئەبو داوودیش لە سنن دا هەروا ریوایەتی کردووە بەڵام بە لەفزێکی دیکە کە دەفەرموێ : (إذَا تَبَايَعتُمْ بِالْعِينَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَتَرَكْتُمْ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيكُمْ ذُلًّا لا يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إلى دِينِكُمْ) .. شێخی ئەلبانی لە صحيح الجامع دا ژمارە 423 دەفەرموێ سەحیحە ..

[70] كنز العمال ب 4 لا 282 لە ئەبو نوعەیمەوە لە حلية الاولياء .

[71] لە حەدیسی سەحیحدا هاتووە کە پێغەمبەر دەفەرموێ : (ما ذِئْبَانِ جائِعانِ أُرْسِلا الى زَرِيبَةِ غَنَمٍ بِأفْسَدَ لَها مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى المالِ والشرَفِ لِدِينِهِ) رواه احمد والترمذي باسناد صحيح عن

راست كردنەوەی ئەم دیدو تێڕوانینەو رێ گـرتن لــەوەی ئامــانجی دینەكــە ببێتە هۆكارو ئــەنجامی یــان بــە پێچــەوانەوە بــە درێــژایی مێــژوو ئــەركی سەرشانی زانایانی نوێكەروەی دینەكە بووە بە تایبەتی لەو سەردەمانەدا كــە ئوممەت وەكو ئاوی مەنگ لــە شوێــنی خــۆی قــەتیس دەمــاو موســوڵمانان ئینحیرافیان دەكرد ، لە جیاتی ئــەوەی ببنــە ئوممــەتی پەیامەكــە دەبوونــە ئوممــەتی زێــوان و مەراسـیمی ئاهەنگانێــك كــە خۆیــان ناویــان لــێ دەنــا خواپەرستی !! پەیامەكەشیان دەكردە مایەی پارەسەر یەكنان و خۆبردنە پێش و پلەو پایە بردنەوەی بەردەست دەسەڵاتدارانی ملهوڕ ..

* * *

گرنگی پەیام لە هەبوونی ئوممەتدا

پەیام لەسەر ئاستی جیهانی گرنگیەكی كاریگەری لە پێكەوەنانی ئوممــەتان وچارنوسیاندا هەیە ، ئەمەش لەم سێ خاڵانەی خوارەوەدا دەردەكەون :

یەكەم : پلەو مەنزیلەو رۆڵی ئوممــەتان بــەوە دیــاری دەكرێــت كــە چــەندی بەرهەمی شارسنانیتی بە گەلانی دیكــە بەخشــیووە ، ئــەم بەرهەمــە پەیامــە شارستانێتیەكەی ئەو ئوممەتەیە كە بــە جــۆرو زۆری بەرهەمەكــەی دەچێــتە ریزی پێشەوە یان دواوەی میللەتان ، بە زۆرو جۆری بەرهەمەكانی دەتوانێــت لایەنگری دیكە لە میللەتاندا بۆ خۆی كەسب كــات ، دەتوانێــت ووزەی نــوێ و سەرچاوەی نوێی ماددی و مەعنەوی دیكە بۆ خۆی پەیدا كات ئەمە ئەوەیە كە مێژونووســی بــەریتانی تــۆینبی (Toynbee) نــاوی لێــنابوو كەشــخەیەتی شارستانێتی ..

دووەم : ئـــەم بەرهەمـــە شارستانێـــتیە مایـــەی مانـــەوەو گەشـــەكردن و بەردەوامبوونی شارستانێتیە ، چــونكە ئــەو ئوممەتــەی بەرهــەم بەخشــینی

كعب بن مالك رضي الله عنه واتە : دوو گورگی برسی بكەونە ناو پەچەیەكی مەڕەوە خراپتر نابن لە كەسێك كە سوورە لەسەر سەروەت و سامان و ماڵ پێكەوە نان و پلەو پایە دەست خستن بە هۆی دینەكەوە .

دەوەستێت دەست دەکات بە وەرگرتن !! هەر وەرگرتنێکیش بێ بەخشین بێت خۆکوشتنێکی هێواشە .. هەموو کەسێک ئەمە هەست پێ ناکات ، تەنها ئەو کەسانە هەستی پێ دەکەن کە شارەزای رێسای کۆمەڵناسیی و گۆڕانکاریی و میللەتان و رێڕەوی مێژوون .. چونکە لەوانەیە قۆناغێکی لە قۆناغی گۆڕانی ئوممەتێک دوو نەوە یان سێ نەوەی یەک لە دوای یەکی بوێت ..

ـ ئوممەتی وەستاو لە قۆناغی یەکەمیدا کەرەستە پیشەسازیەکان وەردەگرێت بە تایبەتی کەرەستەی جەنگی ..

ـ لە قۆناغی دوەمیدا جۆری کەلوپەل و شێوازی جل وبەرگ و پۆشاکی و خواردن و دیکۆراتی وەردەگرێت ..

ـ لە قۆناغی سێیەمیدا کلتورو رۆشنبیری و زمان و شێوازی سیستمی ئیدارەو ئەتەکێتی دیبلۆماسێتی و بنەماکانی دارشتنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و هونەرو کەرەستەو شێوەی رابواردن وەردەگرێت ..

ـــ لە قۆناغی چوارەمدا داب و نەریت و بنەما رەوشتی و پێوەرە کۆمەڵایەتیەکانی دەشێت و ناشێت (عەیبەو عەیب نیە) وەردەگرێت ..

ـ لە قۆناغی پێنجەمیدا عەقیدەو دیدو تیروانینی فەلسەفی و بیروباوەڕ دەگرێت .. لەم قۆناغەیدا هەموو سیمایەکی کەسایەتی خۆی لەدەست دەدا چونکە هەمووی لەبەرامبەر وەرگیراوەکانیدا دەپوکێنەوە ..

ئەو ئوممەتەی رێساکانی ئەم پوکانەوەو توانەوەیە پەی پێ دەبات ، خێرا هەوڵ دەدات رۆڵی بەخشینی شارستانیانەی خۆی نوێ کاتەوە ، شتێک وەبەرهەم بهێنێت و بیخاتە روو ، تا بەردەوامێتی زیندووانەی ناو خۆی بسەلمێنێت و رێزی دەرەوەی خۆی بەدەست بهێنێت .. ئەوە ژاپۆن و بەردەوام بوونەوەی بەرهەمی شارستانێتی خۆی ، ئەوە فەلسەفەی زەن (Zen) کە دوای جەنگە وێرانکارییەکەی بەسەریدا سەپێنرا وەک دیدێکی نوێ ناردیە دەرەوە ، ئەوە وەرزشەکانی جۆدۆو کاراتێ ، ئەوە بەرهەمە پیشەسازیە نوێکانی کە هەموویان مۆرکی هونەری ژاپۆنییان پێوە دیارە ئەمەش بەوە بوو کە کلتوری خۆیان پاراست ، داب و نەریتی خۆیان هێشتەوە ، تەنانەت دەبوو (تا

ئێستاش هەر وایە) هەموو ئەنجومەنێکی وەزیـرانی نـوێ بچـنە پەرسـتگای سەرەکی بودایی وولات و لەوێ سوێندی یاسایی بخۆن !!

سێیەم : پەیام پێداویستیەکی دەرونی / کۆمەڵایەتیە ، ئەو ئوممەتەی پەیامێک هەڵدەگرێت ، پارێزگاریی یەکێتیەکەی ناو خۆی دەکات ، ناهێڵێت تووشی لەت لەت بـوونی مەزهـەبی و تـائیفی و حـزبی و ببێـت ، پەیامەکـەی ناهێڵێـت مەلیەنـدی هێـزو خـاوەن نفوزەکـان بکەونـە شـەڕە شـۆقی بەرژەوەنـدی و رەگەزیەرستی و دەمارگیریی خۆوویستی .. ئەم دوو حاڵەتـە دژ بـە یەکـەش خۆیان لە یەکتر مەلاس ەدەن ، هەر کاتێک پەیام و یەکێتیەکە هاتنە پێشـەوە لەت لەت بوونەکە دەخزێتە کونەوە ، هەر کاتێک لەت لەتبوونەکەش زاڵ بوو ، پەیام و یەکێتی بوونەکە دەخزێنە کونەوە .. چونکە لە سروشتی پەیام وایـە کە ووزەی هەمووان بۆ ئامانجە کۆیەکـەی هـەموان کـە کۆلکـەی هاوبەشـی رەنجی هەموویانە دەخاتە گەڕ ، بۆیە لەت لەت بوونیان لـێ دەرناکەوێـت ، بەڵام ئەگەر پەیامەکەیان بزر بوو ، یان نەیان ما ، حەتمـەن ئـەو لـەت لـەت بوون وراپسکان راپسکانەی خاوەن نفوزەکان دێتە شوێـنی پـەیام و ئامانجـە کۆیەکەی !! لەتەکان دەکەونە هەوڵی هێنانە دی ئامانجە بچوکەکانی خۆیان ، رەنج بۆ هێنانەدی بەرژەوەندیە تەنگەکانی خۆیان دەخەنە کار ، بەمەش پێک دەکێشرێن ، حزبایەتی و تیرەو هۆز پەرستی و دەمارگیریی و ئەنانیێـتی سـەر بۆ هەموو هەڵوێستێک دەکێشێـت ، ئیتـر ئومەتەکـە تۆپـەڵ تۆپـەڵ دەبـێ و شەڕەشۆقی فیتنەو یەکتر هاڕین هەموو رەنجێک بە بـا دەدات .. ئامـاژە بـەم نەخۆشیە کوشندەیە کە خوای پەروەردگار بە ئوممەتی موسوڵمان دەفەرموێ : (إِلاَّ تَنفِرُواْ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ) التوبة / 39 واتە ئەگەر لە پێناوی خوادا رانەپڕن و جیهادەکە بۆ سەرخستنی دینەکەی ئەو نەکەن ، ئـەوا خـوای گەورە سزایەکی واتان دەدات کە زۆر بە ژان بێت و ئێوەش بە خەڵکانێکی دیکە دەگۆڕێتەوە ..

لەوانەی سزا بە ژانەکە لە لایەن خوای گەورە خۆیەوە بێت و لەوانەشە لـە لایەن خەڵکانێکی بەهێـزو دەسـەڵاتەوە بێـت ، چـونکە موسـوڵمانان ئەگـەر

جیهادیان لە پێناوی خوادا واز لێهێنا ، پشێویەکی وا دەکەوێتە نێوانیانەوە کە زۆر نابات سەر دەکێشێت بۆ هەموو جۆرەکانی ناکۆکی و ئینجا شەڕو یەکتری کوشتن وەکو کە ئێستا دەیبینین[72] .. موسوڵمانان کاتێک بە جیهادەکەوە مەشغووڵ دەبن ، هەموو دڵ و دەرونیان بۆ یەکتر دەجۆشێت و زیاتر لێک نزیک دەبنەوە ، دەستیان مشت دەبێت و بەرامبەر دوژمنانی خۆیان و دوژمنانی خوای گەورە دەوەستنەوە ، بە پێچەوانەشەوە ئەگەر جیهادەکەیان واز لێنا بە لاواز کردنی خۆیانەوە خەریک دەبن و یەکتری دەخۆن[73] ..

لە ئایەتی تردا خوای پەروەردگار هەڕەشەی ئەوە لە موسوڵمانان دەکات و هۆشدارییان دەداتێ کە ئەنجامی هەڵنەگرتنی پەیامەکەیان خراپ لەسەر دەکەوێت ! نەکەن واز لە هەڵگرتنی پەیامەکە بە بەخشین و جیهاد کردن بەو بەهانە بهێنن کە قورسەو ئەنجامدانی لەم زەمانەدا ئاسان نیە !! وەک دەفەرموێ : (وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) البقرة / 195 واتە : لە پێناوی خوادا (بۆ بەردەوام بوونی جیهادەکە) ببەخشن و بە دەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن ..

هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە زیاتر ئەم ڕێسا قورئانیە گەردوونیە روون دەکاتەوە ، زیاتر ئەو راستیە دەچەسپێنێت کە واز هێنان لە هەڵگرتنی پەیامی خواو ئاڵای جیهاد لاوازی لە وویست و ریزی موسوڵماناندا دروست دەکات و رێی رزگارییان لێ دەگرێت !

موسوڵمانەکان لە بەرامبەر دەروازەی شاری قوستەنتینیە بەرامبەر رۆم بۆ شەڕ وەستابوون ، بە تەمای هێرش بوون ن لەپڕ یەکێک لە موسوڵمانەکان لە ریز دەرپەڕی و خۆی کرد بە ریزی جەنگاوەرانی رۆمدا و کەوتە شمشێر وەشاندن تا لەبەرچاوان بزر بوو .. خەڵکانێک هاواریان کرد : بە دەستی خۆی خۆی بە فەوتان دا .. ئەبو ئەییوبی ئەنساری خوا لێی رازی بێت کە

---

[72] ئاخر بۆیە خوای پەروەدگار 41 جاری لە قورئاندا فەرمووە موسوڵمان 41 جاریشی لە بەرامبەریدا فەرمووە جیهاد !!

[73] ابن تەیمیە : الفتاوی / التفسیر ب 15 ل 44 ـ 45 ..

یاوەری پێغەمبەری نازدار صلى الله عليه وسلم بوو لەوێ بوو کە دی ئەوان ئاوا لە ئایەتەکەی پێشوو گەیشتوون ، بە سەرسامیەوە رووی کردە خەڵکەکەو فەرمووی : (خەڵکینە ، ئێوە ئەو ئایەتە بە غەیری مەبەستی خۆی لێک دەدەنەوە !! ئەو ئایەتە لەسەر ئێمەی پشتیوانانی مەدینە هاتە خوارێ ، کاتێک خوای گەورە دینەکەی خۆی سەرخست و پشتیوانی زۆری بۆ پەیدا بوو ، ئێمە لە ناو خۆماندا بە چرپە بێ ئەوەی پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم گوێی لێ بێت ووتمان : ئەرێ خۆ ئێمە سەروەت و سامانمان فەوتا ، ئەگەر ئاورێک بە لای خۆماندا بدەینەوەو بکەوینەوە کاسبی و باخ و باخاتەکانمان چی دەبێت ؟! ئیتر خوای گەورە ئەم ئایەتەی بەو شێوەیە ناردە خوارەوە کە هەڵوێستەکەی ئێمەی رەت کردەوەو بە هەڵەی فەوتانی خۆمانی دانا ، کە فەرموی : (وَأَنفِقُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَلاَ تُلْقُواْ بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) البقرة / 195 واتە : لە پێناوی خوادا بۆ بەردەوام بوونی جیهادەکە ببەخشن وبە دەستی خۆتان خۆ مەفەوتێنن . ئەوە دەربارەی ئەو خەیاڵاتە بوو کە وویستمان واز لە جیهادەکە بهێنین و ماوەیەک بۆ رێکخستنەوەی سامانمان خەریک بینەوە .. پاشان ئەبو ئەییوب فەرمانی بە هەموان دا هێرش کەن .. سەیدنا ئەبو ئەییوب هەر لە جیهاددا مایەوە تا گیانی سپارد[74] .. خوا لێی رازی بێت ..

* * *

رۆڵی پەروەردە لە بەهێزکردنی پەیامدا

پەروەردەی ئیسلامی بەرپرسێتیەکی گەورە لە داڕشتنەوەی ئامانجی پەیامی ئیسلام و شێوازی هەڵگرتن و گەیاندنەوەی و سەرخستنەوەیدا دەبینێت ، هەروەها لە حەزی ئینتیمایدا .. ئەم بەرپرسێتیە لە چوار شتدا دەردەکەوێت :

یەکەم : ناوەرۆکی پەیامەکە بکاتە (پەیامی سەردەم) نەک هەر لەوەندەدا بوەستێت کە کتێب لەسەر پاڵەوانێتی هەڵگرانی پێشووی ئوممەتەکەو

[74] بڕوانە الواحدي النيسابوري لە کتێبی اسباب النزول ل 3 - 38 هەروەها السيوطي : لباب النقول في اسباب النزول ل 37 کە لە ترمزی و ئەبو داوودو ئیبنو حیببان و الحاکمەوە نەقڵی کردووە .. .

قارەمانێتی مێژویی بنوسێت و بەردەوام لــە میــدیاو ووتارەکانــدا بــە گوێــی شوێنکەوتوانی نوێی پەیامەکەدا بدرێتەوە .. هــەر بەوەنــدەی هــاوار کرێــت : موسوڵمانینە بۆ دینەکەتان بگەڕێنەوە ، ئیسلام زۆر کاریگەر بــووە ، ئیســلام زۆر گرنگە !! ئەم پەیامە بەوە نایەتەوە بوون و پێشەوایەتی و حوکم ، بــەڵکو دەبێت لە قاڵبێکی نوێدا داڕێژرێــتەوە ، لــە دەزگــای پــەروەردەیی فیکریــی و سیاسی و دەروونی ئیسلامیانەدا سەر لە نوێ داڕێژرێتەوەو نیشان بدرێتەوە ، دەبێت دیراسات و لێکۆڵینەوەی زانســتیانەی ئــەکادیمی و غــەیرە ئــەکادیمی لەســەر بنوسرێــتەوەو دیــدو تێڕوانیــنی دینەکــە لــە ڕێبازێــکی سیاســی و دەزگایەکی ئیداری کۆمەڵکاریی ئیسلامیانەدا نیشان بدرێــتەوە ، تــا بتوانێــت سەر لەنوێ ئوممەتی موسوڵمان وەبەرهەم بهێنێتەوە .. تا بتوانێت ئینتیمــای دین و ئوممەتەکە بکاتەوە بە حەزێکی سەربەرزانە و جێی شانازی خەڵکەکەی کاتەوە بە شێوەیەک کە بە پەرۆشەوە بەرەو پەیامەکەی بێنەوە ..پــەروەردەی ئیسلامیانەی ئاوا ئوممەتەکە دێنێتەوەو بوون و ناشهێڵێــت تاکــەکان چــیدی پەرتەوازەو بێ سەرو بەر بمێننەوە ، ناشهێڵێت کیــانی ئوممەتەکــەش زیــاتر داڕمێت ، ئەمەش بە لەبەرچاو گرتنی پێنج خاڵی سەرەکی دەبێت :

ا ـ سەرنجدانەوە لە پێداویستیەکانی سەردەم ، ئەوەش لەبەرچاو بگیرێت کــە ئێستا گۆی زەوی گوندێکی جیهانیە !

ب ـ تەماشاکردنەوەی پەیامی قورئان وسوننەت بــە چــاوی ئازادیخوازانــەوە دوور لە کاریگەریی باوکایەتی پێشین وچاولێکەرییان .

ج ـ سەرنجدان لە (مێژووی تێگەیشتن) ی سەلەفی پێشینی موســوڵمانان و (شارەزایی) غەیرە موسوڵمانان لە چۆنیەتی پێکەوەنانی ئوممەتان ودیقــەت گرتنی زانستیانە لێــیان تــا بــە چــاوی رەخنــەیی و لێــکۆڵینەوەی ســلبی و ئیجابیانەوە سەیر بکرێتەوە ..

د ـ سەرنجدان و دیراسە کردنی مێژووی کۆمەڵگەکانی مرۆڤایــەتی کــە چــۆن یاساو ڕێسای خەلق لە کۆن و نوێدا کاریگەریی لەسەر رەوتیان هەبووە .. تــا چەند سلبیانە یان ئیجابیانە لەگەڵیدا هەڵسوکەوتیان کردووە ..

هـ ـ بەدووداچوون و دیراسە کـردنی سروشـتی مرۆڤانـەی مـرۆڤ و شێـوازو چۆنیەتی رەفتاری سلبی و ئیجابیانەی لەگەڵ دەوروبەری خۆی ..

دەبێت (هەڵسەنگاندن و موراجەعـە) لـە هـەموو بـوارو مەیدانێـکی ئـەم دیراسەو لێکۆڵینەوەو بەدوودا چوونەدا هاوڕێ بێت ، تـا بـەردەوام سـەیری پلانە ستراتیژێتیەکەی بنیاتنانەوەی ئوممـەت و نـوێ کردنـەوەی چـالاکی و تێگەڕانی ووزەی نوێی و بـە گـەڕ خسـتنی تـەواوی بکرێـتەوە ، تـا لەگـەڵ دەرکەوتنی ئەنجامی نوێـی هـەموو رەنجێـکی زانسـتیانەی راسـت تەماشـا بکرێتەوە کە چەند لـە توانادایـە بخرێـتە خزمـەتی ستراتیژێـتی پـەروەردە کردنەوەی ئوممەتەکە ..

شتێکی بەڵگەنەویستە کە لە ریزی ئەو روکنانەی دەبێت جێ بایەخ بنـەوە (زمان) ە ، چونکە زمان هۆکارو وەسیلەی هەڵگرتنی پەیامەکەو مایەی رۆشـن کردنەوەیەتی ، تەنها لە پەیامی ئیسلامیدا ئەوە دەبینین کە بـڵاو بوونـەوەی زمانی عەرەبی و شارەزابوون و بایەخ پێدانی گەیشتۆتە پلەی بایـەخ دان بـە خودی دینەکە ، چونکە شارەزابوونی تەواو لە زمانی عەرەبی تەنها رێیەکە لە هەموو کات و شوێنێکدا کە موسوڵمانان بگەیـنیتە ئاستێـکی وا کـە پـەی بـە گرنگی و کاریگەریی قورئانی پیرۆز کە پەیامی خواییە بە زمانی هەڵبـژاردەی خـوایی ببـەن ! هـەروەها شـارەزابوونی زمـانی عەرەبیـە کـە وا دەکـات موسوڵمانان بە تەواوی پەی بە رۆڵی گرنگ و کاریگەری کەسایەتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و سوننەتە پیرۆزەکـانی ببرێـت کـە لێـکدەرەوەو راڤـەکاری قورئانەکەیە .. هەر کەسێکیش لە زمانەکە شارەزابوو ، پەی بە ئامانجـەکانی پەیامی دینەکە برد حەتمەن واقیعبینانەتر بۆ دیاری کردنی پێداویسـتیەکانی سەردەم هەنگاو هەڵدەهێنێتەوەو باشتر لە رەسەنێتی و نوێ کردنـەوە حـاڵی دەبێت و پراکتیزەی دەکاتەوە .. چونکە تەرجەمە کردنی ئیسـلامە عەرەبیەکـە بۆ زمانی تر هەرچەند وەرگێڕەکە شارەزاو پسپۆڕ بێت هەر ئەوەندە دەتوانێت کە تێگەیشتنەکەی خۆی لـە ئیسـلام بـە خـەڵکی بگەێنێـتەوە نـەک خـودی ئیسلامەکە .. شەرعناسێک هەرچەند بیر تیژو شارەزابێت هەر تێگەیشتنەکەی

خۆی و بۆچوونەکەی خۆی کە لەبەر تیشکی حاڵی بوونێتی لە پەیامەکـە بـۆ خەڵکی دەدرەوشێنێتەوە نەک قورئـان و سـوننەتەکە ! لـە دیـدی خەڵکـەوە بڕوانیتە بیروبـارەڕ ، یـان لـە بۆچـوون و پێناسـەی خەڵکـەوە بڕوانیتـە شتەکانی دەوروبەرت دژواریەکی گـەورەی هەیـە ، چـونکە فاسڵێـکی گـەورە دەخاتە نێوان موسوڵمان و قورئانەکەوە ، ئـەوەش یـەعنی ووشـک هـەڵاتنی بیرو لێڵ بوونی دیدو تێڕوانینی شارستانیانەی کابرای موسوڵمان ..

بەڵگەی زۆر لە مێژوی ئیسلامدا لەبەر دەستدایە ئەوە بسەلمێنێت کە زمانی عەرەبی و بڵاو بوونەوەی بە سەرانسەری ووڵاتی موسوڵماناندا بەشدارییەکی کاریگەرو بەرچاوی لە تێگەیشـتنی پەیامەکـە دا بـینی ، جگـە لـە پێشـبردو دەوڵەمەند کردنی (کلتور) ی ئیسلامی هاوبەشی نێو موسوڵمانان کە ئـەویش بووە ئاڵقەیەکی بەهێزی پەیوەست بوونە فەرعیەکانی تری ئوممەت و بنـەما سەرەکیەکانی برایەتی ویەکبوونی ئوممەتەکەشی زۆر بەهێزتر کـرد .. بـەڵام دەبینرێت کاتێک کە زمانی عەرەبی لە ووڵاتی موسوڵمانانی غـەیرە عەربیـدا پاشەکشەی کرد ئەم میللەتە موسـوڵمانە غـەیرە عەرەبیانـە لـە پەیوەنـدی راستەوخۆی قورئان و سوننەتەکە دابڕان و رۆشنبیری و کلتوری ئیسلامیانەی هاوبەشیان گرژ بۆوە رێ بۆ کلتورە قەدیمیە غەیرە ئیسلامیەکانیان خۆش کرد بۆوە بێنەوە ناو موسوڵمانانەوە ! ئیتـر ئـەو بـەهاو نەریتـە کۆنـە غـەیرە ئیسلامیانە خزانە قاڵبی ئیسلامیەوەو زۆریان خۆیان کردە ئیسلامی !!

دووەم : دەبێـت پـەروەردەی ئیسـلامی لـە دڵ و دەروونی (خوێـندەواران) دا رەسەن ببێتەوە ن تا هەست بە ئینتیما بکەنەوە ـ تا هەست بە بەرپرسیارێتی خۆیان بکەنەوە بەرامبەر بەم پەیامە ، تـا گرنگـی کۆمـەڵکارییان لا دروسـت ببێتەوەو لەوە واز بێنن کە دینداریی دەشێت بە تەنهاش بگیرێتە بەر !! دەبێت توانای بیریی و ژیرییان گەشەی پێ بدرێت ، بلیمەتی و زیرەکیـی عەمـەلییان بۆ هەڵگرتنی پەیامەکە بخرێتە کار ، تـا دینداربیەکـەیان ببێـتە مومارەسـە کردنێکی راستی دینداریی و کارێکی بیناسازیی سەرکەوتوو ..

لێرەدا پێویستە ئاماژەیەک بەوە بدەین کە دەبێت سەرلەنوێ سەرنج لـەوە بدرێتەوە کە دەزگا پەروەردەییـە تەقلیدییـە ئیسـلامیەکان ئـەو کەلـەپوورو

کلتورەی لە مێژووی ئیسلامەوە بۆیان مابۆوە ، کتومت وەریان گرت و بێ هیچ هەڵسەنگاندنێک ، بێ ئەوەی هیچ موراجەعەیەکی بکەنەوە کەوتنەوە خۆ پێوە پابەند کردنەوە پێیەوەو کەوتنەوە داڕشتنەوەی موسوڵمانان بە پێی ئەو ! ئەمەش نابێت هەر وا بڕوات .. چونکە کلتوری ئیسلامی دوو بەشە :

ــ بەشێکیان هی سەردەمانی گەشەی شارستانێتی ئەهلی ئیسلامەو بایەخدانێکی زۆری پێوە دیارە بە کۆمەڵکاریی ئوممەتی و وەلاء بۆ پەیامەکەو خۆبۆ ساغکردنەوەی .

ـ بەشێکی تریان هی سەردەمانێکە کە هەموو ئاڕاستەکان تاکڕەوی بوون و پەروەردەی کۆمەڵکاریی پێوە دیار نەمابوو ، هی سەردەمەکانی ووشک هەڵاتنی بیرو زەمانی دەمارگیریی مەزهەبی کە خەڵکەکەیان وا ئاراستە دەکرد کە لەو کاتەوەی لە دایک دەبوو تا مردنەکەی هەر بۆ مەزهەبەکەی بژی و بمرێت و چاوەڕوانی هەموو پاداشتێک هەر لە قیامەتدا بیدرێتەوە ئەمەش ئاڕاستەیەک بوو خەڵکەکەی بێ کار پەک دەخست ! دەتووت ئەم خەڵکە بە دنیادا نارۆن !! هەموو کتێب و ئاڕاستەی ئەم سەردەمانە دەبینین کە بایەخ بە پەورەدەی تاکڕەوی کەسەکان دەدەن ، نەک بە کۆمەڵکاریی ئوممەتەکە ! تاک ئاڕاستە دەکرا ، نەک کۆمەڵ ، بۆیە زیرەکیەکانیش نەدەبوونە ووزەی خزمەت کردنی دنیای خەڵکەکە !

<u>سێیەم</u> : دەبێت پەروەردەی ئیسلامی وئاڕاستە کردنی موسوڵمانان سەیری نوێ کردنەوەی شێوازی جیهاد بکاتەوە ، دەبێت بزانرێت جۆرەکانی جیهاد چۆن دەگیرێتەوە بەرو ووزەکان لەم سەردەمەدا چۆن رێک دەخرێنەوەو دەکرێنەوە بە روکنی نەخشەوانی و زیرەکیەکان و توانا بیریی و ژیریی و جەستەییەکان بۆ جیهادەکە چۆن دەخرێنەوە گەڕ تا زیاتر گەشەیان پێ بدرێت و لە سنورێکدا نەوەستن .. ئینجا بۆ دابەشکردنەوەی پلەو شوێنی کارو رۆڵی تاکەکانیش پێویستە بە گوێرەی لێوەشایی و توانای هەڵگرتنی پەیامەکە بە خەڵکی بدرێتەوە ..

<u>چوارەم</u> : دیاری کردنی روبەری بازنەی بەرپرسێتی ، تا ئەو خوێندەوارانەی کات وشوێن لەوە حاڵی ببن کە بواری کارکردنیان کوێیە؟ چونکە ـ وەکو

ئیمامی رازی دەفەرموێ - كۆتا بوارو سنوری كـاركردنی موسـولْمان هــەموو خەڵكەو هەموو سەر زەمینە ، وەكو دەفەرموێ : هەموو كەسێك لــە ئوممــەتی محمــدە صلى الله عليه وسلم ئەگــەر ئیمانــدار بێــت ئــەوە لــە ئوممــەتی شوێــن كەوتوانێتی ، ئەگەر كـافریش بـوو ئـەوە لـە ئوممـەتی بانگەوازەكەیـەتی ، ئەوەش مانای ئەو حەدیسەی پێغەمبەرە صلى الله عليه وسلم كە دەفەرموێ : (بُعِثْتُ الى الاحمرَ والاسودَ) واتە بۆ رەش و سووری خەڵكی نێرراوم [75]..

هەروەها ئیبنو تەیمییە دەفەرموێ : خوای گەورە پێغەمبەرایەتی بـە محمـد صلى الله عليه وسلم كۆتایی پێ هێناوە و فەرمانی بـە ئوممەتەكـەی كـردووە كـە فەرمان بە چاكەو بەرهەڵستی لە خراپە بكات و باوەڕیشی بە خوا هەبێت ، لە دوای خۆشی زانایان ئەو كارەی پێغەمبەران و نێـرراوانی خـوای گـەورە لــە گەیاندنی بانگەوازەكــەی و روون كردنــەوەی دینەكەیــدا دەگرنــە ئەســتۆ تــا پەیامی خوایی بەردەوام بگەیێنرێت [76]..

.... ❋ ❋ ❋ ....

---

75 الرازي : التفسير ب 8 ل 146 .

76 ابن تيمية : الفتاوى / توحيد الالوهية ب 1 ل 3

بەندی حەوتەم

توخمی چوارەم : داڵدەو مەئوا

بەشی یەکەم : مانای مەئوا

بەشی دووەم : رواڵەتی مەئوا سازکردن

* باسی یەکەم : بە هەند زانینی زەوی و ئاوەدان کردنەوەی
- برگەی یەکەم : زەوی وەکو مەئوای هێمن
- برگەی دووەم : زەوی وەکو سەرچاوەی بژێوی
- برگەی سێیەم : هاوبەشی هەمووان لە خاوەنێتی ساماندا
- برگەی چوارەم : زەوی رێی بەرەو خواوویستیە
* باسی دووەم : گەشەپێدانی بەهاو نیشتەجێبوون
* باسی سێیەم : رێزی نیشتەجێبوونی مرۆڤ
* باسی چوارەم : پەیوەندی نێوان ئەمنیەتی رۆزیی و ئەمنیەتی دینی

باسی پێنجەم : پەیوەندی نێوان مەئواو چالاکی سیاسی

بەشی سێیەم : گرنگی مەئواسازیی

وەرگێڕ : پاشکۆیەکی کورت بۆ ریزکردنەوەی ماناکانی مەئواسازیی

بەندی حەوتەم

توخمی چوارەم : داڵـــدەو مەئــوا

داڵدە دان و لە خۆگرتن ، توخمی چوارەمی ئەو توخمانەیە کە ئوممەت پێـک دەهێنن بۆ ئەوەی باشترو ووردتر لەم زاراوە حاڵی بین دەبێت دوو زەمینـەی بۆ لەبەر چاو بگرین : یەکەم : مەئوا لە قورئان و حەدیسی پێغەمبەردا صلى الله عليه وسلم چۆن و بە چ مانـا هـاتووە . دووەم : پراکتیـزە کـردنی ئـەم تیـۆرە ئیسلامییە لە کۆمەڵگەکەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە شاری مەدینەی پیرۆز دوا کۆچەکەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم بۆی . ئەمیش بەو ئیعتیبارەی : ئـەو کۆمەڵگەیە کە نموونەی عەمەلی بنیاتنان و پێکێنانی ئوممەتی موسوڵمانە ..

* * *

بەشی یەکەم : مانای مەئوا

مانای مەئوا لە قورئان و حەدیسدا بەم واتایانە هاتوون :

ـ بە مانای جێی دابین بوون و شوێنی نیشتەجێی هەمیشەیی ژیان ، وەکو لـە قورئاندا لە باسی بەهەشتدا هـاتووە : (فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) السجدة / 19 واتـە : ئەوانـە لـە پاداشـتی ئـەو کـارە چـاکانەی کردوویانـە بەهەشتیان بۆ دەبێتە مەئوا ..

ـ بە مانای باش پێشوازی کردن و رێزلێنانی هاتووان ، وەک دەفەرموێ : (وَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ) یوسف/69 واتە کە چوونە ژوورەوە بـۆ خزمـەت یوسف ، باش پێشوازی لە براکەی کردو رێزی لێنا . هەروەها: (فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ) یوسف/99 واتە : کە چوونە ژوورەوە بـۆ خزمـەتی ، بـاش پێشوازی لە دایک وباوکی کردو رێزی لێنان .

ـ سەرپەرشتی و بایەخ پێدان و بە خەمەوە هاتن : وەکـو خـوای گـەورە لـە قورئاندا دەفەرموێ : (أَلَمْ يَجِـدْكَ يَتِيمًـا فَـآوَى) الضحى/ 6 واتـە : مەگـەر تـۆ هەتیوێک نەبوویت و خوا خۆی سەرپەرشتی کردیت ؟ یان : وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ .)المعارج/8-14 واتە : یان هەموو خزم و کەس و کارەکانی کە هـەنی ! ئەوانـەی

زەمانێ بوون پشتیان دەگرت و سەریان دەخست .. یان : (وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ) المؤمنون/50 واتە : ئێمە کوڕەکەی مەریەم ، خۆی و دایکیمان کردە نیشانەی گەورەیی و دەسەڵات و بردماننە مەنزڵێکی نیشتەجێ بوون و جێیەکی ئاوداری پڕ پیت و فەڕ .

ـ بە مانای : ئەو لایەنەی ڕێزو رازت دەگرێت و دەبێتە ئەو خەمخۆرەی ئاهی خۆتی ـ بێ سڵ کردنەوە ـ لا هەڵدەڕێژیت و بۆت دەبێتە جێی هەناسە هەڵکێشان (تەنفیس) ی خەم و کینەت ، وەکو خوای گەورە دەربارەی خێزانەکانی پێغەمبەر پێی دەفەرموێ : (تُرْجِي مَنْ تَشاءُ مِنهُنَّ وتُؤْيِ اِلَيكَ مَنْ تَشَاءُ) الاحزاب / 51 واتە :ئومێدت بە هەرکامێکیان کە بۆت دەبێتە مایەیە ئاسودەیی دەرونالدەی دە .. یان پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم کە بە یاوەرێکی خۆی فەرموو : (أَلَكَ أمرَأَةٌ تَأوي اِلَيها ؟) [77] واتە : ئایا خێزانێکت هەیە کە چوویتەوە لای ئاهی خۆتی لا هەڵڕێژیت ؟

ـ بە مانای شوێنی ئەمان و قوتاربوون و حەوانەوە : وەکو ئەشکەوتەکەی ئەسحابول کەهف کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ : (إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ) الكهف/10 واتە : کە لاوەکان چوونە ئەشکەوتەکەو کردیانە حەشارگەو جێ ئەمانی خۆیان .. هەروەها چیاو کێوی عاسی و سەختیش هەر دەبێتە مەئوا ، نابینیت کوڕەکەی نوح پێغەمبەر ـ سەلامی خوای لێ بێت ـ دەڵێت : (سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاء) هود/43 واتە : پەنا دەبەمە بەر چیایەک کە لە ئاوەکە بمپارێزێت .

ـ داڵدە دان و جێ کردنەوەو سەرخستن ، وەکو : (وَاذْكُرُواْ إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) الانفال/26 واتە : یادی ئەو کاتە بکەنەوە کە لەسەر ئەو زەمینەدا کەم و لاوازو موستەزعەف بوون و دەترسان خەڵکی بۆتان دابێنەوەو بتانفڕێنن !

---

[77] ئیمامی موسلیم / باب الزهد / 37

بەڵام خوا داڵـدەی دان و بــە سەرخســتنی خــۆی پشــتی گــرتن ورزق و رۆزی حەڵاڵی پێ بەخشین تا سوپاسگوزاری بن ..

هەروەها لە گێڕانەوەی خۆزگەکەی لوط پێغەمبەردا ـ سەلامی خوای لێ بێــت ـ دەفــەرموێ : (قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَــى رُكْــنٍ شَــدِيدٍ) **هود/80 واتــە: فەرمووی : ئاخ ئەگەر دەسەڵاتم بەســەرتاندا دەشــکاو پێــتان دەوێــران یــان بمتوانیایە یچمە پاڵ هێزێکی وا سەری خستمایە .**

ـ بە مانای کەناری پشوودان و حەوانەوە : (إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ) **الكهف/63 واتە : کە گەڕاینەوە لای تاوێرە بەردی پەناگەو جێ حەوانەوەکە .**

چــوونە ســەر جێــی خــەوو ئیســراحەتیش لــەم مانایەوەیــە ، وەکــو کــە پێغەمبەرصلى الله عليه وسلم **دەفەرموێ :** (اذا اَوَيْتَ الى فِراشِكَ فَاقرأ آية الكرسي (اللَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تُخْتِمَ الآيَةَ فَإنَّكَ لا يَزالُ عَلَيكَ مِنْ اللهِ حافِظٌ ، ولا يَقْرَبَّنَــك شَيطانٌ حَتَّى تُصْبِحَ) [78] **واتە : هەر کە بۆ حەوانەوت چوویتە سەر جێی نووســتنت ئایەتول کورسی بخوێنە ، ئیتر بەردەوام لە لایەن خوای گەورەوە پاسەوانێکت بۆ دادەنرێت و شەیتان تا بەیانی ناتوانێت توخنت کەوێت [79].**

ئەمما چەسپاندنی عەمەلی ئەم تــەوەرە مانایانــەش لــە جیهــانی واقیعــدا کۆمەڵگە هاوبەشەکەی پێــغەمبەر بــوو صلى الله عليه وسلم **کــە لــە مەدینــە لــە کۆچەران و پشتیوانان (** المهاجرون والانصار **) دروستی کرد . ئەمەش لە دوو لاوە دەردەکەوێت :**

یەکەم : پشتیوانەکان کە سەر راست و دینداری ساغ بوون ، هەرچــی شێــوازی پێشوازی جوان و داڵدە دانی ئەمین و ئەمان و برایەتی عەمەلی پاک و بەشــدار بوونی واقیعی ژیان و کارو هاوکاری و چارەنووســیان لەگــەڵ کۆچــەرەکاندا دروست کرد .

---

[78] صحيح البخاري / كتاب بدء الخلق / كتاب فضائل القران ژمارە **4624** وفتح الباري **487/4** .

[79] **بۆ باشتر تێگەیشتنەوەی ئەم تەوەرە مانایانە ریزبەندیەکی ترم بۆ کرد ، دەتوانیت لە پاشکۆی ئەم بەشەدا سەرنجی بدەیتێ ..**

دووەم : پەیوەندییــە کۆمەڵایەتیەکــەی نێــوان کۆچــەران و پشــتیوانان ، کــە پێــغەمبەر صلی الله علیه وسلم لــە نێــوان توێــژو چــین و خــەڵکانی مەدینــەدا دایمەزراند ، زۆر زوو ڕێکخراو بەهێز کرا ، بۆیــە هــەر لــە ڕۆژانی یەکەمــەوە مەدینە بە عەمەلی بووە مەئوا ، هەموو دانیشتوانەکانیشــی لــە بارودۆخێــکی واقیعیدا لە ژێر سایەی بەرفراوانی ئەو مەئوایەدا ژیــانی ڕۆژانــەیان دەبــردە سەر ! بۆیە لە هــەموو ڕوویەکــەوە بوونــە سەرمەشــقی نــەوەکانی دواتــری ئوممەت ، تا چاویان لێ کەن و هەوڵ بدەن وەک ئەوان دروست ببنەوە ..

* * *

بەشی دووەم

رواڵەتی مەئوا ساز کردن

پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی پێویستی زۆری بەوە هەیە کە لە هەموو کات و شوێنێکدا وورد سەرنج بداتە خاڵە سەرەکیەکانی (مەئوا دروست کردن) کە حەتمەن دەبێت لەبەر رۆشنایی قورئانی پیرۆزدا بێت . لەو خاڵە سەرەکیانەش :

باسی یەکەم

به هەند زانینی زەوی وئاوەدان کردنەوەی بە جۆرێك کە خوا دەیەوێ

ئایەت لە قورئانی پیرۆزدا زۆرن کە جەخت لەسەر گرنگی زەوی دەکەنەوەو لە هەموو روویەکەوە بە یەکێک لە نیعمەتە هەرە گەورەکانی خوای گەورەی دەناسێنن ، یەکێک لەو لایەنە گرنگانەی ئەوەیە کە دەبێت ئەم سەر زەمینە ببێتە مەئوای هەموو مرۆڤێک ، مەئوا ئا بەو مانایانەی لەسەرەوە باس کران . دەبێت بواریش بۆ هەموو مرۆڤێک بکرێتەوە تا بەشی خۆی ئاوەدان کاتەوەو سوودی لێ وەربگرێت . دەبێت رێش بگیرێت لەوەی کەسێک سان کۆمەڵێک یان چینێک یان گەلێک بۆ خۆی زەوت کات و رێ لە خەڵکی تر بگرێت .. رێکخستن و یاسایی کردنی ئەم سوودە گشتییەش دەبێت لە روانگەی قورئانەوە بێت کە دەفەرموێ : (وَالأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ) الرحمن/10 واتە : خوای گەورە زەوی بۆ هەر هەموو خەڵکی داناوە . هەروەها : (هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا) هود/61 واتە : ئەوە (خوای گەورەیە) کە ئێوەی لەسەر زەوی دروست کردووەو داوای لێ کردوون کە ئاوەدانی بکەنەوە ..

جا چونکە مەئوا سازدان بەو مانایانەی قورئانی پیرۆز داوای دەکات ، ناشێ و ناکرێت لە یەک کاتدا بە زۆر بەسەر ئەو هەموو خەڵکەدا بسەپێندرێت ، بۆیە حیکمەتی خوایی وای خواستووە کە هەر دەبێت کۆمەڵە خەڵکێک لە نێو خۆیاندا ئوممەتێک پێک بهێنن و مەشق لەسەر ئەم (مەئوا سازدان) ە بکەن و پاشان وەک نموونەیەکی واقیعی نیشانی هەموو مرۆڤایەتی بدەنە . ئەو ئوممەتەش حەتمەن ئوممەتە موسوڵمانەکەیە ..

لە 466 جێی قورئانــدا باســی زەوی كــراوە ، لــە حەدیســی پێغەمبەریشــدا ئەوەندە زۆر هاتووە كە ژماردنی ئاسان نیە ! بەڵام دەتوانرێــت هــەموو بــاس لێوە كردنەكانی زەوی لە هەر دوو سەرچاوەكانی ئاڕاستەكەوە بكەینە چــوار جۆر :

1ـ باش سوود وەرگرتن لە زەوی ، بەو سیفەتەی مەئوای هــەموان و جێــگای حەوانەوەو هێمنی و ئاسوودەییە .

2ـ باش سوود وەرگرتن لە زەوی بەو سیفەتەی جێ گوزەران و بژێــوی دابــین كردنە .

3ـ زەوی موڵكی هەموو مرۆڤایەتییەو دەبێت هەمووش تێیدا بەشدار بن .

4ـ باش سوود وەرگرتن لە زەوی بەو سیفەتەی مایەی خواناســی و تاقیگــەی بەروە خوا چوونە .

راڤەو شی كردنەوەی ئەم سیفەتانەی زەوی :

<u>**بڕگەی یەكەم : سوود لە زەوی بەو سیفەتەی مەئوا و جێی هێمنی و ئاسوودەییە :**</u>

بناغەی مەئوا ســازدان بــۆ هــەموو مرۆڤێــك (لــە هــەر رەگــەزو تــوخم و ریشەیەك بێت) ئەوەیە كە پێداویستییە سەرەكیەكانی دەروونی و جەســتەیی بۆ مسۆگەر بكرێت ، تا بۆ وەدەست هێنانی پێداوویستی گەورەتری خۆی (كــە بریتییــە لــە ســەلماندنی بــوونی شــیاوی خــۆی و شــایان بــوونی پلــەو مەنزیلەیەكی باڵاترە) یەكلایی ببێتەوە . ئەمەش بــە راســت ناســینی خــوای گەورە دێتە دی ، بە تەواو ملكەچ بوون بۆی دێتە دی ، بە خۆشوویستنی خوای خاوەن و بەبەزەیی دێتە دی . لەمەشەوە حیكمــەتی دروســت كــردنی خــۆی و ژیان و چارەنووسی روون دەبێتەوە .. بۆ هێنانە دی ئەم مەبەستەیە كە خــوای پەروەردگار زەوی بۆ هەموو خەڵكی دروست كردووە ، هەموو بنەماو سیفەت و هۆكارێكی گەیشتن بەو مەبەستەشی بۆ هەموان مەیسەر كردووەو هەســت پــێ كردنیشی بۆ هەمووان رەخساندووە ..

خوای گەورە بۆ سوود بەخشی زەوی و جوانی سەر زەمــین و شیاوێــتی بــۆ بوونی بە (مەئوا) ی مرۆڤ ، دەبینیت ئاوا شاخ و باخ و چەم و چۆڵ و دەشــت

و دۆڵ و هەردو نـزارو روەک و گیانلەبـەرو ئـاوو هـەواو خولانـەوەو هێـزی ڕاکێشانی زەوی و ... هتد دروست کـردووە تـا لەگـەڵ بـیرو ژیـری مـرۆڤ و هیممـەت و چوسـت و چـالاکی و وورەو ووزەیـدا بگونجێـت ، زەوی کردۆتـە ڕاخەرو لانکەو مایەی حەوانەوە : (الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ فِرَاشاً) البقرة/22 واتـە : خوای گەورەیە کە زەمینی بۆ کردوونەتە پانتاییەک و بۆی ڕاخستوون ، یـان (الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) الزخرف/10 واتە : خوا ئەوەیە کە زەوی بۆ کردوونەتە لانکە و ڕێگای زۆری بۆ تێدا ساز کـردوون تـا ڕێنمایی وەرگرن . یان (وَالْأَرْضَ فَرَشْـنَاهَا فَـنِعْمَ الْمَاهِـدُونَ) الذاريات/48 واتـە : زەویمان ڕاخستووە ، خوا چاکترین ئاسانسازی ڕێگاتانە .

دوای ئـەم سـازدانەی سـەر زەوی بـۆ ئاسـوودەیی جەسـتەیی ، خـوای پەروەردگار نێرراوانی خۆی بۆ مرۆڤایەتی نارد ، تا لە لایەنی دەروونیشـەوە ئاسوودەیان کات ، تا بـە پێـی ئاڕاسـتەی خـوایی بنـەماکانی بەختـەوەری بچەسپێت ..

ئەم ئاڕاستە خواییانەش هەر دوو بەشی فـەرمان و بەرهەڵسـتی دەگرنـەوە واتە : وا بکەن و وا مەکەن ..

جۆری یەکەم کە فەرمانە ، سەرچاوەی کۆمەڵـە داب و نەریتێـکە کـە لـق و پۆپی جۆراو جۆری تری لێ جوێ دەبێتەوە کە چاکی وچاکە خـوازی (صـلاح و اصلاح) یان پێ بڵاو دەبێتەوە . بەرهەمی ئەمەش مەئوا سازدانە واتەجێـگیری و دابین بوون وهێمنی.

لەو کۆمەڵە بەهای کلتورو داب و نەریتانە :

1ـ بڵاو کردنەوەی دادپـەروەری بـە شێـوەیەک کـە ببێـتە تـەوەری هـەموو پەیوەندیەکانی نێوان کۆمەڵگـەی مرۆڤایـەتی . ئـەو ئایـەت و حەدیسـانەی ئاماوە ئاڕاستە دەکەن زۆرن ، هەندێکیان هەر بە تەنها دەبنە ڕێسـاو بناغـەی ئەو ئاڕاستەو پەروەردە کردنە وەک ئایەتی : (وَلاَ تَبْخَسُواْ النَّاسَ أَشْيَاءهُمْ وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ) هود/85 واتە : لە هەقی خەڵکی کەم مەکەنەوەو خراپـەکاری بەسەر زەویدا بڵاو مەکەنەوە .

2ـ بێ هەواوفیزیی و چەسپاندنی وەکو بناغەیەیکی رەوشت و رەفتاری بەهاو نــەریتی کۆمەڵگەکــە ، ئــەو رێســایەی کــە دەبێــتە زەمینــەی ئــەم ســیفەتە فەرمایشتەکەی خوای گەورەیە کە دەفەرموێ : (وَعِبَادُ الرَّحْمنِ الذينَ يَمْشُونَ عَلَــى الارضِ هَوْنَاً) الفرقان/63 واتە : بەندەکانی خوا ئەو کەسانەن کە بێ هەواوفیزانە بەسەر زەویدا دەڕۆن .. رۆیشتن بەسەر زەویدا ئاماژەیە بۆ رەفتارو رەوشــت ، هەر وەکو کە بێ هەواوفیزیەکەی ئاماژەیە بۆ نەرم و نیانی و ئەدەبی رەفتار .

3ـ میانڕەوی لە (وەبەرهەم هێنان) و (مەسروفات) : رێســای ئــەمیش ئــەو فەرمایشتەی خوای گەورەیە کە دەفەرموێ : (وَكُلُوا وَاشْرَبُوا ولا تُسْرِفُوا إنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْــرِفِينَ) الاعراف/31 واتــە : بخــۆن و بخۆنــەوە بــێ ئــەوەی زیــادەڕۆیی و گەدەبەلی بکەن ، خوای گەورە دەسبڵاوانی خۆش ناوێت ..

ئەوی ئەم سێ رێسا سەرەکیەی بــەهاو نــەریت و رەفتــارو رەوشــتی لێــوە وەردەگیرێت بە هەموو لق وچڵەکانی تریشیەوە خواناسی و راست پەرســتن و مل کەچی و گوێڕایەڵیەتی ..

<u>جۆری دووەم</u> : جۆری دووەمی ئاڕاستە خواییەکە بریتیە لە هۆشداریی بۆ خــۆ دوورگــرتن لــە خراپەکارییــە ســەرەکیەکان کــە بەرامبــەر ئــەو چــاکەکاریە سەرەکیانەن کە لەسەرەوە باس کران .. چونکە ئەم خراپەکاریانەش تەوەرەی هەموو رەفتارێکی ناڕەواو ستەمکارانەن ، کە جۆرەها خراپی و بەدیی (فەســاد) لەسەر زەمیندا دەهێنێتە کایەوەو ئاسودەیی ناهێڵێــت .. ئــەو خراپەکارییــە سەرەکیانەش بریتین لە :

1ـ بڵاو بوونەوەی ستەمکاریی لەسەر زەمینداو تەشــەنە کــردنی تــا دەگاتــە ئەوەی نەک هەر بە ئاسایی ببینرێت بەڵکو دەشبێتە رێسای پەیوەست کــردنی پەیوەندی نێوان مرۆڤایەتی !! لەبەر دژواریــی و ســلبیەتی کاریگەرییــتی کــە ئەوەنــدە لــە قورئــان و حەدیســدا بــاس لــە ســتەمکاریی و ئاســەوارە کاولکارییەکەی دەکرێت ، کە ئەوەنــدە زۆر نیشــانی دەدەن کــە هــەر قــابیلی هەژماردن نیە ..

2ـ لووت بەرزیی و ئیستیكبار لەسەر زەمین ، بـە شێـوەیەكی وا كـە دەبێـتە پاڵنەری هەموو جۆرە دەسدرێژیی و خۆبەزلزانین و بە بچووک سەیر کـردنی بەرامبــەران ! بۆیــە باســی خۆبــەزلزانین و هــەڕاڵ (مــەغروور) بــوون ئاسەوارەكانیان ئەوەندە لە قورئانی پیرۆزو حەدیسی پاكدا دووپات دەبنــەوە .. كە بە كۆكاریی سیفەتی ئیستیكباریانە (علو) ناسێنراوە ، و بـەردەوانیش باسیان لە دەرچەناهەموارەكانی كردووە ، وەک خواب گەورە دەفەرموێ :

ــ هەروەها : (سَأَصْرِفُ عَن آياتِي الذينَ يَتَكَبَّرونَ فِي الارْضِ بِغَيرِ الْحَــقِّ) الاعراف/146 واتە : ئەو كەسانەی هەر وا بە ناهەق لەخۆبایی دەبن و خۆبەزل دەزانــن لــە نیشانەو بەڵگەی خۆمیان دوور دەخەمەوە ..

ــ یان : (وَقَضَينَا الَى بَنِي اِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الارضِ مَرَّتَينِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرَاً) الاسراء/4 واتە : بڕیاری ئەوەمان لە پەیامدا بۆ بەنی ئیسرائیلیەكان دابوو كـە ئێوە دووجار لەسەر زەویدا خراپەكاریی بـڵاو دەكەنــەوەو بەشێـوەیەكی زۆر هەڕاڵانە دەسەڵاتی ئیستیكباریی دەگرنە بەردەست ..

ــ هەروەها : (وَلا تَمْشِ فِي الأَرْضِ مَرَحَاً ، إنَّكَ لَنْ تَخرِقَ الأرضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الجِبَالَ طُولَاً) الاسراء/37 واتە : بەهەواو فیزەوە بەسەر زەویدا مەڕۆ ، خۆ تۆ نــەزەمینت پــێ كوناودەر دەكرێت ، نە بە بڵندی چیایانیش دەگەیت ..

ــ هــەروەها : (ثُمَّ أرْسَلْنَا مُوسَى وَ أخَاهُ بِآياتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ الَى فِرْعَونَ وَمَلائِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وكانُوا قَومَاً عَالِينَ)المؤمنون/45 - 46 واتە : پاشان موساو براكەیمان بە نیشــانەو بەڵگەی رۆشنی خۆمانەوە بۆ فیرعەون و پێڕەكەی نارد كەچی خۆیان بە زلتر زانی بەڕاستی نەتەوەیەكی هەڕاڵ و لەخۆبایی بوو بوون !

ــ یــان : (تِلْكَ الدَّارُ الآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لَلَّــذِينَ لايُرِيــدُونَ عُلُــوَّاً في الأرضِ ولا فَسَــادَاً) القصص/83 واتە : ئــەو خــانوی حەوانــەوەی رۆژی دوایــی بــۆ ئــەو كەسـانە دادەنێین كەنەحراپەكارییان لەسەر زەویــدا دەوێــت نــە لــەخۆبایی بــوون و هەڕاڵیی ..

ــ (إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الارضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعاً) القصص/ 4 واته : بەڕاستی فیرعەون لەسەر زەمیندا لووتبەرزانە رەفتاری کرد ، خەڵکەکەی دەستە دەستەو تۆپەڵ تۆپەڵ کرد ..

ــ (وَلا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلا تَمْشِ فِي الارضِ مَرَحَاً) لقمان / 18 واته : رووت له خەڵکی وەرمەگێڕەو بە لالووتەوە سەیریان مەکە ، بە کەشخەیەتی و هەواوفیزیشەوە بەسەر زەویدا گوزەر مەکە ..

3ـ زیادەڕۆیی له (وەبەرهەمهێنان) و (بەکارهێنان) یخێروبێری زەوی و ئەوی لەم کردەوە بەدەوە دەکەوێتەوە ، وەکو کاولکاریی و ئالوودە کردنی کەش و ئاوو هەواو سەرچاوەکانی تری نیعمەته خواییەکان کە بۆ هەموو دانیشتوانی سەر زەمینی لە هەموو نەوەکاندا داناوە .. دەبینیت قورئانی پیرۆزو فەرموودەی پاک هەمیشە کە باس لە ئیستیکبارو لووت بەرزی و لەخۆبایی بوون دەکەن ، دەسبەجێ لەگەڵیشیدا باس لە تەرەف و دەسبلاوی و ئیسراف و گەدەبەلی دەکەن ، خاوەنی ئەم رەفتارو رەوشته بەدانە بە برای شەیتانان ناوزەد دەکات ، کە دەکەونە بەر غەزەبی خوای میهرەبانی بەدەسەڵات ..

تاکه سەرچاوەی سەرەکی ئەم سێ رێسایەی بەدکاری و خراپەکاریی و هەرچی لق و چلێک لێیان جوێ بۆتەوە لەسەر زەویدا ، کافر بوونه !! باوەڕ نەبوونه بە خوای کردگار یا هاوەڵ بۆدانان و نکووڵی کردن لە هیدایەت دانی ، یان سەرپێچی کردن و یاخی بوونه لە ئاڕاستەکانی ..

لەم روانگەوەیه کە دەبینرێت قورئانی پیرۆز هەمیشە هۆشداریی دەداتە مرۆڤایەتی کە نەکەن کافر ببن ، نەکەن رێی خراپەکاریی هەڵبژێرن و پیادەی کەن ، نەکەن بەرهەڵستی پەیامی ئیسلاحسازیی پێغەمبەرانی خوا بکەن ، کە دەیانەوێت بنەماکانی مەئوایەکی ئاسوودەیی بۆ کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی چێ بکەن !

دیسان بەردەوام هۆشداریی ئەوەشیان دەداتێ بە تایبەتی بە موسوڵمانان کە نەکەن ئەم دیدو تێڕوانینیه دینیه خواییه بکەنە شتێکی تیۆرییانه ، چونکه

دوایی ئوممەتە موسوڵمانەکەتان پێ پێک نایات ، کە بۆکۆمەڵگەی مرۆڤایەتی دەبێتە پێشڕەوی چاکەخوازیی و دژی خراپـەکاریی و فەسـاد رادەوەستێـت و رووەو ڕووی دەبێتەوە تا بەسەریدا زاڵ ببێت و پارچە خاکێک بۆ حەوانـەوەی چەوساوەکان بکاتە مەئوا ! تا ئاسوودەی دەرونیان بۆ دەستەبەر کات ، تا بـە دەرهێنان و بەکارهێنانی خێروبێری زەمین بـۆ مرۆڤایـەتی بژێـوی ژیانێـکی شەرافەتمەندانەیان بۆ مسۆگەر کات ، تا بتوانێت ئـاوا لـەو رێـیەوە بـەرەو خواناسیان بهێنێتەوەو ئەو ئامانجە گەورەیان پێ بهێنێـتە دی کـە پەرسـتنی خوای تاک و تەنهاو گوێڕایەڵێتی و ملکەچی فەرمانەکانێتی ..

ئینجا لە هەموو قورئـانی پـیرۆزو سـوننەتی پاکـدا دەبینرێـت کـە چـۆن هەڕەشەی سستی و تەمبەڵی و ساردبوونەوەو کۆڵدان لە هەڵگرانی پەیامەکـە دەکرێت ؟! خوای گەورە لە رێی پێکەوەنانی ئوممـەتی موسـوڵماندا هەمیشـە جەخت لە گرتنەبەری بنەماکانی کۆمەڵکارییە قورئانیەکە دەکاتەوە کە دەبێت ئەرکەکانی دیـدو هەڵوێسـتەکانی رێـبازەکە زۆر بـە جیـددی بپارێزرێـت و قۆناغەکانی کارو خەباتەکە بە ووردی ببڕێت .. هۆشداریی ئەوەیان دەداتـێ کە هەر کەمتەرخەمیەک لە بەرنامەدانان و راپەڕاندنی پێـکەوەنانی ئوممـەتی موسوڵماندا ـکە بـە پێـی ئاڕاسـتەی خواییـە ـ سـەرەنجامەکەی زۆر دژوار دەبێت ، ئاقیبەتی فیتنەسازیی و ئاژاوەو تەشەنەی خراپەو دەسدرێـژی کـردن دەبێت !! ئەو کاتەش هیچ ئومێدێـکی پێـکەوەنانی ئـەو مەئوایـەی پەناجێـی چەوسـاوان ومایـەی ئاسـوودەیی هـەموان دەبێـت نایاتـە دی ئـەو هیوایـە دەپوکێتەوە ..

* * *

برگەی دووەم :زەوی کە سەرچاوەی بژێویە بۆ سوود وەرگرتنە

گومانی تێدا نیە کە سەرزەمین سەرچـاوەی سـەرەکی ژیانـە ، چارنووسـی هەموو ئوممەتێک تا رادەیەکی زۆر لەسەر ئەوە بەنـدە کـە تـا چ رادەیـەک و چۆن سوود لـە زەوی بەردەسـتی وەردەگرێـت .. ئـەو سـەردەمانەی مـرۆڤ دەیزانی چۆن بە چاکی لەگەڵ زەویدا رەفتار بکات ، شارستانێتی پـێ دروسـت

دەكـرا ، ئەوسـەردەمانەش كـە نەيـدەزانی بـاش لەگەڵيـدا رەفتـار بكـات شارستانێتيەكەی كە هەشيبوو نەدەماو دەڕوخايەوە ، دەچـووە لای كەسـانی ئوممەتانی تر لەوانەی كە دەيـانزانی چـۆن رەفتارەكـەی لەگەڵـدا بكـەن .. ئەمەش هاوكێشەيەكە بەسەر ئەو سی شارستانێتيەدا دەسپێت كە لەسەر ئەم زەويە هێنراوەتە دی [80] ..

خاڵی سەرەكی باش سوود وەرگرتن لە زەوی ، دوو لقە :

<u>يەكەميان</u> : نيشتەجێ بوون لەسەر زەويەک كە ئازادی تەواوی تێـدا دەيتبـەر كرابێت ، بە تايبەتی ئازادی خواپەرستی ، خوای گەورە دەفەرموێ : (يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ) العنكبوت / 56 واتە : ئەی ئەو بەندانـەی من كە باوەڕتان هێناوە ، سـەر زەمـينی مـن بەرفراوانـە دە هـەر مـنی تێـدا بپەرستن .. سەر زەمينی فراوان ئاماژەيە بۆ كۆچ كردن و نيشتەجێ بوون لـەو شوێنانەدا كـە بـە تـەواوی وبـە ئـازادی خواپەرسـتی تێـدا دەهێـننتە دی ، خواپەرستيش بە مانا بەرفراوانەكەی كە قورئان باسی لێوە كردووە ، ئـەويش بە شێوەيەكی كاملێ نەک جـوێ كردنـەوەی هەندێـكی لـە هەندێـكی تـری ، خواپەرستيەک كە دوور بێت لە هەموو تـين و فشارێـكی مـاددی و دەروونی و كۆمەڵايەتی و فيكريی ..

<u>دووەميان</u> : ئازادی گەڕان و هاتوچۆ بەسەر ئەو زەويەدا ، بـۆ كەسـابەت ، بـۆ پەيدا كردنی رۆزی ، بۆ بازرگانی و كاركردن ، قورئان ئـەم لقـەی تريـان بـە نـاوی (الضرب في الأرض) و (السعي في مناكبها) نـاو دەبـات .. زۆرينـەی باسەكانی ئەم لقەش وا لە سورەتە مەدەنيەكاندا وەكو سـورەتی البقـره ، ال عمران ، النساء ، المائده .. لە المزمليشدا ئاماژەی پێكراوە ..

نابێ هيچ كەندو كۆسپ و بەربەستێكی جوگرافيايی يان جنسـيەو ئينتيمـای رەگەزپەرستيانە يان ئايديۆلۆژی و ديدو رێبازی ئيستيكبارو خۆبـەزلترزانين يان رەوشتی چاوچنۆكی و حەسوودی و دەستبلاويی رێ لەو خەڵكە بگرێت كە

[80] E.Fritz Schumacher ,Small is Beautiful (New York , Harper , Row Inc . 1973) pp.102-103)

ئـەو (الضرب في الأرض) و (السعي في مناكبها) ئـەنجام دەدەن .. وەک خـوای خاوەن دەفەرموێ : (هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ) الملك / 15 واته : ئەو خوایەیە کـە ئـەو زەویەیـە بـۆ ئێـوە ئـاوا زەلیلانە دەستەبەر کردووە دەی سا ئێوەش پێـیدا بـڕۆن و بێـن و لـە رزق و رۆزیەکەی خوای گەورە بخۆن و بشزانن کە بۆ لای ئەو دەگەڕێنەوە ..

نابێت دیدو تێڕوانینە عەقائیدیە دینیەکان ببنە بەربەسـتی مـاددی و بێـنە سەر ڕێی سوود وەرگرتن لەو زەویەو ببنە کۆسپی بەگەڕ خستنی خێروبێـریی بۆ خەڵکی .. نابینیت کە سەیدنا ئیبراهیم ـ سەلامی خوای لێ بێت ـ لە خوای گەورە پاڕایەوە دوعاکەی تەنها بـۆ رۆزی بەخشـین بـە ئیمانـدارەکان کـرد ، فەرمووی خوایـە رۆزی و ئـەمانی هـەموو ئـەو موسـوڵمانانە بـدە کـە لـە دەوروبەری کەعبە نیشتەجێن ، واتـە (مـەئوای ئەمنیـەتی ژیـان) یـان پـێ ببەخشە ، بەڵام وەڵامی خوایی وا هاتەوە کە ئـەو ئـەمان ورۆزی بـە هـەموو خەڵکەکە دەبەخشێت ، بە (کافر) و (موسوڵمان) یان ، هەرچـی شتێـک مایـەی لەزەتی ژیانی دنیا بێت بە کافرانیشی دەدات بەڵام لـە رۆژی دواییـدا لەسـەر کافر بوونەکەیان سزایان بە ئاگری دۆزەخ دەداتەوە .. بۆیـە فـەرمووی : (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَـذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلاً ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ) البقرة / 126 واتە : کاتێک ئیبراهیم (سەلامی خوای لـێ بێـت) فـەرمووی : خوایـە ئـەم وڵاتە پڕ ئەمان کەو لە هەموو بەروبوومێک رزقی ئەو کەسانە لـەو خەڵکـە بدە کە باوەڕیان بە خواو بە رۆژی دوایی هێناوە ، فەرمووی : رزقی ئەوانـەش دەدەم کە باوەڕیان نەهێناوە تا ئەو برە کەمە لـەزەت بکـەن پاشـان ناچـاری سزای دۆزەخیان دەکەم و چارەنوسی خراپیان دێنمە رێ !

لەم زەمین و دیدەوەیە کە وەحی خوایی بۆ پێغەمبەریش صـلى الله عليـه وسـلم هاتە خوارەوە کە بە ئەبوبەکری سددیق خوا لێی رازی بێت بلێ کـە یارمـەتی ئەو کەسانە نەگرێتەوە کە تۆمەتی زینایان خستە پاڵ کچەکەی ! کە عائیشەی دایکی موسوڵمانانە !! یان کە فەرمانی بـە پشـتیوانەکان کـرد کـە یارمـەتی

دارایی و خۆراکیی خۆیان لەو خزمە جولەکانەیان نەگرنەوە کە هەڵوێستی کافرانەیان لە ئیسلامەکەی ئەمان گرتۆتەبەر !

ئەمە لەبەر خاتری ئەوەیە کە کابرای کافر پێداوویستی رزق و رۆزیی بۆ مسۆگەر بکرێت تا بیرو هۆشی بخاتە سەر سەرنجدان و ووردبوونەوە لە نیشانەو ئاسەوارییی کردگارێتی و پەروەردگارێتی خوای گەورەو بیر لە بەڵگەکانی بکاتەوە کە لە ئاسۆی دەرەوەو ناخی خۆیدان هەن ..

لەم روانگەوەیە دەبینین خوای گەورە لە قورئاندا زۆر جار ئاڕاستەی مرۆڤایەتی وا دەکات کە وا سوود لە زەمین وەرگرن کە سەرچاوەی رزق و رۆزی هەموویانە ، بەڵام مەرجە بە رەوایی بەدەستی بهێنن و بە حەڵاڵی بیخۆن ، هەر وەک کە هۆشداریی ئەوەیان دداتێ کە فریوی شێوازەکاری شەیتان نەخۆن و ئەو رزق و رۆزیەی سەر زەمین بە گوێرەی ئاڕاستەی ئەو حەرام نەکەن و بیخۆن :

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُواْ مِمَّا فِي الأَرْضِ حَلاَلاً طَيِّباً وَلاَ تَتَّبِعُواْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ **البقرة / 168 واتە : هۆ خەڵکینە ، لە رزق ورۆزی زەمین بە رێی حەڵاڵ و پاکی بخۆن ، شوێن پێی شەیتان هەڵمەگرن و بە دووی هەنگاوی ئەودا مەچن ، چونکە ئەو دوژمنی سەرسەختی ئاشکراتانە ..**

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ ﴾ **البقرة / 267 واتە : ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە لەو پارەو سامانە حەڵاڵ و پاکەی بەدەستتان هێناوە ببەخشن ، هەروەها لەوەی کە لەو زەمینەوە بۆمان فەراهەم هێناوەو کەوتۆتە بەردەستتان ، چاوتان لە حەرام و سامانی پیستان نەبێت و بە هیوا بن لەو ببەخشن !!**

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُم مَّا أَنزَلَ اللّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلاَلاً قُلْ آللّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّهِ تَفْتَرُونَ ﴾ **یونس / 59 واتە : پێیان بڵێ ئادەی پێم بڵێن بزانم چۆن ئەو رزق و رۆزیەی خوا بۆی ناردوونەتە خوارەوە لە خۆتانەوە بۆ حەڵاڵ و حەرام دابەشتان کردووە ، ئەمە خوای گەورە رێی پێداون (کە باوەڕیشتان بە خوا نیە) یان هەر لە خۆتانەوە قسە بەدەم خواوە هەڵدەبەستن ؟!!**

لە سوود وەرگرتن لە خێروبێری زەمیندا تەنها دوو ڕێگا هەیە :

ـ یان بە پێی بەرنامەی خوایی دەبێت (کە پاک و حەڵاڵە) کە بنەمای سیستمی ئابووری ئیسلامی لەسەر دەگەڕێت و بەو ئاڕاستە خواییە سەر زەمین دەبێتە سەرچاوەی رزق و رۆزی بۆ هەموو خەڵکی ، کە دەبێتە هۆی دامەزراوی ژیریی وئاسوودەیی دەروون و چێژێی جەستەی هەموو کەس .. کە لەژێر ئاڕاستەی ئەودا هاریکاریی و هاوکاریی نێوان خەڵکی دێتە دی ، بە گوێرەی تەعلیماتی ئەو دینە هەموو لایەک لەزەت لە خۆراکی (حەڵاڵ) دەکەن کە دەبێتە مایەی بەختەوەریی و گەشەکاریی ..

ـ یان بە گوێرەی ئاڕاستەو ڕێبارزی شەیتان (کە پیس و حەرامە) .. ئەمەی کە جۆرەها تیۆرو دیدی شەڕخوازیی و راپسکان و روتاندنەوەو بۆ وەبەرهەم هێنان و سوود لێ وەرگرتن دێنێتە کایەوە کە ئەوەتا هەموو مرۆڤایەتی دووچاری تەنگژەو پشێوی ژیریی و دڵەراوکێی دەروونی و مەحرووم بوونی جەستە کردووە !! ئەم بەرنامە شەیتانیەیە دەبینرێت کە دەیان یاساو ڕێساو سیستمی مۆنۆپۆڵ و خراپ بەکارهێنان و جەردەیی نێو دەوڵەتی و فڕکان فڕکانی سامانی زەوی و دزی و گزی هێناوەتە دی کە هەموو مافێکی خاوەنێتی تاک و کۆی گەلانی بۆ بەرژەوەندی کەمایەتیەکی مشەخۆر پێشێل کردووە ، ئەوەتا دەبینرێت کە چۆن زۆرینەی مرۆڤایەتی پشکێکی خراپی لەو خۆراکە (پیس و حەرامە) بەرکەوتووە کە لە نەخۆشی و هەژاری و قات و قڕی و شەڕو شۆڕ زیاتری لێ نەکەوتۆتەوە !! کە سەرزەمینی لە حیاتی خێرو خۆشی پڕ کردووە لە لاسەنگی و ئاژاوەو فیتنەو ستەم !!

پێغەمبەری پێشەوا ئەو ئاسەوارەی لە دیدو بەرنامەو ڕێبازی هەردوو بەرەکەوە دێتە دی دەخاتە بەرچاو کە دەفەرموێ : (لَيسَ بَعْدَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ إِلَّا الْحَرَامُ الْخَبِيثُ)[81] بوخاری / کتاب الاشربە واتە : دوای حەڵاڵی پاک هیچ غەیری حەرامی پیس نیە ..

---

[81] ئەسڵی حەدیسەکە کە لە ئەبو جوەیریەوە گێڕراوەتەوە بەم شێوەیە: عن أبي الجويرية قال : (سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ الْبَاذقِ ، فَقَالَ : سَبَقَ محمدٌ صلى الله عليه وسلم البَاذقَ

ئینجا پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم جۆری مەیدانەکانی چاکەخوازیی (حـەڵاڵی پاک) وچۆنیەتی جێبەجێ کردنی ئاڕاستە خواییەکەی قورئان بە تەفسیلاتێکی زیاتر بە سەدان حەدیسی پیرۆزی خـۆی بـاس دەفـەرموێ ، حەدیسـەکان ئەوەندە زۆرن کە لە هەژمارد نایەن ، لەوانە :

*** __هاندان :__**

ـ (عن أنسٍ قالَ : قالَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسَاً ، أو يَزْرَعُ زَرْعَاً ، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيرٌ أو إنسَانٌ أو بَهِيمَةٌ، إلَّا كانَ لَهُ بِـــهِ صَـــدَقَةٌ) بوخاری / كتاب الحرث وموسلم : كتاب المساقاة و المزارعة[82] ، واتە : پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمووی : هەر موسوڵمانێک کە نەمامێک دەنێژێت ، یان شتێک دەڕوێنێت پاشان باڵندە یان مرۆڤ یان ئاژەڵ لێی دەخوات هەمووی بەخێر بۆ دەنوسرێت .

، فَمَا أسْكَرَ فَهوَ حَرامٌ ، قال : الشرابُ الحلالُ الطيبُ ، قال : ليسَ بَعْدَ الحلالِ الطيِّبِ إلا الحرامُ الخبيثُ) صحيح البخاري (5598) واتە دەربارەی بازق لە ئیبنو عەبباسم پرسی : (الباذق : جۆرە شەرابێکە کە لە زەمانی پێغەمبەردا صلى الله عليه وسلم نەبوو) لە وەڵامدا فەرمووی : پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە سەردەمانی پێش بازقدا بوو ، بەڵام هەرچی سەرخۆش کات حەرامە .. خواردنەوە پاک و حەڵاڵە ، لە پاک و حەڵاڵیش بتزازێت پیس و حەرامە .. مەبەستی ئیبنو عەبباس خوا لێیان رازی بێت ئەوەیە کە شەریعەتەکەی خوای گەورە کە بە پێغەمبەری نازداردا صلى الله عليه وسلم ناردویێتی هەموو شتێکی گرتۆتەوە ، لەوانە ئەو شەرابەش .. چونکە فەرموویەتی (مَا أسْكَرَ فَهوَ حَرامٌ) ئیمامی ئیبنول قەییم لە کتێبەکەی خۆیدا إعلام الموقعين (4/375-376) دەفەرموێ : ئەمە یەکێکە لە ئەسڵە سەرەکی و بەسوودەکانی تەواوێتی شەریعەتی ئیسلام کە لەسەر یەک پیتێک دامەزراوە ، ئەویش ئەوەیە کە شەریعەتەکەی پێغەمبەر گشتگیرەو هەرچیەک مرۆڤ پێویستی پێی پێی بێت لەوێدا هەیە ، چ زانیاری و زانین بێت یان ئاڕاستەی کارو کردەوە بێت ، ئەم شەریعەتە وای کردووە کە موسوڵمان پێویستی بە هیچی کەس و لایەنی تر نەمێنێت ، بەڵام ئەوەی زەرووریە گەیاندن و روون کردنەوەیەنی بە خەڵکی ..

[82] البخاري (2195) ، مسلم (1553) هەروەها بڕوانە فتح الباری : 5/ 3 .

ــــ (مَا مِنْ رَجُلٍ يَغْرِسُ غَرْسَاً إِلَّا كَتَبَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ مِنْ الأَجْرِ قَدْرَ مَا يَخْرُجُ مِنْ ثَمَرِ ذٰلِكَ الْغِرَاسِ) احمد ب5 / ل 415 واتە : كە موسوڵمانێك كە نەمامێك دەنێژێت بەقەدەر ئەوەندی كە ئـەو نەمامـە بەرهـەم دەبەخشێـت خـوای گـەورەش خێـر بـەم دەبەخشێت ..

ـ (إِنْ قَامَتْ الْقِيَامَةُ وَبِيَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ فَإِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لا يَقُومَ حَتَّى يَغْرِسَهَا فَلْيَفْعَلَ) احمد ب3 / ل 184 و 197 (ژمـارە 12569) واتە : لەو كاتەی قیامەت دادێ ، گەر یەكێك نەمامێكی بەدەستەوە بوو دەیتوانی بیڕوێنێت با بیكات ..

* **ڕێكخستن** :

هەروەها ئاڕاستەی ئەوە دەدات كـە ئـەو بەربەسـتانە لادرێـن كـە ڕێ لـە بەكارهێنان وچـاندنی زەوی دەگـرن ، كـە سـەرەكیترینیان مۆنۆپـۆڵ كـردن ودەست بەسەردا گرتنێتی لە لایەن ئەوانەی نە دەڕوێنن ونە كار دەكەن !

ـ (عن جابرِ بنِ عبدِ اللهِ قالَ قالَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مَنْ كانَتْ لَهُ أرضٌ فَلْيَزْرَعْهَا فإنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أنْ يَزْرَعْهَا وعَجَزَ عَنْهَا فَلْيَمْنَحْهَا أخَاهُ الْمُسْلِمَ ولا يُؤْجِرْهُ إيِّـاهُ) موسليم / ب1 باب كراء الارض ل 197 واتە : هەر كەس پارچە زەویـەكی هەیـە بـا بیكێڵێـت و شتێكی تێدا بڕوێنێت ، ، ئەگەر نەیتوانی بیكێڵێت و شتێكی تێـدا بڕوێنێـت بـا بیبەخشێت بە برا موسوڵمانەكەی ، با بە كرێ نەیداتێ ..

ــــ (عَنْ جابرٍ قال : قالَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم : مَنْ كَانَتْ لَهُ أرضٌ فَلِيَزْرَعْهَـا أو لِيُحْثْهَا أخَاهُ وإلَّا فَلْيَدَعْهَا) موسليم / ب1 باب كراء الارض ل 199 واتـە : هـەر كـەس پارچە زەویەكی هەیە با بیكێڵێت و شتێكی تێدا بڕوێنێت ، ، یان با بركەی تری هاندات بۆ كێڵانی ، ئەگەر هەر نا ، با وازی لێ بهێنێت ..

ـ (عن جابرِ بنِ عبدِ اللهِ قالَ : نَهَى رسولُ اللهِ صلَّى اللّٰهُ عليهِ وسَلَّمَ أنْ يُؤْخَذَ لِلأرضِ أجْرٌ أو حَـظ) موسليم / ب1 باب كراء الارض ل 197 واتـە:پێـغەمبەر صلى الله عليە وسلم بەرهەڵستی لەوە دەكرد كە كەسێك كرێ لەسەر زەوی وەرگرێت یان پشكێـكی تێدا هەبێت ..

ـ (عَنْ نَافِعٍ أنَّ بْنَ عُمَرَ كَانَ يَكْرِي مَزَارِعَهُ فَبَلَغَهُ أنَّ رافِعَ بْنَ خَدِيجٍ يُحَدِّثُ فِيهَا بِنَهْيٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ فَدَخَلَ عليهِ وَسَأَلَهُ فَقَالَ كانَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَنْهَى عَنْ كِرَاءِ المزارعِ فَتَرَكَهَا بْنُ عُمَر بَعْدُ) سەحیحی موسلیم بە راڤەی ئیمامی نەوەوی ب 10 باب كراء الارض ل 202 واتە : نافیع گێڕایەوە كە ئیبنو عومەرخوا لێیان رازی بێت كێڵگەكانی خۆی بە كرێ دەدا ، كەچی كە بیستی رافیعی كوڕی خەدیج خوا لێی رازی بێت حەدیسێكی لایە كە پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بەرهەڵستی لە بەكرێدانی كێڵگە كردووە ، چووە لای و لێی پرسی ، ئەویش فەرمووی بەڵێ پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بەرهەڵستی لە بەكرێدانی كێڵگە كردووە ، ئیتر ئیبنو عومەریش وازی لە بەكرێدانی كێڵگەكانی هێنا ..

*** قەدەغە كردن :**

یەكێكی تر لەو بەربەستانەی كە رێ دەگرێت لە بەكارهێنانی زەوی دەست بەسەردا گرتنێتی كە كەسانێك ستەمكارانە دەیخەنە ژێر ركێفی خۆیانەوەو ناهێڵن كەسی تر سوودی لێ وەربگرێت .. هۆشداریی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم لەم رووەوە زۆرەو زۆر بە جیددی و هەڕەشەئامێزە ، وەک دەفەرموێ :

ـ (مَنْ اقْتَطَعَ أرْضاً ظَالِماً لَقِيَ اللهَ وَهُوَ عَلَيهِ غَضْبَانُ) مسلم / راڤەی ئیمامی نەوەوی ب 2 / كتاب الایمان واتە : هەر كەسێک بە زوڵم پارچە زەویەک بۆ خۆی زەوت كات ، كاتێک بەخوای خۆی دەگات دەبینێت زۆر زۆر لێی توڕەیە !!

ـ (مَنْ أَخَذَ مِنْ الأَرْضِ شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرَضِينَ) بوخاری: كتاب المظالم[83] واتە : هەر كەسێک پارچە زەویەک زەوت كات ، بێ ئەوەی مافی بێت ، رۆژی قیامەت خۆی وپارچە زەویەكە بە حەوت تەبەقەی زەمیندا رۆدەبرێن .

ـ (مَنْ أَخَذَ مِنْ الأَرْضِ شَيْئَاً بِغَيرِ حَقِّهِ ،خَسَفَ بِهِ يَوْمِ القِيَامَةِ سَبْعِ أرَضِينَ)[84] واتە : هەر كەسێک پارچە زەویەک بە ناهەق داگیركات ، خوای گەورە لە سزایدا بە حەوت چینی زەویدا دەباتە خوارەوە ..

---

[83] البخاري / كتاب المظالم والغصب ژمارە **2274** و أحمد / المسند حديث ژمارە **5481** .

سەختترین زوڵمی سەردەم ئەوەیە کە خەڵکانێک بە هۆی هەبوونی دەسەڵات و هێزەو نفوزەوە دەسەڵاتیان گرتووە بەسەر زەوی ناوچەیەکدا و بە دەست خۆیانەوە کردوویانەتە کەلوپەلی کڕین و فرۆشتن !! ئیدی بە نرخی زۆر گران بەو خەڵکە بێ دەرەتانەی دەفرۆشنەوە ! بۆیە دەبینیت کەسانێکی داماو بە سەرانسەری وڵاتاندا بۆ کەسابەت و پارە پەیدا کردن هەر هەموو تەمەنی خۆیان سەرف دەکەن کەچی ئەوەندەیان پارە پێ پەیدا ناکرێت لە سەد مەتر زیاتر زەوییان پێ بکڕێت[85] !!

لەم روانگەشەوە ئەوە پێویست دەکات کە بەرنامەی پەروەردەیی دەزگا ئیسلامیەکان چاو بەو یاساو رێساو بارودۆخانەی خاوەنێتیدا بخشێننەوە کە لە سەردەمانی دەسەڵاتی رەهاو زۆرداریی کەسانێک بوونە خاوەن مافی بەشکردن !! بە تایبەتی دوای سەردەمی پاشایەتی کە بێ ئەوەی ئەقڵی پێ بشکێت خۆی لەو خەڵکە کردە دەمڕاست و خاوەن مافی دان و وەرگرتنەوەی ماف !! دەزگا پەروەردەییە ئیسلامیەکان داواکراون کە ئەم روانگە چەوتە لەبەر رۆشنایی ئایەتەکانی قورئان و فەرمووداکانی پێغەمبەرصلى الله عليه وسلم و رەفتاری خەلیفەکانی راشیدیندا راست کەنەوە .. پێویستیشە چەوتی ئەو فەتوایانەش دەرخەن کە لەو سەردەمانەی پاشایەتی دینیدا (زانای رەسمی

---

[84] ئەوەی سەرەوە ریوایەتی تەبەرانیە کە نوسەر هێناویێتیەوە لە المعجم الکبیردایە ب 22 ل 269 ژمارە 690 ، هەروەها الهيثمي لە " المجمع " (4 / 175 بەڵام ریوایەتی تری لەوان سەحیحتر ئەمەیە (أَيُّمَا رَجُلٍ ظَلَمَ شِبْرًا مِنْ الأَرْضِ كَلَّفَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَحْفُرَهُ حَتَّى يَبْلُغَ آخِرَ سَبْعِ أَرَضِينَ ثُمَّ يُطَوِّقَهُ إِلَى يَوْمِ القِيَامَةِ حَتَّى يَقْضِيَ بَيْنَ النَّاسِ) کە ئەلبانی رحمه الله لە سلسلة الاحاديث الصحيحة دا هێناویێتیەوە 429/1 .

[85] لەو زوڵمە سەیرانەی لەسەردەمی ئیستیعماردا لە وولاتانی ئەفریقا کرا ، کابرایەکی ئینگلیزی کە ناوی سێلس رۆدیس بوو بە هێزێکی کرێگرتەی چەکداریەوە چووە سەر وولاتی زیمبابۆی و کردی بە هی خۆی و ناوەکەشی کردە رۆدیسیا !! هەر وا مایەوە تا بزاڤی ئازادیخوازی خەڵکەکەی خۆیان قوتار کردو لە 1980دا ئازاد بوون و وولاتی خۆیان ناو نایەوە زیمبابۆی !!

سوڵتانەكان) ئەو رەفتارەیانم پێ دەشەرعاند ، یان ئـەو فـەتوا سـەقەتانەی ئەمرِۆ (زانای رەسمی پاشاو سەرۆكەكان) لەم رووەوە دەری دەكـەن و یاسـا ستەمكارەكانی خاوەنێتیان بۆ دەكەنە شەرعی !! پێویستە ئەم سـتەمە لەبـەر رۆشنایی دەقی قورئان و حەدیس و رەفتاری یاوەراندا راست بكرێتەوە تا دادی خواوویستی و رێنمایی خوایی دەركەوێتەوە .. چونكە بەراستی ئەو مـوفتی و زانا رەسمیانەش دەكەونە بەر تـین و فشـاری ئـەم ئایەتـەی كـە دەربـارەی پیاوانی دینی دیان و جووەكان دەیفەرموو : ﴿اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًـا مِّـن دُونِ اللّهِ﴾ التوبـة/31 واتە : ئەوانە حیبرو راهیبەكانی خۆیان ﴿پیاوانی دینی دیان وجوو﴾ لە جیاتی خوای گەورە كردبووە خوا ! پێـغەرمبەریش صلی الله علیە وسلم ئەوەی روون كردەوە كە ئەو لە جێی خوادانانە چۆن بووە كە فەرمووی : (احَلُّو الحَرَامَ و حَرَّمُوا الحَرَامَ)[86] .

پەروەردەی ئیسلامی پێویستە گیانی كارخۆشوویستن لە دڵی موسوڵمانانـدا بچێنێت ، پێویستە بیكاتـە سـیمایەكی نـەریتی پـیرۆزی ئیسـلامەتی ، بـەو

---

[86] نوسەری بەرِێز لە تەفسیری تەبەری ب10 ل 114ـ115 تەفسیری ئایەتی 31 ی سورەتی التوبە وەریگرتووە ، بەڵام حەدیسەكە بەم شێوەیەیە : ترمزی لە حوسەینی كورِی یەزیدەوە بە سەنەدیدا دەچێتەوە سەر عەدی كورِی حاتەم خوا لێی رازی بێت كە فەرموویەتی : (هاتمە خزمەت پێغەمبەر صلی الله علیە و سلم ، خاچێكی زێرِم لە گەردندا بوو ، فەرموی ئەو بتە لە خۆت دوور خەرەوەو فرِێیدە ، پاشان گوێم گرت كە قورئانی دەخوێند ، فەرمووی : ﴿اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ﴾ التوبە/31 ئینجا فەرمووی : ﴿أمَّا إنَّهُم لَمْ یَكونُوا یَعْبُدونَهُم ولكِنَّهُم كَانوا إذا أحَلُّوا لَهُمْ شَیئَاً اسْتَحَلّوهُ وإذا حَرَّمُوا عَلَیهم شَیئاً حَرَّمُوهُ) واتە : ئەوان خۆ نەیاندەپەرستن بەڵام كە شتێكیان بۆ حەڵاڵ دەكردن بە حەڵاڵیان دەزانی و كە شتێكیان لێ حەرام دەكردن بە حەرامیان دەزانی .. لای ترمزی ب5 / ل 278 ە وژمارە (3095) ە ، لای بەیهیقی لە السنن الكبری ب10 / 116 و ژمارە (/20137) ە و لای تەبەرانی ب 17 / 92 ژمارە (218) یەو شێخی ئیسلام ئیبنو تەیمیە دەرهەقی فەرموویەتی : (حەدیسێكی دوورودرێژەو حەسەنە) . شێخی ئەلبانیش رحمە الله دەفەرموێ : حەدیسەكە (حسن) ە .

سیفەتەی کە هۆکارێکی پیرۆزی ژیانی بەختەوەری و بەڕێزە ، تا پەنا نەبرێتە بەر هۆکارو شێوازی بەدو ناپەسەندی ئەم سەردەمە کە لە کاریگەریی ماناکانی توخمی (داڵدەدان) ەکە کەم دەکاتەوەو دایدەوەشێنێت ! پەروەردەی ئیسلامی پێویستە لە ناتوانایی و تەمبەڵی هەڵێ و لای موسوڵمانان قێزەونی کات .. ئەوە نەریتی تیرەو هۆزە وای کردووە خەڵکانێک پێیان شەرم بێت کار بکەن ، بەڵکو لە جێی ئەوە دەبێت کۆیلەو حاشیەو خزمەتکارو رەنجبەریان هەبێت ! بێ دەسەڵاتی و نەتوانین و تەمبەڵی لای خوای گەورەو پێغەمبەری مەزن صلی الله علیه وسلم **سیفەتانێکی بوغزێنراون ، بۆیە پێغەمبەر** صلی الله علیه وسلم **دەرهەقی دەفەرموێ :** (إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيلُومُ عَلَى الْعَجْزِ فَأَنِلْ مِنْ نفسكَ الْجَهْـدَ ، فَإِنْ غُلِبْتَ فَقُلَ : تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ ، أو حَسْبِي اللهُ وَنِعْمَ الوكِيلُ)[87] **واتە : خوای گەورە گلەیی لەسەر بێ توانایی دەکات ، دەی سا تین بدەبەر خۆت و رەنجدە ، ئەگەر ماندوو بوویت ، بڵێ : پشتم بە خوا بەستووە ، خوام هەیەو ئەویش باشترین پاڵپشتە ..**

زۆر پێویستە دەزگاکانی پەروەردەو ئاراستەی ئیسلامی نەریتی خواناسی و رەفتاری زوهدو پیاوچاکێتی پاک کەنەوە لەو هەموو بیدعەو ناڕێکیەی تێی کەوتووە ، کە وای کردووە رازی بوون بە هەژاری و دەسکورتی سیمایەکی سەرەکی پیاوچاکێتی و خواناسی بێت !

موسوڵمانان ـ لە قورئاندا ـ داوای ئەوەیان لێکراوە کار کەن و بۆ کەسابەت بەسەر زەمیندا بگەڕێن و سامان کۆکەنەوە ،ئەو کاتی کە بە رێگای شەرعی و پاک و پوخت پەیدای دەکەن گرنگ ئەوەیە ئەو کاتە تێیدا زاهیدانە بژین و

---

[87] **تەبەرانی : سەرچاوەی پێشوو ب 8 ل 112 ژمارە (7475) . دانەری بەڕێز ئاوا هێناوێتیەوەو منیش لە کتر العمالدا بە ژمارەی (5618) بینیم بەڵام توێژینەوەیم بەرچاو نەکەوتووە .. هەرچەندە بەڵگەی تر زۆرە لەسەر کارو هاندانی دەستپاکی لێی کە هەژمارد نایەن ، خۆ ئاشکرایە پێغەمبەری نازدار علیه السلام کە شوان بوو وەکو خۆی دەیفەرموو بە چەند قیراتێکم نشوانێتین بۆ قورەیش دەکرد .. (بوخاری) .**

گەدەبەلیی تێدا نەکەن ، بیخەنەوەخزمەت خۆشیان و خــەڵکانی تــریش ، تــا ڕێزو سومعەی خەڵکیشی پێ بپارێزرێت ، تا موحتاجیی خەڵکی چاوبەرەوژێر نەکات .. ئەمە ئەو زوهدو پیاوچاکێتیەیە کە پێــغەمبەری پێشــەوا صلی الله علیه وسلم یاوەرانی خۆی لەسەر ڕادەهێــنا .. هەمیشــە وای ئاڕاســتە دەکــردن کــە موسوڵمان دەبێت متمانەی بەوە هەبێت کە لە دەستی خوای گەورەدایە زیــاتر لەوەی لە دەستی خۆیدایە .. ئەمەشە زاهیدێتی و پیاوچاکیی[88] ..

فەرمایشتی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم لەوبارەوە ئەوەندە زۆرە کــە هــەموو گومانێــک دەڕەوێنێــتەوە و پێــچ و پــەنای ئــاڵۆز دەردەخــات ، لەوانــە : ـــ (خَيرُكُمْ مَنْ لَمْ يَترُكْ آخِرَتَهُ لِدُنياهُ ولا دُنْياهُ لِآخِرَتِهِ ولَمْ يَكُنْ كَلًّا عَلَى النّــاسِ)[89] واتــە باشترینتان ئەو کەسەیە کە دوارۆژی بۆ دنیای واز لێ نەهنێت و دنیاشــی بــۆ ڕۆژی دوایی واز لێ نەهێنێت و مشەخۆریش نەبێت بەسەر خەڵکیــەوە ـ (مــن استطاع منكم أن يقي دينه و عرضه بماله فليفعــل)[90] واتــە : هــەر کەسێــکتان تــوانی دینەکەی و ناموسی بە پارە بپارێزێت با بیکات ..

---

[88] بڕوانە ترمزی : السنن / كتاب الزهد یان ئیبنو ماجە : السنن / كتاب الزهد ..

[89] نوسەر ئاماژەی بە سەنەدی فەرموودەکە نەکردووە ، خەتیبی بەغدادی و دەیلەمی لە ئەنەسەوە خوا لێی ڕازی بێت ریوایەتیان کردووە (كشف الخفاء ومزيل الالباس عما اشتهر من الاحاديث على ألسنة الناس / جامعة الايمان / اليمن ژمارە (1253) ، بەڵام شێخی ئەلبانی رحمه الله لە سلسلة الاحاديث الضعيفة و الموضوعة کەیدا دەربارەی فەرموویەتی مەوزوعە ..

[90] نوسەر سەنەدی ئەم فەرموودەشی نەنوسیوە .. ئەمە حەدیسی ئەبو عیسمەی نوحی کوڕی مەریەمە کە لە باوکیەوە ئەویش لە ئەنەسەوە خوا لێی ڕازی بێت ریوایەتی کردووە بەڵام شێخی ئەلبانی رحمه الله لە کتێبەکانیدا بە (متروك الحديث) ی ناساندووە لە سلسلة الاحاديث الضعيفة و الموضوعة ی خۆیدا بە زەعیف ناساندووە ..

ـ (إنَّ الفَاقَةَ لأصْحَابِي سَعَادَةٌ، وإنَّ الْغِنَى لِلْمُؤْمِنِ في آخِرِ الزَّمَانِ سَعَادَةٌ)[91] **واتە : هەژاری بۆ یاوەرانی من خۆشبەختیە ، دەوڵەمەندی بۆ موسوڵمانان لە ئاخر زەمانــدا مایەی بەختەوەرییە ..**

ـ (يا جابِرُ لا عَلَيكَ أنْ تُمْسِكَ عَلَيكَ مَالَكَ فإنَّ لهذا الأمْرِ مُدَّةً)[92] **واتــە : هــۆ جــابر ، هیچت لەسەر ناکەوێت گەر سامانی خۆت بپارێزیت ، ئەم کارە کاتی دیکەشــی بە دوادا دێت ..**

ـ (يأتِي عَلَى النَّاسِ زمَانٌ مَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ أصفَرُ وأبيَضُ لَمْ يَتَهَنَّ بالْعَيشِ)[93] **واتە : زەمانێک دێت بەسەر خەڵکیدا ئەوی زێڕو زیووی نەبێت چێــژی ئاســوودەیی لــە ژیــان ناکات .**

ـ (إِذَا كَانَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ لا بُدَّ لِلنَّاسِ فِيهَا مِنَ الدَّرَاهِمِ وَالدَّنَانِيرِ يُقِيمُ الرَّجُلُ بِهَا دِينَهُ ودُنْيَاهُ) [94] **واتە : کە ئاخر زەمان دەبێت حەتمەن خەڵکی پێویستیان بە درهەم و دینــار (بە پارە) دەبێت ، تا کابرا دین و دنیاکەی پێ بپارێزێت .**

شەرعناسانی گەورەی یاوەران ئەم ئاڕاستانە حاڵی بووبــوون و دەچــوونە ناو هەر میللەتێکەوە بە رۆشنبیریی خۆیان فێریان دەکردن .. ئەوەتا مــەعازی کوڕی جەبەل خوا لێی رازی بێت کە مامۆستای شام و یەمەنــە دەیفــەرموو: (یا بنَ آدمَ أنت محتاجٌ إلى نصيبكَ من الدنيا وأنت إلى نصيبك من الآخرة أحْوجُ ، فإن بدأتَ بنصيبك من الآخرة مُرٌّ بنصيبك من الدنيا ، فانتظِمْها انتظاماً، وإن بدأتَ بنصيبك من الدنيا

---

[91] **نوسەری بەڕێز سەنەدی ئەم فەرموودەشی نەنوسیوە ، ئەمە رافیعی لە ئەنەس و ئیبنو مەسعوودەوە گێڕاوێتیەوە ، لە كنز العمالی هیندیدا ژمارە (6339) یە**

[92] **نوسەر ئاوا ئاماژەی پێداوە : (المتقی الهندی : كنز العمال ج3 ل 238 ، 240) ئەمە ریوایەتی تەبەرانیە و لە كنز العمالدا بە ژمارە (6347) ش هاتووە ..**

[93] **نوسەری بەڕێز سەنەدی ئەم فەرموودەشی هەر نەنوسیوە ، کە بەقییەی کوڕی وەلید لە ئەبو بەکری کوڕی ئەبو مەریەمیەوە ریوایەت کردووە (كشف الخفاء ومزيل الالباس عما اشتهر من الاحاديث على ألسنة الناس 3269) تەبەرانی لە کتێبی الاوسط بە سەنەدەوە بردوێتیەوە سەر ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێت . ئیمامی ئەحمەدیش بە لەفزێکی نزیک ئەمە گێڕاوێتیەوە ، هەروەها دەیلەمی لە جابرەوە**

[94] **نوسەر : (الطبراني : المعجم الكبير ج20 / 278 ـ 279 ژمارە 659 ، 660) .**

فأتَكَ نصيبُك من الآخرةِ ، وأنت من الدنيا على خطر) [95] واتـە: هـۆ بـەنی ئـادەم ، تـۆ پێویستیت بە پشکی دنیات هەیە بـەڵام پێویسـتیت بـە پشـکی ڕۆژی دواییـت زۆرترە ، جا ئەگەر بە پشکی ڕۆژی دواییت دەستت پێ کرد ، بە پشـکی دنیاتـدا بڕۆو بە چاکی ڕێکی خە ، ئەگەر بە پشکی دنیاشت دەستت پێ کـرد ، حەتمـەن پشکی دواییت لەدەست دەچێت ، لە دنیاکەشتدا هەر لە دژوارییدایت..

واقیعی ئێستای جیهان نیشانی دەدات کە واز هێنانی موسوڵمانان لە سامان کۆکردنەوەو دەسەڵات نەگرتنە دەستیان و سەرپەرشـتی نـەکردنی سـەروەتو سامانی ووڵاتەکانیان و لە بەرامبەریشدا هەوڵی کافران بـۆ دەسـەڵات گرتنـە دەست و چنگ کردن بە ئابوری ووڵاتاندا چ زیانێکی لە ئیسلام و موسـوڵمانان و میللەتانی تریش لە ناوەوەو لە دەرەوە داوە ! لـە نـاوەوە ئـەوەتا زمـانی زانایان لاڵە لە فەرمان بەچـاکەو بەرهەڵسـتی لـە خراپـەی دەسـەڵاتداران و بەرەنگاری بوونەوەی ستەمی ستەمکاران ، لە جێی ئەوە زۆرێـک لـەو زانـاو شەرعناسانە دەبینرێن لە جیـاتی پێشـەوایەتی گـەل بـۆ وەرگـرتنی مـافی ڕەوایان ، بوونەتەوە بە داردەسـتی دەسـەڵاتداران و شـەوورۆژ لـە خزمـەتی سوڵتانەکاندان و هەنجەتی شەرعی بـۆ حـوکمی نـاڕەوای ئـەو سـتەمکارانە دەهێننەوە !! لە دەرەوەش ئەوە دیارە کە میللەتانی سەر زەمین چەند ئاتاجی سامان و نانن ! چەند ووڵات و میللەت و دەزگا دەبینیت لە تاو قورسی ژیـان و قووتی لایەمووتی خۆیان تەنازولیان لە مافی خۆیـان کـردووەو وازیـان لـە ڕێـزو ئـازادی خۆیـان هێـناوە و سـتەمکارانیش بـێ بەزەییانـە هـەموویان ئیستیغلال کردوون !!

سەرمایەدارو دەسەڵاتدارو مشەخۆرە گەندەڵەکان هەمیشە هەوڵ دەدەن ـ لە ڕێی زانایانی ڕەسمییانەوە کە ڕۆڵی جادوگەرانی فیرعەون دەبینن ـــ چـەمکی دینەکە دابڕ دابڕ کەن وهەر بەشە لەوانی دیکە جودا کەنەوە ، بۆیـە دەبینیـت دیاردە پەرستنەکان لە دیاردە کۆمەڵایەتیەکان جیـا دەکەنـەوە ، مانـاو واتـا دینیەکان لە ئاڕاستە کۆمەڵایەتیەکانی خۆیان جودا دەکەنەوەو لە جێـی ئـەو

---

[95] ابن تيمية : الفتاوى / كتاب الجهاد ج 28 ل 396 .

دەکەونە داهێنانی کۆمەڵە بیدعەی تری وا کە هیچ پەیوەندیەکیان بـە ئەسـڵی شەرع و بارودۆخی واقیعی خەڵکەکەوە نەبێت !! تا رووی خەڵکەکە لە (کردار) ەوە بەرەو (دیدار) وەرچەخێنن!! تـا پیاوچـاکیان لـە کـردەوەوە لـێ بکەنـە دیمـەنی زوهـدو سـۆفیگەریی وا کـە دنیـای واز لێهێنابێـت و لەبـەر زۆری خواناسی هەر رووی لە قیامەت بێت ! وا لە خەڵکەکە دەگێـنن کـە زاهیدێـتی پلەی راستەقینەی خوازویستیە ، ئەمە ئەوە دەخوازێت کە بۆ ئەوەی نیعمـەتی رۆژی دواییان دەسکەوێت دەبێت لەم دنیا دڵیان پێوەی نەبێت و هـەوڵی پـارە سەریەکنان نەدەن ! هەوڵی خاوەنێتی زەوی زارو کۆمپانیـاو خـڕ کردنـەوەی ماڵی دنیا نەدەن ! ئەو خەڵکە دامـاوە فریووخـوادەش نازانێـت کـە سـامانی حەڵاڵ پردی قیامەتە ، چونکە پێداویستیەکانی دنیای پێ جێبـەجێ دەکرێـت و ماف و رێزو کەرامەتی پێ دەپارێزرێت .. ئەگەر ئەم سامانە نەبوو ئەو پردەش بە زەحمەتێکی نا ئاسـایی دادەنرێـت ، ئەگـەر داشنرێـت ! ئەوموسـولڕمانە خواناسە فریوودراوانە لەوە بـێ ئاگـا دەکرێـن کـە یەکێـکی وەکـو سـەیدنا ئیبراهیم سەلامی خـوای لـێ بێـت دوعـای بـۆ دەوڵەمەنـد بـوونی وەچـەو نەوەکانیشی دەکرد ! تا سوپاسگوزاریی خوای گەورە بکەن و تـا خواپەرسـتی بکەن ن تا ستایشی بکـەن و خزمـەتی مـاڵی خـوا بکـەن !! ئـاخر ئەمـە بـە دەسکورتی چۆن دەکرێت ؟!

لەم روانگەوەیە کە دەڵێـین : پێویسـتە بەرپرسـانی دەزگـا پـەروەردەیی و ئاڕاستەوانەکانی موسوڵمانان بیریان بەرفراونتر کەن ، دەبـێ زوو پـەی بـەو ئامۆژگارییـە وێـرانکاریيانە ببـەن کـە پسـپۆڕانی بـانکی نێـو دەوڵـەتی و شـارەزایانی نەخشـەوانی ئـابووری رۆژئـاوایی لـەم سـەردەمەدا دەیدەنـە حکومـەت و بەرپرسـی وولاتی موسـوڵمانان ! نابینیـت هـەزاران کـەس لـە مەعهـەدو زانکۆکـان ، خوێـندن تـەواو دەکـەن و تەخـەڕوج دەکـەن بـەلام تايبەتمەندێتیەکانیان توێژینەوەی شـیعری پشـقل و خێـمەی دڕاوو وەسـفی مۆلگەی ووشترو گریانی عاشقان و چیرۆکی بەر ئاگردانە !! یان توێـژینەوەی مەسـارو بـەرەکانی شـەڕەکانی تـیرەو هۆزەکانـە !! لـە کاتێـکدا دەبینیـت پەیمانگایەکی کشتوکاڵی ، یان ئامادەییەکی پیشەسازی لـە گۆشـەو کـەناری

شارێکی بێ بایەخدا دروست کراوە کەسی وا نابێتە قوتابی ! چونکە ئەوانەی خوێندنی ئەوێ تەواو دەکەن وەکو شاعیرە دەمهەراشەکان نابن و تەعینات و پلەو پارەیان دەسناکەوێت !!

* * *

بڕگەی سێیەم : هاوبەشی هەموان لە خاوەنێتی سەرچاوەی سامان ومۆنۆپۆڵ نەکردنی لە لایەن دەستەیەکەوە یان خانەوادەیەکەوە یان چینێکەوە :

ئەمەش ئەوەیە کە قورئانی پیرۆز ئاماژەی پێ دەکات : (كَيْ لَا يَكُونَ دُوْلَةً بَيْنَ الْأغْنِيَاءِ مِنْكُمْ) الحشر/7 واتە : تا (سەروەت و سامان) لە دەست دەوڵەمەندەکانی ناوتاندا گیر نەدرێت .

یان کە دەفەرموێ : (وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) البقرة/ 188 واتە : سامانی خۆتان بە ناڕەوایی مەخۆن ..

تەبەری لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموێت : حیکمەت لەم ئایەتە ئەوەیە کە خەڵکی لەوە بگەن کە سەروەت وسامان هی هەموو ئوممەتەکەیەو نابێت هەندێک بۆ خۆیانی بپچڕن و لەوانی دیکەی بگرنەوە ، ووشەی (**باطل**) ئەوەیە کە خەڵکانێک بۆ خۆیانی زەوت کەن و هەر خۆیان سوودی لێ بکەن و ئەوانی دیکەی لێ مەحرووم کەن ، چونکە ئوممەتی موسوڵمان دەبێت وەکو یەک جەستە بێت ، ئامانجی هەموانیش ئەوەیە کە ئەمنیەتی هەموویان بە هەموویان بهێنرێتە دی .. ئەگەر جیاوازی زۆر لە ئاستی بژێوی ئەو خەڵکەدا دروست بوو ، پارەو سامان لە دەست دەوڵەمەندەکاندا گیری خواردو نەپەڕیەوە بۆ کەسانی دیکە ، ئیدی حەتمەن ئاسەواری خراپی هەموو تاکێکی کۆمەڵگەکە دەگرێتەوەو کەسی لێ بەدەر ناکات ! حەتمەن هەمووشیان هەر بەو حاڵەتە دەفەوتێن بەڵام نازانرێت کەی ؟! ئایا مەحرووومەکان پێشتر دەفەوتێن یان زەوتکارەکان ؟! ئەسڵی دیدو بیری ڕەسەن ئەوەیە کە بزانرێت کە سامان و ماڵ هی خوایەو ئەو بە لوتفی خۆی خستوێتیە بەردەستی هەموو ئوممەتەکە پێکەوە ، تا هەموان سوودی لێ وەرگرن ، بەو مەرجەش کە

سامانەكە لە سیفەتی یارمەتیدەر (ماعون) دەرنەچێت و بە راستی یارمەتی خەڵكەكە بدات تا كاروباری دین و دنیای خۆیانی پێ راپەڕێنن ..

ئەو ئایەتەش كە خوای گەورە دەفەرموێ : (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ والْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) التوبة / 34 واتە : ئەوانەی زێڕو زیوو گەنجینە دەكەن و لە پێناوی خوادا نایبەخشن ، مژدەی سزایەكی زۆر بەژانیان بدەرێ .. یاوەران ئەم ئایەتەیان وا تەفسیر دەكرد كە لەگەڵ دیدو تێڕوانینی رەسەنی هەموویاندا یەكی دەگرتەوە كە هەموو ئوممەت هاوبەشە لە سەروەت و سامانداو كەس بۆی نیە بۆ خۆی و خانەوادەی خۆی ، یان تیرەو هۆزی خۆی ، یان چین و ئاستی خۆیی زەوت كات ..

كۆمەڵێك لە یاوەران ، خوا لێیان رازی بێت ، لە پێش هەموویانەوە عەلی كوڕی ئەبو تالیب خوا رووی گەشتر كات رایان وابوو كە هەر چی پارەیەك لە چوارهەزار درهەم زیاتر بێت ، زەكاتی لێ بدرێت یان نەدرێت هەر بە گەنجینەكراو حسێب دەبێت ..

كۆمەڵێكی تر لە پێشیانەوە سەیدنا ئەبوزەڕی غەففاری و سالمی كوڕی جەعد خوا لێیان رازی بێت ، دەیانفەرموو هەرچی لە خاوەنەكەی زیاد بێت بە گەنجینەكراو حسێبە !

كۆمەڵێكی تریان لە پێش ئەوانیشەوە سەیدنا عبداللەی كوڕی عومەر خوا لێیان رازی بێت دەیانفەرموو : گەنجینە كراو ئەو سامانیە كە كۆكراوەتەوەو زەكاتی لێ دەرنەكراوە[96] .. [97] .

---

[96] الطبري : تفسير البيان ب 10 ل 117 - 121 .

[97] تێبینیەك هەیە لە سەرەتای ئەم ئایەتەی كە دژی هەڵوێستی ئەو كەسانەیە كە زێڕو زیوو گەنجینە دەكەن و نایبەخشن ، بە باسی حیبرەكانی جولەكەو راهیبی دیانان دەست پێ دەكات و هۆشداری دەداتە موسوڵمانان كە نەكەن شوێن پێی ئەوان هەڵگرن و وەكو ئەوانتان لێ بێت !! وەك دەفەرموێ : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيراً مِنْ الْاَحْبَارِ والرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ والْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) التوبه/ 34 واتە : ئەی ئەو كەسانەی

پێغەمبەری پێشەوا ئەشعەرییەكانی كردە نموونەیەكی جوانی وا كە ئیوائەكەی تێدا بەرجەستە بووەو پرەنسیپی هاوبەشێتی سامانی لە بەهێزترین شێوەدا نیشانداوە .. ئەشعەریەكان كۆمەڵێكن لە موسوڵمانانی سەردەمی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم كە یاوەری بەڕێز ئەبوموسای ئەشعەری خوا لێی رازی بێت لەوانە ، لە تێگەیشتنی قووڵی ئەم پۆلە موسوڵمانە چاكە لە ئیوائی بژێوی هاوبەشبوونی هەموویان بوو لە سەروەت و سامانی بەردەستی هەمووان ، كەسیان هیچیان پاشەكەوت نەدەكرد ، هەر كاتێك لە كاتی ئاشیدا نەدارییان بەسەردا بهاتایە ، یان لە كاتی جەنگدا خۆراكیان كەم ببوایەتەوە ، هەموو كۆدەبوونەوەو هەرچی سامان وماڵێك كە هەیانبوو دەیانهێناو لە جێیەك مەڵۆیان دەكرد (كۆیان دەكردەوە) پاشان بە یەكسانی لە ناو خۆیان بەشیان دەكردەوە .

پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم ئەم رەفتارەی ئەشعەریەكانی لا پەسەند بوو مەتحی دەكرد ، جارێك فەرمووی : (انَّ الاشْعَرِيِّينَ إذَا أرْمَلُوا فِي الْغَزْو ، أو قَلَّ طَعَامُ عِيَالِهِمْ فِي المدِينَةِ ، جَمَعُوا مَا عِنْدَهُمْ فِي ثَوبٍ وَاحِدٍ ثُمَّ اقْتَسَمُوهُ بَيْنَهُمْ فِي إنَاءٍ وَاحِدٍ بِالسَّوِيَّةِ فَهُمْ مِنِّي وأنَا مِنْهُمْ)[98] واتە : ئەشعەرییەكان لە كاتی جەنگدا كە خواردنیان پێ نەدەما یان خۆراكی خێزانەكانیان لە ماڵەوە لە مەدینە كەم دەبوو ، هەرچی هەیانبوو دەیانهێناو هەموویان لەسەر پۆشاكێك دادەناو

باوەڕتان هێناوە زۆرێك لە حیبرو راهیبەكان سەروەت و سامانی خەڵكی ناڕەوایانە لووش دەدەن و دەیخۆن و رێگریی دینی خواش دەبن ! ئەوانەی زێڕو زیوو گەنجینە دەكەن و لە پێناوی خوادا نایبەخشن ، مژدەی سزایەكی زۆر بەژانیان بدەرێ .. بڕوانە سەرمایەداریی كە بەرجەستەكردنی عەمەلیی گەنجینە كردنی زێڕو زیووەو هەمیشە لە خەمی مۆنۆپۆڵ (احتكار) دایە ، لە ناخی مەسیحێتی و نەریتە ئابوریەكەیەوە سەری هەڵداوە ! لە جیهانی ئەوانەوە پەڕییە هەموو جیهان ، ئەوە شتێكە خۆشیان ئیعتیراف بەو ستەمكارییە دەكەن ! وەكو لە ئیعتیرافاتی كۆمەڵناسی گەورەی ئەڵمانی ماكی فیبەر (Max Weber) دا دەیخوێنێتەوە ..

[98] صحيح البخاري : كتاب المغازي ، صحيح مسلم / شرح النووي ب 11 كتاب فضائل الصحابة .

پاشان لە ناو خۆیاندا بە یەکسانی بەشیان دەکردەوە ! ئەوانە لە منن و منیش لەوانم[99] ..

گومانی تێدا نیە کە هەر یەک لە ئایەتەکەو فەرموودەکەی سەرەوە ئاماژە بە رۆڵی سەرەکی سەروەت و سامان دەکەن لە سیستمی ئابوری ئیسلامیدا کە بەرپرسە لە (مسۆگەر کردنی پێداویستیەکانی هەموو ئوممەتەکە پێکەوە) .. بۆیە ئەرکی سەرەکس پەروەردەی ئیسلامی و ئاڕاستەوانی موسوڵمانان ئەوەیە کە ئیقتیدا کردن و شوێن پێ هەڵگرتنەوەی دیدو تێڕوانینی ئەشعەرییەکان و سەیدنا عەلی کوڕی ئەبو تالیب و ئەبو زەڕو سالیمی کوڕی جەعد و باقی یاوەرانی دیکە بکاتە تەوەری ئەو نەریتە ئابورییەی لە ناخی موسوڵماناندا دەیچەسپێنێت و لە دەزگاکانیدا گەشەی پێ دەدات ، بەو ئومێدەی تیۆرێکی دیکەی سیستمی ئابووری ئیسلامی گەڵاڵە بێتەوە کە وەکو زانستی ئابووری بخوێندرێت ، بە شێوەیەکی وا نیشان درێتەوە کە لە توانای سیستمی ئابوری ئیسلامی دا هەیە کە پارسەنگی بگێڕێتەوە بۆ باری لاری ئابووری کۆمەڵگەی موسوڵمانان ، تەنانەت لەم سەردەمەشدا کە ئابوریەکی لایەنگی چینایەتی لە ناو موسوڵماناندا رەگی داکوتاوە ، ئەو دیاردە کوشندە نامۆیەی کە سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب پلانی دانا نەیهێڵێت کە فەرمووی : نیەتم وایە سامانی زیادەی دەوڵەمەندەکان وەرگرمەوەو بیدەمە هەژارەکانیان .

ئەو پەروەردە رەسەنەی پێغەمبەری پێشەوا صلی الله علیه وسلم و ئاڕاستە کردنی ئەو بوو بۆ کۆمەڵگەکە کە ئەو ئاستە بەرزو پارسەنگەی لە

---

99 حەتمەن دەبێت پەروەردەی ئیسلامی و دەزگاکانی لە رێی چەسپاندنی ئەم نەریتە ئابوورییە ئیسلامیە دادپەروەانەدا بارودۆخی سەردەم لە کات و شوێن رەچاو کەن ، چونکە شێوەکاری ئەشعەرییەکان خوا لێیان رازی بێت لەگەڵ کات و شوێنی خۆیان لەو سەردەمەدا شیاو بوو ، لەگەڵ وەفتاری رۆژانەی ئەو کۆمەڵگە سادەدا دەگونجا کە لە مەدینە هەبوو ، بەڵام ئێستا پەیوەندیەکان تێکچڕژاو ترو کۆمەڵگەکان گەورەترو ئاڵۆزترن ، پەیوەندیەکان شلوشێواوترن ، بۆیە دەبێت شێوەی گونجاو بدۆزرێتەوە کە رەسەنێتیەکەش بپارێزێت و نوێکردنەوەشی داهێنانی تێدا بێت ..

کۆمەڵگەکەدا دروست کرد ، کە بووە تەوەری پەیوەندیە کۆمەڵایەتیە بەبەزەییەکان ، چونکە بووە دەرەوشانەوەی کۆمەڵایەتی خواپەرستیەکە ، ئەم درەوشاندنەوەیە بە شێوەیەکی پاک و راست بەڵگەی خواپەرستی پاک و راستە ، هەر وەکو لە کتێبی (فلسفة التربية الاسلامية) دا روون کراوەتەوە ، نموونە لەسەر ئەم سیاسەتە پێغەمبەرێتیە زۆرە ، لەوانە :

ـ (المسلمونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلاثَةٍ : فِي الماءِ والكَلأِ والنَّارِ)[100] واتە : موسوڵمانان لە سێ شتدا هاوبەشن : لە ئاوو پاوەن (لەوەڕگا) و ئاگردا[101] ..

---

[100] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیووە (مسند احمد/ توێژینەوەی الساعاتی ب 15 ل 132 ـ ژمارە 23 .) بەڵام شەوکانی رحمه الله لە نيل الاوطار/كتب أحياء الموات / مەسەلەی پێنجەم ل 365 دا دەفەرموێ (ئیمامی ئەحمەد و ئەبو داوود گێڕاویانەتەوەو ئیبنو ماجەش لە ئیبنو عەبباسەوە گێڕاوێتیەوەو زیادەیەکی تری پێوەیە کە دەفەرموێ (وثَمَنُهُ حَرَامٌ) واتە : ئەو پارەیەی لە هەرقی ئەو سێ شتەدا وەردەگیرێت حەرامە .. هەروەها فەرموودەیەکی تری بەسەنەدی حەسەنەوە لە ئیبنو ماجەوە گێڕاوەتەوە کە دەفەرموێ : (لا يُمْنَعُ الماءُ والنارُ والكَلأُ) واتە : رێی ئاوو ئاگرو لەوەڕگا لەکەس ناگیرێت .

[101] پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە چەندین فەرموودەیدا خەڵکی هان داوە کە ئاو نەفرۆشن و بەرهەڵستیشی لێ کردوون کە زیادەکە لە خەڵکی بگیرێتەوە ، هەندێک لەوانە لە سەحیحی بوخاریدایە ، لە كتاب الحرث ، هەروەها لە موسلیمدا لە كتاب المساقاة و المزارعة ، وەکو فەرموودەکەی کە جابر خوا لێی رازی بێت دەیگێڕێتەوە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم (نَهَى رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَنْ أضْرَابِ الابلِ وعَنْ بَيعِ الماءِ والارضِ لِتُحْرَثَ) بەرهەڵستی کرد لە رێگرتنی خەڵکی لە بەستنەوەی ووشترەکانیان لە گەورە گشتیەکاندا ، هەروەها لە فرۆشتنی ئاوو زەوی لە کێڵانی (بە کرێ) .. لە فەرموودەیەکی تردا دەفەرموێ : (ثَلَاثَةٌ لَايُكَلِّمُهُمْ اللهُ يَومَ القِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيهِمْ : رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا أَكْثَرَ مِمَّا أُعْطِيَ وَهُوَ كَاذِبٌ ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ فَيَقُولُ اللهُ : الْيَومَ أَمْنَعُكَ فَضْلِي كَمَا مَنَعْتَ مَا لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ) واتە سێ پۆل خەڵکی هەن کە خوای پەروەردگار لە رۆژی

ئاماژە كردنی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بۆ ئەو سێ كەرەستەیە لەبەر ئەوەیە كە لەو بارودۆخە بیابانیەی ئەو قۆناغەی مێژووی كۆمەڵگە ئیسلامیەكەدا ئەوانە بنەمای سەرەكی ژیان بوون ، ئێستا كە بارودۆخ و قۆناغەكان گۆڕاون حەتمەن بنەماكانی ژیانی كۆمەڵگەكەش دەگۆڕێن .. ئەوەی لە مەسەلەی داڵدەدان (ئیواء) دا گرنگە مسۆگەر كردنی ئەمنیەتی بژێوی و پارسەنگی ئابووریيە كە پەیوەندیە كۆمەڵایەتیەكان لە قاڵبی خواپەرستیدا رێک دەخاتەوە ، ئەمانەش هەموویان تاک و كۆی كۆمەڵگەكە لە جێكۆچ (مەئوا) كەدا دەگەێننە ئەمنیەتی دینی.. ئەمەش داواكراوەكەیە .

ئاراستەیەكی تری پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم ئەوەیە كە خاوەنێتی تاک لە كاتی پێداوویستی ئوممەتدا نامێنێت و سەروەت و سامانی تاكەكان لە كاتی پێوویستی ئوممەتدا دەبنە مولكی گشتی ، وەک دەفەرموێ :

ـ (كُلُّ شَئٍ سِوَى جِلْفُ هَذا الطَّعَامِ ، والماءِ العَذِبِ ، أو بَيْتٍ يُظِلُّهُ فَضْلٌ لَيْسَ لِابْنِ آدَمَ فِيهِ حَقٌّ)[102] واتە : هەر شتێكی زیادە لەسەر نانەووشكەی ئەم خواردنەوە ، لەسەر ئەم ئاوەوە ، لەسەر خانوویەكەوە سایەی بخاتە سەر ، لە بەنی ئادەم زیادەو مافی تێیدا نیە ..

دواییدا قسەیان لەگەڵدا ناكات (یەعنی زۆر لێیان تووڕەیە خوا پەنامان بدات) و ئاوڕیان لێ ناداتەوە : پیاوێک (كەسێک) لەسەر فرۆشتنی شتێک بە درۆ سوێند دەخوات كە زیاتر لەوەیان پێداوە كە ئەم مشتەرییە دەیداتێ ، كابرایەک سوێندێكی درۆ دەخوات بۆ ئەوەی ماڵی موسوڵمانێک زەوت كات ، پیاوێكیش كە زیادەی ئاوی لە خەڵكی گرتبێتەوە ، خوای گەورە لە رۆژی دواییدا پێی دەفەرموێ : وەک چۆن تۆ شتێكت لەو خەڵكە دەگرتەوە كە بە دەستی خۆت پەیدات نەكردبوو ، ئەوا منیش ئەمرۆ فەزڵی خۆم لە تۆ دەگرمەوە ..

[102] كنز العمال / المتقی الهندی ب3 ل 398 ژمارە 7132 لە تەبەرانییەوە وەرگیراوە ..

ـ (وَمَا عَظُمَتْ نِعْمَةُ اللهِ عَلَى عَبْدٍ إِلَّا اشْتَدَّتْ عَلَيهِ مَؤُونَةُ النَّاسِ ، فَمَنْ لَـمْ يَحْتَمِـلْ تِلْـكَ الْمَؤُونَةَ لِلنَّاسِ فَقَدْ عَرَضَ تِلْكَ النِّعْمَةَ لِلــزَّوالِ)[103] واتــه : هــەر نیعمەتێـكی خــوایی لەسەر هەر بەندەیەكی زیاد ببێت ، كۆڵی خەڵكیشی پێوە قورستر دەبێت ، هەر كەسێك ئەو كۆڵەی خەڵكەكەی تەحەمول نــەكرد ئــەوە نیعمەتەكــەی خــوای دووچاری پووكانەوەو نەمان كردووە ..

ـ (إنَّ لِلَّهِ أقْوَاماً يَخْتَصُّهُمْ بالنِّعَمِ لِمَنَافِعِ الْعِبَادِ وَيُقِرُّهَا فِيهِمْ مَا بَذَلُوهَا الَى غَيرِهِمْ ، فَإذَا مَنَعُوهَا نَزَعَهَا مِنْهُمْ فَحَوَّلَهَا الَى غَيْرِهِمْ)[104] واته : خەڵكانێك هەن خوای گەورە تایبــەتیان دەكات بە هەندێك نیعمەتی خۆی تا خێرەوەدەر بن بۆ خەڵكی ، خوای گــەورە لەسەریانی هەر بەردەوامی دەكات تا لە خۆیان و خەڵكی نەگۆڕێــن ، كــە لــە خەڵكیان گرتەوە خوای گەورەش لەوانی دەستێنێتەوەو دەیداتە كەسانی دیكە.

ـ (إنَّ إبْلِيسَ يَبْعَثُ أشَدَّ أصْحَابِهِ ، وأقْوَى أصْحَابِهِ الَى مَنْ يَصْنَعُ الْمَعْرُوفَ فِــي مَالِــهِ)[105] واته : ئیبلیس توندترن و بەهێزترین كەسی دەوری خۆی دەنێرێتە ســەر ڕێــی ئەو كەسەی كە خێروخێرات لە سامانەكەی دەكات !

* * *

برگەی چوارەم : سوود لە زەوی بەو سیفەتەی ڕێی بەرەو خواوویستیە :

ئەو ڕواڵەت و دیمەنی سوود وەرگرتنە لە زەوی كە لە برگــەكانی(یەكــەم و دووەم و سێیەم) ی سەرەوەدا رابورد ئامانجی كۆتــایی نــین ، بــەڵكو كۆمەڵــە

---

[103] كنز العمال ب6 ل 347 لە البەیهقی لە شعب الایمانەوە وەرگیراوە .. هەروەها تەبەرانی لە عائیشەو ئیبنو عەبباسەوە خوا لێیان رازی بێت گێڕاوێتیەوەو فەرموویەتی (اسنادە جيد) ..

[104] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی : كنز العمال / المتقی الهندی ب6 ل 350 لە جامع الكبیری تەبەرانییەوە وەرگیراوە ، منیش دوای بەدوودا گەڕانی بینیم لە الحلیەی ئەبو نەعیمیشدا هەیەو ئیبنو ئەبو دونیا فەرموویەتی (حەسەن) ە شێخی ئەلبانیش رحمە اللە لە (صحيح الجامع الصغير / ژمارە 2164) دا بە حەسەنی ناساندووە ..

[105] كنز العمال / المتقی الهندی ب6 ل 349 لە الكبیری تەبەرانییەوە وەرگیراوە .

مەبەستێکن بە هێنانە دییان ئامانجە گشتیەکە دێتە دی کە ئەو مەبەستی سەرەکی بزاڤە ئیسلامیەکەی ئوممەتی موسوڵمانە ، کە بریتیە لە باش بەکارهێنانی سەر زەمین بەو ئیعتیبارەی کە باشترین تاقیگەیە بۆ ناسینی نیشانەکانی ئاسۆو دەروون (ايات الافاق والانفس) کە رۆژانە مرۆڤ موعجیزەی خواییان تێدا دەبینێت ، دەسەڵات و توانای خوای تاک و پاک لە مەخلوقاتدا ، کە شایەتی کردگارێتی خوای گەورە دەدەن ، هەزاران بەڵگە لەسەر پەرەردگارێتی و خۆشەویستی خواو شوێن بەرنامە کەوتنی ئەو دەخەنە روو .. خوای گەورە ئەم مرۆڤایەتیە بۆ ئەوە ئاڕاستە دەکات کە دەفەرموێ : (إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ) الجاثية / 3 واته : ئاسمانەکان و زەوی نیشانەن بۆ موسوڵمانی ئیماندار .. یان (وَفِي الأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ) الذاريات / 20 واته : لە زەویدا نیشانە بۆ ئیمانداران زۆرە ..

ئەو دیمەن و رواڵەتانەی زانین و ناسینی نیشانەکانی زەوی کە قورئان ئاماژەیان بۆ دەکات زۆرن و جۆراوجۆرن :

* ئاماژەیەک بەرەو زانیاریەکانی (بنچینەی جۆرەکان) و سەرەتای خەلق بوون و گەشەکردن دەبات ، کە موسوڵمانان هان دەدات بکەونە توێژینەوەی جۆرو پێکهاتەو شێوازی ژیانی مەخلوقات :

ـ (قُلْ سِيرُوا فِي الأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ) العنكبوت / 20 واته : بلێ : بەم زەویەدا وەرن و بچن و سەرنج بدەن خولقان چۆن دروست بوو ؟!

ئەم دیدو رێبازو توێژینەوەیە داروین گرتیە بەر ، ئەو کاتی کە جەولەکەی لە باشووری ئەمریکای باشوورەوە دەست پێ کرد ، بەڵام لەبەر ئەوەی بەرنامەو شێوازی زانین و ناسینی زانستیەکەی وەحی لە ژێریی و هەستەوەرەکان جوێ کردبۆوە ، گومڕایانە حاڵی بوو ، لە لێکدانەوەی هۆکاری دروست بوون و گەشەو نەشونمای زیندەوراندا دید لێڵ دەرچوو ، ئەوەتا ئەمڕۆ دەیان زانای تر هاتوون و هەڵەکانی داروین دەخەنە روو ، رەخنە لە بەرنامەو شێوازی توێژینەوەکەی دەگرن ، ئەگەرچی دیارە کە رەخنە گرتنەکە لە داروین و تیۆریەکەی دواکەوت ، چونکە کاریگەریی داروین

و تیۆریەکەی ئیشی خۆیان کرد ، تا زانایان جورئەتی ئەوەیان بۆ دروست بوو بە درۆی بخەنەوە ، ململانێی فیکرو سیاسەت تیۆرەکەی ئەوی لەبەرچاوان کردە حەقیقەتی گەردوون و ژیان ! ئێستا کە بنەمای تیۆریەکەی هەڵدەتەکێنرێت ، دوای ئەوەیە کە ئەو تیۆرییەی کە لەسەر جیهانی بایالۆجی بوو هێنرایە ناو جیهانی فیکرو سیاسەت و کۆمەڵگەو ئابووری و پەروەردەو بەهاو رەوشت ! دوای ئەوە بوو کە ئاسەوارێکی زۆر دڕندانەی کاولکاریی لێ کەوتەوە ، ژیانی تاک و کۆی کردە شەڕەشۆقی دارستان و پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی هەڵتەکاندو خەڵکی لێک دابڕی و پەڕاوەزەی کردن .. ئیدی کەپەنەک لەپاش باران بۆچیە ؟!

* ئاماژەیەکی دیکەی قورئانی بەرەو جۆرەها زانستی سروشتی ترە کە پەیوەندییان بە ئاسمان و زەویناسییەوە هەیە ، هەروەها بەرەو ئەوانەی تێیاندان ، لە گیاندارو بێ گیان ، لەوانە :

ـ ﴿إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ أَن تَزُولا﴾ **فاطر/41** واتە : خوای گەورەیە کە ئاسمانەکان و زەوی گرتووە تا لەق نەبن و نەفەوتێن .. ئێستا وا زانستی مرۆڤایەتی گەیشتۆتە هەندێک لەو هۆکارانەی بوونەتە هۆی لەق نەبوون و نەفەوتانی ئەم ئاسمانەو زەوی و ئەوانەی تێیاندان ! تازە دەگەنە زانین و ناسینی هێزی راکێشانی زەوی و یاساکانی ، بەڵام لەبەر ئەوەی ئەمیشیان لە ژێر سایەی وەحی خواییدا نەبووە ، کوێرانە کەوتۆتە رێ و خوای کردگاری ئاسمانەکان و زەوی پێ نەدۆزیوەتەوە !

ـ ﴿ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ﴾ **الزمر / 5** واتە : ئاسمانەکان و زەوی بە هەق دروست کردن ، شەو بەسەر رۆژدا دەهێنێت و تێی دەپێچێت ..

ـ ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاء فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاء وَالأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴾ **البقرة/164**

واتە : لە دروست کردنی ئاسمانەکان و زەوی و هاتوچۆی گۆڕانکاریی شەووڕۆژوئەو کەشتیانەی بە دەریادا بۆ سوودی خەڵکی دێن و دەچن ،

هەروەها لەو بارانەی خوای گەورە لە ئاسمانەوە دەیبارێنێت ، کە زەوی دوای مردنی پێ زیندوو دەکاتەوە و زیندەوەری پێ بڵاو دەکاتەوە ، دیسان لە شنەی باو شەماڵ و راگیریی هەوری دەستەبەر کراوی نێوان ئاسمان و زەوی .. هەمووی پڕن لە نیشانەو بەڵگەو ئاماژە بۆ کەسانێک پەی پێ ببەن و ئەقڵیانی بۆ بخەنە کار ..

* ئاماژەیەکی تر بەرەو زانستەکانی کۆمەڵناسیی مرۆڤایەتیە ، کە بە درێژایی سالانی تووڵانی مێژوو نەوە بە نەوەی مرۆڤایەتی هێناویانەتە دی ، قورئان داوا لە شوێن کەوتووەکانی دەکات لە ئاسەواری کۆمەڵگای کۆن و دەسەڵاتەکانی مرۆڤ بکۆڵنەوەو هۆکاری بڵندچوون و داڕمان بدۆزنەوەو پەندو ئامۆژگاری لێ وەرگرن ، چونکە هەموو شتێکی ئەو کۆمەڵگەو دەسەڵاتانە بە پێی رێساو یاسای قەدەری خوایی هاتوون و چوون :

ـ ﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ الروم / 9 واتە : چما بەسەر زەویدا نەگەڕاون تا سەرنج دەنە چارەنووسی ئەو کەسانەی کە پێش ئەمان هاتن و چوون ؟! کە لە مان بەهێزتر بوون و دەسەڵاتیان بەسەر زەویدا هەبوو بۆ بەرژەوەندی خۆیان ئاوەدانیان دەکردەوە .. بەڵام کە نێرراوەکانی خوای گەورە هاتنە لایان و نیشانەو بەڵگەی خواناسییان خستنە پێش چاو (نکوولێیان کردو بەدرۆیان خستنەوە) ئیدی کەوتنە بەر رقی خوای گەورە ! خۆ شتێکی نامومکین بوو خوای گەورە ستەمیان لێ بکات ، بەڵام خۆیان ستەمکار بوون ..

ئەم دەقە سەرنج بۆ ئەو نەوانەی مرۆڤایەتی رادەکێشێت کە لە مێژوودا هاتن و چوون ، هەر یەکەیان بە گوێرەی ئەو زانستەی هەیانبوو زەوییان ئاوەدان کردەوەو شارستانێتیان پێکەوەنا ، هەر یەکەیان زانستی سەردەمی خۆی بۆ چەسپاندنی هێزو دەسەڵاتی خۆی لەو شوێنانەدا کە حوکمی دەکرد بەکارهێنا ، هەمووشیان مەغروورانە بەوە دڵخۆش بووبوون ، بەڵام چونکە لووت بەرزو خۆبەزلزان بوون ، چونکە ستەمکارو خوانەناس بوون ، لە

ئامانجی گەورەی هێزو دەسەڵات دەرچوون کە خواناسیی و دادی کۆمەڵایــەتی و یەکسانی نێوان مرۆڤە .. چونکە دینی خوایان نەکردبووە بەرنامەی ژینو بە پێی شەرعی خوایی حوکمیان نەکردو ئاوەدان کردنەوەکەیان نەکردە هۆکــاریی خواوویستی و گاڵتەیان بەو کەسانە دەکرد کە خوایان بیر دەخستنەوە ، ئیدی هەر دەبوو دوچای ئەو شکست و بەزین و داڕمانــە بــبن کــە تووشــی بــوون ، نابینیت هەیانە ناویشی نەماوە !! ئەمە هەر ئەو دژوارییەیە کــە رووەو رووی شارستانێتی سەردەم بۆتەوە ، بەڵێ تەکنۆلۆژیای نوێ مرۆڤایەتی گەیاندۆیە ئەوجێکی بڵند ، بــەڵام بەداخــەوە مرۆڤایــەتی بەمــە زۆر بــوغرا بــووە ، زۆر لوتبەرزو بــە هــەواو فیزانــە دەڕوانێــتە مێــژوو ، نەفامانــە دەڕوانێــتە ئــەو کەسانەی کە خوای بیر دەخەنــەوە !! ســەرباری ئــەوەش کەوتۆتــە دژایــەتی خواوویستی و جەنگێکی بێ ئامانی لە هەموو بوارەکانی ژیاندا بەرامبەر دینی خواو دیندارانی بەرپا کردووە !! هەمان هەڵــەی زەقــی دەســەڵاتداری بێــدینی نەوەکانی رابوردوو دووبارە دەکاتەوە ! چەند بە بەرهەمی مــاددی بەردەســتی دڵخۆشە دوو ئەوەندە مەغرورەو لاناکات بەلای ئەو نیشانەو بەڵگانــەوە کــە بەرەو خواناسیی دەبەن !!

ـ ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَــدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ . فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُون﴾ غافر / 82 -83 واتە : چما بەسەر زەویدا نەهاتوون و نەچوون ؟! نەیاندیووە چیمان بەســەر قەومــەکانی پێــش ئەماندا هێناوە ؟! نابینن چارەنووســی ئــەوان چــۆن بــووە ؟! مەگــەر لــەمان بەهێزترو بەدەسەڵاتتر نەبوون ؟! لەمان زیاتر کاریگەر نەبوون ؟! ئاســەواری ئەوان زیاتر نیە ؟! بەڵام بڕوانە هەموو ئەوەی لە دەستیاندا بوو ، هەر هەموو ئەو هێزو دەسەڵاتەی کە هەیانبوو چ دادێکی دان ؟! کە نێرراوانی خــوا هاتنــە لایلان و نیشانەو بەڵگەی خواناسییان خستە پێش چاویان مەغرورانە لایان نەکرد بەلای ئەوانەوەو بەوە رازی بوون کە لەبەر دەســتی خۆیانــدا هــەبوو ، ئیدی ئێمە هەر بەوە فەوتاندمانن کە گاڵتەیان پێ دەکردو بە فشەیان دەزانی !

قورئان بەردەوام مرۆڤ هان دەدات کە بەسەر زەویدا وەرن و بڕۆن و تێـفکرن بکۆڵنەوە بەڵام مەرجە کە ژیرییتان بخەنە کار ، بیرو هۆش و زەینتان بەگـەڕ خەن ، ئەوانەی ئێوە دەیگەنێ و پەییان پێ دەبەن دیمەنی دەسەڵاتن ، رواڵەتی هێزن ، ئاسەواری توانان ، رێساو یاسای گەردوون و ژیـانن نـەک کردگـار .. ئەوانە دیمەنی حەقێکن کە خوای کردگارو خـاوەن هێـزو دەسـەڵات دروسـتی کردوون ، ئاوا بە گۆشەنیگای بەرفراوانەوە بڕوانن و سەرنجدەن ، نەک وەکـو مەستی بێ ئاگاو ئاژەڵی بێ دەماخ ! نەک وەکو وێڵی چێژو شێتی دەسـەڵات و شەقاوەی بێ هۆش و گۆش !!

ـــ ﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لا تَعْمَى الأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ الحج / 46 واتە : چـما بەسـەر زەویـدا نەهاتوون ونەچوون ؟ تا دڵ و بیرو هۆشـیان هەبێـت و بیکەنـە مایـەی بـیر کردنەوە ، یان گوێچکەیان بکەنە مایەی بیستن و حـاڵی بـوون ؟! خـۆ خـوای گەورە بینایی کوێر ناکات ، ئەو دڵە کوێر دەکات کە لە سینەدایە .

دەرەنجامی کۆتایی ئەم گـەڕان و هـاتو چـۆو سـەرنجدانەی سـەر زەوی ، ئەنجامی ئەم توێژینەوەو لێـکۆڵینەوەو شـیکاریی کـردنی رووداوانـەی کـە روویانداوە ئەوەیە کـە کۆمەڵـە خەڵکێـکی بیرمەنـدو ژیـر پەیـدابووبن کـە خوێندنەوەیەکی ئاقڵانەی ووردەکارانەیان بـۆ نیشـانەو بەڵگـەکانی ئاسـۆو دەروون (آيات الافاق و الانفس) هەبێت ، تا خۆیان و ئەوانەی ئاڕاستەیان دەکەن بگەنە ئەو ئاستەی ئیمانداران دەیگەنێ کە هەمیشە لـە یـادیو زیکـری خـوادا دەبن ، لەوانەی کە خوای گەورە دەرهەقیان فەرموویەتی : ﴿ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّـهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ ال عمران / 191 واتە : ئەو کەسانەی کە بـە پێـوەو بـە دانیشتنان و بە راکشانەوە یـادی خـوا دەکـەن و بـیر لـە دروسـت کـراوانی ئاسمانەکان و زەوی دەکەنەوەوبە نـزاوە دەڵێـن : خـوای پـەروەردگار ، ئـەم هەموو شتەتان بە هەوانتە دروست نەکردووە .. خوایە پاک و بێ خەوشـی بـۆ جەنابت .. خوایە لە سزای ئاگری دۆزەخ لامانده ..

باسی دووەم

گەشەپێدانی بەهای نیشتەجێ بوون

رواڵەتی دووەمی توخمی داڵدەدان (ئیواء) لە ئیسلامدا بریتیە لە گەشەپێدانی بەهای نیشتەجێ بوون و هاوسەرگیریی و خێزان پێکەوەنان و ئەوانەی تر کە لێی دەبنەوە وەکو مسۆگەر کردنی خانووبەرەو هۆکارەکانی هاتوچۆ بە شێوەیەکی وا کە خەڵکەکە هەست بکەن ئەمانە موڵکی گشتین ، مەگەر لە بارەدۆخانێکی تایبەتدا .. پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم کۆمەڵێک بەڵگەی عەقائیدی بۆ چەسپاندنی ئەم بەها کۆمەڵایەتیانە دەخاتە بەردەست موسوڵمانان ، لەوانە :

ـ ئەبو سەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت گێڕایەوە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمووی : (مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلُ ظَهْرٍ فَلْيَعِدْ بِهِ عَلَى مَنْ لا ظَهْرَ لَهُ ، وَمَنْ كانَ مَعَهُ فَضْلُ زادٍ فَلْيَعِدْ بِهِ عَلَى مَنْ لا زادَ مَعَهُ ، فَذَكَرَ مِنْ أصْنَافِ المالِ مَا ذَكَرَهُ حَتَّى رأينا أنَّهُ لا حَقَّ لأحَدٍ مِنَّا في فَضْلٍ)[106] واتە : هەر کەسێک وولاخێکی سواری زیادەی پێیە با بیدات بەو کەسەی نیەتی ، هەر کەسێک خواردنێکی زیادەی پێیە با بیدات بەو کەسەی نیەتی ، ئیتر بەو شێوەیە جۆرەها سامان و ماڵی باس فەرموو ، تا وامان زانی کەسمان نیە شتی زیادەی نەبێت ..

ـ پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لە ئاراستەی تردا هۆشداریی دەداتە ئەو کەسانەی کە جێ و رێ و هۆکارەکانی هاتوچۆ لە خەڵکی دەگرنەوەو مەحرومیان دەکەن لێیان ، بۆیە دەفەرموێ : (تَكونُ إبِلٌ لِلشَّياطِينِ ، وَبيوتٌ للشَّياطِينِ ، فَأمّا إبِلُ الشَّياطِينِ فَقَدْ رأيتُها يَخرُجُ أحَدُكُمْ بِجَنيباتٍ مَعَهُ قَدْ أسْمَنَها فَلا يَعْلُو بَعِيراً مِنْهَا، وَيَمُرُّ بأخيهِ قَدْ انقطَعَ بِهِ فَلا يَحْمِلُهُ ، وأمَّا بيوتُ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أرَها)[107] واتە : حوشتر هەیە هی شەیتانە ، ماڵ هەیە هی شەیتانە ، حوشتری شەیتان ئەوانەن کە بە دەست خاوەنیانەوەن کە دایانبەستوون (قەڵەویان کردون) بە بەتاڵی بە لای

---

[106] شرح صحيح مسلم ب 12 ل 33 ،ابودادود / السنن (1663) ، ئیمامی احمد : باقي مسند المكثرين (10900) البيهيقي : السنن الكبرى (7596)

[107] ابو داود : السنن ب 3 باب الجهاد ل 39 (2568) .

ڕێبوارانی ماندوودا دەیانبەن نە خۆیان سواریان دەبن نە فەرموو لەو ماندووانە دەکەن تا سواری یەکێکیان بن ، ماڵی شەیتانیش ، ئەوە جارێ نەمدیووە ..

ئاماژە کردن بە حوشتر بۆ سواربوونی ڕێبواران ، دیارە کە ئاماژەیە بە هۆکاری گواستنەوە ، کە جۆرەکانی لەگەڵ پێشکەوتنی تەکنۆلۆژیاورۆژانی زەماندا دەگۆڕێت ، ئاماژە بە ماڵەکەش هەر وایە .. کە دەفەرموێ جارێ نەمدیووە ، یەعنی لە زەمانی جەنابیاندا نەبووە ، حەتمەن لە زەمانەکانی دوای خۆی پەیدا دەبێت ، ئەو زەمانانەی کە خەڵکی هەموو شتێکی گشتی بۆ خۆیان زەوت دەکەن ! سەدان کۆشک و تەلاری گەورەو بەرفراوان و ڕازاوە ، شوقەو عیمارەی بەرز بەرز ، لەولاشیانەوە ملیۆنەها موسوڵمانی ڕەشوڕووت بێ جێ و ڕێن ! لە کەلاوەدا دەژین ! هی دیش پەڕۆشرەی سواڵیان دەسناکەوێت و لەسەر شەقام و کۆڵانان ڕۆژ دەکەنەوە !! یان هەزاران هەزارێکی بێ کەس کە سەری خۆیان هەڵدەگرن و بەرەو مەجهوول دەڕۆن بە ئومێدی پەیدا کردنی خۆراک و کوخێکی سوکنا !!

ئەمە وەنەبێ ڕێ لە پێشکەوتنی ئاوەدانی و عیمران و بیناسازیی و زەخرەفەی بگرێت ، نا ، ئەگەر مەبەست لەو بیناسازیی و کۆشک و تەلارانە ئیواء بن ، بۆ نیشتەجێی لانەوازان و بێ مەئوایان بن ئەوە هاندراوە ، حەتمەن دەسەڵاتی ئیسلامی پشتیوانیان لێ دەکات ، بە لوتکەی کردەوەی چاکەخوازییان دەژمێرێت ، چونکە دەبێتە مایەی بەهێز کردنی هەستی برایەتی و سۆزی مرۆڤایەتی و دڵەکان زیاتر پێکەوە دەبەستێتەوە .. گەشە بە هاریکاریی و یارمەتیدان و بەخەمی یەکتربوون دەدات ..

دروست کردنی مزگەوت و مەیتەم و تەممەڵ خانەو جێی بێ نەوایان لە مێژووی ئیسشلامدا هەموویان لەم دیدو هەست و سۆزەوە هاتوون ، چونکە ئاڕاستەی پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم لەم بارەوە زۆرە ، لەوانە :

ـــ (مَنْ بَنَى مَسْجِدًا يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللهِ بَنَى اللهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الجَنَّةِ)[108] موسـلیم واتـه : هــەر کەسێک مزگەوتێک لەبەر خاتری خوای گەورە دروست بکـات ، خــوای گــەورە وەکو ئەوەی خۆی لە بەهەشتدا بۆ دروست دەکاتەوە ..

ـــ (إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ وَمُصْحَفًا وَرَّثَهُ أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ)[109] واته : لەوەی کە کاری عەبدی موسـوڵمان بەردەوام لە دوای مردنیشی دەیهێڵێتەوەو بۆی دەبێـتە پاشـکۆی چـاکەکانی : زانستیەکە کە بڵاوی کردۆتەوە ، یان کوڕێکی پیاوچاکە کـە جێـی هێشـتووە ، یان قورئانێکی لەدوا بەجێماوە ، یـان مزگەوتێـکەو دروسـتی کـردووە ، یـان ماڵێکەو بۆ لانەوازانی دروست کردووە ، یان روبارێکەو هەڵیبەسـتووە ، یـان خێـرو خێراتێـکەو لــە سـەروەت و سـامانی خــۆی لــە ژیانیـدا لــە کـاتی تەندروستیدا دەری کردووە ، ئەمانــە هــەمووی بــەدوای مــەرگی خاوەنیانـدا بەردەوام دەبن و بۆیان دەچن .. بۆیان دەبنە توێشوو و زەخیرەی قیامەتی ..

ئەمما ئەگەر بیناسازی و کۆشک و تەلار دروسـت کـردن بــووە مایــەی خــۆ هەڵکێشان و لووت بەرزی و نیشانەی چـینایەتی و دیـاردەی شـانازی کـردن

---

[108] بوخاری / کتاب الصلاة (450/172/1) باب من بنى مسجدًا . وموسلم / کتاب المساجد ومواضع الصلاة (378/1 /برقم 533) ، باب فضل بناء المساجد والحث عليها .

[109] نوسەری بەڕێز ئاماژەی بە سەنەدی ئەم فەرموودە داوە کە لە بوخاریدا بێت ، بەڵام ئەو ریوایەتە گێڕانەوەی ئیبنو ماجەیە کە بە سەنەدی حەسەن ریوایەتی کردووە ، لای بەیهیقی و ئیبنو خوزەیمەش سەحیحە ، شێخی ئەلبانی رەحمەتی لە (صحيح ابن ماجة) دا هێناویێتیەوەو فەرموویەتی (حسن) ە .. لە ریوایەتێکی تریدا کە سەحیحە بەم شێوەیەیە : (عَن أبي قَتَادَةَ رَضي اللهُ عنهُ قالَ قالَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : خَيرُ مَا يَخْلُفُ الرَّجُلَ مِنْ بَعدِهِ ثلاثٌ : وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ وصَدَقَةٌ تَجْرِي يَبْلُغُهُ أجْرُهَا وَعِلْمٌ يُعْمَلُ بِهِ مِنْ بَعدِهِ) بەڵام لە بوخاری و موسلیمدا ریوایەتی تر لەسەر ئەم بابەتە هەیە لەوانە : (عن أبي هريرة : إذا مَاتَ ابنُ آدمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إلَّا مِنْ ثَلاثٍ : صَدَقَةٌ جارِيَةٌ أو عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ أو وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ) موسلیم .

بەسەر نەداران و سیمای جویٚ کردنەوەی دەوڵەمەندان لە هەژاران ، یان بووە هۆی ئەوەی رووبەریٚکی بەرفراوانی زەوی زەوت بکریٚت و لەسەر کۆمەڵیٚک موتریف و زیٚدەڕۆو گەدە زل تاپۆ بکریٚت و نەکریٚتە مایەی چاندن و بەرهەمهیٚنانی قووتی خەڵکی ، ئەوە هەڕاڵ بوون و بیٚ تەقوایی لادانە ، ئەوە گەلۆریی و هەرزەبیریی و گومڕاییە ..

ـ (أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ . وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ . وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ . فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ) الشعراء / 128 ـ 131 واتە : ئەریٚ ئیٚوە لەسەر هەموو بەرزاییەک کۆشک و تەلار بۆ فەخرو شانازیی دەڕازیٚننەوەو جیٚ و ریٚ قایم دروست دەکەن بەو هیوایەی بە نەمریی بمیٚننەوە ، کە دەستیش دەوەشیٚنن ، زۆر دەستقورسانە دەیوەشیٚنن ! ئیٚ دە لە خوا بترسن و گویٚڕایەڵیی بکەن[110] ..

پیٚغەمبەر صلى الله عليه وسلم ئەو پارەیە بیٚ پاداشت ناوزەد دەکات کە دەکریٚتە مەسروفی بیناکردنی کۆشک و تەلاریٚک کە پیٚویست نیە یان نابیٚتە سوودی خەڵکی کە هەر بۆ جوانی و شانازی وخۆهەڵکیٚشان دروست دەکریٚت !

ـ (النَّفَقَةُ كُلُّهَا فِي سَبِيلِ اللهِ إِلَّا الْبِنَاءُ فَلَا خَيرَ فِيهِ)[111] ترمزی : هەموو پارەسەرف کردنیٚک لە پیٚناوی خوادایە جگە لەو پارەیەی دەکریٚتە کۆشک و تەلار !

ـ قەیسی کوڕی حازم گیٚڕایەوە کە چوونەتە لای خەبابی کوڕی ئەرەت خوا لیٚی رازی بیٚت ئەو کاتەی کە نەخۆش بووە ، بۆی گیٚڕاونەتەوە کە پیٚغەمبەر صلى الله عليه وسلم بەرهەڵستی ئەوەی لیٚکردوون کە زیادە مەسرەف لە خانوو بەرەیاندا بکەن ، دواتر لە کاتیٚکی دیکەدا چوونەتەوە لای دیویانە وا خەریکی

---

110 ئەمە تەفسیری ئیمامی تەبەرییە کە لە موجاهیدو ئیبنو عەبباسەوە نەقڵی کردووە : الطبري : التفسير ب 19 ل 94 - 95 ، هەروەها تەفسیری ئیبنو کەتیر لە تەفسیری سورەتی الشعرائدا ..

111 ترمزی : السنن / باب القيامە (ژمارە 2482) هەر خۆشی دەفەرمویٚ : (حديث غريب) بەڵام ریوایەتیٚکی تری هیٚناوەتەوەو فەرموویەتی سەحیحیە کە دەفەرمویٚ : (يُؤْجَرُ الرَّجُلُ فِي نَفَقَتِهِ كُلِّهَا إِلَّا التُّرَابَ أو قالَ : البِنَاء) .

دیوار دروست کردنە ، ئەو کاتیش پێی فـەرموون : (إِنَّ الْمُسْلِمَ لَيُؤْجَرُ فِي كُلِّ شَيْءٍ يُنْفِقُهُ إِلَّا فِي شَيْءٍ يَجْعَلُهُ فِي هَذَا التُّرَابِ)[112] موسوڵمان لە پارە سـەرف کردنیـدا لــە هەموو شتێکدا پاداشت و خێری دەست دەکەوێت جگە لەم خاک و خۆڵە [113]..

لەم روانگەوەیە کە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم باس لەوە دەکات کە کاتێـک زانستی شەرعی نامێنێت و نەزانی تەشەنە دەکـات ، ئیـدی خــەڵکی دەکەونــە کێبڕکێی کۆشک و تەلار سازدان ! هەر یەک بۆ شانازیی خانووی جوان و بڵنـد دروست دەکات و خۆی پێوە بادەدات !! تەنانــەت خێــوەت و چادرنشـینەکانی بیابانەکانیش دەکەونە ئەم کێبڕکێیەوە !!

ـ (مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ إِذَا تَطَاوَلَ رِعَاءُ الْبَهْمِ فِي الْبُنْيَانِ) [114] واتە : لــە نیشــانەکانی قیامەت ئەوەیە کە شوانکارەی پێ پەتی کۆشک وتەلاری بڵند دروست دەکەن

ـ (وَإِذَا رَأَيْتَ الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الصُّمَّ الْبُكْمَ مُلُوكَ الْأَرْضِ فَذَاكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا وَإِذَا رَأَيْتَ رِعَاءَ الْبَهْمِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ فَذَاكَ مِنْ أَشْرَاطِهَا)[115] واتـە : ئەگەر پێ پــەتی رووتــەڵ و کەڕو کونتێ و لاڵە پەتەت بینی ، بوون بە پاشاو دەسـەلاتداریی سـەرزەمین ، ئەوەش لە نیشانەکانیەتی (نیشانەی نزیـک بوونــەوەی قیامــەت) ! ئەگــەر شوانکارەت بینی وا کۆشک و تەلاری بڵند بڵند دروسـت دەکــەن ، ئــەوەش لــە نیشانەکانیەتی !![116]

---

[112] نوسەری بەڕێز نووسیوێتی (صحيح مسلم / كتاب الايمان ، الترمذي / السنن / كتاب القيامة) بەڵام من لەوێدا نەمدی ، ئەوەی سەرەوەم لە فتح الباريدا دی کە هەر ئاوا بوو ، ئیمامی ئیبنو حەجەریش لەسەری نووسیووە : ئەمە سەنەدێکی دیکەیەتی ..

[113] مەبەستی ئەوەیە کە یاوەرانێکی تری پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم شەهید بوون و رۆیشتن ، کۆشکی خۆیان لە بەهەشت پێکەوەنا و ئێمەش ئەوەتا وا خەریکی خاک و کۆڵین ، مەبەستیش لە بەرهەڵستی کردن و هان نەدان زیادەڕۆیی کردنە بە شێوەیەک کە لە پێداوویستی خۆی زیاتر بێت ..

[114] صحيح البخاري : كتاب الايمان ، و كتاب الاستئذان ، وكتاب الفتن

[115] صحيح مسلم : كتاب الايمان / باب الايمان و الاسلام و الاحسان .

[116] بڕوانە ئەو فەرمایشتەی کە پێغەمبەری نازدار پێش 1400 ساڵ فەرموویەتی چۆن ئێستا لە وولاتانی خلیج بە تایبەتی لە شارێکی وەکو دوبەیدا هاتۆتە دی !

باسی سێیەم

رێزی نیشتەجێ بوونی مرۆڤ و دەرنە پەڕاندنی

رواڵەتێکی دیکەی داڵدەدان و مەئواسازیی ئیسلامی بریتیە لە رێز گرتن لە حەزی نیشتەجێ بوونی مرۆڤ لەو شوێنەی پێی خۆشەو رێگرتن لە ناڕەحەت کردن و دەرپەڕاندنی خەڵکی یان نەفی کردنیان لە شوێنی سوکنایانەوە بۆ شوێنی تر ..

قورئانی پیرۆز جەخت لە پیرۆزی داڵدەدان و نیشتەجێ بوونی مرۆڤ دەکاتەوەو ناهێڵێت دەسەڵاتدارێک بە هۆی ناحەزێتی و ناکۆکی خۆیەوە (کە بە هۆی راجوێیی یان ناکۆکی عەشایری یان ململانێی حزبایەتی و تێکچڕژانی بەرژەوەندیەکان دروست بووە) لەگەڵ کەسانی دیکەدا ئەو مافە بە خۆی بدات کە لە شوێنی خۆیان هەڵیان کەنێ و دەریان کات :

ـ خوای گەورە دەفەرموێ : (وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لاَ تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلاَ تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ. ثُمَّ أَنتُمْ هَؤُلاء تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ... وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ) البقرة/84 - 85

واتە : پەیمانمان لێتان وەرگرت کە خوێنی یەکتریی نەڕێژن و یەکتریی لە ماڵ و حاڵ و جێ و رێی خۆتان دەرنەپەڕێنن ، رازی بوون و بڕیارتان داو بوونە بە شایەت لەسەر خۆتان . کەچی لە دوای ئەوە ئەوەتا وا یەکتریی دەکوژن و هەر کۆمەڵەو کۆمەڵێکی دیکە لە ماڵ و حاڵ و جێ و رێی خۆی دەردەپەڕێنێت و بە زوڵم و تاوان گەلەکۆمەکێ لەسەر یەکتریی دەکەن !!

تەبەری رەحمەتی خوای لێ بێت حاڵی بوونی یاوەران و لێکدانەوەیانی بۆ ئەم ئایەتە هێناوەتەوە کە فەرموویانە : کوشتنی هەر یەکێکیان وەکو کوشتنی بکوژەکە خۆی بووە ، دەرپەڕاندنی کەسێک لە لایەن کەسانێکی ترەوە ، وەکو دەرپەڕاندنی خۆیان بووە لە ناو ماڵ و منداڵ و جێ و رێی خۆیان ، چونکە حوکمی هەموو ئوممەتەکە وەکو حوکمی یەک کەس وایە ، بۆیە پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی کە نموونەی ئوممەتەکە لە بەزەیی هاتنەوەو سۆزو خۆشەویستیی یەکتریدا وەکو نموونەی یەک جەستە وایە ،

کە ئەندامێکی تووشی ئازارێـک دەبێـت هــەموو جەسـتەکە تــای لــێ دێـت و شەونخوونی بۆ دەکێشێت[117] ..

پاشان تەبەری رای قەتادە نەقڵ دەکات کـە دەفـەرموێ : واتــە بـا کەسـتان کەسی ترتان نەکوژێت (وَلاَ تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَـارِكُمْ) **یـەعنی ئـەی مـرۆڤ ، نەفسی هەر یەک لە میللەتەکەت وەکو نەفسی خۆتــە ، لــە ئەبولعالیەشــەوە ئەوە نەقڵ دەکات کە فەرموویەتی** : (وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لاَ تَسْفِكُونَ دِمَـاءَكُمْ) **واتــە کەستان کەسێکی تر لە خۆتان نەکوژێت** ، (وَلاَ تُخْرِجُونَ أَنفُسَـكُم مِّـن دِيَـارِكُمْ) **کەسیشتان کەسێکی تر لە خۆتان لە ماڵ و حاڵ و جـێ و رێـی خـۆی نەکاتـە دەرەوە[118] ..**

ئەگەر ئەوەندە جەخت لە دەرنەکردنی کەسانی ئاسایی کرابێتەوە ، حەتمەن جــەختی زیــاتر لــە دەرنــەکردن و راوەدوونــەنانی پێــغەمبەران و داعــی و خواوویستان و بیرمەندان و زاناو خــاوەن راوبۆچــوونەکان کراوەتــەوە ، کــە هەوڵی چاکسازیی کۆمەڵگەکانیان دەدەن و لە رەنجــی راســت کردنــەوەدان .. خوای گەورە ئاماژە بەمە دەکات کە دەفەرموێ : (وَإِن كَادُواْ لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لاَّ يَلْبَثُونَ خِلافَكَ إِلاَّ قَلِيلاً. سُنَّةَ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا وَلاَ تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلاً) **الاسراء / 76 - 77 واتە : کافرەکــان زۆریــان بــۆت هێــناو ئــازارو ناخۆشی زۆریــان هێــناتە رێـت تــا لەســەر زەوی (مەککــە) دەرت پەڕێــنن و دەربەدەرت کەن ، بەڵام ئەوانیش دوای تۆ مەگــەر بــۆ ماوەیــەکی کــەم دەنــا**

---

[117] **ئاماژەیە بەو فەرموودەیەی کە دەفەرموێ** : (مَثَلُ المؤمنينَ في تَوادِّهِم وتراحُمِهِم وتعاطُفِهِم مَثَلُ الجَسَدِ اذا اشْتَكَى مِنْهُ عضوٌ تَداعَى لَهُ سائِرُ الجَسَدِ بِالسَّهَرِ والْحُمَّى) مسلم بشرح النووي / كتاب البر **16**/ ل**140** ژمارە (**4685**) ، البخاري /كتاب الادب / باب رحمة الناس والبهائم / **5552** هەروەها **5665** ، مسند احمد **17648** . **واتە : نموونەی موسوڵمانان لە ناو خۆیاندا لە خۆشویستن و بەزەیی و سۆزیاندا دەرهەق یەکتر وەکو جەستەیەکن ، ئەگەر ئەندامێکی ئازاری گەیشتێ سەراپای جەستە ، تا دای دەگرێت و شەونخوونی دەکێشێت ..**

[118] **الطبري : التفسير ب 1 ل 394 .**

نەدەمانەوە ! ئەمە (لەناوبردن و بە فەتارەت دانیان) ڕێسای نەگۆڕمانەو بۆ سەرخستنی هەموو پێغەمبەرێکی خۆمان پێش تۆ لەسەری ڕۆیشتووین ، ڕێسای ئێمەش گۆڕانی بەسەردا نایات ..

ئەمە ڕێسای نەگۆڕی خواییە ، بۆ هەموو پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت خراوەتە کار ! ئەمە ڕێسای نەگۆڕی بەردەوامی ژیانە .. هەر کاتێک نەتەوەیەک پێشەوای خواناس و داعیانی ئەم دینەی لە ماڵ و حاڵ و جێ و ڕێی خۆیان دەرپەڕاند ، بە تەئکید ئەو بەڵاو موسیبەت و سزا سەختانەیان دێتە ڕێ کە خوای گەورە باسیی فەرموون ، ئەمەش ڕێسایەکەو خۆی فەرموویەتی کە گۆڕانی بەسەردا نایات ..

ئیبنو عەبباس دەربارەی ئەم ئایەتەو هۆی هاتنە خوارەوەی دەفەرموێ : ئەمە دەرهەقی ئەهلی مەککە هاتە خوارەوە کە هەوڵیان دا پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم دەرکەن ، دوای دەرکردنەکەی زۆری پێ نەچوو خوای گەورە بە غەزای بەدر جەرگی بڕین ، کە کەڵەپیاوانی گەورەیان لێ کوژرا[119] ..

* * *

[119] تفسير الطبري ب 15 ل 133 .

باسی چوارەم

پەیوەندی نێوان ئەمنیەتی رۆزیی و ئەمنیەتی دینی

پەیوەندی نێوان ئەمنیەتی رۆزی و ئەمنیەتی دینی وەکو پەیوەندی نێوان هۆکارو ئامانجە ، پێکەوە بەندن و لێک دانابڕێن ، کە هۆکار نەما یان لاواز بوو ، هێنانەدی ئامانجەکە زەحمەت دەبێت ، یان دوورتر دەکەوێتەوە یان بە لاوازی دێتە دەست ، بۆیە خوای گەورە لە دوعاکەی سەیدنا ئیبراهیمدا ئاماژە بە دەستەبەر کردنی ئەمنیەتی رۆزییەکە دەکات تا ئەمنیەتی کۆمەڵایەتیی پێ بێتە دی ، کە دەبێتە هۆکاری سوپاسکردنی خوای گەورەو شوکرانە بژێریی !

ـــ (رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ الصَّلاَةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ) ابراهيم / 37

واتە : خوایە وا من بەشێک لە ماڵ و منداڵەکەم لە دۆڵێکی بێ کشتوکاڵدا لای ماڵە بە حورمەتەکەی تۆ داناوە ، تا نوێژو تاعەتی تۆ بکەن ، دەی سا خوای تۆش وایان بۆ بکە خەڵکانێک لە دووریشەوە بێن بۆ لایان و لە بەروبوومی شوێنان پشکی خۆیان بدەرێ ، تا سوپاسگوزارت بن ..

ـ (انَّا أنْزَلْنا المالَ لاقَامَةِ الصلاةِ وايتاءِ الزَّكاةِ ولَو كانَ لابْنِ ادَمَ وادِياً مِنْ مَالٍ لَتَمَنَّى انْ يَكُونَ لَهُ آخَرُ وَلَو كانَ لَهُ وادِيانِ لَتَمَنَّى أنْ يَكُونَ لَهُ ثَلاثَةٌ وَلا يَمْلَأُ جَوْفَهُ الا التُّرَابَ ثُمَّ يَتُوبُ اللهُ عَلَى مَنْ تَابَ)[120] ئەمە حەدیسی قودسیە[121] وخوای گەورە تێیدا دەفەرموێ : ئێمە سەروەت و سامانمان بۆیە ناردۆتە خوارەوە تا ببێتە مایەی نوێژ کردن

---

[120] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (مسند أحمد / شرح الساعاتي ج 5 ص 219 ، الاتحافات السنية بالاحاديث القدسية نقلا عن احمد والطبراني في الكبير) بەڵام الحمد لله خۆم هەندێک سەنەدی دیکەی بەهێزیم دۆزیەوە کە بەم شێوەیە : حديث حسن أحمد 5 / 218 ، والطبراني " الأوسط " ، 3 / 52 ، وابو نعيم "معرفة الصحابة ژمارە " 1887 ، والقطيعي " جزء الألف دينار " ژمارە 176.

[121] حەدیسی قودسی ماناکەی لە خوای گەورەوەیەو لەفزەکەی لە پێغەمبەرەوەیە صلى الله عليه وسلم ، نە وەکو قورئانە کە لەفزو مانای لە خوای گەورەوەیە نە وەکو فەرموودەشە کە لەفزو مانای لە پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم خۆیەوەتی .

و زەكات دان ، بەڵام خۆ مرۆڤ ئەگەر دۆڵێكی (لە سەروەت و سامان هەبێت) خۆزگە بۆ دۆڵی دووەم دەخوازێت ! ئەگەر دوو دۆڵی هەبێت خۆزگە بۆ دۆڵی سێیەم دەخوازێت تا ئەویش بخاتە پاڵیان !! بە راستی هەر خاك گەدەی مرۆڤ پڕ دەكاتەوە ، پاشان خوای گەورە تۆبەی ئەو كەسانە وەردەگرێت كە پەشیمان دەبنەوە .

ـ لە تەفسیری ئەو ئایەتەدا كە خوای گەورە دەفەرموێ : (فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ) التوبة / 11 واتە : ئەگەر تۆبەیان كردو نوێژەكانیان دەست پێكردەوەو زەكاتەكەیان دا ، ئەوە برای دینیتانن .. ئەبو زەید دەفەرموێ : نوێژو زەكاتی پێكەوە فەرز كردۆتەوەو جیاوازیی نەخستۆتە نێوانیانەوە .. ئینجا ئەم ئایەتەی خوێندەوە : خوای گەورە نوێژی بێ زەكات قبووڵ ناكات .. پاشان فەرمووی : رەحمەتی خوا لە ئەبوبەكری سددیق بێت چەند تێگەیشتوو بوو ..

ـ عبداللەی كوڕی مەسعوود خوا لێی رازی بێت دەفەرموێ : فەرمانتان پێدراوە كە نوێژ بكەن و زەكات بدەن ، ئەوی زەكات نادات نوێژەكەشی لێ گیرا نابێت[122] ..

كەوابوو نوێژە كە پایەی دینەكەیە كاریگەریی لە ژیانی كۆمەڵگەدا بێ زەكاتەكە نابێت .. بۆیە دەبینیت پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم پەیوەندی نێوان پەرستنەكان و پەیوەندیە كۆمەڵایەتیەكان ـ كە بەشێكیان یارمەتیدانی یەكترییە بە سامان و ماڵ ـ پێكەوە گرێ دەداتەوە .. ئەمنیەتی رۆزیی دەكاتە چارەسەری ئینحیرافاتی كۆمەڵ ، چونكە بە دوورەپەرێزیی لە تاوان و دەستدرێژیی و چاوچنۆكی و پارەپەرستیەوەی دەبەستێتەوە ، وەكو ئەوەی كە ئوممەتەكە بەرپرس بێت لە مسۆگەر كردنی ئەمنیەتی رۆزیی ، لە مسۆگەر كردنی هۆكاروشێوازو رێگاكانی داڵدەدان و نیشتەجێ بوون كە دەبنەوە جێداڵدەو شوێنی سوكناو حەوانەوەی لادەرانی كۆمەڵگە ، هەر كاتێك ئوممەت و پێشەوایانی ، دەوڵەت و بەرپرسانی ئەمنیەتی رۆزییان بۆ هەموو

---

122 الطبري : التفسير ب 10 ل 87 .

چینەکانی خەڵکی مسۆگەر کرد ، جێی حەوانەوەو سوکنایان بۆ هەموان دابین کردو پێداوویستیەکانی ژیانیان مسۆگەر کردن ، حەتمەن لادەرو دزو خراپەکارانیش هۆشیان دێتەوە بەرو روو لە چاکسازیی خۆیان دەکەن ..
لەبەر ئەوەیە کە پێغەمبەری سەروەر صلی الله علیه وسلم دەفەرموێ : (قَالَ رَجُلٌ لَأَتَصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ ، فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ سَارِقٍ ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصُدِّقَ عَلَى سَارِقٍ ، فَقَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ ، لَأَتَصَدَّقَنَّ بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ زَانِيَةٍ فَأَصْبَحَ النَّاسُ يَتَحَدَّثُونَ : تُصُدِّقَ عَلَى زَانِيَةٍ ، فَقَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ ، لَأَتَصَدَّقَنَّ اللَّيْلَةَ بِصَدَقَةٍ فَخَرَجَ بِصَدَقَتِهِ فَوَضَعَهَا فِي يَدِ غَنِيٍّ ، فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تُصُدِّقَ عَلَى غَنِيٍّ ، فَقَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ ، وَعَلَى زَانِيَةٍ ، وَعَلَى غَنِيٍّ فَأُتِيَ فَقِيلَ لَهُ : أَمَّا صَدَقَتُكَ عَلَى سَارِقٍ فَلَعَلَّهُ أَنْ يَسْتَعْفِفَ عَنْ سَرِقَتِهِ ، وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا تَسْتَعْفِفُ عَنْ زِنَاهَا ، وَأَمَّا الْغَنِيُّ فَلَعَلَّهُ يَعْتَبِرُ ، وَيُنْفِقُ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ تَعَالَى) متفق علیه [123] واتە : کابرایەک ووتی : ئەمشەو خێرێک دەکەم ، چوو خێرەکەی کردە دەستی دزێکەوە ، خەڵکی لێی کەوتنە قسە ، ووتیان : خێری بە دز کردووە !! کابرا ووتی : خوایە سوپاس بۆ تۆ ، خێرێکی تر دەکەم ، چوو ، ئەمجارە خێرەکەی کردە دەستی زیناکارێکەوە ! خەڵکی لێی کەوتنەوە قسەو ووتیان : ئەمشەو خێری بە زیناکار کردووە !! ووتی : خوایە سوپاس بۆ تۆ لەسەر ئەو خێرەی بە زیناکارەکەم کردووە ، ئەمجارەش خێرێکی تر دەکەم ، چوو ، خێرەکەی کردە دەستی دەوڵەمەندێکەوە ! خەڵکی لێی کەوتنەوە قسەو ووتیان : خێری بە دەوڵەمەند کردووە ! ووتی : خوایە سوپاس بۆ تۆ وا من خێرم بە دزو بە زیناکارو بە دەوڵەمەند کرد ، فریشتە هاتنە لای و پێیان ووت : ئەمما خێرەکەی کە بە دزەکەت کردووە ، بەڵکو ببێتە مایەی گێڕانەوەی لە دزیەکەو وازبهێنێت ، خێری زیناکارەکەش بەڵکو ببێتە هۆی گێڕانەوەی لە زیناو وازی لێ بهێنێت ، خێری دەوڵەمەندەکەش بەڵکو دەبێتە مایەی پەند لێ وەرگرتن و بڵێ : با منیش خێرێک بکەم ..

* * *

[123] البخاري / 1355 ، مسلم / 1022 ، أحمد / 2350 ، الالباني : صحيح الجامع 4346 .

باسی پێنجەم

پەیوەندی نێوان مەئواو چالاکی سیاسیی و چوستی ئیداریی

رواڵەتی پێنجەمی داڵدەدان و مەئواسازیی ، دەرکەوتنی ئەو پەیوەندییە کە لە نێوان نیشتەجێ بوون لە مەئواو چوست و چالاکی سیاسی و ئیدارەی مەئواوە هەیە ..

بۆ ئەوەی نیشتەجێ بوون لە مەئوا ببێتە واقیعێکی هەست پێکراوی کاریگەر لە بارودۆخی کۆمەڵایەتی خەڵکی ، دەبێت کۆمەڵێک پێداوویستی بۆ دانیشتوانی مەئواکە دابین بکرێت و چەندین دەزگای ئیداریی بۆ ناوچەکە دابمەزرێنرێت ، لەوانە : دەزگای سیاسی و دائیرەی بەڕێوەبردنی کاروباری رۆژانەی خەڵکی ، تا ژیانی مەئوا ئاسان بڕوات و مەئواسازییەکە بەردەوام لەبرەو دا بێت .. لە سەرەتای ئیسلامەتیدا ئەمە ئیعتیمادی دەکردە سەر دینداریی و تەقوای کاربەدەستان و بڕی زانایی و توانایان .. وەکو ئەوەی لە سەیدنا ئەبوبەکری سددیق خوا لێی رازی بێت لە سەرەتای حوکمڕانی خۆیدا دەرهەقی پاشگەزبووەکان بینرا ، کە ووتیان نوێژ دەکەین بەڵام زەکاتەکە نادەین ! بە هیچ شێوەیەک موساوەمەی لەسەر نەکردن ، نەیهێشت نوێژەکە ببێتە رەفتارێکی شکڵیی و هیچ کاریگەریی لەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی موسوڵمانان نەمێنێت ..

سەیدنا عومەری کوڕی خەتتابیش هەر وا بوو .. نەیهێشت نە خەلیفە نە والیەکانی لە هیچ شتێکدا لە عوومی خەڵکەکە جودا بن ، نەیهشێت سیمای ژیانی کەسیان لەگەڵ سیمای گشتی خەڵکیدا جیاوازییان هەبێت ! بۆ نموونە کە بۆ ئەبو موسای ئەشعەری خوا لێی رازی بێت کە والی خۆی بوو نووسی : (عِدْ مَرْضَى المسلمينَ ، واشْهدْ جَنَائِزَهُمْ ، وافْتَحْ بَابَكَ ، وبَاشِرْ أمْرَهُمْ بنفسكَ ، فَإنَّمَا أنتَ رَجُلٌ مِنْهُمْ ، غيرَ أنَّ اللهَ جَعَلَكَ أثْقَلُهُم حِمْلاً، وَقَدْ بَلَغَنِي أنَّهُ فَشَا لَكَ ولِأهْلِ بَيتِكَ هَيْئَةٌ في لِبَاسِكَ وَمَطْعَمِكَ وَمَرْكَبِكَ ، لَيْسَ لِلْمُسْلِمِينَ مِثْلُهَا، فَإيَّاكَ يَا عَبْدَ اللهِ أنْ تَكُونَ بِمَنْزِلَةِ البَهِيمَةِ التي مَرَّتْ بِوَادٍ خَصِيبٍ ، فَلَمْ يَكُنْ لَهَا إلا السَّمَنَ، وأنَّ حَتْفَهَا فِي السَّمَنِ ، واعْلَمْ أنَّ لِلْعَامِلِ

مَرَدًّا إلى اللهِ ، فَإذا زَاغَ زَاغَتْ رَعِيَّتُهُ ، وإنَّ أشْقَى النَّاسِ مَنْ شَقِيَتْ بِهِ رَعِيَّتُـــهُ والسَّـــلامُ)[124]

واتە : سەردانی نەخۆشی موسوڵمانان بکە ، لەگەڵ تەرمیانـدا بـۆ گۆڕسـتان بچۆ ، دەرگای ماڵت کراوە بێت ، خۆت کارەکانیان بـۆ ئەنجامـدە ، تـۆ خـۆت یەکێکیت لەوان ، بەڵام ئەوەیە کە خوای گەورە کردوویتی بە خاوەن قورسترین کۆڵ ، بیستوومە دەڵێن : شێوەیەکی تایبەتت بۆ ژیانی خۆت و ماڵ و منـداڵت لە جلوبەرگ و خۆراک و سورایتتدا داهێناوە کە موسوڵمانان شتی وایان نیە ، هۆ عەبدەکەی خـوا زۆر هۆشـیار بـەو وا نەکـەیت ! نەبیتـە نموونـەی ئـەو ئاژەڵەی کـە رۆژێـک بـە لای پـاوەن و مێرغوزارێـکی سـەوزدا دەڕوا ، هـەر مشووری خۆی دەخوات ! هەر دەخوا تا تا قەڵەو دەبێت ! ئاخر قەڵەوی مەرگی خۆی پێـوەیە ، ئـەوە بزانـە ئەگـەر والیـەک (کاربەدەسـت) لـە ڕێ لایـدا ، رەعییەتەکەشی لا دەدەن ، بەدترین کـەس ئـەو کەسـەیە کـە دەبێـتە مایـەی کوێرەوەریی رەعییەتەکەی ..

کە عەمری کوڕی عاس خوا لێی رازی بێت لە نامەکەیدا کە لە میسرەوە بۆی نووسی : (لە نزیکی مزگەوتی جامیعە[125] خانوویەکمان بۆ دروست کردوویـت .. خەلیفە بە سەرسوڕمانەوە بۆی نووسی : ئاخر چۆن دەشێـت کەسێـک لـە حیجاز بێت و خانووی لە میسر بۆ دروست بکرێت ؟! زوو بیکەنە بازاڕێـک بـۆ موسوڵمانان)[126] ..

سەیدنا عومەر بەردەوام دەربارەی سەروەت و سامانی ئوممەتەکەو دارایی و بەیتولمال بۆ والیەکانی دەنووسی کە : (من وا تەماشای سەروەت و سـامانی ئوممەتەکە دەکەم کە کەوتۆتە بەردەستم ، وەک سەروەت و سـامانی هـەتیو ، ئەگەر پێویستم پێی نەبێت لێی هەڵناگرم ، ئەگەر دەسکورت کەوتم و پێویستم پێی بوو بە قەدەر پێویستیەکەی خۆمی لێ هەڵدەگرم ، ئەگـەر پـارەی خـۆمم کەوتەوە بەردەست ، ئەو بڕەی بەیتولمال دادەنێـمەوە کـە خواردوومـە). لـە ریوایەتێکی تردا دەفەرموێ : (ئەو رەفتارەی لە بەیتولمال بـۆ والی شـیاوە ،

[124] كنز العمال ب 5 ل 696 نقلا عن الدينوري ..

[125] ئەوی کە نوێژی هەینی تێدا دەکرێت ..

[126] كنز العمال ب 5 ل 687 نقلا عن تاريخ مصر لابن عبدالحكيم .

بەو برِو شێوەیەیە کە بۆسەرپەرشتیاری هەتیو شیاوە کە لە سامانی هەتیودا بیکات ، ئەو والیەی دەوڵەمەنـد بێـت دەبێـت دەسـتی خـۆی لــە بــەیتولمال بگرێتەوە ، ئەو والیەش کە دەسکورت بوو بۆی هەیــە بــە قــەدەر پێوویسـتی خۆی لێی هەڵگرێت)[127] !!

هەمان دیدو تێگەیشتن لە سەیدنا عەلی کوڕی ئەبو تالیبــەوە دەبیــنین کــە دەفەرموێ : (إنَّ اللهَ فَرَضَ علَى الاغنياءِ مَا يَكفي فُقَرَاءَهُم وإنْ جَاعُوا وَ عُرُوا وَ جَهَدُوا فَبِمَنْعِ الاغنياءِ ، وَحَقٌ علَى اللهِ أنْ يُحَاسِبَهُمْ يَومَ الْقِيامَةِ وَ يُعَذِّبَهُمْ عَلَيهِ) واتــە : خــوای گــەورە ئەوەندەی لەسەر دەوڵەمەندەکان فەرز کردووە کە بەشی هەژاران بکــات ، کــە هەژاران دەسکورت کەوتن ورووت ورەجاڵ بوون وکەوتنە کوێــرەوەریی ئــەوە لەبەر ئەوەیە کە دەوڵەمەندەکان نەیانبەخشیووە ، بۆیە جێی خۆیەتی خــوای گەورە لە رۆژی دواییدا لێیان بپرسێتەوەو سزایان بدات لەسەری ..

مێژوو ئەوە دەڵێ کە ئەو هەڵوێستە رەسەنەی ئەبوبــەکری لەســەر بــوو ، ئەو دەستپاکی و زوهدەی عومەری کوڕی خەتتابی لەسەر بوو ، ئــەو هەســتە کۆمەڵایەتیە ناسکەی عەلی کوڕی ئەبوو تالیب هەیبوو خوا لێیان رازی بێت ، رەوشتێکە کە کەمینەیەک پێوەی پابەنــد بــوون ، بۆیــە نابێــت چارەنووســی مەئواو ئەمنیەتی رۆزی خەڵکی بدرێتە دەست تــەقواو دینــداریی بەرپرســان و حەزو کەیفیان ، بەڵکو دەبێت بەرپرسێتی پاراستنی مــەئواو ئەمنیــەتی رۆزی خەڵکەکــە بدرێــتەوە دەســت ئوممــەت تــا لــە رێــی دەســەڵات و دەزگــا ئیداریەکانیەوە بتوانێت یاساو رێســای وایــان بــۆ دانێــت کــە سنورێــک بــۆ دەســـەڵاتداران بکێشێــت و نەهێڵێــت بیبەزێــنن ، دەبێــت دەزگــای دیکــەی لێپرسینەوەو موحاسەبە کردنی کاربەدەستانی هەبێــت تــا وەکــو پاســەوانی وووریــا چاودێــری سیســتمی مــەئواو ئەمنیــەتی دانیشــتوانەکەی بکــات ، ئەوەندەشی هێز لە ئیختیاردا بمێنێت کە بتوانێت بەرپرسی لاڕێ بداتە دادگــاو نەهێڵێت کەس پلەی ئیداری و سیاسی خۆی ئیسیتغلال بکات ..

---

[127] الطبري : التفسير ب 4 ل 255 و 258 .

دیسان نابێت واز لە خێرو زەكاتیش بهێنرێت بۆ دینداریی وحەزو كەیفی دەوڵەمەندەكان ، تا بە كەسفی خۆیان و هەر كات و ساتێک وویستیان ئەو كەلوپەل و شتە بێ كەڵكانەی خۆیان نایانەوێت بیكەنە دیاری دەستیان و بە منەتەوە بیدەنە هەژارو دەسكورتان !! یان ئەو پارەو پووڵەی كەڵكی شوێنێكی خۆیان ناگرێت و كەلێنێكیش بۆ هەژاران ناگرێت بكەنە خێرو بیبەخشنەوە !! نا ، ئەم مەسەلەیەش كە زۆر گرنگ و كاریگەرە دەبێت بكرێتەوە بە یاساو رێسا ، دەبێت بكرێتە تەعلیماتی رەسمی كە دەوڵەمەندەكان بە شێوەی باجی رەسمی سامانەكانیان بیدەن بە حكومەت تا ئەویش بۆ دائیرەی زەمانی كۆمەڵایەتی و هەتیووخانەو كەمدەرامەتانی تەرخان كاتەوە .. ئاوا دەكات و خێرو خێراتی دەوڵەمەندەكانیش دەبێتەوە بە هۆكارێكی دیكەی رەسمی سیستمی ئیسلامی بۆ مسۆگەر كردنی ئەمنیەتی رۆزیی مەئواو دانیشتوانە بەڕێزەكەی .. كاتێ هەژاران بەم شێوە رەسمیە پشكی زەكاتی خۆیان بەردەكەوێت ، دەزانن ئەمەی وەری دەگرن مافی رەوای خۆیانەو پیاوەتی كەس نیە تا بێ و منەتیان بە سەردا بكاتەوە[128] ..

---

[128] لە ئازایەتیمانە ئیعتیراف بەوە بكەین كە پەروەردەو ئاڕاستەی كۆمەڵگە لە رۆژئاوای غەیرە موسوڵمان لەو بوارەدا زۆر پێش دەزگاكانی پەروەردەو ئاڕاستەی جیهانی ئیسلامی داوەتەوە ، ئەوان سوورن لەسەر ئەمنیەتی مەئواو ئەمنیەتی رۆزیی دانیشتوانی وولاتیان ، ئەوان ناهێڵن مافی خەڵكەكە بكەوێتە ژێر دەست و ئارەزووی حاكمەكانیانەوە ، لە بەرامبەریشدا بە داخەوە بەهاو نەریتی تیرەو هۆز و خراپ چەسپاندنی رێسای مەئواو ئەمنیەتی رۆزیی مەئوانشینان لە وولاتی موسوڵمانان زۆر تێكچوو ! بە درێژایی مێژووی ئیسلامی دەبینیت سوڵتان و پاشاكان یارییان بە سەروەت وسامانی بەیتولمال كردووەو بە كەیفی خۆیان بۆ رابواردن و سەیرو سەفای خۆیانیان بەكار هێناوە ، بە ئارەزووی خۆیان بەخشیوویانە یان خەڵكیان لێ مەحرووم كردووە ، بە لێشاو داویانە بە دووڕوو شاعیری كاسەلێس وموفتی عەمامە پیسی قەسرو بە لۆتی قەرەچەناغ و گۆرانی بێژی بەر دەرگا !! ئەمما ئەوی پێوویست بووبێت ، ئەوی ئاتاجی پارووە نان بووە ، ئەوەندەیان نەداوەتێ پێی تێربێت و دەست لەم و لەو پان نەكاتەوە .. ئاخر بۆیە

بەشی سێیەم

گرنگی مەئواسازیی

دوای روون بوونەوەی ماناو واتای مەئواسازیی و داڵدەدان و باس كردنی رواڵەت و دیاردەكانی مەئواو كاریگەریی لەسەر رەوتی كاركردنی ئوممەت و مانەوەی قەوارەی ، ئەوەمان لا گەڵاڵە دەبێت كە :

یەكەم : هەر ئوممەتێك بە توخمی مەئواسازیی ئاراستەی ژیانی كۆمەڵگەكەی بكات ، ئوممەتێكی كراوە دەبێت ، تاك تاكی گەلانی ئوممەت لە هەر كوێوە بێن دەتوانن ببنە هاووڵاتی مەئوا ، ئینتیمای گەل و هۆزو زمان و ناوچەگەرێتی نابێتە بەربەستی نیشتەجێ بوونی كەس لە مەئوای ئوممەت . بە هەمان شێوە كاربەدەستانی مەئوا ناتوانن هیچ برگە یاسایەك یان بەرژەوەندیەكی ماددی بكەنە بەهانە بۆ رێ گرتنی موسوڵمانان لە هاتنیان بۆ مەئواو بوونە هاووڵاتییان لەوێ ! كەس ناتوانێت بڵێت مەئوا تایبەتی فڵان زمان و فیسار قەومەو كەسی دیكە بۆی نیە رەگەزنامەی ئەوێ هەڵگرێت و ببێتە هاووڵاتی ئەوێ ! چونكە رەگەزنامەی موسوڵمان عەقیدەكەیەتی . بە پێی ئەو عەقیدەو بڕی پابەندی شەرع و چوست و چالاكی خۆیەوە ئاسانكاریی بۆ دەكرێت و پلەو پایەی كۆمەڵایەتی بۆ دیاری دەكرێت ..

دووەم : كاتێك ئوممەتەكە بە هەستی بەرپرسێتی مەئواسازیی ئاراستە دەكرێت ، خەڵكەكەی لە ململانێی چینایەتی و رەگەزپەرستی بێ خەم دەبن ، چونكە هیچ سیماو سیفاتێكی ئەم چینایەتی و شەڕەشۆقی رەگەزپەرستییە لە مەئوادا دەرناكەوێت ، چونكە هەموو كەسێك لە دانیشتوانانی مەئوا هەلی رەخساوی بۆ ئاسوودەیی فیكریی و نیشتەجێبوونی كۆمەڵایەتی و حەوانەوەی دەروونی خۆی لەبەردەستدا دەبێت ، هەلی رەخساوی هاوسەرێتی و

دەبینیت مێژووی موسوڵمانان پڕە لە دەزگای ئاراستەی رەسمی سوڵتان و شاعیرو راگەیاندنی تورەهاتی شاهانەو هەزاران قەسیدەی مەتح و پێدا هەڵگوتن و سروودی بەرپێی سوڵتانەكان !!

پێكەوەنانی خێزان و سوكنای خانوو سترو حەوانەوەو نەبوونی خەمی سەرماو گەرماو ئەمانی تەواوی بۆ دەڕەخسێت ..

سێیەم : كاتێك ئوممەتەكە بە هەستی بەرپرسێتی مەئواسازیی پەیوەندیە كۆمەلایەتیەكانی ئاڕاستە دەكرێت ، بەهاو نەریتی كۆمەڵایەتی خەڵكەكەی لە سیماو سیفاتی كۆمەڵایەتی خواپەرستیی كۆدەبنەوە ، ئەمان و زەمانەت، فێربوون و تەندروستی وهەلی رەخساوی كار ، هەموو لەبەر دەستدا دەبن ، ئەوەش یەعنی دانیشتوانی مەئوا بێ فەرق و جودایی خەمی نەخوێندەواریی و نەخۆشی و هەژاریی و كاریگەریی روداوو كارەساتی سروشتی و خەمی پیرێتی و پەك كەوتەییان نامێنێت ..

چوارەم : كاتێك ئوممەتەكە بە هەستی بەرپرسێتی مەئواسازیی ئاڕاستە دەكرێت ، بەهای ئیداریی وكار وەرگرتن وتەعین بوون بە پێی ئامادەباشیی و پلانی پێداوویستی كۆمەڵگەكە دەبێت ، نەك شەفەیی و سەرپێیی ! دەیان جار حساب بۆ داهاتوو دەكرێت و هۆكاری سەرخستنی پرۆژەكانی دیراسە دەكرێت ، ئەوەش یەعنی هەبوونی ئەمان و بێ خەمیی لە تەنگژەی ناكاوی وەك دابەزینی نرخی دراوو ، ئیفلاسی كۆمپانیای زەبەلاح و هتد ..

پێنجەم : كاتێك ئوممەتەكە بە هەستی بەرپرسێتی مەئواسازیی ئاڕاستەی پێكهاتەكانی دەكات و بە گیانی تەقواو ترسی قیامەتەوە پارسەنگی بازاڕ رادەگرێت ، خەڵكەكەی بەو دینداریێتیەی هەیانەو بەو چاوەی یاسا كە لە سەریانە رێنادەن نەبوونی و قات وقڕیی یان داڕمان و كێبڕكێی ناشەریفانە بازاڕ بخاتە سەر باڵی عفریت و كاسبكاران و خەڵكی لە دڵەڕاوكێی كڕین و فرۆشتندا بهێڵێتەوە !! وەك ئەوەی لە پڕێكدا نرخی كاڵایەك زیاد بەرز بێتەوە ، یان جۆرە خۆراكێكی سەرەكی نەمێنێت ، یان پێداوویستیەكی وەكو ئاوو كارەبا روو لە كزیی بكات و دانیشتوان بخاتە خەمی رۆژانەو پشێوی نەبوونی و رەنجی مونافەسەی بێ ماناوە ! یان خەڵكەكە وای لێ بێت لە وڵاتی خۆی هیجرەت كات و بەدوای پارووەنان و ئەمانیدا سەری خۆی هەڵگرێت و وێڵی وڵاتان ببێت !! كاتێك هەستی مەئواسازیی لە كاربەدەستاندا دەبێتە دینداریی و ترسی موحاسەبەی قیامەت ، كەس ناتوانێت نرخی بازاڕ بۆ

بەرژەوەندی خۆی بـەرز كاتـەوە ، یـان شـاردنەوەی كەلوپـەل (مۆنۆپـۆڵ : ئیحتیكار) و ئیستیغلال دروست كات ، چونكە ئەوە تا كۆتا پلەو ئاست دژوارە ! ئەوە نان وئەمانی مەئوا دەخاتە مەترسی و گیانی فڕكان فڕكان و ئەنانێـتی لە خەڵكەكەدا دەكاتە رەفتاری ئازایانە ! ئەوەش هەڵتەكانـدنی بنەمایـەكی سەرەكی ئەمنیەتی رۆزیی مەئوایە ، بۆیە ئەوە شتێك نیە رێی پێ بدرێت ..

* * *

بەرپرسێتی پەروەردەكاریی لە توخمی مەئواسازییدا :

گەورەیی بەرپرسێـتی پـەروەردەی ئیسـلامی لــە مەسـەلەی مەئواسـازیی و ئاڕاستە كردنی ئوممەتەكەدا بۆی لە چەند خاڵێكدا دەردەكەوێت :

یەكەم : رەچاو كردنی حاڵ و ئاستی رۆشنبیریی ئوممەت و هۆشیاریی داعـی و سەرانی ئاڕاستەی كاری ئیسلامی لــە كـاتی چەسـپاندن و پراكتیـزە كـردنی مەسەلەی مەئواسازیی بەو شێوەیەی لە لاپەڕەكانی رابوردوودا بـاس كـرا .. هەروەها رەچاوكردنی بڕی پێداوویستی وهۆكاری ئاسـانكاریی وكاریگـەریی ئەو تین و فشارەی بەربەستەكان دروستی دەكەن ، واتــە حسـاب بـۆ كـردنی دەرچەكانی ئەو واقیعەی ئوممەتەكەی تێدا دەژی ..

دووەم : دامەزراندن و هاندانی دەزگـای لێـكۆڵینەوەو داهێـنانی زانسـتیانەی هۆكارو شێوازی نوێی پێشـبردی هەسـتی مەئواسـازییەكە ، بـە كردنـەوەی زانكۆو دیراسـاتی تایبەتمەنـد بـە پـلان و بزاڤـی مەئواسـازیی ، تـا رەوتی ئوممەتەكە بەرچاوڕوونانە بتوانێـت هـەنگاوی پارسـەنگ لــە قۆناغـەكانی مەئواسازییدا هەڵهێنێـتەوە ، دەبێـت توێـژینەوەو لێـكۆڵینەوەو دیراسـاتی مەیدانی ببێتە كاری دەستەجەمعی شـارەزایان تـا نەخشـەی پراكتیزەكـردنی مەئواسازییەكە بە پێی پێداوویستی كات و شوێنی ئوممەتەكە بێت ..

سێیەم : دەزگا ئیداریەكان و دائیرە راپەڕێـنەرەكان كـە دەشێـت بەرپرسێـتی پلانی كاری مەئواسازییان بدرێـتە دەسـت ، دەبـێ تۆڕێـكی چـڕو بـەربڵاوی كۆمەڵایەتی لەسەر بنەما شەرعیەكان دروست كـەن و سـوود لــە ئـەزموونی گەلانی دیكەو تیۆری بیناسازیی ئوممەتان وەرگرن تا توانای ئەوەیان هەبێـت

لە قۆناغی مەئواسازیەکەیدا تیۆرێکی شیاو لە دیدو تێڕوانینی ئیسلامیەوە بخەنە بەر دەست بەرپرسانی بزاڤی کۆمەڵکاریی ئوممەت ..

چوارەم : قووڵ کردنەوەی هەستی مەسئوولیەتی مەئواسازیی و قاڵ بوونەوە تێیدا ، هەروەها بەڕێز تەماشا کردنی کەسایەتی و دەزگاو دائیرەکانی ، بە هەند وەرگرتنی بەرهەم و ڕێساکانی ، و ڕێنەدان بە دروست کردنی بەربەست لە ڕێیداو لەسەر کردنەوەی راپەڕێنەرانی هەر وەکو کە لە سەر ناموس و شەرەف دەکرێتەوە ! چونکە دامەزراندنی مەئوا یەعنی قوتار کردنی موستەزعەفان و بنیاتنانی قەڵاو قوللەی بەرگریی لە خۆو ، چەسپاندنی شەرع و مسۆگەر کردنی نان و ئەمان و دروست کردنی دەزگای ئیداریی وسیاسی هەرێم وچاودێری کردنی دەسەڵاتە ئیسلامیەکەی ناوی و بەشدارکردنی هەموان لە خاوەنێتی سامان و هاندانی خەڵکی دیکە بۆ هیجرەت کردن بۆی و بەگەڕ خستنی ووزەی هەمووان بۆ خێروخۆشی هەموان ! ئەمانە هەمووی کاری گەورەن ، بۆیە دەبێ ئەو کەسانەی پێی هەڵدەستن جێ ڕێزی هەموان بن ، هەر دەزگایەک بەرپرسێتی ئاڕاستەو مانەوەیەتی دەبێ بە چاوێکی زۆر پیرۆزەوە تەماشا بکرێت و نەهێڵرێت بە هیچ شێوەیەک سووکایەتی پێ بکرێت ..

پێنجەم : پێشخستنی زانستی ئابووری ئیسلامی بەشێوەیەکی وا کە بە هەستی دینداریی و بەرپرسێتی قیامەت دەست پێ بکات ، لە پشکی قیامەتەوە بێتەوە بۆ پشکی دنیا[129] ! هەر وەکو کە مەعازی کوڕی جەبەل خوا لێی رازی بێت فەرمووی[130] .. بەم شێوەیە تیۆرو تەتبیق کردنی سیستێمێکی ئابووری وا دێتە

---

[129] ئاماژەیە بۆ ئایەتی (وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الآخِرَةَ وَلا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ) القصص/77

[130] (يا بنَ آدمَ أنت محتاجٌ إلى نصيبكَ من الدنيا وأنت إلى نصيبك من الآخرة أحْوجُ ، فإن بدأتَ بنصيبك من الآخرة مُرٌّ بنصيبك من الدنيا ، فانتظِمْها انتظاماً، وإن بدأتَ بنصيبك من الدنيا فاتَكَ نصيبُك من الآخرةِ ، وأنت من الدنيا على خطر) واتە : هۆ بەنی ئادەم ، تۆ پێویستیت بە پشکی دنیات هەیە بەڵام پێویستیت بە پشکی ڕۆژی دواییت زۆرترە ، جا ئەگەر بە

دی كە لەگەڵ ئاراستەی مەئواسازیی قورئان و سوننەت دەگونجێت ، كە بەدیلی هەموو تیۆریەكانی تری مرۆڤكرد بەتاڵ دەكاتەوە كە هەموویان پشكی دنیایان دەوێت و هەقیان بەسەر پشكی قیامەتەوە نامێنێت ! بەڵكو زیانێكی زۆریش لە پشكی قیامەت دەدەن !! ئەمە جگە لەوەی كە سیستمی ئابووری سەرمایەداریی دروستی كردووە ! لە ململانێی چینایەتی و مۆنۆپۆڵ و خوێن مژینی دەسكورتەكان و ئیستیغلالی وولاتان و ئیستیعمارو یاری كردن بە نرخی كالاو مونافەسەی ناشەریفانەو باقی دومەڵەكانی تری تیۆری داروینیزمی كۆمەلایەتی كە ئابووری سەردەمی لەسەر دامەزراوە ..

شەشەم : بەرفراوان كردنی دیدو تێڕوانینی موسوڵمانان بۆ كاركردن و پاراستنیان لە تەمبەڵی و سستی وخۆ لێككێشانەوەی بێكاریی ، هەروەها ریشەكێش كردنی گیانی گزیی و ماشینەوەو كێشانەوە ، هەروەها چاوچنۆكی و هەڵپەكاریی و چاوتێرنەبوون ، لە بەرامبەریشدا هاندانی هەستی دینداریی و رازی بوون بە قەدەرو پشكی خۆو رابواردن بە حەڵاڵی بەردەست و رەفتار كردن بە پێی شەرع و دروست كردنی پەیوەندیی كۆمەڵایەتی بەختەوەر پێی ..

.... * * * ....

پشكی رۆژی دواییت دەستت پێ كرد ، بە پشكی دنیاتدا برۆو بە چاكی رێكی خە ، ئەگەر بە پشكی دنیاشت دەستت پێ كرد ، حەتمەن پشكی دواییت لەدەست دەچێت ، لە دنیاكەشتدا هەر لە دژوارییدایت..

وەرگێڕ : بە ئیجازەی نوسەری بەڕێز :

پاشكۆیەكی كورت

بۆ ریز كردنەوەی مانای مەئوا

لە وورد دیقەت گرتن لە ووشەی قورئانی دەبینین ئەوەی لە سێ جار زیاتر دووپات دەبێتەوە دەبێتە زاراوەی تایبەتی قورئانی ، لە ووردتر سەرنجدانی ماناكان دەبینیت مانایەكیان دەبێتە بناغەو مانایەكی تری لەسەر بینا دەكرێت كە بۆی دەبێتە دیوار ، مانای سێیەمیش لەسەر ئەوان دەوەستێت كە وەكو سەربانی سەر دیوارو بناغەی خانوو دێتەوە .. ئینجا قورئان حوكمی خۆی لەسەر ئەو كۆشكە مانایە دەدات .. ووشەی ایمان و كفر و جاهلیة و اسلام و شهادة و استضعاف و استكبارو .. هتد لەم جۆرەن .. با لە دوای ئیجازەی نوسەری بەڕێز ئەم تەوەرە مانایانە لەسەر ئەم رێسا قورئانیە ریز كەینەوە :

مەئوا ووشەیەكی عەرەبییە وناوی كات و شوێنی (إیواء) ە كە لە كرداری (آوی) وە هاتووە ، وەكو زۆرینەی ووشە قورئانییەكان تەوەرە مانایەو كۆمەڵێك مانا لە خۆ دەگرێت ، قورئانی پیرۆز بە هەموو ماناكانی بەكاری هێناوە ئینجا كردوێتییە زاراوەی خۆی كە وەكو زاراوە قورئانییەكانی تری لە یەك بەكارهێناندا هەموو ماناكانی پێ روون دەكاتەوە ..

ئەوەی قورئان و حەدیس روونی دەكەنەوە ئەم مانایانەن :

یەكەم : مەئوا شوێنێكی قایم و بەپیتە :

1ـ چیاو كێوی عاسی و سەخت ، نابینیت كوڕەكەی نوح پێغەمبەر ـ سەلامی خوای لێ بێت ـ دەڵێت : (سَآوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاء) هود/43 واتە : پەنا دەبەمە بەر چیایەك كە لە ئاوەكە بمپارێزێت . زاهیرەن چیاكە جێ دلْنیایی پاراستنە بەڵام ئەم حاڵەتەی ئەم كوڕە بێ گوێیە حاڵەتێكی تایبەتە چونكە فەرمانی خوای گەورە دەرچووە كە هەموویان نقومی تۆفانەكە دەكات ، جا ئیتر بچنە سەر لوتكە چیای عاسی و بەرزو مەحكەم یان لە دۆڵ و نشێودا بن ، هەر وەكو یەكەو فەرمانەكەی خوای گەورەیان بەسەردا دەچەسپێت ..

2ـ به مانای حەشارگەو شوێنی ئەمان و جێی دابین بوون و هێمنی :

ـ وەکو ئەشکەوتەکەی ئەسحابول کەهف کە خوای گەورە دەربارەی دەفەرموێ : (إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ) الكهف/10 واتە : کە لاوەکـان چـوونە ئەشـکەوتەکەو کردیانە حەشارگەو جێ ئەمانی خۆیان . یان : (فَأْوُوا إِلَـى الْكَهْـفِ) الكهف/16 واتە : بڕۆن خۆتان لە ئەشکەوتەکەدا قایم کەن وبیکەنە جێی دابینی بوونتان .

یان ئەشکەوتی (الثور) کە پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و ئەبوبەکری سـددیق ـ خوا لێی رازی بێت ـ لە رێی هیجرەتەکەیاندا بـۆ مەدینـە چـوونە نـاوی و کردیانە حەشارگەی کاتی خۆیان .

3ـ تاوێرە بەردی گەورەو سەخت : (إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّـخْرَةِ) الكهف/63 واتـە : بـا بگەڕێینەوە لای تاوێرە بەردی پەناگەو جێ حەوانەوەکە .

4 ـ شوێنی حەوانەوەو بەرهەم هێنانی نان و ئاو (هەوارگەو باخ و باخـات و کانی) : وەکو کە خوای گەورە لە باسـی عیسـا پێـغەمبەرو دایکـی پاکیـدا ـ سەلامی خوایان لێ بێت ـ کە بردنیە سەر شوێنێکی بەرزو دڵگیرو بۆی کردنـە جێی حەوانـەوە : (وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَـا إِلَـى رَبْـوَةٍ ذَاتِ قَـرَارٍ وَمَعِـينٍ) المؤمنون/50 واتە : ئێمە کوڕەکەی مەریەم ، خۆی و دایکیمـان کـردە نیشـانەی گەورەیی و دەسەڵات و بردماننە مەنزڵێکی نیشتەجێ بوون و جێیەکی ئاوداری پڕ پیت و فەڕ .

دوای دۆزینەوەی جێی مەحکەم وعاسی وسەخت کە دەبێ بە پیت بێ تا ببێتە جێی بەردەوام بوونی ژیان ، ئینجا قورئان ئاماژە بە خەڵکەکـەی دەکـات کـە دەبێت چۆن بن ، لەمەوە تەوەرە مانای دووەمی مەئوا فێر دەبین :

دووەم: مەئوا : <u>لای خەڵکی دڵسۆزە کە بە خەمتەوەن وداڵدەت دەدەن ولە خۆت دەگرن</u> :

1ـ ایواء بە مانای باش پێشوازی کردن و رێز لێـنان : (وَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَى يُوسُـفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ) يوسف/69 واتە کە چوونە ژوورەوە بـۆ خزمـەت یوسـف ، بـاش پێشوازی لە براکەی کردو رێزی لێنا . هەروەها: (فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ) يوسف/99 واتە : کە چوونە ژوورەوە بۆ خزمـەتی ، بـاش پێشـوازی لـە دایک و باوکی کردو رێزی لێنان .

2ـ سەرپەرشتی و بایەخ پێدان و بە خەمەوە هـاتن : (أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـآوَى) الضحى/ 6 واتە : مەگەر تۆ هەتیوێک نەبوویت و خوا سەرپەرشتی کردیت ؟

3ـ دالّدە دان و جێ کردنـەوەو سەرخسـتن ، وەکـو : (وَاذْكُـرُواْ إِذْ أَنـتُمْ قَلِيـلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُـم مِّـنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) الانفال/26 واتە : یادی ئەو کاتە بکەنەوە کە لەسەر ئـەو زەمینەدا کەم و لاوازو موستەزعەف بوون ودەترسان خەڵکی بۆتان دابێـنەوەو بتانفڕێنن ! بەڵام خوا دالّدەی دان و بە سەرخستنی خۆی پشتی گـرتن ورزق و رۆزی حەڵاڵی پێ بەخشین تا سوپاسگوزاری بن ..

4ـ ئەو لایەنەی رێزو رازت دەگرێت و دەبێتە ئەو خەمخۆرەی ئـاهی خـۆتی ـ بێ سڵ کردنەوە ـ لا هەڵدەڕێژیت و بـۆت دەبێـتە جێـی هەناسـە هەڵکێشـان (تەنفیس) ی خەم و کینەت ، بۆیە پێـغەمبەر صلی الله علیە وسلم بـە یاوەرێـکی خۆی فەرموو : (أَلَكَ أمرَأةٌ تَأوي اِلَيها ؟) [131] واتە : ئایا ژنت هەیە کە چـوویتەوە لای سوکناییت بێت و ئاهی خۆتی لا هەڵڕێژیت ؟

کەوا بوو کە تۆ هیجرەت دەکەیت ، دەبێ بۆ لای کەسانێکی بکەیت کە :

1ـ دڵسۆزت بن و پێشوازیت لێ بکەن و بەخەمتەوە بن و لە خۆت بگرن .

2ـ دالّدەدەرت بن و پشتگیریت لێ بکەن و لەسەرت بە جواب بێن .

3ـ خەڵکێک بن رێزو رازت بگرنە خۆو سینە فراوان بن تا ببنە جێ متمانـەت و بتوانیت ئاهی خۆتیان لا هەڵڕێژیت .

<u>سێیەم : مەئوا : وەدەست هێنانی ئەمان و پشتیوانە :</u>

1ـ ئەم مانایە لە گێڕانەوەی خۆزگەکەی لوط پێغەمبەردا ـ سەلامی خوای لـێ بێت ـ زۆر زەق دەردەکەوێت کە دەیفـەرموو : (قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَـى رُكْنٍ شَدِيدٍ) هود/80 واتە: فەرمووی : ئاخ ئەگەر دەسەڵاتم بەسەرتاندا دەشـکاو پێتان دەوێران یان بمتوانیایە یچمە پاڵ هێزێکی وا سەری خستمایە .

---

[131] صحيح مسلم / باب الزهد / 37 موقوفا .

2ـ خوای كارزان كە مەتحی پشتیوانەكان (الانصار) ی مەدینە دەكات باسی ئەم وەسفانەیان دەفەرموێ : (وَالَّذِينَ آمَنُواْ مِن بَعْدُ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ مَعَكُمْ فَأُوْلَـئِكَ مِنكُمْ وَأُوْلُواْ الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) الانفال/72 واتە : ئەوانەی كە دواتر باوەڕیان هێناو كۆچیان كردە لاتان وبەشداری جیهادەكەیان كردن ، ئەوانیش لە خۆتانن ـ ئەوانەش كە سەرەڕای پەیوەندی باوەڕو دینداری ـ پەیوەندی خزمایەتی پێتانەوە هەیە هەندێكیان شایستە ترن بە هەندێكی تریان (لە میراتگریدا) خواش زاناو ئاگایە بە هەموو شتێك . لە ئایەتی پێشتریشدا فەرمووی : (وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ آوَواْ وَّنَصَرُواْ أُولَـئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ) واتە : ئەوانەی باوەڕیان هێناو كۆچیان كردە لاتان و جیهادەكەیان لە پێناوی خوادا كرد ، هەروەها ئەوانەی تریش كە داڵدەی ئەوانیان داو پشتگیرییان لێ كردن و سەریان خستن ، بە راستی ئائەوانە موسوڵمانی تەواون ، خواش لێبوردنی خۆیی و رزق و رۆزیەكی بە قەدرو رێزی بۆیان ئامادە كردووە

3ـ بە پێچەوانەشەوە دەربارەی هات و هاواری قیامەت و هەیڕۆو نەفسی نەفسی خەڵكە مەست و سەرگەردانەكەیی ئەو رۆژە كە كەس بە هانای كەسەوە نایات و كەس داڵدەی كەس نادات و پشتیوانی لێ ناكات ، دەفەرموێ : (يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاء كَالْمُهْلِ . وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ . وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا . يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ . وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ . وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ) المعارج/8-14 واتە : لەو رۆژەدا (كە قیامەتە) كە ئاسمان وەكو ئاسنی تواوەی لێ دێت . چیاكانیش وەكو لۆكەی شی كراوە . هیچ خزمێك ناپەرژێتە سەر خزمێكی تری تا لێی بپرسێت . هەمووشیان یەكتری دەبینن . بەڵام ئەوی تاوانبارە ـ بۆ ئەوەی لە سزاو ئازار قوتاری بێت ـ خۆزگەی ئەوە دەخوازێت بیتوانیایە منداڵەكانی بكاتە قوربانی ! ژنەكەی بكاتە كەفارەتی رزگار بوونی ! یان هەموو خزم و كەس و كارەكانی كە هەنی ! ئەوانەی زەمانێ بوون پشتیان دەگرت و سەریان دەخست .. بگرە تەمەننای ئەوە دەكات ـ هەر بۆ

رزگار كردنی نەفسی خۆی ! يان هەر بۆ ئەوەی خۆی نـەجاتی بێـت خــەڵكی سەر زەوی هەر هەمووی (كە هی ئەویش نین !) بكاتە قۆچی قوربـانی !!

4 ـ چوونە سەر جێی خەوو ئیسـراحەتیش کـە نیشـانەی ئـەمان و ئومێـدی حەوانەوەی بێ خەمی و دڵنیاییە هەر لەم مانایەوەیە ، بۆیە پێــغەمبەرصلی الله علیه وسلم دەفەرموێ : (اذا أَوَيْتَ الَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الكُرْسِي (اللهُ لَا اِلهَ الَّا هُوَ الْحَــيُّ الْقَيُّوُم) حَتَّى تَخْتِمَ الآيةَ فِإنَّكَ لا يَزَالُ عَلَيكَ مِن اللهِ حَافِظٌ ، وَلَا يَقْرَبَنَّكَ شَيطانٌ حَتَّى تُصْبِحَ) [132] واتە : هەر كە بۆ حەوانەوت چوویتە سەر جێی نووستنت ئایەتول كورسـی بخوێنە ، ئیتر بەردەوام لە لایەن خوای گەورەوە پاسەوانێكت بـۆ دادەنرێـت و شەیتان تا بەیانی ناتوانێت توخنت كەوێت .

ئێستا گەیشتینە ئەو بەرچاو روونییەی كە تۆ (هیجرەت) دەكەیت ، سەرەتا بۆ جێگایەكە كە هەڵت بژاردووەو بە پێی دیراسەو بۆچوونی خۆت جێـگایەكی سەخت و عاسیەو دوژمنانت هەر وا بە ئاسان ناتوانن لەوێدا زەفەرت پێ ببەن ئەمەش سیفەتی چیاو بەندەنە كە تا قیامــەت هــەر وا دەمێنێــتەوە ، نابینیـت تەكنۆلۆژیای ئەمڕۆ ساروخ بە تیشكی لیـزەرو لــە رێــی مــانگی دەسـكردەوە ئاڕاستە دەكات بەڵام زیانبەخشینی لە چیادا ناگاتە 5% ی زیانی شوێنی تــر .. دیسان مەرجە ئەم شوێنە ببێتە جێی حەوانەوەو جێگیر بوون و ئاسوودەیی و ئەوەندەش بە پیت و بەرەكەت بێت و بتوانرێت رۆزی لێ بەرهەم بهێنرێـت و رۆزی دانیشتوانی دەستەبەر كات .

ئینجا هیجرەكەت بۆ لای كەسانێكە كە پێشوازیت دەكەن و رێزو رازت دەگرن و لە خۆیانت دەگرن و داڵدەت دەدەن و دەبنــە جێــی داخ و ئــاخ هەڵڕشـتنت ، لەسەرت هەڵ دەدەنێ و پشتیوانیت لێ دەكەن .

لەم دیدو بۆچوونە قورئانیەوە روون دەبێتەوە كە هەر كۆچ كردنێك بـۆ لای كەسانێك بكرێت كە دەوار نشینێكی دەشتن یــان داماوێـكی چـیا نشـینی بــێ دەرامەتن ، هەم نەناسن و هەم لە ئەدەبیات و رێبازو ئامانجت حاڵی نــەبوون سەركەوتوو نابیت .. بۆیە دەبێت پێــش هیجــرەت كــردن نەخشــەیەكی ووردو

[132] صحيح البخاري / كتاب بدء الخلق / كتاب فضائل القران 4624 وفتح الباري 487/4 .

ناسینێکی باشی ناوچەو دانیشتوان کرا بێت . کاتێک هیجرەت سەرکەوتووەو بە بەرهەمە کە بۆ لای خەڵکێکی دڵسۆزو ناوچەیەکی مەحکەم و خاکێکی بە پیت و بوارێکی ئابوری رەخساو دەکرێت . کە سەرەنجامەکەی ئاسودەیی و بەهێز بوونە بۆ جیهاد کردن و گەڕانەوە یان بۆ چەسپاندنی شەریعەتی خواو بەختەوەر کردنی دانیشتوانەکە پێی .. گەر وا نەبوو حەتمەن هیجرەتەکەت بەرهەمی مەبەست ناداتە دەست[133] ..

ئێستا دەزانین بەهەشت بەم سیفەتانەی سەرەوەیە کە بۆتە مەئوای موسوڵمانە سەرفرازەکان ، مەئوایە چونکە لای خوای گەورەیە .. چونکە فریشتەی بەڕێز بە ریز بۆ پێشوازی وەستاون ، دانیشتوانی بەهەشت هەموو پیاوچاکانی مێژوون ، شوێنەکەش خوای میهرەبان ئامادەی کردووەو هەر یەکەش بەقەدەر نێوانی ئاسمان و زەوی پێ بڕاوەو رزق و رۆزی هەموان لەوەیە کە خۆیان حەزی لێ دەکەن و نە تێیدا ماندوو دەبن نە رۆزیەکەشیان کەم دەکات و هەموو وان لە ژێر رەحمەتی بەرفراوامی خوای خاوەنیاندا ..

بۆ کافرو ملهوڕانیش دۆزەخ بە پێچەوانە مانا ، دەبێتە مەئوا .. دەبێتە جێی ترس و بیم ، جێی دڵە راوکێ و تۆقین ، جێی سزاو ژان و ناسۆرو کەسی

---

[133] ئێمە بۆ خۆمان ئەمەمان لە زۆر شوێنی کوردستان لەم نەوەیەی خۆماندا دەدی وەکو لە سەردەمی بزوتنەوەی ئیسلامیدا لە دوای ساڵی **1993** موهاجیرانی گەرمیان و سلێمانی و هەولێر لە هەڵەبجەو هەورامان پێیان دەوترا ئاوارە !! دەشپرسرا : ئەرێ ئاوارەکان کەی دەگەڕێنەوە ؟! یان کوردی باشور کە چوونە کوردستانی رۆژهەڵات هەر حسابی پەناهێندەیان بۆ دەکرا .. لە کاتێکدا هیجرەتی خانەوادە خانەدانەکانی کورد کە لە نەوەی رابوردوو : خانەوادەی بەدرخان و نێهری (هی باکورن و چوونە رۆژهەڵات) خانەوادەی بارزانی (هی باشور بوون و چوونە لای سەید تەهای کوڕەزای شێخی نێهری لە رۆژهەڵات) یان سمایل خانی شوکاک سمکۆ (هی رۆژهەڵاتەو چووە رەواندوزو سلێمانی) یان خانەوادەی شێخ مەحمودی حەفید لە سلێمانیەوە چوونە لای خانەوادەی سمکۆ لە رۆژهەڵات .. هەر یەکەیان دەچووە لای ئەوی تر چونکە دیدو نەریتی ئیسلامی رەسەن دایڕشتبوون ئەم مانایانەی داڵدەو مەئوا لە جوانترین شێوەیدا پێیانەوە دیار بوو ..

خەمخۆری بۆ کەس لێ نیە وهەرچی لەوێوە دلڕەق و ترسێنەرە خاو لاماندات : (فَأَمَّا مَن طَغَى . وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا . فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى . وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى) النازعات 37 - 41 واتە : ئەمما ئەو کەسەی سنوری بەزاندووەو دەستدرێژیی کردووە ن ئەوی ژیانی دنیای پێ پەسەندتر بوو ، ئەوە دۆزەخی بۆ دەبێتە جێی ئەمان وحەوانەوەو ئاسودەیی ! بەڵام ئەو کەسەی کە لە خوای خۆی ترساوەو لەبەر خاتری ئەو خۆی لە هەواوهەوەس گرتۆتەوە و بەرهەڵستی نەفسی خۆی کردووە ، ئەوە بەهەشت جێی ئەمان و حەوانەوەو ئاسودەییەتی ..

.... * * * ....

بەندی هەشتەم

توخمی پێنجەم : پشتگیریی

بەشی یەکەم

مانای پشتگیریی

بەشی دووەم

بوارو مەیدانەکانی پشتگیریی

ـ باسی یەکەم : پشتگیری بیروباوەڕ

ـ باسی دووەم : پشتگیری دادپەروەری

ـ باسی سێیەم : پشتگیری ئازادی

باسی چوارەم : پشتگیری موسوڵمانی بەرەنگار

باسی پێنجەم : پشتگیری ئوممەت

ـ باسی شەشەم : پشتگیری بیرمەندان

ـ باسی حەوتەم : پشتگیری ئوممەت دژی دوژمنی دەرەکی

بەندی هەشتەم

توخمی پێنجەم : پشتگیریی

پشتگیریی پێنجەم توخمی پێکهێنانی ئوممەتی موسوڵمانە ، بۆ حاڵیی بوون لە ناوەرۆکی ئەم توخمە پێویستە دوو خاڵ بخەینە پێش چاو : یەکەم : واتای پشتگیریی لە قورئان و سوننەتدا . دووەم : ئەو بۆنانەی کە ئەم توخمەیان لەسەردەمی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و یاوەراندا تێدا چەسپێنراو ئەو ئاراستەی لە کۆمەڵگەی پێغەمبەریێتی و خولەفای راشیدینیان دەخواست ..

بەشی یەکەم

مانای پشتگیریی

زاراوەی پشتگیریی کە لە قورئان و حەدیسدا دێن ، چ راستەو خۆ چ لە رێی مانا لێ وەرگیراوەکانیەوە ، ئەم واتایانەیان لێ دەفامرێتەوە :

ـ پشتگیریی بە مانای : شوێن کەوتنی دینی خواو جیهاد کردن لە پێناوی خواو ملکەچی دەربڕین بۆ فەرمانەکانی و گوێڕایەڵیی لە وازهێنان لە بەرهەڵستی لێ کراوەکان . بەم مانایەشە کە خوای گەورە دەفەرموێ : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ) سورة محمد / 7 واتە : ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە ئەگەر ئێوە پشتگیریی خوای گەورە بکەن ئەویش پشتگیرییتان دەکاتەوەو پێتان قایمتر دەکات .

ـ پشتگیریی بە مانای : لایەنگیریی و یارمەتیدان بۆ زاڵبوون و دەرکەوتن : وەک خوای گەورە لە باسی غەزای بەدردا دەفەرموێ : (وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ) آل عمران / 123 واتە : ئەوە بوو کە خوای گەورە لە غەزای بەدردا پشتی گرتن و یارمەتیدان زاڵ ببن ..

یان کە دەربارەی غەزای حونەین دەفەرموێ : (لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا) التوبة / 25 واتە : بە تەئکید خوای گەورە لە زۆر شوێندا پشتیوانی لێکردوون ، رۆژی حونەینیش ئەوە بوو کە زۆر بە ژمارەو هێزی خۆتان سەرسام بووبوون ، کەچی دادیشی نەدان !!

ـ پشتگیریی بە مانای : پشتیوانی .. وەکو کە خوای گەورە دەفەرموێ : (فَالَّذِينَ آمَنُواْ بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُواْ النُّورَ الَّذِيَ أُنزِلَ مَعَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) الاعـراف / 157 واتە : جا ئەو کەسانەی کە باوەڕیان پێی هێناو لەسەریان کردەوەو پشتیوانیان لێ کردو شوێن ئەو نوورە کەوتن کە لەگەڵیدا هاتبووە خوارەوە ، سەرکەوتوو ئا ئەوانەن !

لە حەدیسدا بە هەمان مانا هاتووە کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم دەفەرموێ : (النِّسَاءُ يَنْصُرُ بَعْضُهُنَّ بَعْضَاً)[134] البخاری واتە : ئافرەتان هەر یەکەیان پشتیوانی لەوانی دیکەیان دەکات ..

هەروەها کە دەفەرموێ : (مَنْ نَصَرَ قَومَهُ عَلَى غَيرِ حَقٍّ فَهوَ كالبَعيرِ)[135] واتە : ئەو کەسەی لە ناهەق پشتیوانی لە تیرەو هۆزەکەی خۆی دەکات (لەسەر ناهەقیش هەر سەری دەخات) وەکو حوشترە ..

ـ پشتگیریی بە مانای : پاراستن . خوای گەورە دەفەرموێ : (وَيَا قَوْمِ مَن يَنصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمْ) هود / 30 واتە : (سەیدنا نوح) فەرمووی : ئەرێ گەلی خزمینە ئەگەر من (ئەو موسوڵمانە موستەزعەفانەی دەوری خۆمم لەسەر قسەی ئێوە) دەرکرد ، کێ هەیە لە غەزەبی خوا بمپارێزێت ؟!

---

[134] البخاري / كتاب اللباس (5487) .

[135] نوسەری بەڕێز لە تەنیشت ئەو فەرموودەوە ئاوای نوسیووە : (ابوداوود : السنن : كتاب الادب 112) هەندێک ریوایەتی دیکە هەیە کە دەفەرموێ : (مَنْ نَصَرَ قَوماً عَلَى غَيرِ الحَقِّ فَهوَ كالبَعيرِ الذِي تَرَدَّى فَهوَ يُنْزَعُ بِذَنَبِهِ) كنز العمال (7656) لای ئەبوداود : السنن / باب في العصبية دەفەرموێ : (مَنْ نَصَرَ قَوْمَهُ عَلَى غَيْرِ الْحَقِّ فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الَّذِي رَدِيَ فَهُوَ يَنْزِعُ بِذَنَبِهِ) حديث حسن واتە : ئەو کەسەی قەومەکەی خۆی بە ناهەقیش هەر سەردەخات وەکو ئەو حوشترەیە کە کەوتۆتە چاڵەوەو بە کلکی رایدەکێشن تا دەری بهێننەوە !! یەعنی ئەوەندە گوناحکارە کە شایانی ئەوەیە ئاوا ئابڕووی بچێت و عەورەتی ببینرێت و سوکایەتی پێ بکرێت و نەشتوانرێت قوتار بکرێت !

یان كە دەفەرموێ : (إِلاَّ تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُواْ ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا) التوبة / 40 واتە : كە ئێوە پشتیوانیتان لێ نەكردو سەرتان نەخست ، ئێ خوای گەورە خۆی پشتیوانی لێ كردو سەری خست ! ئەوەبوو كە كافرەكان لە شاری خۆی دەریان پەڕاند ئەو ساتەی كە هەردووكیان لە ئەشكەوتەكە بوون بە هاوڕێكەی فەرموو : خەم مەخۆ ئێمە خوامان لەگەڵدایە ..

ـ پشتگیریی بە مانای : سەرخستنی هەق و چەسپاندنی دادپەروەریی . وەكو كە خوای گەورە دەفەرموێ : (مَا لَكُمْ لا تَنَاصَرُونَ) الصافات / 25 واتە : ئەرێ ئێوە چیتانە ؟! بۆچی یەكتریی لەسەر هەق سەرناخەن ؟!

ـ پشتگیریی بە مانای : تۆڵە سەندنەوەو رەت كردنەوەی دەستدرێژیی . خوای گەورە دەفەرموێ ك (وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ) الشوری / 39 واتە : ئەوانەی دەستدرێژییان كرایە سەر ، دواتر دەستدرێژیەكە رەت دەكەنەوەو تۆڵەی خۆیان دەكەنەوە ..

هەروەها دەفەرموێ : (وَلَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ) الشوری / 41 واتە : ئەو كەسەی كە دوای ستەملێكرانی تۆڵەی خۆی دەستێنێتەوە بێ ئەوەی سنوور ببەزێنێت ، ئەوە كەس هەقی بەسەریەوە نیە ..

لە فەرموودەدا هاتووە كە پێغەمبەری خۆشەویست صلى الله عليه وسلم دەفەرموێ : (دَونَكِ فَانْتَصِرِي)[136] بەڵام واتە : تۆش هەقی خۆت بكەرەوە .

هەروەها دەفەرموێ : (مَنْ دَعَا عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ فَقَدْ انْتَصَرَ)[137] واتە : هەر كەسێك پاڕایەوەو سكاڵای لە ستەمەكەی لە سەرێتی كرد ئەوە سەرخراوە .

---

[136] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نوسیووە (مسند أحمد ، وسنن ابن ماجة / باب النكاح) بەڵام شێخی ئەلبانی لە سلسلة الاحاديث الصحيحة ب 4 ل 476 ژمارە (1862) دەفەرموێ : صحيح .

[137] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی : (سنن الترمذي / كتاب الدعوات) فەرموودەكە البەززاریش ریوایەتی كردووە بەڵام هەندێك لە زانایانی وەكو محمدی كوڕی موفلیحی مەقدیسی لە كتێبەكەیدا (الاداب الشرعية و المنح المرعية) فەرموویەتی لە

ـ پشتگیریی بە مانای : ڕێگرتن لە ستەم ولەسەر کردنــەوەی ستەملێـکراوان ، پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم دەفــەرموێ : (أُمِرْنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَنُصْرَةِ المظلــومِ)[138] واتە : فەرمانمان پێدراوە کە سەردانی نەخۆش بکــەین و لەســەر ستەملێـکراو بکەینەوە ..

هەروەها دەفــەرموێ : (مَنْ أُذِلَّ عِنْدَهُ مُؤْمِنٌ فَلَمْ يَنْصُرْهُ وَهوَ يَقْدِرُ عَلَى أنْ يَنصُرَهُ أذَلَّهُ اللهُ عَلَى رؤوسِ الْخَلَائِقِ يَومَ الْقِيامَــةِ)[139] واتــە : هــەر کەسێـک موسوڵمانێـک لــە نزیکیەوە زەلیل بکرێت و لەسەری نەکاتەوە ، کە دەیتوانی لەسەری بکاتەوە ، بە تەئکید خوای گەورە لە ڕۆژی قیامەتدا لەبەرچاوی هەموو خــەڵکی زەلیلــی دەکاتەوە ..

دیسان لە حەدیسێکی قودسیدا دەفەرموێ : (يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: وَعِزَّتِــي وَجَلَــالِي لَأنْتَقِمَنَّ مِن الظَالِم فِي عاجِلِهِ وآجلِهِ ، ولأنْتَقِمَنَّ مِمَّنْ رَأى مَظلوماً فَقَــدَرَ أنْ يَنْصُــرَهُ فَلَــمْ يَنْصُرْهُ)[140] واتە : خوای گەورە دەفەرموێ : سوێن بێت بە گــەورەیی و مــەزنیی

سەنەدەکەیدا ئەبو حەمزە (مەیموونی کوڕی الاعوەر) هەیە کە لە ئیبراهیمی نەخەعیەوە دەگێڕێتەوەو لاوازە ..

[138] نوسەری بەڕێز بۆ ئەم فەرموودەش هەر ئەوەندەی نوسیووە : (سنن النسائي / كتاب الجنائز) بەڵام فەرمووده لەم بابەتەوە زۆرەو سەنەدی بەهێزتریشیان هەیە ، وەک ئەوەی ئیمامی بوخاری لە سەحیحەکەیدا لە كتاب النكاح ژمارە 4777 لە بەرائی کوڕی عازیبەوە ریوایەتی کردووە کە دەفەرموێ : (أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْعٍ ... بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعِ الْجِنَازَةِ وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ وَإِبْرَارِ الْقَسَمِ وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ وَإِجَابَةِ الدَّاعِي ..) واتە : پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرمانی بە حەوت شت پێکردین : سەردانی نەخۆش ، شوێن کەوتنی جەنازە ، دوعا کردن بۆ پژمیو ، بەدەم سوێندەوە چوون ، لەسەر کردنەوەی ستەملێکراو ، بڵاو کردنەوەی سڵاو و وەڵامدانەوەی دەعوەت کردن ..

[139] مسند أحمد / شرح الساعاتي ب 19 ل 69 ژمارە 120 .

[140] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (المتقي الهندي : كنز العمال ب 3 ل 505 نقلا عن الطبراني في المعجم الكبير .) ژمارەکەی (7641) ه .

خۆم درەنگ یان زوو تۆڵــە ســتەمكار دەستێــنمەوە ، تۆڵــە لــەو كەســانەش دەستێنمەوە كە ستەملێكراویان بینیووە واز وڵمی لــێ دەكرێــت و لەســەریان نەكردۆتەوە ، كە دەشیانتوانی لەسەری بكەنەوە !

ئەمما ئەو بۆنانەی كە ئەم توخمەیان لەســەردەمی پێــغەمبەر صلی الله علیه وسلم و یاوەراندا تێدا چەسپێنراو ئەو ئاڕاستەی لە كۆمەڵگەی پێغەمبەرێتی و خولەفای راشیدینیان دەخواست بریتین لە :

یەكەم : ئەو پابەندییە تەواوەی یاوەرانی پێغەمبەری خــوا صلی الله علیه وسلم لە كۆچكەرانی مەككە بۆ گوێڕایەڵی و ملكەچیی ئەو زاتە پاكە لێبڕان ، پاشــان ئەو خۆتەرخان كردنەی كە ئەنسارەكان لــە مەدینــە بــۆ پاراســتنی خــۆی و سەرخستنی بانگەوازەكەیدا بــە گوفتــارو كــردار نوانــدیان ، كــە بــەو پــەڕی شایانییەوە ناویان لێنرا ئەنسار (پشتیوانان) !

دووەم : ئەو قوربانی دان و خۆبەخت كردنەی لە سیيرەی یەك یەكی یاوەرانی موهاجیری مەككەدا بینرا ، كە چۆن خۆیان لــە كۆمەڵگــەی جــاهیلیی بــاب و باپیریان راپسكاندو لە مەودای هەموو هێزێكی راكێشانی دینی و كلتــووریی و داب و نەریتی كۆمەلایەتی باب و بــاپیرانی خۆیــان دەرچــوون و خۆیــان بــۆ سەرخستنی دینەكەی خوا ساغ كردەوە !

سێــیەم : ئــەو هیممــەت و رەنجــە بــە پێــزەی هــەردوولایان (كۆچــكەران و پشتیوانان) بۆ پیادە كردنی دینەكە لە مەدینە دایان ، كــە ئیســلامەكەیان بــە جوانترین شێوە خستە روو ، كۆمەڵگەو دەوڵەتەكەیان بینا كــردو ئینجــا وەك پێشەوای رزگاریی بۆ چەسپاندنی دادو خواوویستی هەمان دین بەسەر زەویــدا بلاو بوونەوە !!

* * *

بەشی دووەم

بوارو مەیدانەكانی پشتگیریی

باسی یەكەم : پشتگیریی بیروباوەر

پشتگیریی لە ژیانی واقیعیانەی ئوممەتدا دەبێ لەم بوارانەدا بێتە دی :

یەكەم : (پشتگیریی فیكریی) پەیامی ئیسلامەكە لە بەرامبەر سنوربەزاندنی (كەسەكان) و تەشەنە كردنی (شتی ماددی) دا . باسی دوورودرێژی ئەمە بەم شێوەیە :

هەموو كۆمەڵگەیەک لە سێ روكن پێک دێت : فیكر ، كەسەكان ، شتی ماددی ئەو كاتە ئوممەت لە كۆتا ئاستی تەندروستی وسەلامەتیدایە كە كەسەكان و شتە ماددیەكان بە دەوری بیروباوەڕدا دەگەڕێن و پشتگیریی (فیكر) ەكە دەكەن و ئەویان پێ پیرۆز دەبێت ، لەم حاڵەتەدا ئیماندارەكان (كەسەكان) دەبنە میراتگریی پێغەمبەران لە پابەندبوون بە پەیام و بانگەواز بۆ كردن و پشتگیریی كردنی ، ئاوا خیلافەت دێتە دی و پلەو ئاستی هەر بەرپرسێک بە پێی دوو پێوەر دیاری دەكرێت :

یەكەم : بڕو رادەی تێگەیشتن لە پەیامەكەو هەڵگرتن و پێوە پابەندبوون و سوور بوون لەسەر چەسپاندنی .

دووەم : بڕو رادەی دڵسۆزیی و جیدێتی كاركردن بۆ ئەم پەیامە ..

قورئانی پیرۆز ئەم دوو پێوەرە ناو دەنێت هێزو دەسپاكیی (القوة والامانة) ئەوەشە كە لەو ئایەتەدا هاتووە كە دەفەرموێ : (إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الأَمِينُ) القصص / 26 واتە : باشترین كەس كە بە كرێی بگریت ئەو كەسەیە كە بەهێزە دەسپاک بێت . لە ئایەتێكی تردا ناوی دەنێت دەسەڵاتداریی و دەسپاكی (التمكين و الامانة) وەک دەفەرموێ : (إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ) یوسف/ 54 واتە : ئەمڕۆ تۆ لای ئێمە[141] دەبیتە خاوەن دەسەڵات ودەسپاک .

---

[141] پاشای میسرەو بە سەیدنا یوسف دەڵێ ..

هێز لێرەدا مانای توانـــایی و لێــهاتوویی و لێوەشـــاوەییە کـــە لــــە مەیــدانی ئیدارەو فەرمانڕەواییدا زۆر واتا دەگەیێنێت ، بۆ نموونە لە سیاسەت و حوکمدا بە مانای زانینی بنەماکانی دادپەروەرییە بە پێناســـەی قورئـــان و ســـوننەت و هەبوونی هێزو دەسەڵاتی چەسپاندنێتی ، یەعنی لــە لایەکــەوە لـــە ئوســـوڵی حوکمە شەرعیەکان تێگەیشتبێت ، لە لایەکی ترەوە توانـــای راپەڕانــدنی ئـــەو حوکمە شەرعیانەی لەسەر خەڵکەکە هەبێت .. لە مەیدانی چالاکی سەربازییدا بریتیە لە ئازایەتی و بەجەرگیی و نەبــەزیی لەگــەڵ پســپۆڕیی ســـەربازیی .. ئیدی ئاوا لە هەر یەکێک لە مەیدانەکانی ژیانی تاک وکۆدا ئـــەم دوو ســیفەتە (ئەم دوو پێــوەرەی هێــزو دەســپاکیی) پێویســتن وەکــو مەیدانـــەکانی تــری پەروەردەو ئیدارەو ئابووری وپیشەسازیی و.. هتد .

مانای سەرەکی دەسپاکییەکە بریتیە لە وەرئی ئــەو کەســە ، کــە ئایــا ئـــەو کەسەی ئەو کارەی ئەنجامداوە لەبەر خاتری (کەسەکان) کردوێتی یان لەبەر خاتری (شتی ماددی) یان هەر لەبەر خـــاتری خــوای گەورەیـــەو خزمـــەتی (بیروباوەڕ) ەکە دەکات[142] !

کاتێک نوقسانی و کەموکورتی دەکەوێتە توخمی پشتگیرییەوە کە وەلائەکان لە ئەسڵەکە (کە کارکردنە بۆ پشتگیریی بیروباوەڕەکە) دەگۆڕێن بــۆ وەلائـــی (کەسەکان) و دەسکەوتی (شتی مـــاددی) ! پراکتیـــزە کـــردنی ئـــەم لاســـەنگی و دەستدرێژییە لەوەدا دەردەکەوێت کە دەبینیت خاوەن نفووزە عەشایرییەکان و یان خاوەن نفووزە مەزهەبیـــەکان و ناوچـــەگەرەکان دەبنـــە خـــاوەنی هـــەموو شتێک !! تەنانەت بیروباوەڕەکان (فیکر) یش بۆ بەرژەوەنی زیاتری خۆیـــان دەخەنە کار ! خەرمانەی پیرۆزی بیروباوەڕو قەداسەتەکانی ناو کۆمەڵگە لــە

---

[142] کێشەی زانستی نوێ ئەوەیە کە دوو جۆر زانستی لێک جیا کردۆتەوە : زانستی هێزو دەسەڵات گرتنە دەست (زانستیەکانی سروشت و ئیدارەو سیاسەت) لەگەڵ زانستیەکانی دەسپاکیی (واتە دین و رەوشت) ! بەرهەمی ئەمەش لە باشترین حاڵەتیدا ئەوەیە کە دەزگای هێزو دەسەڵات دروست دەکات بێ ئەوەی دەسپاکیی تێدا بێت ! لەو لاشەوە دەسپاکەکان بێ هێزو دەسەڵات دەکەون !

خـۆ دەئالێـنن و دەیانکەنـەوە مایـەی بەهێـز کـردن و زیـادکردنی نفـووزو خواروخێچیی (کەسەکان) ی خۆیان ! ئیدی ئاوا (پاشـایەتی) دێـتە شوێـنی (خیلافەت) و پێوەری هێزو دەسپاکییەکە لـە خزمـەت کـردنی (بیروبـاروەڕ) ەکەوە دەخرێتە خزمەتی (پاشایەتی) یەکەو خـەڵکی بـە قـەدەر خـۆ نزیـک کردنەوە لە (پاشا) و خزمەتکردنیی ، کارو وەزیفەو پلەو ئاست وەردەگـرن !! ئەمەش ئەو قوڵ تێگەیشتنەی ئەبوبەکریی سددیقە خـوا لێـی رازی بێـت کـە هۆشداریی دایە یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان خـوا لێـیان رازی بێـت کـە پێـی فەرموو :

(قال يزيد بن أبي سفيان : قال لي أبو بكر الصديق رضي الله عنه حين بعثني إلى الشام : يا يزيد ، إن لك قرابة عسى أن تؤثرهم بالإمارة ، وذلك ما أخاف عليك بعد ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلّم :'' من ولي من أمر المسلمين شيئاً فأمَّر عليهم أحداً محاباة فعليه لعنة الله ، لا يقبل الله منه صرفاً ولا عدلاً ، حتى يدخله جهنم ، ومن أعطى أحدا من مال محاباة فعليه لعنة الله ، أو قال برئت منه ذمة الله ، إن الله دعا الناس أن يؤمنوا فيكونوا حمى الله ، فمن انتهك في حمى الله شيئا بغير حق فعليه لعنة الله . أو قال برئت منه ذمة الله عزوجل)[143] واتـه :

یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان فەرمووی : کاتێک ئەبوبەکری سددیق مـنی نـارد بۆ شام پێی ووتم : هۆ یەزید ، خزمایەتیت هەیە ، نەکەی بۆ وەرگـرتنی پلـەو پایەی ئیمارەت پێشیان خەیت (یەعنی شـایانی نـەبن و پێـیانی بسپێـریت) ترسـی ئەمـەم لێـت هەیـە ! چونکەپێـغەمبەری پێشـەوا صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی : لەعنەتی خوا لـەو کەسـە بێـت[144] کـە دەبێـتە کاربەدەسـتی موسوڵمانان و کەسێکی تر لەبەر خزمایەتی خۆی دەکاتە بەرپرسییان ، خوای گەورە کارو بەخشینی لێ قبووڵ ناکـات ، (لـە رۆژی دواییـدا بـە ئیفلاسـیی دەیهێڵێتەوە) تا دەیخاتە دۆزەخەوە ! لەعنەتی خوا لەو کەسەش بێـت (یـان فەرمووی : خواو پێغەمبەری خوا بێـبەریین لـەو کەسـەی) کـە سـەروەت و سامانی (بەیتولمالی) لەبەر خـاتری خزمایـەتی خـۆی دەداتـە خـەڵکی .. چونکە خوای گەورە کـە ئـەو خەڵکـەی بانگێشـتی دینەکـەی کـردووە ، بـۆ

---

[143] المتقي الهندي : كنز العمال ب 5 ل 665 نقلا عن مسند أحمد و عن ابن شعبة البغدادي

[144] دوعایە ، یەعنی دوور بێت لە رەحمەتی خوا ..

ئەوەیەتی ببنە موڵکی خوایی ، جا هەر کەسێک بە ناهەق موڵکی خـوا بـەکار بهێنێت ئەوە شایانی ئەوەیە لەعنەتی خوای بەرکەوێت و دوور بکرێـتەوە لـە رەحمەتی خوای گەورەو خواو پێغەمبەری خـوا صلی الله علیـه وسلم بێبەرێـتی خۆیانی بەرامبەر دەرببڕن ..

لەم ئاڕاستە پێغەمبەرێتی وراشیدیەوە کە دەبینیت ئیمـامی ئیبنـو تەیمیـە رحمه الله تێگەیشتن ورابۆچوونی ئـاوا دەخاتــە روو : ئەگـەر کاربەدەسـتی موسوڵمانان کەسێکی بە تواناو شیاوی لە وەزیفەیەک یان لە پلەو پایەیـەک بۆ یەکێکی تر لادا ، لەبەر خزمایەتی بێت ، یـان لەبــەر دۆسـتایەتی ، لەبــەر هەبوونی پیاوەتی بێت لەسەری وەک ئازاد کردنی کۆیلە یـان لەبــەر ئــەوەی خەڵکی یەک شوێنن ، یان لەبەر ئەوەی مەزهەبیان یەکە ، یان لە یەک قەوم و رەگەزو توخمی عەرەب یا فارس یا تـورک یـا رۆمـین ، یـان لەبــەر ئــەوەی بەرتیلی لێ وەرگرتووە یان سوودێکی پێ گەیاندووە یان هەر هۆیەکی تر بێـت ، ئەوە خیانەتی لە خواو پێغەمبەری خواو ئەو راسپاردە (ئەمانەت) ە کـردووە کە خراوتە بەردەستی .. هەموو ئەوانە دەکەونە بەر هەڕەشەی ئەو ئایەتانەوە کە خوای گەورە تێیاندا دەفەرموێ : (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَخُونُواْ اللَّـهَ وَالرَّسُـولَ وَتَخُونُواْ أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ . وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلاَدُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْـرٌ عَظِيمٌ) الانفال / 27 – 28 واتە : ئەی ئەوانەی باوەڕتـان هێـناوە ، خیانــەت لــە خواو پێغەمبەرو لەو راسپاردەیە مەکەن کە خراوەتە بەردەستتان ، لە کاتێکدا کە دەشزانن ئەوە خیانەتەو هەر دەشیکەن !! ئــەوەش بــزانن کــە ســەروەت و سامان و ماڵ ومنداڵتان مایەی تاقی کردنــەوەتانن ، خــوای گــەورە پاداشـتی گەورەو گرنگی لای خۆی داناوە . لەوانەیە کابرا لەبەر خاتری خۆشوویسـتنی کوڕەکەی خۆی یان کۆیلە ئازاد کراوەکەی خۆی دەیخاتە پێش کەسانی دیکەی شــیاوەوەو دەیانکاتــە کاربەدەســت ! یــان پــارەو سامانێــک دەخاتــە ئیختیاریانەوە بێ ئەوەی شایانی بن کەچی بە یەکێکی تری شـیاوو شـایانی نادات ! یان بۆ کەسانێکی نزیکی خۆی یان بۆ ئەوانــەی موسـاوەمەی لەگــەڵ دەکەن و لە خزمەتیدان ، تەنازول لە دەسەڵات و پلەو پایــەو هەندێـک شـتی

گشتی دەكات كە بۆ كەسانی دیكەی شیاوو شایانی ناكات !! ئەمانــە هــەموو خیانەتن ، هەر كەسێک بیانكات ئەوە خیانەتی لە خواو پێغەمبەرەكەی و ئەو راسپاردەیە كردووە كە خراوەتە بەردەستی[145] ..

لەبەر ئەوەی (كەسایەتیەكان) ی رەگەزپەرستیی (شـتە ماددیـەكان) و هەر چی لێیان دەكەوێتەوە لە چێژو جـوانی و بەرژەوەنـدی مـاددی دەخەنــە خزمەتی خۆیان و كورسی و مانەوەی پشـتگیریی خـەڵكی بۆیـان ، ، زۆر زوو پشــتگیرییەكە كــە لــە خزمــەتی (بیروبــاوەڕ) ەوە چــووبووە خزمــەتی (كەسایەتی) ، لەم ئاستە نزمەی بیروهۆشــی كۆمەڵگــەدا دەكەوێــتە خزمــەتی (شتە ماددیەكان) ! ئیتر گەورەیی و مەزنی و رێز بەسەر ئەو كەسانەدا دەڕژێــن كە خاوەن پارەو سامانن ، كە خاوەن بازرگانی و كۆمپانیان ، كــە ووروژێــن و بزوێنەری هەواو هەوەسن ! لە سەردەمی ئەمان و لەژێــر ئاڕاســتەی ئەمانــدا هەموو رۆشنبیرو دیدو تێڕوانینێک دەبێتە كلتووری ئیســتیهلاكی ورابــواردن ، بەمەش هەموو پەیوەندیــە كۆمەڵایەتیــەكان لێــک دەترازێــن ، خزمایــەتی و شیرازەی خانەوادەیی دەپسێن ! ئیتر بنەمای فیكــرو نــەگۆڕی بیروبــاروەڕ و رێسای ئوسوڵی داب و نــەریت هــەمووی دەبێــتەوە بــە كەرەســتەی كــڕین و فرۆشتن و مساوەمە لەسەر كردن ! هەمووی دەكەونەوە بەر شاڵاوی حزبایەتی و پڕوپاگەندەی سیاسیی و ئــابووری ! ئیتــر بیركردنــەوەی جیــددی بابــەتی دەپووكێتەوەو هەواو هەوەس جێی دەگرێــتەوە ! كلتــوری ئیســتیهلاكی جێــی هەموو رێســا پەروەردەییــەكان دەگرێــتەوە ! ئیتــر خەڵكەكــە شــەووڕۆژیان مەشغووڵی وەدەست هێنانی پێداوویستی رۆژانەیان دەبن ، ئیتر وەكو زەمانی جاهیلییەت هەموو خەم و مشورخۆرییان دەبێتە تێركردنی فەرج و گــەدە ! نــە دەزانن چاكە چیە تــا فــەرمانی پــێ بكــەن ونــە دەشــزانن خراپــە چــییە تــا بەرهەڵستی بكــەن ! ســەرەنجامی ئــەم گۆڕانكارییــە لاســەنگە ئەوەیــە كــە دەسەڵاتی سیاسی و خاوەنێتی و موڵكایەتی زەوت دەكرێت ، كۆمەڵێک لە رێی كۆدەتای سەربازیی خوێناوی و شەڕو شۆڕەوە دەبنە حاكم و كۆمەڵێكی دیكــە

---

[145] ابن تيمية : الفتاوى ب 28 ل 248 - 249 .

لە رێی دزی و گزییەوە دەبنــە خــاوەن كۆمپانیــاو ســامانی غەســب كــراو !! فەرمایشتی پێغەمبەر ئەمــە جــوان روون دەكاتــەوە كــە چــۆن پیرۆزیــی لــە بیروباوەڕو بەها دینیەكانی ئیسلامەوە كە پێــغەمبەری پێشــەوا و خولــەفای راشیدینی لەسەر بوو دەترازێتە خوارێ و حوكمی شەرع دەبێــتە پاشــایەتی و ئینجا دێتە خواروتر تا دەگاتە كۆدەتای سەربازیی و فڕكان فڕكــانی كورســی دەسەڵاتی سیاسی و سامان و ماڵی گشتی :

ـــ (إنَّ هَذا الامْرَ بَدَأ رَحْمَةً وَنُبُوَّةً ، ثُمَّ يكون رحمة و خلافة ، ثُمَّ كَائِنٌ مُلْكَاً عَضُوضَاً ، ثُــمَّ كَائِنٌ عُتُوَّاً وَجَبْرِيَّةً وَفَسَادَاً في الارضِ ، يَسْتَحِلُّونَ الْحَريرَ وَ الفُرُوجَ ويُرْزَقُونَ عَلَى ذلِــكَ و يُنْصَرُونَ)[146] واتە : ئەم دینە بە بەزەیی و پێغەمبەرێتی دەستی پێــكرد ، پاشــان دەبێتە بەزەیی و خیلافەت ، پاشان دەبێتە زەوت كردنی دەسەڵات و پاشــایەتی میراتیی ، پاشان دەبێتە حوكمێكی یاخی بوون و خۆسەپێن و خراپەكار لەسەر زەوی ، كە ئاوریشم و زیناكاریی حەڵاڵ دەكەن ، پارەو سامانیان لەسەر ئــەوە دەدرێتێ و پشتگیرییان لێ دەكرێت ..

---

[146] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی: ابن كثير : البداية والنهاية ب8 ل 20 كە لە الطبراني بإسناد جيد وەریگرتووە ، هەروەها : ابن تيمية : الفتاوى ب 35 ل 19 كە لە مسلم ، وەریگرتووە ، مسند احمد ب 4 ل 273 . بەڵام ئەوەی من لای موسلیم دیمەوە هەر ئەوەندەیە : (سَيَكونُ خِلَافَةٌ وَنُبُوَّةً وَرَحْمَةً ، ثُمَّ يَكونُ مُلْكَاً وَ رَحْمَةً ، ثمَّ يكونُ مُلْكَاً و جَبْرِيَّةً ، ثُمَّ يكونُ مُلْكَاً عَضوضاً) والله اعلم . بەڵام لەو بەهێزتر ئەم ریوایەتەیە : (تَكونُ النُّبُوَّةُ فيكم ما شَاءَ اللهُ أنْ تَكونُ ثم يرفَعُهَا الله إذا شَاءَ أنْ يَرفَعَهَا ثم تكونُ خِلَافَةٌ عَلَى مِنْهَاجِ النبوَّةِ فَتَكُونُ ما شاء الله أن تكونَ ثمَّ يرفعها الله إذا شاء أن يرفعها ثم تكونُ مُلْكَاً عَاضَّاً فيكون ما شاء الله أن تكون ثم يرفعها الله إذا شاء أن يرفعها ثم يكون مُلْكَاً جَبْرِيَّاً فتكون ما شاء الله أن تكون ثم يرفعها إذا شاء أن يرفعها ثم تكون خِلَافَةٌ عَلَى مِنْهَاجِ النبوةِ ثمَّ سَكَتَ) رواه أحمد 273 / 4) . بڕوانە الالباني : سلسلة الاحاديث الصحيحة ، ب 1 ژمارە 5 ل 34 هەروەها: : (الخلافَةُ في أُمَّتِي ثلاثونَ سَنَةً ، ثُمَّ مُلْكٌ بَعْدَ ذلِكَ). رواه أحمد والترمذي ، وصححه الألباني ، لە ریوایەتێكی دیكەدا دەفەرموێ (خِلَافَةُ النُّبُوَّةِ ثلاثونَ سَنَةً، ثم يُؤتِي اللهُ الْمُلْكَ مَنْ يَشَاءُ) أبو داود والحاكم ، وصححها الألباني..

ئەو کۆمەڵگانەی لە خزمەتی بیروباوەڕی ڕاستدایەو بە دەوری بنەماکانی ئەودا هەڵدەسوڕێت زاڵترە وەک لەو کۆمەڵگانەی وا لە خزمەت بیروباوەڕی هەڵەدا ، هەر وەکو ئەو زەمانەی سەرەتای ئیسلام کە ئوممەتی موسوڵمان بەسەر کۆمەڵگەکانی ڕۆم و فارسدا زاڵ بوو ، ئەو کۆمەڵگانەی وان لە خزمەت بیروباوەڕی هەڵەداو یان ئەوەی کە چەوت و ڕاستی لا تێکەڵ بووەو بە دەوری بنەمای هەڵەی ئەودا دێن و دەچن ، هەر بەسەر ئەو کۆمەڵگانەدا زاڵ دەبن کە وان لە خزمەت (کەسایەتی) و (شتی ماددی) داو بە دەوری ئەماندا هەڵدەسوڕێن ، حەتمەن دەشیانبەزێنن و بەسەریاندا زاڵ دەبن ، وەکو زاڵبوونی ئێستای کۆمەڵگەی ڕۆژئاوا بەسەر کۆمەڵگەکانی جیهانی سێیەمدا کە وولاتی ئێستای موسوڵمانانیش بەشێکە لێی !

ئەم سێ جۆری تەوەرەیە : (بیروباوەڕو کەسایەتی و شتی ماددی) یەن کە ناوەرۆک و شێوەی ڕۆشنبیریی و زانست و سیستمی ژیانی کۆمەڵگەکان و پەروەردەکردن و ئاڕاستە کردنیان عەکس دەکەنەوە :

ـ ئەو کاتانەی (کەسایەتی) و (شتی ماددی) دەکەونە خزمەت (بیروباوەڕ) ، پەروەردە کردن و بەرنامەی سیاسی و پرۆگرامی خوێندن و ئاڕاستەی ڕاگەیاندن ڕوو لە نموونەی بالاو بەها پیرۆزەکانی بیروباوەڕەکە دەکەن و پابەندی هەموان بە بنەمای بیروباوەڕەکەوە دەبێتە هۆکاری قبوولْ بوون و نیشانەی جوامێریی و گەورەیی ناو کۆمەڵگەکە ، ئەو کاتە ڕابوردوو ئێستاو داهاتووی بیروباوەڕەکە لەبەرچاو دەگیرێت و هەر یەک لە تاکەکانی کۆمەڵگەکە هەوڵی ئەوە دەدات سیماو مۆرک و داواکاریەکانی ئەو بیروباوەڕە لە خۆیدا بدرەوشێنێتەوە ! تا سەرەنجامی ئەو پەروەردەو ئاڕاستە کردنە مەبدەئییە شارستانێتیەک پێکەوە دەنرێت کە سیستم و کۆمەڵگەکەی دەبێتە نموونەی بەرجەستە بوونی ئەو بیروباوەڕە ..

ـــ ئەمما ئەو کاتانەی کە (بیروباوەڕ) و (شتی ماددی) لە خزمەتی (کەسایەتی)دا دەبن و چەند کەسێکی کۆمەڵگەکە دەبنە تەوەرو خەرمانەی پیرۆزی بەدەوری ئەواندا دەدرەوشێتەوە ! پەروەردە کردن و بەرنامەی سیاسی و پرۆگرامی خوێندن و ئاڕاستەی ڕاگەیاندن ڕوو لەو کەسایەتیانە دەکەن و

شەووڕۆژ بە باڵای ئەواندا هەوڵ دەدەن ، کۆمەڵگەکە هەوڵ دەدات لە رابوردوو و ئێستاو داهاتووی ئەو کەسایەتیانەدا بنەمای هێزو پیرۆزیی بدۆزێتەوە ، هەوڵ دەدات شتە ماددیەکانیش بۆ خزمەتی مانەوەو بە پیرۆز ناساندنی ئەوان بەکار بهێنێتەوە !

ـ ئەمما کاتێک کە (بیرو باوەڕ) ، (کەسایەتی) و دەکەونە خزمەتی (شتی ماددی) پەروەردە کردن و بەرنامەی سیاسی و پرۆگرامی خوێندن و ئاڕاستەی راگەیاندن رووی کۆمەلڕگەکە لەو باسانە دەکەن کە گرنگی شتی ماددی عەکس دەکاتەوە ! ئەوانەی بەرپرسی ئاڕاستەی کۆمەڵگەکەن لە رابوردوو ئێستاو داهاتوو دەکۆڵنەوە تا ماددەپەرستی بکەنە تەوەری ژیان! بەرهەمی ئەو ئاڕاستە کردنەش هەر ئەوە دەبێت کە کلتورێکی ئیستیهلاکی دێتە کایەوەو کۆمەڵگەکە دەبێتە مشەخۆری بەرهەمی شوێنانی تر ! لەم حاڵەتەدا کە شتی ماددی دەبێتە تەوەری ژیان و سیستمی پەروەردەیی خەرمانەی پیرۆز بەدەوری ئەمدا دەکێشێت و راگەیاندن و بەشەکانی هونەر هەموو ووشەکانی مەتح و سەنا بەمدا هەڵدەدەن ! چەواشەکارییەک دێتە سەر شانۆ کە کەم کەس هەستی پێ دەکات ، چونکە (بیروباوەڕ) و (کەسایەتی) ەکانیش هەموو خراونەتە خزمەت هێنانەدی (شتی ماددی) ! نموونەی زەقی ئەمە شارستانێتی رۆژئاوایە کە هەموو جیهانی خستۆتە ژێر باری (بەرهەم و سەرف کردنەوەی)[147] !

---

[147] نموونەی هەر سێ حاڵەتەکەی سەرەوە کە نوسەری بەڕێز هێناونیەوە کوردە ! سەرەتا کوردایەتی (بیروباوەڕ)ێک بوو ، هەموو کورد خۆی بەقوربانی دەکرد ، دواتر ئەم بیروباوەڕە بوو بە (کەسایەتی) مەلا مستەفا بارزانی و جەلال تالەبانی هەموو بیروباوەڕەکە لە دەوری کەسایەتی ئەماندا خولایەوە ، ئاخر بۆیە ئیسلام ناهێڵێت بەدەوری کەسایەتی پێغەمبەری پێشەواشدا وا بگەڕێین کە قەداسەتی بیروباوەڕەکە لاواز بکات ! ئەمە لە عەرەبیدا پێی دەڵێن شەخسەنە واتە بە کەسایەتی کردنی بیروباوەڕ ! وەکو ئەوەی لە مەسیحێتی و شیعەگەرێتیدا هەیە کوردایەتی هاتە خواروتر بۆ (شتی ماددی) کە بریتی بوو لە ئیستیغلال کردنی کوردایەتی و شۆڕش بۆ هێنانەدی بەرژەوەندی تاک کەسیی گەندڵان !!

دووەم بواری پشتگیریی :

پشتگیریی دادپەروەریی

تەوەری پشتگیریی وا لــە دادپەروەرییــدا چــونكە پشــت گــرتنی دادو مــافی خەڵكی سیمای جوامێرانە ، كرۆك و نــاوەرۆكی پشــتگیریی چەســپاندنی دادی كۆمەڵایەتی نێوان خەڵكیە ، لە راستیدا چەسپاندنی دادپەروەرێتی بەرجەســتە كردنی (بیروباوەڕ) ی پەیامەكەو بەهاو نرخێتی ، ئەو تەوەرە سەرەكیەیە كە دەبێت (كەسایەتی) و (شتی ماددی) بخرێنە خزمــەتی .. پێچــەوانەی ئەمــە دەستدرێژیی و ستەمكردنە ، كە لە مانای شــارەوەیدا بریتیــە لــە تێكشــكانی بیروباوەڕو شكست هێنانی ئاڕاستەی بەهاو نەریتی پارسەنگی كۆمەڵگە ! هەر كۆمەڵگەیەك كەوتــە ژێــربالّی ســتەمكاریی و دەستدرێــژییەوە حەتمــەن بــە زەلیلییەوە بەرەو ئەوە دەڕوات كە هەموو بیروباوەڕو بەهاو نەریتێكی رەسەن بكات بە قوربانی (كەسایەتی) و (شتی ماددی) ! ئەو كۆمەڵگەیە حەتمــەن وای لێ دێت بۆ سادەترین مافی ژیانی خۆی كە نان و ئــاوە بكەوێــتە بەرتیلــدان و واسیتەو واسیتەكاریی و خۆبردنە پێش لە زاڵمانێك كە دەسەڵات و ســامانیان زەوت كردووە ! كە (بیروباوەڕ)و (شتی ماددی) یــان بــۆ مانــەوەی دەســەڵاتی گەندەڵی خۆیان خستۆتە كار !

دادپەروەریی رۆحی رایەڵی پەیوەندیــە كۆمەڵایەتیەكانــە ، ژیــان و مــەرگی كۆمەڵگەی پێوە بەندە .. نەمانی دادپەروەریی هۆكارەكــانی مانــەوە ناهێڵێــت سیستمێك ، دەسەڵاتێك ، گروپێك ، ئوممەتێــك - لــە ریزیشــیاندا ئوممەتــە موسوڵمانەكە - دادی كۆمەڵایەتی نەهێنێتە دی ، بۆچی بژی ؟!

ئەبولحەسەنی خەزرەجی دەفەرموێ : لە گەڵ دادپەروەریدا دەســەڵاتی كــافر بەردەوام دەبێت ، بەڵام لەگەڵ ستەمدا دەسەڵاتی ئیسلامیش نامێنێت !

لەشكری ئیسلام كە لە نیوەدۆرگەی عەرەبەوە هاتە دەرەوە بۆ قوتار كردنی گەلان بوو لە زوڵم و ستەم ، ئەمما وەرگرتن یــان رەفــز كردنــەوەی ئیســلام ، ئەوە وازلێهێنرابوو بۆ ئەو گەلانە خۆیان ، هیچ گەلێــك ناچــاری وەرگــرتنی ئەم دینە نەكرا ، تەنها ئەوە دەخرایە پێش هەمووان : موسوڵمان ببن ، مــاف و

ئەرکتان وەکو خۆمان دەبێت ، ئەگەر نا جزیە بدەن .. چونکە موسوڵمانیش زەکات دەدات و دەشبێتە سەرباز و دەچێتە جەنگ بۆ رەتکردنەوەی ستەم و بەرگریی لە موسوڵمانان و لە غەیرە موسوڵمانانی ناو کۆمەڵگەکەی ..

لەم روانگەوەیە کە لە سەرچاوەکانی ئاراستەو پەروەردەی موسوڵماناندا ئەو هەموو دەقەی قورئان و حەدیس دەبینیت کە زۆر بە توندی دژی ستەم دەوەستنەوەو وا لە موسوڵمان دەکەن کە نەوێرێت توخنی هیچ جۆرێکی بکەوێت ..

قورئانی پیرۆز چارنووسی هەردوو لایەنی ستەمکارو ستەملێکراوی کردووە بە یەک ! ئەو ستەملێکراوانەی لەسەر زوڵم و زۆردارییەک کە لێیان دەکرا بێ دەنگ دەبوون و خۆیان کڕ دەکرد !! بۆیە ئەوەتا یەک حوکمی داون و یەک شوێنی دۆزەخی بە نسیب کردوون !! نابینیت چۆن بە هەڕەشەوە دەفەرموێ :

ـــ (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالْوَاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا) النساء / 97 واتە : ئەو کەسانەی فریشتە گیانیان کێشان ، کە ستەمیان لە نەفسی خۆیان کردبوو ، پێیان ووترا ئێوە چی بوون ؟! بۆچی چارەنووستان وایە ؟! ووتیان : لە ووڵاتی خۆماندا موستەزعەف بووین ! فریشتەکان پێیان دەفەرموون : چما سەرزەمینی خوا ئەوەندە بەرفراوان نەبوو ئێوە هیجرەتی تێدا بکەن ؟! ئەوانە جێپەنایان دۆزەخەو خراپترین چارەنووسیان دەبێت ..

لەبەرامبەر ئەم هەڵوێستە زەلیلانەدا قورئانی پیرۆز مەتحی ئەو کەسانە دەکات کە هەڵوێستی جوامێرانەیان هەیەو ستەم و زۆرداریی رەفز دەکەنەوەو پشتگیریی ئەو کەسانەش دەکەن کە بەرەنگاری زوڵم وو ستەم دەبێتەوەو خۆی بۆ رووبەڕوو بوونەوەی ئامادە دەکات ، وەک دەفەرموێ :

ـ (وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ. وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ. وَلَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلَئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ . إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُوْلَئِكَ لَهُم عَذَابٌ أَلِيمٌ) الشورى / 39 - 42 واتە : ئەو کەسانەی کە دوچاری ستەملێکردن بوون هەوڵ

دەدەن لەسەر خۆیانی لا ببەن ، ئەوانــە پشــتگیریی دەکرێــن و سەردەخرێــن . خراپە سـزاکەی بەرابەرێـتی ، بـەڵام هـەر کەسێـک لێـبوردن پێـش خـات و چاکسازیی بکات ، ئەوە حەتمەن پاداشتی لای خوای گەورەیە ، خـوای گـەورە ستەمکارانی خۆش ناوێت . ئەمما ئەو کەسانەی دوای سـتەمیان لـێ کـراوەو مافی خۆیانە هەقی خۆیان بکەنەوە بەو مەرجـەی زێـدەڕۆیی تێـدا نەکـەن ، ئەمما ئەو کەسانەی ستەم دەکەن و لە سنوری ماف و ئەرکی خۆیان دەردەچـن ، ئەوانە بـە تەئکیـد بەرپرسـیارن و دەبـێ تەحـەمولی سزاکەیان بکـەن ، سزاشیان زۆر بە ژانە ..

پێغەمبەری پێشـەوا صلی الله علیه وسلم زەلیلـی ئوممـەت و سەرنەخسـتنی پەیامەکـەی و پشـتگیریی نـەکردنی ئیمانـدارانی لـە بەرەنگاربوونـەوەی ستەمکارییدا بە نیشانەی مەرگی ئوممەتەکە داناوەو وای هۆشـداریی داوە کـە ئەگەر ئوممەتەکەی وای لێ هات ئیتـر هەنجـەتی مـانی نامێنێـت .. مـردنی باشترە :

ــ (إذا رَأَيتَ أُمَّتِي لا يَقُولُونَ لِلظَّالِم مِنْهُم أنْتَ الظالِمُ فَقَدْ تُوَدَّعَ منــهَا) أحمد[148] واتــە : ئەگەر ئوممەتەکەمت دی بە ستەمکار ناڵێت تۆ سـتەمکاریت ، ئـەوە وازی لــێ هێنراوە (دەستی لێشۆراوە) !

---

[148] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی : (مسند أحمد (تصنيف الساعاتي ب 19 ل 175) بەڵام لە دوای بەدوواداچوونم بۆم دەرکەوت کە ریوایەتی تریشی هەیە وەک : (إذا رأيتَ أمتي تَهَابُ الظالم أن تقول له أنت ظالم فقد تودع منهم) ریوایەتی عبدالله کوڕی عمرو کوڕی العاص هەیسەمی بۆ پیاوانی سەنەدەکەی دەفەرموێ (رجال الصحيح) بۆ ریوایەتەکەی ئیمامی ئەحمەدیش هەر وای فەرمووە بڕوانە (مجمع الزوائد 265/7) ریوایەتێکی تر دەفەرموێ : (إذا رأيتَ أمَّتي تَهابُ الظالمَ أن تقول له : أنت ظالمٌ فقد تودع منهم) هەر ریوایەتی عبداللەی کوڕی عەمری کوڕی عاسە بە توێژینەوەی شێخ ئەحمەد شاکری میسری کە وەکو شێخی ئەلبانیەو تەحقیقی (مسند أحمد) ی کردووە ، ئەو دەفەرموێ : (إسناده صحيح) ..

ـ هەروەها دەفەرمویٚ : (إنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لا يُعَذِّبُ العَامَّةَ بِعَمَلِ الخَاصَّةِ حَتَّى يَسْتَطِيعَ أنْ تُغيرَ علَى الخاصَّةِ فإذا لَمْ تُغَيِّر العامَّةُ علَى الخاصَّةِ عَذَّبَ اللهُ العامَّةَ والخاصَّـــةَ)[149] واتـــه : خوای گەورە لەبەر هەبوونی خراپەکاریی هەندێـک ، هــەموو خەڵکەکـە سـزا نادات ، مەگەر لەگەڵیاندا راهاتبن و هەوڵی گۆڕینی خراپەی ئەوانیان نەدابێت ، ئەگەر خەڵکەکە بە گشتی رێیان لە کەمینەکە نەگرت ، ئەوە بە تەئکید خــوای گەورە سزای خەڵکە زۆرەکەو کەمینەکە پێکەوە دەدات ..

بەرهەمی جوانی ئەم پەروەردە خواوویستیە رەسەنە لــە نــەوەی یەکــەمی موسوڵمانانندا چی بوو ؟! یەکەمین دیاردەی ئاشـکراو روونی بـریتی بــوو لــە پشتگیریی کردنی هەق و سەرخستنی دادپەروەریی ، کۆمەڵگــەی ئیسـلامی لــە هەموو سەردەمی پێغەمبەرێتی و کاتی خولەفای راشیدیندا خــوا لێـیان رازی بێت شەیدای دادی خواوویستی و یەکسانی بوون وخولیای راپەڕاندنی بوون ، هەڵوێستی رەسەنیان دەرهەقیان دەنواندو لە پێناویدا بۆ باکانــە قوربانیــان دەدا.. بۆیە دەبینیت گوێڕایەڵی حاکم پەیوەست بووبوو بە لــڕی چەسـپاندنی دادپەوەریی و ریز گرتنیەوە لــە ئــازادی و مــاف وئــەرکی خــەڵکی ! سـەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب لە کۆڕی خۆیــدا بــوو ، راوێــژکاران و پیاومــاقوڵاتی یاوەران دەوریان لێدابوو ، پێی فەرموون : (ئەریٚ ئەگەر لە هەندیٚ کاروبــاردا چاوپۆشیتان لیٚ بکەم ، چی دەڵێن ؟ هەموو بێدەنگ بــوون دوو جــاری ئەمــە فەرمووەوە ، ئەوجا بیشری کوڕی سەعد خوا لێی رازی بێت فەرمووی : ئەگــەر وا بکەیت وەک تــیر رێــکت دەکەینــەوە ! سـەیدنا عومــەری فــەرمووی : دەی بەڕاستی ئێوەن ، بە راستی ئێوەن[150] .. یــەعنی ئێــوەن پیــاوانی سەرڕاسـتی ئوممەتەکە ..

---

[149] مسند أحمد ب 4 ل 193 ، ریوایەتی دیکەی هەیە وەکو (إنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لا يعذِّبُ العامَّة بعمل الخاصة حتَّى يَرَوا المنكَرَ بين ظهرانيهم وهم قادرونَ على أن ينكرون، فإذا فَعَلا ذلك عَذَّبَ الله الخاصَّة والعامَّةَ) کە ئیمامی ئەحمەدو ئەبوداوود ریوایەتیان کردووە .

[150] كنز العمال ب 5 ل 687 - 688 .

ئەمە وەنەبێت هەڵوێستێکی دەگمــەنی کــەم رووداو بووبێــت ، نــا ، دەیــان هەڵوێستی تری ئاوا هەر لە ژیــانی خیلافــەتی ســەیدنا عومــەردا دەبینیــت ، چونکە سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب هەر ئەوەنــدە نــەبوو کــە حاکمێــکە ، بــەڵکو پــەروەردەکارو ئاڕاستەوانێــکی بەهێــز بــوو ، ســووربوو لەســەر چەسپاندنی بەهاو نەریتی خواوویستی لــە سیســتمی سیاســی و ئــابووری و کۆمەڵایەتی ئوممەتەکەدا ، دەیوویست ئازادی و بوێــریی و پاراســتنی بنــەما دینیەکان وەک لە دڵ و دەروونی تاک تاکی موسوڵمانانەدا رۆچوون ، لە نــاخی کۆمەڵگەکەشیاندا رۆچن ، تا تەوەری ژیــانی تــاک و کۆیــان ، تــا ئاڕاســتەی کۆمەڵگەو دەوڵەتیان بەرەو چەسپاندنی زیاتری ئــازادی و دادی خواوویســتی بێت ، ئەمەی ئاوا لە سەیدنا عومەردا بەرجەستە بووبوو ، لە هەموو مێــژووی ئیسلامدا لە کەسێکی دیکەی وەکو ئەو زاتە بەڕێزەدا بەرجەستە نەبۆوە ..

* * *

سێیەم بواری پشتگیریی :

پشتگیریی ئازادی

پشتگیریی ئازادی لە بەرامبەر ستەمی دیکتاتۆرییدا ، ئەم مەیدان و رەنجە کە پشتگیریی ئازادیی بیرە ، بە عەمەلی کردنی عەقیدەی یەکخواپەرستی (تەوحید) و درەوشاندنەوەیەتی لە واقیعێکی کۆمەڵایەتی پڕ ئەماندا ، ، ئامانج لەمە هەست کردنی هەموانە بەو بارودۆخ و کەشەی کە دەبێت هەموو هەستی پێ بکەن کە هیچ فەرق و جیاوازیەکیان لە نێواندا نیە ، نە لە نێوان تاک تاکە جۆربەجۆرەکانیاندا ، نە لە نێوان کۆمەڵ و مەزهەب و دەستەی ئینیتمای تری کۆمەڵایەتیاندا ، بەمەش مانەوەو پارسەنگی ئەم بنەمایە دەبێتە بەرپرسێتی هەموو لایەک ، ئەمەش یەعنی رێگرتن لە دروست بوونی چینایەتی . لەبەر ئەم خاڵە سەرەکیە گرنگەیە کە دیار نەمانی ئازادی بە دیارنەمانی یەکخواپەرستی (تەوحید) ەکە دەژمێررێت ، چونکە ئەوی خواناسە لە غەیری خوا ناترسێت ، تین و فشار هێنان ترس و بیم دروست دەکات و کاریگەریی لەسەر پاکی عەقیدەکە دروست دەکات ، چونکە قەهرو بیم وا لە خەڵکەکە دەکات لە غەیری خوا بترسن و بتۆقن !

لەم روانگەوەیە کە ئیمامی تەبەری لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا کە دەفەرموێ : (يَعْبُدُونَنِي لا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا) النور / 55 واتە : بەو مەرجەی بمپەرستن و شەریکم بۆ بڕیار نەدەن ، دەفەرموێ : بەو مەرجەی تەنها لە من بترسن و لە ستەمکاران و خەڵکی زاڵم و دەسەڵاتدار نەترسن[151] ..

ئەمە مەسئولیەتێکی گەورە دەخاتە سەر بەرپرسانی ئاڕاستەوانی ئیسلامی وپەروەردەکارانی ، ئەمان دەبێ لە خەڵکی دیکە زیاتر شەیدای ئازادی بن ونەشونما بە حەزی ئازادی بدەن ، دەبێ بەقەدەر ئەوەندەی کە بەرگریی لە نامووس وئابڕوو دەکەن ئەوەندەش بەرگریی لە بەهای ئازادی خەڵکی بکەن ، لەم روانگەوەیە کە دەبێ بایەخی زیاد بە ئازادی بیرو

---

[151] الطبري : التفسير ب 18 ، ل 158 - 159 .

سەربەستی را بدەن ، چونکە هەر ئوممەتێک پشتگیریی ئازادی بوو بە توخمێکی پێکهاتەی ، رێزی رەخنە گرتنی لا دەبێت ، قەدری بەخۆدا چوونەوە دەزانێت کە بە زاراوەی ئیسلامی (تۆبە) کردنە ! ئازادی بیرە جورئەتی رەخنە گرتن لە ئوممەتەکەدا دەڕوێنێت و گەشەو نەشونمای پێ دەدات ، ئەگەرخەڵکی مومارەسەی بوێرانەی رەخنەیان کرد ، ئوممەتەکەیان بەوە هەمیشە تەندروست دەهێڵنەوە ! رەخنەگرتنەکەیە وا دەکات هەڵەکان کۆنەبنەوە ، یان گلەیی وگازاندەکان نەبنە ئاگربژێن (بورکان) ولە ناکاودا بتەقنەوەو ببنە مایەی فیتنەو شەڕی ناوخۆو مایەی هەڵتەکانی قەوارەی ئوممەت و لەبەر یەک هەڵوەشانی ! لەبەر ئەمەیە کە دەڵێین دەبێ بەرپرسانی پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی هەمیشە شوێن کەوتووانی ئیسلام لەسەر ئازادی بیرو سەربەستی را پارسەنگانە پەروەردە کەن ، تا ئەو وەسفانەیان بەسەردا بچەسپێت کە ئەم ئایەتانە ئاماژەیان پێ دەکەن : (وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا) البقرة/ 83 واتە : هەروەها قسەی جوان لەگەڵ خەڵکیدا بکەن ، یان : (وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ) النحل / 125 واتە : بەوەی کە جوانترین شێوازە لەگەڵیاندا بدوێ . هەروەها : (وَقُل لَّهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلاً بَلِيغًا) النساء / 63 واتە : بە ووتەیەکی کاریگەر بیاندوێنە ..

ئەگەر بەم شێوەیە ، لەم روانگە قورئانیەوە رەخنە گیراو رادەربڕرا ئەو کاتە رەخنەگرتن رەفتارێکی تەندروست و بیناساز دەبێت ، دیاردە کۆمەڵایەتیە ناقۆلاکان دەخاتەوە روو ، هەڵەکان دێنێتەوە پێشەوەو داوای راست کردنەوەیان دەکات ، گەندەڵیەکان بە شێوەیەکی مەسئوولانە دەخاتەوە بەر باس و لێکۆڵینەوەو بەدواداچوون ، ئەو کاتە رەخنەگرتن نابێتە مەیدانی شەڕە قسەو جنێوو بوختان هەڵبەستن و دووزمانی و فیتنەنانەوە ! هەڵەش ئاوا راست دەکرێتەوە ، ئاوا کوچەی بنبەستی نەفس و رێچکەی خوارو دزەرێیەکان کەشف دەبن و رێبوارانی نیوەشەویان ناچار دەبن تۆبە بکەن و بگەڕێنەوە سەر رێی راست ..

لە چۆنیەتی و هۆی هاتنــە خــوارەوەی زۆر ئایــەتی قورئانــدا هەسـت بــە هاندانی ئازادی بیرو سەربەستی را دەربڕین بە شێوەیەکی بەپێز دەکرێت ، لە سیرەدا دەخوێنینەوە کـە نوسـەیبەی کچــی کـەعب کـە بـە ئوممـو عیمــارە بەناوبانگ بوو ، ئـەو شـۆڕەژنەی خـاوەنی هەڵوێسـتە جیهادیـە ئازاکـانی ئوحود و جەنگەکانی پاشگەزبووەکان بوو، بە ئەدەبەوە لە پێـغەمبەری خـوا صلى الله عليه وسلم دەپرسێت : ئەرێ ئەی پێغەمبەری خوا ، بۆچی لــە قورئانــدا هەر باسی پیاوان دەبیستین و باسی ژنانی تێدا نیە ؟! دەسـبەجێ ئـەو ئایتـە دێتە خوارەوە کە دەفەرموێ : ﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَـثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ الاحزاب / 35 واتە : پیاوان و ئافرەتانی موسـوڵمان ، پیــاوان و ئافرەتــانی ئیمانــدار ، پیــاوان و ئافرەتــانی ملکــەچ وگوێڕایەڵ ، پیاوان وئافرەتانی راستگۆ ، پیاوان وئافرەتانی بەئارام وخـۆگر ، پیاوان وئافرەتانی لەخواترس ، پیاوان وئافرەتانی خێرخوازو بەخشـندە ، پیاوان وئافرەتــانی رۆژووەوان ، پیــاوان و ئافرەتــانی داوێـن پـاک ، پیــاوان وئافرەتانی دەم بە وێردو زیکری خوا ، خوای گەورە لێبوردنی خـۆی دەکاتــە خەڵات بۆ هەموویان و بە تەئکید پاداشتی زۆریشیان دەداتەوە ..

لەگەڵ ئەو قەناعەت و باوەڕو دڵنیاییەی کە هەمانە بەوەی کە زانستی خــوا تەواوەو چوارچێوەی هەموو شێتکی داوە ، بــەڵام لــە ئایــەت و هــۆی هاتنــە خوارەوەی ئایەتەکە (کە وەڵامدانەوەی داواکارییە بە ئەدەبەکەی ئەو ئافرەتە سەحابییە بەڕێزە بوو خوا لێی رازی بێت) هەست پێ دەکرێت کە خوای گەورە دەخوازێت بە روداوێک ئوممەتەکە ئاڕاستەی خاڵێکی تری بیناسازیی بکــات ، هەر وەکو کە حیکمەت و وویستی خوای گەورە زۆر جار وایە بە روداوەکان ئەو نەوە چاکەی یاوەرانی بۆ پێکهێنانی نموونەیی ئوممەتەکە ئاڕاسـتە دەکـرد ! ئەم پرسیارو وەڵامدانەوەیەش لەو بوارەدایە ، ئەم روداوە پەندو ئامۆژگـاریی ودەرسی زۆری دەربارەی ئازادی راو جورئەتی دەربڕین تێدایە ، با راوبۆچوون

و پرسیارێکی سەیری ئافرەتێکیش بێــت ! بــا ئــەو بابەتــەی پرسیارەکەشــی دەربارە کراوە وەحی خوای زاناو داناش بێت ! ئەگەر ئەمــە بــواری پرســیاری ئافرەتێک هەڵبگرێت کەوابوو هیچ شتێکی موسوڵمان (حاکم بێت یان حــوکم کراو) نامێنێت لە رەخنەو پرسینەوەی مەسئوولانە بەدوور بێت ..

ژیان لە سەردەمی پێغەمبەرێتی و خولەفای راشیدیندا ئاوا دەڕۆیشــت ، بــۆ نموونە کە سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب خوا لێی رازی بێت بوو بە خەلیفــە ئەبوعوبەیدەی کوڕی الجەڕاح و مەعازی کوڕی جەبەل خوا لێــیان رازی بێــت نامەیەکی هاوبەشیان بۆ نووسی کــە هــەمووی یادخســتنەوەی بــوو لەســەر گرنگی و کاریگەریی ئەو مەسئوولیەتەی کەوتۆتە سەر شانی ! هۆشــداریدانی بوو لەوەی نەکا کەمتەرخەمی تێدا بکــات ! لــەو خاڵانــەی تێــیدا هــاتبوو ، دەفەرموون : (ئەوا بەرپرسێتی ئــەم ئوممەتــەت کەوتــە سەرشــان ، هــەموو ئوممەت ، سوورو رەشی ، پیاوماقووڵ و رەشۆکی ئوممەتەکە هەموو دێــنە لات ، دۆســت و دوژمنــیش هــەروەها ، هــەر هەمووشــیان پشــکی خۆیانیــان لــە دادپەروەریی لێت دەوێت ، جا ئیتر عومەر گیــان چــییان لــێ دەکــەیت ؟ ئێــمە حەزەری ئەو رۆژەت دەدەینێ کە رەنگ و رووی خەڵکی تێدا دەبزڕکێــت و زەرد هەڵدەگەڕێت ، کە دڵان ووشک دەبن و هەنجەت دەسەڵاتێک بن خۆ دەنێــت کــە بە هێزی بازوو دەمکوتی کردبوون ! رۆژێکە کە هەموو خەلایق کش و ماتن ولە سزاو رقی خوا تۆقیون وئومێدیان هەر بە رەحمەتی ئەوە) !

کە نامەکە گەیشتە دەستی سەیدنا عومەر خۆی بە هەیبەتی خیلافــەت گــیڤ نەکردەوەو رووی خۆی مــۆن نــەکرد ! بــەڵکو سوپاســی نوســەرانی لەســەر ئامۆژگاریی و بیرخســتنەوەکەی کــردو بــۆی نوســینەوە کــە بــێ خــەم بــن ئامۆژگاریەکەتانم لە گوێ گرتووە ، ئینجا زیاتری بۆ روون کردنەوە کە : (بــە نامەکەتان شەرم و ترستان لە خوا بیر خستومەتەوە ، چاکتان کرد ، دڵنیاتان دەکەمەوە کە نامەکەتانم لەو شێــونەدا دانــاوە کــە شایانێــتی ، چــونکە لــە

دڵتانەوە هاتووە ، ئێوە لەبەر خوا نامەتان ناردووە راستگۆشن تێیدا ، تکایە نامەم لێ مەبڕن ، زۆرم پێویستی پێتانە ، والسلام عليكما)[152]

هەر وەکو ووتمان نموونەی سەیدنا عومەر لە مێژووی موسولمانان‌دا کەم بووە ، ئەو زاتەش چونکە زانیوێتی ئەوی زەمانەتی پاراستنی بنەماکانی دادو ئازادی دەگرێتە ئەستۆ دینداریی و تەقوای حاکم نیە ، بەڵکو داڕشتنی یاساو رێساو دامەزراندنی دەزگای وایە کە ببێتە پەرژینی ئەو بنەمایانەو بەردەوامبوونی (پشتگیریی) یان ، بۆ ئەوەی نموونە حوکمێک یان حاکمێک بەسەر ئوممەتەکەدا نەسەپێت و دەسەڵات بکاتە حوکمی تاکڕەویی و بلێ تا دەمرم هەر حاکمم !! چونکە ئەوە یەعنی مەعسومییەتی لە هەڵەو پەڵە ، یەعنی رێنەدان بە رەخنە لێگرتنی ، حاڵەتی نەخۆشیی وا رەخنەگرتن بە تاوان دادەنێت و سزای بۆ دەبڕێتەوە ! رەخنە نەگرتنیش یەعنی بەردەوام بوونی ستەم و دەستدرێژیی و سنور بەزاندن لە لایەن حاکمی سەپاوەوە ، جا وولات و کۆمەڵگەیەک حوکمێکی وای هەتا هەتایە بەسەرەوە بێت ، دەبێت هەر لە رێی شەڕو شۆڕو کۆدەتای سەربازییەوە ئەو حاکمە رەزاقورسە لاداو رادا ! ئەوەش مەرگی ئوممەتە !

جا بۆ ئەوەی ئوممەت لەو زنجیرە فیتنەیە رزگار ببێت ، یان نەکەوێتە ئەو گرێ کوێرانەوە ، پێویستە پەروەردەی ئیسلامی وا ئاراستەی موسولمانان بکات کە بە یاساو رێسای نەگۆڕ هەڵبژاردنی حاکم و کۆمەڵکارێتی سەرکردایەتی و نەریتی سیاسی دیاری کات و بیچەسپێنێت ، هەروەها ماوەی حوکمی حاکم دیاری کات و بایەخی ئەوەندە پێبدات تا دەیگەیێنێتە پلەی نوێ کردنەوەی فەرزە دینیەکان ! چونکە ئاراستەی گشتی رۆحی شورا وەکو لە قورئاندا دەردەکەوێت ، وا دەخوازێت ، ئەمەش ئەو تێگەیشتنە واقیعیە قووڵەیە کە سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب لێی تێگەیشتبوو ، بۆیە

---

[152] الطبراني : المعجم الكبير ب 20 ل 32 - 33 ژمارە 45 .

دەيفەرموو (لا خِلافَةَ الا مِن مَشوَرَة)[153] واتە : خيلافەت بۆ كەسێك نيە كە بە شورا نەيگرتبێتە دەست !

لە راستيدا سيستمی سەرۆكايەتی و ئەو دەزگاو دائيرانەی ياسادانان و راپەڕاندنەوەی كە پێوەی پەيوەستە كە ئوممەتانی تری غەيرە موسوڵمان گرتوويانەتەبەر (وەک ئەوەی ئێستا لە ويلايەتە يەكگرتووەكانی ئەمريكا هەيە) نزيكترين شێوەی ئيدارەو حوكمە لە سيستمی ئيسلاميەوە ، زۆر لەوانە نزيكترە لە ئيسلامەوە كە ئێستا بە ناوی ئيسلاميەوە حوكمی وولاتی موسوڵمانانی پێ دەكرێت ، كە هەموويان هەر گەڕانەوەن بۆ سەر داب و نەريتی تيرەو هۆزو رەگەزپەرستێتيەكەی ! هەموويان وەكو سيستمی ئيدارەی عەشايرگەريی سەرۆک عەشرەت كول فی كولە ! سەرۆک عەشرەت بە تەنها كەسی سياسی و خاوەن سامان و ميرات بەشكاريی عەشرەتە !! پێش مردنی خۆی دەسەڵات دادەنێت بۆ كوڕو كوڕەزاكانيشی !!

بورايێكی تری پشتگيريی ئازادی وسەربەستی و وەساتدنی زوڵم و ستەم و رووبەڕوو بوونەوەی دەستدرێژيی و سنور بەزاندن ، ئەوەيە كە پەروەردەی ئيسلامی لە ئاڕاستە كردن و گۆشكردنيدا ، بايەخ بە ئازادبوونی نەوەكان بدات لە نەريتی باوكايەتی ، بەوەی كە هەڵوێستی زانستيانەی شەرعی لە راجوێيی و ناكۆكيە مێژووييەكانی ئيسلامدا بگرێتە بەر ، زانستيانە سەيری ئەو هەموو كەلەپوورە بكات كە بۆی ماوەتەوە .. ئەمەش پێش هەموو شتێک ئەوە دەخوازێت كە بە ژيرييەكی ئازادو چاوێكی كراوەو ديدێكی روونەوە بڕوانێتەوە هەڵوێستەكان ، نەک كوێرانەی تەقلييدی ! دەبێ حەقيقەتی وەلائی ئيسلامی بهێنێتەوە پێش وەكو قورئان دەيەوێت كە بۆ خواو پێغەمبەرو موسوڵمانانە ، ، دەبێ ئازايانە خۆی لەو مەقوولەيە قوتار كات كە بۆتە رێسايەكی شەرعی درۆزنە كە لە راستيدا هەر ماددەيەكی سڕكەرەو بەس ! كە دەڵێ : (دەبێ خۆمان لە ناكۆكيەكانی سەلەف بەدوور بگرين و راجوێييەكانيان بدەينە دەست خوای گەورە) ئينجا واش پاڵانتە بكرێت كە (

[153] المتقي الهندي : كنز العمال ب 5 ل 648 ژمارە (14136)

ئەمە هەڵوێستی شەرعیانەی ئەهلی سوننەت و جەماعەتـە) لــە هــەموو ئــەو ئیختیلافاتانەی لە لایەنەکانی فیکرو سیاسەت وحوکم و ئابوورییدا هەبوون ! ئەمە وا نیە ، ئەمە هەڵەیەکی مێژوویی کوشندە بوو کە ئــەو دیــدو بۆچــوونە هێنایە دی کە ئازاکراوانی دوای ئازادکردنی مەککە (کە پێیان دەوترا الطُلَقَاء) و ئەمەویەکان خستیانە پێش و وەکو هەڵوێست گرتیانە بەرو بوو بەو رێسایەی زۆر هەقی قورئانیی کرد بە ژێرەوە !! چونکە ئەم مەقوولەیە دوو شــت تێــکەڵ دەکات کە حەق لە نێوانیاندا بــزر دەبێــت ، ئــەوانیش (لەعنــەت کــردن) و (رەخنەگرتن) ن ! ئەوەی ئــەهلی ســوونەت و جەماعــەت بەرهەڵســتیان لــێ کردووەو نەیانهێشتووە ئوممەت بۆ رازی کردنی حــاکم و ختووکــەی بــوغزی مونحەریفی تێی کەوێت لەعنەت کردن بوو لە ناحەزانی دەسەڵات (موعــارەزە) چونکە لەعنەت کردن کە نــەفرین و داوای دوور خســتنەوەی ناوبراوانــە لــە رەحمەتی خوا ، جگە لەوەی کە سنوربەزاندنی عەبدە ، لەگەڵ رەفتارو رەوشت وکەسایەتی پارســەنگی موســوڵماندا یــەک ناگرێــتەوە ، خــوای گــەورە کــە بەرهەڵستی لە جنێو دان بە کارفر کردووە ، ئیدی چۆن دەبــێ لــە موســوڵمان بکرێت ؟! ئــەوەی کــە زانایــانی ئــەهلی ســوونەت و جەماعــەت قەدەغــەیان کردووەو نەیانهێشتووە ئوممەتکەی تێ کەوێت ئەمەیە ، نەک رەخنــە گــرتنی ئیجابی (پۆزەنیڤ) .. رەخنە گرتن مافی ئوممەتەکەیە ، رەخنە گرتن بریتیــە لە بــاس کــردنی دیــاردە ناقۆڵاکــان و بەرچــاو خســتنیان بــۆ توێــژینەوەو بەدووداچوون ، بــە ئومێــدی راســت کردنــەوەو گێــڕانەوەی مــاف و ئــەرک و دەسەڵات بۆ جێی خۆیان ، ئەمەش داواکراوی شەرعە کــە بــۆ بــەردەوامبوونی پارسەنگی ژیانی کۆمەڵگەکە رێسای خۆی بۆ دیاری کردووە ، ئەمــە (تۆبــەی فیکریی) یە ، تۆبەی فیکرییش پێش تۆبەی رەفتارو کــردارە چــونکە ئەســڵە ، یەکەمین هەنگاوی وویست و ئیرادەی واز هێنانە لە هەڵەو یەکــەمین بڕیــاری راست کردنەوەیەتی ..

ئەو مەقوولەیە (دەبێ خۆمان لە ناکۆکیەکانی ســەلەف بــەدوور بگــرین و راجوێییەکانیان بدەینە دەست خوای گەورە) بۆچــوونی ئــەهلی ســوونەت و جەماعەت نیە ، ئــەوە قســەی مــەلای مووچــەخۆری ســوڵتانەکانە ، ئــەوە

هەڵوێستی مەلای رەسمییە ، کە لە دوای سەردەمی راشیدیی لە ناو ئوممەتی ئیسلامیدا بوونە دەمڕاست !! کە بە درێژایی نێژووی ئیسلام فەتوالێدەر بوون ! بە درێژایی مێژووی ئیسلام بە حاکمەکاندا هەڵژنا بوون و لەبەر قاپییان کەتبوون ، چاوەوڕێی ئاماژەیەکی حاکمیان دەکرد تا یەک دوو فەتوایان بۆ لێدەن !! فەتوای راپسکانی دەسەڵاتی ئوممەت و زەوت کردنی سەروەت و سامانی میللەت و خوێن بەفیڕۆدانی خەڵکی !! فەتوای شەرعاندنی باتڵ و خوارکردنەوەی ئەحکامەکانی شەرع بە شێوەیەک کە لەگەڵ هەواوهەوەسی سوڵتان و حاشیەو دەستەو دایەرەکانیدا بگونجێت ! ئینجا لاف و گەزاف لێدانی ئەوە کە گوایە ئەوە هەڵوێستی ئەهلی سووننەت و جەماعەتەو زانایان و شەرعناسانی ئەوان وایان فەرمووە بۆ ئەوەی ئوممەتەکە لە فیتنەو ئاژاوەو شەڕی ناوخۆیی دوورخەنەوە !

ناونانی مەلای رەسمی بە زانایانی ئەهلی سووننەت و جەماعەت هەڵەو هەڵوێستێکە پێویستە راست بکرێتەوە ، چونکە ئەوانەی بە راستی ئەهلی سوونەت و جەماعەت بوون رەوتێکی رەسەن بوون و بوون بەژێر تین و فشاری دەسەڵاتی سیاسییەوە ، ئەهلی سووننەت و جەماعەت ئەو رەوتە فیکرییە کۆمەڵایەتیە بوو کە دەیانی وەکو سەعیدی کوڕی جوبەیرو سوفیانی سەوریی و فوزەیلی کوڕی عەیازو عبداللەی کوڕی موبارەک پێشەوایەتیان دەکرد ، ئەوانەی کە ئالاهەڵگریی ئەم رەوتەی ئەهلی سوونەت وجەماعەتە بوون تا بە زیندوویی لە (مەیدانی کار) دا بە پێوە رایگرن و نەهێڵن دەسەڵاتی حاکم شەرع پێشێل کات ، ئەمانە بوون بە بزاڤێکی ئوممەتی رەسەن و کاریگەر لە بوارەکانی سیاسەت و ئابووریی و ئیدارەدا داوایان دەکرد (شەرع لەسەرو هێزەوەیە) هەروا بە نەگۆڕیی بمێنێتەوە ! ئەمانە بوون کە بە ژیانی خۆیان بەرەنگاریی نەریتی تیرەو هۆزو دەسەڵاتیی میراتگریی عەشایرییان دەکرد کە دەخوازرا بێتە شوێنی سیستمە ئیسلامیەکە ، ئەمانە بوون هەمیشە حاکم و مەحکوومیان بیر دێنایەوە کە سیرەو سووننەتی پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم بریتی بوو لە (زاهیدێتی حاکم لە پلەو

سامان ، بەردەوامی جیهاد بـۆ سەرخسـتنی پـەیامی خـوایی و دامەزرانـدنی دادپەروەریی) ..

بەڵام نوێنەرانی کلتوریی عەشایریی بە سـەرۆکایەتی ئەوانـەی لـە مەککـە ئازاد کران ، توانیان بەسەر ئـەم رەوتـە سـوونەنیەدا زاڵ بـن و دەسـەڵات بـۆ خۆیان زەوت کەن وسامانی گشتی بۆ بەهێزکردنی خۆیـان ئیسـتیغلال کـەن ، ئینجـا بکەونـە چەوسـاندنەوەو تەسـفیەکردنی سـەرانی رەوتی سـوونەنی و راوەدوونانیان ، ئەمەیە لێکدانەوەی شەهیدبوونی دەیـانی وەکـو حوسـەینی کوڕی عەلی و عبداللەی کوڕی زوبەیرو سەعیدی کـوڕی جوبـەیرو سـوفیانی سەوری و ئەوانە .. دەسەڵاتی سیاسیی ئەمەوی و مـەلای رەسمـی بـوون کـە توانیان لە کاتێکی گونجاوی بەردەستیاندا رەوتی سوننی لە (مەیـدانی کـار) ەوە ببەنـــە (مەیـــدانی دەســـبەتاڵیی) ! لـــە فەرزێـــتی چەســـپاندنی دادی کۆمەڵایەتیەوە بۆ رەفتـارو رەوشـتیە تـاک کەسـەکان و سـوننەتی ئـادابی کۆمەڵایەتی ، لە رووبەڕوو بوونەوەی ئینحیرافی حاکمەوە بۆ پشت لـە دنیـا کردن و گۆشەگیریی سۆفیگەریی ! لـە فیقهـی دیـدی گۆڕانکـاریی کۆمەڵگـەو بنەمای دەستوورییەوە بۆ فیقهی حـەیزو نیفـاس و تـارات و دەسنوێـژ ، لـە فیقهـی پێـکەوەنانی ئوممـەتی موسـوڵمان و پاراسـتنی پێـکهاتەکانی و لـە پاڵنەرەکانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووریی و ئیدارییـەوە بـۆ نووسـینی کتێبی فیقهی چەندین بەرگی غوسڵ و نیەت هێنانی !! کـە رۆژبـەڕۆژ زیـاتری لەسەر دەنوسراو مەزهەبی بۆ دروست دەبوو ، رۆژبەرۆژ بە نـاوی مەزهـەبی ئەهلی سوونەتەوە لـق و پـۆپی گۆشـەگیریی و بـێ ئیشـیی لـێ دەبـۆوە ، لەولاوەش سیستمی حوکمی باوکایەتی عەشایریی بە ناوی ئەهلی سوونەت و جەماعەت و مۆری موختارە درۆزنەی مەلای رەسمیـەوە خیلافـەت و سـامانی خەڵکی زەوت دەکرد و بوارەکانی بیرکردنـەوەو ئـازادی بـاوەڕو سەربەسـتی رادەربڕینی تەسک دەکردەوە ..

رەوتە رەسەنەکەی ئەهلی سوونەت و جەماعەتە هەرگیز رێیان لـە ئـازادی بیرو سەربەستی را دەربڕین نەگرتووە ، رێیان لە رەخنەو رەخنە لـەخۆگرتن نەگرتووە ، بە پێچەوانەوە ، هەمیشە خەڵکیان لەسەر ئـازادی و رەخنـەگرتن

هانداوە ، عبدالرحمانی کوڕی مەهدی کە مامۆستای ئیمامی شافیعی بوو دەیفەرموو : (ئەهلی زانستی شەرعی هەرچیی لە قازانجی خۆیان و بەرامبەرەکانیانە دەینووسنەوەو تۆماری دەکەن ، بەلام ئەهلی هەواوهەوەس هەر ئەوە دەنووسنەوە کە لە قازانجی خۆیانە)[154] !

ئیمامی ئەحمەدی کوڕی حەنبەل دەیفەرموو : (لاسایی من و مالیک و سەوری و ئەوزاعی و ئەوانە مەکەرەوە ، برۆ لەو سەرچاوەیەوە وەرگرە کە ئەمانە لێیان وەرگرتووە ..)[155] .

شێخی ئیسلام ئیبنو تەیمییەی رەحمەتی ووردەکارانە جیاوازی نێوان (لەعنەت کردن) و (رەخنەگرتن) ی روون کردۆتەوە ، لە زۆرینەی کتێبەکانیدا ئەوەی دووپات کردۆتەوە ، بەلام لە بەرگی 35 ی فەتاواکەیدا لە باسی (قتال اهل البغي) دا زیاتر رەسەنێتی شەرعیی داوەتێ ، هەر دەبینی ئەو لە چەندین شوێنی کتێبەکانیدا سیاسەتی سەیدنا ئەبوبەکرو سەیدنا عومەری زیاتر هەڵسەنگاندووەو هەمیشە جەخت لەوە دەکاتەوە کە فەرزە موسوڵمان ئیقتیدا بەو دوو خەلیفە پێشەوایە بکات ، کەچی دەبینیت هەر ئەم ئیمامە بەرێزە لە باس و هەڵسەنگاندنی سەیدنا عوسمانی کوڕی عەففان و سەیدنا عەلی کوڕی ئەبو تالیبدا وا نافەرموێت ! بە پێچەوانەوە چونکە لە هەڵوێست و رەفتاری ئەواندا راجوێیی زۆرو تەفرەقە دروست بوو دەفەرموێ : ئیقتیدایان فەرز نیە ! دەفەرموێ : (ئەبوبەکرو عومەر بە سۆزو هێز ئوممەتەکەیان ئاراستە دەکردو دووربوون لە تەئویل کردنی خوێن رشتن و بەهەدەردانی سەروەت و سامانی بەیتولمال ، ئەمما عوسمان حەزی زاڵ کردو بەشکردنەوەی سەروەت و سامانی تەئویل کرد ، لە کاتێکدا عەلی ترسی زاڵ کردو مەسەلەی خوێن و تۆڵەی تەئویل کرد .. ئەبوبەکرو عومەر لە خاوەنێتی سامان و حەزی دەسەلاتدا زاهیدێتیەکەیان کاملْ بوو ، ئەمما عوسمان زاهیدێتیەکەی تەنها لە

---

[154] ابن تيمية : اقتضاء الصراط المستقيم / بيروت ـ دار المعرفة ل 7 ..
[155] ابن القيم الجوزية : إعلام الموقعين / بيروت ـ دارالجيل ب 2 ل 201 .

سەرۆکایەتیدا بوو ، عەلیش زاهیدێتیەکەی تەنها لە سەروەت و ساماندا بــوو ..)[156] .

ئیبنوتەیمییە هەڵسەنگاندنێکی ووردتری بۆ دیدو هەڵوێستی ئازاد کـراوانی مەککە هەیە ، ئەوانەی کە لە دوای ئازاد کردنی مەککــە (ســاڵی 8 ی کۆچــی) موسوڵمان بوون ! لەعنەت کردنیان بە شــیاو نازانێــت ، بــەڵام رەخنــەی زۆر توندیان لێ دەگرێت ، راشکاوانە رەخنە لە معاویەی کــوڕی ئــەبو ســوفیان و عەمری کوڕی عاس و ئەوانی دیکە دەگرێت ، بە پێڕی دەستدرێژ (الفئـة الباغیـة) یان ناوزەد دەکات[157] ، بە ئاشکراو راشکاوانە دەفەرموێ : (معاویە هــاوکوف (شیاوی بەرامبەر) ی عــەلی نــەبوو)[158] ، معاویــە یەکــەمین کــەس بــوو کــە خیلافەتی کردە پاشایەتی ، ئەمە شتێک نیە لــە بنــەماکانی شــەرعدا جــائیز بووبێت ، ئەمە وازهێنانە لە هەندێک لە فەرزە سەرەکیەکانی دیــن ..) ئینجــا لەسەر دژواریی ئــەم خاڵــە دەدوێ و پاشــان دەفــەرموێ[159] : (هــەر کاتێــک چارەنووسی موسوڵمانان بکەوێتە دەست پاشایەتی و نوێنەرو والی و قازی و ئەمیرەکانیان ، ئەوە هەر نیشانەی ئەوە نیە کە ئەوانە خۆیان کەم و کــورتن ، بەڵکو ئەوانیش و ئوممەتەکەش کەم و کورت بوون ، چونکە ئەوە رێســایە کــە ئێوە چۆن بن حاکمی وا دەبێتە سەروکارتان ! وەکو خوای گەورە دەفــەرموێ : (وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا) الانعــام / 129 واتــە : هــەر ئــەئاوا هەندێــک ستەمکار دەکەینەوە بە سەرۆکاری هەندێک ستەمکارانی دیکە !!

* * *

[156] ابن تيمية : الفتاوى / كتاب قتال أهل البغي ب 35 ل 22 - 23 .

[157] هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 58 ، هەروەها 76 .

[158] هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 73 .

[159] هەمان سەرچاوەی پێشوو ل 19 ـ 22 .

چوارەم بواری پشتگیریی :

پشتگیریی موسوڵمانی بەرەنگار
لە لایەن دەزگا ئەمنیەکانەوە

ئەمە پشتگیریی کردنی دەزگاکانی پۆلیس و ئەمن و سوپایە بۆ ئەو موسوڵمانانەی بەرامبەر (کەسایەتی) حاکمی ستەمکار و (ئیستیغلال کردنی شتی ماددی) وەستاونەتەوە ..

بۆ ئەوەی بیروهۆش و هەستی پشتگیریی لە واقیعێکی کۆمەڵایەتیدا بەرجەستە ببێت ، کە خەڵکی هەستی پێ بکەن و لەگەڵیدا هەماهەنگ بن و بخرۆشێن ، دەبێ دەزگاکانی ئەمن و ئیدارەی پۆلیس و سوپا بەرپرسێتی (مرۆڤایەتی مرۆڤە موسوڵمانەکە) بن و ماف و ئەمانی بپارێزن ، تا بتوانێت ووزەی خۆی لە ناو کۆمەڵگەکەدا ئاسان و ئازاد بخاتە گەڕو هەبوونی خۆی و کاریگەریی کەسایەتی بۆ بەرژەوەندی کۆمەڵگەکە بسەلمێنێت ، تا بتوانێت خۆی شیاوی ئەوە بکات کە پەیامی خوایی لە دەرەوەی کۆمەڵگە موسوڵمانەکەی خۆی هەڵگرێت[160] ..

بۆ هێنانەدی ئەم ئامانجە قورئانی پیرۆز زۆر ئاشکراو راشکاو رێ لە کەم کردنەوەی رێزی مرۆڤایەتی مرۆڤ دەکرێت ، زۆر دژی چەوساندنەوەیەتی ، دژی جاسووسیی لەسەر کردنێتی ، دژی نەفی کردن و دوورخستنەوەیەتی ، دژی بێڕێز کردنێتی ، دژی غەیبەت کردنێتی !! ئەمانە کە بەرامبەر مرۆڤێک دەکرێت بکەرەکانیان بە تاوانبار دەناسێنێت ، سزای بۆ داناون ! هەڕەشەی توندی قیامەتی لەو کەسانە دەکات کە ئەو تاوانانە ئەنجام دەدەن !!

---

[160] ئەمە ئەو ئەرکەیە کە دائیرەی ئەمن و پۆلیسی لە ئیسلامدا بۆ دامەزراوە ، نەک جاسووسی کردن و راپۆرت نووسین و فڕاندن و ئەشکەنجەدان و جەللادێتی زیندان ، نەک بوون بە تانجی راوی حزب و سەگی هاری حاکم ! وەکو کە ئێستا هەیە .. جا بزانە راست کردنەوەی ئەم چەمکانەو بیناکردنەوەی ئەم دەزگایانە چەندی دەوێت ؟! ئینجا بزانە کاری ئیسلامەتی ئێمە چەند قورسەو رێمان چەند دوورەو چەندمان کات و ووزە دەوێت ؟!

پێغەمبەری پەروەردەکاریش صلى الله عليه وسلم بە هەمان چۆنێتی و چەندێتی جەختی لەسەر نان و ئەمان و مافی خەڵکی دەکاتــەوە ، ئــەو زاتــە پاکــە کــە حاکمی سیاسیی و دەسەڵاتدارە نەک هەر جاسوسیی هان نــادات ، بــەڵکو بــە هۆکارو پاڵنەری خراپەکاریی ناو خەڵکی دەداتە قەڵەم :

ـ (إنَّ الأميرَ إذا ابْتَغَى الرِّيبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ) [161] واتە : ئەگەر ئەمیر توێژینەوەی گومانی خۆی لەخەڵک مەبەست بێت ، تووشــی خراپــەیان دەکــات .. یــەعنی ئەگەر بە ناو خەڵکدا گەڕا (چ خۆی چ بە ناردنی جاسووس) بــۆ ئــەوەی ئــەو گومانەی لە کەسانێکی هەیە ساغی کاتەوە ، ئەوە وا لە خەڵکی دەکــات فاســد ببن !!

ـ لە معاویەی کوڕی ئەبو سوفیانیشەوە خوا لێــیان رازی بێــت هــاتووە کــە پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی : (إِنَّكَ إِنْ إتَّبَعْتَ عَورَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ ، أو كِدْتَ تُفْسِدُهُمْ) واتە : تۆ ئەگەر بکەویتە شوێن عەیبوعاری خەڵکی خراپیان دەکــەیت .. ئــەبوددەرداء دەفــەرموێ[162] : فەرموودەکــە معاویــە لــە پێغەمبەری خوای صلى الله عليه وسلم بیستووەو سوودیشی لێ وەرگرتووە

[161] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (سنن ابي داود باب الادب ب 4 ل 272) ژمارەکەی (4889) یە ، بەڵام بۆ زیاتر بڕوانە : (الحاكم : المستدرك على الشيخين / باب الحدود ژمارە (8199) ، الطبراني : المعجم الاوسط / باب الميم ژمارە (7956) الهيثمي : مجمع الزوائد / كتاب الخلافة ژمارە (9082) دوابەدوای دەفەرموێ : (رواه أحمد ، والطبراني ورجاله ثقات) هەروەها لای ئیمامی ئەحمد (مسند احمد باقي مسند الانصار ژمارە (22303) ، المنذري : الترغيب و الترهيب 242/3 ، شێخی ئەلبانی رەحمەتی خوای لێ بێت لە چەندین سەرچاوەدا توێژینەوەی لەسەر کردووەو لە هەموویدا فەرموویەتی (صحيح) ە وەکو (صحيح ابي داود 4889) و (صحيح الجامع 1585) و (صحيح الترغيب 2343) و (غاية المرام 425) و (مشكاة المصابيح 3635) والحمد لله .

[162] الطبراني : المعجم الكبير ب 19 ل 379 ژمارە (890) لە سنن ابي داود دەفەرموێ : (إِنَّكَ إِنْ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ) بڕوانە عون المعبود شرح سنن أبي داود : الادب /في النهي عن التجسس (ژمارە 4244) ئیمامی نەوەی رحمە

سزا لە ئیسلامدا نابێت پاڵنەرەکەی رق و کینەو غەرەز شەخسی بێت ، ناشبێت لە کاتی راپەڕاندنی سزای ئیسلامیدا قازی یان بکەرەکە توندوتیژ بێت وەکو ئەوەی داخی خۆی پێ بڕێژێت ! نموونە لەسەر ئەوە زۆرە :

ـ پێغەمبەری خوا دەفەرموێ : (لا يَجْلِدُ أحَدٌ فَوقَ عَشَرَةَ أسْواطٍ ، إلَّا في حَدٍّ مِنْ حُدودِ اللهِ تعَالَى) متفق عليه[163] واتە : کەس بۆی نیە لە دە قامچی زیاتر لە کەس بدات مەگەر سزایەکی خوایی (داری حەدد) بێت .

ـ هەروەها دەفەرموێ : (إنَّ الله تعالَى يُعَذِّبُ يَومَ الْقِيامَةِ الذينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ في الدُّنيَا)[164] واتە : ئەو کەسانەی لە دنیادا ئەشکەنجەی خەڵکیان داوە ، خوای گەورە لە رۆژی دواییدا ئەشکەنجەیان دەداتەوە ..

الله لە رياض الصالحيندا هێناوێتیەوەو فەرموویەتی (وإسناده صحيح) شێخی ئەلبانی رەحمەتی لە صحيح الجامع الصغيردا هێناوێتیەوە ژمارە (4888) .

[163] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (البخاري ومسلم و احمد والترمذي و ابو داود) ئەوەی ئەو هێناوێتیەوە ریوایەتی ئیمامی موسلیمە کە لە سەحیحەکەیدا / كتاب الحدود / باب قدر أسواط التعزير ژمارە 1708 یە) لای ئیمامی بوخاری : (البخاري : كتاب الحدود / باب كم التعزير والادب ژمارە (6456) دەفەرموێ : (عن أبي بردة رضي الله عنه قال كان النبي صلى الله عليه وسلم يقول لا يُجْلَدُ فوقَ عَشْرِ جَلْدَاتٍ إلَّا في حَدٍ مِنْ حُدُودِ اللهِ) ، لای ئیمامی ئەحمەدیش بڕوانە : (مسند أحمد / مسند المدنيين ژمارە (16051) دەفەرموێ : (عن أبي بردة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقول لا يجلد فوق عشر جلدات إلا في حد من حدود الله عز وجل) ، هەروەها هەموو خاوەن سونەنەکانیش لە كتاب الحدوددا گێڕاویانەتەوە ، بۆ زیاتر بڕوانە (سنن الترمذي : كتاب الحدود / باب ما جاء في التعزير ژمارە (1463) ، سنن أبي داود : كتاب الحدود / باب التعزير ژمارە (4491) ، سنن ابن ماجة : كتاب الحدود / باب التعزير ژمارە (2601) سنن الدارمي : كتاب الحدود / باب التعزير في الذنوب ژمارە (2314) .

[164] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (صحيح مسلم / شرح النووي : كتاب البر ، ومسند احمد ب 3 ل 403) لە ریوایەتێکی تری موسلیم لە هەمان کتاب و بابدا دەفەرموێ : (إنَّ الله يُعَذِّبُ الذينَ يُعَذِّبُونَ في الدُّنيَا) .

ـ هەروەها كە دەفەرموێ : (صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ...) [165]واتە : دوو پۆل هەن كە ئەهلی ئاگری دۆزەخن ، پێشتر نەمبینوون : كۆمەڵە خەڵكێك هەن كە قامچییان پێیە كە وەكو كلكی مانگا وایە لە خەڵكی پێ دەدەن !

ـ هەروەها : (أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ مِنْ هذِهِ الأُمَّة النَّارَ السَّوَّاطونَ)[166] واتە : یەكەمین كەسێك كە لەم ئوممەتە دەچێتە ئاگری دۆزەخەوە قامچی وەشێنەكانن !! ئەمانە پۆلیس و موخابەراتن ، كە قامچی و كێبڵ و حەیزەران بۆ لێدانی خەڵكی هەڵدەگرن و پێیان لێیان دەدەن ..

ـ هەروەها دەفەرموێ : (أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابَاً عِنْدَ اللهِ يَومَ القِيامَةِ أشَدُّهُمْ عَذَابَاً لِلنَّاسِ فِي الدُّنْيا)[167] واتە : ئەوی لە هەموو كەسێك زیاتر لای خوای گەورە ئەشكەنجە دەدرێت ، ئەو كەسانەن كە لە دنیادا ئەشكەنجەی خەڵكی دەدەن ..

ـ هەروەها : (يُوشِكُ إِنْ طَالَتْ بِكَ مُدَّةٌ أَنْ تَرَى قَوْمًا فِي أَيْدِيهِمْ مِثْلُ أَذْنَابِ الْبَقَرِ يَغْدُونَ فِي غَضَبِ اللَّهِ وَيَرُوحُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ) مسلم[168] واتە : رەنگە تەمەنت ئەوەندە درێژ

---

[165] صحيح مسلم : شرح النووي ب 17 ل 190 تەفسیلی فەرموودەكەش بەم شێوەیە : (قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صِنْفَانِ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ بِهَا النَّاسَ وَنِسَاءٌ كَاسِيَاتٌ عَارِيَاتٌ مُمِيلَاتٌ مَائِلَاتٌ رُءُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ كَذَا وَكَذَا) واتە : دوو پۆل هەن كە ئەهلی ئاگری دۆزەخن ، پێشتر نەمبینوون : كۆمەڵە خەڵكێك هەن كە قامچییان پێیە كە وەكو كلكی مانگا وایە ، لە خەڵكی پێ دەدەن ، پۆلی دووەم ئافرەتی پۆشتەی رووتن ! لادەرو شەڕخوازن ، پرچی سەریان وەكو پشتی حوشتر گۆپكە دەكەن و بەرزی دەكەنەوە ، ئەوانە ناچنە بەهەشتەوە ، ئەو بەهەشتەی كە بۆنی خۆشیی لە مەسافەی ئەوەندەو ئەوەندەوە دێت !

[166] المتقي الهندي : كنز العمال ب 5 ل 798 نقلا عن ابن أبي شيبة (المصنف / كتاب الاوائل : الجزء الثامن (5238)

[167] مسند أحمد ب 3 ل 403 ، ب 4 ل 90 . شێخی ئەلبانی رەحمەتی خوای لێ بێت لە (سلسلة الاحاديث الصحيحة ب 3 ل 428 ژمارە (1442) دا دەفەرموێ (صحيح) .

ببێت (به سەیدنا مەعاز دەفەرموێ) کە بگەیتە ئەو زەمانەی کە خەڵکانێک ببینێت شتیان پێیە وەکو کلکی مانگایە ، بە غەزەبی خوادا دێن و بە رقی خوادا دەچن !!

ـ هەروەها : (يَكونُ في آخِرِ الزمانِ شُرط ، يَغْدُونَ في غَضَبِ اللهِ ، وَيَروحُونَ فِي سَخَطِ الله فَإيَّاكَ أنْ تَكونَ مِنْهُمْ)[169] **واتە : لە ئاخر زەماندا پۆلیس پەیدا دەبن ، کە بە بەر تووڕەیی خوادا دێن وبە ناو رقی خوادا دەچن ! ئەممان نەکەیت لەوانە بیت ..**

زیندانی ئیسلامی جیاوازی لەگەڵ زیندانی غەیرە ئیسلامیدا زۆر زۆرە ، چونکە لەگەڵ ئەو شەرعەدا دەسازێت کە رێزی زۆری بۆ مرۆڤایەتی مرۆڤ داناوە ، ئیبنو تەیمییە دەربارەی زیندان لە ئیسلامدا دەفەرموێ :

(بەندکردنی شەرعی زیندان کردن نیە لە شوێنێکی تەنگ و تاردا ، بەندکردن ناوی خۆی بە خۆیەوەیە ، بریتیە لە رێگرتن لە کەسێک کە بە ئارەزووی خۆی رەفتار بکات ، جا ئیتر لە ماڵی خۆی بهێڵرێتەوە یان لە مزگەوت ، یان کەسێک بکرێت بە وەکیل بەسەریەوە ، ئاخر لەبەر ئەمەیە کە پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم بە دیل ناوی بردووە ..)[170] .

---

[168] **صحيح مسلم : كتاب الجنة / باب النار يدخلها الجبارون ژمارە (2857 ، 7374) .**

[169] **نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (مسند احمد / تصنيف الساعاتي ب 19 ل 324) بەڵام ریوایەتی تری بەم شێوەیەشی هەیە** (يَكونُ في هذِهِ الأمَّة في آخِرِ الزمانِ رِجالٌ أو قالَ : يَخْرُجُ رِجالٌ مِنْ هذهِ الأمَّة في آخِرِ الزَّمَانِ مَعَهُمْ سِيَاطٌ ، كأنَّهَا أذنابُ الْبَقَرِ ، يَغْدُونَ في سَخَطِ اللهِ، وَيَروحُونَ فِي غَضَبِهِ) **کە حاکم گێڕاوێتیەوەو ئیمامی زەهەبی فەرموویەتی سەحیحە (المستدرك على الصحيحين للحاكم ، حديث صحيح الإسناد على شرط الشيخين ولم يخرجاه) هەروەها ئیمامی ئیبنو حەجەر فەرموویەتی سەحیحە .. بۆ زیاتر بڕوانە : (مسند أحمد (5 : 250) والمستدرك (4 : 436، 437) والمعجم الكبير (8 : 160 ، 308) والمعجم الأوسط (5 : 257ــ 258) ومسند الشاميين (1: 310) ومعجم ابن الأعرابي (3: 1006) والفتن لأبي عمرو الداني (3: 847 رقم 434) ومجمع البحرين (4: 352ــ 353) ومجمع الزوائد (5: 234) والقول المسدد (39ــ 41).) .**

[170] **ابن تيمية : الفتاوى : كتاب قتال اهل البغي ب 35 ل 398 .**

ئاسەواری ئەم پەروەردە رەسەنەی پێغەمبەرێتی لە نەوەی یاوەراندا بە تایبەتی لە خولەفای راشیدیندا بە كردەوە دەردەكەوت ، كرا بە یاساو رێسای دەستوور ، لە هەموو دەزگاو دائیرەكانی سوپاو پۆلیس و ئیداریەكانی دەوڵەتدا دەدرەوشایەوە ، خەڵكی لە ناوەوەو دەرەوە (دانیشتوانی مەككەو دەوروبەری) بە واقیعی دەیانبینی كە ئەم دەزگاو دائیرانە بۆ پاراستنی ئەو (پشتگیریی) ەن كە دینەكە دەیخوازێت ، دەیانبینی كە عومەری كوڕی خەتتاب والیەكانی بۆ حوكمڕانی هەرێمەكانی دەوڵەتی ئیسلامی دەنارد دەیكرد بە مەرج بەسەریانەوە كە گوزرەران و ژیانیان وەكو هی خەڵكی بێت ، ئەو سوارییانە بەكار بهێنن كە خەڵكی سواری دەبێت ، ئەوە بپۆشن كە خەڵكی بە گشتی دەیپۆشن ، كە ساڵانە نوێنەری ئەوان وخەڵكەكەی دەبینەوە ئەوەی بیر دەخستنەوەو دەیفەرموو :

(من ئێوەم بۆ ئەوە نەكردووە بە حاكم بەسەر خوێن و ناموسی موسوڵمانانەوە تا لێیان دەن ، یان سەروەت و سامانیان زەوت كەن ، من بۆیە ناردوومن تا نوێژەكەیان فێر كەن و دەسكەوتی بەیتولمالیان بەسەردا بەش كەنەوە ، تا دادپەروەرییان لەناودا بچەسپێنن ، جا هەر كەسێك شتێكی لێ ئاڵۆز بوو با بیهێنێتەوە لای خۆم ، لە عەرەب مەدەن با زەلیل نەبن ، لە بەرەكانی شەڕیشدا گیریان مەدەن با تووشی فیتنە نەبن ، مەشیان كەن بە ژێردەستە با زەلیل نەبن ، تەنها قورئانەكە بكەنە بەرنامەی پێشەوایەتیتان)[171] ..

جارێكی دیكەش لەسەر مینبەر ووتاری بۆ دەدان فەرمووی :

(بە خوا قەسەم من ئەم بەرپرسانەم بۆ ئەوە نەناردووە ببن بە حاكم بەسەرتانەوەو لێتان دەن ، یان سەروەت و سامانتان زەوت كەن ، من بۆ ئەوەم ناردوون تا دینەكەتان بە قورئان وسوننەتیەوە فێر كەن ، هەر كەس غەیری ئەمەی لێ دیتن با بیهێنێتەوە لای خۆم بە خوا قەسەم تۆڵەیان لێ دەستێنمەوە !

---

[171] المتقي الهندي : كنز العمال ب 5 ل 688 ، نقلا عن شعب الايمان .

عەمری کوڕی عـاس راسـت بـۆوەو فـەرمووی : جـا باشـە ئـەی ئـەمیری موسوڵمانان ، ئەگەر والیەک وویستی یەکێک لە رەعیەتەکەی ئەدەب دادا ، تۆ دەبێ خێرا تۆڵەی لێ بستێنیتەوە ؟!

فەرمووی : ئەرێ بەو خوایە قەسەم کە گیـانی مـنی بەدەسـتە تۆڵـەی لـێ دەستێنمەوە ، من بە چاوی خۆم بینیم پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم تۆڵەی خەڵکی لە خۆی دەستانەوە ، لە موسـوڵمانان مـەدەن بـا زەلیـل نـەبن لـە بەرەکانی شەڕیش گیریان مەدەن با تووشی فیتنە نەبن ، مافەکانیان لێ زەوت مەکەن بات تووشی کافر بوون نەبن ، مەشیان خەنە شوێـنی هەلاکەتـەوە بـا نەفەوتێن)[172] !

چەسپاندن و بەگەڕ خستنی ئەم رێسا ئیسلامیانە لـە دەزگـای تایبـەت بـە سەرخستن و پشتگیریی تایبەت بە خۆیاندا سێ هەنگاو پێزیستن :

یەکەم : دەبێـت پـەروەردەی ئیسـلامی بـۆ ئامـادە کـردنی ئـەم دەزگایانـەو پێگەیاندنی فەرمانبەرو کاربەدەستانی ـ لە ئاسایش و موخابەرات و پـۆلیس و سوپا ـ خوێندنگای ئیسلامی تایبەت بکاتەوە ، نەک ئیعتیمـاد بکاتـە سـەر دیدو سیستم و ئیداریات و ئاراستەی رۆژئاوا لە شێوازی پێگەیاندن و تـەعین کردنی کاربەدەستی ئەم دەزگایانە ، چونکە دیارە ئـەم دیـدو سیسـتمەیە کـە کۆمەڵێک جاسووس و جەللادو خوێـن تـاڵی بەرهـەم هێـناوە کـە لـە نـاو کۆمەڵگەکانی خۆیاندا بوونەتە مایەی بەهیلاکدان و ئیرهاق و تۆقانـدن و لـە بەرامبەر هێزی دەرەکیشدا فسیان داوەتەوەو بوونەتـە مایـەی سەرشـۆڕی و بەزین و چۆکدادان !

دووەم : دەبـێ کاروبـاری رۆژانـەی ئـەم دەزگـاو کاربەدەسـتە ئەمنییانـە سەرخستن و پشتگیریی ماف و ئازادی خەڵکەکە بێت و ئەو یاسـاو رێسـایانە راپەڕێنن کە ئەم مافانـە دەچەسپێـنن ، چـونکە ئـەم دەزگـاو کاربەدەسـتانە تەعلیماتێکی شەرعی رادەپەڕێنن کە لە دیـدو پێناسـەی دینەکـەوە هـاتووە ،

---

[172] مسند أحمد / تصنيف الساعاتي ب 3 ل 87 بۆ زیاتر بڕوانە (ابن حجر العسقلاني : تقريب التهذيب 587/1) و (ابن كثير : النهاية في الفتن و الملاحم 256/1) و (تاريخ الطبري 567/2)

نەک ببنە کاربەدەست و لێپرسراوی ئەمنی وا کە تەعلیمات و یاسایەک راپەڕێنن کە لە دیدو تێڕوانینی فەلسەفەی (داروینیزمی کۆمەڵایەتی)یەوە سەرچاوەیان گرتبێت ! ئەمە ناشێت و نابێت ! نابێت بە هیچ شێوەیەک دەزگاو کاربەدەستی پۆلیس و ئەمن و سوپای ئوممەتی موسوڵمان لاسایی شێوازو رەفتاری ئیداریی دەزگاو کاربەدەستی رۆژئاوا بکاتەوە ، نابێت بە هیچ شێوەیەک شێوەکاری موخابەراتی ئەوان وەربگیرێت ، نابێ خوێندکاری ئێمە بچێتە لای ئەوان و لە پەیمانگاو دەزگای ئەواندا فێری شێوازی تەحقیقات و پرسینەوەو بەدوودا چوون ببێت یان تەعلیمات و یاسای چاودێریی و زیندان و داوەری و سزاکانی ئەوان وەربگرێت ، چونکە ئەوان لەسەر ئەو دیدە داروینیزمە پەروەدە بوون کە پێی وایە مانەوە بۆ بەهێزترینە! لەسەر تیۆری بافلۆف (کە هەموو ئەزموونەکانی خۆی لەسەر ئاژەڵ دەکرد !) راهێنراون تا بە زۆر ئیعتیراف بە خەڵکی بکەن ! یان تیۆرەکانی سیکنەرو فێربوونی مەرجکاریی کە زۆرینەی دائیرەکانی موخابەراتی رۆژئاوا بۆ ئیعتیراف پێکردن و مێشک شۆرینەوەی گیراوان بەکاری دەهێنن !

سێیەم : دەبێ پەروەردەی سەربازییانە لەسەر بنەماکانی ئیسلام دابمەزرێت ، کە هەمیشە ئەوە لە ناخی موسوڵماندا دەچەسپێنێت کە چالاکی سەربازی موسوڵمان بۆ سەرخستنی (بیروباوەڕو پەیام) ەکەیەتی نەک بۆ سەرخستنی (کەسایەتی) کاربەدەستان یان بەدەست هێنانی (شتی ماددی) دەوڵەمەندە تێرو گەدەزلەکان !

تەفسیلاتی گرنگی وگەورەیی ئەم شێوە پەروەردەو ئاڕاستە کردنە لێرەدا باس ناکرێت ، بەڵام دەشێت تەسەوری بکەین ، دەشێت لەبەر روناکی ئەو بەهاو نەریتە پیرۆزانەدا درکی پێ بکەینەوە کە لە مێژووی پڕ سەروەریی جیهاددا موسوڵمانی پەروەردە کردووە ، ئەو بەها پیرۆزەی کە خالیدی کوڕی وەلیدی خوا لێی رازی بێت لە فەرماندەیی مەیدانەوە ، لە پلەی (سەرۆک ئەرکانی سوپا) وە هێنایە خوارێ بۆ (سەربازێکی بێ پلە) بێ ئەوەی زویر

ببێت ! بەڵکو بەو پەڕی قەناعەتەوە چالاکی سەربازی خۆی ئەنجام دەداو دەیفەرموو : (خۆ من لەبەر خاتری عومەر ناجەنگم) !!

ئەم مەیدان و لایەنی پشتگیریی و سەرخستنەی حەق بەوە زیاتر دەچەسپێت کە لە ناخی هەمواندا ئەوە ببێتە بەڵگەنەوویست کە (سەروەری شەرع لەسەرو هەموو دەسەڵاتێکەوەیە) ئینجا دامەزراندنی دەزگای تایبەت بە چاودێریی و موراقەبەی دەسەڵاتداران و کاربەدەستەکانیان ، بۆ ئەوەی رێ نەدرێت کەس وا بزانێت لە سەرو یاساوەیە (کە یاساکەش هەر لە شەرعەوە سەرچاوەی گرتووە) ئیدی بەم شێوەیە رەفتارو هەڵسوکەوتی هەموو کاربەدەستانی دەوڵەتیش کۆنترۆڵ دەکرێت و هەر کەسەیان لە چوارچێوەی رێپێدراوی یاسایی خۆیدا ماف و ئەرکی خۆی دەزانێت و پێوەی پابەند دەبێت . جا هەر کاتێک کاربەدەستێک یان بەرپرسێک بینرا هەوڵ دەدات بچێتە سەرو شەرعەوە ، بەکسەر دەهێنرێتەوە خوارەوەو بە دەردی بیشری کوڕی سەعد خوا لی رازی بێت بە خەلیفە عومەری فەرموو : وەک تیر رێک و راستت دەکەینەوە ! ئەگەر راست نەکرایەوە ئەوە مانای وایە بتگەراییەکە بە سونبول و هێمای نوێوە هاتۆتەوە ناو کۆمەڵگەکە ، ئەوەش یەعنی شیرک و گوێڕایەڵی و ملکەچبوون بۆ غەیری خوای گەورە ..

دیسان پەروەردەی ئیسلامی بۆ ئەوەی لە لایەنەکانی پشتگیریی و بوارەکانیدا قووڵ و قاڵ بێتەوە ، پێویستی بە رەخنەگرتنێکی زانستیانە هەیە لە مومارەسەی مێژوویی خولەفاو سوڵتان و والیەکانی دوای خولەفای راشیدین ، بە تایبەتی لە بوارەکانی سیاسەت و حوکم و سامان و ئیدارەدا ، لەوەی کە بە پێی هەواوهەوەسی خۆیان کێیان بوویستایە بە کاربەدەستی خۆیانیان تەعین دەکردو کێشیان نەوویستیایە نەک هەر لایان دەدا ، بەڵکو دەشیانچەوساندەوە ! تاوانبار بە پێی ئارەزووی ئەوان ئازاد دەکراو بێتاوان بە پێی حەزی مونحەریفی ئەوان تاونبار دەکراو سزا دەدرا ! بە شێوەیەکی شیرکایەتی نەمروودیانە کێیان بوویستیایە دەیانژیاندو کێیان بوویستیایە دەیانمراند !! نەعوزوبالله سیفاتی خوایەتییان بەبەر خۆیاندا کردبوو !

پەروەردەی ئیسلامی دیسان پێویستی بە رەخنەگرتن و پێداچوونەوەی داب و نەریت و بەهای عەشایرێتی هەیە ، کە رەوشتی خێڵەکیی بە پیرۆزی ناساندبوو و کردبوویە یاسا ! ئەمە پێچەوانەی (پشتگیریی) یە ، چونکە (شەرع لە سەرو دەسەڵاتەوەیە) دەکاتە (دەسەڵات لە سەرو یاساوەیە) بەم لارێبوونە دژوارە ئەوەی کە مافی خەڵکەو خوای کردگار پێی رەوا بینیون دەبێتە مەکرومەی سوڵتان و سەییدو سەرۆک ! ئەو حاکمە رەزاقورسانەی خۆیان لە جێی خوا داناوە دەیکەنە پیاوەتی و گوایە ئەوان لە بەخشندەیی و سینەفراوانی و بەزەیی خۆیانەوە بە خەڵکی دەبەخشن !! ئیدی کاربەدەستانی ستەمکارو زاڵمانی بێ ویژدان خەڵکەکە دەکەنەوە بە کۆیلەی خۆیان لە کاتێکدا کە بە ئازادی لەدایکبوون ! ئیدی بێ هەبوونی دەزگای موراقەبەو بێ لێپرسینەوەو ترس و سامی کەس ، هەموو ماف و ئەرک و چارەنووسێکی ئەو خەڵکە دەکەوێتە بەر مەرحەمەتی سوڵتان و چاکەی کاربەدەستی دیدخێڵ و دیدخێڵ !

گومانی تێدا نیە کە رەخنەگرتن لەو بەهاو نەریتە خێڵەکیە خواروخێچە ئەرکێکی پیرۆزی دینیە ، وازلێهێنان و رێپێدان و بوار کردنەوە بۆ بەربلاو بوونی ، بە تایبەتی لە بەرنامەی خوێندن و راگەیاندندا ، تاوانێکی گەورەیەو حەتمەن خاوەنەکەی شایانی سزای دۆزەخ دەکات ، چونکە ئەعرابی بوونەوەیە ، گەڕانەوەیە بۆ نەریتە خێڵەکیەکەی جاهیلییەت ، کە ئیسلام ئەو هەموو خوێن و خەباتەی لە پێناو ریشەکێش کردنیدا دا ! نابینیت پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم چۆن ئەو گەڕانەوەیە بە ئەعرابی بوونەوە پێناسە دەکات ، پێشتر فەرموودەی زۆرمان لەسەر ئەمە هێنایەوە وەکو ئەوەی کە تێیدا دەفەرموێ : (آكِلُ الرِّبا ومُوَكِّلُهُ وكاتِبُهُ اذا عَلِمُوا بِذلكَ . والواشِمَةُ والمُسْتَوشِمَةُ لِلْحُسْنِ ، ولاوي الصَّدَقَةِ ، والمُرْتَدُّ أَعْرابياً بعدَ الهِجرةِ مَلعونونَ علَى لِسانِ محمدٍ يومَ القيامةِ)

[173] واتە : ئەوی سوود (فایز /ریبا) دەخوات و ئەوی وەکالەتی وەردەگرێت و ئەوی نوسەری مامەڵەکەیەتی ـ ئەگەر زانیان حەرامە ـ و ئەو کەسەی خاڵ دەکوتێت و ئەوی بۆی دەکوتن و ئەوی رێ لە خێرو خێرات دەگرێت و ئەوی دوای کۆچ کردن پاشگەز دەبێتەوەو دەگەڕێتەوە سەر ئەعرابێتی ، ئەمانە هەموویان دوورن لە رەحمەتی خواو لەسەر زمانی محمد صلی اللە علیە و سلم لە رۆژی قیامەتدا لەعنەتیان لێ کراوە ..

* * *

[173] مسند احمد / تحقیق احمد شاکر ب5 ژمارە/3881 ، 4090.سنن النسائي / کتاب الزینة / 25 ، سنن البیهقي 19/9 . لە حەدیسێکی تردا پێغەمبەر صلی اللە علیە و سلم دەفەرموێ : (ثلاث من الکبائر .. والتعرب بعد الهجرة) بڕوانە : ابن الاثیر / النهایة 202/3 .

پێنجەم بواری پشتگیریی :

پشتگیریی ئوممەتە موسوڵمانەكە
لە بەرەنگاربوونەوەی دیكتاتۆرییدا

بنچینەی ئەم دیاردەیە ئەوەیە كە ئەو ئوممەتەی كە گیانی پشتگیریی ئاڕاستەی دەكات ، رێ بە تاكێك یان دەستەو تاقمێك نادات بەسەر هەموو بنەما فیكری و نەریتە سیاسیی و رێزی كۆمەڵایەتیەكەیدا باز دات و بۆ بەدیهێنانی بەرژەوەندی تەسكی خۆی یان خۆیان و دەسەڵاتی سیاسی وڵات بە زۆر بگرێتە دەست و خۆی یان خۆیان و هەواو هەوەسی خۆیان بكەنە یاساو بەسەر ئوممەتەكەیدا بسەپێنن ، بۆ ئەوەی ئەمە روو نەدات پەروەردەی ئیسلامی دەبێت لە سێ لایەنەوە ئاڕاستەی ئوممەتەكە بكات :

یەكەم : قووڵ كردنەوەی بیروهۆشی خەڵكی دەربارەی یەكێتی ئوممەتی موسوڵمان و داهێنانی هەموو شێوازێكی لێكتریكبوونەوەو هاوڕابوون و زەرورەتی پاراستنی ئەو یەكێتیەی ، ئەمەش یەعنی یەكێتی سەركردایەتی و پێشەوایەتی و ئاڕاستەوانی و رێنەدان بە فرەسەریی و راجوێیی و تەفرەقەو هەر كەس بۆ خۆی ! یەعنی بەرەنگاربوونەوەو نەهێشتنی هیچ جۆرە وەلائێكی تاكڕەوی خۆپەسەندیی و عەشایرێتی و ناوچەگەریی و تائیفی و مەزهەبیی و نەتەوایەتی و هەر هەستێكی تری لارووێر كە یەكێتی ئوممەتەكە دەخاتە بەر تین وتەوژمی لێكترازان ودابڕدابڕ بوونەوە .

ئاخر لە هەستی دژواریی ئەم خاڵە سەرەكیەی كۆمەڵكاریی و ئوممەتیەوە بوو كاتێك لە دوای كۆچی دوایی كردنی پێغەمبەری خۆشەویست كە یەكێك لە پشتیوانەكانی مەدینە پێشنیازی ئەوەی كرد كە موسوڵمانان دوو خەلیفەیان هەبێت ، یەكێك لە موهاجیران و یەكێك لە پشتیوانەكان ، و فەرمووی : پیاوێك لە تەرەفی ئێمەوە ببێت بە ئەمیرو پیاوێك لە تەرەفی

ئێوەوە ببێت ، سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب فەرمووی : (دوو شمشێر لە کێلانێکدا جێیان نابێتەوە)[174] .

سەیدنا ئەبوبەکری سددیق خوا لێی رازی بێت لە تێگەیشتنە قووڵەکەی خۆیەوە فەرمووی :

(بۆ موسوڵمانان نەشیاوە لە یەک کاتدا دوو ئەمیرییان هەبێت ، چونکە هەرچەندی هەوڵ بدەن کاریان پێکەوە رێک خەن حەتمەن هەر راجوێ و ناکۆک دەبن و بڕیارەکانیان جیاواز دەبێت ، ئیدی قسەیان یەک نامێنێت و کۆمەڵەکەیان پەرتەوازە دەبێت ، بەوەش دەکەونە ململانێی یەکتریی ، ئەوەش سەر دەکێشێت بۆ وازهێنان لە سیرەو سوننەتی پێغەمبەری خواو صلى الله عليه وسلم بيدعە داهێنان ، هەموو ئەمانەش حەتمەن فیتنەیەکی وا دەخەنەوە کە کەس توانای کوژاندنەوەی نەمێنێت ..)[175] .

دووەم : قووڵ کردنەوەی هەست و گیانی کۆمەڵکاریی و رێسای شوراکاریی لە موسوڵماناندا و هاندانیان لەسەر ممارەسەکردنیان ، چونکە شورا یەکخستنی راوبۆچوونەکان و دەوڵەمەند کردنی دیدو بۆچوونە ، جگە لەوەی کە بەشداری کردنی هەموو ئوممەت و دەزگاکانێتی لە بڕیاردان و هەڵگرتنی مەسئولیەت .. ئەمەش ئەو رێسایەیە کە پێغەمبەری پێشەوا صلى الله عليه وسلم و خولەفا بەڕێزەکانی راشیدین لەسەری دەڕۆیشتن ، سەیدنا ئەبوبەکرو سەیدنا عومەر هەمیشە کە کێشەیەکیان دەهاتە پێش لە قورئان و سوننەتدا سەیری حوکمی شەرعییان بۆ دەکرد ، ئەگەر نەیاندۆزیایەتەوە دەگەڕانەوە سەر زانایانی یاوەران و خاوەن راوبۆچوونە پەسەندەکان[176] ..

سێیەم : هەل رەخساندن بۆ هەموان بۆ تەعین بوون و کارکردن بە پێی دوو سیفەتی شیاو : تواناو دڵسۆزیی ، وریگرتن لە خزم خزمێنەو واسیتەکاریی. پێشتر ئامۆژگاریەکانی سەیدنا ئەبوبەکرمان بۆ یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان هێنایەوە ، کە بیرخستنەوەشی لێرەدا رەنگە بەسوود بێت :

---

174 البيهقي : السنن الكبرى / بيروت - دار صادر ب 8 ل 145 .

175 هەمان سەرچاوەو لاپەڕە .

176 الدارمي : السنن / باب الفتيا / دار إحياء السنة النبوية ل 58 .

(قال يزيد بن أبي سفيان : قال لي أبو بكر الصديق رضي الله عنه حين بعثني إلى الشام : يا يزيد ، إن لك قرابة عسى أن تؤثرهم بالإمارة ، وذلك ما أخاف عليك بعد ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلّم :" من ولي من أمر المسلمين شيئاً فأمَّر عليهم أحداً محاباة فعليه لعنة الله ، لا يقبل الله منه صرفاً ولا عدلاً ، حتى يدخله جهنم ، ومن أعطى أحدا من مال محاباة فعليه لعنة الله ، أو قال برئت منه ذمة الله ، إن الله دعا الناس أن يؤمنوا فيكونوا حمى الله ، فمن انتهك في حمى الله شيئا بغير حق فعليه لعنة الله . أو قال برئت منه ذمة الله عزوجل)[177] واته یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان فەرمووی : کاتێک ئەبوبەکری سددیق منی نارد بۆ شام پێی ووتم : هۆ یەزید ، خزمایەتیت هەیە ، نەکەی بۆ وەرگرتنی پلەو پایەی ئیمارەت پێشیان خەیت (یەعنی شایانی نەبن و پێیانی بسپێریت) ترسی ئەمەم لێت هەیە ! چونکەپێغەمبەری پێشەوا صلی الله علیه وسلم فەرموویەتی : لەعنەتی خوا لەو کەسە بێت[178] کە دەبێتە کاربەدەستی موسوڵمانان و کەسێکی تر لەبەر خزمایەتی خۆی دەکاتە بەرپرسییان ، خوای گەورە کارو بەخشینی لێ قبووڵ ناکات ، (لە رۆژی دواییدا بە ئیفلاسیی دەیهێڵێتەوە) تا دەیخاتە دۆزەخەوە ! لەعنەتی خوا لەو کەسەش بێت (یان فەرمووی : خواو پێغەمبەری خوا بێبەریین لەو کەسەی) کە سەروەت و سامانی (بەیتولمالی) لەبەر خاتری خزمایەتی خۆی دەداتە خەڵکی .. چونکە خوای گەورە کە ئەو خەڵکەی بانگێشتی دینەکەی کردووە ، بۆ ئەوەیەتی ببنە موڵکی خوایی ، جا هەر کەسێک بە ناهەق موڵکی خوا بەکار بهێنێت ئەوە شایانی ئەوەیە لەعنەتی خوای بەرکەوێت و دوور بکرێتەوە لە رەحمەتی خوای گەورەو خواو پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم بێبەرێتی خۆیانی بەرامبەر دەرببڕن ..

* * *

177 المتقي الهندي : كنز العمال ب 5 ل 665 نقلا عن مسند أحمد و عن ابن شعبة البغدادي

178 دوعایە ، یەعنی دوور بێت لە رەحمەتی خوا ..

شەشەم بواری پشتگیریی :

پشتگیریی بیرمەندان و جەماوەر
لە بەرەنگاربوونەوەی دەسەڵاتدا

ئەمە لایەنێکی زۆر زۆر گرنگی عەمەلیی پشتگیریی هەقەخوازییە ، چونکە پشت گرتنی (پەیام) ەکەیەو لە پەروەردەی ئیسلامیدا ، ئەمە یەکێکە لە بنەما سەرەکیەکانی سیاسەت ، قورئانی پیرۆز لە زۆر شوێندا رۆڵی بیرمەندانی ئوممەت و رۆڵی پیاوانی هێزو دەسەڵات دیاری دەکات ، وەکو :

ـ (أَطِيعُواْ اللَّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ) النساء / 59 واتە : گوێڕایەڵی فەرمانی خواو بن ، گوێڕایەڵی فەرمانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم و ئەو سەرپەرشتیارانە بن کە لە خۆتانن ..

رازی و ئیبنوتەیمییە رەحمەتی خوایان لێ بێت توێژینەوەیەکی دوورودرێژیان لەسەر لێکدانەوەی بۆچوونی یاوەران و زانایانی سەلەف لەسەر زاراوەی (أُولِي الأَمْر) کردووە ، کە سەرنجام گەیشتوونەتە ئەوەی کە رای هەمووان دەبێتەوە بە دوو پۆل : پۆلێکیان کە کەمینەن فەرموویانە (أُولِي الأَمْر) بریتین لە زانایان و دەسەلاتداران ، پۆلی دووەم کە زۆرینەن[179] فەرموویان : (أُولِي الأَمْـر) تەنها زانایانن . بە هەر حاڵ زانایان ، واتە بیرمەندانی ئوممەت لە پێناسەی هەردوو لایاندا هەیە ، ئەولەویەت و پێشەمگیەکەی هی ئەوانەو یەکەمین هێزی کاریگەر لە راستیدا ئەوانن .. ئەمەش زیاتر لەگەڵ (پشتگیریی پەیام) دا دێتەوە کە دەبێت (کەسایەتی) و (شتی ماددی) لە خزمەتی ئەمدا بن ..

دیسان قورئان ئەو پلەو ئاست و بەرپرسێتیەی بیرمەندان و جەماوەرەکە دیاری دەکات کە دەبێت تێیدا بن و کاریگەریی خۆیان لەوێوە بنوێنن ،

---

[179] ابن تيمية : الفتاوى / كتاب السلوك ب 10 ل 354 . ، الرازي : التفسير الكبير ب 10 ل 144 - 150 .

ئیبنوتەیمییە لەمەش کۆڵیوەتەوەو فەرموویەتی ئەوە لە چەندین ئایەتی قورئان و فەرموودەی پێغەمبەری خوادا صلى الله عليه وسلم دەردەکەوێت وەکو :

ـ (إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ) المائدة / 55 واتە : سەرپەرشتیارانتان غەیری خواو پێغەمبەرەکەی و ئەو کەسانە نین کە باوەڕیان هێناوە ..

ـ (وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ) المائدة / 56 واتە : هەر کەس پشت کاتە خواو پێغەمبەرکەی و ئەو کەسانەی کە باوەڕیان هێناوە ، با ئەوە بزانێت کە سەرکەوتوو حزبەکەی خوایە !

ـ (وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ) المنافقون / 8 واتە : عیززەت (وورەبەرزی و ئیرادەی بەهێز) هی خواو پێغەمبەرەکەی و موسوڵمانانە ..

لە تەحیاتی نوێژی رۆژانەی موسوڵمانیشدا هاتووە :

ـ (التَّحِيَّاتُ للهِ والصَّلَواتُ الطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيكَ أيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَينَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ أشْهَدُ أنْ لَا إِلَه الَّا اللهُ وأنَّ مُحمَّداً رَسُولُ اللهِ)[180] واتە : سڵاوو سڵاواتی پاک لە خوای گەورە ، سڵاوو بەزەیی و بەرەکەت لە تۆ ئەی پێغەمبەری خوا ، سڵاو لە ئێمەو لە بەندە چاکەکانی خوای گەورە ، بڕیار دەدەم کە هیچ نیە شایانی پەرستن بێت جگە لە خوای گەورە ، شایەیش دەدەم کە محمد نێرراوی خوایە ..

سڵاوو بە پیرۆز ناوبردنی خواو پێغەمبەری خوا صلى الله عليه وسلم ئاماژەیە بە قورئان و سووننەت ، بە وەرگرتنی ئەو دوانە بە سەرچاوەی پەروەردەو ئاڕاستەی ئوممەتی موسوڵمان ، سڵاو لە موسوڵمانە چاکەکانیش ئاماژەیە بە جەماوەری دیندارو بەتەقوای موسوڵمانان ..

---

[180] ریوایەتەکانی تەحیات زۆرە ، ئەمەی نوسەری بەڕێز هێناویێتیەوە ریوایتی ئیبنو مەسعوودە خوا لێی رازی بێت ، شێخی ئەلبانی لە کتێبە بەنرخەکەیدا (صفة صلاة النبي) کە ئەسڵەکەی سێ بەرگە زۆرینەی ئەو ریوایەتانەی هێناوەتەوە کە سەنەدیان سەحیحە ، بڕوانە (صفة صلاة النبي ب 3 ل 829 ـ 1022 چاپی مكتبة المعراف / الرياض 2006)

ئیبنوتەیمییە دەفەرموێ ئەمە ئاماژەیە بەو بنەمایانەی کە سەیدنا عومەری کوڕی خەتتاب لە ئامۆژگاریەکانی خۆیدا ئاماژەی پێ دەدان ، کە بـۆ نموونـە بە شورەیحی قازیی دەفەرموو : (داوەری بە قورئان بکە ، ئەگـەر حوکمەکـەت تێدا نەدی بچۆ سـەر سـوونەتی پێـغەمبەری خـوا صلى الله عليه وسلم ئەگـەر دەستت نەکەوت ، خەڵکانێکی بۆ کۆکەرەوە) لە ریوایەتێکی دیکەدا دەفەرموێ (.. پیاوچاکانی بۆ کەرەوە) .

ئیبنو مەسعوودییش خوا لێی رازی بێت هـەر بـەو ریزبەندییـە ئاراسـتەی ئوممەتی کردووە کە فەرموویەتی : (هەر کەسێک پرسیاری لێ کرا با بـە پێـی قورئان فەتوا بدات ، ئەگەر حوکمەکەی لەوێدا نەبینیەوە با بە پێی سوونەتی پێغەمبەری خوا بێت صلى الله عليه وسلم ، ئەگەر هەر دەستی نەکەوت بـا خـەڵکی لێ کۆکاتەوە) .

لە ئیبنوعەبباسیشەوە خوا لێیان رازی بێت هەر هەمان شێـوە هـاتووە[181] ، زانایـانی ئوسـوڵ فەرموویانـە ریزبەندییەکـە بـەم شێـوەیەیە : قورئـان ، سوونەت ، کۆڕا (ئیجماع)[182] .

هەروەها قورئانی پیرۆز نموونەی تـر لـە پەیوەنـدی نێـوان بیرمەنـدانی ئوممەت و جەماوەری ئوممەتەکەو خـاوەن هێـزو دەسـەڵاتدا دێنێـتەوە ، کـە پێویستە چۆن بێت ، رۆڵی هەر یەکەیان دیاری دەکات ، وەک دەفەرموێ :

ـــ (وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُواْ بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الأَمْـرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ) النسـاء / 83 واتـە : هەر کە هەواڵێکی ئـەمان یـان

---

[181] ابن تيمية : الفتاوى / أصول الفقه ب 20 ل 498 .

[182] پەروەردەکاریی لە جیهانی ئیسلامیدا ئێستا ئەم سێ سەرچاوەیەی ئیهمال کردووە و وویست وئیرادەی بێ سنووری حاکمە تاکرەوەکانی خستۆتە جێیان ! ئەمما پەروەردەکاریی لە وولاتانی رۆژئاوا ـ کە موسوڵمان نین ـ سەرچاوەی یەکەم و دووەمی وەرنەگرتووەو کار بە سەرچاوەی سێیەم دەکات کە بریتیە لە کۆڕای خەڵکی ، لەبەر ئەم سەرکەوتنە پەروەردەکاریەیە کە رۆژئاوا بەسەر ئەو هەموو مرۆڤە تۆپەڵ و تێکەڵەی وولاتە " ئیسلامی : ەکاندا زاڵ بووە .(نوسەر) .

تـــرس و بیمیـــان بگـــاتێ خێـــرا رایدەگێـــنن و بـــڵاوی دەکەنـــەوە !! ئەگـــەر بیانگەڕاندایـــەوە بـــۆ لای پێـــغەمبەرو سەرپەرشـــتیارانی خۆیـــان ، باشـــتر بوو(مەبەســت لێــرەدا خەلیفــەو دەســەڵاتە سیاســیە شــەرعیەکەیە) چــونکە ئەوانەی زانیارییان هەیە ، دەزان فەرمانی چ هەڵوێســت و بڕیارێــکی شــیاوی لەسەر بدەن[183] ..

ئاوا ئەگەر ئوممەتەکە دوچاری دژوارییەک بۆوە ، چ پەیوەندی بە ئەمانەوە هەبێت چ پەیوەندی بە ترسەوە هەبێت ، یەعنی پەیوەندی بە ئاشتی یــان بــە کاروباری جەنگەوە هەبێت ، هەســتی ســرک و گیــانیووریــایی بەرپرسێــتی جەماوەری ئوممەتەکەی بۆ دەووروژێ و رەسەنانە رەفتــاری لەگــەڵ دەکــات بەوەی کە دەسبەجێ بیگەێنیتە سەرکردایەتیەکەی نــەک خــۆی لــە خۆیــەوە دەیان هەڵوێستی پێچەوانەو کاردانەوەی ئینفیعالی بگرێتە بەر ئەم ئاڕاستەو جۆری پەروەردەکردن لەسەری زۆر گرنگە ، چونکە ئەوی لەسەر شانۆی ژیان و واقیعەکەدا زیاتر دەجوڵێــت و رەفتــار دەکــات جــەماوەری ئوممەتەکەیــە، بڕیارەکانی سەرەوە جەماوەر وەری دەگرێت و دەیچەسپێنێت ولــەودا دەبێــتە کردەوە ، بۆیە نابێت کاردانەوەکە ببێتە گەڕەلاوژێ و هەر یەکــە لای خۆیــەوە قسەوقسەڵۆکەکە رەواج پێ بدات یان هەڵوێستێکی بە دیدی خۆی لــێ بگرێــتە بەر ! دەبێت جەماوەر بە بڕیاری پێشەوایەتی خۆیەوە پابەنــد بێــت ، چــونکە

---

[183] ئایەتەکە باس لە کۆمەڵگەی سەرەتایی هەندێک لە نەو موسوڵمانەکانی خزمەت پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم دەکات کە بە گلەییەوە پێیان دەفەرموێ : نەدەبوو هەر کە قسەوقسەڵۆکێکیان کەوتە ناوتان (وەک ئەوەی بەشێک بێت لە پڕوپاگەندەی دوژمن) ، چ دەربارەی ئەوەی کە (دەی خۆ ئێوە لە ئەماندان ئیتر بۆ وا خۆتان بەستووەو مەشغوولی پاسەوانێتی و کەمین دەرکردنن) !! یان بە پێچەوانەوە ترس و بیمی هاتنی دوژمن هەیەو قسەو قسەڵۆکەکە پێیان دەڵێ : (خەمتان نەبێت دوژمن دوورە ، یان ناتوانێت یان نایەوێت بێتە سەرتان)!! بەمەش خەلەل دەکەوێتە ریزی ئەو موسوڵمانانەوە ، چونکە ئەوان لەبەر ئەوەی هێشتا ئەو بەرپرسێتیە نازانن کە دەبێت بە سەرکردایەتی خۆیانەوە پەیوەست بن و هەر جۆرە هەواڵ و قسەیەکی وا بگەێننەوە سەرکردایەتی خۆیان ، بۆیە خێرا بە ناو خۆیانیدا بڵاوی دەکەنەوە ..

پێشەوایەتی ئوممەتەکە ئاگای لە هەموو پسپۆڕی و تایبەتمەندێتیەکان هەیە و لێکۆڵینەوەی کاروبارەکان دەداتە دەست دەزگای تایبەت بە خۆی کە سۆراغی بکات و ئەنجامەکەی بداتەوە بە پێشەوایەتی و سەرۆکایەتی تا بیکاتە بڕیارێکی سیاسی .. دەتوانرێت ئەم ڕێسایە بەم شێوەیە خوارەوە بکێشرێت :

جەماوەری ئوممەت ← کاربەدەستانی شیکاری زانیاری لە دەزگای لێکۆڵینەوە

مەڵبەندی بڕیار ← زانایان و کاربەدەستانی پسپۆڕانی دەزگای لێکۆڵینەوە

شانۆی ژیانی کۆمەڵایەتی [184]

ئیبنو تەیمییەی ڕەحمەتی درکی بە گرنگی ئەم پەیوەندیە لە ڕێکخستنی کاروباری ئوممەتەکەدا کردبوو ، دەیزانی کە ڕۆڵی بیرمەندان و پیاوانی فیکرو چیەو ڕۆڵی کاربەدەستانی ئیدارەی سیاسیی چیە ، بە دووردرێژی باسی ئەو پەیوەندیەو شێوەی پراکتیزە کردنی کردووە ، بۆیە دەفەرموێ :

(خوای گەورە کە دەفەرموێ : (لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ) الحديد / 25 واتە : بە تەئکید ئێمە نێرراوانی خۆمان بە بەڵگەو نیشانەی ڕۆشنەوە نارد و کتێبمان بۆ ناردنە خوارەوە (پەیامەمان لەگەڵدا ناردن) هەروەها تەرازوو (بۆ دیاری کردنی ماف و ئەرک و

---

[184] **1ـ جەماوەری ئوممەتەکە باسی کێشەکە وەکو کە بیستویەتی دەگەیێنێتە کاربەدەستانی خۆی . وەکو دائیرەکانی پۆلیس و ئاسایش ..**

2ـ کاربەدەستان دەیگەیێنن بە پسپۆڕە تایبەتیەکانی شیکارانی زانیاری لە مەڵبەندەکانی دیراسات و توێژینەوە . (مراكز البحوث) .

3 ـ کاربەدەستانی دەزگاکانی لێکۆڵینەوە (دوای سۆراغ کردن و گەیشتنە ماهییەتی ڕاستەقینە) مەلەفەکە دەگەیێننە زانایان و پێشەوایان لە مەڵبەندی بڕیار . (کە ئەنجومەنی شورای ئوممەتەکەن) .

4 ـ پێشەوایان بڕیار لەسەر کێشەکە دەردەکەن و دەینێرنەوە بۆ جەماوەر تا پێوەی پابەند بێت و گەڕەلاوژێ ڕوو نەدات ..

دەسەڵات) تا خەڵکەکە لە ناو خۆیاندا داداپەروەرانـە رەفتـار کـەن ، دیسـان ئاسنمان لە ئاسمانەوە ناردە خوارەوە کە هێزو سوودی بۆ خەڵکی تێدایە ، تا خواش بزانێت کە کێ خۆی و پێغەمبەرانی سەردەخات ، خوای گەورە بەهێـزو خاوەن دەسەڵاتە ..

دینی ئیسلامیش ئەوە دەخوازێت کە شمشێر سەر بە قورئانەکـە بێـت ، لـە هەر کات وشوێنێک زانسـتی قورئـان و سـووننەت دەرکـەوت و شمشێـریش بەدوویاندا چوو ، ئەوە ئیسلامەتیەکە لەوێ پیادە کراوە ، ئـەمما ئەگـەر درک پێکردنی ئوممەتەکە دەربارەی زانستیەکەی قورئان کەم و کـورتی تێـدا بـوو ، شمشێریش ئەگەر جارێک شوێنکەوتەی قورئان بێـت و جارێـک پێچـەوانەی هەڵسوڕێت ، ئەوە دینداریی خەڵکەکش وا دەبێت ..)[185] !

مەبەستی ئیبنوتەیمییە لە شمشێرەکە پیاوانی سیاسەت و حوکمە ، چـونکە شمشێرەکە نیشانەی هێزی تەکنۆلۆژیای ئەو سەردەمە بووە ، بـەڵام قورئـان دەفەرموێ (حدید : ئاسن) کە کەرەستە سـەرەکیەکەی تـەکنۆلۆژیای هێـزی هەموو زەمانێکە ..

سەردەمانی پێغەمبەرێتی و خولەفای راشیدین جێبەجێ کردنی واقیعی ئـەو هاوکێشە پارسەنگەی قورئان بوو کە وا لـە نێـوان جـەماوەری ئوممەتەکـەو پیاوانی فیکرو پیاوانی سیاسەت و حوکمدا .. لەو سـەردەمەدا (شەرعناسـانی پەیامی خوایی) پێشەنگی پێشەوایەتی ئوممەتەکە بوون ، هەر لە پێشنوێـژیی مزگەوتـەوە بـۆ پێشـەوایەتی کۆمەڵگەکـە ، ئـەوەش حاشـا هەڵنـەگرە کـە خولەفای راشیدین خوا لێیان رازی بێت لە دوای پێـغەمەبری پێشـەوا صلى الله عليه وسلم لە ریزی پێشی پێشەوەی شەرعناسانی ئوممەتەکە بوون ، ئەگەر هەر یەکەیان بە کاری رۆژانەی خیلافەت و حوکمەوە خەریک نەبوایـە ، زەمانێـکی زوو بوو کە کتێـبی چـەندین بـەرگیان لەسـەر بنـەماکانی فیکـری سیاسـی ئیسـلامی و فیقهـی دەسـتووری وسیاسـەتی شـەرعی و شێـوازی حـوکم و بوارەکانیان دەنووسی ..

[185] ابن تيمية : الفتاوى / أصول الفقه ب 20 ل 293 .

دیسان هەر لـەو سـەردەمانی پێغەمبەرێـتی و خولـەفای راشـیدینەدا بـە گوێرەی نزیکبوونەوەو خزمـەتکاری (بیروبـاوەڕ) ە ئیسـلامیەکەی پـەیام ، پلەو ئاستی ئیدارەی سیاسی و کۆمەلایەتی دەدرایە خەڵکەکە ، لـە سـەردەمی پێغەمبەرێتی دا بوو کە خەڵکانێک لە خوارووترین ئاست و پلەی کۆمەلایـەتی ناو کۆمەڵگەکەوە گەیشتنە ئاست و پلەی پێشەنگی ورابەرێتی ! خەڵکانێک لە چینی (شوانە بەرغەلی دۆڵەکانی مەککە) و (رەنجبـەرو خزمـەتکاری ماڵـە راقیەکان) ەوە هاتنە ئاست و پلـەی شەرعناسـانی پـەیامی خـواو پیـاوانی پەروەردەو ئاڕاستەکاریی کۆمەڵگەو فەرمانـدەی سـوپاو والی هەرێـمەکان و ووتەبێژی رەسمی دەوڵەت ! دەیانی وەکو سەیدنا عبداللەی کوڕی مەسـعوودو زەیدی کوڕی حاریسەو بیلالی حەبەشی و سەولمانی فارسی بەم پلەو ئاستانە گەیشتن ، لە هـەمان کاتـدا پلـەو ئاسـت بڵنـدانی قـورەیش کـە خزمایـەتی (کەسایەتی)یان پێ پەسـەندتر بـوو وەک لـە خزمـەت بـە (بیروبـاوەڕ) ی پەیامی خوا ، هەموو کەوتنە زبڵـدانی مێـژووی مرۆڤایەتیـەوەو ناویـان لـە کولەکەی تەڕیشدا نەما !! سەدانی وەکو عەمری کوڕی هیشام و ئوبەی کـوڕی خەلەف کە لە بەدردا کوژران !! یـان کەسانێـک کـە بـەدەوری (کەسـایەتی) خۆیاندا خولیان دەخواردو لە جاهیلییەتیاندا گەورە بوون ، کـە نـەیانتوانی بەرزتر بفڕن لە ئیسلامەکەدا بوونەوە بە کەسایەتیەکی ئاسـایی ، نموونـەش ئەبو سوفیانە خوا لێی رازی بێت ..

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم زۆر بە حەزەر بوو لەوەی پارسـەنگی ئـەم هاوکێشەیە تێک چێت و کار بە لاسەنگی بڕوات ، هاوکێشەی پارسەنگی نێـوان پیاوانی شەرع و جەماوەری ئوممەتەکەو خاوەن دەسەڵاتانی ، چونکە دەیزانی لاسەنگبوونی هاوکێشەکە کاریگەریی خراپـی لەسـەر داهـاتووی ئوممەتەکـە دەبێت ، بۆیە دەیفەرموو :

(خُذُوا الْعَطَاءَ مَا دَامَ عَطَاءً ، فَإِذَا صَارَ رِشْوَةً فِي الدِّينِ فَلا تَأْخُـذُوهُ ، وَلَسْـتُمْ بِتَارِكِيـهِ، يَمْنَعْكُمُ الْفَقْرَ وَالْحَاجَةَ ، أَلا إِنَّ رَحَى الإِسْلامِ دَائِرَةٌ ، فَدُورُوا مَعَ الْكِتَابِ حَيْثُ دَارَ ، أَلا إِنَّ الْكِتَابَ وَالسُّلْطَانَ سَيَفْتَرِقَانِ ، فَلا تُفَارِقُوا الْكِتَابَ ، أَلا إِنَّهُ سَيَكُونُ عَلَيْكُمْ أُمَـرَاءُ يَقْضُـونَ

لأَنْفُسِهِمْ مَا لا يَقْضُونَ لَكُمْ ، إِنْ عَصَيْتُمُوهُمْ قَتَلُوكُمْ ، وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ أَضَلُّوكُمْ"، قَالُوا : يَـا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ نَصْنَعُ ؟ قَالَ : كَمَا صَنَعَ أَصْحَابُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ، نُشِـرُوا بِالْمَنَاشِـيرَ ، وَحُمِلُوا عَلَى الْخَشَبِ ، مَوْتٌ فِي طَاعَةِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ فِـي مَعْصِـيَةِ اللَّـهِ)[186] واتـه : یارمەتی (پارەو سامان) وەرگرن مادام خەڵات و دیـاری بێـت ، کـە بـوو بـە بەرتیلی دین فرۆشیی لێی گەڕێن و وەری مەگرن ، وازیشی لێ ناهێنن ! چونکە هەژاریی و دەسکورتی واتان لـێ دەکـات وەری گـرن ، ئـەرێ ، دەسـتاڕەکەی ئیسلام هەر هەڵدەسوڕێت ، لەگەڵ قورئاندا بن هەر چۆن گەڕا، ئەرێ دەسەڵات و قورئان لێـک دوور دەکەونـەوە ، ئێـوە لـە پورئانەکـە دوور نەکەونـەوە ، دەسـەڵاتداری وا بەسـەرتاندا زاڵ دەبێـت ، ئـەو حوکمـەی بـۆ بەرژەوەنـدی خۆیانی دەدەن ، بۆ بەرژەوەندی ئێوەی نادەن ، جا ئەگەر سەرپێشییان بکـەن دەتانکوژن ، ئەگەر گوێڕاڵیشیان بکەن گومڕاتان دەکەن ! ووتیان : ئـەدی چـی بکەین ئەی پێغەمبەری خوا ؟! فەرمووی : وەکو یاوەرانی عیسـا بـن ، کـە بـە مشار دەیانبڕینەوەو بە قەنارەیانەوە دەکـردن (لـە سێـدارەیان دەدان بـەڵام ئەوان هەر لەسەر دینەکە سوور بوون) ! مردن لە پێناوی خـوادا باشـترە لـە ژیانێک کە لە سەرپێچی خوای گەورەدا بێت ..

بە داخەوە لە دوای سەردەمی پێغەمبەرێـتی و خولـەفای راشـیدینەوە ئـەم هاوکێشەیەی نێوان بیرمەنـدان و ئاڕاسـتەوانانی کۆمەڵگـەو دەسـەڵاتدارانی

---

[186] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (الطبراني : المعجم الكبير / وزارة الاوقاف والشؤون الدينية / بغداد - ب 20 ل 90 ژمارە 172) لە سەرچاوەی دیکەشدا هەیە وەکو (الطبراني / المعجم الصغير 1 /264) و (ابو نعيم : حلية الأولياء 5 / 188) و (الهيثمي : مجمع الزوائد / 228 ، 238) و (ابن حجر : المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية ژمارە 4408) بەڵام لەبەر ئەوەی لە سەنەدەکەیدا وەزینی کوڕی عەتائی تێدایە کە هەرچەندە ئیبنو حیببان بە جێمتمانە (ثقة) ی ناساندووە بەڵام زانایانی دیکە بە زەعیفیان لە قەڵەمداوە ، هەموو پیاوانی دیکەی سەنەدەکە جێمتمانەن ، شێخی ئەلبانییش رەحمەتی خوای لێ بێت لە تەخریجی فەرموودەکانی کتێبی (مشكلة الفقر و كيف عالجها الاسلام / الشيخ يوسف القرضاوي بە زەعیفی داناوە) !

سیاسیی گۆڕا ! هەردوو لا کەوتنە ناکۆکی وزۆران ، ئـەنجامیش سـەرکەوتنی دەسەڵاتداران بوو .. هەرچەندە ئەم خاڵـە قسـەو باسـی پـەروەردەیی زیـاتر هەڵدەگرێت بەڵام ئێرە شوێنی توێژینەوە نیەو با بمێنێت ..

سـەردەمی ئێسـتای دەزگاکـانی پـەروەردەکاریی و ئاڕاسـتەوانی جیهـانی ئیسلامی سەردەم نموونەی مامۆستا دەداتە حـاکم ! وا دادەنێـت کـە کـابرای حاکم وەکو مامۆستا هەموو شتێک دەزانێت !! بۆیە دەبێـت هـەموو کێشـەکان بێتەوە بەردەست ئەوو ئەو چارەسەرەی وایان بۆ دیاری بکات کە موناقەشـەی تێدا نیە ! پاشان فەرمان دەردەکات تا بڕیارەکانی جێـبەجێ بکـەن !! لێـرەدا ئەوی هەبوون و کاریگەریی نیە ، بازنەی کۆمەڵایەتییە ، کە قەدەغـە کـراوە ، کە لە هەبوونی پەیوەندی چارەنووسسازی نێـوان بیرمەنـدان و جـەماوەری ئوممەتەکەو دەسەڵاتداراندا دەردەکەوێت ، کـە ڕۆڵـی کێشـە دیـاری کـردن و توێژینەوەکە دەدرێتە دەست زاناو پسـپۆڕانی خـاوەن شـەهادەو دەزگاکـانی خێرخوازیی و لێکۆڵینەوەو بەدوواداچوون ! بەڵام ئەوەی ئێسـتا لـە جیهـانی ئیسلامی سەردەمدا روو دەدات هەر (دیکۆر) ە هەر ڕازاندنەوەیە ، زانکۆکـانی ئەمڕۆی جیهانی ئیسلامی و شەهادەکانیان هەر بۆ جـوانی و خۆپێـوەبادانە ، شەهادەو بڕوانامەی پسپۆڕیی وەکو پەردەو قەنەفـەی مـاڵانی لـێ هـاتووە ! وەک کتێبخانەی جوانی مـاڵان ، پـڕە لـە کتێـبی جـوان بـەڵام خـاوەن مـاڵ لاپەڕەیەکی لێ نەخوێندوونەتەوە[187] !!

[187] ئەم لاسەنگی و شیرازە پسانەی نێوان بیرمەندان و جەماوەری ئوممەتەکەو دەسەڵاتدارانی سیاسی لە جیهانی ئیسلامی سەردەمدا هەر لەسەر ئاستی دەوڵەت و حکومەتەکان نیە ، بەڵکو لەسەر ئاستی حزب وپارتە سیاسیەکانیش هەر وایە! ئەمانیش مەفرووزە داناو توانا بن ، دەبێ خاوەن سەرکردایەتی وپێشەوایەتی بن و توانای جێبەجێ کردنی بڕیاری خۆیان هەبێت ، دەبێت فەرمانی سەرکردایەتی بە ناو ئەندامانیاندا بێ جیاوازی چینایەتی بێت و بڕوات و رابپەڕێنرێت ، نەک هەر لە ناو حزبدا کۆمەڵێک دەوڵەمەندو خاوەن پلەو ئاستی کۆمەڵایەتی هەبن کە بڕیارەکانی سەرکردایەتی نەیانگرێتەوە !! هەر لەم حزب و پارتانەی جیهانی ئیسلامی سەردەمدا دەبینی دەزگای تایبەتی لێکۆڵینەوەو دیراساتی زانستیانە نیە ! بیرو فیکری ڕەسەن

لە بەرامبەردا دەبینین لە سیستمی پەروەردەو ئاڕاستەی ڕۆژئـاوای غـەیرە موسوڵماندا ، هەماهەنگی تەواوی خستۆتە نێوان بیرمەندان و جەماوەی گـەل (کە لە دەزگاکانی کۆمەڵگەی مەدەنیـدا دەردەکەوێـت) و پیـاوانی دەسـەڵاتی سیاسییەوە ، هەموویان کاری یەکتریی تەواو دەکـەن ، هـەر دەڵێـی ئاراسـتە قورئانیەکە جێبەجێ دەکەن !! لەوێ هەر کێشەیەکی ئەمان یـان تـرس و بـیم بێتە پێش جەماوەرکە ، نابێتە گەڕەلاوژێ و ووتەووت ، بەڵکو خێرا دەگاتـەوە دەزگاکـانی هـەواڵ و ئاسـایش ، دوای توێـژینەوەی دەگاتـە مەڵبەنـدەکانی

و کاریگەر شتێکی کەسایەتیە نەک تەوەرە کاری دەزگایەکی تایبەتمەند ! دەبینیت بیرمەندێک لە حزب دەردەکەوێت و بیرێکی بەرفراوان و رەسەنایەتی لە چوارچێوەی حزبدا دەخاتە بەردەست ، کەچی حزب ناتوانێت تەبەنناى فیکرەکەی بکات ! بۆیە بیرمەندەکە بە رەنجی شەخسی خۆی دەکەوێتە راڤە کردن و بڵاو کردنەوەی ، بە رەنجی خۆی پێ دەگات و لایەنگر پەیدا دەکات (تا دەبێتە خەت و رەوتی نارەسمی ناوخۆ) ! ئەگەرچی حزبەکە پشتگیریی لەم بیرمەندە نەکردووە بەڵام کردوێتیە موڵکی خۆی و جێ شانازیی ، کردوێتیە مایەی کەسب کردنی خەڵکی نوێ ! کە بیرمەندەکە نامێنێت ، حزب بۆ خۆی ناچار دەبێت لە لاپەڕەکانی مێژوو کەلەپووری فیکری خۆیدا بگەڕێ بەڵکو دیدو تێڕوانینێکی وای دەسکەوێت ! هەرچیەکی دەسکەوێت دەکەوێتە مەتح و سەنای !! کەچی ئەوی پێشووی کە سووک و ئاسان هاتبووە بەردەستی نەهات دەوڵەمەندتری کات و بیکاتە دیدێکی رەسمی حزب !!

ئەمە لە حزب و پارتی ئیسلامی و عەلەمانی وولاتانی جیهانی ئیسلامی سەردەمدا وایە ! لە کاتێکدا دەبینیت لە وولاتانی رۆژئاوا ، هەر بیرمەندێک لە ناو حزب و بزاڤێکدا هەڵکەوێت دەسبەجێ دەیگرنە خۆ ! نابینیت چۆن بزوتنەوەی زایۆنیزم دەزگای تایبەت بە داهێنان و بەرهەمی فیکریی بیرمەندان دادەمەزرێنێت ، چۆن سەدان و هەزاران کەسی پسپۆرو بەتوانایان بۆ دەدۆزێتەوەو تەعینیان دەکات ، تا بە قەدەر قەبارەی ئامانج و دووری رێگاو بەربەستەکانی خەڵکیان لێ کۆدەکاتەوە ، یەکێک لە ئەرکی سەرەکی ئەم دەزگایانە دامەزراندنی دەزگای فێرخوازیی و پەروەردەو ئاڕاستەوانیە کە بە قەدەر ژمارەی پێویست پسپۆڕ دێنێتە بەرهەم !! (نوسەر) .

لێكۆڵینەوەو ئەوانیش بۆی دەكەونە راپرسیی و كۆكردنەوەی زانیاری زیاتر لەسەری ، دەزگاكانی راگەیاندنی لای خۆیان دەووروژێنن تا دەیان دیدارو ریپۆرتاجی لەسەر بكەن ، ئەمانە هەمووی زانیاری زیاتر دەخەنە بەردەست پسپۆڕان ، ئاوا كێشەكە بە هەموو رەهەندەكانیەوە دەكەوێتە بەر دەست پسپۆڕان ، ئەوانیش شەونخوونی تێدا دەچێژن و شیكارییەكی ووردی تێدا دەكەن و دەیگەێننە دەزگاكانی ئیدارەی سیاسەتی ووڵات ، تا لەوێوە بڕیاری گونجاو لەسەر ئەو كێشەیە دەرچێت ، كە دەریش چوو ، ئیتر ئەو دەزگا حكومییەی بەرپرسی راپەڕاندنێتی وەک فەرمانی سەربازی وەری دەگرێت و بێ دەمەوەریی و سستی جێبەجێی دەكات ، ئاوا ئەو كێشەیەی كە لە ناو جەماوەرەدا پەیدا بوو ، رێی چارەسەركردنی كەوتەوە بەردەست جەماوەركە خۆی ، جەماوەرەكەش بێ چەندوچوون قەناعەتی پێ دەكات و وەری دەگرێت و كاری لەسەر دەكات .. ئیتر ئاوا بەردەوام بە متمانەی نێوان هەموانەوە بازنە هاوبەشەكەیان هەڵدەسوڕێت ..

* * *

حەوتەم بواری پشتگیریی :

پشتگیریی ئوممەتە موسوڵمانەکە
لە بەرەنگاربوونەوەی دەستدرێژیی دەرەکیدا

ئەو ئوممەتەی لەسەر هەست و قەناعەتی لایەنگیریی و پشتگیریی هەق و هەقپەروەریی پەروەردە بووبێت ، زۆر زەحمەتە سەر بۆ هێزی داگیرکەری دەرەکی دانەوێنێت ، زۆر زەحمەتە دوژمنی سەرەکی بتوانێت بێتە سەریی و سەروەریی و سەروەتی زەوت کات ! بۆ رەسەن کردنەوەی ئەمە ، پەروەردەی ئیسلامی پێویستە پێنج خاڵ لە ئوممەتەکەدا بگرێتە بەر :

یەکەم : پەروەردە کردنی ئوممەتەکە لەسەر گیانی سەربازێتی وخولیا بوونی جیهاد :

ئاڕاستەی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم لەم رووەوە زۆر جیددی و روون و ئاشکرایە ، ئەو زاتە پێشەوایە صلى الله عليه وسلم منداڵان لە تەمەنی زۆر زوویانەوە لەسەر شارەزابوون لە ئامێرە جەنگیەکانی ئەو سەردەمەی خۆیان و مەشق کردن لەسەریان هان دەدات ! وەکو ئەسپ سواریی و تیرئەندازیی و بەکارهێنانەکانی شمشێرو هونەرەکانی جەنگ ، لەگەڵ لەبەرچاو گرتنی تەمەن و شیاوێتی و ئەندازەی خوالیابوون و شەیدابوونی جیهادەکە ..

بێ گومان دەبێت ئەو خاڵە هەمیشە لەبەرچاو بگیررێت کە خولیابوونی جیهادو مومارەسە کردنی ئەوە بیر نەباتەوە کە ئەسڵ هەڵگرتنی بانگەوازی پەیامەکەو پاراستنێتی ، بۆیە دەبێت هەموو هەڵسوکەوتێکی جیهادەکە بە پێی رێساکانی شەرع بێت ، چونکە جیهاد وەسیلەیە ، نابێت وەسیلەکە لەسەر حسابی ئامانجی بەرنامەکە قەڵەو بکرێت ، هەروەکو لە بەندی جیهادو پەیامدا روون کرایەوە نابێت هیچ ئەرک و فەرمانێک کرۆکی شەرعەکە کە ئامانجی دینەکەیە پشتگوێ خات ، چونکە فیکرەکە دەبێ هێزەکە ئاڕاستە کات ، بە مانایەکی دی هێز وا لە خزمەت شەرعدا ، جیهاد کە بەکارهێنانی هێزە سەربازیەکەیە بۆ ئەوە دەکرێت کە ئەمن و ئەمان و ئازادی بڵاوبێتەوەو شەریعەت سەروەر بێت تا دادی خواوویستی بچەسپێت ئەمەشە جیاوازی

سەرەکی نێوان ئیسلام و شارستانێتیە ئیستیعماریەکەی ئەمڕۆی ڕۆژئـاوا کـە بە لاف و گەزافی خۆی بێت ئاشتی و ئەمان بەسـەر زەویـدا بـڵاو دەکاتـەوە ، بەڵام لە ڕاستیدا فیکرەکەی وا لە خزمەت هێزە سەربازیەکەیدا ! هێـزی خـۆی دەسەپێنێت و پاشان بە فیکرەکە بەهانەی بۆ دەهێنێتەوە !! هەردووکیشـی بـۆ جەردەیی و ڕوتاندنەوەی جیهانیانە ! ئەوە هەموو سیماو ڕەفتاری ئیستیعمار ، ئەوە هەموو دەستدرێژیەکانی ڕۆژئاوا لە جەنگی جیهانی یەکەم و دووەمـدا ، ئەوە داگیر کردنی ووڵاتان و تێکدانی بە کۆدەتـا سـەربازیەکان !! بـە هێـزی سـەربازیی وێـران دەکـەن و بـە فـاک و فیکـی بـیری پـووچ خشـتوخاڵی دڕاندایەتیەکەی ڕادەدەن !!

دووەم : **بایەخدان بە پیشەسازیی جەنگ و بەرەوپێشبردنی زانستیە سەربازیەکان** :

بۆ ئەوەی بەرەی ئیسلامی هەمیشە لە ڕووی سەربازیەوە باڵادەسـت بێـت و توانـای بـەرگریی لـە خـۆی و دیـن و بەرژەوەندیـەکانی هەبێـت ، دەبێـت پیشەسازی ئیسلامی هەمیشە لـەبرەودا بێـت ، تـا لەگـەڵ هێـزی نەیارانـدا هاوکێشەی هێز بە پارسەنگی دروست دەبێت ، و دوژمن جورئەتی ئەوە ناکـات شەڕ بە ئەهلی ئیسلام بفرۆشێت ، لە لایەکی تریشـەوە هـەبوونی کەرەسـتەو نەخشەو پیشەسازیی جەنگی ئەو ئومێدە زیاتر دروست دەکـات کـە لـە هـەر ڕووبەڕوو بوونەوەیکی ئوممەت و دوژمناندا سەرکەوتن زووتر بەدەست دێـت ، ئەمەش ئەو ئاڕاستەیە کە خـوای گـەورە بـە موسـوڵمانانی دەگەێنێـت کـە دەفەرموێ : (وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِـهِ عَـدْوَّ اللّـهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ) **الانفال / 60** واتە : بە هەرچی شتێک کە مایەی هێـزەو لـە تواناتاندا هەیە بۆ بەهێزکردنی دەسەڵاتی خۆتان و موسوڵمانان بیگرنە بەر ، لە ئامادەسازیی ئەسپ (ئامێری گوستنەوەو تەکاندانی ناو مەیدانی جـەنگ) لەوەی کە دوژمنانی خواو دوژمنانی خۆتانی پێ دەتۆقێـنن ، دوژمنـانی تـری غەیری ئەمانیش هەن کە ئێوە نایانناسن ، خوا چـاکیان دەناسێـت ، ئـەوەش

بزانن هەرچی شتێک لە پێناوی خوادا ببەخشن خوای گـەورە پاداشـتەکەیتان بۆ رۆژی دوایی هەڵدەگرێت و ستەمتان لێ ناکرێت لێی ..

سێیەم : دامەزراندنی مەڵبەندی پسپۆڕیی و تایبەتمەند :

تایبەت بە سۆراغ کردن و دیراسات و لێکۆڵینەوەی دیدو تێڕوانینی فەلسـەفی و فیکرو سیاسەت ، رێبازو هەڵوێست و روداوەکان ، بەرژەوەنـدی ئوممـەت و ئەوانی دیکەو هێزە کاریگەرەکانی سەر بەرژەوەندیەکان ، بۆ ئەوەی سیاسەت و هەلوێستی پارسەنگیان لەسەر وەرگیررێت ، بە شێـوەیەکی وا کـە پـەیامی ئوممەتەکەی پێ بدرەوشێتەوە ، ئەمەش داواکراوی ئەو ئایەتەیـە کـە خـوای گەورە دەفەرموێ : (إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا. لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُـولِهِ وَتُعَـزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلا) الفتح / 8 - 9 واتە : ئـەی پێـغەمبەری خـوا ، ئێـمە تۆمان بە پێغەمبەرێتیەوە ناردووە تا ببیتە شایەت و مژدەوان و هۆشدەر ، تـا ئێوەش باوەڕ بە خواو پێغەمبەرەکەی بهێنن و پشتی بگرن و رێزی لـێ بگـرن وبەیانی و ئێواران سوپاس و ستایشی خوای گەورەشی لەسەر بکەن ..

هەر ئەمەش مەبەسـتە لـەوەی کـە پێـغەمبەری خـوا صلی الله علیه وسلم لـە فەرموودەیەکیدا ئاماژەی پێداوە ، کە فەرموویەتی : (رَحِمَ اللهُ مَنْ حَفَـظَ لِسَـانَهُ، وَعَرَفَ زَمَانَهُ، وَاسْتَقَامَتْ طَرِيقَتُهُ)[188] واتە : رەحمـەتی خـاو لـەو کەسـەی زمـانی دەپارێزێت ، سـەردەمی خـۆی دەناسێـت و راسـتانە لەسـەر رێـبازی خـۆی دەمێنێتەوە ..

پێغەمبەری پێشەوا صلی الله علیه وسلم روداوەکانی سـەردەمی خـۆی بـە سـێ هۆکار لێک دەدایەوە : وەحی ، ژیریی ، هەست .. دوای ئەو زاتەش صلی الله علیه وسلم کە وەحی براوە ، ئەرکی سەرشانی دەزگـاو مەڵبەنـدەکانی توێـژینەوەو بەدوواداچوون و لێکۆڵینەوە ئەوەیە کە ووزەی زیاتریان لە بوارەکانی ژیریـی

---

[188] نوسەری بەڕێز نوسیوێتی (المناوي : فيض القدير شرح الجامع الصغير / دار الفكر - القاهرة 1391 ك : 1972 ب 4 ل 29 ژمارە (4440) .) بەڵام بۆ زیاتر بڕوانە : (كنز العمال ب 3 ل 653 ژمارە (6894) کە لە ئیبنوعەبباسەوە ریوایەتی کردووە ، خوا لێی رازی بێت

و هەستدا بخەنە گەڕ ، تا پەی بە مەبەستە شاراوەکان بکەن کە روداوەکان لــە نــاواخنی خۆیانــدا هــەڵیانگرتوون ، ئەگــەر ئــاوا نــەبن زۆر زەحمەتــە ستراتیژێتیەکی راست و سیاسەتێکی دانایانە داڕێژن[189] ..

چوارەم : **دامەزراندنی دەزگاو دائیرەو مەڵبەندی دیراساتی ستراتیژێتی** :

دەزگای تایبەت بە نوێـخوازیی و شێـوازو چـۆنیەتی خۆگونجانـدن لەگـەڵ داواکاریەکانی سەردەم و چۆنیەتی رووبەڕوو بوونەوەی پێداویستیەکانی ..

پێنجەم : **دامەزراندنی مەڵبەندو دائیرەی تایبەت بە کۆمەڵگەی غەیرە موسوڵمان** :

ئەمەش بۆ ئەوەی دوو ئامانج بێتە دی :

1 ـ ناسین و شارەزابوونی ئەو بنــەماو بناغانــەی کــە ئــەو کۆمەڵگایانــەی لەسەر بنیات نراوە ، لە زمان و کلتورو رۆشنبیریی و نەریتی کۆمەڵایەتییان ، چونکە ئەمانەیە کە سیاسەتی وولاتانیان ئاڕاستە دەکات ورەفتارو رەوشـت و پەیوەندیەکانی خۆیانی لەسەر بینا دەکەن .. قورئانی پیرۆز لە زۆر ئایەتـدا ئاڕاستەی ئوممەتە موسوڵمانەکە بۆ ئەوە دەکات کە برۆن دیراسەی ژیریـی و بیری (وویست) و (پاڵنەر) ی غەیرە موسوڵمانەکان بکەن ، تا ببێتە هۆکاری پێشبردی زانسـتیەکانی سیاسـەتی ئیسـلامی و زانسـتیەکانی کۆمەڵناسـیی ئیسلامی و زانستیەکانی مرۆڤناسیی ئیسلامی (ئینترۆپۆلۆجیـا) ، هــەروەها

---

[189] مەڵبەندەکانی بەدوواداچوون و توێژینەوەو دەزگا ئیسلامیەکانی لێکۆلینەوە دەبێ زۆر دیقەت لە کاری ستراتیژێتی رۆژئاواییەکان لە ئەورووپاو ئەمریکا بدەن ، مێژوو بەڵگەی زۆری لە لایە کە ئەوان لە رۆژانی پڕ ژانی ئەندەلووس و شەڕی توولانی خاچپەرستان و ئیستیعماری سەردەمەوە زۆریان رق لە موسوڵمانانە ، رۆژانە لە هەوڵی نابووت کردنی موسوڵماناندان ، ئەمەش ئەوەیە کە لە فەرموودەی پێغەمبەری پێشەوادا ئاماژەی پێکراوە کە فەرموویەتی : (أشَدُّ النَّاسِ عَلَيكُمْ الرومُ ، وإنَّمَا هَلَكَتُهم} مَعَ السَّاعَةِ) واتە : سەختترین دوژمن لەسەرتان رۆمەکانن ، هاتنی رۆژی قیامەت دەیانفەوتێنێت (نوسەر) .. نوسەر نوسیێوتی : (**مسند أحمد / تصنيف الساعاتي** ب 24 ل 56 ژمارە (158) لە (**فيض القدير** 3 / 265 یشدا هاتووەو ئەسڵێکی لە سەحیحی موسلیمیشدا هەیە .والله اعلم .

ئەو زانستیانەی دیکە کە پێداوویستی سەردەم دەیانخوازێت تا پێناسەو بوارو ڕێساکانیان روون بکرێتەوە ، چونکە زۆر زەحمەتە بێ بایەخ دان بە زانست هیچ لایەن و بوارێکی پشتگیریی ـ لەانەی باسمان کردن ـ بێتە دی .

2 ـ داڕشتنەوەیەکی نوێی بنەمای پەیوەندی دەرەکی ئوممەتی موسوڵمان لەگەڵ وولات و کۆمەڵگە غەیرە موسوڵمانەکاندا ، تا ووریاو ئاسان و بەسوود ئەو بوارو مەیدانانە دیاری بکرێت کە ئوممەت و دەسەڵاتە سیاسیەکەی دەتوانێت دۆستایەتیان تێدا بگرێت و پابەند بێت بەسنورو بنبانی هاوکاریی و هاریکاریی نێوان هەردوولا ..

.... * * * ....

بەندی نۆیەم

توخمی شەشەم : سەرپەشتیاریی

بەشی یەکەم

مانای سەرپەرشتیارێتی

بەشی دووەم

پلەکانی سەرپەرشتیارێتی ئیماندارانە

بەشی سێیەم

پلەکانی سەرپەرشتیارێتی غەیرە موسوڵمان

بەندی نۆیەم

توخمی شەشەم : سەرپەرشتیارێتی

(الولاية و الولاء)

سەرپەرشتیارێتی پوختەی بەرهەم و رەنجی ئاوێتە بوون قووڵ و قاڵبوونەوەیی ئوممەتەکەی لە توخمەکانی پێکهاتنیدا (واتە توخمەکانی باوەڕ ، هیجرەت ، جیهاد ، داڵدەدان و ، پشتگیریی) دەرکەوتنی سەرپەرشتیارێتی لە رەفتارو رەوشتی تاک و کۆی ئوممەتەکەدا ئەوە دەسەلمێنێت کە ئەو توخمانەی سەرەوە بە راستی لە ئوممەتێکی زیندوودا چەسپاون و کاریگەرێتی خۆیانیان سەلماندووە ، ئەوەش ئەنجام و داواکراوی ئایەتەکەیە کە لە دوای ریزبەندیی پێکهاتەکان باس لەو سەرپەرشتیارێتیە دەکات و دەفەرموێ : (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَواْ وَّنَصَرُواْ أُوْلَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ) الانفال / 72 واتە : بەڕاستی ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوەو کۆچیان کردووەو لە پێناوی خوادا بە گیان و سامانیانەوە جیهادیان کردووە ، هەروەها ئەوانەی کە پێشوازییان لە کۆچکەرەکان کردوو (چوون بە دەنگیانەوەو) لە ماڵ و حاڵی خۆیاندا جێیان بۆ سازدان و داڵدەیان دان و پشتیوانیان لێ کردن و سەریان خستن ، ئا ئەوانە سەرپەرشتیارو پشتیوانی یەکترن ..

بەشی یەکەم

مانای سەرپەرشتیارێتی (الولايه)

سەرپەرشتیارێتی (الولاية) زاراوەیەکی ئیسلامی رەسەنەو لە دەیان شوێنی قورئان وفەرموودەدا هاتووە ، کە مانای سەرپەرشتیکردنی کاروباری هەموو کەسانێکی تری غەیری خۆتە . الولي : هەموو تاکێکی ئوممەتی موسوڵمانە کە بە پێی شەریعەتی خوا ، لە بوارەکانی باوەڕو هیجرەت وجیهادو داڵدەدان وپشتگیرییدا ، سەرپەرشتی ئەندامانێکی دیکەی ئوممەتەکە دەکات .. سەرپەرشتیارێتی زاراوەیەکی کۆمەڵایەتیە ئەوە دەگەیێنێت کە تاکی موسڵمان وەلائی خۆی دەداتە بیروباوەڕەکەی خۆی کە لە پەیامەکەیدا روون

کراوەتەوەو لە خزمەتی ئەودا دەبێت نەک لە خزمەتی بەرژەوەندی خۆی وخولانەوە بە دەوری خۆیدا . ئەم موسوڵمانە خاوەن وەلائە ، لەگەڵ موسوڵمانە هاوبیرەکانی خۆیدا کە هەموویان وەلائیان بۆ پەیامەکەیانە پێکەوە دەبنە ووزەی بەگەڕ خراو بۆ چەسپاندنی پەیامەکەیان کە لە توخمەکانی (باوەڕو هیجرەت و جیهادو داڵدەدان و پشتگیریی) دا دەردەکەوێت .. کەوابوو سەرپەرشتیارێتی بریتیە لەو گیان وهەستی بەرپرسێتیەی لە ناخی تاکەکانی ئوممەتی موسوڵماندا رەگ دادەکوتێ تا رەفتارو پەیوەندیەکان وپێداویستیان بەو رۆحی مەسئوولیەتە ئاڕاستە کات ، تا هەموو تاکەکان ئەوە بە ئەرکی سەرشانی خۆیان بزانن کە وەکو تاک یان وەکو دەزگاو دائیرەکانی کۆمەڵگە یان وەکو دەسەلاتی سیاسی هەموویان لە هەموو بوارێکی ئاڕاستەوانی فیکرو سیاسەت و کۆمەڵایەتی وداوەریی وفێرخوازیی ورۆشنبیریی وجەنگ وئاشتی وئەمن وئەمان وئابووری و بەرهەم هێنان و بازرگانی و چاندن و پیشەسازیی دا بەو گیانی مەسئوولیەتەوە هاوکاری یەکتر بکەن وکارئاسانی بۆ دائیرەو دەزگاکانی یەکتری بکەن .

لەم زاراوە سەرەکیەوە دەیان زاراوەی دیکە داتاشراوە ، وەکو (أولي الامر) و(الولاة واتە : والی بەرپرسی هەرێمەکانی دارالاسلام) . ئەو کەسە پیاوچاکانەی زانیویانەو توانیویانە ئەم سەرپەرشتیارێتیە بە گوێرەی شەریعەتی خوا لە خۆیان و ئوممەتەکەیاندا بهێننە دی پێیان ووتراوە (ئەولیای خوا، کە کۆی وەلییە) ! چونکە هەموو هەڵسوکەوتێکیان یارمەتیدان و بە هاناچوونی خەڵکەوە بووەو پشکی نەفسی خۆیان خستۆتە پاش پێداوویستی خەڵکی و ئەوەندە بۆ خوا سوڵحاون کە هەموو حەزو ئارەزووەکانی دنیا نەیانتوانیووە بۆ خۆیانیان کەمەندکێش کەن ، ئیدی گەیشتوونەتە پلەی وەلیێتی ! جا بەم مانایەیە کە هەر کەس لە هەر بوارێکی سیاسەت و کۆمەڵایەتی و ئابووری یان ئاڕاستەو فێرخوازیی یان جیهادو ئەمان وجەنگ وئاشتیدا لەکاردا بوو ، مادام لەو ئاستەی بەرپرسێتی و خزمەتکارێتی پەیامەکەی خوادا بوو ئەوە وەلی خوایە .. لەم روانگەوەیە کە

سەیدنا ئەبوبەکری سددیق وعومەری کوڕی خەتتاب لە سیاسەتدا وەلی خوا بوون ، سەیدنا خالیدی کوری وەلید لە لایەنی سەربازیدا وەلی خوا بوو ، سەیدنا مەعازی کوڕی جەبەل لە لایەنی پەروەردەو فێرخوازییدا وەلی خوا بوو ، سەیدنا عوسمانی کوڕی عەففان و سەیدنا عبدالرحمانی کوڕی عەوف لە لایەنی بازرگانیدا وەلی خوا بوو ، یەکێکی تر لە چاندن و بەرهەمهێنانی کشتوکاڵدا وەلی خوابوو ، یەکێکی دیکە لە پیشەسازییدا وەلی خوا بوو ، یەکیکی دیکە لە پۆلیسیدا بوو بوو بە وەلی خوا ، یەکی دیکە لە کاروباری ئیدارییدا ، ئیتر ئاوا هەر یەکەیان لەو بوارەی کە تێیدا کەوتبووە خزمەتی ئوممەتەکە بووبوو بە وەلی خوا ، چونکە بە پێی شەرعی خوا رەفتاری دەکردو بە تەقواوە سنوری فەرمان و بەرهەڵستیەکانی شەرعی دەپاراست ..

پێویستە لێرەدا دوو خاڵ دەسنیشان بکەین :

یەکەم : ئەو شێوانەی کە لە پەروەردەو ئاراستەی ئیسلامیدا بەسەر ئەم زاراوەیەدا هاتووە : کە ماناکەی لە واتا کۆمەلایەتیەکەیەوە کە بە مانای وەلی خوا ، گۆڕاوە بۆ دەروێشێتی و ساویلکەیی و شێتەلۆکەیی و گێلیی ! بۆ سۆفیگەرێتی گۆشەگیریی خەلۆەتگەی چۆڵەوانی ! بۆ هەست مردوویی وخۆ لە واقیع گێل کردن ، بۆ بێ دەسەلاتی و واز لە دنیا هێنان ! بۆ زەلیلی و خۆ مت کردنی ژێر دەستی دوژمنان ، بۆ چلکنی و کولکنی و پیسوپۆخلی ! سەرباری ئەم جۆرە ژیانە مشەخۆریەش دەبینیت کە کابرای ووشکە سۆفی کە لە خەلۆەتگاکەیدا بە لادا دێت و دەمرێت ، شوێنەکەی دەبێتە مەرقەدو گومەزی بەدەوردا دروست دەکرێت و دەبێتە بتگایەکی جاهیلیی و قوربانی لێ سەر دەبڕرێت و سادەو ساویلکەی دیکەی مەزلۆم و بێ دەرەتان پۆل پۆل دێنە تەوافی و هانای بۆ دێنن تا سوودیان پێ بگەێنێت یان زیانیان لێ دوور خاتەوە !! دەسەلاتدارانی ستەمکارو لاڕێش ئەمە بە هەلی زێڕین دەزانن بۆیە مەرقەدەکان دەکەنە مایەی بیرخەساندنی جەماوەرەکە ! ئەوی لە دوای ئەم شێواندن و گۆڕین و ئینحیرافەوە بوو بیرو ژیرییەکی ووردەکاری مەکربازی پڕ فاک و فیک بوو ، چ لەوانەی لەسەر دەسەلاتی زەوت کراو بوون ، چ لەوانەی لە خزمەتی ئەوانەدا

بوون ، كە ئینحیرافەكە لە قازانجی هەردوولایان بوو ! چونكە بەو ئینحیرافە توانییان جەوهەری دینەكە لە دیدو بۆچوونی خەڵكەكەدا بگۆڕن تا پلەو پایەی خۆیان هەروا سەلامەت بمێنێت ! دەیانزانی بە چاك تێگەیشتن لە ئیسلامە رەسەنەكە بوو كە هەموو ئیمتیازاتێكی سیاسی وكۆمەڵایەتی لەمان سەندرا ، بۆیە كە لە بازدانێكی فێڵاویدا دەسەڵاتەكە كەوتە دەستیان وایان بە بەرژەوەند زانی كە ناوەرۆكی دینەكە لە خەڵكەكە بشارریێتەوە ، بۆیە رەواجیان بەو ئینحیرافە دا كە ئەو كەسەی وازی لە سیاسەت و ململانێ و دنیاخوازیی هێنابێت و هەقی كەسی نەبێت و هەر خەریكی خواپەرستی بێت و هۆشی هەر لە سزاو ئەشكەنجەی دۆزەخ بێت ، دەبێتە وەلی خوا .. ئاوا بە رۆشنبیرییەكی سەقەت و لادانێكی زەق لە زاراوە شەرعیەكان ئەو چەمكە قەڵبەیان هێنایە جێی ئەو چەمكە خواوویستیە رەسەنە ! نابینیت لەو كاتەوە تا ئێستا دەسەڵاتداران بایەخ بە مەرقەدو مەزارو نزرگاكان دەدەن ، تا خەڵكەكە لارێ كەن ! مەقریزی كە مێژوونووسێكی گەورەی ئیسلامە باس لەوە دەكات كە چۆن سوڵتانەكانی مەمالیک تەریقەتی دەروێشی و سۆفێتیان لە میسردا هان دەدا و بایەخیان بە گومەزو تەلاری سەر گۆڕەكان و رازاندنەوەی دەدا .. هەموو هەڵوێست و نووسینەكانی ئیبنوتەیمییە رەحمەتی خوای لێ بێت لە سەردەمی خۆیدا دژی ئەم لادان و سیاسەتە چەوتە بوو كە بە زۆرداریی لەسەری دامەزرابوو !

دەسەڵاتی هێزە ئیستیعماریەكان كە لە وڵاتی موسوڵمانانـدا خۆیان قایم كرد ، هەروەها هەموو حكومەتەكانی پاشكەوتەی ئەوانیش بایەخی زۆریان بەم ئینحیرافە داو لە بەرژەوەندی خۆیانیان بەكار هێناویەوەو یاسای پاراستنیان بۆ دارِشتن ، ئەو لادانە نامۆیانەش كە ئێستا لە دیدو رەفتاری تەریقەتی سۆفیگەرێتیەكانی ئەفریقاو هیندستاندا دەیبینین ، هەمووی ئاسەواری ئەو لادانەو جوان وێناكردنی ئەو سەردەمەیە ..

دووەم : پلەی سەرپەرشتیارێتی لە ریزبەندیی وەلاء و پێویستیی كۆمەڵگەكانی سەردەمدا :

سەرپەرشتیارێتی (بە چەمكی رەسەنی ئیسلامەكە خۆی)لەگەڵ هەنگاوەكانی گۆڕانكاریی كۆمەڵگەكاندا پێی هەڵهێناوەتەوەو گۆڕاوە ، ئەو

کاتەی کە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی کۆمەڵگەیەکی بچووکی خانەوادەیی بەرەبابی بوو ، وەلائەکەش هەر بۆ باپیرە گەورەکە بوو . کە کۆمەڵگەکان گەورەتر بوون و بوون بە تیروو هۆزو عەشرەت ، وەلائەکە بۆ سەرۆک عەشرەتەکە بوو . کە کۆگەڵگەکان گەورەتر بوون و بوون بە نەتەوە ، وەلائەکەش بوو بە هەستێکی نەتەوەیی . کە سنووری وولاتان نەماو رۆشنبیریی و کلتورەکان تێکەڵ بوون ، ئیسلام هات ، بۆ ئەوەی بازنەی ئیسلامەکە جێگای هەموو مرۆڤایەتی تێدا ببێتەوەو تاکی هەموو گەلێک هەست بە ئینتیمای خۆی بکات تێیدا ، ئیسلام وەلائەکەی دا بە پەیامەکە !و وەلاء بۆ پەیامی ئیسلام بووە پەیوەستی نێوان تاک و کۆی گەلان ..

جێی خۆیەتی ئەم ئیعتیرافەش لە بازنەی رەخنەو رەخنە لەخۆ گرتنماندا تۆمار کەین کە لە نەوەی یاوەرانی پێغەمبەری خوادا صلی الله علیه وسلم پەیوەستی وەلائەکە لە جوانترین شێوەیدا بەرجەستە بووبوو ، ئەو بەڕێزانە هەرچی هەیانبو ، لە ماڵ و سامان و گیان لە پێناوی خوای گەورەو بۆ رزگار کردنی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بەخشییان ، بۆ ئەوەی خەڵکی لە زوڵم و ستەم قوتار کەن و بیانهێننە ژێر سایەی دادی ئیسلام ، تا لە تەنگ و تاریی دنیا رزگاریان کەن و بیانهێننە بەر روناکی دنیاو قیامەت .. بەڵام نەوەکانی دوای ئەوان بە داخەوە پاشگەزبوونەوە ، گەڕانەوە سەر دیدو نەریتی جاهیلییەت و وەلائی تیرەو هۆزو عەشیرەتگەرێتی و دواتریش وەلائیان دا بە هەستی نەتەوایەتی عرووبی و شعووبی ، دواتریش کەوتنە وەلائی ناوچەگەرێتی ! ئینجا وەلائی بەرەباب و تایەفە ! بۆیە دەبینیت مرۆڤەکانی وولاتی موسوڵمانان هەر یەکەو رووی لە لایەکە ! هەر یەکە وەلائی بە لایەک داوە ! بە دەگمەن دەبینیت وەلائی دابێتەوە بە ئوممەتی موسوڵمان !!

* * *

بەشی دووەم

پلەکانی سەرپەرشتیارێتی ئیماندارانە

وەلاء لە قورئان و فەرموودەدا چەندین پلەی جیاوازیان هەیە :

پلەی یەکەم : **سەرپەرشتیارێتی خوای گەورە بۆ موسوڵمانان** : ئەمە لە زۆر ئایەتی قورئاندا باس کراوە ، بۆ نموونە : (اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُواْ يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُواْ أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُوْلَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ) البقرة/257 واتە : خوای گەورە سەرپەرشتیاری موسوڵمانانە ، ئەو لە تاریکاییەکانەوە بۆ روناکیەکەیان دەهێنێت ، بەڵام ئەو کەسانەی کە باوەڕیان نەهێناوە ئەوانە تاغووت سەرپەرشتیاریانە ، کە لە روناکیەکەوە بەرەو تاریکیەکان دەبەن ، ئەوانە دانیشتوانی دۆزەخن و بە نەمرییش تێیدا دەمێننەوە ..

خوای گەوەر کاروباری موسوڵمانان دەخاتە دەستی پیرۆزی خۆیەوە ، هەر لە سەرەتاوە لە لادان و هەڵدێرەکانی کوفر قوتاریان دەکات ، لە دیدی لێڵ وبەرنامە ناڕەواو توولەرێوە ، لەو تاریکستانی گومڕایی و وێڵیەوە دەستیان دەگرێت و بە میهرەبانی خۆی ، بە کارزانی خۆی بە رێبازی دینی خۆی بەرەو هیدایەتی نووری خۆییان دەهێنێت ، لە بەرامبەریشدا موسوڵمانان کە خوایان خۆش دەوێت بۆ سوپاسگوزاریی خوای گەورە دەیپەرستن ، زیاتر بە شەریعەتەکەیەوە پابەند دەبن ، بانگەوازەکەی بڵاودەکەنەوەو لە پێناوی وەدەست هێنانی رەزامەندی ئەوو شەکاوەیی ئاڵای یەکخواپەرستیدا بە گیان وماڵیان جیهاد دەکەن !

سەرپەرشتیارێتی خوای گەورە سەرچاوەیە ، ئەسڵە ، پلەکانی دیکەی سەرپەرشتیارێتی لەو جویَ دەبنەوە ، بۆیە هەر کەسێک پەیوەندێتی ئەم سەرپەرشتیارێتیەی خوای نەپارستبێت ، هیچ جۆرە سەرپەرشتیارێتیەکی دیکە دادی نادات ، لە خوا یاخی بوون و چوونە ژێر داڵدەو رکێفی غەیری خوای گەورەو وەلائدان بە غەیری خوا لە غەزەبی خوای ناپارێزێت : (وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ) الرعد/11 واتە : ئەگەر خوای

گەورە خراپەیەک بۆ قەومێک بخوازێت بە هیچ کلۆجێک رێی لێ ناگیرێت و کەس ناتوانێت ببێتە سەرپەرشتیاریان !

لەبەر گرنگی و کاریگەریی ئەم سەرپەرشتیارتێیەی خوای گەورەیە کە دەبینیت لە دەیان ئایەتی قورئان و دەیان فەرموودەی پێغەمبەری خوادا صلی الله علیه وسلم ئاماژەی پێکراوەو مژدەی پێدراوەو جەختی لێکراوەتەوە .

پلەی دووەم : **سەرپەرشتیارێتی نێرراوانی خوای گەورەو موسوڵمانان** : ئەمیش لە زۆر ئایەتی و فەرمووودەدا هاتووە ، بۆ نمونە :

ـ خوای گەورە دەفەرموێ : (إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُواْ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ) آل عمران / 68 واتە : ئەوی شایانی ئەوەیە بە شوێن کەوتووی ئیبراهیم بژمێررێت ئەو کەسانەیە کە شوێن کەوتوون ، هەروەها ئەم پێغەمبەرەو ئەو کەسانەیە کە باوەڕیان هێناوە ، خوای گەورەش سەرپەرشتیاری موسوڵمانانە ..

ـ (النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ) الاحزاب / 6 واتە : پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم لە خودی موسوڵمانان خۆیان شایانترە سەرپەرشتیاریان بێت !

سەیری ئەم سەرپەرشتیارێتیەی کە خوای گەورە ئاوا مەتحی دەکات ، ئەم پێغەمبەرە پێشەوایە صلی الله علیه وسلم لە موسوڵمانان خۆیان شایانترە ببێتە سەرپەرشتیار !! لە خۆیان بەسۆزترو دڵسۆزترە ! لە خۆیان زیاتر سوورە لەسەر رێنمایی و پارسەنگییان ، لەسەر سەربەرزی دنیاو قیامەت و بەرژەوەندییان ! بۆچی سەرپەرشتێیارێتی ئەم پێغەمبەرە صلی الله علیه وسلم ئەوەندە جێ بایەخی خوای گەورەیە کە ئاوا مەتحی دەکات ؟! چونکە پێشەوایەکی خەمخۆرەو هۆشی لای پەروەردەکردن وئاڕاستەو رێنیشاندانە تا شوێنکەوتووانی وا پێبگەن شایانی ئەوە بن پەیامی خوایی هەڵگرن ! تا خوای خاوەنیان لێیان رازی بێت ! بۆیە لە بەرامبەریشدا ئەو موسوڵمانانە کە وان لە ژێر سەرپەرشتیارێتی ئەو پێغەمبەرە پێشەوایەوە صلی الله علیه وسلم ، دەبێ باوەڕی تەواویان پێی هێنابێت و شوێنی کەوتبن و داڵدەیان دابێت و بە هەموو مانای ووشە پشتگیرییان لێ کردبێت ..

<u>پلەی سێیەم</u> : **<u>سەرپەرشتیارێتی موسوڵمانان بۆ یەکتریی</u>** : ئەمەش لە چەندین ئایەتی قورئاندا ئاماژەی پێکراوە ، وەکو : (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ) التوبة / 71 واتە : موسوڵمانان ـ ژن و پیاویان ـ لە ناو خۆیاندا سەرپەرشتیاری یەکترن .

موسوڵمانان سەرپەلارشتیاریی یەکترن ، چونکە بە هانای یەکترییەوە دێن ، ئەمان دەدەنە یەکتریی ، داڵدەی یەکتریی دەدەن ، لە هەموو بوارەکانی ژیاندا پشتگیریی یەکتریی لەسەر خێر دەکەن و بە تەنگ یەکترییەوە دێن ، هەر لە پێکهێنانی خێزانەوە بۆ دراوسێیەتی کۆڵان و گەڕەک ، بۆ خزمایەتی ، بۆ خۆئامادەکردن و جیهاد .. بۆ مشوورخواردنی نیشتەجێیانی مەئواکەیان کە لەگەڵیاندا دەژین ، بۆ بەخەمەوەبوونی هەموو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی .. لەم چالاکیانەوە ، لەم کارو کارتێکردنەوە لەم جۆرە رەفتارو چالاکیە پەسەندەی رۆژانە دەبینرێن ، سەرپەرشتیارێتی دێتە دی .. بەرپرسی کۆمەڵگەی ئاوا بێ ئەوەی خۆی بیەوێت خەڵکی وەلائی دەدەنێ و دەیکەنە سەرپەرشتیاری خۆیان ، ئەوە باوک یان هەر سەرپەرشتیارێکی دیکە لە خێزانەکاندا ، ئەوە موختاری گەڕەک و زانای شار ، ئەوە کاربەدەست و والی هەرێم ، تا دەگاتە وەزیران و خەلیفە ، هەموو کاربەدەستێک کارەکەی بچووک بێت یان گەورە دەبینیت خەڵکەکە خۆیان دەیهێننە پێشەوەو دەیبەنە سەر تەختی کار !

<u>پلەی چوارەم</u> : **<u>سەرپەرشتیارێتی خزمی موسوڵمان</u>** : ئاماژە بەمەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ : (وَأُوْلُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ) الاحزاب / 6 واتە : بە پێی پەیامی خوا ، ئەو موسوڵمانە موهاجیرانەی خزمانی موسوڵمانیان لێوە نزیکە ، شایانترن ببنە سەرپەرشتیاری یەکتریی ..

خزمانی ئەندام لە ئوممەتی موسوڵماندا دەبنەوە بە سەرپەرشتیاری یەکتریی چونکە سەرپەرشتیارتێیە ئەسڵەکەی خۆیان کە لەسەر بنچینەی وەلاء بۆ پەیامەکەی خوا دامەزراوە بەو خزمایەتیە هیچ زیانێکی پێ ناگات لەبەر ئەوەیە دەبینیت خزمایەتی لە ئیسلامدا پەیوەندیەکی بەڕێزەو نەک

هەر هاندراوە ، بەڵکو هەڕەشەی خوایی لەو کەسە کراوە کە خزمایەتی بەردەوام ناکات و پەیوەستیەکەی دەپسێنێت ..

سەرچاوەکانی پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی کە قورئان و سوننەتن ووردەکاریی زۆری ئەو سەرپەرشتیارێتی (الولاء و الولاية) دەخەنە بەردەست ، کە لەو چوار پلەیەدا دەردەکەون کە باسکران ، کە هەموو رەفتارو لایەنەکانی ژیانی تاک و کۆی ئوممەتە موسوڵمانەکە دەگرنەوە . بەرهەمی سەرپەرشتیارێتی خواو نێرراوانی (وەلائدان بە خواو پێغەمبەرانی خوا سەلامی خوایان لێ بێت) لە دیاردەو رەفتاری پارسەنگی خۆشەویستی و دڵسۆزیی و چاکەخوازیی و سەرڕاستیدا دەردەکەوێت ، بەرهەمی سەرپەرشتیارێتی موسوڵمانان لە ناو خۆیاندا بریتیە لە برایەتی و بە هاناوە چوونی یەکترو پلەکانی ئیسار (لە پێشتر دانانی بەرژەوەندی براکانی تر پێش بەرژەوەندی خۆت) ، بەرهەمی سەرپەرشتیارێتی خزمایەتی لە سۆزو بەزەیی و هاتوچۆو بەشداریی شین و شادی یەکتریدا دەردەکەوێت ..

ئاوا هەر هەموو پێنج توخمەکانی پێکهاتەی ئوممەت (باوەڕو هیجرەت و جیهادو داڵدەدان و پشتگیریی) دەردەکەوێت و لە واقیعێکی زیندووی هەست پێکراوی کۆمەڵایەتی مرۆڤایەتیدا بەرچەستە دەبێت ، کە ناوی ئوممەتی موسوڵمانە ..

پەروەردەو ئاڕاستەی ئیسلامی دەبێت مەسئوولیەتی ئەوە بخاتەوە سەرشان کە بەرنامەی خوێندن و شێوەی ئاڕاستە کردن و پێگەیاندنی ئێستای موسوڵمانان بگۆڕێت ، تا بێتەوە ئەو ئاستەی کە توانای پەروەردەو ئاڕاستە رەسەنەکەی ئیسلامی دەبێت .. دەبێت چالاکی نوێ و دەزگاو دائیرەی نوێ بۆ ئەم پلە پلانەی سەرپەرشتیارێتی دامەزرێنێتەوە ، تا هەر تاکەو بە گوێرەی تواناو شوێن و کاتی هەبوونی خۆی بەو سەرپەرشتیارێتیە گەشە بکات و تاک و کۆی موسوڵمان مومارەسەی بکەن تا نموونەی ئوممەتە موسوڵمانەکە دەخەنەوە بەردەستی مرۆڤایەتی ..

* * *

بەشی سێیەم

پلەكانی سەرپەرشتیارێتی غەیرە موسوڵمان

ئەو كەسانەی كە لە كۆمەڵگەی ئوممەتە موسوڵمانەكەدا نین و پەیوەستی سەرپەرشتیارێتی عەقیدەو ئوممەتەكە نایانگرێتەوە ، لەو بەرەوە لەسەر چەندین سەرپەرشتیارێتی ناڕەوا گۆش دەكرێن ، كە لە خەڵک بانگ كردن بۆ بانگەوازی ناهەقی و پشتگیریی و سەرخستنی باتڵدا دەردەكەوێت ، ئەم سەرپەرشتیارێتیە ناهەقیە دوو پلەیە :

<u>پلەی یەكەم : سەرپەرشتیارێتی شەیتان بۆ كافران و دووڕووان و یاخیبووان :</u>

شەیتان بەرپرسێتی گومڕا كردن و ئاڕاستەی خوارو ناڕەواو هاندانیانی كافرو دووڕوو تاوانباران لەسەر باتڵ و ناڕەوایی دەگرێتە دەست ، وایان رێ نیشان دەدات كە هەمیشە سەرپێچی فەرمانی خوا بكەن و توخنی رێی راستی پێغەمبەران سەلامی خوایان لێ بێت نەكەونەوە ! ئەمەیە كە خوای گەورە لە چەندین ئایەتدا باسی فەرمووە :

ـ (فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) النحل / 63 واتە : شەیتان كاروكردەوەكانی بۆ رازاندبوونەوەو لای جوان كردبوون ، چونكە شەیتان ئەمڕۆ سەرپەرشتیاریانە ! ئەوانە سزای بەژانیان بەنسیب دەبێت .

ـ (إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاء لِلَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ) الاعراف / 27 واتە : ئێمە شەیتانەكانمان كردووە بە سەرپەرشتیارانی ئەو كەسانەی كە باوەڕیان بە پەیامی خوا نەهێناوە ..

وا چاكە لێرەدا ئاماژەیەک بەوە بكەین كە هەندێک كەس ئەم زاراوەی (شەیتان) ە لارووێرانە بەكاردەهێنن ، وای لێ هاتووە موسوڵمان بۆ ئەوەی تۆمەتباری نەكەن بەوەی باوەڕی بە ئەفسانە هەیە ! خەریكە موسوڵمانی ئاسایی لە واقیعی حاڵیدا وای لێ بێت هەڵوێستێكی واقیعی هەست پێكراوی لە شەیتان و فاک و فیكەكانی پێ نەگیرێت ! وای لێ هاتووە كابرای موسوڵمان كە موناقەشەی شەیتان و كارەكانی دەكات ئیحراج دەبێت ! نەبادا

پێی بڵێن تۆ باوەڕت بە شیرکی ئەفسانەگەریی و شیرکییاتی هەیەو بیرکردنەوەت خەیاڵاوییە !!

قورئان و فەرموودە کە باس لە زاراوەی (شەیتان) دەکەن ، بە واتای (لادەرو وێڵی بە ئەنقەست وسووربوو لەسەر گومڕایی) بەکاری دەهێنن[190] .

شەیتان لە بەکارهێنانی قورئان و فەرموودەدا بە دوو جۆرە :

ـ **جۆری یەکەم** : **شەیتانی ئەجندان** : ئەو شەیتانە شارراوەیە کە لە لایەن مرۆڤی ئاساییەوە نابینرێت .. قورئان کە باس لەم شەیتانە دەکات لەو لایەنەوە باسی دەفەرموێ کە ئەویش پێکهاتەیەکی ئەم بوونەیەو ، هەبوونی هەیەو لەگەڵ مرۆڤدا رەفتار دەکات ، واشی وەسف دەکات کە لاوازەو هەموو فاک و فیکێکی تەگبیرێکی ساویلکانەیەو دەرەقەتی موسوڵمانی پاک و سەرڕاست نایات ، زۆرتریش خەریکی ئاڕاستەی قەومەکەی خۆیەتی ..

ـ **جۆری دووەم** : **مرۆڤی شەیتانی** : ئەمیان ئەو مرۆڤەیە کە رۆڵی ئەو شەیتانە لە گومڕا کردن و لادان و خراپەکارییدا دەبینێت ! کە (لادەرو وێڵی بە ئەنقەست وسووربوو لەسەر گومڕایی) سیماو سیفاتێتی ، کە هەمیشە وا لە بیری ئەوەدا کە چۆن دیدی ئەو خەڵکە لێڵ کات ، گومان داڕێژێت ، کارو کردەوەی پیاوچاکان پووچەڵ کاتەوە ! وا لە بەرنامەی ئەوەدا چۆن نەهێڵێت ئەو خەڵکە کارێکی شارستانێتی چاکیان لەدەست بێت .. ئەم مرۆڤە شەیتانە هەموو ژیانی خۆی بۆ ئەوە تەرخان کردووە کە رێژەی زیاتری خەڵکی بەرەو فیکرە وێرانکارییە شەڕخوازیەکەی خۆی راکێشێت ! ئەم شەڕخوازە ئاڕاستەی شوێن کەوتووەکانی دەکات کە بڕۆن موسوڵمانان بە گشتی و داعیە چاکەخوازەکانیان بە جەنگوجیدالی شەڕەقسەوە خەریک کەن : (وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ) الانعام / 121 واتە : شەیتانەکان بە گوێی سەرپەرشتکراوانی خۆیاندا دەچرپێنن (فەرمانیان پێ دەکەن) کە شەڕەقسەتان لەگەڵدا بکەن ..

---

[190] الطبري : التفسير ب 1 ل 49 ، ابن كثير : التفسير ب 1 ل 45 لە تەفسیری ئایەتی 15 ی سوەتی بەقەرەدا ..

تەبەری لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ کە ئەوانەی ئاوا بە گوێی سەرپەرشتکراوانی خۆیاندا دەچرپاند کە بڕۆن شەڕەقسە لەگەڵ موسوڵمانەاندا بکەن فارسە مەجوسیەکان بوون ! سەرپەرشتکراوەکانیشیان موشریکانی عەرەب بوون .. تەبەری دەفەرموێ[191] : ئەو شەیتانانەی لەم ئایەتەدا ئاماژەیان بۆ کراوە ، شەیتانە ئاگرپەرستەکانی وولاتی فارسە کە ئاڕاستەی موشریکە عەرەبەکانیان دەکرد ، فارسەکان قاسیدیان نارد بۆ لای سەرانی موشریکانی قوڕەیش کە بڕۆن لەسەر گۆشتی مردارەوەبوو موناقەشەی دینەکە لەگەڵ محمد صلی الله علیه وسلم و یاوەرانیدا بکەن ، جا ئەوان بە مردارەوەبوویان دەووت : ئەوەی کە خوا کوشتوێتی ! بە قوڕەیشیەکانیان دەووت : بە محمد صلی الله علیه وسلم و یاوەرانی بڵێن : ئەوەی خوا کوشتوێتی بە مردارەوەبوو حەرامی دەزانن ، کەچی ئەوەی کە خۆتان کوشتووتانە بە حەڵاڵ دەزانن ؟! ئیدی ئەوانیش هاتنە خزمەت پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و پرسیان : پێمان بڵێ ئەو بەرخەی گیانی دەرچووە ، کێ مراندوێتی ؟! ئەویش صلی الله علیه وسلم فەرمووی : خوای گەورە مراندوێتی ، ووتیان : ئێ لافی ئەوەش لێدەدەیت کە ئەوەی خوا مراندوێتی حەرامەو ئەوەی خۆت و یاوەرانت مراندووتانە حەڵاڵە ؟! ئەو کاتە ئەو ئایەتە هاتە خوارەوە کە دەفەرموێ : ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ الانعام/ 112 واتە: هەر بەو شێوەیەش بۆ هەر پێغەمبەرێک دوژمنێکمان لە شەیتانەکانی مرۆڤ و جنۆکە دیاری کردووە ، کە ئاڕاستەی یەکتری دەکەن و قسەی لووس و چەواشەکاریی و هەڕاڵیی دێن و دەبەن ..

ئەم ئاماژەیەی تەبەری بە بۆنەی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە ئەوە دەسەلمێنێت کە دیاردەی هەبوون و ململانێی شەیتانانی مرۆڤ بەشێکە لە دەبەڕێ راچوونەکەی ئەهلی ئیسلام ، لە کۆنەوە تا ئێستا ، دەشێت ئاماژەیەکیش بێت بۆ ئیستیعمارو هاوبیرانیان کە جۆرەها گومانیان دەربارەی ئیسلام بڵاو دەکردەوە ، کە پشتی دۆستەکانیان (بەکرێگیراوانی

191 الطبري : التفسير ب 8 ل 16 - 17 .

خۆیان) دەگرت! ئەوانەی ئەم گومانانە دەرهەق ئیسلام بڵاو دەکەنەوە کۆن و نوێن .. عەرەبی کۆن و نویێ بەردەوام لە شەیتانە دەرەکیەکانەوە ئاڕاستەیان بۆ هاتووەو دێت ، لە کۆندا لە فارس و ڕۆمەوە بۆیان دەهات ئێستا لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاواوە بۆیان دێت ! تەنها قەڵایەکیش کە خۆی تێدا قایم کەن و لەو هێرشە فیکرییانە بیانپارێزێت ئیسلامەو بەس ..

فەرموودەی پێغەمبەری خواش صلى الله عليه وسلم هەر هۆشداریی ئەوە دەدەاتە موسوڵمانان کە نەکەن بە گوێی ئەوانە بکەن و گومانی باش بە شەڕخوازییان ببەن بۆیە دەفەرموێ : (يا أَبَا ذَرٍّ ، تَعَوَّذْ باللهِ مِنْ شَرِّ شياطينِ الإنْسِ والجِنِّ" قالَ : قُلْتُ يا رسولَ اللهِ ولِلإنْسِ شَياطِينَ ؟ قالَ : نَعَمْ شَرٌّ مِنْ شَياطِينِ الجِنِّ)[192] واتە: ئەی ئەبو زەڕ پەنا بگرە بە خوای گەورە لە شەڕی شەیتانەکانی مرۆڤ و جنۆکە ، فەرمووی : ووتم : ئەی پێغەمبەری خوا ، چما مرۆڤیش شەیتانی هەیە ؟! فەرمووی : بەڵێ لە شەیتانەکانی جنۆکە خراپەکارترن .. هەر لەو پێناسەوە دەفەرموێ : (لا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَصْعَدَ الشَّيَاطِينُ المِنْبَرَ)[193] واتە قیامەت دانایێ تا نەبینیت کە شەیتان دەچنە سەر مینبەر !

---

[192] نوسەری بەڕێز هەر ئەوەندەی نووسیوە (هەمان سەرچاوەی تەبەری ل 5) بەڵام ئەسڵی ریوایەتەکە بەم شێوەیە : (عن أبي ذر قال : أتَيتُ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم في مَجْلِسٍ قَدْ أطالَ فيه الجلوسَ ، قال ، فَقَالَ : " يا أبا ذر ، هل صَلَّيتَ ؟ " قال : لا يا رسولَ الله . قال : " قُمْ فَاركَعْ رَكْعَتَينِ " قال : ثُمَّ جِئْتُ فَجَلَسْتُ إليهِ ، فَقَالَ : " يا أبا ذر ، هل تَعَوَّذْتَ باللهِ من شياطينِ الجِنِّ والإنسِ؟ " قال : قلتُ : لا يا رسول الله ، وهل للإنسِ مِنْ شياطينَ ؟ قال : " نعَم ، هُمْ شَرٌّ مِن شياطينِ الجِنِّ ") هەروەها ئیمامی ئەحمەد ریوایەتی کردووە (مسند احمد / مسند الانصار ژمارە 21036) هەروەها النسائي : كتب الاستعاذة ژمارە (5507) ، ئیمامی ئیبنو کەسیریش لە مصنف / عبدالرزاقەوە هێناویێتیەوە .

[193] سەنەدیم نەدۆزیەوە ، نوسەری بەڕێز لە پەڕاوێزدا نوسیوێتی : گومانم لەوەدا نیە کە ئەو شەیتانانەی دەچنە سەر مینبەر بریتین لە ووتاربێژیی فیتنەو فەسادو شەیتانەکانی سینەما کە ڕەمەزانان دەچنە سەر مینبەری تەلەفزیۆن و ئامۆژگاری دەکەن ودەرسی دینیی وسیرەی پێغەمبەران وپیاوچاکان دەڵێنەوە ! هەر ئەوانە

لەم دیدو بۆچوونەوە کە قورئان و فەرمووده نیشانی دەدەن ، هەست دەکەین کە شەیتانی فیکر هەیە ، شەیتانی پەروەردەیی هەیە ، شەیتانی رۆشنبیریی هەیە ، شەیتانی ئەدەب و کلتور هەیە ، شەیتانی هونەرو جوانکاریی هەیە ، شەیتانی راگەیاندن هەیە ، شەیتانی بەرەڵایی هەیە ، شەیتانی جلوبەرگ هەیە .. هەر کەسێک لاسایی ئەو شەیتانانە بکاتەوە یان بە قسەیان تێکەوێت ئەوە ئەو شەیتانانەی کردووە بە سەرپەرشتیاری خۆی ، ئەوە دۆستی ئەو شەیتانانەیە ، ئەوانیش پشتیوان و ئاڕاستەوانی ئەمن ، بەو ئیعتیبارەی کە هەردوولایان بایەخدانی هاوبەشیان هەیە ، پێکەوە بەرەو یەک ئاڕاستە لەکاردان ، ئاڕاستەکەشیان دژی ساغ و سەلامەتی ئوممەتەکەیە ، دژی پێکهاتەی ئوممەتەکەیە لە (باوەڕو هیجرەت و جیهادو داڵدەدان و پشتگیریی) ئەگەر هەبوونیان هەبوو ، یان دەبێتە بەربەستی رێی سازدانەوەی ئوممەتەکە لەسەر ئەو توخمە سەرەکیە پێکهێنانەی ! یان دەبێتە مرۆرو گیاکەڵەو مشەخۆری سەر رەنجی خواناسان کە هەوڵ دەدەن زووتر ئوممەتەکە بیناکەنەوە ..

ئا بەو شێوەیە سەرپەرشتیارێتی شەیتانەکان لە ناخی کۆمەڵگەدا وجودی خۆیان پەیدا دەکەن و وەک مشەخۆری شاراوە گەشەو نەشونمای خۆیان بە نهێنی دەکەن ، تا لە کاتی گونجاویاندا وەکو رەفتاری نامۆ لە کۆمەڵگەکەدا دەردەکەون ، ئیدی ئەوەندە زیانبەخشانە تەشەنە دەکەن کە چارەسەرکردنیان قورستر دەبێت ..

لە سەردەمانی دیکتاتۆرێتی شەیتانەکانی سیاسەت و گەدەبەلییدا ، کە دەزگا پەروەردەییەکانی ئوممەت گۆج و جەمان بووبوون و بیروژیریی ووشک هەڵاتبوو ، ئوممەتەکە بەرەو بەرەی نادیاری شەڕی شەیتانی جنۆکەو مەرەدەکانی جن دەکرایەوە ، ئەو بەرەیەی نەدەبینراو کاریگەریی لەسەر روداوەکان راستەوخۆ نەدەکرد ، رێڕەوی خوارو خێچی ئەم بەرەیە هەندێک

خۆشیانن بە درێژایی ساڵەکە گەنجی نوێی نێرو مێ لەسەر فەسادو و فسق و داڕمانی رەفتارو رەوشت مەشق پێ دەدەنەوە

خستە جیهانی ئاڵۆزی وەسوەسەو شەپڕێوی دەروونەوە ! ئەو ئاراستە بە کەیفی شەیتانەکانی سیاسەت و گەدەزلەکانی رابواردنی حەرام بوو ، کەیفیان بەو جۆرە ئامۆژگاریانە دەهات ، کە ئاڕاستەی خەڵکەکە لەوانەوە بگۆڕێت بۆ شەیتانی جنۆکەو جیهانە نادیارەکەی !

دەزگاکانی پەروەردەیی ئیسلامی دەبێت بگەڕێنەوە سەر ئەسڵی پێناسەی شەیتان و سەرپەرشتیاریێتی شەیتان و واتاو مەبەست و کاریگەریی لەسەر ناخی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی .. دەبێت بە جیهانی دەروونناسیدا بگەڕێت تا بزانێت ئەو هۆکارانە چین کە کەسانێکی زیت و وووریاو زیرەک بەرەو شەیتانێتی فیکریی و سیاسی و ئابووری و رەوشتیی دەبەن ؟! تا شارەزایانە ئەو کەلێن و کونانە بگرێت کە ئەم دەروونانە لێیەوە دزە دەکەنە جیهانی شەیتانێتیەوەو دەکەونە چەواشەکردنی ئەو خەڵکە ! تا زوو پەی بە چارەسەری ببات ، تا ئەو کەسانەش و کۆمەڵگەکەش لە شەڕو شۆڕو ئاژاوەیان بەدوور بگرێت .. ئەمە ئەرکێکی گەورەی پەروەردکارانی ئیسلامیە ، قورئان زۆری جەخت لەسەر ئەمە کردۆتەوە ، لەبەر گرنگی و کاریگەریی شەیتانە فیکریی و سیاسیەکانە کە دەبینیت قورئانی پیرۆز بەردەوام باس لە شێوەی ئاڕاستەو هۆکار سەرکەوتن و ئاسەواری پلانی شەیتان دەکات ، تا بناسرێن و رێیان لێ بگیرێت ، خوای گەورە دەرهەقیان دەفەرموێ : ﴿وَإِذَا لَقُواْ الَّذِينَ آمَنُواْ قَالُواْ آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْاْ إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُواْ إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُونَ﴾ البقرة / 14 واتە : هەر کاتێک کە تووشی موسوڵمانەکان دەبن دەسبەجێ دەڵێن : ئێمەش باوەڕمان هێناوەو موسوڵمان بووین ! کەچی کە بە شەیتانەکانی خۆیان دەگەنەوە دەڵێن : ئێمە هەر لەگەڵ ئێوەین ، هەر گاڵتەو قەشمەریی بەوان دەکەین کە وایان حاڵیی دەکەین کە گوایە باوەڕمان بە دینەکەی ئەوان هێناوە !!

تەبەری رەحمەتی خوای لێ بێت لە تەفسیرەکەیدا لە ئیبنو عەبباسەوە خوا لێیان رازی بێت گێڕاوێتیەوە کە مەبەست لە (شەیتانەکان) لەم ئایەتەدا سەرانی جوولەکەو کافرانی مەککەیە ، ئایەتەکە ئاماژە بە رەفتاری

دووڕووەکانی مەدینە دەکات کە سەرزارەکی وایان نیشان دەدا کە گوایە موسوڵمان بوون تا لەو خێروبێرەی چنگی موسوڵمانان دەکەوت پشکدار بن ، بەڵام کە دەچوونەوە لای شەیتانەکانیان لە سەرانی جوولەکەو کافرەکان جەختیان لە پێشینەیان دەکردەوەو دەیانسەلماندەوە کە هەر وەکو جاران کافرن ! پێیان دەووتن کە : ئێمە گاڵتەمان بە محمد و یاوەرانی دێت کە وا حاڵی بوون ئێمەش وەکو ئەوان موسوڵمان بووین[194] !

پلەی دووەم : سەرپەرشتیارێتی ناوخۆی کافران و دووڕووان و تاوانباران بۆ یەکتریی :

چەندین ئایەتی قورئان هەن کە ئاماژە بۆ ئەمە دەکەن وەکو :

ـ (وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ) الجاثية / 19 واتە : ستەمکاران دۆست و سەرپەرشتیاری یەکترن .

ـ (وَالَّذِينَ كَفَرُواْ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ) الانفال / 73 واتە : ئەوانەی کافرن ، هەموو دۆست و سەرپەرشتیاری یەکترن ..

کەوابوو کافران و دووڕووان وتاوانباران سەرپەرشتیارو ئاڕاستەوانی شوێنکەوتووەکانی خۆیانن ، مەشقیان پێدەدەن و تەماشای مومارەسەیان دەکەن ، ئەوانیش کە شوێنکەوتوویانن وەدەنگیانەوە دێن و گوێڕایەڵی و ملکەچیی و داڵدەو پشتگیرییان بۆ دەردەبڕن ، ئاوا ئەوانیش بە هەموویان هەوڵ دەدەن کە ئوممەتی کوفر پێک بهێنن و دەسەڵات لەسەر زەویدا پەیدا کەن و خێرو بێری زەوی لە خۆیان بەش کەن ، تا خراپەکاریی بڵاو کەنەوە

4 ـ پەروەردەو پەیوەندی دۆستایەتی :

قورئان زۆر جەخت لەوە دەکاتەوە کە دوو جۆر سەرپەرشتیارێتی (وەلایەت) هەیە کە دەبێت پەروەردەکارانی ئوممەت لێکیان هەڵاوێرن ، نەبادا تێکەڵ یەک بن و وەلائەکەش لە مێشکی خەڵکیدا ئاڵۆز ببێت ، نەبادا پەیوەندی ئینتیمای دیکە بێتە پێش و وەلائی ئوممەت وئینتیمای پەیام وچەسپاندنی لاواز کەن ، یان کاریگەرییەکەی لە تاکەکانی ئوممەتدا سست کەن .. دیاردەی زەق کە وەلائەکانی ئینتیمای تێدا تێکەڵ و پێکەڵ دەبێت ، پەیوەندی خزمایەتی و

---

[194] الطبري : التفسير ب 1 ل 129 - 130 .

خوێن و بەرژەوەندیە ئابوریەکانە ، لەبەر کاریگەریی و سروشتی بوونێتی کە ئیسلام رێی پێداوەو هانیشی داوە ،بەو مەرجەی لە سنوری (سیلەی روحم) دا بمێنێتەوە ، چونکە ئەو سنوورە هەر وا لە بازنەی (ولایة الایمان) دا .. ئەمما ئەگەر لەو بازنە هاتە دەرەوەو بوو بە پەیوەندیەکی دەمارگیریی جاهیلیی ، ئەگەر پێچەوانەی پەیوەندی ئینتیمای دین و ئوممەتەکە بۆوە ، ئەو کاتە بە سەد تەئکید شوێنی لە بازنەی (ئوممەتی ئیمانداران) دا نامێنێتەوەو توور هەڵدەدرێت ! ئاماژە بەمەیە کە خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَتَّخِذُواْ آبَاءكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاء إَنِ اسْتَحَبُّواْ الْكُفْرَ عَلَى الإِيمَانِ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ . قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ التوبة / 23 - 24 واتە : ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە ، ئەگەر باوک و براکانتان فەزڵی کوفریان دا بەسەر ئیسلامدا مەیانکەنە سەرپەرشتیاری خۆتان ، هەر کەسێکیشتان سەرپەرشتیارێتی ئەوانی قبووڵ بێت حەتمەن ئەوە ستەمکارە پێیان بڵێ : ئەگەر باوک و نەوەکانتان و براو هاوسەرەکانتان و کەسی عەشرەتەکانتان و ئەو سامان و ماڵەی کۆتان کردۆتەوەو ئەو بازگانیەی خەمی بێبازاڕییتان هەیەو ئەو کۆشک و تەلارەی دڵتان پێیان خۆشە ، لە خواو پێغەمبەرو جیهادی رێی خواتان پێ خۆشترە ، دەی سا بەرامبەر بە خوای گەورە خۆ لەسەنگەر نێن و چاوەڕوانی هاتنی فەرمانی بن ، خوای گەورە رێنمایی خەڵکانی فاسق ناکات ..

پێغەمبەری خوا صلی الله علیه وسلم بە ئاشکرا ئەو کەسە لە (ئوممەتی ئیمانداران) دەردەکات کە دەمارگیریی جاهیلیی تێدایەو خەڵکی بۆ

دەمارگیرییەکەی بانگ دەکات ، یان جەنگی لە پێناودا دەکات ، یان پشتگیریی دەکات تا دەمرێت[195] !!

حیکمەتی ئەو دیدو هەڵوێستەی ئیسلام لە (دۆستایەتی و سەرپەرشتیارێتی) کە بەو شێوەیە دیارە لەبەر ئەوەیە کە بازنەی ئینتیما بۆ دین و ئوممەتەکەی لە ناوچەو نەتەوەیەکدا ناوەستێت ، بەڵکو بە هۆی ئەو پەیوەستە ئیمانییەیەوە ، هەموو سەرزەمین و هەموو گەل و میللەتان دەگرێتەوە ! ئاشکرایە لە هەر شوێنێک ئینتیمای نەتەوە زاڵبوو بەسەر ئینتیمای عەشرەتدا ئەو نەتەوەیە زاڵتر دەبێت بەسەر ناوچەیەکدا کە وەلائەکە بۆ عەشرەتێکە .. چونکە تا بازنەی وەلاء بەرفراوانتر بێت کۆمەڵکاریی زیاتر دەخوازێت ، پەیوەندی توندوتۆڵتر دەخوازێت ، ئیدی پێکهاتەکانی ئوممەتەکە لە (باوەڕو هیجرەت و جیهاد و پەیام و داڵدەدان و پشتگیریی) ساحەو ووزەی زیاترو جۆرتری دەکەوێتە بەردەست ، هۆکاری تەکنۆلۆجیاو و ئیدارەو ڕێکخستنی ووردەکارتر دەخوازێت .. ئەمەش بە ووڵاتە دواکەوتووەکانەوە دیارە ، هەر وەکو بە پێچەوانەوە بە ووڵاتە پێشکەوتووەکانی وەکو ئەمریکاو ژاپۆن و ئەوروپاوە دیارە .. لە ووڵاتانی زاڵ و باڵادەستانی دەریێ دەبینیت وەلائی تاک زۆر جار لە سنووری نەتەوە دەردەچێت ، کەچی وەلائی خەڵکی لە ووڵاتە دواکەوتووەکانی جیهانی سێیەم دا ـ کە ووڵاتی موسوڵمانانیش بەشێکە لێی ـ دەبینیت بۆ تیرەو هۆزو تائیفەو مەزهەبە ! بۆیە ڕەنج و چالاکی و بایەخدانیش هەر وا لە ناو جوغزی تەنگی تیرەپەرستی و تائیفەگەرێتیدا ! ئەمەش وا دەکات ئامانجەکانیان بچووک بن ، تمووحاتیان

---

[195] ئاماژەیە بەو فەرموودانەی کە دژی ئەو دیدو هەڵوێستەیە ، وەکو حەدیسەکەی جوندوبی کوڕی عەبدالله خوا لێی ڕازی بێت لای ئیمامی موسلیم کە دەفەرموێ (مَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَةٍ عِمِّيَّةٍ يَدْعُو عَصَبِيَّةً أَوْ يَنْصُرُ عَصَبِيَّةً فَقِتْلَةٌ جَاهِلِيَّةٌ) / مسلم / الامارة ژمارە (**1850**) واتە : ئەوی لەژێر ئالایەکی کوێرانەدا دەجەنگێت و بانگەشەی بۆ تیرەپەرستی و دەمارگیرییە ، یان عەشرەتەکەی خۆی بە دەمارگیرانە سەردەخات گەر بکوژرێت کوژرانەکەی جاهیلییانەیە . فەرموودەی دیکەش لەوبابەتەوە زۆرن .

بچووک بێت ، بایەخدانیان بە شتی بچووک بێت ، کە ئاواش بوون ، ئاسۆی بیرو گۆشەنیگایان کەم و کورت بینەو بەرهەمیشیان کەمە !!

.... * * * ....

بەندی دەیەم

توخمەكانی پێكهاتەی ئوممەتی موسوڵمان

بەرامبەر بە تیۆرەكانی دەروونناسیی

بەشی یەكەم

پلەكانی پێداوویستی لە نێوان ئیسلام و دەروونناسیدا

بەشی دووەم

پلەكانی پێداوویستی لە نێوان پراكتیزی ئیسلام و پراكتیزی تیۆرەكانی دەروونناسیدا

بەندی دەیەم

توخمەکانی پێکهاتەی ئوممەت و تیۆری پێداویستیی لە دەروونناسی نوێدا

بەرجەستە کردنی پێکهاتەکانی ئوممەتی موسـوڵمان (بـاوەڕو هیجـرەت و جیهادو داڵـدەدان و پشـتگیریی) لـە ژیـانی رۆژانـەی کۆمەڵـە خەڵکێـکدا ، وەڵامدانەوەی سروشتی پێداوویستیە سەرەکیەکانی مرۆڤایەتیە ، کە ئەمە لـە دنیای واقیعدا دێتە دی ، هەموو ووزەو تواناکان دەتەقنـەوەو ووزەی تـەواوی خۆیان دەبەخشن ! بەمـەش حەتمـەن ئوممەتێـک وشارستانێـتیەک لـەدایک دەبێت .. بە پێچەوانەشەوە ئیهمال کـردنی ئـەم توخمانـە ، یـان شلوشێـواو گرتنیان ، یان لەمپەردانان لە رێیاندا ، کۆمەڵگەکە لە ئاسـوودەیی مـەحرووم دەکـات ، تاکـەکانی کۆمەڵگەکـە لـە هەڵپـەکاریی مسـۆگەر کـردنی پێداوویستیەکانی ژیانیانـدا دەبـن و خۆخۆییانـە کـار دەکـەن ، کاریگـەریی دەستەجەمعییان نامێنێت ، تا خۆوویسـت و بێهێـزو پێـز دەکـەون ، ئـەوەش دارمان و داهێزرانە ! هەنگاو هەڵهێنانەوەیە بەرەو مردن !

زانستی دەروونناسی و کارگێـڕی و سیاسـەت و پـەروەردەی سـەردەم لـە پراکتیزە کردندا بایەخی زۆریان بە (پێداوویستیە سەرەکیەکانی مـرۆڤ) داوە ، ئەو سەرچـاوەیەی لـەم پراکتیـزە کردنەیانـدا وەکـو نیـۆری رێنیشـاندان گرتوویانەتە بەر تیۆری (پێداوویستیە سەرەکیەکان) ی ئەبرەهام ماسـلۆ[196]

[196] ئەبرەهام یان ئیبراهیم ماسلۆ لە یەکەمی نیسانی 1908 دا لە شاری برۆکلینی ئەمریکا لەدایکبووە ، یەکەمین منداڵی حەوت منداڵەکەی باوکە جولەکەیەتی کە لە روسیاوە لەبەر هەژاریی هیجرەتیان بۆ ئەمریکا کردبوو ، لەبەر خاتری باوکی یەکەمین جار یاسای خوێند ، بەڵام دواتر بایەخی چووە سەر دەروونناسی و لەگەڵ هاری هارلۆ کە ئەزموونەکانی لەسەر مەیموون دەکرد کەوتە کار ، لە 1934 دکتۆرای لەسەر دەروونناسی وەرگرت و دوای ماوەی 10 ساڵ کە بە مامۆستایەتی زانکۆوە خەریک بوو ، موتەفەڕیغ بوو بۆ تیۆریەکەی خۆی و زۆر بە توندی هێنایە پێش ، هەر وا بەردەوام لەسەر نووسی تا کردیە تیۆرێک کە ئێستا زۆرینەی سیستمی

(Abraham Maslow) یە ، کە پێشەوای مەدرەسەی دەروونناسی مرۆڤایەتی (Humanistic Psychology)یە ، کە تەرکیز دەکاتە سەر ئەوەی کە مرۆڤ تاک و بێ وێنەیەو وەکو هیچ گیانلەبەرو ئاژەڵێک نیو ..

بە شتێکی بەسوودی دەبینم کە خاڵە لێکچووەکانی ئەو تیۆریە مرۆڤایەتیەو توخمەکانی پێکهاتەی ئوممەتی موسوڵمان لە دیدی قورئانیدا بکەم کە پێشتر باس کران ، کە لە مێژووی ئیسلامدا پراکتیزە کرا :

ڕۆژئاوایی لەبەر ڕۆشنایی تیۆریەکەی ئەودا پێداوویستی کۆمەڵگەکانیان دیاری دەکەن .. ماسلۆ لە 8 حوزەیرانی 1970 کۆچی دوایی کرد ..

بەشی یەکەم

پلەکانی پێداوویستیە سەرەکیەکانی مرۆڤ

لە نێوان بنەماکانی ئیسلام و دەروونناسی مرۆڤایەتیدا :

مرۆڤ پێداوویستی و پاڵنەری زۆرن ، هەر یەکەیان کاریگەرییەکی خۆی لەسەر بارودۆخ و چۆنیەتی رەفتارو هەڵوێست گرتنەبەری هەیە ، شەرەپاڵیانە بۆ ئاراستە کردنی خاوەنەکانیان ، جاری وا هەیە یەکێک لە پاڵنەرەکانی بەهێزتر دەبێت لەوانی دیکە ، جاری واش هەیە هەر ئەو پاڵنەرە لە کاتی تردا کاریگەرییەکی سەرەکی نامێنێت ، دەشێت لە کات و شوێنێکی دیاری کراودایەکێک لەو پاڵنەرانە یان یەکێک لەو پێداوویستیانە ببێتە بەهێزترین پاڵنەر یان زۆرترین پێداوویستی ، ئینجا ببێتە هۆکاری بەگەڕ خستن و ئاراستەی چالاکی . دەشێت بەم وێنەیەی خوارەوە ئەو پلانەی پێداوویستی مرۆڤێک نیشان بدرێت :

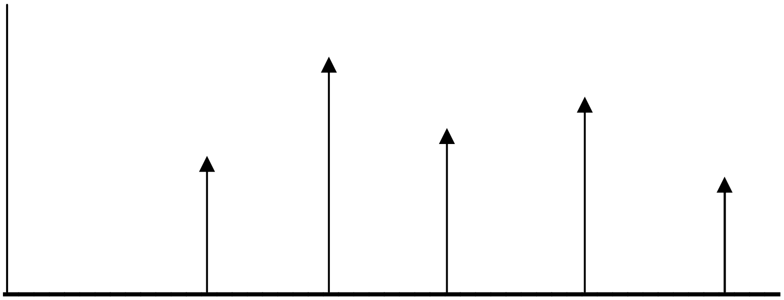

لێرەدا پاڵنەر یان پێداوویستی (ب) بەهێزترە ، بۆیە وا ئاراستەی خاوەنەکەی دەکات کە بەرەو ئەو جۆرە چالاکیە بچێت کە پێداوویستیەکەی پێ چارەسەر دەکرێت . ماسلۆ پێداوویستیەکانی مرۆڤ پلە پلە دەکات و هەر پلەیەکیان دەکاتە خانەیەک :

ـ پێداویستییە فیزیکیەکان (Physiological Needs)

ـ پێداوویستی ئاسایش (_Safety Needs _ Security)

ـ پێداوویستی ئینیتما (_ Social Needs _ affilation)

ـ پێداوویستی رێزلێنان (_ Esteem Needs _ Recognation)

ـ پێداوویستی بواری خۆ سەلماندن (Self – actualization Needs) .

بەڵام ریزبەندیی ئەم پێداوویستیانە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر یان لە کۆمەڵێکەوە بۆ کۆمەڵێکی تر دەگۆڕێت ، بەم پێیەی خوارەوە :

(أ) شێوەی یەکەم : پێداوویستیە فیزیکیەکان :

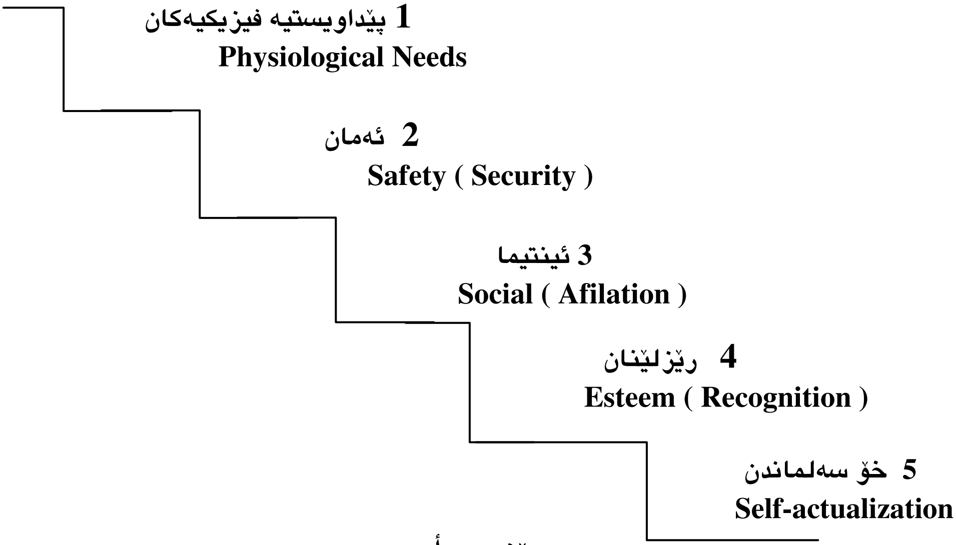

وێنەی (أ)

لە وێنەی (أ) کە لە سەرەوەیە ، پێداوویستیە فیزیکیەکان لە سەری سەرەوەن ، چونکە لە هەمووان زەروریترن ، پێوویستترن ، بۆیە دەبنە بەهێزترین پاڵنەر ، چونکە بوون و ژیانیان لەسەر دەوەستێت ، وەکو پێوویستی بە خۆراک بە خواردنەوە ، بە هەواو ئاو ، بە پۆشاک ، بە جێگای حەوانەوەو سوکنا ، بە هاوسەرگیریی .. تا ئەم پێداوویستیانە پڕ نەبنەوەو خاوەنەکانیان تێر نەبن ، بە شێوەیەکی وا کە خاوەنەکانیان هەست بکەن کە ژیانی فیزیکییان مسۆگەر بووەو هەر یەک لە ئەندامانی لەشیان ئەرکی خۆی بە شێوەیەکی داواکراو جێبەجێ دەکات و ئەوانەی جێ بایەخی جەستەن هاتوونەتە دی ، هیچ داواکاریەکی دیکە وەکو ئەمانە نابێتە جێ بایەخی

سەرەکی .. پێداوویستیەکانی تر (وەکو مەتح کردنی) لای ئـەو کەسـەی ئـەم پێداوویستیەی مسۆگەر نەبووە ، جێ بایەخ نیە[197] ..

(ب) شێوەی دووەم : پێداوویستی ئاسایش :

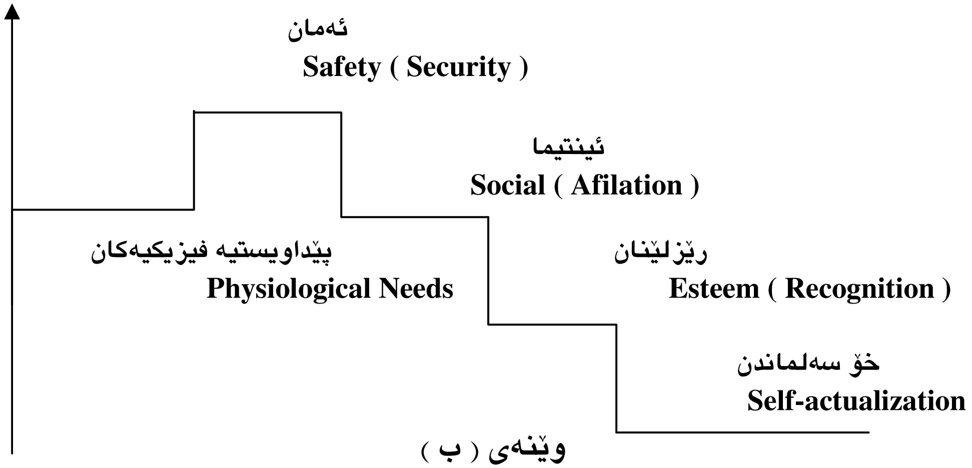

وێنەی (ب)

کاتێک پێداوویستیە فیزیکییەکان مسۆگەر دەبن ، پێداوویستی دوای ئەو دێت کە لایەنی ئەمنیەتە .. هەر کەسێک خۆراک و ماڵ و خێـزانی مسـۆگەر بـوو ، ئینجا عەداڵی دووی هێمنی و ئاسایش (_Safety Needs _ Security) دەبێت .. ئیتر هێنانەدی ئەمیان دەبێتە خولیای سـەری و بـۆی دەبێـتە جـێ بایـەخ و پاڵنەری سەرەکی چالاکیەکانی ، پێداوویستی ئاسایش و ئەمنیـەت لەسـەری سەرەوەیەو بەهێزترین پاڵنەرە .. پێداوویستی ئەمنی یەعنی قوتار بوون لـە ترس و بیم و دڵە راوکێ و مەترسی ئەشکەنجەی بەدەنی و واتایی و مەحرووم بوونەوەو لەدەستدانی پێداوویستیە سەرەکیەکان کە مسۆگەر بوون ، هەروەها

---

[197] وەک ئەو نوکتەی لە ناو لادێییەکاندا دەگێڕرایەوە کە پێشمەرگە تراکتۆری کابرایان بەکار دەهێنا پاشان پێیان دەووت سوپاس ، هاواری لێ هەڵدەستا : سوپاس بدەم بە نان بە ئاو بە گازو رۆن ، بە چی ؟! چونکە ئەو پێداوویستیە سەرەکیەکانی مسۆگەر نەبوون ..

قوتاربوون لە خەمی پاراستنی سامان و ماڵ و وەزیفەو كارێك كە پێداوویستیە سەرەكیەكانی جەستەی پێوە بەندە ، دیسان نەمانی مەترسی جێ و ڕێ ، كە مەترسیەك نەمێنێت لە ناوەوە (وەكو ترسی دز هاتنە سەر ماڵ) یان لە دەرەوە (وەكو شەڕ پێ فرۆشتن و رووت كردنەوە شتی وا) رووی تێكا .. هەر كاتێك كەسێك مەترسی لە ئەمنیەتی خۆی و ژیان و ماڵ و منداڵ و سامانی هەبوو ، حەتمەن مسۆگەر كردنی ئەمانی دەبنە یەكەمین پێداوویستی سەرەكی و پاڵنەری سەرەكی چالاكیەكانی ، ئیتر هەمیشە لە خەمی ئەوەدا دەبێت كە چۆن مەترسیەكان لە خۆی دوورخاتەوەو ئەمانی دەست كەوێت ، ئەمانی ژیان ، ئەمانی كارو رۆزی ، ئەمانی مەئواو حەوانەوە ، ئەمانی یاسایی ..

(ج) شێوەی سێیەم : پێداوویستی ئینتیما :

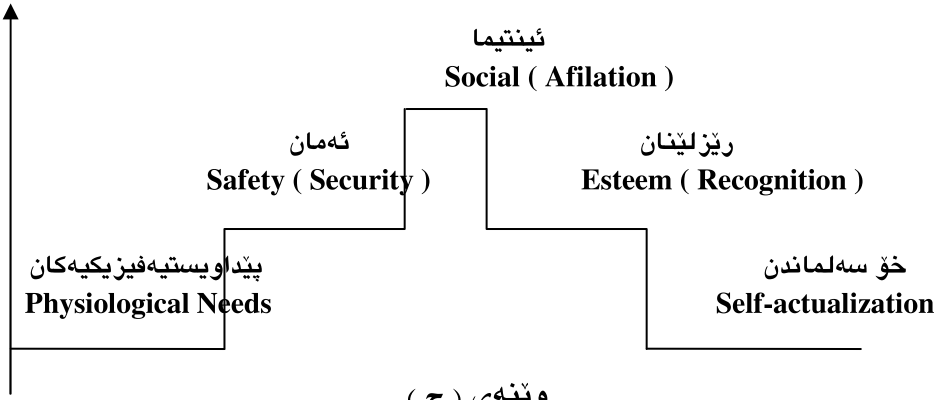

وێنەی (ج)

سێیەمین پێداوویستی پێداوویستی ئینتیمایە ، چونكە مرۆڤ كە زیندەوەرێكی كۆمەڵایەتیە ناتوانێت بە تەنها بژی ، ناتوانێت لەو خەڵكەی وەكو خۆنی دوورەپەرێز بوەستێت ، چونكە پێویستی بەوەیە كە سەر بە پۆلێك مرۆڤی دیكە بێت كە لە دیدو تێڕوانینی خۆی نزیكن ، یان ئەو وا هەست دەكات ، حەز دەكات بچێتە ریزی كۆمەڵە خەڵكێكەوە كە پێی رازین ، ئەمەش ئەوەندەی تر یارمەتی ئەوەی دەدات كە پێداوویستی ئەمان و ئاسایشەكەشی تا ئەو ئاستەی خۆی لێی رازی دەبێت ، مسۆگەر كات ، لەم روانگەو

پێداوویستیەوەیەتی کە چاودەگێڕێ و وورد دەبێتەوە تا ئەو کەسانە بدۆزێتەوە کە پێی وایە پەیوەندی بەستن لەگەڵیاندا ئەم مەبەستەی دێننە دی .. لەم حاڵەتەیدا پێداوویستی ئینتیما دەبێتە بەهێزترین پاڵنەری ، وەکو لە وێنەی ج نیشاندراوە ..

د ـ شێوەی چوارەم : پێداوویستی ڕێزلێنان :

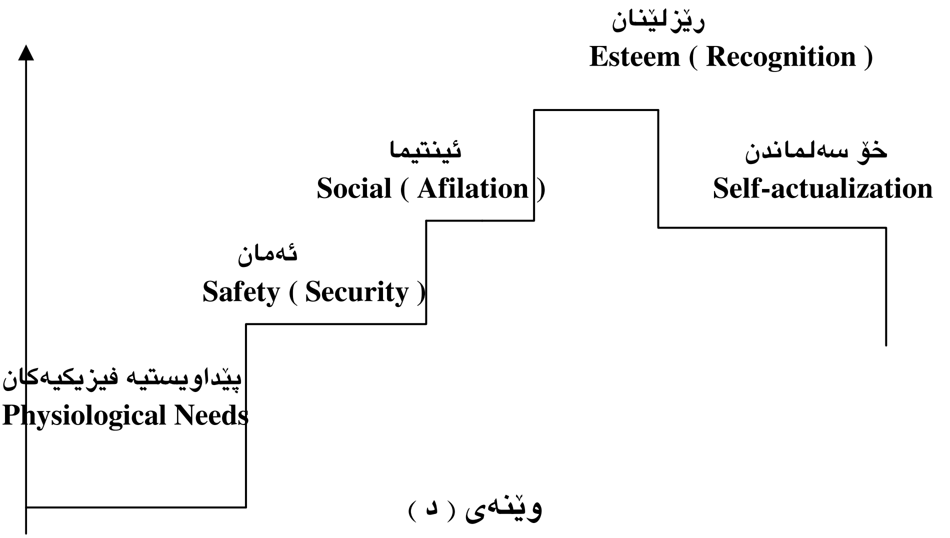

وێنەی (د)

دوای ئەوەی کابرا پێداوویستی ئینتیمای تێر دەکات ، ئیتر هەوڵی ئەوە دەدات کە لەناو کۆمەڵەکەی خۆیدا ڕێزی لێ بنرێت وببێتە جێمتمانەو مەتح کرێت ، ئیتر ئەوەی کە دەبێت بە خولیای سەری و دەیەوێت بەدەستی بهێنێت ، ئەم مەتح و ڕێزلێنانەیەتی . هەر وەکو لە وێنەی د دا نیشاندراوە:

زۆر کەس هەن کە برسی ئەم مەتح کردن و ڕێزلێنانەن ، زۆر خۆیان بە تەعلیماتی کۆمەڵەکەیانەوە پابەند دەکەن تا مەتح کرێن ، تات بڵێن زۆر مولتەزیم و پابەندە ، بەمەش زیاتر ڕێزی لێ بنرێت و بە باشە باس کرێت ، پڕ کردنەوەی ئەم پێداوویستیە کابرا دەکاتە جێ متمانەی خۆی ، باوەڕی بە

خۆی دەبێــت ، هەســت دەكــات تاكێــكی كارێــگەری دەوروبــەری خۆیــەتی و هەبوونی زەروورییە ، هەست بە هێزێكی نــاوەكی و دەرەكــی پارســەنگبوونی كۆمەلایەتی دەكات .. ئەم كابرایە ئەگەر لەســەر ئــەو بەخششــەی هەیــەتی ، لەسەر ئەو هەلۆێستەی هەیەتی مەتح نەكراو رێزی لێ نەنرا ، ئەگــەر هــەلی تەواوی بۆ نەڕەخسێنرا ، ئینجا خۆی دەكەوێتە دۆزینەوەی هــەلی نابــەجێ و چالاكی رمێنەرو چرپەچرپ و چالاكی فێڵكاریی ! مندالی ساوا جــاری وا هەیــە لە هیچی كەم نیەو هیچی لێ نەكراوە بەلام لەپڕ دەست دەكات بــە گریــان بــۆ ئەوەی سەرنجی ئامادەبووان بۆ لای خۆی راكێشێت و بــەقوربان و بەســاقەی بن تا بە لاوولۆیدا بێن وئاشتی كەنەوە ! فەرمانبەرێك جاری وا هەیە لەگــەڵ بەڕێوەبەرەكەی دەیكاتە موجادەلەو شەڕەقســە بــۆ ئــەوەی ســەرنجیان بــۆ چالاكیەكانی خۆی راكێشێت كە لــە كــاتی موناقەشــەدا باســیان دەكــات تــا بیبیستنەوەو بزانن كە چالاكی وای كردووە تا رێزی بگرن . دەبینیــت حزبێــكی بەرهەلستكاری حكومەت دەكەوێتە رەخنەگرتنێــكی توندوتیــژەوەو جــاری وا هەیە چالاكی ڕوخێنەر ئەنجام دەدات ، تا سەرنجی ســەرانی حكومەتەكــە بــۆ رێزلێنان و جێ كردنەوەو مەتح كردنیان بكەنەوە ، جاری وا هەیــە دەكەوێــتە خۆپیشاندان تا ئاشت بكرێتەوەو وەكو مندالەكە بە لاوولۆیدا بێن !

دوو پالنەر دەبنە دوو پاتری بزاوتی پالنەری پێداوویستی رێزلێنان و مەتح كردن : پلەوپایە (Prestige) و هێز (Power) ..

ـ پلەوپایــە (Prestige) : هەســتی پێداوویســتی هــەبوونی پلــەو پایــە لــە كەسانێكدا دەبنە پالنەر كە لە خانەوادەیــەكی پلــەداردا یــان لــە بــارودۆخ و شوێنەوارێكدا لەدایك بووبێت كە پلەوپایە سیمای گــەورەیی و پیاومــاقوولی بێت ! خەلك بە رێ و شێوەی جیاواز هەولْ بــۆ وەدەســت هێــنانی پلەوپایــە دەدەن .. هەندێك كەس تەنازولی زۆر دەكات تا دەستی لە پلەو پایەیەك گــیر دەبێت تا لەو رێیەوە پارەو سامانی زیاتری دەسكەوێت ، ئەمە پلەوپایەی بــۆ پارەیــە .. هەیــە پــارە دەدات تــا پلەوپایــەی دەسكەوێــت بــەو هیوایــەی لێوەشاوەیی خۆی بسەلمێنێت و لەو رێیەوە بەناوبانگ ببێت و مەتح بكرێــت .. خەلكانێك هەن هەموو شتێكیان لە پێناوی وەدەست هێنانی ئەو پلەوپایەدا

دەدەن کە لەمێژە چاویان تێبڕیووە ، کەچی کە پێی دەگەن پێی تێر دەبن و هەوڵی زیاتر کردنی نادەن ، وەکو بڵێیت بەوەندە تێر دەخوات وحەزەکەی دێتەدی ! ئەم پاڵنەرەیە کە دەیبینیت لە گەنجدا بەهێزەو تا دێت زیاتر هەوڵ دەدات بچێتە پێشتر ، بەڵام لە پیردا بەرەو قەناعەت کردن دەچێت ، بە تایبەتی کە هەست دەگات گەیشتۆتە ئەو پلەوپایەیەی کە مەبەستی بوو ، یان لێی نزیک بۆتەوەو نایەوێت گۆڕانکارییەکی تر ببێت ، نەبادا ئەمەی لەدەست چێت یان لێی بێتە خوارووتر !!

ـ هێز (Power) : ئەمیش دوو جۆرە : هێزی کەسایەتی وهێزی پلەوپایەکە[198] کەسانی وا هەن هێزیان هەر نیە ..

هـ : شێوەی پێنجەم : پێداوویستی بواری خۆ سەلماندن :

دوای ئەوەی کەسێک پێداوویستی پلەو پایەی کۆمەڵایەتی پڕ دەبێتەوەو مەتح و رێزلێنانی تێر دەبێت ، وێڵی دووی ئەو هەلە دەبێت کە لە کوێوە دەست بکەێوت کە وا دەکات ئەو پلەو رێزەی بە نەمری لە ناو خەڵکیدا بمێنێتەوە ! بۆیە دەگەڕێ لە دووی ئەو هەل و بوارو جێو رێیانەی کە خۆی تێدا دەسەلمێنێت ، ئیدی ئەمەی لا دەبێتە بەهێزترین پاڵنەری رەفتارو هەڵوێستی ، ئەم پێداوویستیەی دەبێتە یەکەمین خولیای سەری وەکو لە وێنەی خوارێدا نیشان دراوە :

[198] کەسانی وا دەبینیت کە کاریگەرییەکەیان بە زاتی خۆیانەوەیە ، بە دیدو بیرییان ، بە رێکخستن و ووزە بەگەڕ خستنیان ، بە پێشەوایەتی و ئاڕاستەوانیان .. ئەم کەسە لە ناوەوەو دەرەوەی کۆمەڵەکەی خۆیدا هەر کاریگەرە .. کەسانی دیکەش هەن کە تەنها لە ناو حزبەکەدا کاریگەرییان هەیە ، ئەویش لەبەر پلە حزبیەکەیە ، نابینیت کەسانی وا هەن کە پلە حزبیەکەیان لێ دەسێنرێتەوە ، شوانیشیان پێ ناکرێت !

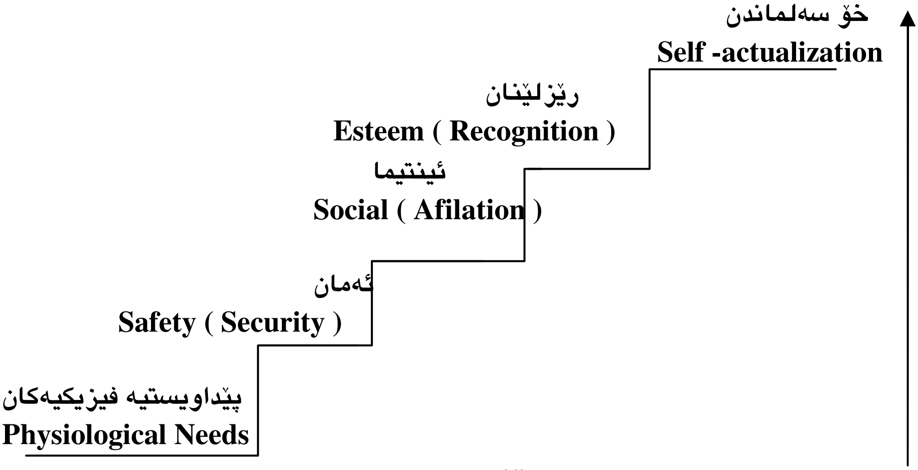

وێنەی (د)

پێداوویستی خۆ سەلماندن ، وا لــە خاوەنەکــەی دەکــات کــە ڕەنجــی خــۆی دووبەرابەر کات و بەسەر هــەموو کەنــدو کۆســپەکانیدا زاڵ بێــت تــا بچێــتە پێشترو زیاتر ناو بهێنرێت .. بۆیە دەبینیت بیرمەند یان نوسەر یــان شــاعیر یان هونەرمەند بەهێــزترین بنــەمای فیکــر و جــوانترین بەرهــەمی دەخاتــە بەردەست ، سیاسی بەرنامەو پەیکــەرو ئامــانج و نەخشــەی دادەڕێژێــت تــا خەڵکی پێ کەسب کات ، فەرماندەی سەربازیی سەرکەوتنەکانی دەنوسێــتەوەو ئــەنجامی ئیجــابی شــەڕو پێــکدادان و جەنگــەکانی دەخاتــەوە بەردەســت .. هەروەها جۆرە کەسەکانی دیکەو خاوەن پیشەو نــاوو بەرهەمــەکانی دیکــە .. هەموو لە هەوڵی ئەوەدا دەبن کە بــەو شێــوە بناسرێــن کــە خۆیــان وێــنای دەکێشن !

خەڵکی لە تێر کردنی ئەم حەزەیاندا شێوازو ڕێی جیاوازیان هەیە ، هەیانــە لە رووی ئیدارییەوە کاریگەریی خۆی دەسەلمێنێت تــا ببێــتە بەڕێوەبەرێــکی سەرکەوتوو ، هەیانە لە بواری وەرزشدا خۆی ماندوو کردووە تا بچێــتە ئــەو پلەو پایەی کە تێیدا مەتح دەکرێت ، تا حەزەکەی خۆی بە سەلماندنی بــوونی خۆی بهێنێتە دی ، یەکێکی دیکە بە خوێندن ، ئەوی دیکە بە گۆرانی .. ئــەویان دایکەو دەیەوێت خۆی لە خزمەت کردنی زارۆکــەکانی و پــەروەردە کردنیانــدا بپسێنێت تا ئەوە بسەلمێنێت کە دایکێکی سەرکەوتووە .. ئــەو جــەنگاوەرەش

لەم سەنگەر بۆ ئەو سەنگەر روو بەڕووی دژواریی و مـەرگ دەبێـتەوە تـا لای ئەوانەی ئەم پێی خۆشە بیسەلمێنێت کە ئازا بووەو باکی بە مـردن نـەبووە .. یەکێکی دیکەیان خۆی بە دەستە سەربازی دوژمندا دەتەقێنێـتەوە ، نـەک بـۆ ئەوەی خانووی بدەنێ یان ئەمان ، نەک بۆ ئەوەی پلەو پایـەی بـدەنێ ، یـان مەتحی کەن ، بەڵکو بۆ ئەوەی ، لای خاوەن عەقیدە قیتالیەکەی بیسەلمێنێـت کە لە راپەڕاندنی تەعلیماتی بیروباوەڕەکەیدا نموونەیی بووە ..

شێوازی تێرکردنی ئەم حەزە (خۆسەلماندن) لە خەڵکیدا جۆراوجـۆرە ، بـە گوێرەی قۆناغی تەمەن دەگۆڕێت .. کابرای وەرزشـەوان بـە گوێـرەی توانـاو تاقەتی جەستەو ووزەی شاراوەی خۆی تێدەخورێ و تەکان دەدات [199]..

ئـەو بـاس و لێـکۆڵینەوانەی دوای ئـەبرەهام ماسـلۆ باسـیان لـە (خـۆ سەلماندن) کرد ، هاتنە سەر ئەوەی کە دەبێت دوو پاڵنەری شـاراوەی تـریش لە کابرادا هەبێت تا بەرەو خۆ سەلماندنەکەی بڕوات و کۆڵ نەدات :

یەکەمیان پاڵنەری لێهاتوویی ، دووەم : پاڵنەری حەز کردنی هێنانەدی ..

لێهاتوویی هەر ئەوە نیـە کـە کـابرا چـەند سیفەتێـکی هەڵکـەوتوویی زاتی هەبێت ، بەڵکو دەبێت توانای کۆنترۆڵ کردنی هۆکارەکانی بارودۆخ و کەشـی لەباری سروشتی و کۆمەڵایەتیشی هەبێت ، ئەو کەسانەی کـە ئـەم حـەزەیان تێدایەو ئەو پاڵنەرە وایان لێ دەکات رەنجی زۆرتر بدەن ، هەر بەوەندەی کـە حەز دەکەن ناگەنە مەبەست ، بـەڵکو چاوەڕێـی ئـەوەش دەکـەن بـارودۆخ و گۆڕانکاریە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان بە شێوەیەکی وا بگۆڕێن کە هەلێک بـۆ ئەمانیش بڕەخسێت ، یـان ئەوەنـدە توانـاو ووزەیـان بکەوێـتە دەسـت تـا بارودۆخەکە وا لێبکەن بە سوودی خۆیان بێتەوە .. ئەمەش ئیعتیمـاد دەکـات سەر ئەزموونی سـەرکەوتن یـان شکسـتی کـابراو چـۆنیەتی دیـدی خـەڵکی بەرامبەری .. ئەو کەسانەی بە چـاوی سلبێـتیەوە روانیوانەتـە ئەزموونەکـە هیممەتی ئینتیماو حەزی بەشداری کۆمەڵکاریی نوێیان لا دروسـت نابێـتەوە ، چونکە هەر وا دەزانن ئەزموونی رابوردوو شکست خواردوو بووەو هەر کارێکی

---

[199] Abraham Maslow , Motivation and Personality (New York-Harper & Row puplisher 1970 PP 35_58) :

دیکە بەو بەرنامەو کەسانە بکرێتەوە هەر شکست دەهێنێت ! ئەمانە دەبنە قوربانی ئەو بارودۆخانەی بەسەریاندا دەسەپێت ، بارودۆخەکە ئەمان دەگۆڕێت ، و ئەمان بارودۆخەکەیان پێ ناگۆڕێت ! چونکە ئومێدو وویست و هیمەت و توانای گۆڕانکارییان لە خۆدا مراندووە ! بۆیە حەزی خۆ سەلماندن لە مانەدا کپ دەبێتەوەو بەرو پووکانەوە دەچێت ! لەوانەش نەپوکێتەوە بەڵام لەبەر زۆری ئەزموونی سەرنەکەوتوو ـ بە دیدی ئەو ـ قەناعەت و حەزی دێتە سەر بێدەنگی و کەنارکەوتن .. لەم حاڵەتەشدا لێهاتووییەکە خپ دەبێت و لەوانەی کۆمەڵێک کێشەی ئاڵۆزیش بۆ دەروونە ماندووەکان بخوڵقێنێت ! چونکە بەرامبەر هەموو هەوڵێکی گۆڕانکاریی نموونە بە ئەزموونێکی شکست خواردوو دەهێنێتەوەو لە خۆی و دەوروبەریدا بێئومێدی و رەشبینی دروست دەکات !

تەمەنیش بۆی هەیە ، کەسانی وا هەن حەزی خۆ سەلماندنیان پاڵنەریانە ، بەڵام چونکە چوونەتە ساڵەوە وویست و هیممەت و توانای گۆڕانکارییان کەم بۆتەوەو باوەڕیان وا نەماوە کە دەتوانن زەروورەتی هەبوونی خۆیان بسەلمێنن !

ئەمما پاڵنەری حەزکردنی هێنانەدی خۆسەلماندن : زانایانی دەروونناسی تێبینی ئەوەیان کردووە کە هەندێ کەس پاڵنەری حەزی هێنانەدی مەبەست لایان زۆر بەهێزەو هەندێ کەسی تر ـ لەوانەیە زۆرینەی خەڵکی بن ـ ئەو حەزو پاڵنەرەیان لا لاوازەو هیچ جێ بایەخیان نیە ! دەڵێی حەزی خۆسەلماندن لایان هەر نیە ..

پرۆفیسۆر دێڤید س . ماکلیلاند ئەم دیاردەیەی وورووژاند ، تا ئێستاش خۆی و زانا دەروونناسەکانی هاوڕێی لە زانکۆی هارفارد هەر پێوەی خەریکن و لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکەن ، دەیانەوێت بزانن پێداوویستی هێنانەدی تا چ رادەیەک پاڵنەرە ؟! تا چ رادەیەک گۆڕەری رەفتارەو هەڵوێست سازە ؟ ! توێژینەوەو بەدوودا چوونەکانی ماکلیلاند ئەوەی سەلماندووە کە حەزی هێنانەدی مەبەست پاڵنەرەو دەکرێت هەستی پێ بکرێت و لە پاڵنەرەکانی

دیكە جوێ بكرێتەوە ، هەر وەكو كە دەكرێت لە هەر كۆمەڵە مرۆڤێكدا دیراسە بكرێت كە دەكرێت بخرێتە گەر و دەشكرێت ئیهمال بكرێت ..

هەندێك رەفتار هەیە لەو كەسانەدا دەردەكەوێت كە پاڵنەری هێنانەدیی مەبەستیان لا بەهێزە ، وەكو :

1ـ دیراسە كردنی شت بە ووردی پێش ئەوەی دەست بداتە ئەنجامدانی .

2ـ رێكخستنی هەستی بەرەوپیر چوون و كەمكردنەوەی گیانی موغامەرە .

3ـ بایەخدان بە هێنانەدی مەبەست زیاتر لە هاندان و خەڵاتدان .

4ـ بەكارهێنانی كاتی زۆر بۆ بیركردنەوە لەوەی دەبێت ئەنجام بدرێت[200] .

ماسلۆ وا نابینێت كە پێداوویستی هەموو مرۆڤێك هەر بەو ریزبەندییە كە ئەو دیاری كردووە ، بەڵكو پێی وایە ئەوە نموونەی زۆرینەیە خەڵكیە ، دەنا كەسانی وا هەن هەر لەبەر خاتری كەسێك حەز دەكەن مەبەستێك بێتە دی و هەوڵیشی بۆ دەدەن .. ماسلۆ خۆی نموونە بە غاندی پێشەوای هیندستان دەهێنێتەوە كە قوربانی بە هەموو پێداوویستیە فیزیكی و ئەمنیەتەكانی خۆی دا تا پێداوویستی تر تێر كات ، كە بریتی بوو لە رزگار كردنی وولاتەكەی لە داگیركردنی ئیستیعماری ئینگلیزیی[201] ..[202]

نامەوێت بە رەخنەوە بە قووڵایی نموونە "نموونەیی"ەكەی ماسلۆدا بچمەوە ، كە ئەوەندە بە تاكە كەسێك كە غاندیە سەرسام بووە ! كەچی چاوی ئەو

---

[200] Paul Hersy , and Ken Blanchard : Management of Organizational Behavior , Englewood Cliffs ; NJ , Prentice Hall Inc . 1982 PP 37_40 .

[201] Paul Hersy , and Ken Blanchard , Op , cit .P 29 .

[202] باشترین نموونە موسوڵمان و هەوڵی بەدەست هێنانی رەزامەندی خوای گەورەیە ، حەزی شەهیدبوونی موسوڵمان چ پەیوەندیەكی بە پلەكانی پێداوویستی ماسلۆوە نیە ، كابرا بۆ ئەوە خۆی نادات بە كوشت تا خۆراك و خواردنەوەو خانوو ژن و ماڵی دەسكەوێت ، یان ئەمانی دەسكەوێت ، یان رێزوپلەی كۆمەڵایەتی دەسكەوێت یان خەڵكی مەتحی كەن و رێزی لێ بگرن ! چونكە ئەو كە لە ژیانەكە دەردەچێت چی لەو شتانە بكات ئەگەر بۆشی بهێننە دی ؟! هیچ .. بەڵام رەزامەندی خوای گەورە بۆی بۆتە گەورەترین پاڵنەر كە هەموو دژوارییەكی لە پێناودا بە ئاسان دیووەو خۆی تێ فڕێداوەو بێ باك بووە تا خۆی لەسەری داناوە !!

نەوە موسوڵمانە بەهێزەی یاوەرانی پێغەمبەری پێشەوای صلی الله علیه وسلم لە مێژوودا نەبینیوە کە چۆن هەر هەموویان قوربانیان بە هەموو پێداوویستیە سەرەکیەکانی فیزیکی و ئەمنیەت و پلەو پایەی کۆمەلایەتی و رێزو مەتح کردنی خۆیان هێنا لە پێناوی سەلماندنی بوونی خۆیان لای خوای پەروەردگار ! نەوەیەک مرۆڤ کە لە مێژوودا دووبارە نەبۆوە ، بەڵێ تاک تاکی زۆر لێرەو لەوێ پەیدا بوون ، بەڵام ئاوا لە نەوەیەکداو لە شوێنێکدا پەیدا ببنەوە ئەوە وەکو قورئان شایەتی لەسەر دەدا نەبۆوە ، چونکە ئەوە پلەو پایەیەکە تەنها کۆمەڵێکی لە موسوڵمانانی یەکەم و کەمێکی تری لە پاشینەی ئەوان گرتەوەو بەس !

دیقەت و سەرنجدانی وورد لە قورئانی پیرۆز ئەوە نیشان دەدات کە خوای گەورە لە هێنانەدی ستراتیژێتی کاری ئیسلامیدا ئەم قوربانیدانەی بۆ شوێن کەوتووانی ئەم دینە نەکردۆتە رێسایەکی بەردەوام ، بەڵکو وەکو لە سیرەی پێغەمبەری نازداردا صلی الله علیه وسلم دەردەکەوێت ، لەو کاتانەدا بووە کە بە دوای جێپەنایەکدا گەڕاوە تا هیجرەتی بۆ بکات و بتوانێت پلەکانی پێداوویستیەکانی بۆ خۆی و شوێن کەوتووانی لەوێ رێک خاتەوە لە هەموو پێداوویستیە سەرەکیەکانەوە بۆ پێداوویستیەکانی ئەمان و رێزو ئینتیما ، کە دەبنە هەلی رەخساوی بەردەست بۆ سەلماندنی لێوەشاوەیی و هێنانەدی .. ئەوەش بەو جیهادەی لە پێناوی هەڵگرتن و گەیاندنی پەیامی ئیسلام بە هەموو جیهان دەیانکرد .. دیارە کە توخمەکانی باوەڕ و هیجرەت و ، جیهادو پەیام و ، داڵدەدان و پشتگیریی و سەرخستن ، هەموویان هۆکاری کاریگەریی واقیعیانەی رەخساندن و تێر کردنی ئەم پێداوویستیانە بوون ..

توخمی باوەڕ هەستی ئینتیما لە ئەندامانی ئوممەتدا قووڵتر دەکاتەوەو دیدو تێڕوانین و بەرنامەو رێبازێکیان لە بیرو هۆشدا لا گەڵاڵە دەکات کە لەسەر (ناسنامەو رەگەزنامەو کلتور) ی موسوڵمانانە دامەزرابێت ، تا کەسایەتی تاک و کۆی ئوممەتەکە لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا لە ئوممەتانی دیکە جوێ کاتەوە ..

تو خمی وازوكۆچ (هیجرەت) وا لە موسوڵمان دەكات پێداچوونەوەی بەردەوام بكاتەوە ، تا بتوانێت واز لە شێوازە هەڵەكانی چەسپاندنی پێداوویستیە سەرەكیەكانی مرۆڤایەتی بهێنێت و راستتر بە گوێرەی دەرچەو داواكاریی كات و شونێی سەردەم دایانڕێژتەوە ..

توخمی جیهادو پەیامەكەش پێداوویستی سەلماندنی بوونی خۆ دەهێنێتە دی ، ئەمەیە كە دەروازەیەكی والا دەخاتە بەر دەم موسوڵمان تا روو لە هەموو جیهان كات و لە هەر شوێنێک بۆی لوا (لێوەشاوەیی) خۆی لە هەڵگرتنی پەیامی خواییدا بسەلمێنێت ، تا لە هەموو شوێنێک كە دەیگاتێ ببێتە هێزێكی كاریگەر لە فەرمان بە چاكەو بەرهەڵستی لە خراپەدا ، ئاوا بە پەیامە خواییەكەی دەتوانێت لە هەر كوێ بێت (لێوەشاوەیی) و توانای (هێنانەدی مەبەست) ی خۆی بسەلمێنێت و ئەوە نیشاندات كە ئەم وەكو هەر تاكێكی تری مرۆڤ وایە بەڵام لەبەر ئەوەی ئەم پەیامێكی خواوویستی هەڵگرتووە بۆتە عونسورێكی كاریگەرتر ..

توخمی داڵدەدانەكە پێداوویستیە سەرەكیەكانی ئوممەت لەو لایەنەوە دێنێتە دی كە دەبێت ئەو بارودۆخە بێتە دی كە هەموو ئوممەتەكە هەست بەوە بكەن كە خاوەنی خێرو بێری وولات و كان و سامانن ، هەموویان مافی ئەوەیان هەیە هەلی رەخساویان لەبەردەمدا بێت تا گەشەو نەشونما بكەن ، مافی سروشتی خۆیانە ببنە خاوەن نان و خێزان و ئەمان ، ماڵ و هۆكاری هاتوچۆیان مسۆگەر بێت ، هەروەها بە قەدەر ئەو مافانەش هەموویان هەست بكەن كە ئەركیان لەسەر شانەو دەبێت بە خۆشحاڵیەوە بەرەو پیری بچن .. هەر وەكو لە بەشی پێنجەمدا باسی لێوە كرا ..

توخمی پشتگیریی پێداوویستیە ئەمنیەكان مسۆگەر دەكات ، كە هەموو لایەک تەركیز لەسەر ئەوە دەكەن كە (شەریعەت لەسەرو هێزەوەیە) ، ئیدی هەموو لایەک هەست دەكەن لە ئەماندان ، دڵنیا دەبن كە تەنانەت كەس بۆی نیە غەیبەتیشیان كات ، یان دووزمانیان بۆ دروست كات ، یان راپۆرتیان لەسەر بنوسێت ، لەوە بێ خەم دەبن كە بەرەو چەوساندنەوەو پەڕاوێز كردن و ئیلغا كردنەوە ببرێن ! دوای ئەمە هەست بەوە دەكەن كە كەرامەتیان

پارێزراوەو رێـزیان لێـگیراوە ، وەکـو کاربەدەسـتانن و هـەموو یەکسـانن ، هەموویان بە پێـی شـەرع مـاف و ئـەرک و دەسـەڵاتیان هەیـە ! هـەموویان بەرپرسن لەوەی وورەو ووزەیان بۆ چەسپاندنی زیـاتر دادپـەروەریی بخەنـە گەڕ تا ستەم لە ناو خۆیاندا نەهێڵن ، ئەوجا بشبنە هێزێکی نێو دەوڵـەتی تـا رێی داگیرکاریی و شەڕو شۆڕو ستەمکاریی بگـرن .. ئـاوا هـەموویان هەسـت دەکەن دە لەو قۆناغەدان کە دەبێت هەبوونی خۆیان بسەلمێنن .

ئەو خاڵەی لە ئاراستە ئیسلامیەکەدا دەرهەق پلەکانی پێداوویسـتی مـرۆڤ ئاشکرا تێبینی دەکرێت ئەوەیە کە ئاراستە فیکریـی و سیاسـییەکەی ئیسـلام لەگەڵ قەناعەتی باوەڕو پەرسـتنەکان و دابـو نەریتـە رەوشـتیەکەدا تـەریب دەبنەوە ، هەمویان دەبنەوە هۆکاری رێنیشاندانی راست ، لە هەمان کاتیشـدا قورئان ئاراستەی هەڵەی قەومەکانی تری غـەیرە موسـوڵمانیش دەخاتـەوە پێش چاو تا هەردوو ئاراستە چەوت و راستەکە لە پێش چـاوی دوێـنراوەکان بێت تا خۆیان بەراووردیان بکەن ! نموونەی شێوازی ئەمە دوعاکـەی سـەیدنا ئیبراهیمە کە فـەرمووی : ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِـيَّ أَن نَّعْبُدَ الأَصْنَامَ . رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ . رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُواْ الصَّلاَةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴾ ابراهيم / 35 ـ 37 واتە : ئیبراهیم فەرمووی : خوایە ئەم شاری مەککەیە بکە بە جێی ئـەمن و ئەمان و حەوانەوەو ئاسوودەیی ، خوایە خـۆم و ئـەولادەکانم لـە بتپەرسـتن بەدوور بگرە ، خوایە ئەم بتانە (ئەوی دایمەزراندوون و لە پشتیانەوەن و بـە ناویانەوە قسە دەکەن) خەڵکانێـکی زۆریـان گـومڕا کـردووە ، خوایـە هـەر کەسێک پەیامی تۆی وەرگرت و بووە شوێـن کەوتـەی مـن تـۆش لـە خـۆمی حسێب بکە ، هەر کەسێکیش یاخی بوو ، سەرپێچی کرد ئەوە خۆت لێـبووردەو خاوەن بەزەییت . خوایە خۆت ئاگاداریت وا من یەکێک لـە ئـەولادەکانم (کـە سەیدنا ئیسماعیلە) لەم بیابان و دۆڵە ووشک و برنگەدا لایماڵەکەی خـۆت (کە بۆ خواپەرستی دروستمان کردووە) نیشتەجێ کردووە تـا نوێـژو تاعـەتت

بکەن ، دەی سا تۆش لوتف بکە با دڵ و دەروونی خەڵکییان بۆ بخرۆشێت تا خەڵکانێک خۆشیان بوێن و حەز بە دیدەنی و زیارەتیان بکەن ، جا خوایە بۆ ئەوەی زیاتر شوکرانەبژێر بن لە بەروبووم وحاسڵاتیش پشکی خۆیانیان پێ بدە .

هەروەها دەفەرموێ : ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلاً ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَى عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ **البقرە/ 126 واتە : بە یادی بێنەوە کە ئیبراهیم لە خوای گەورە دەپاڕایەوە : خوایە ئەم ناوچەیە (حیجاز کە مەرکەزەکەی مەککەبووە) هێمن و ئاسوودەو پڕ ئاسایش کە ، خوایە رزق و رۆزی دانیشتوانەکەی لەوانەیان کە باوەڕ بە خواو بە رۆژی دوایی دەهێنن لە بەرهەم و حاسڵات بدە ، فەرمووی : (من رۆزی هەمووان دەدەم) بەڵام ئەوانەیان کە باوەڕ ناهێنن دوای ئەوەی کە کەمێک نان و ئەمانیان دەمێ ژێرباری سزای دۆزەخیان دەکەم وبەرەو چارەنووسێکی زۆر بە ژانیان دێنم.**

ئەم پاڕانەوانە بۆ پڕ کردنەوەی پێداویستیە سەرەکیەکانی دانیشتوانی مەککەیە ، پێداویستیە سەرەکیەکانی جەستە (بەروبووم و و حاسڵات) ، پێداویستیەکانی ئەمان و رێزلێنان (تا خەڵکانێک خۆشیان بوێن و حەز بە دیدەنی و زیارەتیان بکەن) ئینجا هۆکارەکانی گەشەی ئەو نەوەو نەوزادانەی سەیدنا ئیبراهیم بۆ ساڵح بوون (تا نوێژو تاعەتت بکەن) و (بۆ ئەوەی زیاتر شوکرانەبژێر بن) .. چونکە نوێژکردن ئەوەیە کە ماناکانی لە ژیانێکی واقیعی هەست پێکراودا بەرجەستە بووبێت ، دەنا حەقیقەتی سوپاسگوزاری خوای گەورە ئەوەیە کە کوفرانەی نیعمەتەکانی و سەرپێچی فەرمانەکانی نەکرێت ..

ئەمما لە زانستی دەروونناسی نوێدا دەبینین پلەکانی پێداویستی مرۆڤ دوور لە باوەڕو دیدو تێڕوانینی فەلسەفی و لە بەهاو نەریت و رەفتارو رەوشت دەخرێتە بەر دەست ! هەر وەکو زانستیەکانی تر نیشان دەدرێت ! بۆیە

دەبینیت ئەوانەی ئەم تیۆریـــەیان داڕشـتووە بــە لایانـــەوە گـرنگ نیــە یـــان سۆراخی ئەوە ناکەن کە ئایا تیۆریەکەیان بۆ خێر بەکار دێت یان بۆ شەڕ !

ئە ئاوا دەبینیت هەردوو دیدو تێڕوانین و ئاڕاستەکە (دیدی ئیسلامی و تیۆری ماسلۆ) لە پراکتیزە کـردنی جیهانبینیەکـەدا جیـاوازن .. وەکـو لــە بڕگــەی دواتردا روونی دەکەینەوە .

* * *

بەشی دووەم

پلەکانی پێداوویستیە سەرەکیەکانی مرۆڤا

لە نێوان پراکتیزی ئیسلامیانەو پراکتیزی دەروونناسی سەردەمدا

ئـەو جیاوازیانـەی لـە دیـدو تێـڕوانینی ئیسـلام و جیهـانبینی تیـۆری دەروونناسی سەردەمدا دەبینرێت ، هۆکـاری سـەرەکی ئـەو خاڵـە جیاوازیـە گەورانەن کە لە پراکتیزەکردنەکانیاندا دەیبینین ، کە دەشێت لێرەدا ئاماژە بە هەندێکیان بکەین :

یەکەم : مسۆگەر کردنی پێداوویستیەکانی نان و ئـەمان بـۆ هـەموو تـوخمی مرۆڤایەتی بەرامبەردا مسۆگەر کردنی تەنها بۆ توخمێکی دیاری کراو :

لە بنەماکانی پەروەردەی ئیسلامیدا دەبێت پێداوویستیە سەرەکیەکانی نـان و ئەمان بۆ هەموو کەسێک مسۆگەر بکرێت ، کافر بن یان موسوڵمان ، وەکو لە دوعاکەی سەیدنا ئیبراهیمدا دەبینرێت ، ئەو زاتە پاکە داوای ئەوەی لە خوای گەورە کرد کە تەنها رزق و رۆزی ئەو کەسانە بە نەوەکانی بدات کە باوەڕ بـە خواو بە رۆژی دوایی دەهێنن (وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُم بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ) بەڵام وەڵامی خوای میهرەبان وا بوو کە ئەوی باوەڕیشی نەهێناوە بە من و بـە رۆژی دوایی کەمێک هەر رزق و رۆزی دەدەم (قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلاً) مەبەسـت لەم کەمێتیە ئەو پشکەی خۆیەتی کە لە دنیادا وەری دەگرێت ، چـونکە لەبـەر بێ باوەڕێتیەکەی لەو دنیادا پشکی خێر بەرناکەوێت .. بۆیە کەمیشـە چـونکە لە ماوەی کورتی ژیانی دنیادا تەواو دەبێـت ، ئـێ ئەمـە لـە کـوێ و پشـکی موسـوڵمان لـە کـوێ کـە خـوای گـەورە لێـی خـۆش بـووەو خستوێـتیە بەهەشتێکەوە کە ژیان تێیدا هەمیشـەییە و هـیچ نـازو نیعمەتێـکی کۆتـایی نایات !

لەمەوە ئەوە بەدەست دێت کە کەس لەم دنیایەدا بۆی نیە یـاری بـە نـان و ئەمانی خەڵکی بکات ، کەس بۆی نیە دەست لە رزق و رێزی خەڵکی وەرداو بە هۆی جیاوازی دین و راجوێیی مەزهەب و و ناکۆکی فیکریی و دیدی سیاسـی و نەریت و عورف و هەڵوێستی خەڵکیەوە نان وئەمانیان زەوت کـات و داڵـدەو

سوكنايان لەسەر تەنگ كاتەوە تا ناچاريان كات قەناعەتی خۆيـان بـۆ ئـەم بگۆڕن ! ئيسلام بە خيچ شێوەيەک ڕێ نادات نكـوولّی لــە مافـەكانی بـوونی خــەڵكی بكرێــت ، ڕێــنادات موســادەرەی ســەروەت و ســامانيان بكرێــت ، بەرهەڵستی هەموو حاكمێكی دەكات كە معاشی خەڵكی ببڕێـت بـە بەهانـەی ئەوەی كە پێچەوانەی شەرعی كردووە ! ناهێڵێت دەسەڵاتدارانی ئيسـلامی بـە هۆی راجوێييەوە خەڵكی لە كار دەركەن و نانی خۆيان و ماڵ و منداڵيان ببڕن .. قورئان پڕە لەم ڕێسايانە ، لەوانە :

ـ (لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَــاءُ) البقـره / 272 واتــە : ڕێـنماييان عايدی تۆ نيە ، هەقت بەسەر ئەوەوە نەبێت ، خوای گـەورە خـۆی هيدايـەتی ئەو كەسە دەدات كە خۆی دەيەوێت ..

هۆی هاتنە خوارەوەی ئەم ئايەتە ئەوە بوو كە هەندێک لــە موســوڵمانانی شاری مەدينە لەبــەر ئــەوەی ژن و ژنخوازييــان لەگــەڵ جولەكــەكانی بــەنو قورەيزەو بەنونەزيردا هەبوو ، پشكە خێری خۆيان دەدايە ئەوان ، كە ئـەمان ئيسلامەكەيان وەرگرت وويستيان ئەو پشكە خێرە لە جولەكەكان بگرنەوە تـا ناچاريان كەن بەرەو ئيسلامەكە بێن ، ئيتر ئەو ئايەتە هاتە خـوارەوە كـە ڕێ لە پێغەمبەری پێشەواش صلى الله عليه وسلم دەگرێت كە شـتی وا نابێـت بكـات و دەبێت بە موســوڵمانانيش بڵێــت كــە نــابێ رزق و رۆزی كــەس بـۆ قبـوولّی ئيسلامەتی بگرنەوە [203].. واتە نابێت تين و فشاری ئابووری بكەنە وەسـيلەی هاندانی خەڵكی بۆ موسوڵمان بوون !!

هەر هەمان ئاڕاستەيە كە دەبينين كاتێک سەيدنا ئەبوبەكری سـدديق خـوا لێی رازی بێت وويستی ئەو خێرەی دەيدايە هەندێک لەو ياوەرانەی كـە ئـەو بوختانەيان دەووتەوە كە دەرهەق عائيشەخانی خێزانی پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم كرابوو كە كچی بەڕێزی ئەميش بوو ، ئەميش لە توڕەييانـدا بڕيـاری دا چيدی خێرەكەيان پێ نەكات .. بەڵام ئاڕاستەی خوای گـەورەی بـۆ هـات كـە

[203] تەفسيری تەبەری ب3 ل 94 .

کاری وا نەکات و هەر بەردەوام بێت لەسەر پێدانی ئەو خێروخێراتە بەو کەسانە !!

خوای گەورە فەرمووی : (وَلا يَأْتَلِ أُوْلُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُوْلِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ) النور/22 واتە : با ئەو کەسانەتان کە خاوەن فەزڵ و هەبوون ، سوێندی ئەوە نەخۆن کە دەست بگرنەوە لە بەخشین بە خزمانی دەسکورت و بە هەژاران و موهاجیرانی ڕێی خوا .. با لێبوردوو بن و سینەفراوانە گەردن ئازاد کەن ! مەگەر ئێوە حەز ناکەن خوای گەورە لێتان خۆش بێت ؟ خوای گەورە لێبوردەو بەبەزەییە ..

راستە ئوممەتە موسوڵمانەکە بەردەوام بەم ئاڕاستە خواییانەوە پابەند نەبوو ، هەر لەو ماوەی حوکمی خولەفای راشیدینەدا دەدرەوشایەوە ، چونکە لەوە بەدوا زۆر کەس گەڕایەوە سەر دیدو نەریتی تیرەوهۆزو خولانەوەی هاتەوە سەر (کەسایەتی) یەکانی حوکم ، بەڵام ئوممەتەکە تا ئێستاش هەر وا سەیری ئەو رەفتارە خوارە دەکات کە پێچەوانەی بنەمای شەرعەو سەرپێچیە لە فەرمانی خوای گەورەو سیرەی پێغەمبەری پێشەوا صلی الله علیه وسلم ونموونەیی خولەفای راشیدین و کەس بۆی پینە ناکرێت و ناتوانێت هەنجدەتی شەرعییان بۆ بهێنێتەوە ..

ئەمما لەم کۆمەڵگانەی سەردەمدا کە بە گوێرەی تیۆرەکانی دەروونناسی نوێ دەڕۆن ، لەبەر ئەوەی دیدو تێڕوانینی جیهانبینییان لەسەر کوفرو بێدینی دامەزراوە دەبینیت چەسپاندنی ئەو تیۆرەش هەر وا لێڵ وخوارو پڕ ستەمە ! دەبینیت رەنجەکانیان بۆ پڕ کردنەوەی پێداوویستیەکانی مرۆڤی خۆیانە نەک مرۆڤی تر ! نان و ئەمان تەنها بۆ هاووڵاتیانی نیشتیمانی خۆیان مسۆگەر دەکەن ، تەنانەت ئەمەشیان بە پێی بەرژەوەندی چینێکی تری سەرمایەداری ناو کۆمەڵگەکەیە !! لەم مسۆگەر کردنەشدا ئەوە دەکەنەوە بە مەرج کە دەبێت خەڵکەکەش کار کەن و باجی رەنج بدەنەوە تا بەرهەم زیاتر بێت و ئەمانیش شایانی ئەوە بن ئەو نان و ئەمانەیان بۆ مسۆگەر بکرێت !!

ئەمما لە دەرەوەی ئەم کۆمەڵگە نوێیانەی سەردەم ، ئەوە دیارە کە چۆن سیاسەتمەداران و عەسکەریتاریاو خاوەن بەرژەوەندی کۆمپانیا زەبەلاحەکان و گەدەبەلەکانی سامان و هەڵسوڕێنەری ئالمەو سالمەی بانکەکانی ئەم وولاتە زلهێزانەی لە ناو وولاتانی خۆیاندا نان و ئەمان بۆ هاوولاتیانی خۆیان دەستەبەر دەکەن ، بەلام دەبینرێن چۆن کەوتوونەتە روتاندنەوەی میللەتان و مۆنۆپۆڵ (ئیحتیکار) کردنی سەروەت و سامانی گەلان و ئیستیعمارکردنیان ! هەموو دەبینین چۆن تیۆری ماسلۆیان بۆ ستراتیژێتی دەست بەسەراگرتنی خێرو بێری جیهان کردۆتە پەیژەی سەرکەوتن !! زۆر لە بیرمەندو پسپۆڕانی سیاسەت و نەخشەوانانی پەروەردەی رۆژئاوایی ئیعتیراف بەوە دەکەن کە وولاتە زلهێزەکان تیۆری ماسلۆیان لە وولاتانی جیهانی سێیەمدا ، لەوانە عەرەبی و ئیسلامیەکاندا وا خستۆتە گەڕ تا بە بێ توانایی بیانخەنە گێژاوی تەنگژەو کەندەلانەوە تا هەمیشە ئاتاجی سیاسەتی دارایی خۆیانیان کەن و وا بیانهێڵنەوە کە بە بێ رۆژئاواو دەزگا ئیستیعماریەکانی هیچیان بۆ خۆیان پێ نەکرێت[204] !!

ئەمما ئامێرو ئالیەتی ئەم دەستبەسەرا گرتن و رووتاندنەوەیەو چەسپاندنی عەمەلی ئەم سیاسەتە سلبیەی لە تیۆری ماسلۆوە وەرگیراوە ، لەو سیستمە ئیداری و رەفتارە پۆلیسی و مژینە ئابوری و چەوت ئاڕاستە کردنەوەوە دەردەکەوێت کە وولاتە پێشکەوتووە زلهێزەکان وەکو بەرنامەی ئامۆژگاریی دەیدەنە وولاتانی جیهانی سێیەم ! کە پڕە لە کێشەی سیاسی و نەخشەی جەنگی ناوخۆیی کە وا دەکات هەموو سەروەت و سامانی ئەو وولاتانە رەهنی پارەی چەک و تفاقی سەربازیی و سیاسەتی چەوتی ئیستیهلاکی ببێت ! سەرەنجامیش نە بەهێز بوون ، نە خۆگرتن ، نە گەشەو نەشونما دێتە دی ، نە ئاشتی و پێکەوە ژیانەکەی جارانیان بۆ دروست

---

[204] خۆم ئەمەم لە پسپۆڕی گەورە پرۆفیسۆر ریچارد کۆنان بیست کە مامۆستای زانستیە سیاسیەکانە لە زانکۆی پیتسبۆرگ و یەکێکە لە راوێژکارانی کاروباری ئێران و رۆژهەلاتی ناوەڕاست ..

دەبێتەوەو نە نان و ئەمان و پۆشاک و خێزان و خانوبەرەشیان لە جێی کاولکراوەکانیان بۆ دەستەبەر دەبێتەوە ! ئاوا دەبینیت تا دێن رۆتر دەچن ! هەر وواڵت و گەلێکیش وای لێ بێت دیارە ئیتر لە هاووڵاتیانیاندا هیممەتی گۆڕانکاریی وتوانای هێنانەدی مەبەست ولێوەشاوەیی نابینیت[205] ..

دووەم : مسۆگەر کردنی ئەمان و رێز بۆ جۆری توخمی هەموو مرۆڤێك ، بەرامبەر مسۆگەر کردنی ئەو ئەمان و رێزە بۆ توخمێکی دیاری کراوی مرۆڤ :

لە ئاراستەو بنەماکانی پەروەردەی ئیسلامیدا تێرکردنی پێداوویستیە سەرەکیەکانی مرۆڤ لە مسۆگەر کردنی ئەمان و رێزدا بۆ هەموو (بەنی ئادەم) ە بێ ئەوەی سەیری بیروباوەڕو وواڵت و رەگەزو توخم و رەنگ و کلتورو سەروەت و سامانیان بکرێت ، پەیوەندی نێوان ئوممەتی موسوڵمان و غەیرە موسوڵمانەکانی هەموو ئەمانەی تێدا دەدرەوشێتەوە ، هەموو ئەو پلەو رێزەیان وەکو یەک هەیە ، چونکە پەیوەندیەکانی لەسەر دیدی ئیمانی یان لەسەر پەیمان و ئەمانی دروست بوون ، پابەندبوون و وەفا بە هەردووکیشیانەوە واجبە ، ئەوی مافی برایەتی دینی لەسەر موسوڵمانەکان نیە ، پەیمانی ئەمانی پێیانەوە هەیە ، چونکە یان ئەهلی زیممەیە ـ یان موستەئمینە[206] .. پێغەمبەری خواش صلی الله علیه وسلم لە کۆتا فەرمایشتی دنیای خۆیدا هەر موسوڵمانانی بەوە رادەسپارد کە لەگەڵ ژنان و ئەهلی زیممەدا جوان رەفتار کەن ..

بەڵام لەم کۆمەڵگە نوێیانەی سەردەمدا ، مسۆگەر کردنی پێداوویستی ئەمان و رێز تایبەت کراوە بە توخمێک ، بە رەگەزێک ، بە کۆمەڵە کەسێک کە ئینتیمایەکی تایبەت کۆی کردوونەتەوە کە پێیان دەوترێت (هاووڵاتی) و

[205] سەرباری ئەوەش هەموو ئەو ووڵاتانە دەبینیت بە ملیارات دۆلار قەرزاری سندوقی دراوی نێو دەوڵەتی و بانکی نێو دەوڵەتی و زەرووە ئابووریەکانی تری کۆمپانیا زەبەللاحە بێ سنورەکانیشیان دەبن !!

[206] ئەهلی زیممە : ئەوانەن کە خاوەن دینن و لە سایەی سەروەری شەرعدان لە دارالاسلام . موستەئمینەکان ئەوانەن کە بە شێوەی کاتیی هاتوونەتە دار الاسلامەوە ، وەکو ئەوانەی بە ڤیزەو ئیقامەی رەسمی هاتوون ..

سیفەتی زۆرینەیان بەسەردا داون ! ئیدی ئەوانەی لە دەرەوەی ئەو بازنەیەن پێیان دەوترێت (بێگانە) و سیفەتی کەمینەیان بەسەردا دابڕیوون ! ئیتر هەموو پلەکانی ڕێزو مەکانەتی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی بە گوێرەی هەبوونی ئەم سیفەتە بەسەریاندا دابەشکراوە !

ئەمن و ئەمانەکەشیان تەنها بەو کەسانە ڕەوا بینیووە کە لە بازنەی هاووڵاتێتیدا دەژین ، ئەمما ئەوانەی دەرەوەی بازنەکەن - بە تایبەتی لە وڵاتانی جیهانی سێیەمدا - ئەوە بێ ئەوەی هیچیان کردبێ ، جێ گومانن ! بۆیە دەبینیت لەو وڵاتانەدا ئەوانەی هاووڵاتین هەمیشە لە حەزەری ئەوەدان (بێگانە) کان توخنیان نەکەون ، ئەوەندە لێیان نزیک نەبنەوە جێ و ڕێ و نهێنیان بزانن ، ئەمانیش لەو بێ متمانەییەی هاووڵاتیان بەد گومان دەبن و هەمیشە وا هەست دەکەن کە هاووڵاتیان گومانی بەدیان پێ دەبەن و بە پیاوخراپیان دەزانن ! ئەم ڕەفتارە هەڵانەش ساڵ بە ساڵ مومارەسە دەکرێت تا دەبێتە نەریتی باوو یاسا ! ئیدی دەڕوات بۆ پەنگ خواردنەوەی بوغزو قین و یاخی بوون و شەڕو شۆڕ ، یان تەشەنەی ئاگرپژێنی شۆڕش و ج ێبە یەکتریی چۆڵ کردن !!

زۆر لە راوێژکاری موخابەرات و سیاسەتمەدارەکان ڕۆژئاوا ئیعتیراف بەوە دەکەن کە لە وڵاتانی جیهانی سێیەمدا دیکتاتۆری گەورەیان داناوەو بە هێزو ئاڕاستەی سەربازیانە پاراستوویانن ، تەگبیری موخابەراتیانەیان بۆ کردوون و چاوپۆشیان لە زیندان و ئەشکەنجەدانیان کردووە ، تا حکومەت و هەموو دام و دەزگاکانی لە جیاتی ئەوەی ببنە مسۆگەرکاری ئەمان و ڕێز بوونەتە دڕندەو ڕێزو مافی مرۆڤی هاووڵاتی خۆیان وا پێشێل کردووە کە ئیرادەی خەڵکی کۆمەڵگەکە خەساوە ! گەر هەموویان کۆکەیتەوە وویست و توانای گۆڕانکاریی هەڵوێستێکیان پێ نەماوە ! ئە ئاوا لەو کۆمەڵگایانەدا ڕۆحی داهێنان وجوانی و هیممەتی سەلماندنی خۆو لێوەشاوەیی و بەرهەمهێنانیان کوشتووە ..

زانای دەروونناس (سۆل و . گلێرمان) ووردەکارانە بە دووی ئەم دیاردەیەدا چووەو دیراسەو بەراووردی کردووە ، ئەو دەڵێ : تێر کردنی

پێداوویستیەکانی ئەمن و ئەمان بە شێوەیەکی هۆشیارانە یان ناهۆشیارانە لە ناوچەیەکی بێهۆشیی مرۆڤدا خۆ مەڵاس دەدات ، چونکە ئەو شتانەی هەست پێکراون وەکو دەستەبەر کردنی ئەمان و سەلامەتی لە روداوو کارەساتی جەنگ و گرتن و نەخۆشیی و دابین نەبوونی باری ئابووری و ئەوانە ، هەمووی ئەگەر رێی تەعبیر کردنیشیان نەبێت ، لە ناخدا پەنگ دەخۆنەوە .. بۆیە لە وولاتە پێشکەوتووەکاندا هەمیشە بایەخ بە کەشو بارودۆخی کارکردنی کرێکاران دەدرێت ، کرێکاران هەست دەکەن ژیانی و مافیان مسۆگەرە ، زەمانەتی کاریان هەیە ، کەشی کارکردنیان خۆشە ، هەلی رەخساوی داهێنانی نوێیان لەبەردەستدایە .. کەچی لە جیهانی سێیەمدا هیچ شتێک لەم پێداوویستیە سەرەتاییانە نابینیت دەستەبەر کرابێت ! بە پێچەوانەشەوە لە وولاتانی جیهانی سێیەمدا مانای ئەم موفرەدانە بوونەتە بەربەستی بەرهەمێهنان ، چونکە هەر بە ناو هەن) !

گلیرمان بەردەوامەو دەڵێ : (مسۆگەر کردنی ئەم ئەمان و بارە دەرونیە وا دەکات کرێکارەکان زووترو ئاسانتر بەدەنگ ئەرکەکانەوە بێن و خۆشتر بکەونە راپەڕاندنیان ، ئەمەش وا دەکات بەرهەم زیاتر بێت و بواری داهێنانی جۆری باشتریشی بۆ برەخسێت ..) .

سێیەم : **مسۆگەر کردنی هەلی ئینتیما بۆ جۆری توخمی هەموو مرۆڤێك ، بەرامبەر مسۆگەر کردنی ئەو هەلە بۆ توخمێکی دیاری کراوی مرۆڤ** :

لە ئاڕاستەو بنەمای پەروەردەی ئیسلامیدا هەموو مرۆڤێک دەتوانێت ئینتیمای خۆی لە (ناسنامە)[207] و (رەگەزنامە) دائیرەی باوەڕدا بدۆزێتەوە ، دەتوانێت لە هەر کوێیەک لەدایک بووبێت ، لە هەر دایک و باوکێک بووبێت ، لە هەر رەنگی پێست و ناوچەیەک بووبێت ، ئاستی ئابووری هەرچەند بەرزو

---

[207] زاراوەی (ناسنامە) جێ و رێی مرۆڤەکە لە گەردووندا دەناسێنێت ، زاراوەی (رەگەزنامە) کەش جێ ورێی ئەو لە کۆمەڵگەی مرۆزایەتیدا دەناسێنێت . (نوسەر)

نزم بێت ، لە هەر پلەو پایەیەکی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە جیاوازەکانی مرۆڤایەتیدا بێت ، ئاسان دەتوانێت ئینتیمای ئیمانی خۆی ڕاگەیێنێت .

بەڵام لە کۆمەڵگەی نوێی سەردەمدا کە بە پێی مسۆگەر کردنی پێداوویستیە سەرەکیەکانی مرۆڤ (وەکو لە تیۆری ماسلۆدا هاتووە) ناسنانەو ڕەگەزنامە دیاری دەکات ، بە داخەوە لە ڕوانگەی داروینیزمی کۆمەڵایەتیەوە ڕوانوێتی و هەموو ئینتیماکانی بۆ توخمێکی مرۆڤایەتی مسۆگەر کردووە کە دەبێت خاوەنی (ڕەنگ) و (توخم) و (پێشبردی ئابووری) تایبەتی بێت ! ئەم سیفەتانەش هەر لە پیاوی سپی پێستدا هەیە کە گوایە هەر ئەو شارستانێتیەو هەر ئەویش پێشکەوتووە .. دوای ئەم کورت بینینە ، هاتووە خەڵکی ئەو کۆمەڵگانەی ناساندووە کە لە دەرەوەی ئەوانەی خۆیانن ! بەو پێناسەش ناساندوونی کە خۆی بە ڕاستی زانیوون ! ئەمەش ستەمێکی دیکەیە !! چونکە هاتووە خەڵکەکەی جیهانی سێیەمی پۆلێن کردووە بە پێی (ڕەگەزنامە) و (ناسنانە) و (ئاستی پێشبردی شارستانێتیەکەی) ! سەرباری ئەمەش کەوتۆتە لێکترازاندنی کلتوری کۆمەڵگەکانیان و کلتوری هەر یەکەیانی خستۆتە بەر تۆمەتباریی دادگا ! ئەویانی ناو ناوە گەلانی جیهانی سێیەم ، کە دڕندەن ، کۆمەڵگەی دواکەوتوون .. ئینجا لە ناخی نەوەی نوێیاندا هەستی (کلتوور غەریبی) ڕواندووە ! تا هەر لە گەنجیەوە وا هەست بکەن کە ئینتیمایان نیە ، ئەمەش وایان لێ دەکات هەست بە کەم و کورتی بکەن و بگەڕێن خۆ بە کلتوری ڕۆژئاوای " شارستانێتی " تەواو کەن ! بە تایبەتی لە بوارەکانی ڕەوشت و کۆمەڵایەتیەوە ! ئەمەش خۆدۆڕاندنەو داواکراوەکەیە ..

چوارەم : مسۆگەر کردنی بواری خۆ سەلماندن بۆ جۆری توخمی هەموو مرۆڤێك ، بەرامبەر مسۆگەر کردنی ئەو بوارە تەنها بۆ توخمێکی دیاری کراوی مرۆڤ :

لە ئاڕاستەو بنەماکانی پەروەردەی ئیسلامیدا بوار کردنەوە بۆ سەلماندنی بوونی خۆو لێوەشاوەیی مافی هەموو (بەنی ئادەم) ە بێ جیوازی نێوانیان ، هەموویان دەبێت هەلی ڕەخساویان لەبەر دەمدا بێت بۆ ئیسپاتی شیاوێتی خۆو (هێنانەدی مەبەست) لە ڕووی فیکریی و دەروونی و مادديەوە ، چونکە

هەموو بۆیان هەیەو بە گوێـرەی توانـاو ووزەی خۆیـان دەتـوانن بەشـداری فەرمان بە چاکەو بەرهەڵستی لە خراپە لە هەموو جیهاندا بکەن .. هێـنانەدی مەبەستی هەموانیش لە واقیعێکی زیندووی ژیاندا پێویستی بە (لێوەشاوەیی) هــەموان هەیــە ، هــەموو دەبێــت ووزەو وورەی خۆیــان پێــکەوە بــە پێــی ستراتیژێتیەکی پشوودرێژانە بخەنە گەڕ تا بتوانن (بەرهەمێـک زۆر گـەورەو شیاو) لە بوارەکانی زانستەکانی مەبەست و زانستیەکانی هۆکـارو داهێـناندا بخەنە بەردەستی مرۆڤایەتی ..

ئەمما لە کۆمەڵگە نوێکانی سەردەمدا مسـۆگەر کـردنی بـواری سـەلماندنی بوونی خۆو ئیسپاتی لێوەشاوەیی تاک و کۆ تەنها بۆ توخمێک یـان کۆمەڵـە خەڵکێک مسۆگەر کراوە ، بواری خۆ سەلماندن و (لێوەشـاوەیی) یەکەشـیان هەر (بەرهەمی ماددی) یەو داهێنانە لە زانسـتیەکانی هۆکـاردا ، ئـەگینا بـە هیچ پەیوەستێک توخنی زانستیەکانی مەبەست ناکەون !

ئەمەش هەر وا لە نـاو کۆمەڵگـەکانی خۆیانـدا ! ئـەمما لــە دەرەوەی ئـەو کۆمەڵگانەدا ، ئەوە سیاسەتی خۆیان پیادە دەکەن کـە بریتیـە لـە فڕانـدن و هێنانی هزری وولاتانی ترو بوزار بۆ کردنەوەی تـا لـە وولاتەکـەی ئەمانـدا بوونی خۆی بسەلمێنێت ! ئەم فڕاندنی هزرەش شێوازی خـۆی هەیـە ، وەکـو پشی پشی بۆ کردنی پەروەردەیی ، رافڕاندنی ئەمنی ، تین و فشاری پۆلیسـی ، هاندان بۆ تێر کردنی حــەزو پــڕ کردنــەوەی پێداوویسـتیەکانی کـە هــەزاران خاوەن هزر و پسپۆڕی وەکو ئەم لە وولاتە بێ ئاڕاستەکەی خۆیدا ـ وولاتـانی جیهانی سێیەم ـ لێیان مەحروومن ! بەم شێوەیە ئەم خـاوەن هـزرو پسـپۆڕو بیرتیژو زیرەکانە وولاتانی خۆیان جێ دەهێڵن کە ملیۆنەها ئاتاج (موحتاح) ی ئــەمانی تێــدایە ، هــەزاران خــاوەن هــزری دیکــەش کــە هــەر چاوەڕێــن پێداوویستیە سەرەکیەکانیان پڕ کەنەوە ! لە پێداوویستیە جەستەیی (فیزیکی) یەکان کە پڕن لە پێداوویستی خۆراک و پۆشـاک و مـاڵ و خێـزان ، کـە تـا دەمرن ناگەنە سێیەکیشی ! کەچـی لەگـەڵ ئەوەشـدا دەبنــەوە بــە نموونــەی لێوەشاوەیی و ئارامگریی خۆسـەلماندن .. تـا دەبنـە سـونبول و پێشـەوای نموونەیی بۆ نەوەیەکی نوێی مەحروومتر !!

ناوەرۆك

بابەت	لاپەڕە
پێشەكی وەرگێڕ	7
پێشەكی نوسەر	11
كۆبەندی یەكەم : ئوممەتی موسوڵمان	19
بەندی یەكەم : واتای ئوممەتی موسوڵمان	21
بەندی دووەم : سەرەتای پێكەوەنانی ئوممەتی موسوڵمان	33
بەندی سێیەم : گرنگی هێنانە دی ئوممەتی موسوڵمان	59
كۆبەندی دووەم : پێكهاتەی ئوممەتی موسوڵمان	71
بەندی چوارەم : توخمی یەكەم :تاكی موسوڵمان	77
بەشی یەكەم : گرنگی تاكە موسوڵمانەكان	78
ـ بەشی دووەم : گرنگی سێگۆشە ئیمانیەكە	92
بەندی پێنجەم : كۆچ و پەناكۆچ	113
ـ بەشی یەكەم : مانای كۆچ كردن	115
ـ بەشی دووەم : گرنگی كۆچ كردن	123
ـ بەشی سێیەم : رۆڵی پەروەردە لە داڕشتنەوەی روكنی كۆچدا	130
بەندی شەشەم : توخمی سێیەم : جیهادو پەیام	135
ـ بەشی یەكەم : مانای جیهاد	137
ـ بەشی دووەم : مانای پەیام	156
بەندی حەوتەم : توخمی چوارەم : داڵدەو مەئوا	171
ـ بەشی یەكەم : مانای مەئوا	173
ـ بەشی دووەم : رواڵەتی مەئواسازكردن	177
* باسی یەكەم : بە هەند زانینی زەوی و ئاوەدان كردنەوەی	177
* بڕگەی یەكەم : زەوی وەكو مەئوای هێمن	178
* بڕگەی دووەم : زەوی وەكو سەرچاوەی بژێوی	183

* بڕگەی سێیەم : هاوبەشی هەموان لە خاوەنێتی ساماندا 198

* بڕگەی چوارەم : زەوی ڕێی بەرەو خواوویستیە 204

- باسی دووەم : گەشەپێدانی بەهای نیشتەجێ بوون 210

- باسی سێیەم : ڕێزی نیشتەجێ بوونی مرۆڤ 215

- باسی چوارەم : پەیوەندی نێوان ئەمنیەتی ڕۆزیی و ئەمنیەتی دینی 218

- باسی پێنجەم : پەیوەندی نێوان مەئواو چالاکی سیاسی 221

بەشی سێیەم : گرنگی مەئواسازیی 225

پاشکۆیەکی وەرگێڕ لەسەر ماناکانی مەئواسازیی 230

بەندی هەشتەم : توخمی پێنجەم : پشتگیریی 237

- بەشی یەکەم : مانای پشتگیری 239

بەشی دووەم بوارو مەیدانەکانی پشتگیریی 244

* - باسی یەکەم : پشتگیری بیروباوەڕ 244

* باسی دووەم : پشتگیری داد پەروەری 252

* باسی سێیەم : پشتگیری ئازادی 257

* باسی چوارەم : پشتگیری موسوڵمانی بەرەنگار 268

* باسی پێنجەم : پشتگیری ئوممەت 279

* باسی شەشەم : پشتگیری بیرمەندان 282

* باسی حەوتەم : پشتگیری ئوممەت دژی دوژمنی دەرەکی 293

بەندی نۆیەم : توخمی شەشەم : سەرپەرشتیاری 299

- بەشی یەکەم مانای سەرپەرشتیارێتی 301

- بەشی دووەم : پلەکانی سەرپەرشتیارێتی ئیماندارانە 306

- بەشی سێیەم : پلەکانی سەرپەرشتیارێتی غەیرە موسوڵمان 310

بەندی دەیەم : توخمەکانی ئوممەت و تیۆری پێداوویستی 321

- بەشی یەکەم : پلەکانی پێداوویستی لە نێوان ئیسلام و دەروونناسیدا 325

- بەشی دووەم : پلەکانی پێداوویستی لە نێوان پراکتیزی ئیسلام و پراکتیزی تیۆرەکانی دەروونناسیدا 341